ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО: ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

частина 1

05 грудня 2024р.

Київ 2024

УДК 338.2
Д-36

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 4 від 26 грудня 2024 р.)

ISBN 978-966-170-098-6

Д-36 Збірник містить матеріали VI міжнародної конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», що була організована та проходила у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК» 05 грудня 2024 року.

Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2024. 542 с.

На конференцію запрошуються науковці, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти усіх рівнів навчання, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, комерційних фірм, чия діяльність має відношення до тематики конференції.

Тези опубліковані в авторській редакції. Організатори конференції не несуть відповідальності за їх зміст.

ISBN 978-966-170-098-6

© ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2024
© Автори, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Аналіз ефективності методів розширення аудиторії бренду у власних медіа 14
Богдан Колесник, Юлія Костинець

Основи інформаційної безпеки: захист від кібератак, криптографія, безпека даних 17
Владислав Коляденко, Віра Ткаченко

Застосування моделей особистості для формування кіберспортивних команд 20
Олег Мушинський, Микита Фещенко, Катерина Тимофєєва

Стан та перспективи розвитку шаблонів проєктування 23
Нікіта Бевзюк, Олег Мушинський

Тенденції в розробці веб-застосунків 26
Артем Семенюк, Денис Балдик

Визначення етапів управління проєктами з потенціалом для використання технологій ШІ 29
Іван Крискун, Ольга Орлова-Курилова

Сутність, характеристика та співставлення типів команд 34
Ігор Філімонов, Ольга Орлова-Курилова

Технологічні можливості сучасного інді-розробника комп'ютерних ігор 37
Олександр Чернявський, Володимир Троцько

Artificial intelligence as a driver of transformation in social media and its impact on state development 40
Tetiana Daliavska

Prospects of implementation of artificial intelligence technologies in the quality management system of ukrainian enterprises 43
Igor Kovalchuk, Olga Orlova-Kurilova

Штучний інтелект як драйвер трансформації управлінських процесів у сфері ІТ 46
Максим Кучма, Ольга Орлова-Курилова

Порівняльний аналіз принципів Agile-методології та принципів управління Анрі Файоля: сучасний погляд на управління персоналом 48
Денис Мігаль, Ольга Орлова-Курилова

Сучасні інформаційні джерела як важливий елемент доступу до процесу навчання 54
Олександра Бикова

Agile maturity assessment as an important part of organizational transformation 58
Oleh Lukutin

Information and analytical system for joint event management 60
Yaroslav Michkivskyi, Anton Uvarenko, Ihor Starchyk

Using machine learning for translation and speech generation in e-book reading applications 62
Illya Vysochyn, Sergiy Michkivskyy

Використання технології блокчейн для цифровізації податків в Україні 65
Олександр Журавель-Даниленко, Віктор Гаркуша
Інформаційні системи в програмних моделях державної підтримки розвитку туристичних регіонів країни 67
Олена Рібейро Рамос

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Юридична техніка та формалізація - системний підхід до визначення понять 69
Костянтин Адаскалиця
Регулювання дистанційної роботи та зайнятості на цифрових платформах: новації у нормативних підходах 72
Лариса Гук
Зарубіжний досвід регулювання правового статусу держави у цивільних правовідносинах на прикладі Німеччини 74
Володимир Петрицький
Право на доступ до суду як складова громадянського суспільства 77
В'ячеслав Ситий
Державотворча діяльність Андрія Чайковського в умовах українського національного руху кінця XIX – початку XX ст. 80
Олександр Поліщук
Тоталітаризм - негативне явище сучасного державотворення в Україні 83
Вікторія Корольова, Максим Лисак
Роль громадянського суспільства в моніторингу та запобіганню екологічним злочинам в умовах війни 85
Аліна Даниль, Вікторія Корольова
Роль порталу «Дія» в реалізації національного механізму компенсації за знищене майно як елементу перехідного правосуддя 88
Валентин Карасьов, Інна Доляновська
Кадрове забезпечення окружних судів після судової реформи 1864 року 91
Володимир Сендецький
Проблематика визначення правової природи віртуального активу в українському праві 94
Інна Доляновська, Костянтин Кривенко
Цензура в умовах воєнного стану: виклики для держави та суспільства 98
Дмитро Костенко
Вирішення спорів за допомогою медіації між власниками малого бізнесу 102
Юрій Марина
Окремі ідеї щодо гарантій військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану 105
Андрій Безушко
Аналогія закону та аналогія права як інструмент створення судового прецеденту Верховним Судом при вирішенні цивільних та господарських спорів 109
Євген Лантух

Вплив євроінтеграційних викликів щодо забезпечення права на охорону здоров'я: досвід Польщі 112
Олена Чернетченко, Володимир Гребеник
Проблеми забезпечення захисту адвокатів в Україні 115
Максим Ткаченя
Деліктна відповідальність органів місцевого самоврядування за законодавством України 117
Олександр Гавриленко, Тетяна Француз-Яковець
Особливості правового регулювання діяльності релігійних організацій та права на свободу совісті в Україні в умовах воєнного стану 120
Наталія Степаненко, Віталій Гуренко
Початок реформування конкурентного законодавства України 123
Єгор Василенко, Вікторія Сидор
Світовий досвід з відновлення та розбудови держави в післявоєнний період 126
Інна Доляновська, Дмитро Грибов
Закон України «Про медіацію» як правова основа управління правовими конфліктами у бізнес-середовищі: критичні зауваження 130
Іван Лукашевич
«Примусове вилучення майна та примусова праця: новації воєнного стану» 133
Анастасія Чистякова
Міжнародні стандарти і практика кваліфікації підходів та критеріїв інформації, що вводить в оману, в Європейському Союзі 136
Юрій Здебський, Вікторія Сидор
Медіація в громадах: сучасний стан розвитку в Україні 139
Анжеліка Багрова
Правові виклики в контексті впровадження технологій штучного інтелекту: зарубіжний досвід 146
Андрій Бакуменко
Деякі аспекти державотворчих процесів та конституційних актів української нації на початку XX століття 149
Віталій Гуменюк
Нормативно-правове регулювання захисту прав жінок: національний та міжнародний аспекти 154
Наталія Степаненко, Катерина Коваленко
Січово-стрілецькі формуваня у боротьбі за українську державність 159
Неля Маковецька
Особливості правового регулювання діяльності релігійних організацій та права на свободу совісті в Україні в умовах воєнного стану 162
Наталія Степаненко, Віталій Гуренко
Сучасне організаційно-правове забезпечення управління державною службою в Україні: світовий досвід та українські реалії 165
Анатолій Француз, Павло Марченко

Специфіка виконання рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною під час реалізації гарантій виконавчого провадження 168
Наталія Степаненко, Данило Кубрак
Участь громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент 172
Наталья Степаненко, Андрій Безкровний
Протидія корупційним проявам в умовах війни в Україні 175
Анатолій Француз, Артур Васечко
Обов'язок держави у забезпеченні та захисті прав людини: моральний імператив та відповідальність 179
Вероніка Горєлова
Теоретико–правові та історичні основи спортивного права як окремої галузі права 181
Тетяна Француз – Яковець, Олександр Нігруца
Динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності: теоретико-правові та історичні аспекти 184
Анатолій Француз, Яна Горобець
Поняття та сутність обмежень права власності 188
Віталій Скоморовський, Юлія Вінніченко
Проблеми та напрями вдосконалення функцій цивільного законодавства 191
Наталія Степаненко, Вікторія Мороз
Цифровізація процесу виконання судових рішень 194
Наталія Степаненко
Відновне правосуддя для неповнолітніх: альтернатива покаранню чи спосіб відновлення прав? 197
Інна Доляновська
Правові механізми участі держави у регулюванні електронної комерції 201
Олександр Цвик
Проблеми та напрями вдосконалення функцій цивільного законодавства 204
Наталія Степаненко, Вікторія Мороз
Витоки інтернету: науковий огляд досліджень 207
Ярослав Худолєй
Еволюція поглядів на інститут юридичної відповідальності в сучасному праворозумінні 210
Наталія Загребельна, Олександр Ващук
Щодо притягнення до відповідальності працівника за розголошення інформації, що становить комерційну таємницю 213
Вікторія Самань
Значення суду в забезпеченні державної політики у сфері прав людини в Україні 215
Ярослав Лисенко, Олександр Биков

Баланс між регулюванням та свободою: виклики
та можливості для підприємництва в Україні 218
Ілля Менчак, Олександр Биков
Правове регулювання діяльності юридичних осіб публічного права 221
Олександр Биков, Даніїл Куракін
Особливості забезпечення прав людини з інвалідністю в Україні 224
Микола Музичук, Олександр Биков
Легітимація: основні підходи до розуміння 227
Олександр Сердюков
Міжнародна співпраця та її роль у боротьбі з тероризмом 230
Вікторія Сидор
До питання правового режиму земель і надр 233
Євгеній Баланик, Вікторія Корольова
Олігархізм та його вплив на демократичні процеси в Україні 236
Ярослав Сербін
Особливості контролю та відповідальності у сфері містобудівних
правовідносин 238
Микола Онисковець
Компаративний аналіз сурогатного материнства у сучасному світі
та персоналістична біоетика 240
Марія Барабаш
Обов'язок держави у забезпеченні та захисті прав людини:
моральний імператив та відповідальність 244
Вероніка Горєлова
Міжнародний тероризм: особливості протидії, глобальна проблема
сучасності, планетарна загроза для всього людства 246
Анатолій Француз, Іван Греб
Договір найму житла: еволюція правового регулювання 249
Сергій Вихрист, Ігор Харкевич
Інститут добросусідства в земельному праві: особливості
правового регулювання 252
Вікторія Корольова
Судові підходи до сексуальних та ґендерно-обумовлених злочинів
у міжнародному кримінальному суді 255
Сергій Лукашевич
Функціональне призначення національної поліції України на
рубежі відновлення незалежності та під час становлення суверенної,
демократичної, європейської держави 258
Ігор Софина

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Фінансування проєктів ядерної енергетики під час
низьковуглецевого переходу 261
Євгеній Бобров

Підходи до визначення категорії «економічна безпека»: сучасна парадигма 264
Володимир Блинков
Інклюзивний розвиток регіонів України на основі соціального підприємництва: економічні виклики та перспективи 267
Дмитро Ткач
Економіка України в епоху штучного інтелекту 269
Ольга Сінельнікова, Олександр Фокін
Механізм фінансової безпеки підприємства в умовах війни 272
Ольга Чумаченко, Ольга Діденко
Бенчмаркінг освітніх закладів в розрізі показників ефективності цифрового маркетингу в просуванні освітніх послуг 275
Ірина Дьячук
Організація та оцінювання маркетингової взаємодії підпрємств на основі використання інтернет-технологій 279
В'ячеслав Киричук, Ірина Дьячук
Бізнес-аналітика в умовах асиметричності інформації 283
Віта Андрєєва, Антон Бугорський
Діагностування стану основних виробничих засобів поліграфічних підприємств 287
Владислав Бодаш
Ефективне працевлаштування ветеранів війни як чинник солідаризації суспільства 291
Ірина Терюханова
Особливості прогнозування змін котирування акцій з використанням ковзних середніх і осциляторів на прикладі компанії нафтодобувної галузі 294
Вадим Савченко
Ефективність впровадження CRM-систем для персоналізації маркетингових стратегій 297
Вєроніка Білик, Ірина Петрова
Маркетинг в сучасному бізнес-середовищі 299
Ірина Дьячук, Тарас Генчев
Стратегії управління портфелем фінансових активів в умовах кризи 302
Володимир Кузьмінський
Формування економічного середовища підприємства з використанням інструментарію штучного інтелекту 305
Владислав Гончар, Олеся Ананьєва
Фінансові ризики діяльності інноваційних підприємств: класифікація та аспекти оцінювання 307
Сергій Бурков, Ольга Чумаченко
Штучний інтелект як драйвер економічного розвитку підприємства 310
Олеся Ананьєва
Роль big data у повоєнній відбудові економіки України 313
Роман Пашковський

Напрями удосконалення банківської системи України 316
Валерія Ходаковська, Ольга Чумаченко
Фінансова безпека та фінансова діяльність підприємства
в умовах війни 318
Світлана Плетенецька, Ольга Діденко
Стан та інновації страхового ринку України 320
Світлана Плетенецька,Анастасія Загреба
Transformative corporate culture: advancing crisis adaptability
and strategic responsiveness for sustainable development 322
Liyousa Taghikilanidamavandi
Формування ресурсної бази банків України:
сучасний стан і шляхи покращення 325
Альона Бойко, Ігор Румик
Публікаційний процес у виданнях відкритого доступу: оцінка витрат 328
Марія Наумова, Олександр Бедюх
Механізм інвестування експортно-орієнтованих
високотехнологічних галузей економіки України 331
Олександр Сімаков
«Антикрихкий» підхід до економічної стійкості підприємства 333
Олег Нескородько
Реалізація стратегій економічної безпеки підприємства 336
Олеся Ананьєва, Андрій Правдін
Соціальна інклюзія як інструмент скорочення нерівності
розподілу доходів у суспільстві 339
Роман Стуга
Концепт економічного стратегування відновлення України 341
Володимир Пантасенко
Фінансово-економічна безпека бізнесу: основні підходи
та методи оцінювання 345
Ольга Чумаченко
Підходи до управління валютними ризиками банківської
сфери в сучасних умовах 348
Віктор Грушко, Катерина Рождественська
Цифровізація та економічна нерівність - чи допомагають нові
технології зменшити розрив 351
Олексій Богодюк
Фінансова безпека підприємства в умовах війни 353
Каміла Шпаченко, Ольга Чумаченко
Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного
забезпечення 355
Сніжана Юрескул, Ігор Румик
Вплив аграрного бізнесу на ринки продовольства
в економічній системі 357
Микола Горбачьов, Ігор Румик
Стратегія повоєнного економічного розвитку України 360
Віта Андрєєва, Маргарита Корнєва

Формування аграрної політики держави в національній економічній системі 363
Ігор Румик
Криптовалюти у формуванні пропозиції грошей на грошовому ринку України 366
Сергій Андрійчук, Володимир Кузьмінський
Spatial dynamics of internally displaced persons (idps) in Ukraine 369
Yevhen Makarchuk
Ліквідність комерційного банку у системі його фінансової стійкості 371
Ірина Шилько, Ольга Чумаченко
Персонал та його роль у забезпеченні фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств 374
Сергій Очередько, Ольга Пилипенко
Майбутнє цифрових активів: місце криптовалют у світовій економіці 376
Ольга Скирто
Фінансування суб'єктів малого підприємництва: джерела, проблеми та напрями оптимізації 379
Алла Михайлюк, Володимир Кузьмінський
Стан та тенденції українського ринку страхування життя 382
Віталій Березюк
Штучний інтелект та роздрібний інвестор на фондовому ринку: новітній вимір 385
Сергій Зємцов
Міжнародні форсайт-мережі як інструмент для посилення стратегічного потенціалу України 388
Михайло Таран
Переваги використання методів дизайнерського мислення в бізнесі 390
Андрій Гойко, Олеся Ананьєва

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Корекція РДУГ у підприємців в Україні 394
Вікторія Острова, Анастасія Загороднюк
Динаміка ціннісно-смислової сфери особистості в умовах кризи 397
Олена Білан, Ольга Петрунько
Взаємозв'язок відповідальності та мотивації до самоосвіти учнів середньої та старшої школи 400
Максим Аксьонов
Застосування ігротерапії у психологічному супроводі інклюзії 402
Олена Никоненко
Психологічні аспекти прокрастинації як фактора впливу на академічну успішність студентів молодших курсів 404
Наталя Фоміна, Вікторія Острова
Емпіричне дослідження психологічних особливостей спілкування та взаємовідносин в сім'ях екскомбатантів 407
Оксана Латій, Антоній Мельник

Особливості психологічної допомоги жінкам, що перебувають у шлюбі з чоловіком з психопатичною поведінкою 410
Ніна Ільченко, Разіда Ткач
Гендерні особливості спілкування підлітків у соціальних мережах 413
Ольга Дишкант, Ольга Васильченко
Психологічні ресурси студентської молоді в умовах війни 415
Олеся Курна, Вікторія Острова
Життєва криза особистості в період зрілості: гендерний аспект 418
Наталія Вовченко, Вікторія Острова
Фасилітація як ефективна технологія вирішення конфліктних ситуацій у робочих командах 421
Інна Адвент, Ольга Петрунько
Психологічні реакції жінок на травмуючі події життя 423
Марина Вереd, Ольга Петрунько
Психологічні чинники постановки і досягнення життєвих цілей жінками 20-35 років 425
Анна Лукачова, Ольга Петрунько
Гендерні особливості проживання агресії особами зрілого віку в кризових ситуаціях 428
Наталія Бондарева, Ольга Петрунько
Факторний аналіз впливу когнітивних змін у системі продажу 430
Олександр Лупаненко
Соціально-психологічні технології реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність 432
Вікторія Бузова, Ірина Сингаївська
Соціально-культурне середовище як чинник формування девіантної поведінки підлітків 435
Тетяна Вергель, Ірина Сингаївська
Вплив гендерних стереотипів на особистість, шлюб та суспільство 438
Таміла Лахович, Ірина Сингаївська
Особливості впливу психологічних умов на розвиток комунікативної компетентності психолога 441
Олена Літвінова, Ірина Сингаївська
Рекомендації щодо соціальної корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей 444
Карина Пінчук, Ірина Сингаївська
Особливості особистісного компоненту психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри працівників сфери креативних індустрій 447
Марта Тиченко
Психологічні чинники переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці 450
Марина Костюченко, Амінет Апішева
Психологічна сепарація як феномен міжособистісних відносин 453
Олена Храпа, Ганна Склярова

Шляхи формування особистої конфліктологічної компетентності психолога у воєнний та повоєнний час 456
Наталія Акініна, Ганна Склярова
Особистісна готовність майбутніх психологів до роботи у кризових ситуаціях як передумова ефективної роботи в бізнесі та державному секторі 461
Юрій Шинкаренко
Соціально-психологічні чинники травми війни в цивільного населення країни – жертви агресії 463
Ольга Петрунько
Адиктивна поведінка особистості у медіапросторі 466
Тереза Сотніченко, Ольга Петрунько
Самоприйняття та соціально-психологічна адаптація особистості 470
Вікторія Острова, Дмитро Назаренко
Онкологічне захворювання як психологічна травма і ресурси для її подолання 473
Ганна Сєдова-Сирцова, Разіда Ткач
Психологічні механізми виправдання корупції в організаціях: роль групового мислення та соціальної ідентичності 477
Олексій Корнієнко
Психологічні аспекти задоволеності жінок сексуальним життям 480
Ксенія Наумова, Ірина Сингаївська
Роль фрустраційної толерантності в соціально-психологічній адаптації внутрішньо переміщених осіб 482
Олександр Альохін, Ольга Васильченко
Звукотерапія як сучасний метод психотерапії 485
Інна Гордова, Ольга Васильченко
Трансформація професійної ідентичності жінок вимушених мігрантів (на прикладі українців з тимчасовим захистом) 488
Олена Мірошніченко, Ольга Васильченко
Аналіз обізнаності педагогів про НЛП та його застосування в освіті: практичні результати та рекомендації 491
Ірина Гондюл, Юрій Живоглядов
Професійно важливі якості як внутрішні ресурси майбутніх психологів 494
Олена Козаченко, Юрій Живоглядов
Копінг-стратегії як психологічні ресурси подолання тривожності у підлітків під час війни 496
Ангеліна Компанченко, Юрій Живоглядов
Дослідження впливу емоційного інтелекту на адаптацію жінки в умовах війни 499
Ірина Сиротенко, Юрій Живоглядов
Вільний час як чинник саморозвитку особистості 502
Ганна Джалтирь, Тетяна Малкова
Вплив емоцій на сприйняття часу у кризових умовах 504
Євгенія Могілевська, Тетяна Малкова

Психологічні особливості творчої особистості 507
Катерина Вайнштейн, Олена Никоненко
Асертивність особистості як важлива властивість для вирішення конфліктних ситуацій 509
Олена Никоненко, Анатолій Покровський,
Застосування технологій кар'єрного коучингу для розвитку мотивації до успіху працівників сфери торгівлі 511
Наталія Данкович, Олена Никоненко
Емоційне вигорання у жінок під час вимушеної еміграції по причині війни 513
Ірина Рафальська, Олена Никоненко
Шляхи формування конфліктологічної компетентності фахівців соціономічних професій 516
Наталія Акініна, Ганна Склярова
Недовіра жінок до себе як психологічна проблема 518
Ксенія Доман, Ганна Склярова
Соціально-психологічні чинники прогнозування часової перспективи особистістю, що перебуває у шлюбі 520
Тетяна Моржевска
Основні концепції класифікації цінностей 523
Наталія Шматко
Соціально-психологічні чинники академічної успішності магістрантів в умовах війни 526
Надія Якимова, Ганна Склярова
Поведінкові стратегії та копінг - стратегії в психологічній науці та практиці 528
Ганна Склярова
Постмодерні інтерпретації перенесення в реляційному психоаналізі 530
Іван Данилевський
Особливості ділової комунікації як чинника успішності діяльності організації 532
Ірина Сингаївська
Психологічні особливості переживання молоддю травматичних подій 534
Олег Стасишин
Застосування методів тілесно-орієнтованої терапії для підвищення стресостійкості людей зрілого віку: акцент на оздоровчому масажі 537
Микита Сверіда, Юрій Живоглядов
Особливості психологічної реабілітації учасників тривалих бойових дій 539
Антоній Мельник, Світлана Перцова

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Аналіз ефективності методів розширення аудиторії бренду у власних медіа

Богдан Колесник,
аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kolesnykbo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-0912-3835
Юлія Костинець,
д.е.н., доцент кафедри маркетингу, економіки, управління та адміністрування,
ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна,
e-mail: yulia.kostinets@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6427-675X

На сьогоднішній день для багатьох людей соціальні мережі стали важливою частиною життя, оскільки вони використовуються щодня для розваги, соціалізації та споживання новин. Крім того, за останні два десятиліття соціальні мережі стали важливим каналом маркетингових комунікацій, зокрема цифрового маркетингу. Відомо, що майже 50% населення земної кулі користується соціальними мережами – це понад 3 мільярди користувачів по всьому світу [2]. Кожен користувач витрачає в середньому 2 години та 25 хвилини на соціальні мережі та обмін повідомленнями [3]. Міленіали заходять у соціальні мережі в середньому на 2 години та 38 хвилин щодня, тоді як покоління Z користуються соц. мережами протягом 2 годин та 55 хвилин [6].

Навіщо бізнесу представництво у соц. мережах як одне з власних медіа? Окрім того, що дані платформи використовуються як майданчик, де знайомляться з новими компаніями, брендами та продуктами, відгуки у соц. мережах та експертна думка підвищують рівень довіри споживачів. 88% споживачів, ймовірно, зроблять покупку продукції бренду, прочитавши відгуки інших клієнтів у соц. мережах [4]. Важливим фактором виступає те, що завдяки соц. мережам клієнти можуть залишати як позитивні, так і негативні відгуки про товар або послугу, тим самим даючи швидкий зворотний зв'язок та можливість усунути недоліки в роботі чи продукті. Більше того, соц. мережі – це сучасний канал для прямого зв'язку із брендом, завдяки якому будь-хто може швидко зв'язатися з компанією. Своєчасна відповідь на запитання у соц. мережах є найважливішим фактором для більшості користувачів – 47% [4]. Загалом 36% Instagram користувачів підписані на хоча б одну сторінку компанії, 19% користувачів Facebook та 19% на YouTube [5].

Окремо слід виділити блогерів («лідерів думок») як одну із складових придбаних медіа. Якщо для Facebook такі акаунти за форматом і справді є блогами, то в Instagram набули поширення моделі контенту із деякими характерними механіками залучення мільйонної аудиторії. Так чи інакше, для бізнесу найбільш цікавий рівень залученості у придбаних медіа, а отже показник Engagement Rate

у блогерів.

Хоча Facebook та Instagram базується на єдиній рекламній платформі, не всі типи реклами за цілями доступні на обох платформах. Для Facebook доступні рекламні кампанії «залученість» із типами «взаємодія із публікацією» (отримання реакцій на публікацію), «відмітки "Подобається" для сторінки» (отримання підписників на «Fan Page», тобто сторінку компанії) та «відповіді на запрошення» (отримання підписників на сторінку заходу). В той же час, для Instagram недоступна ціль кампанії «відмітки "Подобається" для сторінки». Це означає, що не існує офіційного рекламного інструменту для розширення аудиторії акаунта Instagram.

Якщо на Facebook реклама на платформі дозволяє розширювати аудиторію традиційними засобами інтернет-маркетингу, для Instagram – соціальної мережі із більшим середнім ER, більшим охопленням мешканців України до 31 року, а також більшою кількістю та вагою «лідерів думок» [1] – засобів рекламної платформи недостатньо. При цьому загальна аудиторія Instagram в Україні всього на 1 млн менша (і цей розрив скорочується) – 15 млн проти 16 млн користувачів Facebook [1]. Дані причини обумовлюють пошук інших інструментів розширення аудиторії.

Звичайно, окрім інтернет-маркетингу існують альтернативні способи просування акаунту компанії у соц. мережах. Підприємство може використовувати засоби BTL чи змінити пакування продукції таким чином, щоб воно включало заклик приєднання до соц. мереж через QR-код. Традиційні заходи та виставки, конференції, виступи експертів на радіо, спільних прямих ефірах на інтернет платформах також можуть бути джерелом нових підписників (хоча проведення заходів із фізичною присутністю ускладнюється карантинними обмеженнями). Також за умови наявності електронної бази даних клієнтів (наприклад, у CRM-системі), можливо здійснювати e-mail розсилку і т.д. Тим не менш, у багатьох випадках пряма розсилка, зміна пакування чи великі ATL рекламні кампанії неможливі. У разі використання інтернет-маркетингу, можна застосовувати:

- взаємодію із блогерами;
- взаємодію із партнерами;
- власні інтерактивні формати;
- таргетовану рекламу.

Власні медіа необхідні бренду, щоб вибудовувати довгострокові взаємини із цільовою аудиторією; представництво у соц. мережах допоможе компанії бути на зв'язку із клієнтами, тримати їх в курсі новин та бути «Top-of-mind» покупця у момент купівлі. Стратегія бренд-менеджменту має включати конкретні цілі, одна з яких – розширення аудиторії власних медіа. Соц. мережі Facebook та Instagram характеризуються різними аудиторіями, типами контенту, рівнями залученості та рекламними можливостями, а тому стратегія просування акаунту компанії в них суттєво відрізняється. Інструменти інтернет-маркетингу, які можна використати для досягнення цілі просування: таргетована реклама, інтерактивні формати на власній сторінці компанії, взаємодія із партнерами,

взаємодія із блогерами. З точки зору кількості підписників та середньої вартості, найефективнішим методом залучення є кооперація із партнерами (сторінки яких мають дуже велику аудиторію), а також взаємодія із блогерами у форматі розіграшів, конкурсів, челенджів. Ціна за підписника нерозривно пов'язано із його якістю, яку необхідно аналізувати для кожного методу окремо. Розуміння різниці між типами контенту та контроль над його створенням допоможуть збільшити ефективність дій із досягнення цілей стратегії просування.

Ключові слова: бренд-менеджмент; діджитал маркетинг; соціальні мережі; маркетингові комунікації.

Список використаних джерел

1. Facebook та Instagram в Україні [Електронний ресурс] // PlusOne. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://plusone.com.ua/.

2. Hootsuite. TikTok Hits 1 Billion Users – Faster Than Facebook [Електронний ресурс] / Hootsuite. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://blog.hootsuite.com/simon-kemp-social-media/.

3. Mander J. Daily Time Spent on Social Networks [Електронний ресурс] / Jason Mander // GlobalWebIndex. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://blog.gwi.com/chart-of-the-day/daily-time-spent-on-social-networks/.

4. The Index, Edition XVII: Accelerate [Електронний ресурс] // Sprout Social. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://sproutsocial.com/insights/index/.

5. U.S. users who use social media to follow brands 2020 [Електронний ресурс] // Statista. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.statista.com/statistics/276394/usa-social-media-use-brand-follow/.

6. Who uses social media the most? [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.weforum.org/agenda/2019/10/social-media-use-by-generation/.

Основи інформаційної безпеки: захист від кібератак, криптографія, безпека даних

Владислав Коляденко,
студент кафедри комп'ютерних наук, КН-24,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KoliadenkoVV@krok.edu.ua
Віра Ткаченко,
к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tkachenkov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6064-5474

На сьогоднішній день, враховуючи сучасні обставини та стрімкий розвиток технологій, інформаційна безпека є надзвичайно важливою навичкою для користувачів різних пристроїв та мережі Інтернет, адже мережі, комп'ютерні системи та цифрові ресурси використовуються у всіх сферах діяльності, від бізнесу та освіти до урядових структур і медицини. Кібератаки, викрадення даних, порушення конфіденційності та інші види злочинної діяльності в Інтернеті можуть призвести до серйозних наслідків. Саме тому основи інформаційної безпеки, зокрема захист від кібератак, криптографія та забезпечення безпеки даних, є критично важливими для підтримки безпеки та довіри у цифровому середовищі.

Аби мати впевненість у перемозі, треба знати свого ворога. Небезпека потребує роз'яснень: кібератаки можуть мати різні форми – від шкідливих програм до більш складних атак, що спрямовані на порушення цілісності або конфіденційності даних. Однією з найбільших загроз є DDoS-атаки, які направлені на перевантаження системи та її виведення з ладу, що може призвести до зупинки веб-сайтів чи сервісів. Іншою поширеною загрозою є фішинг (англ. fishing), коли злочинці використовують підроблені веб-сайти або електронні листи для того, щоб вкрасти особисті дані користувачів. Для захисту від таких атак важливо впроваджувати мережеві фільтри, системи виявлення вторгнень (IDS), системи запобігання вторгнень (IPS), а також постійно оновлювати програмне забезпечення та використовувати брандмауери для обмеження доступу до важливих систем і ліцензовані антивірусні програми, які допоможуть вам із знешкодженням особливо небезпечних загроз. Захист від DDoS-атак може включати використання спеціалізованих сервісів для розподілу навантаження, а також систем для фільтрації підозрілих запитів на рівні серверів.

Важливий не тільки захист під час самих атак, а і ті методи, які можна застосовувати на регулярній і постійній основі, наприклад методи із криптографії. Криптографія – це наука та практика надсилання безпечних зашифрованих повідомлень (даних) між двома або більше сторонами [1]. Існує два основні типи шифрування: симетричне і асиметричне.

Симетричне шифрування використовує один і той самий ключ для

шифрування і дешифрування даних [2]. Однак основною проблемою цього методу є необхідність безпечної передачі ключа між сторонами.

Асиметричне шифрування, або шифрування з відкритим ключем, використовує два ключі: один для шифрування (відкритий ключ) і інший для дешифрування (закритий ключ) [2]. Цей метод є більш безпечним для обміну даними через відкриті канали зв'язку, оскільки закритий ключ не передається.

Крім шифрування, важливим інструментом криптографії є хешування, яке використовується для перевірки цілісності даних. Хеш-функція перетворює повідомлення або файл у короткий, фіксований за розміром рядок (хеш), що дозволяє перевірити, чи не були дані змінені. Хешування є важливим елементом багатьох криптографічних протоколів, таких як цифрові підписи, що забезпечують автентичність електронних документів. Цифровий підпис, створений за допомогою асиметричного шифрування, дозволяє підтвердити, що повідомлення або документ дійсно походить від зазначеного відправника і що їх зміст не був змінений після підписання [3].

Крім того, в рамках інформаційної безпеки, особливу увагу варто приділяти захисту даних на всіх етапах їх зберігання та передачі. Для цього використовуються різноманітні методи, такі як шифрування дисків і файлів, а також контроль доступу до інформаційних систем і баз даних. Застосування двох факторної аутентифікації, коли для доступу до системи потрібно пройти кілька етапів перевірки (наприклад, пароль та одноразовий код, надісланий на мобільний телефон), також значно підвищує рівень безпеки. Безпека даних включає також питання управління доступом і правами користувачів. Важливо впроваджувати політики мінімальних прав, що обмежують доступ до інформації тільки тими користувачами, які мають необхідні дозволи для виконання конкретних завдань. Крім того, необхідно регулярно проводити аудит доступів і перевіряти ефективність запроваджених заходів безпеки.

Але навіть незважаючи на досягнення в галузі інформаційної безпеки, нові загрози постійно еволюціонують, тому важливо не лише впроваджувати сучасні технології захисту, а й розвивати стратегії, що дозволяють адаптуватися до нових викликів. Це вимагає постійного вдосконалення знань та навичок у сфері інформаційної безпеки, оновлення інструментів захисту, а також постійного моніторингу безпеки інформаційних систем.

Таким чином, можна стверджувати, що забезпечення належного рівня інформаційної безпеки є необхідною умовою для стабільної і безпечної роботи як окремих осіб, так і організацій, які функціонують в умовах сучасної цифрової економіки. Кібератаки, криптографія та захист даних є основними елементами цієї складної системи, що повинна охоплювати всі аспекти збереження, обробки та передачі інформації. Зважаючи на постійно зростаючі ризики та загрози, важливою є не лише впровадження ефективних технологічних рішень, а й створення культури безпеки в організаціях, що передбачає усвідомлену і відповідальну поведінку всіх учасників інформаційних процесів.

Ключові слова: КРИПТОГРАФІЯ, Симетричне шифрування, Асиметричне шифрування.

Список використаних джерел

1. Nick CryptoDiffer. Що таке криптографія? 2022. URL: https://tsecrypto.com/article/shho-take-kryptografiya/

2. Введення в криптографію: симетричне шифрування // MarkupUA – URL: https://markup-ua.com/vvedennya-v-kriptografiyu-simetrichne-shifruvannya/

3. Ткаченко В.С. Конспект лекцій з дисципліни «Прикладна криптологія» (частина 1). 102с. – Вінниця: ДонНУ, 2022

Застосування моделей особистості для формування кіберспортивних команд

Олег Мушинський,
аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushynskyioIu@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341
Микита Фещенко,
студент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна
e-mail: feshchenkom@krok.edu.ua
Катерина Тимофєєва,
студент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tymofieievak@krok.edu.ua

Командна робота все частіше впроваджується у всі сфери соціально-економічної діяльності – від бізнесу до соціальних явищ [1]. Одним із нових напрямів застосування командної роботи є кіберспорт, який поєднує аспекти управління командами, притаманні як спорту, так і сучасному менеджменту.

Однією з ключових умов організації та проведення змагань із кіберспорту є формування команд. Цей етап включає проведення пробних іспитів та аналіз їхнього досвіду та технічних навичок. Однак під час командоутворення кіберспортивної команди часто недооцінюється важливість базових цінностей і м'яких навичок (soft skills) кожного окремого гравця [2]. Це може призвести до виникнення внутрішніх конфліктів, низького рівня довіри та зниження ефективності командної взаємодії під час змагань.

Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері кіберспорту через недостатній рівень впровадження сучасних практик управління взаємодією між гравцями. Нерівномірний розвиток комунікативних навичок, неврахування особистісних особливостей та конфлікти, що виникають на цьому ґрунті, можуть негативно впливати на загальну продуктивність і результати команди.

На основі цього ми пропонуємо підходити до формування команд із використанням різних моделей особистості. Аналіз моделей, застосовуваних у менеджменті та психології, дозволив виділити чотири основні характеристики, які слід враховувати при формуванні ефективних команд:

• рольова – визначає функціональну роль участників команди, до неї відноситься модель Белбіна, модель PAEI Адизеса, DISC;

• емоційна – описує емоційні реакції та мотивацію особистостей, одним із прикладів є модель Хелен Фішер, яка базується на нейрохімічних процесах, що визначають емоційні реакції та мотиваційні патерни учасників;

• поведінкова – оцінює поведінку та стилі роботи особистостей, окрім, за-

гально відомої Типології Майєрс-Бріггс (MBTI), яка класифікує особистості за 16 типами, до поведінкових можна віднести модель DISC та інструмент Business Chemistry;

• ціннісна – відображає глибокі переконання та мотиваційні фактори, охоплює наступні моделі: Спіральна динаміка, Велика п'ятірка, Карта культур Інгл-харта-венцеля та Теорія базових цінностей Шварца;

Такий перелік згідно принципу тріадності-квартильності є змістовно розкритим. Тому ми вважаємо доцільно використати його для класифікації методів оцінки талантів при формуванні команд. Така класифікація відповідає типології соціальних дій Макса Вебера: цілеспрямована, ціннісна, афективна та традиційна, ґрунтується на семантичній формулі: ріціо (рольовий), емоціо (емоційний), інтуіціо (поведінковий) та транціо (ціннісний).

Виходячи з цього, для оцінки гравців доцільно застосовувати різні типи моделей одночасно. Такий підхід не лише розширює можливості аналізу, але й забезпечує більш глибоке розуміння особистісних характеристик членів команди. Використання різних типів моделей одночасно при оцінці гравців команди не суперечить з вже існуючими концепціями групової динаміки. Зокрема, В. В. Оліярник та О. О. Романовський пропонують об’єднання моделі PAEI Адізеса з типологією Маєрс-Бріґґс для підвищення ефективності формування команд [3].

Такий підхід до оцінювання особистостей може застосовуватись як на етапі формування команд, так і вже для готової команди для вирішення конфліктів та покращення комунікацій між учасниками та менеджерами.

Першим етапом формування кіберспортивної команди є визначення ролей її учасників та здійснення рольового підбору. Одним із найбільш поширених підходів, який довів свою ефективність у різних сферах діяльності, є модель командних ролей Белбіна. Ця модель успішно застосовується в різних областях людської діяльності, наприклад для формування наукових шкіл [4]. Використання моделі Белбіна у кіберспорті є доцільним, оскільки ця галузь вимагає високого рівня командної взаємодії, оптимального розподілу обов’язків і максимальної реалізації потенціалу кожного гравця.

В рамках формування кіберспортивного клубу «KROK Game Squad», було опитано 7 респондентів, яких об’єднувала спільна діяльність навчання. Кожному респонденту було дано 7 розділів по 10 тверджень. У кожному розділі потрібно розподілити 10 балів між твердженнями згідно з уявленням респондентів про їх відповідність власній поведінці респондента, з у мовою, що бали можна розподіляти у розділі не більше, ніж чотирьом твердженням при цьому одному твердженню можна присвоїти мінімум 2 бали. Після проходження опитування респондент отримав у відсотковому співвідношенні придатність його до певної ролі за моделлю Белбіна. Це дозволило виділити 2-3 ролі, які якісно може виконувати гравець та 2-4 ролі, за які йому не варто братись. Такий розподіл можна представити, як три категорії ролей: «Власник», «Координатори» та «Гравці».

Таким чином, застосування рольового підходу до формування

кіберспортивної команди дозволило узгодити роботи всіх учасників команди на основі їх спільної діяльності.

Ключові слова: кіберспорт; команда; моделі особистості.

Список використаних джерел

1. Мушинський О. Особливості управління проєктними командами в гібридному середовищі. Економіка та суспільство. 2024. 60. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3547

2. Фещенко М.І., Ігнатова Л.Б. КІБЕРСПОРТ ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС // «КРОК» Конференції, Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку - 2023 – URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1989/0

3. Оліярник, В. В., & Романовський, О. О. (2023). Технологічні особливості командної роботи в управлінні проєктами. Ефективність державного управління, 3 (76/77), 23–27 – URL: https://doi.org/10.36930/507603

4. Khikmetov, A., Alpysbayev, K., & Kolesnikova, K. (2024). Transformation of the team role model of scientific schools into a Markov chain. Procedia Computer Science, 231, 379–384. – URL: https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.12.221

Стан та перспективи розвитку шаблонів проєктування

Нікіта Бевзюк,
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bevziukns@krok.edu.ua
Олег Мушинський,
аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushynskyioiu@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341

У процесі розробки програмного забезпечення часто виникають проблеми, які повторюються та потребують ефективних і універсальних рішень. Для вирішення таких проблем було запропоновано концепцію шаблонів проєктування, яка набула широкого розповсюдження завдяки роботам Е. Гамми та його колег. У своїй фундаментальній праці вони описали об'єкти і класи, які взаємодіють між собою та налаштовані для вирішення типових проблем проєктування в певному контексті [1]. Вони визначили низку повторюваних шаблонів рішень для об'єктно-орієнтованого програмування та розділили їх на три категорії: творчі; структурні; поведінкові. Введення такого універсального принципу мало потужний вплив на методи розробки та стало основою для багатьох сучасних програмних архітектур.

Головним рушієм появи і розробки нових шаблонів проєктування є технологічні виклики, які набувають масового характеру, але з певних причин не можуть бути розв'язані за допомогою вже існуючих методів. Зазвичай такі виклики з'являються через підривні технології, оскільки їхня поява докорінно змінює свою галузь. За останній час такими стали хмарні сервіси, машинне навчання, мікросервіси та штучний інтелект (ШІ). Їхня поява значно вплинула на всю ІТ-галузь.

Стрімкі зміни у технологічному середовищі ставлять під сумнів актуальність багатьох існуючих шаблонів проєктування. Незважаючи на переваги та зручності, що несуть підривні технології, виникають і нові виклики. Зокрема серед них виділяється нестача професійних кадрів, адже кількість нових навичок, необхідних для роботи, ускладнює підготовку достатньої кількості кваліфікованих фахівців. Питання безпеки також стало критичним, особливо після 2019 року, коли більшість процесів перейшли в онлайн, а використання хмарних сервісів та мікросервісів, хоча й забезпечує гнучкість, але значно підвищує ризик загроз у разі неправильного їх застосування. Окрім того, повільне та складне масштабування у поєднанні зі швидкими технологічними змінами заважає компаніям ефективно інтегрувати свої продукти відповідно до нових потреб і загроз.

З розширенням інформаційних технологій кількість користувачів, даних, їх споживання, зростає з надзвичайною швидкістю і продовжує збільшуватися.

Це зумовило необхідність розробки всіх складніших технологічних рішень, що сприяло широкому впровадженню машинного навчання та ШІ. Однак взаємодія з такими системами стала більш складною, що призвело до розробки нових шаблонів проєктування. Ці шаблони сприяють систематизації процесів та їх розумінню, спрощують масштабування, проектування та розробку графічного інтерфейсу користувача [2], що є винятковим з огляду на експоненційне зростання обсягів великих даних на глобальному рівні, та забезпечує функціонування в умовах обмежених ресурсів [3]. Крім того, можна стверджувати, що попит на машинне навчання та ШІ не зникне в найближчому майбутньому, а розвиток шаблонів проєктування сприяє подальшому прогресу в цій галузі. До найвідоміших сучасних шаблонів для ШІ та машинного навчання належать: вбудовування - яке дозволяє перетворювати великі дані у числові вектори за допомогою хешування, що є особливо корисно, адже зменшує обсяг пам'яті для зберігання ознак і протидіє проблемі розріджених даних; автоматизація конвеєра – шаблон, ідея якого полягає у розподілі процесу машинного навчання на послідовні етапи, що дозволяє стандартизувати процеси, спрощує управління і забезпечує масштабування; моніторинг моделей – патерн, при якому відбувається постійний контроль за процесами, а передача даних відбувається без станів, що дозволяє швидко знаходити загрози і легко масштабуватися [4].

У найближчому майбутньому очікується розвиток нових шаблонів проєктування, спрямованих на вирішення основних завдань бізнесу, зокрема в таких сферах, як кібербезпека, стійкість програмних систем до великих навантажень та розробка ШІ й машинного навчання. Розробка нових шаблонів проєктування є ознакою еволюції цих напрямів. У кібербезпеці акцент буде зроблено на автоматизацію процесів реагування та раннє виявлення загроз.

В процесі дослідження спостерігаємо, що вже з'являються глобальні підходи, які можуть стати шаблонами, наприклад, принцип нульової довіри та архітектура SASE, що забезпечують високу стійкість системи і підвищують ефективність захисту. У галузі машинного навчання та штучного інтелекту зростає потреба в обробці великих обсягів даних, а також у створенні систем, здатних витримувати високі навантаження через масштабування.

Такий стан шаблонів проєктування потребує переосмислення традиційних підходів до їх класифікації та застосування. Традиційний поділ на творчі, структурні та поведінкові шаблони вже не здатний повністю охопити весь спектр сучасних проблем та їхніх рішень. Зокрема, розвиток хмарних технологій, мікросервісів та машинного навчання створює потребу у формуванні нових категорій, які враховують специфіку цих напрямів і забезпечують більш гнучкий та ефективний підхід до розробки програмного забезпечення.

В якості інструменту класифікації шаблонів проєктування пропонуємо використовувати «Піраміду 3М», яка виділяє методологічний, методичний та інструментальний рівні [5]. Методологічний рівень визначає фундаментальні принципи та концепції розробки програмного забезпечення. На цьому рівні формуються загальні підходи до вирішення завдань, такі як принципи

модульності, масштабованості, повторного використання та безпеки. Методичний рівень відображає конкретний напрям, для якого використовуються шаблони проєктування. Інструментальний рівень охоплює практичні реалізації та конкретні шаблони, які безпосередньо застосовуються для вирішення завдань, визначених методичним рівнем.

Запропонована класифікація надає перспективи для створення більш адаптивних і структурованих підходів до шаблонів проєктування, що враховують специфіку сучасних технологічних напрямів.

Ключові слова: Шаблони проектування; машинне начання; кібербезпека; програмне забезпечення.

Список використаних джерел

1. Gamma, E., Helm, R., Johnson, R., & Vlissides, J. (1994). Design patterns: elements of reusable Object-Oriented software. http://www.ulb.tu-darmstadt.de/tocs/59840579.pdf

2. Гончаренко О.В., Мічківський Я.С., Мічківський С.М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ WINDOWS PRESENTATION FOUNDATION ПРИ РОЗРОБЦІ ГРАФІЧНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ // «КРОК» Конференції, Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку - 2023 – URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1986

3. David Reinsel, John Gantz, John Rydning. (2018). The Digitization of the World (p. 6) URL: https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf

4. Lakshmanan, V., Robinson, S., & Munn, M. (2020). Machine Learning design patterns. O'Reilly Media.

5. Рач, В. А. и Рач, Д. В. (2000). Управління ризиками у проектах, реалізованих в умовах перехідної економіки: Фінансові продукти для реального сектору в Україні. Семінар «Управління проектами при кредитуванні реального сектора».

Тенденції в розробці веб-застосунків

Артем Семенюк,
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail semeniukay@krok.edu.ua
Денис Балдик,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190

Сучасний світ важко уявити без існування веб-застосунків. Ними ми користуємося мало не кожен день. Візьмемо до прикладу найвідоміші веб застосунки: Instagram, X(Twitter), Ebay, Spotify, Zoom, Canva та багато інших [1]. Уявімо що б було якби веб-застосунків не існувало? Звісно, ми б могли і далі спокійно продовжувати використовувати «декстоп» версії, та чи було б це так зручно. Саме тому чимало початківців в IT і не тільки, вибирають напрямок веб-розробки, через те що, це дуже перспективна сфера розробки в майбутньому.

Найпопулярнішими мовами програмування/розмітки в цій сфері є HTML, CSS, та JavaScript, хоча варто зазначити що HTML і CSS не є класичними мовами програмування, це мови гіпертекстової розмітки. Саме ці три мови програмування/розмітки має знати кожен фронтенд-розробник, можна сказати – це мінімальний об’єм знань для фронтенд-розробника. Розглянемо, коротко, ці мови програмування/розмітки.

HTML – прийнято вважати скелетом всієї веб-сторінки, або веб-додатку. Це мова розмітки за допомогою тегів. Тобто, HTML документ буде складатися з деякої групи елементів, де кожен елемент буде визначатися певним тегом.

CSS – це спеціальна мова стилів, за допомогою якої описують вигляд документів, до прикладу: як і де відображати елементи веб-сторінки, написаних мовами розмітки даних. За допомогою CSS зазначається все: колір, шрифт, колір фону, розмір елементів, градієнти, позиціювання елементів на сторінці, та навіть анімація.

JavaScript (або ще часто називають JS) – можна порівняти з мозком всього веб-застосунку. Це мова програмування, за допомогою якої пишуть всю логіку роботи веб-застосунку і не тільки. Відправлення форм, значення кнопок, відкриття модальних вікон і не тільки, все це прописується за допомогою JavaScript [2].

Загалом розробники веб-застосунків поділяють себе на два типи: Frontend («фронтенд») і Backend («бекенд»). Якщо коротко, то «фронтендери» займаються інтерфейсом веб-застосунку. В свою чергу «бекендери» програмують логіку бізнес правил і обробки даних, тобто тої частини коду, яка не взаємодіє безпосередньо з кінцевим користувачем, наприклад, робота з базами даних, API тощо.

У період стрімкого розвитку веб-технологій постійно з'являються нові тенденції щодо покращення процесів взаємодії з користувачем [3], оптимізації програмного коду, пришвидшення продуктивності процесу розробки [4] та інше. Якщо не слідкувати за провідними тенденціями розвитку веб-індустрії, можна легко залишитися за бортом корабля, адже в цій сфері є постійний попит і замовників все частіше цікавлять нові «фішки» та різні методи унікальності їхніх веб-застосунків.

Отже, які провідні тенденції в сфері розробки веб-додатків сьогодні? Ось приклад найпопулярніших:

1. Прогресивні веб-застосунки (PWA) – це різновид веб-застосунків, які створюються на базі наявних сайтів і поєднують у собі властивості нативних мобільних застосунків та браузерних можливостей сайтів. В той час як звичайні сайти мають здебільшого інформаційний характер, веб-застосунки містять чимало функцій, що полегшують життя користувачам. Наприклад, вони дозволяють вільно обмінюватись повідомленнями, оплачувати товар, працювати з файлами онлайн [5].

2. TypeScript – мова програмування яка забезпечує статичне типізування. Звісно це значно «розтягує» час розробки, та натомість розробники можуть забути про банальні помилки, і значно якісніше організувати код.

3. React Native – перспективний фреймворк на базі JavaScript бібліотеки React. Спеціалізований під розробку веб-застосунків на Android, IOS, Windows і т.д. Має відкритий код і велику підтримку з боку спільноти розробників через свою простоту та якісний результат.

4. Штучний інтелект (ШІ) – інтегрування штучного інтелекту в розробку веб-застосунків, стало значно пришвидшувати процес розробки, звісно поки можна сказати що рівень штучного інтелекту далекий від ідеалу, і він припускається чимало помилок, та це не заважає йому набирати популярності в розробці для різних сфер.

5. Односторінкові застосунки (SPA) – SPA надають швидший і компактний доступ до певного типу інформації завдяки динамічному завантаженню контенту без повного перезавантаження сторінки. Завдяки популярним фреймворкам, як-от React та Angular, SPA стали стандартом для інтерактивних веб-застосунків.

6. Використання популярних фреймворків, таких як Angular.js, Vue.js, Django, Node.js, Express, React.js, є одними з основних тенденцій розробки. Вони значно розширюють функціонал і можливості веб-застосунків.

Підсумовуючи все, можна зробити висновок, що актуальність розробки веб-застосунків і веб-розробки в цілому – є вкрай важливою. З кожним роком популярність цієї сфери все більше і більше нарощує кількість своїх прихильників. В майбутньому ця сфера точно отримуватиме значний розвиток, через її постійну актуальність і затребуваність.

Ключові слова: веб-застосунки; JavaScript; Front-end; Back-end; HTML; CSS; React.

Список використаних джерел

1. Landinglist. Веб-додатки: приклади успішних проетків. URL: https://landinglist.com.ua/veb-dodatky-pryklady-uspishnyh-proektiv/ (дата звернення: 27.11.2024).

2. CSS.IN.UA. Що таке HTML? URL: https://css.in.ua/article/shcho-take-css_3 (дата звернення: 27.11.2024).

3. Гончаренко О.В., Мічківський Я.С., Мічківський С.М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ WINDOWS PRESENTATION FOUNDATION ПРИ РОЗРОБЦІ ГРАФІЧНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ // «КРОК» Конференції, Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку - 2023 – URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1986

4. Суздалев О.О., Мічківський С.М. УПРАВЛІННЯ ВІДДАЛЕНОЮ РОБОТОЮ КОМАНД З РОЗРОБКИ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ IT // IV Наукова конференція «Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку» університету КРОК - 2024 – URL: https://conf.krok.edu.ua/MMO/MMO-2024/paper/view/2197

5. WEZOM. Що таке прогресивні веб-додатки: детальна відповідь URL: https://wezom.com.ua/ua/blog/pwa-prilozheniya-web-progressive-app (дата звернення: 27.11.2024).

Визначення етапів управління проєктами з потенціалом для використання технологій ШІ

Іван Крискун,
к. політ. н., доцент кафедри
міжнародних відносин та журналістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DaliavskaTP@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4473-0684
Науковий керівник:
Ольга Орлова-Курилова,
д.е.н, доц., професор кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: orlovakov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

Актуальність роботи: управління проєктами постійно вимагає підвищення ефективності. Активний розвиток штучного інтелекту (ШІ) який відбувається в останні роки суттєво впливає на ефективність та результативність управління проєктами. Дослідження інструментів ШІ щодо можливостей та перспектив використання при управлінні проєктами є актуальним в сучасних реаліях стрімкого розповсюдження технологій ШІ в різних сферах застосування, у тому числі при проектуванні.

Проблематиці вивчення особливостей управління проєктами в галузі інформаційних технологій із застосуванням ШІ, зокрема, присвячені наукові праці Бачинського О. І. [1], Лахмана М.[2], Антоніо Н. [3] та інших вчених.

Об'єктом цього дослідження процеси управління проєктами в галузі інформаційних технологій.

Предметом дослідження є процеси управління проєктами та їх складових в галузі інформаційних технологій з приводу можливостей використання ШІ.

Метою дослідження є визначення потенційних можливостей використання інструментів ШІ на окремих етапах управління проєктом в галузі ІТ. Дослідження має на меті з'ясувати, як ШІ може вдосконалити або переосмислити управлінські практики, підвищити ефективність, швидкість прийняття рішень та загальну результативність проєктів.

Доцільно визначити в цілому що вкладається в поняття управління проєктом. Управління проєктами (або Project Management) – це специфічна діяльність, спрямована на реалізацію всіх завдань, поставлених у проєкті [1, с. 9]. Також можемо додати що специфічна діяльність яка пов'язана з впровадженням та реалізацією проєктів відбувається завдяки різноманітним процесам, якими потрібно злагоджено управляти, а це означає що вчасно наповнювати змістом, інформацією, аналітичними даними, визначати виконавців, здійснювати оперативні комунікації. Для цього ми бачимо багато потенційних можливостей стосовно використання технологій ШІ, які допоможуть підвищити ефективність

та зробити проєкти більш результативними.

Згідно з дослідженнями, щорічно в проєкти вкладається близько 48 трильйонів доларів. Однак, дані дослідницької компанії Standish Group за 2022 рік свідчать, що лише 35% проєктів, що реалізуються по всьому світу, можна вважати успішними. Це означає, що 65% проєктів не досягають поставлених цілей, що призводить до значних втрат ресурсів та недоотримання очікуваних результатів [1].

Перед підприємствами завжди постають різні проблеми виробничого, кадрового, соціального характеру відповідно до цілей які воно прагне досягти в процесі своєї роботи. Додаткові можливості підприємства знаходять за рахунок ведення проєктної діяльності якою необхідно управляти. В практиці управління використовуються різні підходи до управління проєктами.

Залежно від поставленої мети, галузі та спеціалізації, підприємство може обрати певний метод, який найкраще підходить для конкретного випадку. Поширеними методи проєктного управління є Waterfall, Agile (Scrum, Lean, Kanban), PRINCE2, Six Sigma [4].

Agile є найбільш поширеною методологією в галузі інформаційних технологій, близько 52% IT-компаній використовують Agile при реалізації проєктів [5]. Ця методологія відносно молода та використовується останні 20 років закордонними та вітчизняними IT-компаніями.

Але в цьому дослідженні ми хотіли показати перспективи використання технологій ШІ саме на окремих етапах управління проєктами. Загально визначено, і це підтверджує автор праці [1, с. 38-39], що до етапів узгодження проєкту відносяться: визначення проблеми; розробка варіантів рішення; планування проєкту; виконання плану; моніторинг та контроль проєкту; завершення проєкту.

Етап 1. «Визначення проблеми» - необхідно визначити проблему яку вирішує проєкт. Для візуалізації прогнозованого результату проєкту доцільно використовувати: для генерування зображень ChatGPT [6], Leonardo AI [7], Midjourney [8]; для побудови графіків та інтерактивних мап Asana [9], Tableau [10].

Етап 2. «Розробка варіантів рішення» - визначення способів за допомогою яких менеджер розв’язує проблему. Встановлення можливих альтернативних рішень можна за допомогою ChatGPT [6]. Ця мовна модель ШІ може полегшити мозковий штурм, генерувати різноманітні варіанти рішень і давати уявлення про потенційні результати.

Етап 3. «Планування проєкту» - менеджеру необхідно знайти відповіді: Що потрібно зробити? Хто буде робити? Скільки буде коштувати робота? В які терміни будуть виконані обсяги робіт? На нашу думку на етапі планування, ШІ може покращити ефективність виконання наступних завдань:

• графіки – покращення формування графіків реалізації проєкту базуючись на наявних ресурсах. А також оптимізація графіків через зміну пріоритетів, ресурсів чи інших факторів. Наприклад Asana [9] - цей інструмент відстежує прогрес проєкту в режимі реального часу, автоматизує завдання планування. Вбудований ШІ допомагає виявляти проблемні місця, гарантуючи, що графіки

залишатимуться в рамках плану;

• покращення прогнозування вартості проєкту за рахунок аналізу вже реалізованих проєктів та поточних цін. Це відбувається ефективніше в порівнянні із людиною. Наприклад Forecast [11] - цей інструмент окрім планування, спеціалізується на управлінні бюджетом, оцінці витрат за допомогою автоматизації. Допомагає менеджерам проєктів оптимізувати розподіл ресурсів, враховуючи фінансові обмеження;

• підбір виконавців – ШІ допоможе з правильним підбором виконавців для реалізації відповідних задач, враховуючи вміння та наявний досвід у виконавців. Наприклад Wrike [12] - завдяки ШІ може підбирати завдання для найбільш підходящих членів команди на основі наявних навичок та доступності, покращуючи процес відбору;

• моделювання – ШІ допоможе з моделюванням різних сценаріїв в залежності від зміни тих чи інших факторів. ШІ зможе змоделювати як зміниться реалізація певного етапу при додаванні або видаленні ресурсів. Наприклад ClickUp [13] - пропонує комплексний набір функцій на основі ШІ, які допомагають у різних аспектах планування. Можливості ШІ включають інтелектуальні оцінки часу, розумне балансування робочого навантаження, що дозволяє командам ефективно моделювати сценарії розподілу ресурсів і термінів виконання проєктів;

• вибір методології управління проєктом – ШІ допоможе менеджеру запропонувати різні методології реалізації проєкту. Наприклад Jira [14] - підходить для гнучких методологій, Jira підтримує різні фреймворки, такі як Scrum або Kanban, використовуючи при цьому штучний інтелект для безперервного вдосконалення процесів.

Етап 4. «Виконання» - слід регулярно вимірювати та аналізувати плани та визначати відхилення. Нами передбачається, що на етапі виконання ШІ може покращити ефективність виконання наступних завдань:

• огляд задач – ШІ допоможе зібрати та відображати критичні задачі, бачити їх статус, прогрес, терміни реалізації, а також «вузькі місця» в їх реалізації. Такі інструменти як ClickUp [13] або Jira [14] допоможуть з цим етапом;

• звітування – ШІ допоможе з автоматизацією реалізації звітів по проєкту. Такий інструмент як Wrike [12] допоможе з автоматизацією звітів.

Етап 5. «Моніторинг та контроль» - менеджеру необхідно виявити відхилення від плану. Звернення уваги на проблемні моменти. Вважаємо, що доцільно використовувати ШІ для покращення ефективності виконання таких завдань:

• генерація листів до клієнтів, команди та інших стейкхолдерів. Інструменти CopyAI [15] та Zapier [16] інтегрований з ChatGPT [6] допоможуть з автоматизацією;

• оцінка ризиків – прогнозування потенційних ризиків, розробка стратегій зниження, аналіз закономірностей, бази даних. Інструменти на базі ШІ Asana [9], Forecast [11], Jira [14] допоможуть з ідентифікацією потенційних ризиків.

Етап 6. «Завершення проєкту» - менеджеру доцільно провести аудит,

проаналізувати попередню роботу і відкоригувати наявні неточності. На цьому етапі доцільно використовувати наступні інструменти: ChartGPT [6], Leonardo [7], Midjourney [8], Asana [9], Tableau [10].

Таким чином нами визначені аспекти застосування технологій ШІ в управлінні проєктами, розглянуті особливості етапів проєкту з використанням ШІ. Хочемо звернути увагу на те, що технічні характеристики згаданих інструментів ШІ в цьому дослідження не передбачались.

Висновок: в умовах постійного підвищення ефективності управління проєктами, виникає необхідність аналізу сучасних технологій ШІ, оцінка їх ефективності та способи інтеграції ШІ в різні аспекти управління проєктами. В процесі дослідження встановлено, що ШІ значно підвищує ефективність управління проєктами в галузі інформаційних технологій. Стало зрозуміло які проблеми проєктування можна вирішувати при інтеграції ШІ. Надані рекомендації по ефективному використанню ШІ фокусом на прогнозування та мінімізацію ризиків. Перспективним напрямом для подальших наших досліджень бачимо здійснення аналізу сучасних інструментів і технологій ШІ, що застосовуються в управлінні проєктами, їхні можливості, обмеження та придатність для різних управлінських завдань.

Ключові слова: Управління проєктами, штучний інтелект (ШІ), інформаційні технології (ІТ).

Список використаних джерел

1. Бачинський О. І. Використання штучного інтелекту як інструменту управління проєктами. Випуск 61/2024, DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-18

2. Lahmann M. AI will transform project management. Are you ready?. PwC. URL: https://www.pwc.ch/en/insights/risk/ai-will-transform-project-management-are-you-ready.html (дата звернення 16.11.2024)

3. Antonio Nieto-Rodriguez, Ricardo Viana Vargas. How AI Will Transform Project Management, HBR, February 02, 2023. URL: https://hbr.org/2023/02/how-ai-will-transform-project-management (дата звернення 16.11.2024)

4. Нечипорук О. В. Сучасні підходи та методи управління проєктами. Наука і техніка. Випуск 12/2023, DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-262-272

5. Daria Stashenko, November 23, 2023, Top 5 Best Project Management Methodologies for the IT Industry, URL: https://www.hys-enterprise.com/blog/top-5-best-project-management-methodologies-for-the-it-industry/ (дата звернення 16.11.2024)

6. ChatGPT. URL: https://openai.com/chatgpt/overview/

7. Leonardo AI. URL: https://leonardo.ai/

8. Midjourney. URL: https://www.midjourney.com/home

9. AI tool for planning Asana. URL: https://asana.com/uses/organizational-planning (дата звернення 25.11.2024)

10. Tableau. URL: https://www.tableau.com/

11. AI tool for cost efficiency Forecast. URL: https://www.forecast.app/teams/finance (дата звернення 25.11.2024)

12. AI tool for resource allocation. URL: https://www.wrike.com/ (дата звернення 25.11.2024)

13. Clickup tool with AI. URL: https://clickup.com/ (дата звернення 25.11.2024)

14. Jira with AI. URL: https://www.atlassian.com/ru/software/jira (дата звернення 25.11.2024)
15. AI writing assistant. URL: https://www.copy.ai/
16. Zapier tool. URL: https://zapier.com/

Сутність, характеристика та співставлення типів команд

Ігор Філімонов,
аспірант кафедри управлінських технологій
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: filimonovio@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-2768-5473
Науковий керівник:
Ольга Орлова-Курилова,
д.е.н, доцент, професор кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: orlovakov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

Останніми роками команди розглядаються як ключовий інструментом для організації роботи, виконанні завдань та ведення проєктів. Їхня популярність стрімко зростає завдяки розвитку інформаційних технологій і підвищеній увазі до систем комплексного управління якістю та процесів організаційного навчання. Ці тенденції сприяли зміщенню фокусу з індивідуальної поведінки менеджерів і працівників на діяльність багатофункціональних управлінських команд і робочих груп, які займаються вирішенням складних завдань і проблем.

В нашому дослідженні поставимо за мету розглянути сутність команди, як управлінського формування, навести порівняльні характеристики типів команд.

Поняття «команда» увійшло до управлінської практики ще у 1950-х роках. Відомий дослідник у сфері якості Джозеф Джуран уперше застосував свій «командний підхід» до вирішення проблем у Японії у 1950-х роках, а пізніше, у 1980-х, запровадив його в Сполучених Штатах Америки [1, с.134].

У науковій роботі Мухи Р.А. визначення терміну «команда» розглядається через зовнішні прояви та через структурні визначення. Так, за першим підходом, команда визначається як група індивідів, які розподіляють між собою робочі операції і відповідальність за отримання конкретних результатів, що мають спільні цілі, взаємодоповнюючі навички та вміння, високий рівень взаємозалежності і розділяють відповідальність за досягнення кінцевих результатів. Відповідно до другого типу ознак, команда визначається як колектив однодумців, згуртованих навколо свого лідера, який одночасно є і вищою посадовою особою в даній організації [2, с.3].

Борщ В.І. зазначає, що команда складається з фахівців із різних сфер організаційної діяльності, які спільно працюють над досягненням спільної мети. Сутність команди полягає у суспільному для всіх її членів зобов'язанні. Такого роду зобов'язання потребує наявності певного призначення, в яке вірять усі члени команди, тобто її місії [3, с.5].

Враховуючи огляд поняття, команду можна охарактеризувати як групу професіоналів, об'єднаних спільними цілями, цінностями та єдиними підходами до виконання завдань. Вони володіють взаємодоповнювальними навичками та

колективно несуть відповідальність за досягнення результатів. Ефективність і стабільність організації залежать не від індивідуальних зусиль кожного співробітника, а від злагодженої спільної роботи команди.

Ключовими характеристиками команди є наявність спільної мети, колективної відповідальності та взаємозалежності учасників у досягненні результатів. Команда має стабільний склад, чітко розподілені ролі та узгоджені цінності, що забезпечують ефективну взаємодію. Її діяльність відбувається в широкому соціальному контексті, з відкритою комунікацією та обміном інформацією. Важливими аспектами є делегування повноважень, взаємна довіра та гнучкість до змін, що дозволяє команді адаптуватися до нових умов.

У своїй роботі Філатов А.С. наводить характерні відмінності між групою і командою. Група відрізняється від команди тим, що має формального керівника, індивідуальну відповідальність і працює переважно всередині організації, орієнтуючись на індивідуальні результати роботи. Її вплив на бізнес є непрямим, а ефективність оцінюється за фінансовими показниками. У команді функції керівництва розподіляються між учасниками або періодично змінюється керівник. Учасники несуть відповідальність один перед одним, а оцінка ефективності базується на колективних результатах. Команда розподіляє загальну роботу, може виходити за межі організації і орієнтується на досягнення групових результатів [4, с.76].

В науковій літературі, на нашу думку, досить мало уваги приділено класифікації та типології команд, а дослідники в основному розглядають формування команд, управління ними та підвищення рівня ефективності роботи. Однак для більш глибокого розуміння командної роботи доречно розглянути визначення типів команд:

• глобальні команди працюють в умовах міжнародного бізнес-середовища, крос-культурні, географічно розподілені, мають доступ до світового ринку талантів та ресурсів, однак різний світогляд, цінності, що може призводити до конфліктів;

• проєктні команди – команди, створені для проєкту, часто короткострокові з гнучкою структурою, через короткий термін роботи є труднощі трансферу знань, мотивації;

• мультикоманди – учасники можуть бути задіяні в декількох командах одночасно для ефективної роботи в різних проєктах, маючи високий рівень професіоналізму, але при цьому утруднену координацію та розподіл відповідальності;

• самокеровані команди мають високий ступінь автономії управління та прийняття рішень без вищого керівництва, вимогливі до рівня кваліфікації, дисципліни;

• гнучкі команди працюють за принципами Agile-методологій, високоадаптивні, постійно тримають зв’язок зі стейкголдерами, потребують чіткого розподілу ролей і відповідальності, забезпечення постійної комунікації;

• віртуальні команди складається з членів, що працюють віддалено із використанням інструментарію інформаційних технологій та цифрових комунікацій,

мають широкий доступ до ринку ресурсів, економію матеріальних витрат, однак, проблеми ефективних комунікацій, підтримки мотивації та контролю продуктивності [5, с.57].

Важливо зазначити, що типологія команд не є вичерпною і може доповнюватись та змінюватись відповідно до поставлених завдань дослідження та цілей організації.

В результаті дослідження доведено наступне: команди є ключовим інструментом організаційної діяльності, ефективність яких залежить від взаємодії, спільних цілей, колективної відповідальності та адаптивності до змін. Типологія команд, зокрема глобальні, проєктні, мультикоманди, самокеровані, гнучкі та віртуальні, підкреслює різноманітність їх застосування, водночас вимагаючи врахування переваг і недоліків кожного типу для досягнення організаційних цілей.

Розгляду особливостей формування, управління різних типів команд плануємо присвятити наше подальше дослідження.

Ключові слова: команда, сутність, типологія команд.

Список використаних джерел

1. Скрипка А. К. Значення лідерського потенціалу в моделях оцінки ефективності діяльності команди. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. 2019. Т. 12, № 222. С. 132–141. URL: https://eco-science.net/archive/2019/APE-12-2019/12.19_topic_Skrypka%20A.K..pdf

2. Муха Р. А. Команда, її сутність та особливості розвитку. Ефективна економіка. 2015. № 8. С. 1–10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4253

3. Борщ В. І. Оцінка ефективності управлінської команди в бізнес-організації. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 36 с. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc90cd94-523c-428b-abc3-bee578196b9a/content

4. Філатов А. С. Особливості формування крос-функціональних команд для управління інноваційними проектами. Управління проектами та розвиток виробництва. 2010. Т. 3, № 35. С. 72–82. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN =LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=uprv_2010_3_14

5. Бей Г. В., Синиченко А. В. Складники підвищення ефективності управління віртуальними командами в контексті сучасних викликів та загроз. Економіка і організація управління. 2024. Т. 2, № 54. С. 54–67. URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/16132.

Технологічні можливості сучасного інді-розробника комп'ютерних ігор

Олександр Чернявський,
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: CherniavskyiOI@krok.edu.ua
Володимир Троцько,
к. військових н., с.н.с., доцент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TrotskoVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4656-0615
Олександр Колосов,
к. ф-м н., доцент кафедри комп'ютерних наук
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KolosovO@krok.edu.ua

Незважаючи на зменшення темпів проривних технологій порівняно з минулими десятиліттями, ігровий інструментарій продовжує розвиватися і стає дедалі простішим для звичайного користувача. Технології, на розробку яких раніше виділялась непомірна кількість сил, зараз вже здатні відтворити розробники-одинаки теперішнього часу. Технології зробили ігрову розробку доступною для інді-розробників завдяки інноваціям та автоматизації.

Рушії Unity та Unreal Engine зробили розробку ігор доступною завдяки простоті використання, розширеного функціоналу, підтримці різних платформ та інтегрованим інструментам для анімації, фізики та візуальних ефектів [1]. Не дивлячись на те, що зараз рушії кардинально змінили свою політику користувача та стали більше орієнтуватись на великих видавців, в нас час з'явились прекрасні альтернативи ним, такі як Godot, GameMaker та інші більш вузько направленні рушії. Godot, що поширюється за ліцензією MIT, не вимагає жодних відрахувань за використання, що робить його вигідним для інді-розробників порівняно з рушіями, які беруть частку від доходу. Подібна політика привертає навіть великих видавців, таких як SEGA.

Також в індустрії розробки ігор широко використовуються Blender і GIMP завдяки своїй доступності та багатофункціональності. Blender є одним із найпопулярніших інструментів для 3D-моделювання серед інді-розробників, в свою чергу GIMP, це потужний редактор зображень. Обидві програми поширюються за ліцензією GNU GPL, котра також є ліцензією для забезпечення свободи використання, змінювання та поширення програмного забезпечення.

Різноманіття типів ігор вимагають широкого функціоналу, що реалізують рушії, від автоматизації реалізації візуальних ефектів до модулів інтелектуальної поведінки програми. Наприклад, ігри антагоністичного характеру [2] вимагають реалізації імітації штучного інтелекту (ШІ), який забезпечує виграш/не програш гравця яким керує програма (боту).

З недавнього часу також з'явились інструменти для генерації різноманітного контенту через ШІ. У 2023 році це були дуже примітивні картинки та музика,

але вже зараз, наприкінці 2024 року, моделі штучного інтелекту дуже сильно розвинулись, наприклад новий ШІ від Nvidia – Edify 3D, який дозволяє згенерувати високоякісну 3D модель, використовуючи текст та картинки як промти. Ця технологія може дуже сильно допомогти інді-сектору у створенні та наповненні 3D ігор. ШІ вміє генерувати моделі в абсолютно різних стилістиках, від lowpoly до фотореалізму.

Важливо також пам'ятати про етап планування і з цим може допомогти Scrum. Він дозволяє невеликим командам розділяти роботу на малі етапи з чіткими цілями. Це корисно як для поодиноких розробників, так і для великих команд, оскільки забезпечує чітке бачення гри, швидку адаптацію до змін та оптимізацію процесу створення гри. На відміну від традиційних водоспадних методів, ці підходи надають гнучкість і враховують обмежені ресурси, якими часто оперують інді-розробники [3].

Та, на жаль, не дивлячись на факт великої кількості безкоштовного інструментарію, для комфортного створення гри – завжди потрібен мінімальний бюджет. Згідно з даними, середній бюджет інді-ігор починається від $50,000 до $700,000 [4]. На допомогу з коштами приходить KickStarter, який є однією з найпопулярніших краудфандингових платформ. Розробники можуть отримати кошти від тисяч бекерів, уникаючи позик або інвесторів, які можуть вимагати частки в компанії [5]. Для створення успішної кампанії на платформі варто мати план розробки та готовий макет гри, який зможе продемонструвати здібності розробника та задати планку якості гри.

Сучасні технології створили унікальні можливості для інді-розробників у сфері ігрової індустрії. Перечисленні у дослідженні фактори у поєднанні демонструють, як технічний прогрес і нові інструменти змінюють ігрову розробку, роблячи її доступною навіть для малих команд та окремих ентузіастів. Це свідчить про великий потенціал інді-сектору в сучасній ігровій індустрії.

Ключові слова: геймдев; комп'ютерні ігри.

Список використаних джерел

1. Шафір Є. М., Іванчук Я. В. Сучасні інструменти розробки комп'ютерних ігор. Матеріали LIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 20-22 березня 2024 р. Електрон. текст. дані. 2024. URI: https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fksa/all-fksa-2024/paper/view/20927

2. Алимова О.В. РАЗРАБОТКА АНТАГОНИСТИЧЕСКОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ИГРЫ «ЛАБИРИНТ НА ДВОИХ» / О.В. Алимова, С.М. Мічківський // Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених за тематикою «Сучасні комп'ютерні системи та мережі в управлінні»: Збірка наукових праць[Текст] / Під редакцією Г.О. Райко (м.Херсон, 30 листопада 2018 року). – Херсон: ХНТУ, 2018 - 299 с. – С. 112-114

3. Luiz Fernando Capretz та Faheem Ahmed. – Game development software engineering process life cycle: a systematic review. URL: https://jserd.springeropen.com/articles/10.1186/s40411-016-0032-7

4. Електроний ресурс Guru.com. – What Is the Average Cost of Game Development? URL: https://

www.guru.com/blog/what-is-the-average-cost-of-game-development/
5. Офіційна документація KickStarter. – What is Kickstarter? URL: https://help.kickstarter.com/hc/en-us/articles/115004996453-What-is-Kickstarter

Artificial intelligence as a driver of transformation in social media and its impact on state development

Tetiana Daliavska,
PhD (Candidate of Political Sciences),
Associate Professor of the Department of International Relations and Journalism,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: DaliavskaTP@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4473-0684

In the contemporary era of the information society, characterized by the exponential growth of data and information, the principles of transparency, reliability, and veracity in information dissemination have emerged as issues of critical importance. The volume of data produced in the world is expected to grow from 33 zettabytes in 2018 to 175 zettabytes in 2025 [1].

Concurrently, advancements in artificial intelligence, digital platforms, and social networks, while enhancing the dissemination of valuable information, have simultaneously facilitated conditions conducive to manipulation and the proliferation of disinformation.

This problem is particularly relevant in the context of state development. Reliable information is the foundation for strategic decision-making, democratic governance, and public trust in institutions. While transparency of information contributes to the formation of an open society, disinformation undermines these processes, creating chaos, distrust and threats to national security.

Thus, in today's environment, the challenges of information transparency and combating disinformation are becoming an important component of development strategies for both society and the state. This requires the introduction of innovative approaches to regulating the information space, educating citizens, and developing effective mechanisms to counteract manipulation.

The rapid development of artificial intelligence (AI) has had a profound impact on news production, data analysis, and content personalization, and social media platforms have become key to shaping public opinion and disseminating information. These changes are forcing states to reconsider their information policies to protect national interests and promote transparent governance. However, the integration of artificial intelligence into these areas also poses significant challenges, especially for democratic values.

In addition, AI technologies allow for the creation of highly realistic fake audio, video, and images – so-called «deep fakes» – that can undermine trust, damage reputations, pose financial threats, and complicate decision-making. Such misuse can deepen the polarization of society, disrupt the public sphere, and manipulate electoral processes.

As well as affecting the information environment, AI can threaten fundamental rights such as freedom of assembly and protest by facilitating the surveillance and profiling of individuals based on their beliefs or activities. These possibilities

emphasize the dual nature of AI.

Technologies are never neutral, it is inherently shaped by the ideology and political structure of the state in which it is developed and applied. The same technological advancements can simultaneously serve to enhance or restrict human rights. Disturbingly, instances of totalitarian regimes exploiting cutting-edge technologies for mass surveillance and the suppression of fundamental freedoms highlight the potential risks. In contrast, democratic nations that uphold human rights are better positioned to foster a synergy between technological advancement and the protection of individual freedoms.

Achieving a balance between innovation and human rights is not only possible but imperative, necessitating immediate global dialogue and the establishment of regulatory frameworks at both national and international levels. Such measures will ensure that the benefits of technological progress are fully realized while minimizing the potential threats to human dignity.

Generative artificial intelligence tools have been used in at least 16 countries to spread fake information about political or social issues. Besides, governments around the world use AI to strengthen online censorship. This is stated in the Freedom on Net report by Freedom House [2].

With at least 65 national elections taking place this year, including in Indonesia, India, and the United States, disinformation can have particularly serious consequences.

For instance, Romanian authorities have formally requested the European Union to initiate an investigation into TikTok, citing alleged violations during the recent presidential election. The first round of voting yielded an unexpected outcome, with ultranationalist candidate Calin Georgescu securing a substantial victory, attributed in part to his significant support on the platform.

The European Commission, responsible for ensuring adherence to the Digital Services Act (DSA), is evaluating a request to launch an investigation. The DSA governs the operations of major online platforms, particularly concerning election campaigns. Nevertheless, addressing this case may be interpreted as intervention in domestic political processes [3].

The authors of the Freedom on Net report call on democratic states to strengthen the regulation of artificial intelligence, ensure its transparency, effective control mechanisms, and protect human rights [2].

As social media continues to play a decisive role in shaping the public sphere, state information policies are increasingly focused on fostering a secure digital environment that upholds both informational freedom and national security.

The rapid dissemination capabilities of social media challenge traditional state information policy frameworks, requiring the integration of real-time monitoring and adaptive regulatory practices to address both the opportunities and threats posed by digital communication. Governments need to develop policies and regulations to address the ethical and social implications of AI in media.

UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence is the first global policy framework for artificial intelligence (AI) and outlines different aspects

of this technology that directly impact political life [4].

To leverage artificial intelligence (AI) as a transformative tool in social media while addressing its risks, a balanced framework of innovation and ethical governance is essential. Governments must prioritize transparent AI policies and ensure accountability in content moderation. Collaboration among public agencies, private companies, and civil society is vital to align AI with democratic values and pluralistic discourse. Additionally, digital literacy programs are needed to help citizens critically engage with AI content. These measures can maximize AI's benefits in fostering social connections and information sharing while mitigating its potential to polarize, misinform, or erode democracy.

Ключові слова: ARTIFICIAL INTELLIGENCE, information environment, SOCIAL MEDIA.

Список використаних джерел

1. Artificial intelligence: threats and opportunities, Digital, European Parliament, (June, 2023). URL: https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200918STO87404/artificial-intelligence-threats-and-opportunities

2. Internet Freedom in Europe Declined Slightly in 2023, URL: https://freedomhouse.org/article/internet-freedom-europe-declined-slightly-2023

3. Romania asks EU to investigate TikTok's election handling after ultranationalist's stunning win. URL:https://www.politico.eu/article/romania-eu-brussels-investigate-tiktok-election-handling-calin-georgescu/

4. Innerarity D. Artificial intelligence and democracy, UNESCO Office Montevideo and Regional Bureau for Science in Latin America and the Caribbean Latin American Social Sciences Council, URL: https://www.unesco.org/en/articles/artificial-intelligence-and-democracy

Prospects of implementation of artificial intelligence technologies in the quality management system of ukrainian enterprises

Igor Kovalchuk,
Postgraduate student of the Department of Management Technologies,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: KovalchukIS@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-7827-6804
Olga Orlova-Kurilova,
cPhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Information Management, Mathematics, and Statistics,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
Scientific supervisor,
e-mail: orlovakov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

In the context of globalization and the rapid progress of science and technology, especially in the field of artificial intelligence (AI), attempts for management also requires a lot of changes and optimization. There are a lot of innovations that makes business process much easier and automatic. However, sphere of application of AI for QMS proses management is still not well developed in Ukraine. Advanced AI products, open new prospects for optimization of management processes, allowing to expand managers' capabilities, intensify the decision making process, etc.

This study is intended to analyze the potential of AI-systems for integration in management, particularly to identify the advantages and potential limitations of using AI in the field of quality system management, as well as to develop recommendations for the effective use of AI assistants for the Ukrainan enterprices.

Nowadays Ukraine strives to be up today with all worldwide progress in IT sphere. Therefore the Concept of Artificial intelligence development was adopted by the Cabinet of Ministers of Ukraine at 2020. Thus AI is going to become one of the priorities in the field of science and technology research [1].

Regardless of war and its profound impact on the Ukrainian market, as well as the strained capabilities of local enterprises, businesses in Ukraine continue to evolve, adapt, and grow. New companies are emerging, finding innovative ways to navigate the challenges they face. One of the critical factors for this progress is the implementation of a robust Quality Management System (QMS), which serves as a cornerstone for ensuring efficiency, effectiveness, and global recognition. A well-structured QMS is not merely a regulatory requirement but a strategic framework that enables organizations to consistently meet customer expectations while fostering continual improvement.

In Ukraine, the foundational standard for Quality Management Systems is the DSTU ISO 9001. This standard provides a comprehensive set of guidelines and principles aimed at ensuring quality across all levels of an organization. It emphasizes a process-oriented approach, which encourages businesses to identify, manage, and optimize their processes. The standard encompasses a broad array of processes

including, but not limited to, leadership commitment, risk-based thinking, resource management, and continual improvement through internal audits and feedback mechanisms [2].

However, in the era of rapid technological advancement, the landscape of QMS is undergoing significant transformation, particularly with the introduction of artificial intelligence (AI) technologies. The integration of AI into Enterprise Resource Planning (ERP) systems has demonstrated substantial potential in revolutionizing QMS processes. Following an extensive review of relevant literature and analysis of global best practices, several promising prospects for AI applications in QMS within Ukrainian enterprises have emerged [3].

One of the most significant advantages of AI integration into QMS is the automation of routine and repetitive tasks within business process management. This shift not only accelerates operations but also reduces the likelihood of human error, leading to more consistent outcomes. Additionally, the automation of tasks frees up valuable human resources, allowing personnel to focus on higher-level decision-making and strategic initiatives. As a result, organizations can achieve enhanced operational efficiency and better resource allocation [4].

Moreover, AI can play a pivotal role in predictive analytics, providing real-time insights into potential bottlenecks or quality issues before they escalate into more significant problems. By leveraging vast amounts of data, AI systems can detect patterns and anomalies that might otherwise go unnoticed, enabling businesses to make proactive adjustments and maintain high-quality standards[3].

Yet, the adoption of AI-based systems is not without its challenges. The most prominent limitation is the necessity for a sufficient amount of high-quality data to train AI algorithms. Without access to reliable, clean data, the effectiveness of AI systems can be compromised, leading to inaccurate results or system failures. Furthermore, the integration of AI with existing legacy systems often presents technical difficulties. Many Ukrainian enterprises rely on outdated infrastructures, making seamless integration a complex and resource-intensive task[4].

In addition, the successful implementation of AI technologies demands substantial modernization efforts. This often entails upgrading hardware and software, as well as re-engineering business processes to align with the capabilities of AI. Alongside this, there is a pressing need for specialized personnel training. Employees must be equipped with the skills to operate and manage AI systems, which may require investment in new training programs and knowledge-building initiatives [3,4].

Based on the findings of the present review and the outcomes of the conducted research, the following conclusions can be drawn: Despite the challenges outlined above, the transformative potential of Artificial Intelligence (AI) in Quality Management Systems (QMS) is indisputable. By adopting AI-driven innovations, Ukrainian enterprises have the opportunity to optimize their operations and strengthen their competitive position in an increasingly globalized marketplace. The future trajectory of QMS in Ukraine, therefore, depends on the capacity of businesses to effectively leverage AI technologies while addressing the complexities associated

with data management, system integration, and workforce development.

Ключові слова: Quality management system; AI technologies; management.

Список використаних джерел

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). On the approval of the Concept for the development of artificial intelligence in Ukraine: Order No. 1556-r dated December 2, 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text

2. DSTU ISO 9001:2015. (2016). Quality management systems. Requirements. (ISO 9001:2015, IDT). Official publication. Kyiv: State Enterprise "UkrNDNC", 21 p.

3. Aktürk, Cemal. (2021). Artificial Intelligence in Enterprise Resource Planning Systems: A Bibliometric Study. Journal of International Logistics and Trade, 19(2), 69-82. https://doi.org/10.24006/jilt.2021.19.2.069

4. Holiey, I.M., & Dryk, I.A. (2023). Analysis of the use of artificial intelligence in business process management systems. In Challenges and Problems of Modern Science, Vol. 1 (2023): Advantages and Disadvantages (pp. 382–386). Dnipro: Conference Proceedings.

Штучний інтелект як драйвер трансформації управлінських процесів у сфері ІТ

Максим Кучма,
аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuchmaMV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-2373-2741
Науковий керівник:
Ольга Орлова-Курилова,
д.е.н, доц., професор кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: orlovakov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) є одним із ключових рушіїв змін у сучасному управлінні, особливо у сфері ІТ. Його вплив охоплює всі основні аспекти менеджменту, включаючи планування, організацію, мотивацію та контроль. Інтеграція ШІ дозволяє компаніям ефективніше адаптуватися до викликів динамічного середовища, знижувати витрати, оптимізувати бізнес-процеси та забезпечувати стійку конкурентну перевагу.

Метою нашого дослідження є визначення трансформаційного потенціалу технологій штучного інтелекту в різноманітних управлінських процесах у сфері ІТ.

Згідно з дослідженням McKinsey & Company (2023), понад 60% компаній, які використовують ШІ, відзначили підвищення ефективності управління завдяки автоматизації та аналітиці даних [1].

Трансформаційний потенціал ШІ найбільш яскраво проявляється у створенні нових підходів до управління персоналом. Наприклад, використання інтелектуальних систем, таких як IBM Watson, дозволяє проводити точніший підбір кандидатів, знижуючи витрати часу на 30% та збільшуючи точність відповідності вакансії і кваліфікації кандидата (IBM, 2022) [2].

Крім того, аналітика поведінкових моделей працівників допомагає впроваджувати персоналізовані програми мотивації, що сприяє підвищенню ефективності командної роботи.

Вплив ШІ також охоплює організаційні процеси. Наприклад, платформи, інтегровані з алгоритмами машинного навчання, забезпечують автоматизований розподіл завдань та моніторинг їх виконання, що підвищує загальну продуктивність компанії. У галузі логістики використання роботизованих систем, таких як Amazon Robotics, дозволяє значно скоротити операційні витрати та прискорити обробку замовлень (Financial Times, 2024) [3].

У сфері комунікацій компанії, такі як Microsoft, інтегрують функції ШІ в інструменти співпраці, зокрема Microsoft Teams, сприяючи оптимізації процесів управління командами (Business Insider, 2024) [4].

Водночас впровадження ШІ супроводжується низкою викликів. Основними проблемами залишаються забезпечення конфіденційності даних, мінімізація алгоритмічної упередженості та дотримання етичних стандартів. Наприклад, Wired (2024) зазначає, що питання етики та прозорості рішень, прийнятих ШІ, залишаються центральними у впровадженні технологій [5].

Також потрібно відзначити, що для інтеграції ШІ потрібні значні інвестиції та зміна організаційної культури, це може бути складним для традиційних компаній. Визначений напрям потребує окремої наукової розмови. Але, вважаємо, що у першочерговій перспективі необхідна популяризація та проведення додаткових навчальних заходів для фахівців які стануть більш впевнено інтегрувати інструменти з використанням ШІ у свої компанії.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що ШІ є невід'ємною частиною трансформації управлінських процесів у сфері ІТ. Його впровадження забезпечує підвищення ефективності роботи, полегшує прийняття рішень і створює умови для стійкого розвитку компаній. Проте для розкриття потенціалу ШІ необхідно враховувати виклики, пов'язані з етикою, безпекою даних та адаптацією до технологічних змін. Штучний інтелект не лише трансформує управління, а й формує нову еру цифрового розвитку, в якій дані стають основним ресурсом, а адаптивність та інновації – ключовими факторами успіху.

Ключові слова: штучний інтелект, управлінські процеси, ІТ-компанії, трансформація, автоматизація, інновації.

Список використаних джерел

1. McKinsey & Company. (2023). The state of AI in early 2024. URL: https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai

2. IBM. (2022). Artificial Intelligence for Human Resources. URL: https://www.ibm.com/think/topics/ai-in-hr

3. Financial Times. (2024). AI and the R&D revolution. URL: https://www.ft.com/content/648046c1-7fcd-43fb-819b-841f104396d9

4. Business Insider. (2024). Zoom abandons its video-based identity, rebranding as an AI-first company. URL: https://www.businessinsider.com/zoom-video-communications-inc-rebrands-as-ai-first-company-2024-11

5. Wired. (2024). How Do You Get to Artificial General Intelligence? Think Lighter. URL: https://www.wired.com/story/how-do-you-get-to-artificial-general-intelligence-think-lighter

Порівняльний аналіз принципів Agile-методології та принципів управління Анрі Файоля: сучасний погляд на управління персоналом

Денис Мігаль,
аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: dennismigal@gmail.com,
ORCID: 0009-0009-6697-918X
Науковий керівник:
Ольга Орлова-Курилова,
д.е.н, доц., професор кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: orlovakov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

В умовах сучасної ринкової турбулентності, де волатильність стає нормою підприємства вимушені шукати нові шляхи адаптації. Стихійні трансформації бізнес-ландшафту, спровоковані технологічним прогресом та глобалізацією, призводять до ситуацій, коли традиційні управлінські парадигми втрачають свою релевантність. Постійне зростання конкурентного тиску, зміна споживчих уподобань, непередбачуваність ринкових умов - усе це вимагає від організацій не просто реагувати, а проактивно переосмислювати свої стратегії. Швидкість змін, інтенсивність конкуренції, невизначеність майбутнього - всі ці фактори диктують нові правила гри, підкреслюючи необхідність впровадження гнучких методів управління для забезпечення адаптивності та стійкості.

Agile-методологія, сформована в середовищі, де стабільність стає винятком, а не правилом, виступає своєрідним інструментом переосмислення управлінських практик. Вона не просто відповідає на актуальні виклики - вона пропонує нову парадигму, що змінює підходи до управління проєктами та людськими ресурсами. Її популярність зростає стрімко, адже організації, прагнучи досягти більшої гнучкості, звертаються до принципів, які сприяють швидкій адаптації до мінливих умов. Незважаючи на безперервне виникнення інноваційних управлінських підходів, фундаментальні постулати залишаються ключовою основою менеджменту. Одними з таких положень є принципи Анрі Файоля, які не лише зберігають актуальність, але й надають базис для інтерпретації сучасних тенденцій. Дослідження взаємозв'язку між цими двома підходами до управління є надзвичайно важливим, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти еволюцію управлінської думки та можливості синергії між традиційними і новими методами.

Метою дослідження є здійснення порівняння принципів Agile-методології з 14 управлінськими положеннями Анрі Файоля, з акцентом на виявлення їхніх спільних рис та відмінностей. Намір полягає в тому, щоб проникнути в глибину цих двох управлінських парадигм, зрозуміти, де вони сходяться, а де розходяться, і як це може впливати на сучасні практики управління персоналом. Вивчення

взаємозв'язків між цими концепціями дозволить не лише ідентифікувати можливості їхньої інтеграції, але й розкрити потенціал для інновацій у сфері менеджменту.

У період кінця XX століття, коли технологічний розвиток набував небаченої динаміки, виникла потреба у переосмисленні підходів до управління проєктами в сфері програмного забезпечення. Традиційні методології, зі своєю жорсткою послідовністю та обмеженою гнучкістю, почали сприйматися як перешкода, а не як інструмент досягнення цілей. Незадоволеність розробників, часті збої в термінах, невдоволення замовників - усе це створило підґрунтя для виникнення нової філософії. У 2001 році група фахівців зібралася в Сноуберд (штат Юта, США), щоб формалізувати свої ідеї. Результатом стала поява «Agile-маніфесту розробки програмного забезпечення» [1]. Цей документ, який став відправною точкою для розвитку Agile-методології управління, відображав прагнення до адаптивності, співпраці та постійного вдосконалення

У положеннях Agile-маніфесту викристалізовуються чотири фундаментальні цінності, які змінюють наше розуміння управління [2]: люди та співпраця важливіші за процеси та інструменти; працюючий продукт важливіший за вичерпну документацію; співпраця із замовником важливіша за обговорення умов контракту; готовність до змін важливіша за дотримання плану. Ці цінності мають вплив на управління, зміщуючи акцент з формальних структур на гнучкість, з процедур на людей, з контролю на довіру.

Додатково до цінностей, в Agile-маніфесті формульовані принципи, які розкривають його глибинну сутність, а саме:

• найвищий пріоритет - це задоволення клієнта через ранню та безперервну поставку цінного продукту;

• прийняття змін вимог, навіть якщо вони виникають на пізніх стадіях розробки. Зміни використовуються як інструмент конкурентної переваги;

• часта доставка працюючого продукту - інтервали від кількох тижнів до кількох місяців, з перевагою коротших циклів;

• щоденна співпраця між представниками бізнесу та розробниками протягом усього проєкту;

• побудова проєктів навколо мотивованих осіб, надання їм середовища, підтримки та довіри для виконання роботи;

• найефективніший метод передачі інформації в команді - особиста розмова;

• працюючий продукт - основний показник прогресу;

• підтримка сталого темпу роботи - всі учасники повинні мати можливість підтримувати постійний ритм без перевантажень;

• постійна увага до технічної досконалості та гарного дизайну підвищує гнучкість;

• простота, тобто мистецтво мінімізації обсягу зайвої роботи, є суттєвою;

• найкращі архітектури, вимоги та дизайни виникають із самоорганізованих команд;

• регулярне рефлексування команди щодо того, як стати більш ефективними,

з подальшим налаштуванням поведінки [1,2].

Ці принципи формують основу Agile, що змінює не лише процеси розробки, але й підходи до управління та командної роботи.

У своїй науковій праці «Загальне і промислове управління» (фр. Administration Industrielle et Générale) Анрі Файоль визначив 14 принципів управління, які стали фундаментом для класичної теорії менеджменту [3,4]: розподіл праці; влада і відповідальність; дисципліна; єдність командування; єдність напрямку; підпорядкування індивідуальних інтересів загальним інтересам; винагорода; централізація і децентралізація; скалярний ланцюг; порядок; справедливість; стабільність персоналу; ініціатива; корпоративний дух.

Ці принципи, хоча й сформульовані понад століття тому, продовжують впливати на сучасні підходи до управління, надаючи орієнтири для керівників різних рівнів. В умовах швидких змін та технологічного прогресу, актуальність цих принципів набуває нового забарвлення. Деякі з них, як-от ініціатива та справедливість, стають ще більш важливими, підкреслюючи потребу в творчості та етичному управлінні. Інші, такі як централізація влади, можуть вимагати переосмислення в контексті сучасних децентралізованих структур та гнучких методологій. Проте, фундаментальні ідеї Файоля продовжують впливати на менеджмент, є основою для нових підходів та інструментів. Вони взаємодіють з сучасними концепціями, доповнюють їх.

У принципі ініціативи, Файоля, відображається ідея надання працівникам можливості висловлювати та реалізовувати власні пропозиції, що сприяє прогресу організації. Файоль вбачав у ініціативі не просто корисну рису, а необхідний елемент ефективного управління, яка стимулює активність і залученість персоналу. Ця концепція перетинається з акцентом на самоорганізовані команди в Agile-методології, де групи мають автономію в прийнятті рішень та виборі шляхів досягнення поставлених цілей. У межах Agile вважається, що команди, які самі себе організовують, здатні швидше адаптуватися до змін і генерувати інноваційні рішення. Обидва підходи підкреслюють важливість ініціативи працівників, визнаючи, що саме вона є двигуном інновацій та адаптивності.

Принцип єдності напрямку, Файоля, передбачає, що всі дії, спрямовані на досягнення спільної мети, повинні бути скоординовані під єдиним планом і керівництвом. Без узгодженості та спільного напряму зусиль організації ризикують втратити ефективність, зіткнутися з розпорошенням ресурсів або навіть внутрішніми конфліктами. В Agile-командах, де самоорганізація та гнучкість є фундаментальними принципами, спільна мета виступає об'єднуючим фактором, який забезпечує узгодженість дій без необхідності суворої ієрархії. Хоча підходи до управління можуть відрізнятися, значення спільного бачення залишається незмінним - воно мотивує, направляє, сприяє колективній відповідальності. Принцип єдності напрямку у Файоля та акцент на спільній меті в Agile, обидва підкреслюють критичну важливість узгодженості та гармонії в досягненні організаційних цілей.

У процесі дослідження інших спільних аспектів між підходами Файоля

та Agile особливу увагу слід приділити значущості комунікації, співпраці та мотивації персоналу. Комунікація, є базисом взаємодії, відіграє критичну роль у забезпеченні ефективності та синхронізації дій. У теорії Файоля підкреслюється необхідність встановлення чітких каналів передачі інформації, що сприяє координації та дисципліні. В Agile-методології акцент робиться на постійній, відкритій та прозорій комунікації всередині команди, що дозволяє швидко реагувати на зміни та приймати колективні рішення.

Співпраця виступає ще одним ключовим елементом, що об'єднує два підходи до управління. Файоль наголошував на важливості гармонії та єдності колективу для досягнення спільних цілей. У Agile співпраця втілюється через крос-функціональні команди, де кожен член робить свій внесок у спільний результат, а ідеї генеруються колективно.

Мотивація персоналу, відображена в принципах справедливості та винагороди у Файоля, також знаходить своє місце в Agile через підтримку автономії та залученості працівників. Мотивований співробітник не лише виконує свої обов'язки ефективніше, але й проявляє ініціативу, що сприяє інноваціям та розвитку організації.

Отже, комунікація, співпраця та мотивація є взаємопов'язаними компонентами, які посилюють один одного. Без ефективної комунікації неможлива справжня співпраця. Без співпраці важко досягти високого рівня мотивації. Без мотивованого персоналу страждає якість комунікації. Ці аспекти є фундаментальними як у класичних принципах управління, так і в сучасних гнучких методологіях, що підкреслює їхню універсальність та важливість у будь-якому контексті.

У підході Анрі Файоля ієрархічна структура управління відіграє фундаментальну роль, де влада концентрується у верхніх ешелонах, а накази передаються вниз по чітко визначеному скалярному ланцюгу. Такий підхід забезпечує порядок, передбачуваність і контроль, але може обмежувати швидкість реагування через багатоступеневість прийняття рішень. Навпаки, в Agile-методології домінує гнучка, плоска структура, де команди самоорганізуються і мають значну автономію. Відсутність жорсткої ієрархії дозволяє прискорити процеси, сприяє швидшому прийняттю рішень та адаптації до змін. Прийняття рішень переміщується ближче до місця виконання роботи, що підвищує залученість та відповідальність учасників. Проте така гнучкість може призводити до викликів у координації та узгодженні дій між командами. На нашу думку, обидва підходи мають свої переваги та обмеження, і впливають на процес прийняття рішень по-різному, підкреслюючи баланс між контролем та адаптивністю.

У теорії управління Анрі Файоля формальність процесів і стандартизація документації займають центральне місце. Деталізовані процедури, суворі інструкції, регламентовані протоколи - усе це використовується для забезпечення послідовності та передбачуваності організаційної діяльності. Стандартизація сприяє узгодженості дій, полегшує контроль, мінімізує ризики відхилень.

Однак надмірна формалізація може призводити до бюрократизації, стримуючи гнучкість і обмежуючи інноваційність.

На противагу цьому, Agile-методологія пропагує гнучкість процесів і мінімізацію документації, фокусуючись на працюючому продукту та швидкому реагуванні на зміни. Документація в Agile розглядається як засіб, а не саме ціль - достатній мінімум для ефективної комунікації та передачі знань. Процеси є еволюційними, вони змінюються відповідно до потреб проєкту та команди. Такий підхід сприяє інноваціям, підвищує мотивацію персоналу, стимулює залученість. Проте відсутність формалізації може призводити до неоднозначності або втрати важливої інформації в довгостроковій перспективі.

Таким чином, підходи до процесів і документації у Файоля та в Agile демонструють контраст між формальністю і гнучкістю, між стандартизацією і адаптивністю. Вибір між цими підходами залежить від контексту, специфіки організації, її стратегічних цілей. Можливо, поєднання елементів обох методологій дозволить досягти оптимального балансу між стабільністю і динамічністю.

Узагальнюючи спільні риси та відмінності між принципами Agile-методології та управлінськими постулатами Анрі Файоля, можна відзначити цікаву синергію та напругу між ними. Обидва підходи визнають значущість ініціативи, мотивації персоналу, комунікації та співпраці. Ініціатива, як каталізатор інновацій, підкреслюється як у Файоля, так і в Agile, але реалізується по-різному - через підтримку самоорганізованих команд або через стимулювання в межах ієрархічної структури. Водночас, розбіжності стають очевидними при порівнянні централізації влади та стандартизації процесів у Файоля з децентралізацією та гнучкістю в Agile. Ці контрасти впливають на сучасне управління персоналом, викликаючи необхідність пошуку балансу між контролем і автономією, між стабільністю та адаптивністю. Керівники стикаються з викликом - як інтегрувати традиційні управлінські принципи з гнучкими методологіями, щоб підвищити ефективність організації та задовольнити потреби швидкозмінного середовища. Вплив цих спільних рис та відмінностей проявляється у формуванні сучасних підходів до управління персоналом, де поєднання різних концепцій стає ключем до успіху.

На підставі проведеного дослідження, можна стверджувати, що, попри різні історичні контексти та підходи в принципах Agile та принципах Файоля, існують перетини в розумінні ключових аспектів управління персоналом. Ініціатива, комунікація, співпраця, мотивація - ці елементи повторюються, підкреслюючи їх універсальність. Водночас, відмінності, такі як централізація проти децентралізації, формальність проти гнучкості, не лише розділяють, але й доповнюють, відкриваючи можливості для синтезу традиційних і сучасних методів. Отримані результати мають значення як для теорії управління, доповнюючи її новими інсайтами, так і для практики, надаючи менеджерам інструменти для підвищення ефективності та адаптивності організацій у сучасних умовах. Наше дослідження не лише підтверджує релевантність обох підходів у

сучасному контексті, але й стимулює подальший діалог між класичною теорією та сучасними методологіями, що має важливе значення для розвитку науки та практики управління.

Ключові слова: agile-методологія, Анрі Файоль, принципи управління, управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Fowler, M., & Highsmith, J. (2001). The agile manifesto. Software development, 9(8), 28-35. URL: https://andrey.hristov.com/fht-stuttgart/The_Agile_Manifesto_SDMagazine.pdf

2. Beck, K., Beedle, M., Van Bennekum, A., Cockburn, A., Cunningham, W., Fowler, M., Martin, R., Mellor, S., Thomas, D., Grenning, J., Highsmith, J., Hunt, A., Jeffries, R., Kern, J., Marick, B., Schwaber, K. & Sutherland, J. (2001, February). The agile manifesto. URL: https://www.agilealliance.org/wp-content/uploads/2019/09/agile-manifesto-download-2019.pdf

3. Fayol, H. (1916). Administration Industrielle et Générale. Dunod, Paris. URL: https://www.12manage.com/uploads/Principes_de_Fayol.pdf

4. Wikipedia contributors. (2024, August 21). Henri Fayol. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Отримано 15:58, Листопад 22, 2024, з https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Henri_Fayol&oldid=1241431601

Сучасні інформаційні джерела як важливий елемент доступу до процесу навчання

Олександра Бикова,
студентка,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BykovaOO@krok.edu.ua

У сучасному світі, де інформаційні технології стрімко розвиваються, сучасні інформаційні джерела стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Вони не лише розширюють можливості доступу до знань, але й трансформують сам процес навчання, роблячи його більш гнучким, персоналізованим та ефективним.

Одним з ключових переваг сучасних інформаційних джерел є їх доступність. Завдяки інтернету та мобільним технологіям, учні та студенти можуть отримувати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця. Це особливо важливо в контексті дистанційного навчання та самоосвіти, коли фізична присутність у навчальному закладі не завжди можлива або необхідна [1].

Інтерактивність є ще однією важливою характеристикою сучасних інформаційних джерел в освіті. На відміну від традиційних підручників, цифрові ресурси часто пропонують можливість активної взаємодії з навчальним матеріалом. Це може включати в себе інтерактивні симуляції, віртуальні експерименти, адаптивні тести, які підлаштовуються під рівень знань учня. Мультимедійність сучасних інформаційних джерел значно розширює можливості представлення навчального матеріалу. Використання відео, аудіо, анімації та 3D-моделей дозволяє створювати більш наочні та захоплюючі навчальні матеріали, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню інформації.

Суттєвою особливістю сучасних інформаційних джерел є їх актуальність та можливість оперативного оновлення. На відміну від друкованих підручників, які швидко застарівають, цифрові ресурси можуть постійно оновлюватися, відображаючи найновіші досягнення в різних галузях знань.

Персоналізація навчання стає можливою завдяки використанню сучасних інформаційних джерел. Адаптивні освітні платформи здатні аналізувати прогрес кожного учня та пропонувати індивідуальний план навчання, підбираючи матеріали відповідно до його рівня знань, темпу навчання та особистих інтересів.

Колаборативне навчання також підтримується сучасними інформаційними джерелами. Онлайн-платформи та соціальні мережі для навчання дозволяють студентам та викладачам взаємодіяти, обмінюватися ідеями та спільно працювати над проектами, незалежно від їх географічного розташування [2].

Важливо відзначити роль відкритих освітніх ресурсів (ВОР) як важливого елементу сучасних інформаційних джерел в освіті. ВОР – це навчальні матеріали, які знаходяться у вільному доступі та можуть вільно використовуватися, адаптуватися та розповсюджуватися. Вони сприяють демократизації освіти, роблячи якісні навчальні матеріали доступними для широкого кола користувачів.

Використання сучасних інформаційних джерел в освіті також сприяє розвитку цифрової грамотності учнів та студентів. Взаємодіючи з різноманітними цифровими ресурсами та інструментами, вони набувають важливих навичок роботи з інформацією, які будуть необхідні їм у майбутній професійній діяльності. Однак, варто зазначити, що ефективне використання сучасних інформаційних джерел в освіті вимагає відповідної підготовки як викладачів, так і учнів. Важливо розвивати навички критичного мислення, вміння оцінювати достовірність інформації та етично використовувати цифрові ресурси.

Інтеграція сучасних інформаційних джерел в освітній процес також ставить нові виклики перед освітніми установами. Це включає необхідність розвитку відповідної інфраструктури, забезпечення кібербезпеки, вирішення питань авторського права та розробку нових педагогічних підходів, які ефективно поєднують традиційні та цифрові методи навчання.

Необхідно також враховувати потенційні ризики надмірного використання цифрових ресурсів, такі як інформаційне перевантаження, зниження концентрації уваги, проблеми з фізичним здоров'ям при тривалій роботі з електронними пристроями. Тому важливо знаходити баланс між використанням сучасних інформаційних джерел та традиційними методами навчання [3].

У контексті глобалізації освіти, сучасні інформаційні джерела відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до міжнародних освітніх ресурсів. Це дозволяє студентам та викладачам знайомитися з передовим світовим досвідом, брати участь у міжнародних освітніх проектах та розширювати свій кругозір.

Важливим аспектом сучасних інформаційних джерел в освіті є їхня роль у забезпеченні інклюзивності навчального процесу. Цифрові технології надають широкі можливості для адаптації навчальних матеріалів до потреб учнів з особливими освітніми потребами. Наприклад, технології перетворення тексту в мовлення допомагають учням з порушеннями зору, а субтитри та візуальні підказки підтримують навчання учнів з порушеннями слуху. Таким чином, сучасні інформаційні джерела сприяють створенню більш інклюзивного освітнього середовища, де кожен учень може отримати доступ до якісної освіти незалежно від своїх фізичних можливостей.

Розвиток технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) відкриває нові горизонти для використання сучасних інформаційних джерел в освіті. Ці технології дозволяють створювати імерсивні навчальні середовища, де учні можуть взаємодіяти з тривимірними моделями, проводити віртуальні експерименти та досліджувати історичні події в реалістичному відтворенні. Наприклад, студенти-медики можуть практикувати складні хірургічні процедури у віртуальному середовищі, а учні з історії можуть "подорожувати" в часі, відвідуючи віртуальні реконструкції древніх цивілізацій. Така взаємодія з навчальним матеріалом не тільки підвищує залученість учнів, але й сприяє глибшому розумінню та запам'ятовуванню інформації [4].

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в освітні інформаційні джерела трансформує процес навчання, роблячи його більш персоналізованим та

ефективним. ШІ-системи здатні аналізувати великі обсяги даних про навчальний прогрес учнів, виявляти паттерни в їхньому навчанні та прогнозувати потенційні труднощі. На основі цього аналізу створюються індивідуальні навчальні траєкторії, які адаптуються до темпу навчання, стилю сприйняття інформації та рівня знань кожного учня. Крім того, ШІ може використовуватися для створення інтелектуальних навчальних помічників, які надають учням цілодобову підтримку, відповідаючи на запитання та пропонуючи додаткові ресурси для вивчення.

Блокчейн-технології починають знаходити своє застосування в управлінні освітніми інформаційними ресурсами. Вони можуть забезпечити безпечне та прозоре зберігання освітніх досягнень, сертифікатів та дипломів, що особливо важливо в контексті глобалізації освіти та зростання популярності онлайн-курсів. Блокчейн також може сприяти розвитку системи мікрокредитів в освіті, де кожне окреме досягнення або навичка може бути зафіксована та верифікована. Це дозволяє створювати більш гнучкі освітні програми, де учні можуть комбінувати різні модулі навчання відповідно до своїх потреб та інтересів.

Зростає роль геймифікації як елементу сучасних освітніх інформаційних джерел. Використання ігрових механік та елементів у навчальному процесі не тільки підвищує мотивацію та залученість учнів, але й сприяє розвитку важливих навичок, таких як критичне мислення, вирішення проблем та командна робота. Освітні ігри та симуляції дозволяють учням експериментувати в безпечному середовищі, вчитися на власних помилках та бачити практичне застосування теоретичних знань. Крім того, геймифіковані платформи часто включають системи винагород та досягнень, що стимулює постійне самовдосконалення та прогрес у навчанні [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що сучасні інформаційні джерела стали не просто додатковим елементом, а невід'ємною частиною освітнього процесу. Вони трансформують способи доступу до знань, методи навчання та взаємодії між учасниками освітнього процесу. Ефективне використання цих ресурсів відкриває нові можливості для підвищення якості освіти, її доступності та відповідності вимогам сучасного світу.

Ключові слова: інформаційні джерела; освіта; інформація; процес навчання.

Список використаних джерел

1. Власенко Л. Л., Туз Н. В., Варибрус В. П. Досвід впровадження сервісів дистанційного навчання в освітній процес викладачами коледжу. 2021. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/219/209 (дата звернення: 30.11.2024).

2. Овчаренко О. А., Тупченко В. В. Гейміфікація у підготовці фахівців інженерного спрямування. 2021. URL: http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7204/1/Овчаренко%20О%2с%20Тупченко%20В..pdf (дата звернення: 30.11.2024).

3. Шавель Х. Є., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С. Інноваційні моделі підготовки здобувачів вищої освіти в галузі фізичного виховання та спорту. Академічні візії. 2023. № 17. URL: https://

academy-vision.org/index.php/av/article/view/219/209 (дата звернення: 30.11.2024).
4. Мовчан К. М., Сабов А. Бібліотерапія в дошкільній педагогіці: перспективи та застосування. 2024. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11477/1/Bibliotherapy_in_preschool_pedagogy_perspectives_and_applications.pdf (дата звернення: 30.11.2024).
5. Григошкіна Я. В., Яненко І. В., Янишин О. К. Сучасні технології викладання іноземних мов: аналіз технологій для забезпечення ефективної індивідуальної освіти. Академічні візії. 2023. № 21. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/449/423 (дата звернення: 30.11.2024).

Agile maturity assessment as an important part of organizational transformation

Oleh Lukutin,
cSenior Lecturer,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: oleglv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6142-2264

Agility – the ability to adapt quickly, respond effectively, and thrive in uncertainty – has become a vital competency for organizations to navigate these turbulent times. In today's complex and chaotic environment, agility is no longer a competitive advantage – it's a necessity. Organizations that embrace agility can better navigate uncertainty, adapt to change, and position themselves as leaders in their industries. By fostering a culture of flexibility, continuous improvement, and innovation, organizations can not only survive but thrive amidst the challenges of the modern world.

The starting point of any organizational transformation is a maturity assessment. In a complex environment an Agile Maturity Assessment is used as a structured evaluation designed to measure an organization's or team's adoption, proficiency, and effectiveness in applying Agile principles, practices, and values. This assessment provides insights into how well Agile is integrated into an organization's culture, processes, and structures and identifies areas for improvement to enhance overall agility.

It is also important to make the Agile Maturity Assessment periodically during the process of transformation to align the goals and milestones of the transformation with the achieved results. In this case this assessment becomes a crucial tool for organizations undergoing Agile transformations or aiming to optimize their Agile practices to achieve better results.

During the Agile Maturity Assessment, the organization need to evaluate multiple dimensions of agility. Such key dimensions could be:

• culture and mindset: Assessing how well Agile values (e.g., collaboration, transparency, and customer focus) are embraced;

• processes and practices: measuring the implementation of Agile frameworks like Scrum, method Kanban, or scale frameworks like SAFe, LeSS, Nexus or other;

• team dynamics: evaluating communication, collaboration, and cross-functionality within teams as for entire organization as the communication with the stakeholders outside;

• leadership support: assessing the extent to which leaders enable and promote Agile ways of working and how these leaders are involved in the agile transformation process;

• customer value focus: determining how well the organization prioritizes and delivers value to customers, what products are created and feedback with the end-users;

• technical agility: analyzing engineering practices such as continuous integration, automated testing, and DevOps, etc.

All key dimensions could be aggregated to the several Areas of Agile assessment.

At the earliest stage of planning of Agile assessment, the Engagement Plan should be created.

This plan defines the steps the organization could follow to achieve the defined goals of the agile evaluation.

The process could be built as iterations (sprints) to use the Inspect and Adapt principle. In this case to assessment process could be changed on the base of feedback of all participants and stakeholders of the process.

The crucial element of the Agile Assessment is the involvement of a proper experts who could organize and realize the defined plan. These experts must have all needed on-hands experience in Agile to be able to obtain the mature results. The certifications of such experts in different domains would be a plus to use different Agile approaches and practices for the assessment. These experts organize the Agile Audit Team.

The next key elements for the preparation and the steps of implementation of the Agile Maturity Assessments (with the practical examples) will be described in the next articles.

In conclusion, the Agile Maturity Assessment is an essential step in understanding where an organization stands on its Agile journey and what steps are necessary to advance its practices and culture. By providing a clear roadmap for growth and fostering continuous improvement, this assessment empowers organizations to fully realize the benefits of Agile, including greater adaptability, innovation, and customer satisfaction.

Ключові слова: Agile transformation, Technical Agility, Agile Leadership, Agile Audit Team.

Список використаних джерел

1. Cesario Ramos (2022). Creating Agile Organizations A Systemic Approach. Addison Wesley Pub Co Inc. ISBN 9780135853191

2. Eringa Ron (2022) The Professional Agile Leader Growing Mature Agile Teams and Organizations. Addison Wesley Pub Co Inc. ISBN 9780137591510

3. Thomas P. Wise and Reuben Daniel. (2015) Agile Readiness: Four Spheres of Lean and Agile Transformation. Publisher: Ashgate Publishing Limited . ISBN:9781472417459, 1472417453

4. Michael K. Levine (2012) A Tale of Two Transformations: Bringing Lean and Agile Software Development to Life. ASIN: B010DTG6VO

Information and analytical system for joint event management

Yaroslav Michkivskyi,
student of the Department of Software Engineering,
Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: yaroslav.michkivskyi@nure.ua
Anton Uvarenko,
student of the Department of Software Engineering,
Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: anton.uvarenko@nure.ua
Ihor Starchyk,
Lecturer, Department of Computer Science,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: starchyki@krok.edu.ua

Collaboration between people in the process of completing a task is what allows for effective work. Modern trends in interaction and communication in society are aimed at working together and sharing various resources, usually remotely [1]. Collaboration is based on:

- effective communication;
- agreed processes;
- suitable tools for collaboration (convenient for sharing in teams);
- tracking the history of user actions.

Modern IT services allow you to organize joint work with some resources, for example, such as: Google Disk [2], Instagram [3] and various communication platforms for remote communication [4].

Google Drive provides convenient file sharing capabilities, but it does not offer special tools for creating events, nor does it support event search or participant management. The lack of tools for adding specialized data (locations, participants) makes it difficult to use it for this purpose. The platform also lacks the ability to flexibly search and filter by parameters, which is critical for large arrays of events.

Instagram, on the other hand, is more focused on social interaction and lacks the ability to co-edit or set event permissions. It is more focused on creating visual content than organizing processes.

So, these services do not provide the full functionality necessary for effective event management and have significant limitations. In this context, it is relevant to create an information and analytical system that will provide a full cycle of work with events: from their creation and organization to joint editing, commenting and searching. Such a system should be based on modern approaches to interface development and usability, take into account the needs of different categories of users and provide high functionality.

The information and analytical system for joint event management should provide:

- cthe ability to create events with detail (adding tags, locations, participants, images, adding a description, date, time);

• organization of an event calendar with planning and control of time intervals and joint holding of events for different participants;

• a convenient interface for searching for events by parameters, including advanced search and filtering: search by dates, tags, locations, participants; filtering of the event archive;

• attracting participants through an invitation system;

• support for collaborative editing with setting access levels;

• event protection through individual user rights;

• collaborative editing: support for simultaneous editing by multiple participants; changelog with tracking of changes;

• the ability to comment on events;

• integration with popular platforms (e.g. Google Maps [5]) to display locations;

• saving an archive of events.

The information and analytical system for joint event management combines ease of use and advanced collaboration capabilities. It allows you to use this system for both personal purposes and for organizing corporate or educational events.

Ключові слова: INFORMATION AND ANALYTICAL SYSTEM, EVENT.

Список використаних джерел

1. Суздалев О.О., Мічківський С.М. УПРАВЛІННЯ ВІДДАЛЕНОЮ РОБОТОЮ КОМАНД З РОЗРОБКИ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ ІТ // IV Наукова конференція «Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку» університету КРОК - 2024 – URL: https://conf.krok.edu.ua/MMO/MMO-2024/paper/view/2197 (дата звернення: 27.11.2024)

2. Google Disk: офіційна сторінка. URL: https://www.google.com/intl/uk/drive/ (дата звернення: 27.11.2024).

3. Instagram: офіційна сторінка. URL: https://www.instagram.com/ (дата звернення: 27.11.2024).

4. ORLOVA-KURILOVA O.V., MICHKIVSKY Y. S. CHARACTERISTICS AND TRIGGERS OF CONDUCTING NEGOTIATIONS IN REMOTE COMMUNICATION FORMAT // Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Використання інформаційних технологій для оптимізації процесів виробництва сільськогосподарської продукції та управління підприємствами» (Агро-ІТ), (м. Київ, 23-24 березня 2023 р.) / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля – Київ, 2023. – 160 с. – С 139-147

5. Google Maps Platform Documentation: https://developers.google.com/maps/documentation (дата звернення: 27.11.2024).

Using machine learning for translation and speech generation in e-book reading applications

Illya Vysochyn,
astudent of the Department of Software Engineering,
Kharkiv National University of Radion Electronics, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: illia.vysochyn@nure.ua
Sergiy Michkivskyy,
PhD of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Computer Science,
Director of the Educational and Research Institute of Information and Communication Technologies,
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: michkivskyysm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9343-2317

In recent years, the introduction of Machine Learning (ML) has significantly changed the functionality of e-book reading applications, particularly in terms of text translation and speech generation. However, even the most advanced solutions face several problems that affect their effectiveness and user experience. Let's look at three popular mobile applications: Google Play Books, Audible, and Speechify.

Google Play Books: Text translation in a multilingual environment [1]. Google Play Books supports automatic translation of e-book texts through its integration with Google Translate. This is useful for users who want to read books in other languages, but face the following problems:

• There are often mistakes in the translation of literary works, especially in the case of poetry or complex metaphors. For example, in novels with regional dialects, the translation may lose its artistic value;

• translation of large amounts of text in real time can be slow, making it difficult to read;

• although Google Translate supports more than 100 languages, specific cultural features are often ignored. For example, the level of politeness is often incorrectly displayed in texts of Japanese literature.

Audible: speech generation for audiobooks [2]. Audible is a leader in the field of audiobooks, but its integration of ML-based speech generation is still limited. The program uses mostly human voice recordings, but the company is experimenting with ML to create TTS versions of books. Also, TTS is used only in books selected by the company, which severely limits its library. Also, the generation of speech in the service is accompanied by several problems:

• experimental TTS books have mechanical intonations that reduce the quality of perception compared to voice acting by professional actors;

• synthetic voices cannot always convey the tone or emotions that are important for literary texts (for example, dramatic scenes);

• generation of speech for books in languages other than English is often accompanied by incorrect emphasis or pronunciation.

Speechify: inclusivity and personalization [3]. Speechify specializes in converting text to speech using ML. The program is popular among people with visual impairments or dyslexia. It has the same problems as classic TTS: incorrect accents in languages other than English and lack of emotions. The program also has individual problems:

• Speechify sometimes misinterprets abbreviations, special characters, or complex terms such as scientific concepts or formulas;

• access to high-quality voices and advanced features requires an expensive subscription, which makes the program less accessible to a wide audience;

• despite the functions of adjusting the speech speed or voice selection, the program does not yet support the creation of individual voices, for example, based on user recordings.

So, after analyzing solutions to improve the functionality of machine learning-based reading, the following common problems can be identified:

• device power limitations - real-time speech generation or translation consumes significant computing resources, which can reduce the performance of mobile devices;

• privacy and confidentiality - transferring texts for processing to the cloud raises issues of personal data security, especially when reading sensitive or private content;

• localization and cultural context - despite the progress of ML, multilingual systems often ignore cultural features or meanings that are critical to understanding a text.

Using ML to translate text and generate speech in eBook applications has enormous potential, but also faces significant challenges. With the improvement of data and logarithmic rules for artificial intelligence, it will be possible to achieve 100% translation results in the future [4], which will lead to the abandonment of some approaches based on translation agencies [5]. The development of neural units in mobile processors, such as Snapdragon 8 Elite [6] and Apple A18 [7], may provide better opportunities for using machine learning on mobile devices. However, to achieve a high-quality user experience, developers need to improve the technology, considering the specifics of literary texts, natural speech, and localization needs. This requires both further development of models and work on their adaptability for users.

Ключові слова: MACHINE LEARNING, TRANSLATION.

Список використаних джерел

1. Офіційна сторінка Google Play Книги у Google Market. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.google.android.apps.books (дата звернення: 27.11.2024)

2. Audible - the leading producer and provider of audio storytelling. URL: https://www.audible.com/about/ (дата звернення: 27.11.2024)

3. Онлайн сторінка текст до мовлення Speechify. URL: https://speechify.com/text-to-speech-online/ (дата звернення: 27.11.2024)

4. Moneus, Ahmed Mohammed, Sahari, Yousef. Artificial intelligence and human translation: A contrastive study based on legal texts. Heliyon, Volume 10, Issue 5. URL: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e28106 (дата звернення: 27.11.2024)

5. Прядко А.А., Мичкивский С.Н. Разработка веб-системы поддержки принятия решений в деятельности бюро переводов / А.А. Прядко, С.Н. Мичкивский // Обчислювальний інтелект (результати, проблеми, перспективи): праці міжнар. наук.-практ. конф., 12-15 травня 2015 р., Київ-Черкаси / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка та [ін.]; наук. ред. В.Є. Снитюк. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2015. – 418 с. – С. 387-389
6. Snapdragon 8 Elite Mobile Platform. URL: https://www.qualcomm.com/products/mobile/snapdragon/smartphones/snapdragon-8-series-mobile-platforms/snapdragon-8-elite-mobile-platform (дата звернення: 27.11.2024)
7. Apple's A18 and A18 Pro processors powers the iPhone 16 and 16 Pro — and Apple Intelligence. URL: https://www.tomshardware.com/phones/iphone/apples-a18-processor-powers-the-iphone-16-and-apple-intelligence (дата звернення: 27.11.2024)

Використання технології блокчейн для цифровізації податків в Україні

Олександр Журавель-Даниленко,
викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: zhuravel_danylenko@krok.edu.ua
Віктор Гаркуша,
доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: garkushavv@krok.edu.ua

Технологія блокчейн активно впроваджується у сферу державного управління по всьому світу. У Швеції, наприклад, блокчейн використовується для реєстрації нерухомості, що значно знижує витрати і підвищує прозорість[1]. У Грузії технологія застосовується в податкових процесах для забезпечення швидкості й достовірності транзакцій [2].

Блокчейн використовується в різних сферах діяльності: фінанси, агарна сфера [3] та інші. Згідно з дослідженням Світового банку, блокчейн може оптимізувати процеси адміністрування податків через автоматизацію, прозорість та захист даних від маніпуляцій. Естонія, яка є лідером у цифровізації, використовує блокчейн для управління державними фінансами, включаючи податкову звітність [4].

В Україні обговорення блокчейну зосереджено здебільшого навколо криптовалют, але експерти, зокрема з Diia City, наголошують на потенціалі технології для трансформації податкової системи. Використання блокчейну може підвищити ефективність і прозорість, особливо в контексті боротьби з корупцією та ухиленням від сплати податків.

Розглянемо деякі із проблем, які дозволяє вирішити впровадження блокчейну:

1. Непрозорість податкових процесів. Відсутність чіткої автоматизації в податкових процесах України призводить до помилок, пов’язаних з фактором людини-користувача, до корупції та затримок у розгляді звітності.

2. Складність адміністрування. Податкові органи стикаються зі значними труднощами у відстеженні транзакцій між підприємствами, особливо в специфічних умовах економіки (наприклад, COVID, війна).

3. Проблеми з доступом до інформації. Громадяни та підприємства мають обмежений доступ до даних про податкову звітність в режимі реального часу, що ускладнює їхню участь у процесах.

4. Ризики шахрайства та ухилення. Застарілі системи обліку створюють можливості для маніпуляцій із фінансовими звітами.

Пропозиції вирішення проблеми через впровадження блокчейну:

1. Автоматизація та смарт-контракти. Блокчейн може використовуватися для створення смарт-контрактів, які автоматизують обробку податкових звітів.

Наприклад, після проведення транзакції податок може автоматично розраховуватися та переказуватися до бюджету.

2. Підвищення прозорості. Завдяки блокчейну усі транзакції зберігаються у відкритому та незмінному реєстрі. Це дозволяє громадянам і підприємствам відстежувати, як використовуються їхні податки.

3. Захист даних. Блокчейн забезпечує криптографічний захист інформації, що мінімізує ризики несанкціонованого доступу та маніпуляцій. Наприклад, електронні декларації можуть бути захищені від змін після подачі.

4. Інтеграція з іншими системами цифровізації. Синхронізація блокчейну з національними реєстрами, такими як Дія, дозволить оптимізувати взаємодію громадян із державними органами.

5. Зменшення адміністративного навантаження. Автоматизовані податкові системи на основі блокчейну можуть знизити потребу у великій кількості співробітників для обробки звітів та перевірки транзакцій.

6. Боротьба з ухиленням від сплати податків. Через можливість прозорого відстеження фінансових потоків стає легше виявляти порушення. У Грузії подібна система зменшила кількість податкових шахрайств на 30%.

7. Використання токенізації для оплати податків. Україна може запровадити систему токенів для спрощення процесу оплати податків. Це забезпечить швидкість транзакцій і зручність для платників податків.

Використання блокчейну для цифровізації податків може стати проривним кроком у модернізації податкової системи України. Ця технологія забезпечить прозорість, ефективність та безпеку, зменшить адміністративні витрати та посилить боротьбу з ухиленням від сплати податків. Для впровадження необхідно розробити законодавчу базу, провести пілотні проєкти й забезпечити інтеграцію блокчейну з існуючими державними цифровими платформами. Таким чином, Україна зможе стати лідером у впровадженні інновацій у сфері публічного управління.

Ключові слова: БЛОКЧЕЙН, цифровізація податків.

Список використаних джерел

1. Sweden Officially Started Using Blockchain to Register Land and Properties // Cointelegraph – URL: https://cointelegraph.com/news/sweden-officially-started-using-blockchain-to-register-land-and-properties (дата звернення: 27.11.2024)

2. Blockchain technology in public administration // Zenodo – URL: https://zenodo.org/records/2578923 (дата звернення: 27.11.2024).

3. Сергієнко С. С., Мічківський С.М. Удосконалення ведення інноваційного сільського господарства із залученням технології блокчейну // Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції «Використання інформаційних технологій для оптимізації процесів виробництва сільськогосподарської продукції та управління підприємствами», (м. Слов'янськ, 11-12 берез. 2021 р.) / Луган. нац. аграр. ун-т. – Слов'янськ, 2021. – 145 с.. – С 128-131

4. Jalakas, P. (2018). Blockchain from public administration perspective: Case of Estonia. Tallinn University of Technology: Tallinn, Estonia – URL: https://digikogu.taltech.ee/en/Download/d591ed87-3350-44a1-acb3-f0e184f9dc18/PlokkahelavalikuhaldusevaatenurgastEestiKaas.pdf

Інформаційні системи в програмних моделях державної підтримки розвитку туристичних регіонів країни

Олена Рібейро Рамос,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційного менеджменту, математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
доцент кафедри маркетингу та туризму,
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: RibeiroRamos@krok.edu.ua; olena.ribeiro-ramos@mu.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6061-6873

Ефективний розвиток туристичних регіонів є одним із важливих напрямів державної політики в багатьох країнах світу, включно з Україною. Одним із важливих інструментів для розвитку туристичних регіонів, є програмні моделі, які допомагають інтегрувати наявні ресурси та ініціативи в єдину систему.

В Україні програмні моделі підтримки туризму включають різноманітні державні ініціативи. Програмні моделі підтримки, як частина державного механізму, відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для сталого розвитку туризму. Важливим елементом програмних моделей є інформаційні системи, які дозволяють забезпечити доступність даних для всіх зацікавлених сторін, а також сприяють прозорості й ефективності управлінських рішень. Зазвичай, інформаційні системи програмних моделей комплементарні, неоднорідні за набором компонентів та інструментів:

• інформаційні платформи та бази даних: розробка електронних туристичних карт і платформ, які об'єднують інформацію про туристичні об’єкти, маршрути, інфраструктуру та послуги - платформи Visit Ukraine, Google Arts & Culture; збір і аналіз статистичних даних про потік туристів, їхні вподобання, сезонні тенденції тощо;

• маркетингова підтримка: використання програмних рішень для створення та поширення контенту про туристичний потенціал регіонів (відеоролики, віртуальні тури, інтерактивні карти), просування туристичних регіонів через соціальні мережі, спеціалізовані платформи та мобільні додатки;

• розробка стратегій: використання програмного забезпечення для моделювання сценаріїв розвитку туризму з урахуванням чинників та застосування ГІС для аналізу потенціалу територій і розробки маршрутів;

• інтеграція систем електронного урядування: надання адміністративних послуг для туристичного бізнесу через онлайн-платформи та запровадження електронних систем моніторингу для оцінки ефективності програм розвитку туризму.

Відзначається, що основні ініціативи зосереджені на вдосконаленні туристичної інфраструктури, популяризації внутрішнього туризму та формуванні позитивного іміджу країни як привабливого напрямку для подорожей. Попри це, Україні потрібно вдосконалювати інтеграцію та координацію зусиль на

рівні держави, зокрема розробити єдину національну платформу для інтеграції даних про туристичний потенціал усіх регіонів; забезпечити навчання фахівців туристичної галузі для ефективного використання сучасних програмних продуктів; удосконалити механізми фінансової підтримки регіональних ініціатив у рамках державної стратегії розвитку туризму.

Отже, програмні моделі та інформаційні системи в них, як основа для стратегічного планування та реалізації політики у сфері туризму, є складовою механізму державної підтримки регіонального розвитку туризму. Як важливий інструмент модернізації та зміцнення туристичної галузі, вони забезпечують більш ефективне використання ресурсів, підвищують привабливість країни для туристів і сприяють сталому розвитку регіонів. Створення єдиної національної платформи, яка б об'єднала регіональні ініціативи та ресурси, може значно покращити ефективність програмних моделей розвитку туризму.

Ключові слова: ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ, туризм.

Список використаних джерел

1. Балабаниць А.В. Організація туризму [Електронний ресурс] : електрон. навч. посібник. Київ: МДУ, 2024. 449 с. URL: https://e-library.mu.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=2173749

2. Державна агенція розвитку туризму України (ДАРТ). URL: https://www.tourism.gov.ua

3. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Юридична техніка та формалізація - системний підхід до визначення понять

Костянтин Адаскалиця,
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2716-9343

В вітчизняній правовій науці активно досліджуються різноманітні питання вдосконалення процесів створення норм, нормативно-правових актів та їх застосування. Зазначені питання науковцями порушуються в різних площинах і під різним кутом зору. Систематизація наукових поглядів довкола зазначених питань дозволить виявити закономірності та визначити правила, які, своєю чергою, можуть бути використані як методичний матеріал для здійснення процесів формалізації правових норм і актів.

Для прикладу Юридична енциклопедія визначає юридичну техніку як *«система засобів, методів і прийомів, що використовуються у процесі юрид. діяльності, спрямованої на вироблення та реалізацію юрид. норм, з метою її раціоналізації та забезпечення ефективності прав, регулювання сусп. відносин. Включає правотворчу техніку і техніку правозастосування. Правотв. техніка поділяється на законодавчу техніку і техніку вироблення підзакон. нормат.-правових актів. До засобів і прийомів Ю. т. належать, зокрема, юрид. термінологія, юрид. конструкції, прийоми викладу нормат. актів, способи їх опублікування, упорядкування та систематизації, реалізації актів правозастосування тощо».* [1.]

Серед наявних у науковій літературі визначень юридичної техніки це, на наш погляд, є одним із кращих з точки зору його системності. Проте, незважаючи на це, ми не цілком погоджуємось і з таким визначенням. Розглянемо це питання більше детально.

У частині, де йдеться про те, що юридична техніка має на меті забезпечення ефективності правового регулювання суспільних відносин, ми повністю згодні. Однак у запропонованому визначенні юридична техніка поділяється на правотворчу та правозастосовну. Концептуально ми підтримуємо такий поділ, але вважаємо більш доречним називати ці складові юридичною технікою формалізації та юридичною технікою інтерпретації. Також у запропонованому підході діяльність, у якій застосовується юридична техніка, описується як *«створення та впровадження юридичних норм»*. Таке формулювання здається нам недостатньо конкретним і дещо обмеженим, оскільки зосереджується лише на рівні норм, не охоплюючи вищих рівнів організації позитивного права — нормативно-правових актів. На нашу думку, це важливо, адже не всі правила

юридичної техніки стосуються виключно рівня норм. Існують також правила, призначені для застосування саме на рівні нормативно-правових актів.

У свою чергу, ми пропонуємо інтегровану модель наукового уявлення щодо вказаних процесів, що базується на системному підході. Така модель дозволяє не тільки об'єднати наявні у науці погляди в одне системне уявлення щодо згаданих процесів, що є корисним для потреб правової науки, а й убезпечує від можливих помилок унаслідок спрощення практичної сторони зазначеної діяльності, що є цінним для практики. Зокрема, це обумовлено тим, що різноманітні погляди науковців залежать від площини та контексту, в яких вони розглядають порушені питання. Доволі часто вони можуть різнитися навіть у, здавалося б, принципових моментах, тоді як в інтегрованій моделі вони можуть доповнювати одне одного й не мати суперечностей. Використання на практиці лише одних наукових поглядів без урахування інших може призводити до однобічності суджень, побудованих на їх основі, і, як наслідок, до невірних висновків. Однак інтегрована модель дозволяє убезпечитися від таких ризиків завдяки системності, більшій наповненості та зручності практичного використання.

Відправною точкою для побудови вищезгаданої моделі ми розглядаємо коректне визначення категорій юридичної техніки та формалізації. У правовій науці зазначені терміни вже мають по декілька варіантів визначень, проте вони, на наш погляд, не характеризуються необхідним рівнем системності. З огляду на викладене, ми пропонуємо власні визначення зазначеним категоріям.

Юридичну техніку ми пропонуємо розглядати як сукупність правил (методів, прийомів, засобів), що використовуються для формалізації (правотворча техніка) та інтерпретації (техніка правозастосування) правових норм та актів.

Таким чином, правила юридичної техніки можуть бути поділені:

• **за стадіями** – на правила формалізації та правила інтерпретації;

• **за рівнем організації** – правила застосовні до норм та правила застосовні до нормативно-правових актів;

• **за рівнем охоплення** – на загальні (застосовуються до всіх галузей права) та особливі (застосовуються для конкретної галузі права).

У свою чергу, особливі правила юридичної техніки можуть бути додатково поділені **за ознакою характеру регульованих правовідносин** – на матеріальні та процесуальні.

Особливі правила формалізації норм і актів, на наш погляд, слід визначати, виходячи зі змісту завдань та принципів (загальних засад) відповідної галузі права й ознак, що виокремлюють відповідну галузь права з-поміж інших галузей права. Для процесуальних галузей права ознаки, що виокремлюють відповідну галузь права з-поміж інших, підлягають запозиченню від матеріальних, потреби яких вони обслуговують. Для процесуальних галузей права додатково як правила формалізації слід розглядати практичні (технічні) особливості проведення судових процедур відповідної галузі судочинства.

Формалізацію в праві ми пропонуємо розглядати у трьох можливих значеннях:

• **юридичний підхід** – як сукупність правил (вимог) надання формального вираження правовим нормам і актам. У цьому розумінні формалізацію можна розглядати як складову юридичної техніки.

• **технологічний підхід** – як комплекс процедур спрямованих на надання нормам і актам права формального вираження. У цьому значенні формалізацію можна розглядати як діяльність з проектування та нормативного закріплення відповідних норм і правових актів.

• **квалітологічний підхід** (квалітологія – наука про якість, лат. qualitas – якість та гр. logos – наука, знання) – як сукупність характеристик норм і правових актів, що розкривають їхню відповідність правилам юридичної техніки формалізації. У цьому розумінні формалізацію можна розглядати як синонім категорії «формальна визначеність».

Висновки. Таким чином, системний підхід до юридичної техніки, формалізації правових норм і актів надає можливість створити цілісну і функціональну модель наукового уявлення щодо порушених питань, яка відповідає потребам розвитку науки та вдосконалення практики. Вона забезпечує єдність наукової доктрини, підвищення ефективності проведення подальших наукових пошуків та сприяє вдосконаленню практичної сторони здійснення розглянутих видів діяльності.

Подальше об'єднання наукових доробків довкола запропонованої моделі, доповнення, уточнення та пропозиції щодо її вдосконалення є перспективним шляхом для розвитку вітчизняної правової науки, що дозволить забезпечити більш ефективне правотворення та правозастосування та адекватно реагувати на мінливі обставини. Також це забезпечить необхідний рівень гнучкості та адаптивності вітчизняної правової науки та правового регулювання.

Ключові слова: Юридична техніка; формалізація; норма права; нормативно-правовий акт; термінологія.

Список використаних джерел

1. Юридична техніка // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т — Я. — С. 478.

Регулювання дистанційної роботи та зайнятості на цифрових платформах: новації у нормативних підходах

Лариса Гук,
к.е.н, с.н.с. відділу соціоекономіки праці,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України», м. Київ, Україна,
e-mail: l_guk@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-0143-077X

Цифрові технології змінюють бізнес-моделі, надаючи можливість взаємодії між роботодавцями, працівниками і клієнтами через онлайн-середовище. Цифровізація відкриває нові основи для інноваційних моделей використання людського капіталу: будь-то виконання завдань та надання послуг дистанційно (обробка даних, редагування, наукова, творча, та мультимедійна робота) або виконання роботи в певному фізичному місці (послуги доставки, транспортування та прибирання). Ці моделі використання людського капіталу формуються на онлайн-платформах, де відбувається взаємодія між суб'єктами ринку праці. Збільшення кількості вакансій, пропонованих через онлайн-платформи (Uber, Bolt, Glovo, Deliveroo тощо), привернуло увагу до умов праці та прав працівників платформ.

Для законодавчого врегулювання соціально-трудових відносин, що виникають при роботі через онлайн-платформи, в усьому світі робляться лише перші кроки. Радою ЄС 23 жовтня 2024 року офіційно підписано акт прийняття в першому читанні Директиви Європейського парламенту та Ради щодо покращення умов праці в роботі на платформах [1]. Директива встановлює правову презумпцію працевлаштування, спрямовану на те, щоб особи, які зараз працюють через цифрові платформи праці як самозайняті, отримували легальний статус працевлаштування, який відповідає їх організації роботи. Прийнята Європарламентом Директива щодо роботи на платформі зробить використання алгоритмів в управлінні людськими ресурсами більш прозорим, гарантуючи, що автоматизовані системи контролюються кваліфікованим персоналом і що працівники мають право оскаржувати автоматизовані рішення, прийняті штучним інтелектом.

Протягом наступних двох років до 2026 року Директива має бути транспонована до національних законодавств у країнах-членах ЄС. На рівні національних законодавчих ініціатив вже ведеться робота щодо врегулювання статусу зайнятості та роботи через онлайн-платформи. Так, Королівський указ від 12 серпня 2024 року, опублікований в Офіційному віснику Бельгії, вводить обов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві для самозайнятих працівників платформи [2]. З 1 січня 2026 року оператори цифрових платформ, які розміщують замовлення, будуть зобов'язані оформити страховий поліс для своїх працівників, які кваліфікуються як самозайняті, для покриття тілесних ушкоджень, заподіяних останнім у разі нещасного випадку

під час виконання роботи на платформі або на шляху до чи з цієї роботи. Якщо оператори цифрових платформ не оформлять таку страховку, вони будуть нести цивільну відповідальність.

В Нідерландах згідно із Законом про дерегуляцію трудових відносин з 1 січня 2025 року буде скасовано мораторій на застосування «псевдосамозайнятості» (schijnzelfstandigheid) [3]. угоди, укладені з тими, хто є псевдосамозайнятими особами, мають бути перекваліфіковані як трудові договори. Податкові органи Нідерландів зможуть застосовувати заходи проти псевдосамозайнятості та накладати податкові нарахування зі штрафами із зворотною дією. Припинення мораторію на застосування псевдосамозайнятості є одним із трьох стовпів для відновлення балансу на голландському ринку праці та для того, щоб нормативні акти щодо праці та самозайнятих осіб стали більш перспективними на майбутнє.

На українському ринку праці також активно розвиваються цифрові моделі використання людського капіталу. Дистанційна робота та зайнятість через онлайн-платформи – це реальність, що стає сучасним стандартом у світі праці. Правове регулювання сфери праці та зайнятості в Україні перебуває у стані постійної триваючої реформи.

Відчутний перший поштовх до перегляду стандартних форм організації соціально-трудових відносин надала пандемія. Можливість застосування та врегулювання дистанційної та надомної роботи задекларовано у прийнятому 04.02.2021 Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу». Щодо врегулювання соціально-трудових відносин, що виникають при роботі на цифрових платформах, українське законодавство знаходиться на початку шляху.

Ключові слова: цифровізація, зайнятість на онлайн-платформах, дистанційна робота, регулювання сфери зайнятості, трудове законодавство.

Список використаних джерел

1. Improving working conditions of persons working through digital labour platforms. 2021/0414(COD). Ordinary legislative procedure. Legislative Observatory. European Parliament. URL: https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2021/0414(COD)

2. New law ensures compensation for platform workers after accident. The Brussels Times. 1 April 2024. URL: https://www.brusselstimes.com/986907/new-law-ensures-compensation-for-platform-workers-after-accident

3. The termination of the enforcement moratorium as of 1 January 2025. Loyens & Loeff. 13-09-2024. URL: https://www.loyensloeff.com/insights/news--events/news/the-termination-of-the-enforcement-moratorium-as-of-1-january-2025/

Зарубіжний досвід регулювання правового статусу держави у цивільних правовідносинах на прикладі Німеччини

Володимир Петрицький,
здобувач ступеня вищої освіти «Магістр», юридичний факультет,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: petrytskyivv@krok.edu.ua

Сучасне цивільне право розширюється та трансформується під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів. Як зазначають дослідники, правовий статус суб'єкта правовідносин не є стабільною категоріє та залежить від часу через відсутність чітких та усталених їх правових ознак [1, с. 70]. Тому, цивільно-правова система країн характеризується як єдністю форм цивільно-правового регулювання суспільних відносин, так і суттєвими відмінностями.

Новітнє реформування приватного права в країнах Європейського Союзу, модернізація цивільно-правових кодифікацій, розробка й прийняття оновлених цивільних кодексів та законів стає вагомим чинником для проведення рекодифікації цивільного законодавства України. Першою країною, в якій на початку 2000-х років відбулося реформування зобов'язального права, міжнародні акти з уніфікації приватного права отримали визнання та подальше практичне втілення, стала Німеччина [2, с. 72-73].

Німеччина є представником романо-германської системи права, яка формувалася під впливом християнської моралі, філософських течій, в яких пріоритетними вважались ідеї лібералізму та індивідуалізму, справедливості та соціального порядку. Для цього типу права характерний його поділ на публічне (слугує інтересам держави, суспільству в цілому) та приватне (слугує інтересам окремих осіб, рівних між собою у правах) [3]. Також, романо-германський тип правової системи характеризується великою часткою норм, які регулюють комерційну діяльність, що пояснюється ускладненням такої діяльності окремими законами (про окремі види договорів, про біржі і біржову торгівлю, про юридичні особи тощо).

У європейських країнах, зокрема й у Німеччині, сутність держави розглядається крізь призму ліберальних підходів, де її наділяють «сакральними» характеристиками і поряд з цим розглядають як інструмент суспільства. Пріоритетним вважається обмежене втручання держави у життя суспільства, що означає позбавлення її привілейованого положення, визначення її як суб'єкта цивільних правовідносин. Держава наділяється статусом юридичної особи публічного права (з однієї сторони, вона виступає законодавцем і носієм політичної влади, а з іншої – є «рядовим» учасником правовідносин) [4, с. 57]. У Німеччині функціонує детально розроблена доктрина юридичної особи, а саме [3]: її види; правила створення, ліквідації та реорганізації; порядок виникнення, зміни та припинення.

Для юридичних осіб публічного права в Німеччині встановлені обмеження, зокрема, вони можуть займатися підприємницькою діяльністю виключно в

сфері загальних інтересів. При цьому, це є виправданим, якщо здійснення цієї ж діяльності суб'єктами приватного права неможливе. Держава також створює юридичні особи публічного права, щоб звільнити органи державного управління від здійснення господарської (економічної, підприємницької тощо) діяльності [5, с. 9]. Держава вступає у цивільні правовідносини через систему органів влади (державні комітети, міністерства тощо), які виступають її представниками та виконують делеговані нею функції у сфері управління державним майном.

При цьому, представництво може здійснюватись через юридичні особи залежно від покладених на них функцій, зокрема [4, с. 58-59]:

• публічно-приватні корпорації (муніципальні утворення та самокеровані територіальні одиниці за умови, якщо вони створені шляхом проведення виборів, а не призначені вищестоящими органами влади);

• публічно-правові установи (створені державою організації, які наділені статусом юридичної особи);

• публічно-правові фонди (створюються на підставі рішення вищестоящого державного органу у розпорядчому порядку, і в основу діяльності яких не покладено принцип автономії сторін);

• юридичні особи приватного права з делегованими публічними функціями (суб'єкти приватного права, які виконують певні публічно-правові функції, зокрема, технічні товариства та корпорації, приватні банки тощо).

Треба зазначити, що у Німеччині до юридичних осіб публічного права належать федеральні державні установи, Уряд, Федеральна рахункова палата, Федеральний банк, Федеральна пошта, Патентне відомство, Міністерство закордонних справ, інші федеральні відомства та міністерства [5, с. 9]. При цьому, законодавством визначена відповідальність юридичних осіб публічного права, передбачена можливість відкриття конкурсного провадження до таких юридичних осіб як установи, органи та корпорації [4, с. 57]. Поряд з цим, Німеччина має розвинену доктрину застосування імунітету держави через судову практику та є учасником Європейської конвенції про імунітет держав [6, с. 105]. Функціональне призначення імунітету полягає в тому, що сама держава, її власність не підпорядковуються владі іншої країни.

Таким чином, Німеччина має чітке юридичне закріплення правового статусу держави. У країні регламентоване представництво держави як через систему органів влади, так й інші організації, що здійснюють так зване опосередковане управління. Держава не є безпосереднім учасником господарських відносин, оскільки юридичні особи публічного можуть займатися підприємницькою діяльністю виключно в сфері загальних інтересів. Особливість правового статусу держави як учасника міжнародних цивільних правовідносин полягає в застосуванні свого імунітету від так званої іноземної юрисдикції.

Підсумовуючи, вищезазначене становить практичний досвід для адаптації правових конструкцій та осучаснення цивільного законодавства України, що потребує проведення подальших наукових досліджень в контексті імплементації найкращих зарубіжних практик.

Ключовіслова: держава; правовий статус держави; цивільні правовідносини; Німеччина.

Список використаних джерел

1. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи. Альманах міжнародного права. 2010. Вип. 2. С. 70-83.

2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

3. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Вступ у цивільне право. Київ : Алерта, 2012. Т. 1. 472 с.

4. Майданик Р. Юридичні особи публічного права в країнах континентального права. Юридична Україна. 2010. № 2. С. 56-62.

5. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.

6. Ніколаєв І. С. Держава Україна як суб'єкт міжнародного приватного права : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 190 с.

Право на доступ до суду як складова громадянського суспільства

В'ячеслав Ситий,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SytyiVO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-1852-9100

Реалізація демократичних реформ в Україні, спрямованих на розвиток громадянського суспільства, розширення прав і свобод людини, а також побудова демократичної, соціальної та правової держави, вимагає обґрунтованого реформування судової системи. Варто зазначити, що з урахуванням міжнародного та національного досвіду, основною функцією судової влади - є контроль за дотриманням прав і свобод громадян та забезпечення правопорядку.

Варто зазначити, що відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - є найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Основним обов'язком держави є утвердження та забезпечення цих прав і свобод. В юридичній літературі наголошується, що проста констатація факту проголошення прав і свобод не має вагомого практичного значення без надійного правового механізму їх забезпечення, що включає розвинену систему конституційних та інших правових гарантій, в тому числі й процесуально-правових [2, с.3].

Саме так, створення сучасної моделі демократичної держави повинно базуватися на безумовному забезпеченні прав і свобод людини та надійних гарантіях їх реалізації. У цьому зв'язку, надзвичайно важливі є питання ефективної правової охорони та захисту цих прав. Особливу роль тут відіграють судові механізми захисту, адже це є одним із головних завдань судової гілки влади. Так, відповідно до статті 124 Конституції України, правосуддя забезпечується судовими органами, а делегування судових функцій чи володіння їх іншими органами або посадовими особами заборонено. Більше того, юрисдикція судів охоплює всі правовідносини, які впливають на державу, забезпечуючи таким чином всеосяжний захист прав і свобод громадян.

Універсальність повноважень судової влади тісно пов’язана з доступом до правосуддя, оскільки є важливою умовою належного функціонування судової влади. Водночас, враховуючи перехідний період суспільного та державного розвитку, питання забезпечення доступу до правосуддя залишається одним із найважливіших для подальшого реформування та оптимізації судової влади, якісного та системного виконання нею своїх завдань і функцій [3].

Ідея взаємозв’язку між правосуддям і громадянським суспільством має глибоке історичне коріння. Один з ідеологів концепції громадянського суспільства Г.В.Ф. Гегель писав: «У громадянському суспільстві кожен має свої власні цілі, і ніщо інше не має для нього значення. Однак він не може досягти всіх своїх цілей без відносин з іншими. Тому, інші - є засобом для досягнення

певних цілей. Але цілі набувають форми загальної мети через його відносини з іншими, яка задовольняє як його самого, так і благополуччя інших». Цей мислитель вважав, що важливою складовою і фундаментальною основою громадянського суспільства є реальність захисту свободи і власності через здійснення правосуддя, що гарантує свободу особи і можливість реалізації її прав. При цьому німецький філософ вважав здійснення правосуддя як правом, так і обов'язком публічної влади. [4, с. 169].

У цій концепції суди мають забезпечувати захист загальних інтересів держави, які одночасно є межами вищих інтересів громадянського суспільства. Громадянське суспільство, будучи простором для формування та задоволення потреб його членів, породжує не лише внутрішні конфлікти між окремими людьми, а й може створювати конфліктні ситуації з державою. У таких випадках держава, в особі уповноваженого чи інших посадових осіб, втручається в процеси громадянського суспільства з метою підтримки суспільного інтересу та забезпечення верховенства прав. Проте ці представники, призначені державою, діють переважно не як посередники громадянського суспільства, а як представники держави, які відстоюють її інтереси перед громадянським суспільством.

Слід підкреслити, що доступ до правосуддя є невід'ємним атрибутом верховенства права. У цьому сенсі чітке та однозначне правове регулювання суспільних відносин, пов’язаних з правами людини, є передумовою дотримання відповідних прав та гарантією санкціонованого і регламентованого державою захисту в разі їх порушення. Це повною мірою стосується і гарантії права на судовий розгляд, невід’ємною частиною якого є доступ до правосуддя. Фактичне забезпечення доступу до правосуддя, ймовірно, залишиться бажаним результатом, своєрідним «дороговказом» на шляху до подальшої демократизації системи правосуддя.

Отже, можна зробити висновок, що пряма участь громадян у формуванні та функціонуванні судової влади є важливою основою для забезпечення її незалежності від політичного впливу і водночас формою відповідальності перед суспільством. У правовій та демократичній державі судова влада повинна ґрунтуватися на принципах незалежності та автономії, щоб виступати посередником між державою і громадянином. При цьому право на доступ до суду – це насамперед прояв, здобуток і складова громадянського суспільства, де суд виконує роль не частини державного апарату, а незалежного й непередбаченого арбітра між громадянами та державою.

Ключові слова: Суд; правосуддя; захист прав людини; право на доступ до суду; громадянське суспільство.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Тацій В. Людина і правова держава: проблеми взаємовідносин і взаємодії. Вісник Академії правових наук України. 2008 р. № 2 (53). Харків. Право, 2008. С. 3-12.
3. Доступність правосуддя як шлях до забезпечення права на судовий захист у кримінальному процесі: науково-теоретичний аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 1(11) URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15miynta.pdf.
4. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ. Юніверс, 2000. 336 с.

Державотворча діяльність Андрія Чайковського в умовах українського національного руху кінця XIX – початку XX ст.

Олександр Поліщук,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: jurnalkultura@ukr.net,
ORCID: 0009-0000-7461-1101

Розвиток сучасної історико-правової науки суттєво актуалізує дослідження життя і діяльності тих осіб, які спричинилися до активної боротьби українського народу за своє національне самовизначення, за свої державність і права. Завдяки їх державотворчій діяльності в умовах посилення українського національного руху у другій половині XIX – початку XX ст. постала реальна можливість об'єднати свідомих українців у боротьбі за свою державу. До таких осіб належить визначний адвокат, відомий громадський і політичний діяч Андрій Чайковський, який своєю громадською та професійною діяльністю відіграв значну роль у справі українського державотворення.

Андрій Чайковський народився у місті Самбір 15 травня 1857 року. Після закінчення гімназії у Самборі він починає навчання у Львівському університеті, де стає активним членом студентського самоврядування. Вже в 1881 році він разом з однодумцями засновує «кружок правників» [2, с. 67]. Проте наступного року його було мобілізовано до австрійського війська, після чого він проходив адвокатську практику у Самборі. Вже з 1890 року він відкриває власну адвокатську канцелярію у місті Бережани [3, с. 613], де всю свою діяльність присвячує захисту прав та інтересів простого народу.

Характерно, що крім плідної адвокатської діяльності А. Чайковський стає активним учасником українського національно-визвольного руху кінця XIX – початку XX століття. Це особливо яскраво проявилося у ході його громадсько-політичної діяльності на території західноукраїнських земель. Поступово діяч входить до числа найактивніших українських громадсько-політичних діячів. Погляди адвоката доволі яскраво відображає його вічова діяльність. Так, вивчаючи у цьому плані досвід Львівщини у 1880-х роках, діяч розгорнув активну діяльність з організації вічових заходів на території Бережанщини. З цією метою він вирішив організувати спеціальний вічовий комітет, до якого на перших порах входило 14 осіб. Його основною задачею стало напрацювання програми віч та визначення ключових доповідачів на заходах.

Перше таке віче відбулося 29 вересня 1888 року, а участь у ньому взяло близько 800 осіб. Саме А. Чайковський отримав право першості виступу на заході. Він підсумував національно-патріотичні прагнення свідомих українців на шляху до свого самовизначення та соборності. Водночас такий захід справив помітне враження на місцеве населення і неабияк пожвавив громадське життя на території Бережанського та сусідніх повітів.

У процесі публічних виступів далася в знаки фахова кваліфікація

правника. Весь комплекс нагальних суспільно-політичних питань він розглядав у юридичній площині з наданням конкретних пропозицій щодо їх вирішення. Однією з найбільших проблем того часу він вважав недосконаліть судової системи та зловживання владою місцевих чиновників по відношенню до простого населення [4, с. 297].

Потрібно зауважити, що активна вічова діяльність А. Чайковського сприяла об'єднанню навколо нього патріотично налаштованого населення та дала перспективи щодо визначення важливих напрямків його самоорганізації. Водночас така діяльність отримала подальше поширення на рівні цілого регіону, підсумком чого стало запрошення діяча в якості співорганізатора чи спікера на цілий ряд всенародних віч на території західноукраїнських земель.

Активна публічна діяльність А. Чайковського дала можливість систематично спілкуватися з місцевими жителями й надавати їм безоплатні консультації та юридичні поради. Здійснюючи поїздки по різних місцевостях краю діяч виступив співзасновником цілого ряду громадських організацій, безпосередньо вникав у суть тих реалій, в яких проживали широкі верстви українського суспільства. Він на практиці стикався з незадовільним рівнем правової свідомості населення, його зубожінням і тяжким матеріальним становищем.

Займаючись правопросвітницькою діяльністю, правник відображав у своїх працях реальний стан прав і свобод людини. Особливу детально він проаналізував функціонування тогочасних місцевих судових інституцій, які часто ігнорували природні права і свободи місцевих жителів. У зв'язку з цим він наголошував на необхідності вдосконалення правових знань серед населення, які мають надаватися кваліфікованими спеціалістами у сфері права.

На його переконання, належна юридична підготовка сприятиме пересічній людині вирішенню її першочергових питань. Таку думку він відстоював на прикладі процедури подання позовних заяв до суду. У зв'язку з цим він наголошував на необхідності публічно оголошувати день, коли громадяни мати змогу подавати звернення чи усні скарги до судової інституції [1, с. 308]. Проблема актуалізувалася ще й тим, що кваліфікованих фахівців з даного питання на той час було явно недостатньо. Тому правова просвіта місцевого населення була явною потребою часу.

Таким чином, державотворча діяльність Андрія Чайковського в умовах українського національного руху кінця XIX – початку XX ст. доволі виразно проявлялася через його суспільно-політичну діяльність, наслідком чого стало заснування численних віч на території західноукраїнських земель. Його правові орієнтири та життєва позиція сприяли піднесенню українського національного питання на широкий загал та дали можливість виробити юридичні основи боротьби рідного народу за своє самовизначення, розробити правові механізми у сфері захисту його прав і свобод.

Ключові слова: А. Чайковський, державотворення.

Список використаних джерел

1. Андрусяк Т. Правові погляди Андрія Чайковського. Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження / Упорядкування Б.З.Якимовича за участю З.Т.Грень, О.В.Седляра; Редкол.: Б.З.Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 3. С. 305-315.

2. Андрухів І., Арсенич П. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848-1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 80 с.

3. Чайковський А. Чого треба вимагати від українського адвоката? Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження / Упорядкув. О. В. Седляра і Б. З. Якимовича; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2007. Т. 4. С. 613-618.

4. Якимович Б. Андрій Чайковський – науковець, публіцист, мемуарист (До питання про маловідому спадщину). Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження / Упорядкування Б.З. Якимовича за участю З.Т. Грень, О.В. Седляра; Редкол.: Б.З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 3. С. 295-304.

Тоталітаризм - негативне явище сучасного державотворення в Україні

Вікторія Корольова,
к.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144
Максим Лисак,
аспірант,
спеціальність 081 Право,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LysakMY@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-6828-7674

Феномен тоталітаризму не перестає приковувати до себе увагу дослідників як у нашій країні, так і за кордоном. Він залишається одним із центральних об'єктів вивчення сучасної науки. Незважаючи на велику кількість праць з даної проблематики, багато аспектів вивчення природи тоталітаризму продовжують залишатися дискусійними і вимагають свого подальшого більш поглибленого та всебічного аналізу.

У літературі зустрічаються такі визначення поняття «тоталітаризм»: як політичний режим, заснований на централізації і всеохоплюючому контролі над усіма галузями суспільного життя, який заміщає особисті інтереси громадян на суспільні і державні задля досягнення універсальної мети [1, с. 13]; як спосіб організації суспільства, при якому влада є абсолютною, її прерогативи не обмежені ні правом, ні інституційними засобами, а в своїй діяльності вона широко використовує неправові методи впливу на суспільство [2, с. 73].

Таким чином, тоталітаризм є специфічним типом політичної та суспільної системи, певним політичним режимом. Основною ознакою тоталітаризму є поглинання державою сфери громадянського суспільства та відсутність політичного плюралізму.

Науковці стверджують, що тоталітаризм не виникає випадково, а має свої соціальні передумови і причини. Серед основних з них можна виділити: індустріальне суспільство; розвиток засобів маніпуляції суспільною свідомістю (радіо, телебачення, засоби зв'язку, ЗМІ тощо); виникнення монополій, які зливаються з державою; зростання культу держави в суспільній свідомості та поширення колективістських поглядів; масова впевненість у можливості значного поліпшення життя через планування та раціональні реформи; незадоволеність через відчуження особи при капіталізмі, її незахищеність і самотність; тоталітарні рухи створюють ілюзію причетності до «вічних цінностей»: нації, держави; гострі соціально-економічні кризи призводять до маргіналізації суспільства, зростання числа люмпенів, особливо вразливих до тоталітарної ідеології та схильних до політичного радикалізму [3, с. 268].

Узагальнюючи різні підходи, можна виділити такі основні характерні ознаки

тоталітарного режиму: сильно централізована, моністична структура влади, де правляча група не підзвітна виборним органам і не може бути усунена від влади через інституційні механізми; формування влади на всіх рівнях відбувається із застосуванням бюрократичних методів; монопольний політичний контроль над економікою та іншими сферами суспільного життя; у тоталітарному суспільстві жодна з його сфер перебуває під її контролем; влада належить єдиній політичній партії, яка організована не демократичним шляхом навколо лідера; влада партії підтримується через її злиття з державними структурами, що призводить до повного одержавлення суспільства; політизація та регулювання всіх аспектів життєдіяльності громадян; терористичний контроль з боку правоохоронних органів за поведінкою населення; громадські та політичні організації існують лише на папері, ставши частиною державних чи партійних структур, їх діяльність суворо контролюється; монопольна, чітко визначена ідеологія, що легітимує режим і виправдовує його історичну роль.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що тоталітаризм слід розглядати не тільки як соціальну систему, а й як суспільно-політичний та соціально-економічний лад, а також як ідеологію. Більш того, важливо погодитися з думкою частини дослідників, які вважають, що тоталітаризм є результатом розвитку історії людства, починаючи з деспотичних режимів.

У сучасних умовах до залишків тоталітаризму можна віднести специфічні риси політико-правової свідомості значної частини адміністративних кадрів, політиків та пересічних громадян, такі як впевненість у власній непогрішності, нетерпимість до політичного інакомислення, етатизм, егалітаризм, догматизм, імітація активної діяльності еліти та примітивізація політико-правової культури. Хоча тоталітаризм був знищений на центральному інституціонально-нормативному рівні він продовжує існувати і процвітати в багатьох сферах політичної системи на локальних та регіональних рівнях.

Ключові слова: тоталітаризм; тоталітарний режим; держава.

Список використаних джерел

1. Пехник А. В. Поняття, типологія та причини виникнення тоталітаризму : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2000. 19 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/75f0a55a-31bb-4160-a344-204a6cb33f9f/content.

2. Тартасюк В. Ю. Різноякісність правових систем у тоталітарномі та демократичниму ci-спільствах. Часопис Київського університету права. 2020/3. С. 71-74. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/405/386.

3. Калиніна А. О. Виникнення тоталітаризму: умови формування та типологія. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 51. С. 264-272. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ace63fd4-54c2-4123-b5e5-c36d320fdfde/content.

Роль громадянського суспільства в моніторингу та запобіганню екологічним злочинам в умовах війни

Аліна Даниль,
здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
юридичний факультет,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DanylAI@krok.edu.ua
Вікторія Корольова,
к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144

Війна завдає великої шкоди довкіллю: знищуються ліси, забруднюються річки та ґрунти, руйнуються екосистеми. Ці наслідки впливають не лише на природу, а й на життя людей, їхнє здоров'я та безпеку. У таких умовах важливо, щоб громадянське суспільство брало активну участь у виявленні та запобіганні екологічним злочинам.

Війна створює серйозні виклики для екологічних організацій: зростає кількість екологічних проблем, обмежуються ресурси, а також посилюється необхідність швидко адаптуватися до нових умов. Водночас ці обставини стимулюють активізацію діяльності громадянського суспільства у напрямку захисту довкілля [1].

Згідно із Законом України "Про волонтерську діяльність", волонтер — це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах та є дієздатними [2, ст. 1].

Відповідно до Закону України "Про громадські об'єднання", громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадські об'єднання можуть мати статус юридичної особи (громадська організація) або діяти без такого статусу (громадська спілка) [3, ст. 1].

Тобто, волонтери, активісти та організації — це учасники громадянського суспільства, які добровільно та спільно працюють для вирішення суспільно важливих питань, захисту прав, довкілля та сприяння позитивним змінам, діючи в межах українського законодавства.

Головна мета ролі громадянського суспільства у моніторингу та запобіганні екологічним злочинам під час війни — це захист довкілля від руйнувань, які спричиняють бойові дії.

Моніторинг і документування екологічних злочинів — це важлива частина роботи громадянського суспільства під час війни. Люди та організації збирають

інформацію про шкоду, яку завдають довкіллю, наприклад, забруднення води, знищення лісів чи руйнування екосистем.

Методи моніторингу і документування екологічних злочинів громадянського суспільства в умовах війни включають збір даних за допомогою сучасних технологій, таких як супутникові знімки, дрони та геоінформаційні системи, для фіксації масштабів руйнувань довкілля. Активісти та волонтери збирають свідчення очевидців, а також аналізують офіційні звіти та відкриті джерела [4].

Також важливим є те що люди збирають фотографії, відео. Вони також можуть проводити заміри забруднення повітря, води чи ґрунту, використовуючи мобільні лабораторії або сучасні технології. Усі ці матеріали є важливими для підтвердження фактів злочинів і їхньої масштабності. У зоні воєнних дій збір інформації є ризикованим завданням, тому важливо забезпечити безпеку не лише активістів, але й самих доказів.

На основі зібраних доказів громадські організації готують звіти, які надаються міжнародним організаціям, таким як ООН, Європейський Союз, Міжнародний кримінальний суд, екологічним агенціям та іншим структурам. Такі звіти допомагають привертати увагу до екологічних наслідків конфлікту та стимулюють міжнародний тиск на сторони конфлікту.

Суспільний резонанс чи підвищення обізнаності суспільства про екологічні ризики у період війни є важливим аспектом у можливості запобігання екологічних злочинів.

Громадянське суспільство організовує освітні програми та тренінги для населення, особливо для місцевих громад, про екологічні наслідки війни та способи мінімізації ризиків. Це може включати роз’яснення щодо правильної поведінки у випадку забруднення води, пожеж, витоків хімічних речовин або інших екологічних катастроф. Освіта є ключовим інструментом для запобігання негативним наслідкам війни для довкілля [5].

Під час війни в Україні громадські організації активно використовують міжнародні платформи для привернення уваги світової спільноти до екологічних наслідків конфлікту: Співпраця з міжнародними екологічними організаціями (Greenpeace, WWF, PAX тощо) для створення спільних звітів та підвищення обізнаності про екологічні загрози, спричинені військовими діями; Звернення до міжнародних інституцій (ООН, Європейський Союз, ОБСЄ) з метою вимагання розслідувань екологічних злочинів та накладання санкцій на осіб або країни, відповідальні за ці злочини; Участь у міжнародних форумах і конференціях, де представники громадянського суспільства можуть висвітлити екологічні проблеми та спонукати міжнародну спільноту до дій.

Українські громадські організації співпрацюють з міжнародними експертами та юристами для збору доказів екологічних злочинів, що мають бути представлені у міжнародних судових інстанціях. Громадські організації використовують адвокацію на міжнародному рівні для того, щоб тиснути на уряди інших країн з вимогою дотримання міжнародного права щодо захисту довкілля під час військових дій.

Отже, громадянське суспільство відіграє важливу роль у моніторингу та запобіганні екологічним злочинам під час війни. Завдяки активістам, волонтерам та організаціям, що використовують сучасні технології та співпрацюють із міжнародними партнерами, стає можливим не лише притягнення винних до відповідальності, але й створення основи для відновлення екосистем. Їхня діяльність є ключовою для збереження природного середовища та екологічної безпеки країни.

Ключові слова: громадські об’єднання, екологічні злочини, моніторинг, документація.

Список використаних джерел

1. Бугайчук А. Вплив повномасштабної агресії російської федерації проти України на діяльність екологічних громадських організацій в Україні. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2022. Вип. 44. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/44_2022/20.pdf

2. Закон України «Про волонтерську діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 42. Ст.435.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text

3. Закон України «Про громадські об'єднання». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 1. Ст.1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text

4. Глушко А. Д., Зазека А. Б., Сиротенко Я. В. Екоцид як злочин проти навколишнього природного середовища. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/74.pdf

5. Колодежна В. Ґрунтові метаморфози: українське дослідження впливу війни на ґрунти. Ukraine War Environmental Consequences Work Group. 2023. Вип. 13. URL: https://uwecworkgroup.info/uk/soil-metamorphosis-ukrainian-study-of-war-impacts-on-soils/

Роль порталу «Дія» в реалізації національного механізму компенсації за знищене майно як елементу перехідного правосуддя

Валентин Карасьов,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: karasiovvi@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-9628-4957
Науковий керівник:
Інна Доляновська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096

Реалізація ефективного механізму компенсації за пошкоджене та знищене майно внаслідок збройної агресії Російської Федерації є ключовим елементом перехідного правосуддя в Україні. Сучасні цифрові інструменти, такі як Портал «Дія», відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, оперативності та доступності процесу подання заяв на компенсацію. Використання цифрових платформ дозволяє інтегрувати інноваційні підходи в управління кризовими ситуаціями. У відповідному дослідженні розглядається значення Порталу «Дія» в контексті національного механізму компенсації та його роль у забезпеченні прав громадян в умовах відновлення країни.

Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-IX (далі – Закон № 2923-IX) встановлено, зокрема, основи для надання компенсації власникам окремих категорій об'єктів нерухомого майна, яке було пошкоджене або знищене внаслідок воєнних дій чи інших актів, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації [1].

Нормами Закону № 2923-IX визначено: отримувачів компенсації; порядок створення та основні засади діяльності комісії з розгляду питань щодо надання компенсації; процедуру подання заяв про надання компенсації та їх розгляду; варіанти надання компенсацій; пріоритетне право на отримання компенсації, а також інші аспекти функціонування механізму.

Частина 2 статті 4 Закону № 2923-IX передбачає два способи подання заяв про надання компенсації, а саме: в електронній формі - засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг; у паперовій формі - через ЦНАП, орган соціального захисту населення або нотаріуса [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1137

затверджено Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг (далі – Положення № 1137). Положення встановлює цілі, завдання та функції Порталу «Дія», який фактично є Єдиним державним вебпорталом електронних послуг [2].

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 року № 600 (далі – Постанова КМУ № 600) затверджено Порядок надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна (далі – Порядок № 600). Постанова КМУ № 600 та затверджений нею порядок прийняті відповідно до Закону № 2923-IX. Постанова КМУ № 600, окрім іншого, визначає, що заяви про надання компенсації подаються з 15 липня 2023 року [3].

Порядок № 600 хоч і визначає механізм надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, але поки лише частковий, адже відповідно до 2-1 Порядку № 600, подати заяви про надання компенсації можна лише щодо майна, яке вказане в підпункті «а» пункту 4 частини першої статті 1 Закону № 2923-IX.

Підпунктом «а» пункту 4 частини першої статті 1 Закону № 2923-IX визначено, що таким майном є квартири, інші житлові приміщення в будівлі, будинки садибного типу, садові та дачні будинки.

Слід відзначити, що урядом цілком логічно виділено саме цю категорію майна, оскільки саме ці об'єкти безпосередньо забезпечують базову потребу громадян у житлі. Втрата житлового приміщення має найбільш суттєвий вплив на соціально-економічний стан людей, їхню безпеку та добробут. Пріоритетність цих категорій майна відображає необхідність якнайшвидшого відновлення житлових умов постраждалих, що є важливою частиною забезпечення їх прав та стабільності.

Пунктом 9 Порядку № 600 визначено, що при подані заяви в паперовій формі адміністратор ЦНАП, посадова особа органу соціального захисту населення або нотаріус заповнює заяву (з переліком документів, які додаються до заяви) засобами Порталу «Дія».

Таким чином, у будь-якому варіанті подання заява про надання компенсації подається через портал «Дія» для передачі на подальший розгляд відповідно до статей 6, 7 та частин четвертої–шостої статті 8 Закону № 2923-IX.

Фактично Портал «Дія» виступає ключовим компонентом цифрової інфраструктури, що забезпечує доступність і прозорість процесу компенсації навіть в умовах активних бойових дій.

Слід також відзначити, що Подання заяв в електронній формі через Портал «Дія» дозволяє громадянам оперативно звертатися за компенсацією незалежно від їхнього місця перебування. Інтеграція з державними реєстрами, зокрема Реєстром пошкодженого та знищеного майна, забезпечує швидку перевірку та обробку даних, що критично важливо в умовах значного навантаження на державні органи. Більше того, цифровий формат дозволяє громадянам відстежувати статус своєї заяви та зменшує ризики зловживань, що сприяє зміцненню довіри до державних інституцій.

Таким чином, Портал «Дія» є ключовим елементом у реалізації національного

механізму компенсації за знищене майно, забезпечуючи доступність, прозорість та оперативність цього процесу в умовах триваючої збройної агресії. Його інтеграція з державними реєстрами, можливість електронного подання заяв та цифровий формат моніторингу статусу звернень створюють ефективний інструмент для захисту прав.

Список використаних джерел

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX : станом на 21 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text (дата звернення: 23.11.2024).

2. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 04.12.2019 № 1137 : станом на 20 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-n#Text (дата звернення: 23.11.2024).

3. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : Постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2023 № 600 : станом на 15 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-n#Text (дата звернення: 23.11.2024).

Кадрове забезпечення окружних судів після судової реформи 1864 року

Володимир Сендецький,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sevoro13@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-5617-8041

У середині XIX століття на території Російської імперії, значну частину якої становили українські землі, здійснюється радикальне реформування ключових сфер життєдіяльності країни. Одним із елементів трансформаційних процесів законодавства стала судова реформа 1864 року, яка виявилась однією з найбільш послідовних реформ того часу.

Проголошення судової реформи передбачало запровадження принципів гласності, змагальності, презумпції невинуватості, права на захист, які поступово почали діяти як окремі інститути, і стали важливими основами тогочасного судочинства. Згідно реформи засновувалась нова структура судів, що мала забезпечити гарантії справедливого і неупередженого розгляду та вирішення справ.

Важливою ланкою у системі загальних судів законодавством визначався окружний суд. Реформа чітко означила порядок формування штатів та вимоги до суддів, призначення, переміщення та звільнення осіб судового відомства, підстави і порядок притягнення суддів до відповідальності.

Принципи функціонування окружних судів та їх підсудність закріплено у Статуті кримінального судочинства та Статуті цивільного судочинства, які були практичним втіленням судової реформи. Характерно, що окружний суд охоплював декілька повітів, а межі судового округу свідомо не співпадали з адміністративною територією повітів, чим було забезпечено гарантію незалежності суду. Таким способом ініціатори реформи прагнули убезпечити незалежність суддів від адміністрації і тому така структура позбавляла можливості очільників повітової влади впливу на судові інституції [4, с. 21].

Структурно до окружних судів належали цивільне та кримінальне відділення, які очолювали товариші голови суду. Дуже часто голова суду паралельно був очільником одного із відділень. В процесі функціонування судових інституцій часто практикувалася ротація членів відділень з кримінального до цивільного, і навпаки. Такі дії здійснювалися з метою запобігання надмірній спеціалізації суддів та забезпечення рівності у складі відділень. Водночас судді мали можливість постійно вдосконалюватися та набувати всебічного досвіду роботи у різних сферах. Зауважимо, що на перших порах втілення судової реформи навантаження на суддів було надмірним, що часто унеможливлювало їх рівночасну участь у сфері цивільної та кримінальної спеціалізацій. Таким чином, належна практика судочинства у судді формувалася лише в одній сфері. При цьому необхідно констатувати проблему кадрового дефіциту суддівського корпусу, який потребував регулярного поповнення. Це призводило до того, що

для розгляду справи міг бути залучений навіть судовий слідчий конкретного суду, за винятком тих випадків коли він розслідував дану кримінальну справу [1, с. 326].

Належного кадрового забезпечення потребували також ті посади, які передбачалися при окружних судах. Так при зазначених судових інституціях мали перебувати прокурор окружного суду із товаришами прокурора. Значна увага приділялася також судово-допоміжному персоналу, який складали присяжні повірені, нотаріуси, секретарі, органи, які забезпечували виконання рішень суду тощо.

Окружний суд позиціонувався як колегіальна інстанція, до складу якої входили голова, товариші голови та члени суду, які за своїм статусом були рівноправними. Водночас кількість членів окружних судів не завжди була однаковою, а напряму залежала від фактичної кількості справ, які підлягали їхньому розгляду. Судовий корпус окружних судів мав статус «коронних суддів» і призначався безпосередньо імператором. Такі судді користувались статусом незмінності [3, с. 39], що хоча б на перших порах відповідало основним постулатам судових перетворень середини XIX століття.

Внаслідок того, що судова діяльність поступово відокремлюється як самостійна і специфічна сфера практики, постала нагальна потреба реформування механізму з підбору суддівських кадрів і наділення їх відповідними повноваженнями. Для успішного функціонування окружного суду було передбачено наявність професійних і кваліфікованих суддів. З урахуванням цього до кандидатів на посаду судді законодавство висувало цілий ряд вимог [2, с. 8].

Насамперед постала потреба щодо усунення від суддівського конкурсу тих осіб, які в силу своїх фізичних умов не могли працювати на посаді. Такі умови були співзвучними із загальною забороною прийняття даних категорій осіб на державну службу. Мова також ішла про допуск до судової служби тільки чоловіків. При цьому віковий ценз прямо не зазначався у законі, однак наявність освіти та відповідної судової практики обчислювали цей термін у 25 років [2, с. 9].

Крім того, повинно бути дотримано приналежність до підданства та принцип заборони судді поєднувати свою діяльність із будь-якою іншою посадою на громадській чи державній службі. Члени суддівського корпусу повинні бути православного віросповідання, хоча така умова не була універсальною, а стосувалася переважно участі у справах щодо злочинів проти релігії і церкви.

Важливу роль відігравали також моральні умови. Законом чітко визначалося коло тих осіб, які не могли бути допущені до посади судді. Зокрема сюди належали ті особи, котрі перебували під слідством або судом за злочини, а також засуджені за судовим вироком до ув'язнення та більш строгого покарання, виключені зі служби суду або позбавлені духовного звання за пороки, або виключені з товариств та дворянських зборів за рішеннями станів, до яких вони належали. Слід зазначити, що моральні чесноти були умовою як призначення на

суддівську посаду, так і здійснення судової служби [2, с. 9]. Таким чином, судді могли бути звільнені з посади за особливою процедурою внаслідок вчинення негативних дій поза службою, які несумісні з гідністю високого суддівського звання чи могли позбавити суддю відповідної поваги та довіри.

Немаловажним у цьому контексті є також цілий ряд інтелектуальних умов, основними з яких була вимога фахової освіти та практичних навиків [2, с. 9]. Потрібно зауважити, що вимога належної освіти не була послідовно визначена у законодавстві. Так, до посади судді могли бути допущені особи, які мали необхідні практичні навики у сфері судочинства. Це й зумовлювало наявність необхідних знань для здійснення судової роботи. Такий підхід викликаний явною нестачею кваліфікованих суддівських кадрів з відповідною юридичною освітою для зайняття суддівської посади. В подальшому, вже наприкінці 1860- х – початку 1870-х років, влада ініціювала відкриття цілого ряду юридичних закладів для підготовки судових кадрів [5, с. 102].

Таким чином, кадрова політика держави у сфері судочинства після судової реформи 1864 року започаткувала новий порядок у процесі комплектування суддівського корпусу. У ході діяльності окружних судів важливим завданням стало забезпечення самостійності суддів та досягнення відповідного професіоналізму у процесі здійснення судочинства. Поступово відбувається інституціоналізація судової служби, як певного виду державної служби. Нові вимоги до суддів призвели до зростання їх фахового рівня, що суттєво позначилося на якості тогочасної системи правосуддя.

Ключові слова: Судова реформа 1864 р., окружні суди, кадрове забезпеченя.

Список використаних джерел

1. Крушинський С. А. Поняття доказів у кримінальних справах за Статутом кримінального судочинства 1864 року. Університетські наукові записки. 2011. № 3(39). С. 324-329.

2. Прокопенко Б. О. Добір кандидатів на посаду судді: монографія. Х.: Право, 2016. 208 с.

3. Слинько Д. В. Особливості розвитку процесуального права на українських землях у складі Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 2. С. 37-42.

4. Таваркіладзе О. М. Створення Одеської судової палати як основний елемент судової реформи 1864 року в Російській імперії. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31(70). № 3. С. 20-24.

5. Шандра В. С. Долання кадрового дефіциту під час ліберальних реформ 1860-1870-х рр. : Особливості українських губерній Російської імперії. Український історичний журнал. 2013. № 6. С. 92–111.

Проблематика визначення правової природи віртуального активу в українському праві

Інна Доляновська,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Костянтин Кривенко,
адвокат, радник АО «ЮФ «Ілляшев та Партнери»,
аспірант 2-го року підготовки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KryvenkoKO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-1327-757X

Продовження стрімкого розвитку такого інноваційного явища як віртуальні активи обумовлює стале бажання урядів різних країн встановити регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі обігу та використання таких активів. Вказані взаємовідносини знаходяться у віртуальній, а не у реальній площині, що безумовно створює виклик для державного регулятора. Складність впровадження правового регулювання віртуальних активів також обумовлюється прямим протиріччям факту регулювання та мети створення віртуальних активів, яка передбачала відхід від звичайного формату централізованого регулювання та передання цієї функції широкому колу користувачів технології.

Незважаючи не те, що встановлення контролю над відносинами у віртуальному просторі було складним завданням, розвинуті країни вже створили певну законодавчу базу, яка дозволяє регулювати суспільні відносини, пов'язані з віртуальними активами як мінімум у точці перетину віртуального та реального світів, тобто, на моменті певного конвертування віртуального активу у реальний або навпаки.

Україна на цьому поприщі теж мала неабиякі успіхи, про що свідчить прийнятий парламентом на початку 2022 року Закону України «Про віртуальні активи». Однак, внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, процес втілення правового регулювання у використання віртуальних активів значно сповільнився та наразі знаходиться у певному занепаді.

Задля винайдення та запровадження дійсно якісного правового регулювання обігу віртуальних активів необхідно здійснити глибоке дослідження правової природи даного технологічного явища, проаналізувати міжнародний досвід та визначити які саме сфери застосування віртуальних активів потребують втручання держави. Але, у будь-якому разі, первісним є надання якісного та повного визначення поняттю віртуального активу.

Вперше визначення віртуального активу з'явилось в українському законодавстві після набрання у 2022 році чинності Законом України «Про

запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Так, віртуальним активом визначено цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [1].

Варто зазначити, що вищезгаданий закон був розроблений та прийнятий на виконання ряду міжнародних зобов'язань України з Міжнародним валютним фондом та Європейським Союзом щодо вдосконалення українського законодавства та гармонізації його із європейськими правовими нормами.

У той же час, Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015, визначала віртуальні валюти як цифрове вираження вартості, яке не є випущеним або гарантованим центральним банком або органом публічної влади, не є обов'язково прив'язаним до законодавчо встановленої валюти і не має юридичного статусу валюти або грошей, але приймається фізичними або юридичними особами як засіб обміну, який може передаватися, зберігатися або яким можна торгувати в електронній формі [2].

Таким чином, український законодавець дещо звузив існуюче на той час у європейському праві поняття віртуального активу та не відобразив певні можливості здійснення з ним окремих дій.

У подальшому, в прийнятому у 2022 році, але досі не набравшому чинності Законі України «Про віртуальні активи», законодавець визначив віртуальний актив вже як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [3].

Надалі, Цивільний кодекс України було доповнено рядом положень щодо розширення кола об'єктів цивільних прав, у результаті чого віртуальний актив також визнано цифровою річчю, тобто благом, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [4].

Таким чином, на сьогоднішній день в українському законодавстві міститься два різних визначення віртуальних активів та обидва є чинними. Поряд з цим, жодне з визначень не дає повне розуміння сутності віртуального активу та сфери його застосування. Схожої думки дотримується вчена Ушинкіна О.А., яка зазначає, що співвідношення визначення віртуальних активів, запропонованого українським законодавцем, із сучасними світовими термінологічними тенденціями дає підстави вважати, що Закон України «Про віртуальні активи» потребує доопрацювання в частині дефініції та класифікацій віртуальних активів, оскільки він не враховує ряд важливих аспектів, які стосуються саме сутності віртуальних активів [5].

Законопроектом № 10225-1 від 17.11.2023, який був включений до порядку денного лише в вересні 2024 року, запропоновано ще одне визначення цього терміну, зокрема: віртуальний актив - це різновид цифрової речі, що є об'єктом

цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав» [6].

Разом з цим, Європейський союз прийняв доволі революційний Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради від 31.05.2023 про ринки криптоактивів (MiCA), яким не лише встановив доволі широке правове регулювання сфери обігу віртуальних активів, але й визначив криптоактив як цифрове вираження вартості або права, яке можна передавати та зберігати в електронному вигляді за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології [7]. Варто зазначити, що криптоактив можна вважати синонімом віртуального активу, адже у цьому контексті йдеться про одні й ті ж самі технології.

Більш широке тлумачення віртуального активу надано у преамбулі до вищезгаданого Регламенту, де зазначено, що криптоактиви є одним з основних застосувань технології розподіленого реєстру. Криптоактиви - це цифрове представлення вартості або прав, які потенційно можуть принести значні вигоди учасникам ринку, в тому числі роздрібним власникам криптоактивів. Представлення цінності включає зовнішню, не внутрішню цінність, яку приписують криптоактиву зацікавлені сторони або учасники ринку, тобто цінність є суб'єктивною і ґрунтується лише на інтересі покупця криптоактиву. Спрощуючи процеси залучення капіталу та посилюючи конкуренцію, пропозиції криптоактивів можуть забезпечити інноваційний та інклюзивний спосіб фінансування, в тому числі для малих та середніх підприємств. При використанні в якості платіжного засобу криптоактиви можуть створити можливості для більш дешевих, швидких і ефективних платежів, зокрема, на транскордонній основі, завдяки обмеженню кількості посередників [7].

На думку автора, саме такий підхід до визначення сутності та правової природи віртуальних активів є найбільш прийнятним та буде сприяти однаковому правозастосуванню як на національному, так й на міжнародному рівні.

З урахуванням викладеного, у ході впровадження в Україні правового регулювання віртуальних активів, враховуючі інтеграційні процеси та подальшу міжнародну співпрацю у цій галузі, доцільно було б розробляти та впроваджувати національне законодавство у сфері обігу віртуальних активів саме з урахуванням Регламенту (ЄС) 2023/1114.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, правове регулювання обігу віртуальних активів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення:

Закон України № 361-IX в редакції від 01.01.2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/ed20240101#Text [дата посилання 26.11.2024].
2. Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС: Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text [дата посилання 26.11.2024].
3. Про віртуальні активи: Закон України № 2074-IX, редакція від 01.01.2024 (не набрав чинності). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text [дата посилання 26.11.2024].
4. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV в редакції від 03.09.2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text [дата посилання 26.11.2024].
5. Ушинкіна О.А. Концептуальні підходи до визначення поняття «віртуальні активи» в Україні та у світі. Юридичний вісник. 2022. № 3 (64). С. 70–76.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: Проект Закону №10225-1 від 17.11.2023. https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43232 [дата посилання 26.11.2024].
7. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) №1093/2010 and (EU) №1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Text with EEA relevance). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114 [дата посилання 26.11.2024].

Цензура в умовах воєнного стану: виклики для держави та суспільства

Дмитро Костенко,
здобувач ступеня доктора філософії з права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KostenkoDV@krok.eda.ua,
ORCID: 0009-0004-2370-7831

Розвиток свободи слова, дотримання основоположних прав й свобод людини та громадянина (у тому числі, й право говорити та бути почутим), утвердження громадянського суспільства та демократичної держави є важливим завданням сучасної незалежної країни. В той же час, дотримання та утвердження прав людини за нормальних умов існування суспільства кардинально відрізняється від сьогоднішніх умов воєнного стану, що введений на всій території України 24 лютого 2022 року, указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 [1].

Агресія російської федерації проти України змусила переглянути державну політику у всіх сферах суспільного життя, не виключенням стала сфера діяльності журналістів, засобів масової інформації, громадян нашої держави щодо висвітлення подій, що відбуваються на території України. В той же час, логічним постає питання щодо спів розмірності обмеження прав, свобод людини, введення воєнної цензури із іншими важливими правами людини, таких як свобода думки, вільне вираження світогляду та віросповідання тощо. Де буде межа за яку держава не зможе перейти, щоб не допустити зловживання повноваженнями з боку органів державної влади? Дане питання потребує свого всебічного дослідження та обґрунтування, оскільки існування сьогодні воєнної цензури в умовах воєнного стану в Україні потребує свого нового змісту та сутності.

Беззаперечним є той факт, що в складних умовах воєнного стану для держави важливим є забезпечити національну безпеку, що може супроводжується запровадженням тимчасових обмежень свободи слова. В даному контексті слушною вбачаємо думку А. Чистякової, яка зауважила, що «домінування публічного інтересу над приватним є характерним для періодів військових конфлікті, тобто обмеження, що застосовуються в умовах воєнного стану, завжди пов'язані з розширенням компетенції органів державної влади та звуженням обсягу прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. В той же час, авторка вдало зазначає, що одночасно сам по собі факт введення воєнного стану не дає державі право поглиблювати розширювати вже існуючі обмеження, а будь-яке обмеження має отримати самостійне обґрунтування та легальну мету» [2, с. 7]. На наш погляд, авторка зробила вдалу спробу відмежувати законні обмеження для прав та свобод людини зі забороною зловживати своїми повноваженнями посадових осіб органів державної влади.

Зауважимо, що правове регулювання цензури (у тому числі й військової) в Україні складають різні нормативно-правові акти. Зокрема, можна виокремити наступні:

1) в першу чергу, це Конституція України від 28 червня 1996 року, де у ст. 15 закріплено, що «цензура в Україні заборонена» [3];

2) Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, у якому законодавець закріпив що, «забороняється цензура як будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, суб'єкта у сфері медіа, його засновника....., узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації» [4];

3) Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року, містить норму, що «цензура забороняється» [5]. В той же час, зазначений нормативно-правовий акт містить окремий розділ щодо особливостей правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії, в якому визначені чіткі положення, що саме забороняється висвітлювати представникам медіа, та яка інформація повинна мати обмежений характер для громадськості. Тобто, мова йде саме про воєнну цензуру, а не про критику представників органів публічної влади;

4) наступним нормативно-правовим актом є Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 року, який хоча прямо й не містить норми щодо цензури в професійній діяльності журналіста, є складовою частиною законодавства України про свободу слова та інформаційну діяльність [6];

5) не менш важливу значущість складає Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану» від 14 квітня 2022 року, згідно з якою «одним із ключових завдань Української держави повинно стати забезпечення встановлених Конституцією України гарантій свободи слова, вільного отримання, збирання і поширення інформації з урахуванням встановлених законами України обмежень, пов'язаних з воєнним станом. Українська держава не має права копіювати тоталітарні практики держави-агресора. Будь-які незаконні спроби втручання в роботу журналістів та засобів масової інформації, будь-які злочини проти журналістів або випадки технічного вимкнення проукраїнських телеканалів з ефіру повинні отримувати рішучу реакцію правоохоронних органів з притягненням винних до справедливої відповідальності» [7]. Тим самим законодавча гілка влади наголосила на утвердженні та забезпеченні свободи журналістів слова як базового права, що закріплене Конституцією України, яка має вагоме значення під час висвітлення подій в Україні.

Зазначене вище дає змогу констатувати, що сьогодні в Україні є належна нормативно-правова база, що регулює питання заборони цензури як загалом в Україні, так й у професійній діяльності журналіста, зокрема. Виняток, становить воєнна цензура (та інформація розголошення якої може негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану).

Незважаючи на досить місткий масив законодавчої бази щодо заборон цензури в України, у тому числі, й у журналістській діяльності, проблема

дотримання свободи слова вийшла на міжнародний рівень. Про це свідчить два фактори: перший – це статистичні дані щодо порушення права на свободу слова. Найчастіше журналісти заявляли про відмову посадових осіб у наданні суспільно важливої інформації (51% опитаних), цензурування готових матеріалів або заборону оприлюднення певної інформації (22%) та відмови в акредитації (17%) [8, с. 7]; та другий – звіт Європейської комісії щодо тиску на журналістів-розслідувачів з боку держави. В останньому наголошується, що з початком 2024 року зросла кількість повідомлень про тиск на громадські організації та журналістів-розслідувачів та вказується необхідність поступово відновлювати прозорий та незалежний медіа ландшафт [9].

На утвердженні свободи слова неодноразово наголошував Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), що керується у своїй діяльності Європейською Конвенцією з прав людини (далі – ЄКПЛ). Так, ЄКПЛ передбачає, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» (ст. 9, 10) [10]. В умовах збройного конфлікту це право набуває особливого значення, оскільки доступ громадян до правдивої та неупередженої інформації стає важливим для підтримки громадського порядку, захисту прав людини реалізації права на життя.

Для прикладу наведемо справу Observer and Guardian v. the United Kingdom від 26 листопада 1991 року [11], де ЄСПЛ розглядав питання тимчасового обмеження публікації матеріалів, що стосувалися державної безпеки Великобританії. Суд зазначив, що обмеження публікації може бути виправдане, якщо воно є необхідним для захисту національної безпеки та інших легітимних цілей. Проте втручання повинно бути пропорційним, а обмеження – лише тимчасовим заходом, доки існує загроза. для захисту національної безпеки. Водночас ЄСПЛ підкреслив, що держава повинна обґрунтувати, чому саме це обмеження є необхідним та пропорційним.

Підкреслимо, що забезпечення свободи слова в Україні є важливими питанням для утвердження та розвитку нашої держави як демократичної та правової, особливо під час дії воєнного стану. Утвердження свободи слова, надання вільного доступу до інформації в умовах війни є одним із ключових завдань для нашої держави, при цьому важливим є дотримання балансу між заходами, що мають безпосереднє відношення до національної безпеки та реалізацією права на свободу слова.

Підсумовуючи викладене зауважимо, що безконтрольне (невмотивоване) обмеження свободи слова журналістів, медіа наносить шкоди розвитку вільного демократичного суспільства, правам громадян України на свободу думки тощо та може мати наслідком втрату довіри громадян до органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 25.11.2024).

2. Чистякова А. С. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика

/ за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%80#Text (дата звернення: 25.11.2024).
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12?find=1&text=%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83#Text (дата звернення: 25.11.2024).
5. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20?find=1&text=%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83#Text (дата звернення: 25.11.2024).
6. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.11.2024).
7. Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану : Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 № 2190-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2190-20#top (дата звернення: 25.11.2024).
8. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження / П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина, В. Яворський; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 56 с.
9. Єврокомісія занепокоєна тиском на журналістів-розслідувачів в Україні – звіт // Новини / Свобода слова : сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-yevrokomisiya-zhurnalisty-tysk-telemarafon/33180128.html (дата звернення: 25.11.2024).
10. Європейська Конвенція з прав людини, ратифікована Верховною Радою України Законом від 17.07.1997 № 995_004 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top (дата звернення: 25.11.2024).
11. Справа Європейського Суду з прав людини Case of observer and Guardian V. The United Kingdom // Application no. 13585/88. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57705%22]} (дата звернення: 25.11.2024).

Вирішення спорів за допомогою медіації між власниками малого бізнесу

Юрій Марина,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: marinayy@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6375-5118

Будь-який юрист підтвердить, що судові спори між власниками бізнесу можуть стати тривалими і надто дорогими, а також руйнівними для довготривалих відносин і навіть для самого бізнесу. Оскільки такі спори неминуче виникатимуть, юристи, які прагнуть якнайкраще обслуговувати своїх клієнтів, повинні розглянути питання про те, чи можуть інші форми вирішення спорів, відмінні від традиційного судового розгляду, в певних випадках не тільки мінімізувати затримки, витрати і переривання бізнесу, притаманні традиційним судовим процесам, а й призвести до набагато більш задовільного результату. Медіація являється найпоширенішою формою вирішення спорів. Вона має особливе застосування, коли суперечки виникають між власниками малого бізнесу, оскільки в цих випадках піднімаються унікальні правові та емоційні питання, які, якщо їх не розглянути і не вирішити вчасно, можуть мати руйнівний вплив як на власників, так і на бізнес.

Суд має відносно небагато можливостей для вирішення спорів між партнерами, акціонерами або керівниками господарських товариств. Ці можливості часто обмежуються визначенням доцільності розпуску, оскільки це може бути єдиним засобом правового захисту, який може надати суд. Позови також є складними та невизначеними в контексті тісно пов'язаних компаній. Медіація ж, являється гнучкою процедурою, яка може бути зосереджена на питаннях та інтересах, що є ключовими для сторін, вони пропонують цілий ряд засобів правового захисту і роблять це швидко та економічно ефективно. Насправді, саме з цих причин судді часто передають спори між власниками бізнесу на медіацію на самому початку судового процесу.

Медіація являється досить поширеним методом вирішення комерційних та некомерційних спорів між суб'єктами господарювання та/або фізичними особами. Медіація, зазвичай, включаються в контракти як спосіб вирішення спорів, які можуть виникнути в майбутньому. Вона, також, регулярно використовуються після виникнення проблем, коли сторони шукають відповідні засоби для вирішення своїх спорів. При визначенні того, чи є судовий розгляд правильним методом вирішення конкретного спору між власниками малого бізнесу, юристи, які консультують власників малого бізнесу, повинні бути такими собі мудрими архітекторами в момент створення компанії, розробляючи відповідні положення про вирішення спорів, так і обережними радниками, коли згодом, часто через роки, виникають проблеми між керівниками.

Медіацію можна використовувати в будь-якому контексті, де відбувається взаємодія. Враховуючи, що взаємодія є фундаментальним аспектом людського

існування, медіацію можна застосовувати в будь-якому контексті.

Ефективність бізнес-медіації була продемонстрована в міжнародній взаємодії, а згодом, з помітним успіхом в Україні. Це включає вирішення зовнішніх суперечок із контрагентами, навігацію в складних внутрішньо-організаційних ситуаціях, управління проблемами, пов'язаними зі споживачами, а також взаємодію з державними та місцевими органами влади.

Згідно з різними статистичними джерелами, від 60 до 80 відсотків випадків медіації закінчуються укладенням мирової угоди. Крім того, посередництво може бути корисним у контексті укладання угод та підтримки злиттів і поглинань.

Доведено, що залучення працівників у процес прийняття ефективних управлінських рішень через медіацію підвищує продуктивність праці до 40%. Крім того, це сприяє створенню творчого середовища та підвищує лояльність персоналу.

Зовнішнє (незалежне) посередництво, а також внутрішні менеджери, які володіють посередницькими компетенціями, можуть слугувати ефективними елементами в системі управління конфліктами компанії, тим самим сприяючи загальному підвищенню конкурентоспроможності.

Використання бізнес-медіації дає можливість для аналізу потенційних конфліктів ще до їх виникнення. Крім того, це дозволяє розв'язувати такі конфлікти в спосіб, який узгоджується з інтересами залучених сторін, водночас зменшуючи матеріальні витрати та час.

У контексті бізнес-посередництва підприємницька перспектива має більший вплив, ніж юридична. Медіатор, як неупереджена третя сторона, надає керівництво та допомогу сторонам конфлікту, сприяючи вирішенню конкретного спору. Використання посередництва в бізнесі між власниками малого бізнесу пропонує ряд переваг, включаючи можливість розробки орієнтованих на майбутнє рішень, зниження витрат, підвищення надійності планування та збереження конфіденційності.

Крім того, медіація дозволяє досягти економічно обґрунтованих результатів із збереженням конфіденційності залучених сторін. Разом з тим, у світлі процесу глобалізації, що триває, необхідно враховувати міжнародні аспекти та міждисциплінарні підходи.

Медіація вже стала міцною практикою в бізнес-середовищі, попит на її послуги зростає. Крім того, все більше суддів рекомендують медіацію як альтернативу судовому розгляду.

Медіація стає все більш впливовою силою в культурі правових відносин і вирішення спорів між власниками малого бізнесу, де наголошується на власній відповідальності кожної особи за прийняті рішення, на відміну від делегування відповідальності третім особам, таким як судді.

Ключові слова: медіація 1; спір 2; правові відносини 3.

Список використаних джерел

1. Адвокат та медіація / Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль, С. Погоріла, В. Поліщук, О. Помазановська, Л. Романадзе, М. Саєнко, В. Ситюк. 2022. 112

2. Ван Рі Р., Романадзе Л. «Медіація у цивільних та господарських справах». URL:https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/665/6ed/572/6656ed57254ad024270741.pdf, Право Justice, 2021.

3. Сидоришина Т., «Медіація – нова фішка комунікації», №38-39 (692–693). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya--nova-fishka-komunikaciyi.html , Юридична газета, 2019.

Окремі ідеї щодо гарантій військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану

Андрій Безушко,
здобувач третього освітньо-наукового рівня
зі спеціальності право,
ВНЗ «Університет економіки та права «Крок» м. Київ, Україна,
e-mail: BezushkoAP@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-7051-9804

Гарантії забезпечення права військовослужбовців – тема досить актуальна та державно й соціально значуща. Загалом, гарантії передбачають не тільки їх встановлення в позитивному праві, але й можливість їх забезпечення, в тому числі, зверненнями до державних органів та їх посадових осіб за здійсненням гарантованого права чи охоронюваного законом інтересу. Водночас, виникають питання їх потреби за наявності припису закону та процедурного їх забезпечення обов'язками державних органів та їх посадових осіб тобто адмініструванням, де прослідковується не відсутності таких гарантій, а їх забезпеченість матеріально, організаційно, адмініструванням.

Це стосується гносеології феномену юридичних гарантій за допомогою методу аналізу в їх застосуванні до правового становища військовослужбовців (метод екстраполяції) з урахуванням дій такого стану та міжпредпретним підходом (теорія права, конституційне право, адміністративне право, приватне право, військове право, яке активно наразі формується). Проте вони є і детерміновані фінансовими можливостями державного бюджету, виконанням обов'язків суб'єктами адміністрування.

Апріорі зміст гарантій військовослужбовців у мирний період та у період військових конфліктів дещо інший, з врахуванням того, що в період військових конфліктів вона (система гарантій) має передбачати соціальну справедливість щодо захисників країни, які жертвують життя та здоров'я гарантії додаткових компенсаційних виплат і їх забезпечувальні механізми на основі пріоритетності.

Гарантії для військовослужбовців є складовою частиною правового захисту, який в свою чергу, є функцією держави. Він передбачає закріплення в законодавчих актах України прав та свобод військовослужбовців, їхніх обов'язків та відповідальності, соціальних пільг і гарантій, а також правовий механізм їх реалізації.

Вбачається й безпековий аспект та намагання держави гарантувати закріплені права військовослужбовців як найбільш організованої частини суспільства, що мають відповідні професійні знання та навички ведення бойових дій, використання зброї, здатні швидко організуватися в бойові одиниці для відстоювання влади та її інтересів чи її повалення. Чи не тому з ними державні інституції певним чином «заграють» і навіть після втрати статусу військовослужбовця та виходу на пенсію їм виплачується пенсія в першочерговому порядку? Тож можна погодитися зі сформованим безпековим проявом як концепту держави та суспільства та його

секторальністю дії стосовно окремих галузей та осіб [6, с.295].

Можна зробити припущення, що юридичні гарантії не можуть бути абстрактними, а вони розглядатися системно з тим суб'єктивним правом та охоронюваним законом інтересом, що вони забезпечують – в даному разі права та інтереси військовослужбовців в людиноцентричному вимірі. Таке світоглядне розуміння слугує розгляду гарантів не як абстрактної категорії, а в прив'язці до прав конкретних суб'єктивних прав членів суспільства з особливим правовим становищем і важливої складової забезпечення суверенітету України. Послідуюче з'ясування світоглядного їх розуміння, не є відходом від такого практичного розуміння категорії «юридичні гарантії», а лише за принципом «Лезо Оккама»[1] свідчать про це.

У Вікіпедії вказано, що «юридичні гарантії (фр. Garantie – порука, умова, забезпечувати що-небудь) – законодавчо закріплені засоби охорони суб'єктивних прав громадян і організацій, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності і охорони правопорядку, інтересів особистості, суспільства і держави» [7]. За великим рахунком, воно увібрало у себе підходи та елементи, які до того були проведені в загальній та спеціальній правничій довідковій літературі у послідовності від загального до окремого та спеціального. Так, у енциклопедичній статті «Гарантії прав і свобод людини та громадянина» С. В. Лінецького зазначається, що «гарантії прав і свобод людини та громадянина – один із невід'ємних елементів правового статусу людини та громадянина; система умов, засобів, принципів і норм, що забезпечують здійснення, охорону й захист прав і свобод людини та громадянина; необхідна передумова виконання суб'єктами правовідносин обов'язків, покладених на них для реалізації зазначених прав і свобод» [1].

У «Великому юридичному енциклопедичному словнику» правові гарантії визначені як «передбачені законом спеціальні засоби, способи, умови, які забезпечують здійснення в повному обсязі та всебічну охорону права і свободи людини», а в подальшому їх витлумачено у трьох аспектах: пізнавальному для розгляду предметних теоретичних знань про об'єкт їх впливу та відповідну соціальні і правову політику держави; ідеологічному, що використовується владою для пропаганди демократичних ідей в державі та за її межами; практичному – як юридичного інструменту і передумови задоволення соціальних і духовних потреб [2, с.124]. У інших довідкових виданнях наведені схожі за змістом визначення.

Погоджуюсь з позицією, що юридичні чи правові гарантії є «…центральним поняттям теорії прав людини, що у концентрованому вигляді відбиває реальність, здійсненність і захищеність прав і свобод людини та громадянина у даному

1. Бритва (лезо) Оккама (або принцип простоти) – принцип логіки, який приписують філософу-схоласту Вільяму з Оккама, що постулює : не треба робити більше припущень, ніж мінімально потрібно та у виді: «Numquam ponenda est pluralitas sine necessitate» (Різноманіття не слід припускати без необхідності). Він ще відомий як принцип ощадливості або та слугує відна пошуку істини, відокремленню хибного припущення). https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%9E%D0%BA%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B0

суспільстві, рівень гуманності держави і її інститутів» [1]. Апріорі, без гарантій суб'єктивне право стає декларативним і його здійснення є невизначеним та не забезпеченим. Не дарма, О. Ф. Скакун наголосила, що коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язки людини і громадянина приймають форму «заяв про наміри» [5, с.203], тобто носять декларативний характер. А. Ю. Олійник визначив гарантії, як відповідні умови і засоби, що сприяють перетворенню в життя проголошених прав, свобод та обов'язків [3, с.156].

Категорія гарантії і їх різновид – юридичні гарантії має й світоглядне підґрунтя, навіть коли вона стосується прав та свобод людини, зокрема людини з особливим правовим статусом, що важливе для вітчизняної науки, де простежується чимала наукова спадщина, що слугує емпіричним підґрунтям досліджень сучасних вітчизняних та зарубіжних, але їх напрацювання не завжди доходять до практичної реалізації у правотворчості, а з іншого боку, матеріально-технічна база для проведення наукових досліджень є застарілою, і ми відстаємо від провідних наукових держав світу на кількадесят років (науковці користуються здебільшого ідеологічно застарілою термінологічною базою, як спадком радянських догм, передусім науки гуманітарного спрямування, які повинні були розвиватися виключно в напрямі, встановленому державою. Зайво наголошувати, що мета цих досліджень зводилася до обґрунтування проголошених ідеологічних гасел методами, властивими тій чи іншій науці. Йдеться про надзвичайне нормотворення, що спрямоване на надолуження упущеного, в тому числі, щодо військовослужбовців.

Погоджуюсь з Н. М. Пархоменко, що «Початок збройного конфлікту з російською федерацією у 2014 році та широкомасштабна війна на території всієї України з 24 лютого 2022 року зумовили пошук та запровадження нових правових засобів, спрямованих на відновлення правопорядку, захист мирного населення, організацію військово-промислового комплексу, функціонування всіх сфер суспільних відносин та ін. За таких обставин було застосовано відносно новий для вітчизняного державотворення та правотворення правовий інститут надзвичайної правотворчості, результатом якої є акти, які в юридичній науці отримали назву надзвичайного законодавства» [4, с.89], зокрема з забезпечення гарантій прав та охоронюваних інтересів цієї категорії громадян.

Висновок. Система гарантій прав військовослужбовців – складова частина правового захисту, що здійснюється та забезпечується державою. Система гарантій військовослужбовців залежить від можливостей державного бюджету. Доцільно застосовувати диференційований підхід до системи гарантій військовослужбовців в мирний період та в умовах військових конфліктів.

Список використаних джерел

1. Гарантії прав і свобод людини та громадянина: URL: https://esu.com.ua/article-28680.

2. Львова О.Л. Гарантії правові. Великий юридичний енциклопедичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка - К. ТОВ «Видавництво « Юридична думка»» , 2007. С. 124.

3. Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ :

Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
4. Пархоменко Н. Сучасна теоретико-правова парадигма надзвичайної правотворчості. Публічне право № 3 (47) (2022) С.88-94.
5. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
6. Шишка Р.Б. Право на безпеку в системі прав людини у приватній сфері // Безпека людини, суспільства, держави: Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 28 жовтня 2017 р. К.: Київський кооперативний інститут бізнесу і права, 2017. - С. 293 - 296.
7. Юридичні гарантії: URL: https: //uk.wikipedia.org/ wiki/%D0%AE% D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B3%D0%B0%D1%80 %D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97.

Аналогія закону та аналогія права як інструмент створення судового прецеденту Верховним Судом при вирішенні цивільних та господарських спорів

Євген Лантух,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lantukhys@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-0540-4321

Положення норм частини першої, дев'ятої статті 10 Цивільного процесуального кодексу України [1] та частини першої, десятої статті 11 Господарського процесуального кодексу України [2] покладають на суд обов'язок при розгляді справ керуватися принципом верховенства права та у разі, якщо законом не врегульовано спірні відносини, які розглядає суд, застосовувати аналогію закону (застосування закону, що регулює подібні відносини) та аналогію права (застосування загальних засад і змісту законодавства).

Також норми статті 8 Цивільного кодексу України [3] дозволяють застосовувати аналогію закону і аналогію права у випадку якщо цивільні відносини не врегульовані законодавством чи договором.

Отже, законодавець наділив суд повноваженнями розглядати та вирішувати спори у цивільних та господарських правовідносинах навіть тоді, коли відсутні норми законодавства, які регулюють такі правовідносини.

Неможливо обійти увагою, що Верховний Суд активно застосовує зазначені інструменти під час вирішення цивільних та господарських справ.

Прикладом цього є висновок Великої Палати Верховного Суду у постанові від 08.06.2022 у справі № 2-591/11 [4], який окреслює, що судам варто застосовувати аналогію закону й аналогію права, коли законодавство не врегульовує спірні правовідносини, внаслідок чого є прогалина в законодавчому регулюванні, але, на переконання суду, певні відносини мають бути врегульовані. Зазначені висновки стосуються як матеріального, так і процесуального права, оскільки з позиції Верховного Суду навіть відсутність у процесуальних кодексах положень про аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії. Велика Палата Верховного Суду зазначила, що інститут аналогії закону й аналогії права первісно був доктринально обґрунтований і застосовувався судами задовго до часткового відображення цього інституту в законодавстві.

Верховний Суд у постанові від 13.06.2024 у справі № 333/8899/21 [5], досліджуючи правовідносини щодо зняття обтяжень з предмету іпотеки у випадку, коли іпотекодержатель був ліквідований, тобто у разі, коли відсутній відповідач (особа, яка має відповідати за позовом), використавши аналогію закону, визначив шлях захисту порушених прав іпотекодавця. Суд зазначив, що застосовуючи аналогію закону, власник предмету іпотеки у таких випадках може звернутися із заявою про встановлення факту припинення іпотеки та скасування відповідних обтяжень згідно з абзацом третім частини четвертої

статті 277 Цивільного кодексу України, які врегульовують правовідносини щодо спростування недостовірної інформації.

Також Верховний Суд у постанові від 12.06.2024 у справі № 910/10901/23 [6] досліджував сферу застосування норм пункту 18 Прикінцевих та Перехідних положень Цивільного кодексу України, які врегульовують, що, зокрема, в період дії в Україні воєнного стану, у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Застосовуючи аналогію права, Верховний Суд застосував норми пункту 18 Прикінцевих та Перехідних положень Цивільного кодексу України до правовідносин, за якими емітент облігацій прострочив виконання своїх грошових зобов'язань за облігаціями.

У комплексі ці та інші факти дають підставу говорити про все інтенсивніше застосування Верховним Судом аналогії права та аналогії закону при вирішенні цивільних та господарських спорів, коли законодавство не врегульовує спірні правовідносини, внаслідок чого існує прогалина в законодавчому регулюванні.

Як зазначає Карнаух Т. М., аналогія закону та аналогія права є одними з основних механізмів подолання прогалин [7].

Застосовуючи аналогію права та аналогію закону при відсутності необхідного законодавчого регулювання, Верховний Суд таким чином створює прецедентне регулювання на практичному рівні. Суддя, використовуючи аналогію закону, переносить норми з однієї сфери правовідносин в іншу, створюючи нову правову позицію. Така позиція може бути трансформованою у зразок для вирішення аналогічних спорів.

З огляду на викладене, застосування Верховним Судом аналогії закону та аналогії права відіграє важливу роль у формуванні прецедентів, на які орієнтуватимуться суди нижчих інстанцій.

Ключові слова: Аналогія закону; аналогія права; судовий прецедент; Верховний Суд.

Список використаних джерел

1. иЦивільний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

2. Господарський процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

3. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2022 у справі № 2-591/11. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382.

5. Постанова Верховного Суду від 13.06.2024 у справі № 333/8899/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119872579.

6. Постанова Верховного Суду від 12.06.2024 у справі № 910/10901/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119840755.
7. Карнаух Т. М. Проблеми застосування правової аналогії у цивільному судочинстві України. Наукові записки НаУКМА. 2010. Т. 103 : Юридичні науки. с. 106-109.

Вплив євроінтеграційних викликів щодо забезпечення права на охорону здоров'я: досвід Польщі

Олена Чернетченко,
к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenach@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4653-4871
Володимир Гребеник,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrebenykkVI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-2210-3317

У державах Центральної та Східної Європи обрання євроінтеграційного напряму розвитку суттєво вплинуло на більшість сфер правового регулювання, у тому числі й на сферу охорони здоров'я. Для України досвід Польщі може становити інтерес як з точки зору його використання в процесі удосконалення національного законодавства у сфері охорони здоров'я, так і в процесі переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу.

Фактично єдиною нормою в договорах Європейського Союзу, що регулює питання забезпечення права на охорону здоров'я є стаття 168 Договору про функціонування Європейського Союзу, в якій визначено спрямування діяльності Союзу на досягнення високого рівня охорони здоров'я людини та його роль у доповненні національних політик, поліпшенні охорони громадського здоров'я, запобіганні фізичним та психічним розладам та захворювання, усуненні джерел небезпеки фізичному та психічному здоров'ю [1]. Крім того, у статті 35 Хартії основних прав Європейського Союзу встановлено, що кожен має право на профілактичне лікування і медичне обслуговування на умовах, передбачених національними законодавством і практикою. Підвищена увага має приділятися захисту здоров'я людини при розробці і реалізації усіх політик і дій Європейського Союзу [2]. Серед інституцій Європейського Союзу важливу роль у координації діяльності держав-членів Європейського Союзу виконує Директорат Єврокомісії з питань здоров'я і безпеки продуктів харчування (DG SANTE). При цьому держави-члени Європейського Союзу самостійно визначають власну політику охорони здоров'я і відповідають за організацію і надання медичних послуг, у тому числі й розподіляють необхідні ресурси.

Після повалення комуністичного режиму у 1989 році до Конституції Польщі було включено загальні норми, наприклад, про право на охорону здоров'я і право на соціальне забезпечення, проте Конституція не зобов'язувала державу забезпечувати певний результат, наприклад пенсію, місце в державній лікарні [3, с. 228]. У 90-х роках активно обговорювалася ідея приватизації лікарень і комерціалізаціїї медичної сфери як способів збільшення ефективності державної системи охорони здоров'я, також у 1999 році було проведено реформу системи медичного страхування.

На думку польського соціолога Луцьяна Міш (Lucjan Miś), вступ Польщі до Європейського Союзу зупинив спроби частини медичної спільноти перекласти відповідальність за своє здоров'я на пацієнтів та приватизувати систему охорони здоров'я [4, с. 86]. Причиною цього науковець вважає сприйняття європейської соціальної моделі, що забезпечує доступ до медичних послуг для бідних людей, які живуть далеко від основних медичних центрів.

Проблема нерівномірного розподілу медичних установ по території Польщі з часом посилилася дефіцитом кваліфікованого персоналу. Так, згідно з дослідженнями Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD) після вступу Польщі до Європейського Союзу спостерігався значний відтік з країни фахівців медичної сфери і вже в 2019 році кількість лікарів та медичних сестер на тисячу населення у Польщі була однією з найнижчих в ЄС [5, с. 11].

Окрім організаційних проблем у сфері охорони здоров'я Польща також має досить консервативний підхід у вирішенні таких важливих питань, як аборти і вакцинація, а також проявляє можливість всіляко обмежувати вплив права на національне право. Зокрема, при підписанні Польщею Лісабонської угоди у Протоколі № 30 було обмежено повноваження Суду Європейського Союзу або будь-яких польських судових органів визнавати, що закони, нормативні акти чи адміністративні положення, практика чи дії Польщі є несумісними з основними правами, свободами та принципами, які визначені в Хартії основних прав Європейського Союзу [1]. Більш того, у Протоколі № 30 вказується про обмеження судового захисту соціально-економічних прав, що суттєво зменшує вплив статті 35 Хартії основних прав Європейського Союзу.

Слід зазначити, що важливими векторами розвитку європейського законодавства у сфері охорони здоров'я є захист прав пацієнтів у транскордонній площині, регулювання обігу фармацевтичних і медичних пристроїв, протидія інфекційним захворюванням, цифровізація медичної сфери та регулювання питання донорства. Саме тому пандемія SARS-CoV-2 стала одним із найбільших випробувань як для системи охорони здоров'я Польщі, так і механізмів координації в межах Європейського Союзу. Внаслідок невиконання польським урядом вимог щодо верховенства права тривалий час фінансова допомога в рамках європейського «Фонду відновлення» для Польщі була призупинена.

У той же час, протидія пандемії стимулювала цифровізацію сфери охорони здоров'я і дозволила розширити сферу охоплення медичними послугами. Завдяки змінам у польському законодавстві зросла кількість використання електронних медичних консультацій, введено нову форму медичної документації: звіт про електронну консультацію [6, с. 216]. Значною мірою формуванню такого інноваційного підходу сприяла фінансова допомога протягом 2014-2020 років від створеного Європейським Союзом Європейського структурного та інвестиційного фонду (ESIF) [5, с. 19]. Вказаний приклад наочно демонструє взаємозалежність національних правових механізмів забезпечення права на охорону здоров'я у Польщі і координаційних зусиль інститутів Європейського Союзу, а також очевидний позитивний ефект для польських громадян від такої

взаємодії.

Висновки: Процеси забезпечення права на охорону здоров'я в Польщі зіткнулися з суттєвими викликами, які були пов'язані також і зі вступом країни до Європейського Союзу. Навіть через п'ятнадцять років після вступу Польщі до Європейського Союзу, вже під час пандемії SARS-CoV-2 загострилися існуючі проблеми взаємодії, тому не можна стверджувати про їх повне вирішення протягом найближчого часу. З огляду на те, що право Європейського Союзу залишає державам-членам основну роль у забезпеченні охорони здоров'я своїх громадян, найважливішими викликами для Польщі у межах євроінтеграційних процесів можна назвати такі проблеми:

1) необхідність постійної підтримки державної системи охорони здоров'я, належне функціонування якої потребує підвищення ефективності;

2) дефіцит кадрового забезпечення медичної сфери внаслідок виїзду з країни значної кількості фахівців;

3) особливості щодо визнання у польській національній системі права Хартії основних прав Європейського Союзу і юрисдикції Суду Європейського Союзу в частині забезпечення права громадян на охорону здоров'я.

Ключові слова: соціальні права; право на охорону здоров'я; Польща; європейська інтеграція.

Список використаних джерел

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2024). Current consolidated version: 01/09/2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT (дата звернення –17.11.2024).

2. Charter of fundamental rights of the European Union (2012). Official Journal of the European Union, 2012/C, № 326/02. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT (дата звернення –17.11.2024).

3. Granat, M. and Granat, K. (2019), The Constitution of Poland. A contextual analysis, Hart Publishing, Oxford, United Kigndom.

4. Miś, L. (2019), The social problems in the Visegrad countries, Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trn.univ a VEDY, vydavateľstva SAV, Trnava, Slovakia.

5. OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2019), Poland: Country Health Profile 2019, State of Health in the EU, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Brussels.

6. Wałachowska, M. and Ziemiak M. P. (2021), Impact Of The COVID-19 Pandemic On Patient Rights And Contract Law – Selected Problems. In M. Löhnig, M. Serowaniec and Z. Witkowski (Eds.), Pandemic Poland. Impacts of Covid-19 on Polish Law (pp. 213-233), Böhlau Verlag, Vienna, Austria.

Проблеми забезпечення захисту адвокатів в Україні

Максим Ткаченя,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

Правовий статус адвокатів в Україні є одним із ключових гарантій реалізації права на захист, закріпленого статтею 59 Конституції України. Адвокатура, як інститут громадянського суспільства, функціонує на основі принципів незалежності, самоврядування та законності. Діяльність адвокатів регулюється Законом України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" [1], що визначає права, обов'язки та гарантії адвокатів, а також встановлює механізми їхнього захисту від будь-яких незаконних посягань.

Останні роки стали випробуванням для адвокатури України. Системні порушення прав адвокатів, зокрема через фізичний і психологічний тиск, порушують основоположні принципи адвокатської незалежності. Національна Асоціація адвокатів України (НААУ) реагує на ці виклики, забезпечуючи правовий супровід потерпілих адвокатів, надаючи консультації, а також звертаючи увагу міжнародної спільноти до ситуації в Україні. Це дозволяє зміцнити позицію адвокатури як ключової інституції правової держави [4].

Одним із конкретних випадків, що набули суспільного резонансу, став інцидент у квітні 2023 року. У Київській області адвоката було затримано під час виконання професійних обов'язків, його особисті речі, у тому числі мобільний телефон із конфіденційною інформацією клієнтів, були вилучені. Такі дії, кваліфіковані як порушення адвокатської таємниці та незаконне втручання у професійну діяльність, отримали негативну реакцію з боку НААУ. Організація ініціювання звернення до правоохоронних органів і вимагала незалежного розслідування цієї справи. Крім того, цей випадок став підставою для обговорення на засіданнях профільних комісій НААУ, де було запропоновано механізми запобігання подібним порушенням у майбутньому [3].

Зафіксований у Дніпрі в 2023 році випадок нападу на адвоката, який займався справами, пов'язаними з конфліктом інтересів між місцевими бізнес-структурами, висвітлює актуальну проблему забезпечення безпеки адвокатів та незалежності адвокатури. Цей інцидент демонструє необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики для ефективного захисту прав адвокатів та гарантування їхньої безпеки під час виконання професійних обов'язків.

Ситуацію додатково ускладнила недостатньо ефективна реакція правоохоронних органів. Незважаючи на своєчасне звернення потерпілого, розслідування було розпочато із затримкою, а вжиті заходи щодо встановлення осіб, причетних до нападу, носили формальний характер. Цей факт, за даними Національної асоціації адвокатів України, є частиною ширшої проблеми, що свідчить про недостатню захищеність адвокатів, особливо в справах, пов’язаних із захистом значних економічних або політичних інтересів.

Загалом, реагування НААУ на випадки порушення прав адвокатів відзначається комплексністю. Організація працює над створенням умов, які мінімізують ризики для адвокатів. Серед основних заходів — посилення комунікації з правоохоронними органами, ініціювання законодавчих змін, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за перешкоду адвокатській діяльності, та розширення співпраці з міжнародними організаціями.

Отже, в умовах сучасних правових викликів захист прав адвокатів є ключовим елементом забезпечення стабільності правової системи України та її демократичних інститутів. Правовий статус адвокатів забезпечує адвокатам особливий режим захисту їх професійних прав і зобов'язує державу забезпечувати належні умови для виконання ними своїх обов'язків. Однак реалії сучасного правового середовища в Україні засвідчують, що на адвокатів створюється значний тиск, який проявляється як у фізичних нападах, так і в порушенні адвокатської незалежності через втручання у професійну діяльність. НААУ займає ключову роль у міжнародній правозахисній діяльності, залучаючи підтримку таких організацій, як ООН та Європейський Союз.

Таким чином, діяльність НААУ спрямована не лише на забезпечення правового захисту адвокатів, але й на зміцнення інституційної незалежності адвокатури як важливої частини правової системи. Ефективність роботи НААУ в цій сфері є показником злості правової держави та здатності України реагувати на сучасні виклики у сфері захисту прав людини. Успішна реалізація її ініціатив забезпечує як безпеку адвокатів, так і довіру громадян до правозахисних інституцій, сприяючи побудові стабільного правового середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. 2-ге вид. зі змін. та доповн. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2019. 346 с.

2. Ключові проблеми адвокатури у 2023 році. URL: https://unba.org.ua/news/8622-klyuchovi-problemi-advokaturi-u-2023-roci-okreslila-lidiya-izovitova.html

3. Тиск на адвокатів – показник порушення прав людини в Україні. URL: https://unba.org.ua/news/9118-tisk-na-advokativ-pokaznik-porushennya-prav-lyudini-v-ukraini-naau.html

4. Тиск та погрози у зв'язку з профдіяльністю: хто і як може захистити адвокатів. URL: https://yur-gazeta.com/publications/events/tisk-ta-pogrozi-u-zvyazku-z-profdiyalnistyu-hto-i-yak-mozhe-zahistiti-advokativ.html

Деліктна відповідальність органів місцевого самоврядування за законодавством України

Олександр Гавриленко,
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3906-8614
Тетяна Француз-Яковець,
д.ю.н, професор, професор секції конституційного, адміністративного та міжнародного права кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9138-5385

Однією з ознак, яка характеризує Україну як демократичну державу, є закріплення на конституційному рівні місцевого самоврядування. Зокрема, в ст. 7 Конституції України зазначено, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, а ст. 140 Конституції України вказує, що під місцевим самоврядуванням варто розуміти право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

В ст. 140 Конституції України також зазначено, що територіальна громада може реалізовувати своє право на місцеве самоврядування як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [1]. Обираючи останній варіант реалізації права на місцеве самоврядування, територіальні громади передають частину своїх повноважень виборним органам та посадовим особам, які зобов'язані здійснювати свою діяльність в інтересах громади. Повноваження органів місцевого самоврядування є доволі широкими, вони стосуються, зокрема, соціальної, культурної сфер, сфери податків, сфери управління власністю територіальної громади тощо. Реалізація повноважень органами місцевого самоврядування може спричиняти як позитивні, так і негативні наслідки для інших суб'єктів, зокрема, для фізичних та юридичних осіб.

Саме тому разом з врегулюванням повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб в законодавстві також має бути врегульована їх відповідальність, зокрема, деліктна. Як слушно зазначає Іванова Т. М.: «Існування юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування є свого роду противагою правам, які надані місцевому самоврядуванню, запорукою недопущення зловживання владою на місцевому рівні, гарантом дотримання законності та реалізації прав і свобод людини й громадянина» [2, с. 187]. Повністю погоджуємося з думкою вченої та вважаємо правильним проаналізувати регулювання деліктної відповідальності органів місцевого самоврядування за шкоду, завдану приватним особам, в законодавстві України, адже деліктна відповідальність органів місцевого самоврядування є одним із найважливіших інструментів захисту прав і свобод людини в державі.

Так, положення про деліктну відповідальність органів місцевого

самоврядування можна знайти в Конституції України, а саме в ст. 56, де, зокрема, зазначено, що кожен має право на відшкодування за рахунок органів місцевого самоврядування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Положення вищезгаданої ст. 56 Конституції України щодо деліктної відповідальності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб деталізуються в інших законодавчих актах. Наприклад, ст. ст. 1173-1175 Цивільного кодексу України визначають, зокрема, підстави для відшкодування шкоди, завданої органами місцевого самоврядування (ст. 1173), шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу місцевого самоврядування (ст. 1174), та шкоди, завданої органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності (ст. 1175) [3]. Також норми, що регулюють деліктну відповідальність органів місцевого самоврядування, можна знайти в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме в ст. 77, яка визначає, що шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом [4].

Отже, на сьогоднішній день правове регулювання деліктної відповідальності органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб за шкоду, завдану ними фізичним або юридичним особам, в законодавстві України є доволі детальним, структурованим та зрозумілим, що, на нашу думку, позитивно характеризує функціонування інституту відшкодування шкоди, завданої органами місцевого самоврядування або їх посадовими особами, як засобу захисту та відновлення прав людини.

Окремо варто акцентувати увагу на моменті, що, при визначенні правового регулювання деліктної відповідальності органів місцевого самоврядування, законодавець в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко вказав, що, якщо особі було завдано шкоди рішеннями, діями або бездіяльністю посадової особи органу місцевого самоврядування, то така шкода відшкодовується саме за рахунок власних коштів цієї посадової особи [4]. Такий підхід щодо відшкодування шкоди, завданої посадовою особою органу місцевого самоврядування, відрізняється від того, який застосовується у випадку завдання приватній особі шкоди посадовою чи службовою особою органу державної влади або органу влади Автономної Республіки Крим, при якому шкода відшкодовується за рахунок відповідного бюджету з можливістю в подальшому стягнути кошти з посадової особи в порядку регресу. На нашу думку, підхід щодо відшкодування шкоди за рахунок власних коштів посадових осіб органів місцевого самоврядування, які завдали цю шкоду, є прогресивним, оскільки посилює відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за їх діяльність та потенційно сприяє більш посиленому захисту прав і свобод

людини та громадянина. Підтвердженням останнього, зокрема, може слугувати наявна на сьогоднішній день судова практика в справах про відшкодування шкоди, завданої приватним особам посадовими особами органів місцевого самоврядування, в якій суди зобов'язують стягнути кошти для відшкодування шкоди саме з посадових осіб [5; 6].

Ключові слова: деліктна відповідальність; органи місцевого самоврядування; посадові особи; відшкодування шкоди; законодавство України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 24.11.2024).

2. Іванова Т. М. Відповідальність органів і посадових осіб муніципальної влади в Україні: історико-правовий аналіз. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 185-197. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a388df79-b4bb-4d52-a04b-1b854e140dae/content (дата звернення: 24.11.2024).

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 23.11.2024).

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 30.10.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 24.11.2024).

5. Рішення Чигиринського районного суду Черкаської області від 07 травня 2012 р., судова справа № 2/2321/50/12. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/23870404 (дата звернення: 22.11.2024).

6. Рішення Чигиринського районного суду Черкаської області від 20 жовтня 2015 р., судова справа № 708/705/15-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/63438010 (дата звернення: 22.11.2024).

Особливості правового регулювання діяльності релігійних організацій та права на свободу совісті в Україні в умовах воєнного стану

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Віталій Гуренко,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hurenkova@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-9409-563X

В умовах воєнного стану та збройної агресії російської федерації проти України важливими аспектами діяльності держави стає захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Воєнний стан впливає на всі сфери життя людини, однак це є вимушеною мірою для забезпечення безпеки самої держави в умовах наявних зовнішніх загроз. Запровадження обмежень відбувається з урахуванням норм міжнародного права, а їх критерієм виступає національна безпека. Обмежувальні заходи впливають на функції держави, змінюючи самі обсяги діяльності держави, а також способи її здійснення [1, с. 32]. У тому числі деякі обмеження можуть бути застосовані у сфері діяльності релігійних організацій, але виключно в інтересах національної або громадської безпеки.

В Україні досі здійснюють діяльність релігійні організації, які за організаційною та канонічною складовою є афілійованими із центрами впливу в російській федерації, зокрема, але не виключно з російською православною церквою. У зв'язку з цим, задля недопущення розколу у суспільстві за релігійною ознакою та сприяння консолідації українського суспільства, держава вимушена застосовувати обмежувальні заходи щодо діяльності таких релігійних організацій в Україні. Одним із перших таких заходів, стало прийняття рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», яким було визначено необхідність внесення у двомісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроєкту щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в російській федерації релігійних організацій відповідно до норм міжнародного права у сфері свободи совісті та зобов'язань України у зв'язку зі вступом до Ради Європи [2].

Після прийняття рішення Ради національної безпеки і оборони України, зважаючи на збройну агресію російської федерації проти України, підтримку цієї агресії російською православною церквою і відзначаючи, що численні протиправні дії російської православної церкви та підлеглих їй релігійних

організацій на території України створюють загрозу національній та громадській безпеці, правам і свободам громадян України, 20 серпня 2024 року був прийнятий Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», основною метою якого є захист національної та громадської безпеки, прав і свобод людини та визначення особливості діяльності іноземних релігійних організацій в Україні [3].

Основними законодавчими новелами згідно даного закону стало впровадження визначення «іноземна релігійна організація» із наданням відповідних критеріїв; заборона діяльності російської православної церкви та ідеології «русского міра» в Україні; оформлення критеріїв релігійних організацій в Україні, афілійованих з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена; надання визначення ідеології «русского міра».

Іноземні релігійні організації можуть здійснювати діяльність в Україні, за умови що їхня діяльність не шкодить національній або громадській безпеці, охороні публічного порядку, здоров'ю, моралі, правам і свободам інших осіб. На території України заборонена діяльність іноземних релігійних організацій, які відповідають одночасно таким критеріям:

1) знаходяться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України;

2) прямо або опосередковано (в тому числі через публічні виступи керівників або інших органів управління) підтримують збройну агресію проти України [3].

Також в Україні не допускається діяльність в Україні релігійної організації, яка:

1) афілійована з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена;

2) афілійована з релігійною організацією, яка афілійована з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена [4].

Таким чином, законодавчі зміни спрямовані на захист національної та громадської безпеки України в сфері діяльності релігійних організацій, в першу чергу для унеможливлення впливу російською православною церквою на релігійні організації України. Також тепер не допускається діяльність релігійних організацій в Україні, які будуть визнані афілійованими з іноземною релігійною організацією, що знаходиться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України.

Такі релігійні організації мають право продовжити діяльність, у випадку застосування правового механізму зміни підлеглості, тобто релігійні організації мають право змінити підлеглість у канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням), крім тих керівних центрів (управлінь), які знаходяться за межами України в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, і діяльність яких

заборонена в Україні.

Ключові слова: релігійні організації; національна безпека; іноземна релігійна організація; ідеологія «русского міра»; афілейованість.

Список використаних джерел

1. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2023. №1.С.23-35.

2. Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021525-22#n4 (дата звернення: 28.11.2024).

3. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України від 20.08.2024 № 3894-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n78 (дата звернення: 28.11.2024).

4. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text (дата звернення: 28.11.2024).

Початок реформування конкурентного законодавства України

Єгор Василенко,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: e_vasylenko@ukr.net
Науковий керівник:
Вікторія Сидор,
д.ю.н., професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Обраний Україною шлях європейської інтеграції обумовлює виконання низки зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 (далі – Угода про асоціацію [1], ратифікованою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII [2]. Свою європейську ідентичність та незворотність європейського курсу наша країна підтвердила прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 № 2680-VIII [3].

Зважаючи на визначену Угодою про асоціацію етапність адаптації українського конкурентного законодавства до acquis ЄС, проведено аналіз стану першого етапу реформи відповідної нормативно-правової бази.

Адаптацію вітчизняного конкурентного законодавства до стандартів Європейського Союзу слід аналізувати з точки зору його покрокового вдосконалення, що передбачає два етапи реформування.

Зокрема, перший етап реформи передбачає наступні системні кроки: удосконалення термінології, якою оперує українське законодавство в сфері захисту економічної конкуренції; покращення механізму контролю за концентрацією суб'єктів господарювання; врегулювання проведення Антимонопольним комітетом України перевірок суб'єктів господарювання; вдосконалення механізмів звільнення учасників антиконкурентних узгоджених дій від відповідальності; підвищення рівня незалежності Антимонопольного комітету України.

Другий етап реформи передбачає законодавче регулювання узгоджених дій та зловживання домінуючим положенням на ринку; вдосконалення заходів виявлення, розслідування та припинення порушень конкурентного законодавства; запровадженнях штрафних санкцій за кожний день невиконання вимог Антимонопольного комітету України; врегулювання строків давності; надання доступу до матеріалів справи; введення адміністративного перегляду рішень Антимонопольного комітету України.

Прийняття Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції

та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08.2023 № 3295-IX (далі - Закон № 3295-IX) [4] було обумовлене зобов'язаннями України відповідно до Угоди про Асоціацію з ЄС щодо наближення українського законодавства про конкуренцію та практики його застосування до законодавства ЄС і стало початком першого етапу великої реформи.

Закон № 3295-IX набрав чинності з 1 січня 2024 року та спрямований на посилення повноважень Антимонопольного комітету України (далі – Комітет) з метою ефективного розслідування порушень законодавства про захист економічної конкуренції та забезпечення балансу дотримання інтересів суб'єктів господарювання.

Ключові зміни, запроваджені Законом № 3295-IX, передбачають наступне:

• впорядкування термінологічного словника, зокрема визначення понять «єдиний майновий комплекс», «контроль», «об'єкт перевірки», «повнофункціональна господарська діяльність», «концентрація» і т.д.;

• уточнення переліку випадків, в яких необхідне одержання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання;

• уповноваження Комітету видавати накази про примусове виконання власних рішень, у т. ч. про стягнення штрафу;

• зобов'язання суб'єктів господарювання, органів влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб та працівників, фізичних осіб на вимогу органів Комітету надавати йому інформацію з обмеженим доступом, в т.ч. банківську, нотаріальну таємницю, податкову, статистичну звітність тощо;

• доступ Комітету до автоматизованих реєстрів, банків (баз) даних, відомостей на безоплатній основі за допомогою системи електронної взаємодії;

• надання Комітету права на підставі судового рішення мати доступ до приміщень та місць зберігання інформації юридичних осіб (комп'ютерів, серверів, сейфів, робочих місць працівників тощо);

• одержувати копії такої інформації; накладати арешт або вилучати предмети чи інші носії інформації, документи, у т.ч. їх оригінали, опломбовувати (опечатувати) приміщення, системи електронних комунікацій чи місця зберігання інформації;

• надання Комітетом суб'єктам господарювання висновків;

• врегулювання порядку проведення Комітетом перевірок;

• зміна строків розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;

• вдосконалення порядку збирання та надання доказів під час розгляду Комітетом справ;

• зміни до процесуального законодавства, які надають Комітету повноваження ініціювати перед судом клопотання про проведення перевірки суб'єкта господарювання, накладення арешту, вилучення предметів, оригіналів документів чи інших носіїв інформації, доступ до приміщень, систем електронних комунікацій чи місць зберігання інформації;

• запровадження процедури врегулювання у справах про антиконкурентні

узгоджені дії та зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку шляхом укладення угоди;

• визначення підстав та порядку звільнення від відповідальності учасників антиконкурентних узгоджених дій;

• створення Державного реєстру суб'єктів господарювання, притягнутих до відповідальності за вчинення порушення у вигляді вчинення антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;

• оприлюднення на офіційному веб-сайті Комітету звітів про результати проведених досліджень ринків, порядків денних засідань, рішень, рекомендацій, попередніх рішень, інформації про прийняті до розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, інформацій про справи про концентрацію, узгоджені дії тощо.

Таким чином, ухвалення Закону № 3295-IX і запровадження ним відповідного юридичного інструментарію сприяє підвищенню рівня ефективності захисту економічної конкуренції з боку державних інституцій, покращенню виявлення, розслідування і припиненню порушень законодавства про захист економічної конкуренції, уточненню пріоритетних напрямків діяльності Антимонопольного комітету України, зменшенню навантаження на органи судової системи та безперечному наближенню конкурентного законодавства України до конкурентного законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: Антимонопольний комітет України, конкуренція, реформа.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n1758 (дата звернення 30.10.2024).

2. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 № 1678-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2 (дата звернення 30.10.2024).

3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6 (дата звернення 30.10.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України: Закон України від 9 серпня 2023 року № 3295-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 89, ст.334. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text (дата звернення 30.10.2024).

Світовий досвід з відновлення та розбудови держави в післявоєнний період

Інна Доляновська,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Дмитро Грибов,
адвокат, радник, керівник практики нерухомості і будівництва
ЮФ «Ілляшев та Партнери»,
аспірант кафедри Теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrybovDI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-9853-5928

В результаті неспровокованого чергового акту відкритої збройної агресії рф проти України, яке за обсягами вчинених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини є найбільшим збройним конфліктом у Європі після завершення Другої світової війни, та в результаті якого вбито тисячі людей, змусило мільйони емігрувати, понівечено та фактично знищено десятки населених пунктів, інфраструктуру регіонів, економіку та природне середовище. Війна вплинула на продовольчу та енергетичну безпеку не тільки в Україні, а й в усьому світі [1].

Тільки на початок 2024 року сума збитків Україні в результаті збройної агресії оцінюється в 486 мільярдів доларів США [2], з яких 155 мільярдів доларів США – це тільки збитки завдані інфраструктурі України [3]. Беззаперечно, що ці суми продовжують зростати і надалі, оскільки ракетні атаки продовжуються.

Слушно наголосити, що вже сьогодні закріплюються окремі рекомендації-вимоги до майбутнього відновлення України в післявоєнний період, в тому числі і щодо сфери будівельної діяльності, зокрема що будівельна діяльність має ґрунтуватись на принципах зеленого, стійкого та інклюзивного розвитку, забезпечуватись покращення доступу та якості об'єктів інфраструктури, сервісних мереж та інших соціально значущих об'єктів.

Аналогічні питання щодо відновлення зруйнованих війною інфраструктури та економіки вже поставали в сучасній історії Європи, зокрема під час розбудови в результаті Боснійської війни Боснії та Герцеговини, яке тривало з 1995 по 2004 рік та деякі дослідники вважають втраченим десятиліттям [4]. І хоча досвід післявоєнної реконструкції на Балканах дуже відрізнятиметься від політико-економічних та соціальних процесів, що відбуваються і будуть відбуватись в післявоєнній Україні, проте він дає змогу ідентифікувати та запобігти повторенню помилок минулого та створити сприятливі передумови для швидкого та ефективного відновлення України та її громадянського суспільства в майбутньому.

Серед основних проблем, з якими дослідники пов'язують такий тривалий та складний процес відновлення та розбудови знищених війною балканських держав, називають:

• неінклюзивний порядок прийняття рішень та відсутність єдиного розуміння між міжнародними організаціями, донорами та місцевою владою щодо питань врахування інтересів та історичних особливостей місцевого населення - Децентралізована структура управління Дейтонської угоди, запроваджена «для захисту інтересів усіх етнічних груп країни та створення основи для післявоєнної політичної стабільності» не стосується «ключових принципів належного управління (дієвість і результативність, прозорість і підзвітність, а також участь)» [4]. Більше того, залучення міжнародних та місцевих політиків дозволило використати як позитивні, так і негативні результати на свою користь різними способами, створюючи політичну атмосферу розколу, наприклад, «коли економічні заходи мали негативний вплив, місцеве керівництво звинувачувало міжнародне співтовариство та приписувало собі політику, яка мала позитивний вплив [5];

• відсутність координації та прозорості донорів, відновлення, зокрема в частині будівельної діяльності та її фінансування, здійснювалась спираючись на місцеві еліти - післявоєнна реконструкція Сараєво є яскравим прикладом того, як «місто переформовується міжнародним капіталом, якому сприяють місцеві еліти, та архітектурними втручаннями, які більше задовольняють державотворення, ніж потреби та прагнення». Наприклад, відсутність обмежень на купівлю землі призвела до розвитку фрагментованого, незапланованого міста: «замість збереження індустріального минулого, музеїв, культурних центрів», під час реконструкції, у колишніх фабричних будівлях з'явилися офіси, а багато промислових зон просто знесли. Збудоване на їх місці житло не мало жодної інфраструктури — не було ні шкіл, ні дитсадків, ні лікарень, ні чого» [6];

• значний рівень корупції та відсутність верховенства права – лише орієнтовні збитки внаслідок корупції за деякими оцінками становлять 1 млрд. дол. США [7];

• ігнорування браку людських та інституційних можливостей держав;

• гендерна нерівність; тощо.

З огляду на викладене, відновлення України має ґрунтуватися на основних принципах Паризької декларації про підвищення ефективності зовнішньої допомоги та Аккрського плану дій (the Accra Agenda), включаючи принцип інклюзивного партнерства, який забезпечує реальну причетність країни, прозорість, підзвітність та належну співпрацю донорів. Ці принципи слід розглядати разом, чітко розуміючи, що нехтування одним неминуче призводить до нехтування іншим.

Важливо, щоб План відновлення України узгоджувався з баченням українського народу, а його програма реформ слугувала членству України в Європейському Союзі, забезпечувала практику верховенства права, екологічні та соціальні компоненти в рамках цілей економічного розвитку (Зелена Угода,

кліматичні цілі, ґендерний підхід, боротьба з корупцією, соціальне забезпечення тощо). Розвиток сучасної зеленої економіки; стійке сільське господарство та туризм; реконструкція та збереження культурної спадщини та навколишнього природного середовища; і підтримка децентралізації та демократичних моделей управління мають стати ключовими для України в воєнний та післявоєнний періоди.

Відбудова держави після активних бойових дій на її території є складним, цілісним і багатовимірним процесом, успіх якого залежить від поєднання фізичної реконструкції – безпосередньо будівельної діяльності, з елементами верховенства права, належного та доброчесного управління, зміцнення демократичних інститутів і відновлення громадянського суспільства. Важливо, щоб післявоєнна політична діяльність не призводила до нерівного розподілу ресурсів, оскільки це може ще більше маргіналізувати людей, які постраждали під час конфлікту, збільшити їх вразливість і збільшити соціально-економічну нерівність у суспільстві, сприяючи корупції серед еліт без користі для суспільства та держави в цілому.

Ключові слова: будівельні відносини 1; публічний порядок 2; воєнний стан 3.

Список використаних джерел

1. Владлена Марцинкевич, Продовольча безпека для всіх, CEE Bankwatch Network, Ecoaction, 10 травня 2022. URL: https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2022/04/2022-05-10_EBRD-issue-paper_Food-security-UA.pdf (дата звернення 28.11.2024).

2. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released (дата звернення 28.11.2024).

3. Оцінка прямих фізичних пошкоджень здійснена в рамках проєкту «Росія заплатить» аналітичною командою Київської школи економіки (KSE) спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством економіки та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком України. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/ (дата звернення 28.11.2024).

4. Ніколаос Ціфакіс, Хараламбос Царданідіс, Економічна реконструкція Боснії та Герцеговини: втрачене десятиліття, Ethnopolitics 5, №. 1, 67-84, 23 серпня 2006. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449050600576316 (дата звернення 28.11.2024).

5. Департамент оцінки операцій Світового банку, Боснія та Герцеговина: Постконфліктна реконструкція та перехід до ринкової економіки, Оцінка підтримки Світового банку з боку OED, Вашингтон, округ Колумбія: Світовий банк, вересень 2004. URL: https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/393ee16f-9a63-5465-87d4-3d2d35c9b5fd/content (дата звернення 28.11.2024).

6. Груя Бедеску, Житло у післявоєнному місті Міська реконструкція та домобудування в Сараєво, Revue d'études Comparatives Est-Ouest 46(04):35-60, Грудень 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/291558128_Dwelling_in_the_Post-War_City_Urban_Reconstruction_and_Home-Making_in_Sarajevo (дата звернення 28.11.2024).

7. Кріс Хеджес, Кажуть, що лідери в Боснії вкрали до 1 мільярда доларів, The New York Times,

17 серпня 1999. URL: https://www.nytimes.com/1999/08/17/world/leaders-in-bosnia-are-said-to-steal-up-to-1-billion.html (дата звернення 28.11.2024).

Закон України «Про медіацію» як правова основа управління правовими конфліктами у бізнес-середовищі: критичні зауваження

Іван Лукашевич,
здобувач освітньо-наукового ступеню
«Доктор філософії» за спеціальністю 081 – Право,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,м.Київ,Україна,
ORCID: 0000-0002-6969-433

Ухвалення спеціального закону, що встановив правові засади медіації в Україні, не є нормативною підставою виникнення цього інституту в українській юридичній практиці, а скоріше є закономірним наслідком інтенсивного становлення цього способу мирного врегулювання спору. Скільки існує незалежна Україна, стільки існує в національній практиці медіація. Водночас гостра необхідність в ефективному законодавчому механізмі регулювання цієї юридичної діяльності підтверджується непоодинокими спробами ухвалити спеціальний закон про медіацію. У 2006–2007 рр. було розпочато роботу над проєктами Законів України «Про медіацію (примирення)» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо процедури медіації (примирення)». Вказаними законами пропонувалось впровадити процедуру медіації (примирення) у кримінальне, цивільне та господарське судочинство, а також унормувати на законодавчому рівні діяльність громадських організацій, що впроваджують програми примирення.

У листопаді 2021 року нарешті Закон України № 1875-IX «Про медіацію» [1] був прийнятий та по суті став нормативним каталізатором розвитку цього позасудового способу врегулювання спору, оскільки саме після його ухвалення посилилась увага не лише юристів, але і пересічних громадян до медіації під час вирішення правових конфліктів. Особливе значення вказаний законодавчий акт має в механізмі управління правовими конфліктами в бізнес-середовищі, забезпечуючи їх вирішення шляхом досягнення компромісів, збалансування інтересів зацікавлених осіб, більш швидкого досягнення бажаних, консолідованих правових наслідків. Водночас наявність окресленого вище позитивного ефекту на національну правову систему не робить ідеальним Закон України «Про медіації», який має і ряд недоліків, на яких варто зупинитись більш детально.

По-перше, це відсутність регламентації процедурних особливостей медіації залежно від моменту її проведення:

1) до подання звернення до суду;

2) під час судового провадження;

3) під час виконання судового рішення тощо.

На нашу думку, відсутність окремо врегулюваних досудової, «постсудової» та паралельної із судовим провадженням процедури медіації призведе до зниження ефективності цього засобу врегулювання спору, з одного боку, та до низького рівня його популярності в українському суспільстві.

По-друге, недоліком Закону № 1875-IX є неузгодженість його категоріально-

понятійного апарату із усталеною законодавчої термінологією. Доказом цього є недоречне використання вітчизняним законотворцем в тексті цього законодавчого акту категорії «конфлікт», яка носить переважно соціальний, філософський характер, на відміну від усталеного для процесуального законодавства правового терміну «спір». Так, згідно із частиною першою статті 3 Закону України «Про медіацію» він поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких *конфліктів (спорів)*, у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [2].

По-третє, вичерпний, проте неповний перелік принципів медіації, передбачений статтею 4 Закону України «Про медіацію» недостатньо відображає усталені європейські стандарти, принципи, здійснення медіаційного врегулювання спору. Принципи медіації – це концептуальні засади, які визначають не лише сучасний стан правового регулювання та практики здійснення медіації, а де і магістральним напрямок розвитку, можливі шляхи вдосконалення та реформування, що робить з них не просто регулятивні норми, але і декларації, норми-цілі.

По-четверте, недоліком є поверхнева, занадто загальна регламентація самого процесу медіації. Розділ ІІІ «Проведення медіації», що є центральною віссю цього Закону, не має достатнього змістовного навантаження та складається з 5 статей, де на рівні статті 17 визначено, що медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора, а в частині другій цієї статті визначено підстави припинення медіації, на відміну від детальної процедури визначеної у праві Франції та Австралії [3, 4]. На нашу думку, є недопустимим такий стан правового забезпечення на рівні профільного закону, який не лише не визначає ключові особливості проведення медіації в окремих спорах, що між іншим є цілком доцільним, але і зовсім не закріплює загальні положення процедури медіації.

По-п'яте, крім неврахування європейського стандарту прозорості медіації, передбаченого, зокрема, Рекомендаціями Комісії Європейських співтовариств 98/257/ЄС від 30.03.1998р., недоліком Закону України «Про медіацію» є відсутність норми, що регулювала б питання фіксування процесу регулювання спору. Така законодавча прогалина може нанести істотну шкоду для авторитету інституту медіації в Україні та стати інструментом в руках недобросовісних медіаторів, що за додаткову плату будуть вирішувати спори на користь конкретно визначеного суб'єкта.

По-шосте, залишається абсолютно невирішеним на національному рівні питання зіставлення медіації та строків позовної давності для вирішення того ж самого спору в судовому порядку. Український законодавець встановив норму, відповідно до якої взаємозв'язку між медіацією та обчисленням строків позовної

давності не існує, що, на нашу думку, не відповідає міжнародно-правовим стандартам та гарантіям забезпечення права на судовий захист. У зв'язку із цим, вбачаємо за необхідне встановити норми, відповідно до яких при добросовісній реалізації права на медіацію строки позовної давності щодо спору, який сторони намагаються вирішити із залученням незалежного посередника, призупиняються до моменту укладення договору за результатам медіації чи припинення медіації, але не більше, ніж на пів року.

Список використаних джерел

1. Про медіацію. Закон України №1875-IX від 16.11.2021 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення 20.11.2024).

2. Mediations G. Ausfertigungsdatum. – Vollzitat: «Mediationsgesetz vom 21.07.2012 (BGBl. I S. 1577)» URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/mediationsg/gesamt.pdf (дата звернення 21.11.2024).

3. Austrian Mediation Act (Law on Mediation in Civil Law Matters) URL : http://www.mediators.ru/eng/about_mediation/foreign_law/austria/text2 (дата звернення 22.11.2024).

4. Criminal Procedure Code of the French Republic: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/df/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf (дата звернення 22.11.2024).

«Примусове вилучення майна та примусова праця: новації воєнного стану»

Анастасія Чистякова,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: chystyakovaa@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-9495-8143

З запровадженням воєнного стану в різні часи зіткнулася 81 країна – в тому числі Китай, Канада, Японія, Лівія, Сирія, Туреччина, Польща (1981-1983), Квебек, Панама, Югославія, Ізраїль, Тайланд, Йорданія (1965, 1967), Пакістан (1971-1977), Філіппіни (1972-1978), Грузія (2008).

Щодо ***примусового відчуження майна*** в умовах воєнного стану (п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») то воно може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI передбачає алгоритм відчуження майна під час воєнного стану. Крім того слід також враховувати, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово нагадував, що для того, щоб досягти справедливого балансу між вимогами приватного і публічного інтересу при вилученні майна, повинна бути ***«належна компенсація»*** вартості майна. У справі «Lithgow and Others v. The United Kingdom» [1]. ЄСПЛ вказав, що вилучення майна без сплати суми, розумно пов'язаної з його вартістю, за загальним правилом, є непропорційним втручанням, яке не може вважатися виправданим згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Попри те, що закон не передбачає право власника майна, яке підлягає примусовому відчуженню в умовах правового режиму воєнного стану оскаржувати рішення відповідного суб'єкта владних повноважень щодо відчуження такого майна таке право надано ст. 55 Конституції України, відповідно до якої «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб», яке реалізовано через норму ст. 19 КАСУ як можливість оскарження до адміністративного суду рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень [2].

Щодо ***трудової повинності працездатних осіб*** то слід звернути увагу, що відповідно до ст. 4 Європейської конвенції з прав людини встановлена абсолютна заборона рабства та підневільного стану, яка не передбачає жодних винятків чи обмежень та заборону примусової чи обов'язкової праці. Термін примусова чи обов'язкова праця» не поширюється на:

а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах

позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

b) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільства;

d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Відповідно до Конвенції МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю [3] примусова чи обов'язкова праця в розумінні цієї Конвенції не включає в себе:

a) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають на підставі законів про обов'язкову військову службу і застосовують для робіт суто воєнного характеру;

b) будь-яку роботу чи службу, що є частиною звичайних громадянських обов'язків громадян повністю самоврядної країни;

c) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи внаслідок вироку, винесеного рішенням судового органу, при умові, що ця робота чи служба виконуватиметься під наглядом і контролем державних властей і що зазначена особа не буде віддана або передана в розпорядження приватних осіб, компаній чи товариств;

d) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають в умовах надзвичайних обставин, тобто у випадках війни або лиха, або загрози лиха, як-от пожежі, повені, голод, землетрус, сильні епідемії чи епізоотії, навали шкідливих тварин, комах чи паразитів рослин і взагалі обставини, що ставлять під загрозу або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови всього або частини населення;

e) дрібні роботи общинного характеру, тобто роботи, що виконуються для прямої користі колективу членами даного колективу і які тому можуть вважатися звичайними громадянськими обов'язками членів колективу при умові, що саме населення або його безпосередні представники мають право висловити свою думку про доцільність цих робіт.

«Селіаден (Siliadin) проти Франції» № 73316/01 [4], ЄСПЛ зазначив, що при визначенні змісту поняття «примусова чи обов'язкова праця», яке міститься у пункті 2 статті 4 ЄКПЛ, слід орієнтуватися на Конвенцію МОП № 29 від 28.06.1930 р. «Про примусову чи обов'язкову працю».

ЄСПЛ у справі «Хітос (Chitos) проти Греції» [5], в якій Суд дійшов висновку, що виняток, передбачений пп. «б» п. 3 статті 4 ЄКПЛ, слід тлумачити як такий, що розповсюджується лише на обов'язкову військову службу (тобто, не включає в сферу застосування контрактну військову службу). ЄСПЛ постановив, що дії влади Греції порушили заборону примусової праці, закріплену у пункті 2 статті 4 Конвенції.

Аналіз інших рішень ЄСПЛ («Човдурі (Chowdury) та інші проти Греції» № 21884/15 [6], «Ранцев (Rantsev) проти Кіпра і росії» № 25965/04 [7] дає підстави для висновку про наявність тенденції до розширення змісту поняття

«примусова або забороненої праці».

Ключові слова: майно, вилучення майна, примусова праця, воєнний стан.

Список використаних джерел

1. URL:https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1986/en/18606.

2. Миронюк Р.В., Сластнікова Г.О. Особливості відчуження майна в умовах воєнного стану : адміністративно-правовий аспект// Юридичний Бюлетень, Випуск 24, 2022, URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/24/17.pdf

3. Про примусову чи обов'язкову працю: Конвенція МОП від 28 червня 1930 р. No 29 / Конвенція, міжнародний документ. № 29. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_136 (дата звернення:10.03.2023).

4. Справа «Селіаден (Siliadin) проти Франції» (Заява № 73316/01) від 26.05.2005: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: http://lawyer.khpg.org/1/1255676674 (дата звернення: 10.03.2023).

5. Справа "Хітос проти Греції" (Заява № 51637/12) Постанова від 4.06.2015: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=446104#jiYia4TwenZDxxKC (дата звернення: 12.03.2023).

6. Справа «Човдурі та інші проти Греції» (Заява № 21884/15) від 30.03.2017: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/chowdury-and-others-v-greece-0_en (дата звернення: 12.03.2023)

7. Справа «Ранцев проти Кіпра і росії» (Заява № 25965/04) від 07.01.2010: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/rantsev-v-cyprus-and-russia-application-no-2596504_en (дата звернення: 12.03.2023).

Міжнародні стандарти і практика кваліфікації підходів та критеріїв інформації, що вводить в оману, в Європейському Союзі

Юрій Здебський,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: zdebskyi.y@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-7440-8774
Науковий керівник:
Вікторія Сидор,
д.ю.н., професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

У сучасному світі інформація є потужним інструментом впливу на громадську думку, поведінку споживачів та прийняття стратегічних рішень. У контексті глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій питання прозорості та достовірності інформації стає критично важливим. Європейський Союз (ЄС), як один із провідних міжнародних акторів, приділяє значну увагу боротьбі з дезінформацією та оманливими практиками, що можуть негативно впливати на економіку, соціальну сферу та безпеку громадян.

Одним із ключових аспектів політики ЄС є встановлення міжнародних стандартів і нормативних вимог для протидії недобросовісним інформаційним практикам. Це стосується не лише традиційних медіа, але й онлайн-платформ, які стають основними джерелами інформації для мільйонів людей. Важливість цього питання зростає в умовах збільшення транснаціональних потоків інформації та поширення нових форм комунікації.

Міжнародні стандарти та практика кваліфікації підходів і критеріїв інформації, що вводить в оману, в Європейському Союзі (ЄС) базуються на широкому нормативно-правовому підґрунті, спрямованому на забезпечення прозорості та достовірності інформації, а також захист прав споживачів і користувачів інформаційного простору.

Директива ЄС 2005/29/ЕС про недобросовісну комерційну практику. Цей документ визначає рамки боротьби з обманною практикою в комерційній діяльності. Вона забороняє практики, які можуть вводити споживачів в оману щодо суті продукту, його властивостей, цін або умов придбання [1].

Прозорість у зборі, обробці та використанні персональних даних, запобігаючи можливості маніпуляцій та дезінформації забезпечує Загальний регламент про захист даних (GDPR, Regulation (EU) 2016/679) [2].

Аудіовізуальна медіа-директива (Directive (EU) 2018/1808) є важливим документом Європейського Союзу, який регулює роботу медіа, включно з традиційними телебаченням, онлайн-платформами, відеоплатформами та послугами на запит. Її метою є адаптація правил ЄС до сучасного цифрового середовища, яке швидко змінюється через зростання використання інтернету та соціальних мереж.

Ця директива встановлює вимоги до прозорості контенту, забезпечення прав користувачів і захисту споживачів від дезінформації та шкідливого контенту. Вона зобов'язує платформи дотримуватися стандартів щодо реклами, спонсорства та продуктового розміщення, гарантувати захист неповнолітніх від шкідливого впливу, а також сприяти культурному розмаїттю, підтримуючи європейський контент [3].

Обов'язкові вимоги до онлайн-платформ для виявлення та боротьби з дезінформацією, зокрема націленою на маніпулювання суспільною думкою впроваджує законодавство про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA) [4].

Директива про електронну торгівлю (Directive 2000 / 31 / EC) регламентує діяльність онлайн-продавців, включаючи вимоги до точності інформації, що надається про товари чи послуги [5].

Підходи до кваліфікації інформації, що вводить в оману, базуються на декількох ключових принципах. Одним із них є критерій сприйняття споживача, який передбачає аналіз того, як пересічний споживач може інтерпретувати надану інформацію і чи призводить вона до формування хибного уявлення. Важливу роль відіграє також принцип прозорості, згідно з яким інформація повинна бути зрозумілою, повною та доступною для аудиторії, без приховування важливих фактів, що можуть впливати на рішення. Ще одним підходом є пропорційність наслідків, де оцінюється ступінь серйозності впливу оманливої інформації на поведінку споживачів або їхні рішення.

Практика в ЄС демонструє активне застосування цих підходів через ефективний контроль і моніторинг. Європейські агентства, такі як Європейська споживча організація (BEUC) та національні структури із захисту прав споживачів, систематично відстежують випадки порушень. У разі виявлення дезінформації застосовуються різноманітні санкції, включаючи штрафи, заборону реклами або навіть припинення діяльності компаній, які систематично вводять в оману споживачів. Окрім цього, ЄС активно проводить кампанії з підвищення обізнаності, спрямовані на інформування громадян про їхні права, способи виявлення дезінформації та розвиток цифрової грамотності.

Разом із тим, сучасні виклики вимагають адаптації цих підходів до нових реалій. Зокрема, зростання ролі онлайн-платформ як основних джерел інформації створює необхідність удосконалення нормативної бази. Посилення міжнародної співпраці стає важливим у контексті боротьби з транснаціональними загрозами дезінформації. Інноваційним кроком є також впровадження новітніх технологій для автоматичного виявлення та блокування оманливої інформації. Ці стандарти й практики формують комплексний підхід ЄС до забезпечення безпечного, прозорого й довірливого інформаційного середовища.

Отже, міжнародні стандарти та практика кваліфікації інформації, що вводить в оману, в Європейському Союзі базуються на чітких нормативно-правових актах. ЄС активно впроваджує механізми контролю, санкції за порушення, а також програми підвищення обізнаності громадян для боротьби з дезінформацією. Це дозволяє створювати безпечне і прозоре інформаційне середовище, адаптоване

до сучасних викликів цифрової епохи.

Ключові слова: конкуренція; введення в оману.

Список використаних джерел

1. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005 / 29 / ЄС від 11 травня 2005 року «Директива про недобросовісні комерційні практики». URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0029 (дата звернення: 27.11.2024).

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016 / 679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних (General Data Protection Regulation) / Верховна рада України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 26.11.2024).

3. Directive (EU) 2018 / 1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010 / 13 / EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities.URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj (дата звернення: 26.11.2024).

4. Regulation (EU) 2022 / 2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000 / 31 / EC (Digital Services Act).URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj (дата звернення: 26.11.2024).

5. Директива 2000 / 31 / ЄС Європейського парламенту та Ради від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» / Верховна рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 26.11.2024).

Медіація в громадах: сучасний стан розвитку в Україні

Анжеліка Багрова,
студентка магістерської програми «Медіація та вирішення конфліктів»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: anzhelika590@gmail.com

Mediation in communities: current state of development in Ukraine

Anzhelika Bahrova,
Student of the master's program «Mediation and conflict resolution»,
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail:anzhelika590@gmail.com

Анотація. *Медіація в Україні розвивається протягом понад 30 років, починаючи з часів Незалежності, однак до 2021 року це було не врегульовано на законодавчому рівні. Нарешті, восени 2021 року було офіційно закріплено визначення медіації, її основні принципи та процедуру проведення, а також статус медіатора, був прийнятий Закон України "Про медіацію" . Медіація в Україні відіграє важливу роль, як у профілактиці, так і в розв'язанні конфліктів у громадах, а також у розвитку корпоративної культури публічного управління. Медіація є професіональним посередництвом з питань розв'язання конфліктів, і направлена і на попередження, і на врегулювання. Медіатор є життєво важливим елементом кожної громади, котрий виконуватиме функцію незалежного посередника у конфліктних ситуаціях. Він зможе розпочати процес обговорювання конфліктних чи проблемних ситуацій у межах громади, з цією метою він залучатиме усіх стейкхолдерів до діалогу. В даній статті автором характеризуються основні напрямки розвитку медіації в Україні в умовах повноцінного військового вторгнення та виклики , які з'являються у випадку введення медіаційних методів в процесі взаємодіяння влади й громади. Окремо розкривається роль медіації у сприянні взаєморозумінню між громадськістю та публічним управлінням в громадах.*

Annotation. *Mediation in Ukraine has been developing for over 30 years, starting from the time of Independence, but until 2021 it was not regulated at the legislative level. Finally, in the autumn of 2021, the definition of mediation, its basic principles and procedure, as well as the status of a mediator were officially enshrined, and the Law of Ukraine "On Mediation" was adopted. Mediation in Ukraine plays an important role in both the prevention and resolution of conflicts in communities, as well as in the development of a corporate culture of public administration. Mediation is a professional mediation for dealing with conflicts, both their prevention and resolution. Therefore, a mediator is needed in every community as an independent mediator in conflicts. A mediator will be able to initiate a discussion of conflict or problematic issues in the community, and for this purpose, individual will engage all stakeholders in dialogue. In this article, the author describes the main directions of*

mediation development in Ukraine in the context of a full-fledged military invasion, the challenges that arise when implementing mediation methods in the interaction between the authorities and the community. The role of mediation in promoting mutual understanding between the public and public administration in communities is also highlighted.

Key words: *public, public administration, community, mediation, conflict resolution in communities.*

Постановка проблеми. Розвиток нинішнього соціуму потребує формування нових опцій співпраці й взаємного розуміння, а тому і нових варіантів контактування між громадськістю та публічним управлінням. Тому одним із шляхів досягнення балансу, порозуміння та примирення між органами влади й громадою (конфліктуючих сторін) є якісне впровадження техніки медіації в громадах, формування культури ненасильницької комунікації, формування навичок побудови конструктивного діалогу, який не порушує людську гідність. Медіація є ефективним способом вирішення конфліктних ситуацій між громадськістю та владою. Однак, існують виклики, пов'язані з впровадженням медіації в громадах, а також з розвитком корпоративної культури в публічному управлінні. Це недостатня кількість професійних медіаторів, недостатній рівень поінформованості про можливості цього методу роботи з конфліктами, це низький рівень довіри, що можна про щось домовитись в конструктивний спосіб. Ця проблема потребує дослідження та визначення ефективних шляхів розвитку медіації в контексті сучасних викликів та потреб громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі написання даної праці автор розглянув нормативно-правову базу, яка детермінує правовий базис проведення й реалізації медіації й практики медіаторів у межах України. Крім того, були опрацьовані і наведені деякі окремі дослідження вітчизняних й зарубіжних вчених-правників й аналітиків таких, як Булман Е., Крестовська Н.М., Крутій О.М., Красіловська З.В. та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Всупереч наявній на даний час нормативно-правовій базі, яка детермінує правовий базис проведення й здійснення медіації й практики медіаторів у межах України, реальний стан розвитку медіації в громадах вимагає подальшої популяризації з метою підняття рівня усвідомлення цієї процедури серед громадян, оскільки цей дієвий метод залишається відносно маловідомим у просторі українського суспільства. Даний факт призводить до потреби у подальшому імпульсі в її розвитку, особливо в громадах.

Формулювання основних цілей статті (постановка завдання).

Дослідивши фактичну ситуацію сучасного розвитку медіації в громадах України, запропонувати напрямки її розвитку в контексті сучасних викликів та потреб громад. Розкрити роль медіації у сприянні взаєморозумінню між громадськістю та публічним управлінням в громадах.

Виклад основного матеріалу наукового дослідження.

Диспути й конфліктні ситуації йдуть поруч з людьми ще з давних давен, з моменту появи соціуму загалом, і відбуваються кожен день і нині. До причин подібних ситуацій можна віднести різноманітні обставини.

Велика кількість вчених визначають, що конфлікт є суперечкою або протиріччям між двома або більше сторонами, що виникає через різницю інтересів, потреб, цінностей або поглядів. Конфлікти можуть бути як нормальними, так і небезпечними для соціальної гармонії. У суспільстві конфлікти можуть виникати через різні причини, такі як землекористування, ресурси, інфраструктура, політичні, економічні чи релігійні розбіжності або особисті потреби, інтереси, погляди [1].

Сьогодні в Україні проводиться значна кількість реформ і новацій на місцевому рівні, що провокує в окремих територіальних громадах певний супротив та конфлікти, додається ще й та обставина, що українці живуть в умовах повноцінного військового вторгнення рф.

Причини конфліктів у територіальних громадах України сьогодні можна умовно поділити на 4 типи:

1 тип. Конфлікти між жителями громади: це суперечки між мешканцями, які можуть бути пов'язані з особистими невдачами, неповагою або нерозділеними цінностями, ситуації, пов'язані з земельними питаннями, будівництвом, сусідськими суперечками тощо. В тому числі, конфлікти з етнічних та релігійних причин: суперечки між відмінними етнічними чи релігійними групами певної територіальної громади, котрі у перспективі призведуть до проявів насильства або ж підвищеної напруги соціального характеру.

2 тип. Конфлікти між жителями територіальної громад, місцевими органами влади та бізнесом: це спірні ситуації між представниками громади й держвлади чи місцевого самоврядування, приміром, у зв'язку з незгодою з ухваленими рішеннями, відмовою реалізувати якісь розпорядження, з практикою фірм у межах території громади, приміром, у зв'язку з забрудненням довкілля й шкоди екології, порушенням прав власності чи порушення зобов'язань соціального характеру.

3 тип. Конфлікти у межах громади, коли однією зі сторін конфлікту є внутрішньо переміщені особи, ветерани бойових дій, родини ветеранів, загиблих героїв та зниклих безвісти та представники влади на рівні громади: конфліктні ситуації між місцевими жителями, органами влад й переселенцями з приводу несправедливого розподілення гумдопомоги, доступу до певних ресурсів (житло, робочі місця).

4 тип. Конфліктні ситуації між громадами, котрі нещодавно трансформувалися у політичні: вони виникають через культурно-традиційні питання між західними і східними регіонами, через відношення до статусу державної мови, погляди щодо міжнародного геополітичного напрямку розвитку держави, умовах проведення реформи децентралізації та інші.

Звичайно, у випадку зародження конфлікту потрібно знайти варіанти

розв'язання шляхом використання позитивних практик, й одним із шляхів його вирішення є медіація. Медіація - це альтернативна форма вирішення спорів, спосіб проведення переговорів за участі медіатора заради розв'язання конфліктної ситуації чи спору. В цих переговорах медіатор допомагає сторонам конфліктної ситуації (спору) бути в діалозі конструктивного характеру, проте заключне рішення приймається власне сторонами конфлікту (спору).

16.11.2021 року Верховною Радою України було затверджено ЗУ «Про медіацію», в якому офіційно закріплено визначення медіації, її основні принципи та процедуру проведення, а також статус медіатора. Цей крок свідчить про розвиток демократичних цінностей у нашій державі, про орієнтацію держави на визнання і дотримання прав й інтересів людини, як найбільшої цінності.

На цій новій для України основі, шлях запровадження медіації до системи громадського правління сприятиме зміні взаємодії громадян та органів місцевої влади у бік свободи та культури конфлікту. Адже конфлікт є найбільш поширеною формою взаємодії у громадах.

Медіація в територіальних громадах є засобом інтеграції, об'єднання органів влади і громадян для забезпечення відкритості влади й співучасті громадян в управлінні, налагодження співробітництва на основі інтересів громади, вдосконалення менеджменту, розвитку високої якості публічних послуг.

Розглядаючи медіацію як шлях розв'язання конфліктів у межах територіальних громад, слід визначити, що даний процес є неформальним, за допомогою якого можливо як попередити суперечки, так і допомогти всім учасникам урегулювати конфлікт (спір) без потреби судового розгляду чи втручання місцевих представників влади.

Медіація переважає у порівнянні з другими шляхами розв'язання конфліктних ситуацій:

• процес медіації в громадах приваблює тим, що під час врегулювання конфлікту може бути почути кожен, оскільки залучається велика кількість учасників, дії яких спрямовуються на налагодження взаємин між сторонами утвореного конфлікту, а не знаходження винних й притягнення до відповідальності;

• процедура медіації є конфіденційною, а інформація, яка стала відома під час врегулювання, не має статус публічної, хоча при цьому зберігається прозорість влади;

• медіація для громад є доступнішою процедурою врегулювання спору, оскільки сторони можуть вибрати, чи хочуть вони взяти участь у процесі, це значно швидше за судовий процес, вирішення конфлікту відбувається відразу після переговорів з посередником, що зменшує тривалість конфлікту та витрати на його вирішення. Сторони самостійні в прийнятті рішень щодо врегулювання конфлікту (спору), а відповідно почуваються відповідальними за свої рішення, що створює стійкіші результати. Таким чином, медіація в громадах є доступним та ефективним інструментом для вирішення конфліктів, не навантажуючи сторони фінансово або з погляду часу.

• медіація розвиває навички комунікації всередині громади й мирного вирі-

шення конфліктів у майбутньому, та допомагає сторонам краще зрозуміти свої потреби, побачити та почути іншу сторону.

Отже, цінність медіації для громади виявляється в тому, що вирішення конфліктів у такий спосіб сприяє розвитку громадянського суспільства, місцевих ініціатив, відкритості, прозорості та підзвітності діяльності місцевої влади. Медіація розвиває вміння співпрацювати, нести спільну відповідальність за прийняті рішення, вміння шукати конструктивні підходи. Використовуючи медіацію, як інструмент вирішення конфліктів, громада стає орієнтована на реальні потреби, безпосередньо залучається до планування та оцінки діяльності влади, а також навчається культурі необвинувачення.

У системі публічного управління медіація є ефективним способом вирішення конфліктних ситуацій між громадськістю та владою. Саме цей метод допомагає прояснити всі проблемні питання та знайти рішення, які будуть справедливими для всіх. Однак існують виклики, пов'язані з впровадженням медіації в громадах, а також з розвитком корпоративної культури в публічному управлінні. Це недостатній обсяг професійних посередників, недостатній рівень поінформованості щодо можливостей даного способу взаємодії з конфліктами, це низький рівень взаємної довіри, що можна про щось домовитись в конструктивний спосіб.

На території України гостро стоїть питання низького рівня забезпечення обсягів професійних медіаторів для громад, котрі могли б надавати сервіси медіації достатньо якісного рівня. У тому випадку, якщо це медіація у межах громади, то медіатор повинен мати глибоке розуміння природи групових процесів, функціональних особливостей різноманітних гілок влади й процесів, котрі здійснюються у певній громаді. На думку автора, підготовка корпусу медіаторів професійного характеру у межах громад повинна бути державним обов'язком, оскільки розвиток приватної медіації сприятиме зниженню рівня напруженості у громадах та сприяти вдосконаленню корпоративної культури в публічному управлінні. Важливим етапом на шляху введення інституту медіації в громадах буде формування мережі навчальних центрів, котрі спеціалізуватимуться на підготовці й підвищенні кваліфікаційного рівня кадрів, котрі забезпечуватимуть процес медіації в громадах. Також, автор вважає необхідним розробити професійний стандарт «Медіатор в громадах», який визначить чіткі стандартизовані вимоги для осіб, які обиратимуть цю професію, адже закон України «Про медіацію» не містить такої вимоги, та ввести відомості щодо нього до Реєстру кваліфікацій. Цей реальний крок підвищить довіру до медіації в середині громади та сприятиме інтеграції та об'єднання українського суспільства на новій основі.

За дослідженням Крутій О.М., яке проведено у 2019 році, проблемними чинниками в публічному управлінні є відсутність у більшості працівників місцевих органів влади необхідних знань та якостей для успішного ведення переговорів та дискусій, вирішення імовірних конфліктів. За умов відсутності необхідних знань, вмінь (слухати інших, йти на компроміс тощо) та необхідних

якостей (зокрема, професіоналізму) працівники органів публічного управління не здатні налагоджувати ефективні комунікації з громадськістю. Тому важливим фактором, що сприятиме зміні ситуації є навчання персоналу органів влади медіаційних та фасилітаційно-діалогових компетенцій, отримання знань у сфері психології та конфліктології [2].

Також, одним з викликів для розвитку медіації в громаді є недостатній рівень обізнаності українського суспільства про медіацію в громадах та про можливості цього методу роботи з конфліктами. Яскраво цю ситуацію описано в дослідженні, яке було проведено науковцями Черненко Н. й Ручкіною М. у 2018 році, щодо стану готовності населення до користування послугами медіації. Це пілотне дослідження було проведено за участю публічних службовців, керівників закладів освіти та викладачів. За результатами опитування було з'ясовано, що населення не готове користуватись послугами медіації через відсутність інформації про медіацію, необізнаність про можливості та переваги функцій медіатора під час вирішення конфліктів (спорів). [3] На думку автора, на сьогодні ситуація майже не змінилась. Це можна пояснити тим, що більшість людей впевнена в тому, що за допомогою медіації не можна запобігти конфлікту із суб'єктами публічного управління чи розв'язати його, що надійніше звертатись до компетентних державних органів та суду. Отже, наразі є необхідним доносити до жителів територіальних громад цінності медіації, підвищувати рівень їх правової культури і правової свідомості. Тому, органам місцевої влади, варто здійснювати заходи з інформування громадян на тему медіації заради збільшення розуміння цінності права на медіацію й знаходження результативних механізмів реалізації цього права в громадах.

Важливо зазначити, що медіація грає важливу роль у сприянні взаєморозумінню між громадськістю та публічним управлінням в громадах.

Цінність медіації в громадах полягає в тому, що цей метод вирішення конфліктів (спорів) надає сторонам змогу проговорити проблему, з метою знаходження взаємовигідного розв'язання, завдяки посередництву медіатора, котрий є нейтральною стороною по відношенню до всіх учасників. Як наслідок у мешканців народжується довіра до представників влади, з'являється додатковий індикатор відкритості, котрий відіграє важливу роль у функціонуванні кожної громади.

Таким чином, використання медіації у громадах, як альтернативного дієвого способу вирішення спорів, спрятиме трансформації традиційної культури публічного управління (керованої системи) у партнерські відносини між громадою та місцевою владою.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У даному дослідженні мова йшла про такий напрям розв'язання та запобігання конфліктних ситуацій між суб'єктами публічного управління та громадянським суспільством в громадах, як медіація. Сьогодні серед інших процедур врегулювання конфлікту (спору) в громадах найбільш перспективною автор вважає медіацію. Медіація сприяє покращенню взаємовідносин між представниками територіальної

громади й ОМВ або ж бізнесом, забезпечує стабільну й довгострокову співпрацю. Даний альтернативний дієвий спосіб вирішення спорів, при якому враховуються інтереси громади, є комунікаційним засобом розвитку корпоративної культури публічного управління, джерелом взаємодії і конструктивного діалогу. Популяризація процесу медіації є важливим елементом стратегії розв'язання конфліктів в межах територіальних громад і тому завдяки підвищенню рівня обізнаності українського суспільства про медіацію в громадах, у населення з'явиться впевненість в тому, що за допомогою медіації можна запобігти конфлікту із суб'єктами публічного управління або розв'язати його. На нашу думку, подальші наукові дослідження можна спрямувати на вивчення впливу роботи медіаторів на публічне управління, досвіду впровадження медіації в органах місцевої влади, впливу застосування медіації на створення сприятливого середовища в громадах.

Ключові слова: громадськість, публічне управління, громада, медіація, розв'язання конфліктів у громадах.

Список використаних джерел

1. Bulmahn E. Cornerstones of a Strategy for Peace building and Conflict Transformation. Friedrich-Ebert- Stiftung. 2013. 24 p. URL: https://library.fes.de/pdf-files/iez/09848-20140724.pdf (дата звернення 15.07.2024 р.)

2. Крутій О.М. Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/18992/17275 (дата звернення 15.07.2024 р.)

3. Черненко Н.Н., Ручкіна М.Н. Медіація як засіб урегулювання конфліктів. URL: https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2018/5-2018/20.pdf (дата звернення 13.07.2024 р.)

References

1. Bulmahn E. Cornerstones of a Strategy for Peacebuilding and Conflict Transformation. Friedrich-Ebert-Stiftung. 2013. 24 p. URL: https://library.fes.de/pdf-files/iez/09848-20140724.pdf (accessed on 15.07.2024).

2. Krutiy O.M. Mediation as a Communication Tool for the Development of Corporate Culture of Public Administration in the Context of Globalization URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/18992/17275 (accessed on 15.07.2024).

3. Chernenko N.N., Ruchkina M.N. Mediation as a Means of Conflict Resolution. URL: https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2018/5-2018/20.pdf (accessed on 13.07.2024).

Правові виклики в контексті впровадження технологій штучного інтелекту: зарубіжний досвід

Андрій Бакуменко,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bakumenkoav@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0005-1859-0859

Для сучасного світу характерним є розвиток штучного інтелекту та впровадження його в різні сфери життя. Створюються автоматизовані роботи, які можуть замінити людську працю, мислення, обов'язки. Безперечно, що створення та використання штучного інтелекту сприяє розвитку суспільства, його перехід на новий рівень розвитку.

Під час здійснення правової діяльності переважна більшість інформації створюється та застосовується в форматах текстових файлів, структурованих згідно вимог процесуальних кодексів та нормативно-правових актів, які містять сталі норми права та формалізовані описи подій або дій суб'єктів справ. Тобто, існують всі передумови обробки судових матеріалів шляхом застосування цифрових технологій, таких як штучний інтелект, чат-боти тощо [1, с. 349].

Проте, окрім позитивних положень використання штучного інтелекту, виникають і ризики, які потребують регулювання на законодавчому рівні. Саме тому майже всі країни світу вбачають доцільність у створенні нормативної бази для регулювання використання штучного інтелекту.

Проблеми щодо використання штучного інтелекту без правового контролю можуть лише загостритися, адже кількість способів використання штучного інтелекту із часом зростає. Не звертати увагу на ризики не можна; в зону ризику потрапляє правова база, професійна етика, захист прав людини та суспільна довіра до технологій.

Важливим етапом у регулюванні використання штучного інтелекту стало погодження Європейським парламентом 8 грудня 2023 року та ухвалення 13 березня 2024 року першого у світі комплексного закону для країн ЄС, який набуде чинності навесні 2027 року, хоча деякі правила почнуть діяти вже восени 2024 року [2, с.70].

Проект Розпорядження Європарламенту та Ради про встановлення узгоджених правил щодо штучного інтелекту (Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act, AI Act) є «горизонтальним», тобто запроваджує правила використання штучного інтелекту в усіх сферах і галузях [3].

Документ розглядає системи штучного інтелекту як «програмне забезпечення, розроблене з використанням однієї або кількох технік і підходів… [машинного навчання, логічних і статистичних моделей]. До основних завдань можуть належати такі як наповнення сайтів, різноманітні прогнози та передбачення, певні рекомендації чи рішення.

У Великобританії регулювання використання штучного інтелекту залишається на контролі регуляторів конкретної сфери діяльності, де він використовується. Поки що загального створення закону, що виходить за рамки GDPR, не передбачається. В офіційних заявах озвучено, що уряд вирішив обрати «інноваційний підхід», тому країна намагається займати першість у всесвітній гонитві штучного інтелекту.

Окрім того, уряд Великобританії опублікував документ під назвою Impact Assessment. Метою цього документу є визначення належного та справедливого регулювання діяльності штучного інтелекту. Цей крок є складовою Національної стратегії у сфері штучного інтелекту. В описі документу вказано низку ринкових провалів, серед яких інформаційна асиметрія, неузгоджені стимули, неефективність регулювання, це все вказує, що певні ризики, які виникають із використанням штучного інтелекту не можуть бути вирішені повністю.

Однією із країн, яка прагне до правового врегулювання використання штучного інтелекту є Канада. У країні нормативна база, що стосується регулювання стосовно штучного інтелекту регулюється чинними законами про приватність даних, права людини та інтелектуальну власність залежно від штату. Проте ухвалення Закону щодо контролю та регулювання штучного інтелекту (Artificial Intelligence and Data Act, AIDA) заплановано не раніше 2025 року [4].

Канадський уряд вважає, що підхід, який базується на оцінці ризиків, відповідає аналогічним нормам у США та Європейському Союзі. Уряд Канади вбачає перспективним використання чинного канадського законодавства щодо захисту прав споживачів та прав людини, проте, варто визначити необхідність відповідності систем штучного інтелекту «зі значним ступенем впливу» вимогам законодавства галузі прав людини та безпеки.

Законодавство Європейського Союзу стосовно штучного інтелекту є нерозширеним та негнучким. Загальний підхід для усіх галузей передбачає комплекс правил, проте його жорсткість є недоліком для штучного інтелекту, як сфери, яка надто швидко змінюється. Окрім того, відсутність гнучкості у законодавстві пояснюється й тим, що штучний інтелект розглядають як ex ante, тобто перед використанням, а не в ході імплементації. На думку авторів Закону, «якщо через два роки небезпечний додаток штучного інтелекту, зі значним рівнем ризику, буде використано в новоствореному секторі, то в такому випадку законодавство не пропонує механізму перенесення його на рівень системи «високого ризику». Також існує загроза «стримування інновацій» – бізнеси не будуть вмотивовані розробляти нові системи штучного інтелекту через суворість правил, обмежень і системи штрафувань.

Регулювання штучного інтелекту в Бразилії розвивається завдяки законодавству, ухваленому в вересні 2022 року, але викликало критику через невизначеність формулювань. Лобісти направили уряду звіт з рекомендаціями, що включають запобігання дискримінації, визначення рівнів ризику та пропозиції щодо санкцій, зокрема штрафи до 2% від виторгу за помірні порушення.

Законодавство Південної Кореї про штучний інтелект, що перебуває на

завершальній стадії розробки, дозволяє користувачам створювати нові моделі без попереднього схвалення уряду, підкреслюючи важливість етичних інновацій та державну підтримку для підприємств, що використовують генеративний штучний інтелект [4].

Отже, країни світу впроваджують використання штучного інтелекту різних сферах діяльності, але разом з тим намагаються знайти рішення для правового регулювання штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Клименко К.О. Сучасні інформаційні інструменти в судовій та адвокатській діяльності. Науковий вісник Ужгородського Національного 28 Університету. Серія Право. Випуск 65. 2021. С. 348-352.

2. Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості : збірник тез всеукраїнського круглого столу (15 березня 2024 року) / упор. О. О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС, 2024. 214 с.

3. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment/ URL: https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4 december-2018/16808f699c (дата звернення 20.10.2024).

4. Як регулюється штучний інтелект в різних країнах? URL: https://www.avitar.legal/post/yak-regulyuietsya-shtuchniy-intelekt-v-riznih-krayinah (дата звернення 20.10.2024).

Деякі аспекти державотворчих процесів та конституційних актів української нації на початку XX століття

Віталій Гуменюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8562-4389

Актуальність цієї роботи обумовлена подіями, які відбулися на території України з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військове вторгнення на Східну Україну, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на Українську державу, що є прикладами (р)осійських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної політики. Об'єктом дослідження є державотворчі процесі, що відбувалися на початку минулого століття в умовах революційних подій 1917 року.

Українське державотворення з погляду історії, теорії і практики становлення і розвитку, порушує численну кількість вкрай важливих питань теоретико-правового характеру, що прямолінійно пов'язуються з процесами історико-правової генези конструктивного утворення, постання і побудови Української держави. Фактично, це наука життя Української нації, що відкриває шлях новим поколінням до знань та вчень про своє історико-правове минуле, до правильного визначення дороговказів у майбутнє; до правдивого висвітлення державно-правових аспектів виникнення і діяльності Українських Республік. Безсумнівно, історико-правова генеза Українського державотворення також дозволяє знати славну та героїчну сторінку українського національного патріотизму під час волевої боротьби українства за власну державність і незалежність.

Одними з напрямками державотворення Української нації є державотворчі процеси Української Далекосхідної Республіки та Західноукраїнська Народна Республіка.

Відтак розроблення власної Конституції відіграє ключову роль функціонування Української держави. Вважається, що при розробленні Конституції Західноукраїнської Народної Республіки та Української Далекосхідної Республіки, у яких простежування спадкоємності правових традицій та інститутів у різних історичних контекстах Українського державотворення, основоположною стала, зокрема Конституція Пилипа Орлика. Саме це зумовило дотримання основних принципів та цінностей: української історичної спадковості, національної ідеї, демократичні принципи та ідеї власної незалежної держави.

Українська Далекосхідна Республіка та Західноукраїнська Народна Республіка виникли в умовах боротьби за національне самовизначення, а їх Конституції, які містили положення про захист української мови, культури та традицій, розроблялися в період та умовах революційних подій 1917 року і

боротьби за незалежність.

При розробленні Конституції Західноукраїнської Народної Республіки відігравало значення її мультинаціональний характер і досвіду австрійського конституціоналізму, що пов'язано із тим, що Західноукраїнська Народна Республіка була проголошена в умовах Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської імперії. Це створило унікальний конституційний експеримент зі своїми перевагами та недоліками.

Відповідно до Статуту Української Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки Українська Національна Рада має право і обов'язок: виконати іменем українського народу Австро-Угорської монархії його право самоозначення та прийняти рішення про державну долю всіх областей, заселених тим народом; прийняти усі постанови та заходи репрезентативного, законодавчого та адміністративного характеру [1].

Правотворчим та державотворчим актами про створення Західноукраїнської Народної Республіки є «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії» від 13 листопада 1918 року. Згідно з вказаним Законом, який можемо вважати «малою Конституцією», Західна-Українська Народна Республіка – держава, проголошена на підставі права самовизначення народів Українською Національною Радою у Львові 16 жовтня 1918 року. Державна територія Західноукраїнської Народної Республіки складається з української суцільної етнографічної області в межах колишньої Австро-Угорської монархії [2].

Українська Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки зобов'язалась до розроблення Конституції для утвореної тим способом держави, на основах: загального, рівного, тайного і без посеред нього права голосування з пропорціональним заступництвом, з правом національно-культурної автономії та з правом заступництва в уряді для національних меншин (Проклямація Української Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки від 19 жовтня 1918 року) [3].

Обрана в жовтні 1918 року Українська Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки проголосила Галичину, Буковину Північну та Закарпатську Україну складовими цілісної Української держави і постановила розробити її конституцію. Згодом на замовлення уряду Західноукраїнської Народної Республіки С. Дністрянський наприкінці 1920 року, хоч і в еміграції, розробив проєкт Конституції Західноукраїнської Народної Республіки, головними засадами якої є утвердження Республіки як самостійна і правова унітарна напівпрезидентська демократична республіка, де її громадянам гарантувалася натуральна, особиста, політична та економічна свобода. Разом з тим передбачалося об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки з Великою Україною на основі права народів на самовизначення [4].

Щодо стосується державотворчих процесів Української Далекосхідної Республіки, то українські періодичні видання, які здійснювали свою діяльність на території Далекого Сходу, регулярно інформували населення про події

Української революції та визвольних змагань на теренах сучасної України. З огляду на це, при розробленні Конституції Української Далекосхідної Республіки взято за основу Конституцію Української Народної Республіки, яка своєю чергою отримала вектор українізації з Конституції Пилипа Орлика, враховуючи те, що формулювання базових елементів обох конституцій мають ознаки подібності [5].

Найвищими представницькими державними органами українського населення Далекого Сходу стали Українські Далекосхідні з'їзди, яких за період існування Української Далекосхідної Республіки було чотири. Так, на четвертому такому з'їзді у період з 25 жовтня до 01 листопада 1918 року у місті Владивостоці постановлено розробити Конституцію національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході, текст якого був написаний 25 жовтня по 1 листопада 1918 року [6].

Розроблений проєкт Конституції національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході було одноголосно прийнято 30 травня 1919 року на засіданні Другої сесії Української Далекосхідної Крайової Ради (27-31 травня 1919 року).

Вважаємо, що Конституцію національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході, яка спиралася на світовий досвід конституціоналізму, на ідеї українського національного відродження, доцільно вважати Конституцією Української Далекосхідної Республіки, яка вже була головним документом внутрішнього самоврядування українського населення Далекого Сходу та не була ухвалена остаточно у зв’язку з загрозою застосування сили з боку більшовиків та силового розгону майбутнього з'їзду.

Конституція Української Далекосхідної Республіки підтримала правила та традиції державотворчих процесів українства, головними з яких є ідеологічна основа, символ національної єдності та нормативно-правова база і звісно підкреслювала спільну мету українців – створення незалежної Української держави.

Висновок. Яскравим прикладом боротьби Української нації за свою свободу і незалежність є державне утворення Української Далекосхідної Республіки. Хоч українська державність та досвід далекосхідних українців (які активно працювали над створенням власних правових систем) на території Далекого Сходу проіснувала недовго, вона є важливим кроком на шляху до самоорганізації та самоврядування української громади та головним для розуміння історії України та її національно-визвольного руху.

Конституція Української Далекосхідної Республіки, враховуючи орієнтир на європейську частину України, стала одним з символом національної єдності та орієнтиром у боротьбі за незалежність, національне самовизначення та демократичні права українців, які проживали на території Далекого Сходу.

У контексті європейського вектору розвитку української державності, розробленим проєктом Конституції Західноукраїнської Народної Республіки передбачалося об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки з Великою Україною на основі права народів на самовизначення, а також утвердження

Республіки як самостійна і правова унітарна напівпрезидентська демократична республіка, де її громадянам гарантувалася натуральна, особиста, політична та економічна свобода [15].

Насамкінець можна стверджувати, що проєкти Конституцій Західноукраїнської Народної Республіки та Української Далекосхідної Республіки передбачали організацію законодавчої, виконавчої та судової влади, що фактично успадковані від загальноєвропейських тенденцій.

Ключові слова: Державотворення, Українська Далекосхідна Республіка, Зелений Клин, Далекосхідна Україна, державно-правова основа, культурно-просвітницька діяльність, теоретико-правові чинники.

Список використаних джерел

1. Левицький К. Великий зрив. (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). - Львів, 1931. - С. 113 - 114. Конституційні акти України. 1917 - 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006300-18#Text (дата звернення: 27.11.2024).

2. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії (про створення Західноукраїнської Народної Республіки) від 13 листопада 1918 року. ЦДАВО України, ф.3505,оп.1,спр.35, арк.169-169 зв.; Лозинський М. Галичина в рр. 1918 - 1920. - Прага, 1922. - С. 45 - 46.; Конституційні акти України. 1917 - 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18#Text (дата звернення: 27.11.2024).

3. «Прокламація Української національної ради» (19 жовтня 1918), Левицький К. Великий зрив. До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). - Львів, 1931. - С. 115 – 116; Конституційні акти України. 1917 - 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007300-18#Text (дата звернення: 27.11.2024).

4. Усенко І.Б., Возьний В.І. Конституційні проекти Галицької держави та Західноукраїнської Народної Республіки, Конституційні проекти С. Дністрянського// Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2008. - 568 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi; http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi (дата звернення: 27.11.2024).

5. Дігтяр Р. В. Історико-правові аспекти к українського державотворення на Далекому Сході // Часопис Київського університету права. - Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2022. - Вип. 1. - С. 27 - 32. URL: https://web.archive.org/web/20221028082837/kul.kiev.ua//images//A/Chasopis/CHAS22_1.pdf (дата звернення: 27.11.2024); Григорчук М. В., Дігтяр Р. В. Порівняльно-правовий аналіз окремих аспектів державотворення в конституціях Української Народної Республіки і Далекосхідної Української Республіки (Зелений Клин) та інших документах // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2022. - № 6. - С. 22-26. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273501/268878 (дата звернення: 27.11.2024).

6. Українець на Зеленому Клині. В. 22 червня 1917 року; Андрусяк М. Державні змагання українців на Далекому Сході в 1917-1920 рр. // Літопис Червоної Калини. - Львів, 1932. -

Вип. 4. - С. 5-9. Архівовано з джерела 17 березня 2022. URL: ttps://shron1.chtyvo.org.ua/ Andrusiak_Mykola/Derzhavni_zmahannia_Ukraintsiv_na_Dalekomu_Skhodi_v_19171920_rr.pdf? (дата звернення: 27.11.2024).

Нормативно-правове регулювання захисту прав жінок: національний та міжнародний аспекти

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Катерина Коваленко,
студентка магістратури, групи ПР-23м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Kovalenkookv@krok.edu.ua

Права жінок займають особливе місце в системі прав людини. Хоча ці права є невід'ємною частиною прав людини, вони не реалізуються в повній мірі жодною державою. У сучасному світі ця проблема стає все більш актуальною не тільки через зростаючу роль жінок у різних сферах суспільного життя, але й через численні порушення їхніх прав під час війни в Україні [1].

Права жінок - це визнані державами та міжнародними організаціями права, які забезпечують жінкам рівні можливості з чоловіками у всіх сферах суспільного життя. Вони є важливою складовою прав людини та частиною глобальної боротьби за рівність, справедливість і відсутність дискримінації за статевою ознакою. Окремо слід підкреслити юридичні гарантії забезпечення прав жінок під час війни, коли часто порушуються їхні основні права. В умовах війни, яку розпочала російська федерація проти України, жінки стали однією з найбільш уразливих груп населення. Вони зазнають насильства, експлуатації, примусового переселення на територію ворога, втрати близьких та житла, розлучень із дітьми тощо.

Статут ООН від 22 серпня 1945 року містить важливу норму, що держави повинні співпрацювати для вирішення глобальних економічних, соціальних, культурних та гуманітарних питань, підтримуючи розвиток поваги до прав людини та основних свобод для всіх, без будь-яких відмінностей за расою, статтю, мовою чи релігією (ст. 1). Серед основних міжнародних документів ООН, що гарантують права жінок, виділяють наступні: Конвенція про політичні права жінок (1952 р.) [2]; Конвенція про громадянство одружених жінок (1957 р.) [3]; Конвенція про згоду на шлюб, встановлення шлюбного віку та реєстрацію шлюбів (1962 р.) [4]; Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних ситуаціях і під час збройних конфліктів (1974 р.) [5]; Конвенція про рівну оплату праці для жінок і чоловіків (1951 р.) [6]; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) [7].

20 червня 2022 року Україна ратифікувала Конвенція Ради Європи щодо запобігання та протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству, а також боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція, 11.05.2011). У преамбулі цієї Конвенції наголошується, що «жінки й дівчата піддаються

більшому ризику насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки» [9].

Україна є учасником численних міжнародних угод, що забезпечують захист прав жінок як у мирний час, так і під час війни. Одним із таких договорів є Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (ООН, 12.08.1949), яка визначає правила міжнародного гуманітарного права щодо захисту осіб, які не беруть участі в бойових діях, зокрема жінок як цивільних осіб. Ці норми забезпечують захист жінок від насильства, а також регулюють надання медичної допомоги, евакуацію та інші аспекти їхнього захисту під час воєнних конфліктів.

В Україні ухвалено ряд нормативно-правових актів, що гарантують права жінок. Зокрема, в Конституції України, у статті 24, зазначено: «Усі громадяни мають однакові конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Жодні привілеї або обмеження не допускаються за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового статусу, місця проживання, мовних чи інших характеристик». Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, цей закон спрямований на досягнення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя. Він забезпечує рівні права і можливості для чоловіків та жінок, усуває дискримінацію за статевою ознакою та впроваджує спеціальні тимчасові заходи, покликані зменшити дисбаланс у можливостях реалізації рівних прав, визначених Конституцією та законодавством України [10].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 встановлює правові та організаційні основи для боротьби з домашнім насильством. Основною метою закону є реалізація державної політики, яка зосереджена на захисті прав та інтересів осіб, які стали жертвами насильства в сім'ї. Він також визначає механізми для попередження та реагування на випадки домашнього насильства, а також гарантує потерпілим право на захист, допомогу та реабілітацію [11].

У міжнародному контексті важливу роль у захисті прав жінок відіграють міжнародні угоди та конвенції, які мають юридичну силу для держав. ООН і її спеціалізовані агенції, зокрема Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), відіграють ключову роль у формулюванні стандартів та рекомендацій щодо забезпечення прав жінок на глобальному рівні. Однією з основних міжнародних норм є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята в 1979 році, яка закріплює принципи рівності та захисту жінок у всіх сферах життя. Важливою також є Стамбульська конвенція, що надає конкретні механізми для боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством, зокрема в умовах збройних конфліктів. Підписання цієї конвенції Україною в 2022 році стало важливим кроком на шляху до удосконалення національного законодавства в сфері захисту прав жінок.

Особливо важливим аспектом є захист жінок під час збройних конфліктів, коли вони є однією з найбільш уразливих груп населення. Війна в Україні, що триває з 2014 року, і особливо її ескалація в 2022 році, показала, наскільки важливими

є міжнародні норми щодо захисту жінок від насильства. Жінки в Україні під час війни зазнають не тільки фізичного насильства, але й психологічного тиску, втрати рідних, примусового переміщення та інших важких соціальних наслідків. Конвенція про поводження з військовополоненими, Женевські конвенції, а також міжнародні стандарти гуманітарного права гарантують захист цивільного населення, включаючи жінок, від насильства та дискримінації під час збройних конфліктів. Вони передбачають право на медичну допомогу, евакуацію та охорону, протидію сексуальному насильству, яке часто застосовується в умовах війни.

На національному рівні Україна також зробила важливі кроки для забезпечення прав жінок. Конституція України проголошує принцип рівності громадян перед законом, що є основою для створення гендерно орієнтованої політики. Законодавство України передбачає численні механізми для забезпечення рівності жінок у різних сферах життя, зокрема через Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який був прийнятий у 2005 році. Цей закон має на меті не лише рівність прав, але й рівні можливості для реалізації цих прав у різних сферах: політичній, економічній, соціальній. Окремо варто виділити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який став важливим кроком у боротьбі з домашнім насильством, яке часто торкається жінок.

Однак, незважаючи на досягнуті результати, проблема забезпечення прав жінок залишається гострою і потребує постійної уваги. Важливими питаннями є забезпечення доступу жінок до правосуддя, ефективна реалізація норм щодо боротьби з насильством та дискримінацією, а також запобігання гендерній нерівності в умовах соціальних та економічних змін. Права жінок не можуть бути забезпечені лише через законодавчі акти чи міжнародні конвенції; для цього потрібно постійно працювати на рівні освіти, культури та громадської свідомості, щоб подолати стереотипи та дискримінаційні практики, які все ще існують у багатьох країнах, включаючи Україну.

В умовах війни, яка триває в Україні, забезпечення прав жінок стає ще більш актуальним, оскільки жінки часто стають жертвами насильства, руйнування їхніх домівок, втрати родини та інших негараздів. Зокрема, важливим завданням є не тільки захист прав жінок під час збройних конфліктів, але й після їх завершення, коли жінки потребують медичної, психологічної та соціальної реабілітації. Україні необхідно подальше вдосконалення механізмів, спрямованих на захист жінок, особливо в умовах війни, коли ці права часто стають найбільш вразливими.

Аналіз нормативно-правового регулювання захисту прав жінок на національному та міжнародному рівнях показує, що проблема гендерної рівності та забезпечення прав жінок є складною та багатогранною. Незважаючи на значний прогрес у розробці міжнародних стандартів, таких як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Стамбульська конвенція та інші ключові документи ООН, реальна реалізація цих прав у багатьох країнах, зокрема в Україні, залишається неповною.

З одного боку, міжнародне право забезпечує важливі механізми для боротьби з дискримінацією, насильством і нерівністю, що стикаються жінки в різних сферах життя, зокрема під час збройних конфліктів. Женевські конвенції та спеціальні резолюції ООН стосовно захисту жінок у кризових ситуаціях є основою міжнародної правової підтримки для забезпечення безпеки жінок у війнах, конфліктах та надзвичайних ситуаціях. Зокрема, для України, яка переживає активну фазу війни, захист прав жінок стає питанням не лише національної безпеки, але й гуманітарного права.

З іншого боку, національне законодавство України продовжує розвиватися в напрямку забезпечення рівності жінок і чоловіків. Конституція України та численні закони, зокрема про рівні права та можливості, про запобігання домашньому насильству, а також інтеграція Стамбульської конвенції до національної правової системи, свідчать про серйозні кроки в цьому напрямку. Однак, попри існуючі правові норми, проблеми дискримінації, насильства та гендерних стереотипів залишаються актуальними, зокрема в умовах збройного конфлікту, коли жінки є однією з найбільш уразливих груп населення.

Сучасний стан наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави безпосередньо пов'язаний з питанням захисту прав жінок, оскільки саме в періоди після війни гендерна нерівність і порушення прав жінок набувають особливо гострого прояву. Повоєнне відновлення держави передбачає не лише фізичну реконструкцію інфраструктури, але й соціальну, правову та культурну реабілітацію, зокрема через забезпечення прав жінок, які стали жертвами насильства, втратили родини, або опинилися в інших важких умовах. Теоретико-правовий аналіз цього процесу показує, що ефективне повоєнне відновлення неможливе без належного захисту прав жінок на всіх рівнях - від міжнародних стандартів до національних механізмів правового регулювання. Розгляд проблеми в контексті національного та міжнародного правового забезпечення прав жінок допомагає визначити, як реалізація гендерної рівності та боротьба з насильством можуть стати основою для сталого розвитку держави після війни [12].

Отже, для ефективного забезпечення прав жінок на всіх рівнях необхідно не лише дотримуватись міжнародних стандартів і ратифікувати відповідні угоди, але й створювати реальні умови для їх виконання на практиці. Ключовим аспектом є забезпечення ефективної роботи органів правопорядку, правосуддя та гуманітарних організацій, а також постійна робота з освітніми та культурними аспектами, спрямованими на зниження рівня дискримінації та стереотипів. У періоди криз і воєн, зокрема, особливо важливо створювати системи підтримки для жінок, які стали жертвами насильства або втратили свої права внаслідок бойових дій.

Ключові слова: правове регулювання; права жінки; гендерне законодавство; принцип рівності.

Список використаних джерел

1. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навч. посіб. Київ, 2018. 204 с.

2. Конвенція про політичні права жінок : міжнар. док. від 31.03.1953. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU53K02U (дата звернення: 05.11.2024).

3. Конвенція про громадянство заміжньої жінки від 20.02.1957. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU57K01U (дата звернення: 05.11.2024).

4. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу від 07.11.1962. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU62K02U?an=2 (дата звернення: 05.11.2024).

5. Зайцева О. Захист прав жінок: чому міжнародні конвенції погано працюють. Гендер в деталях. 2017. 18 лют. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/zahist-pravzhinok-chomu-mizhnarodni-konventsii-pogano-pratsyuyut-134063.html (дата звернення: 05.11.2024).

6. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 : міжнар. док. від 29.06.1951 / ООН. База даних «Законодавство Україна» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text (дата звернення: 05.11.2024).

7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : міжнар. док. від 18.12.1979. База даних «Законодавство Україна» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 05.11.2024).

8. Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію: що зміниться? Liga Zakon. 2022. 13 лип. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/212514_ukrana-ratifkuvala-stambulsku-konventsyushcho-zmnitsya (дата звернення: 05.11.2024).

9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): міжнар док. від 11.05.2011 / Рада Європи. База даних «Законодавство Україна» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 05.11.2024).

10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. База даних «Законодавство Україна» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 05.11.2024).

11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. База даних «Законодавство Україна» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 05.11.2024).

12. Степаненко Н.В., Курілець О.О. Сучасний стан наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави: теоретико-правовий аналіз. Legal Bulletin. 2024. Вип.2(12). С.19–24. https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-12-A2 (дата звернення: 05.11.2024).

Січово-стрілецькі формування у боротьбі за українську державність

Неля Маковецька,
докторант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: makovetska@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6244-1456

Забезпечення української національної безпеки і оборони, недоторканості її території від зовнішніх посягань відзначається на сьогоднішній день особливою актуальністю. Сучасні події все більше переконують у необхідності розбудови національних Збройних сил та напрацюванні відповідної нормативно-правової бази для їх ефективного функціонування. У зв'язку з цим особливо важливим є врахування досвіду побудови збройних сил та розробки відповідного законодавства у минулі історичні періоди, оскільки аналогічні процеси вже мали місце в традиції українського державотворення.

Показовим у цьому плані є досвід періоду національних змагань на початку ХХ століття, в період формування української держави та необхідності захисту надбань української національної революції від зовнішніх ворогів. Особливо повчальною у цьому контексті є практика Українських Січових Стрільців, які на власному прикладі показали шляхи та методи боротьби за свою свободу, заклали належні основи для розбудови української державності у наступні періоди.

Українські Січові Стрільці стали військовим формуванням українського народу, яке зуміло на основі історичних традицій козацтва відродити національно-патріотичні змагання у боротьбі за свою державу. Особливо активною їх діяльність була на початку ХХ століття, в період національно-визвольних змагань за державну незалежність України.

Станом на початок Першої світової війни на території західноукраїнських земель діяло більше однієї тисячі січових товариств. В українському суспільстві вони відображали традиції відновлення української державності, наслідком чого стало регулярне поповнення організацій місцевими жителями, особливо молоддю [4, с. 76-77]. Молоде покоління чітко усвідомлювало, що майбутнє визволення України може відбуватися тільки завдяки об'єднанню українського народу і спільного збройного виступу задля створення Української держави. З огляду на це, питання щодо військово-патріотичного виховання у січових структурах виходило на перший план.

У 1913 році відомий український правник, засновник «Січей» Кирило Трильовський виступив з ініціативою затвердження статуту січової організації. Потрібно зауважити, що перші спроби не були успішними, оскільки місцева адміністрація різними способами чинила перешкоди у справі легалізації будь-яких українських організацій. Після декількох редакційних правок документа його все ж було затверджено. З цього часу до організації вступає широке коло патріотично налаштованого населення з різних частин краю [3, с. 10].

Після початку Першої світової війни у 1914 році була створена Головна

Українська Рада, керівником якої став Кость Левицький. Її основним завданням стала координація політичної діяльності українців, та належна організація військових частин. З цією метою було створено Українську Бойову Управу, яку очолив згаданий раніше К. Трильовський [2, с. 27]. 6 серпня цього ж року було опубліковано Маніфест до всього українського народу, де офіційно проголошувалось створення нової військової структури. Документ закликав молодь масово долучатися до легіону Українських Січових Стрільців [1, с. 11].

В умовах бездержавності стрілецький легіон мав бути сформований у складі австро-угорської армії [2, с. 45]. Узимку 1914-1915 років українські січові формування перебували у складі 129 та 130 бригад австрійської армії. Хоча австрійський уряд і не надавав січовому легіону належної практичної допомоги, Січові Стрільці брали активну участь у наступальних операціях та вели виснажливі бої з російською армією [5, с. 45].

Успіхи Українських Січових Стрільців на фронті дали можливість актуалізувати Українською Радою важливе питання щодо створення окремого полку Січових Стрільців як самостійної військової одиниці. Зазначимо, що питання було вирішено позитивно і офіційний Відень схвально сприйняв таку ініціативу. Вже 1916 року на базі легіону було створено Перший полк УСС. З цього часу вишкіл українського стрілецтва було поставлено на високий професійний рівень. Сформувалося чітка організаційна структура січовиків до складу якої входили Кіш, Вишкіл і бойові курені. Така структура продовжувала діяти аж до кінця існування організації. У цьому ж році офіційно запроваджено однострій стрілецького вояка, затверджено стрілецький прапор, на якому зображений архангел Михаїл, в руці якого знаходився щит з Галицьким левом, що символізувало єдність Галичини та Наддніпрянщини.

Важливо відзначити, що у лавах Січових Стрільців більшість офіцерського складу мали закінчену вищу і середню освіту. У них доволі чітко сформувалися національно-патріотичні переконання, що безпосередньо впливало на високу боєздатність і незламність духу у боротьбі за власну державу.

Восени 1916 року австрійське командування пішло назустріч ініціативі українських політиків щодо створення окремої національної військової одиниці під назвою «Гуцульська сотня». До її складу увійшло 180 осіб, які пройшли попередню військову підготовку. З листопада цього ж року новостворене формування було передислоковано на південь Буковини з метою активних партизанських дій проти суперника.

Після лютневої революції ситуація на фронті суттєво змінилася, внаслідок чого Українські Січові Стрільці активізують свою діяльність на території Наддніпрянщини. Однак після масового наступу російської армії багато із них потрапили в оточення, а потім і в полон. В подальшому значна частина січовиків стала основою Київських Січових Стрільців, які були одним із найефективніших військових формувань армії УНР [5, с. 78].

Окрема частина січового стрілецтва дислокувалась на території Буковини. Листопадова революція 1918 року в Західній Україні дала можливість Січовим

Стрільцям належним чином проявити себе. Вони відіграли визначальну роль під час військових дій за місто Львів, стали основою для формування української Галицької армії, яка ефективно захищала державотворчі здобутки Західноукраїнської народної республіки [5, с. 79-80].

Таким чином, Українські Січові Стрільці після багатолітньої перерви стали важливою військовою формацією українців на початку XX століття. Хоча кількість учасників січових організацій була порівняно невеликою, у їх лавах сформувалися потужні державотворчі ідеали та готовність до самопожертви задля здобуття української державності. Січові Стрільці стали професійним бойовим формуванням, діяльність якого була яскравим прикладом збройної боротьби за незалежність Української держави.

Ключові слова: Січові стрільці, державність, незалежність.

Список використаних джерел

1. Довбня В. Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917-1920 років: організація та правові засади діяльності. К.: Текст, 2002. 220 с.

2. Думин О. Історія лєгіону Українських Січових Стрільців. 1914-1918. Львів, 1936. 375 с.

3. Кучабський В. Корпус січових стрільців. Чикаго, 1969. 663 с.

4. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005. 592 с.

5. Монолатій І. Українські легіонери: формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 рр. К.: Темпора 2008. 88 с.

Особливості правового регулювання діяльності релігійних організацій та права на свободу совісті в Україні в умовах воєнного стану

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Віталій Гуренко,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: hurenkova@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-9409-563X

В умовах воєнного стану та збройної агресії російської федерації проти України важливими аспектами діяльності держави стає захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Воєнний стан впливає на всі сфери життя людини, однак це є вимушеною мірою для забезпечення безпеки самої держави в умовах наявних зовнішніх загроз. Запровадження обмежень відбувається з урахуванням норм міжнародного права, а їх критерієм виступає національна безпека. Обмежувальні заходи впливають на функції держави, змінюючи самі обсяги діяльності держави, а також способи її здійснення [1, с. 32]. У тому числі деякі обмеження можуть бути застосовані у сфері діяльності релігійних організацій, але виключно в інтересах національної або громадської безпеки.

В Україні досі здійснюють діяльність релігійні організації, які за організаційною та канонічною складовою є афілійованими із центрами впливу в російській федерації, зокрема, але не виключно з російською православною церквою. У зв'язку з цим, задля недопущення розколу у суспільстві за релігійною ознакою та сприяння консолідації українського суспільства, держава вимушена застосовувати обмежувальні заходи щодо діяльності таких релігійних організацій в Україні. Одним із перших таких заходів, стало прийняття рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», яким було визначено необхідність внесення у двомісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроєкту щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в російській федерації релігійних організацій відповідно до норм міжнародного права у сфері свободи совісті та зобов'язань України у зв'язку зі вступом до Ради Європи [2].

Після прийняття рішення Ради національної безпеки і оборони України, зважаючи на збройну агресію російської федерації проти України, підтримку цієї агресії російською православною церквою і відзначаючи, що численні протиправні дії російської православної церкви та підлеглих їй релігійних

організацій на території України створюють загрозу національній та громадській безпеці, правам і свободам громадян України, 20 серпня 2024 року був прийнятий Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», основною метою якого є захист національної та громадської безпеки, прав і свобод людини та визначення особливості діяльності іноземних релігійних організацій в Україні [3].

Основними законодавчими новелами згідно даного закону стало впровадження визначення «іноземна релігійна організація» із наданням відповідних критеріїв; заборона діяльності російської православної церкви та ідеології «русского міра» в Україні; оформлення критеріїв релігійних організацій в Україні, афілійованих з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена; надання визначення ідеології «русского міра».

Іноземні релігійні організації можуть здійснювати діяльність в Україні, за умови що їхня діяльність не шкодить національній або громадській безпеці, охороні публічного порядку, здоров'ю, моралі, правам і свободам інших осіб. На території України заборонена діяльність іноземних релігійних організацій, які відповідають одночасно таким критеріям: 1) знаходяться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України; 2) прямо або опосередковано (в тому числі через публічні виступи керівників або інших органів управління) підтримують збройну агресію проти України [3].

Також в Україні не допускається діяльність в Україні релігійної організації, яка:

1) афілійована з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена;

2) афілійована з релігійною організацією, яка афілійована з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена [4].

Таким чином, законодавчі зміни спрямовані на захист національної та громадської безпеки України в сфері діяльності релігійних організацій, в першу чергу для унеможливлення впливу російською православною церквою на релігійні організації України. Також тепер не допускається діяльність релігійних організацій в Україні, які будуть визнані афілійованими з іноземною релігійною організацією, що знаходиться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України.

Такі релігійні організації мають право продовжити діяльність, у випадку застосування правового механізму зміни підлеглості, тобто релігійні організації мають право змінити підлеглість у канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням), крім тих керівних центрів (управлінь), які знаходяться за межами України в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, і діяльність яких заборонена в Україні.

Ключові слова: релігійні організації; національна безпека; іноземна релігійна організація; ідеологія «русского міра»; афілейованість.

Список використаних джерел

1. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2023. №1.С.23-35.

2. Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021525-22#n4 (дата звернення: 28.11.2024).

3. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України від 20.08.2024 № 3894-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n78 (дата звернення: 28.11.2024).

4. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text (дата звернення: 28.11.2024).

Сучасне організаційно-правове забезпечення управління державною службою в Україні: світовий досвід та українські реалії

Анатолій Француз,
Герой України,
Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252
Павло Марченко,
студент юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: marchenkops@krok.edu.ua

Державна служба є важливим елементом управління в будь-якій країні, який гарантує виконання державних функцій та реалізацію державної політики. Відповідно до змін у соціально-економічному середовищі та міжнародного досвіду Україна модернізує та реформує організаційну і правову систему управління державною службою. Організаційно-правова база державної служби адаптується до європейських стандартів, що є частиною загальної тенденції України до інтеграції в ЄС. Це передбачає дотримання принципів верховенства права, політичної нейтральності державних службовців, прозорості процедур і належного управління.

Україна продовжує проводити реформи державної служби, спрямовані на підвищення її ефективності та поліпшення якості державних послуг. Основним документом, що регулює цю сферу, є ухвалений у 2015 році Закон України «Про державну службу», який встановлює стандарти професійності, прозорості та підзвітності державної служби; з 2014 року для координації реформи було створено нові органи управління, зокрема Національне агентство державної служби України (НАДС). Важливим елементом реформ є децентралізація. Це створює нові проблеми у сфері організаційної та правової підтримки державних службовців, особливо в галузі координації та навчання на місцевому рівні.

Українська держава робить кроки щодо зниження рівня корупції на державній службі, зокрема вдосконалює механізми контролю за доходами та витратами державних службовців і підвищує прозорість їхньої діяльності.

Правова та інституційна база передбачає механізми підвищення кваліфікації державних службовців. Державна служба потребує висококваліфікованих кадрів, здатних адаптуватися до мінливих умов і відповідати на сучасні виклики. Важливу роль у цьому контексті відіграють освітні програми, навчання та кваліфікація.

Цифровізація - одна з актуальних тенденцій у розвитку державної служби. Україна активно розвиває системи електронного уряду, такі як «Дія», «Прозорро» та портал «Резерв+». Це вимагає нових навичок і додаткової нормативної бази для державних службовців. Попри ці успіхи, організаційна та правова підтримка державної служби в Україні стикається з низкою проблем, включно з недостатнім

фінансуванням, відсутністю мотивації персоналу та затримками в проведенні процедурних реформ. Однак ситуацію можна поліпшити, продовжуючи реформи та враховуючи міжнародний досвід.

Успішні системи державної служби в багатьох країнах засновані на принципі меритократії, коли висококваліфіковані фахівці призначаються на посади на основі конкурсного відбору. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності управління та знижує ризик корупції. У багатьох європейських країнах державна служба також орієнтована на надання послуг на місцевому рівні, що досягається за рахунок централізації. Це допомагає оптимізувати управління ресурсами та враховувати місцеві потреби.

Згідно зі світовим досвідом, безперервне нарощування потенціалу та навчання відіграють важливу роль у підвищенні кваліфікації державних службовців; країни ЄС впровадили національні програми з розвитку кар'єри та безперервного навчання державних службовців. Загалом, багато країн розвивають електронний уряд для підвищення прозорості та ефективності державної служби. Такі країни, як Сінгапур, Естонія і Південна Корея, є лідерами з впровадження цифрових платформ, які полегшують взаємодію між урядом і громадянами.

У великих демократичних країнах державна служба функціонує незалежно від політичних змін. Наприклад, у Канаді та Австралії чітко прописаний принцип політичного нейтралітету, що дає змогу співробітникам працювати стабільно, незалежно від зміни уряду. Країни з добре розвиненою системою державної служби, такі як Нова Зеландія і Данія, мають ефективні антикорупційні механізми, включно з чіткими положеннями про прозорість і суворими законами про етику. Це знижує ризик корупції та підвищує довіру суспільства до державних інститутів.

На сучасному етапі питання побудови і розвитку самостійної, незалежної, правової, соціальної, демократичної держави є найбільш актуальним. Органи державної влади в Україні повинні визначати не пошук кінцевого результату, як основне своє завдання, а поетапно, поступово, шляхом внесення поправок до правозастосовчої практики, виправлення, вдосконалення окремих законодавчих актів з метою збільшення ефективності їх дії, будувати правову державу. Надаючи пріоритет поетапним змінам, досягаються кращі результати, ніж коли ставиться нездійсненна мета і не впроваджуються методи її досягнення, посилаючись при цьому на перехідний період країни.

Загалом система державної служби в Україні досягла значного прогресу в реформуванні, але все ще потребує вдосконалення для досягнення європейських стандартів. Кадрова політика на державній службі визначає мету, завдання, основні напрями та принципи діяльності державних органів, основні критерії їхнього оцінювання, шляхи вдосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, раціонального використання людських ресурсів.

Ключові слова: 1. Держава 2. Реформи 3. Державна служба.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. №889-VIII URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text (дата звернення 08.11.2024).

2. Адамчук С.В. Соціально-психологічні аспекти професійного розвитку державних службовців в Україні: автореф.дтс. на здобуття наук. ступеня канд.наук з держ. упр.:25.00.03 «Державне управління / 2015р.

3. Антонова О.В. Стратегічна компетентність державних службовців: монографія. Дніпро, ДРІЛУ НАДУ. – 2017.

4. Француз А.Й., Костюк Н.П. Поняття ефективності правозастосовчої діяльності, URL https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa396884-6969-42fb-80e5-35dc0bed906b/content (дата звернення 23.11.2024).

Специфіка виконання рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною під час реалізації гарантій виконавчого провадження

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Данило Кубрак,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,Україна,
e-mail: kubrakda@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-4865-9988

Конвенцією про права дитини визначено, що держави-учасниці мають докладати всі можливих зусиль для забезпечення загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини [1]. Тому одним із ключових прав батьків та дітей, яке відіграє важливе значення для здорового та гармонійного розвитку сім'ї, є право на спілкування. За приписами ст. 153 Сімейного кодексу України, таке право може бути обмежене лише за законом [8]. Однак, на жаль, непоодинокими є випадки, коли в результаті окремого проживання один із батьків здійснює перешкоди у побаченні іншого з дитиною, а тому виникає необхідність захисту прав дитини у подібних ситуаціях, в тому числі за допомогою судового механізму. Наведене актуалізує дослідження специфіки виконання рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною в контексті реалізації гарантій виконавчого провадження.

Батьки, які проживають окремо, часто стикаються із перешкодами у спілкуванні зі своєю дитиною та у її вихованні. Це може бути викликано різними причинами, такими як розлучення, розбіжність у поглядах на виховання, віддаленість один від одного та багато іншого. Тому положеннями ст. 159 СК України передбачено можливість звернення до суду з позовом про усунення перешкод у побаченні з дитиною [8], оскільки останні руйнують зв'язок між дитиною та її батьком/матір'ю, що суперечить сімейним цінностям та не відповідає якнайкращому забезпеченню інтересів дітей.

У разі встановлення судом, що той із батьків, з ким проживає дитина, штучно створює обставини, через які інший із батьків не може нормально зустрічатися з дитиною, суд приймає рішення про усунення таких перешкод та встановлює спосіб та порядок участі у вихованні дитини. З аналізу судових документів, які містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, вбачається, що останні можуть загальний (спільний відпочинок батька з дітьми за кордоном, в присутності матері) [6] та детальний (встановлено конкретні дні та час зустрічей та спілкування за місцем проживання дітей або у місці, визначеному за попередньою домовленістю батьків) характер [7].

Незалежно від того, який саме спосіб та порядок обрано судом для захисту

права батьків та дітей на спілкування, відповідне рішення суду, згідно із ст.129-1 Конституції України [2], підлягає обов'язковому виконанню боржником. Тому в ст. 64-1 Закону України «Про виконавче провадження» визначено специфіку виконання рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною [3].

Насамперед зазначено, що виконання відповідного судового рішення передбачає забезпечення боржником побачень для стягувача з дитиною в спосіб та порядку, визначеному судовим документом. З метою встановлення ефективності реалізації цього рішення, виконавець уповноважений на проведення перевірки, шляхом присутності у вказаний судом час та місці на побаченні дитини із її батьком/матір'ю, або у разі невизначеності останніх, самостійно визначити час та місце побачення для проведення такої перевірки.

За результатами проведеної перевірки виконавець може констатувати фактичне не виконання судового рішення. Тому приписами ст. 64-1 Закону України «Про виконавче провадження» закріплено повноваження останнього щодо складення акту та постанови про накладення на боржника штрафу у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3], що в 2024 році становить 1700,00 грн., а також попередження про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 382 Кримінального кодексу України. Повторне невиконання боржником рішення суду також спричиняє складення виконавцем відповідного акту та винесення постанови про накладення штрафу у подвійному розмірі. Окрім того, виконавець зобов'язаний вжити й інші заходи для примусового виконання досліджуваного рішення, а саме: надіслати до органів досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення; винести постанову про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; звернутись до суду з поданням про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України тощо [3].

В цьому контексті важливо враховувати, що окреслені негативні наслідки можуть виникати лише у разі відсутності поважних причин для невиконання рішення суду. З цього приводу викликає інтерес постанова Верховного Суду від 08.07.2021 у справі № 640/11833/19, якою визначено, що «небажання дитини спілкуватися з батьком, може бути поважною причиною невиконання матір'ю рішення суду про усунення перешкод в участі батька у вихованні та спілкуванні з дитиною, оскільки це фактично є примушуванням дитини, що може призвести до психологічного тиску на дитину та явно не відповідатиме якнайкращим інтересам дитини в аспекті забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі» [3].

У разі якщо виконавцем встановлено повне та належне виконання рішення, у визначений судом спосіб та з дотримання певного порядку, він зобов'язаний скласти акт та винести постанову про закінчення виконавчого провадження. При цьому, з метою захисту прав батьків та дітей на спілкування під час виконавчого провадження, законодавцем передбачена можливість відновлення виконавчого провадження у разі здійснення боржником подальших перешкод.

Також в рамках даного дослідження варто звернути на доволі гостру

проблему виконання рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною, а саме: перебування дитини або одного із батьків за кордоном. На жаль, через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, чимало сімей перебувають на далекій відстані один від одного для забезпечення своєї, а також дитячої безпеки та права на життя.

Разом з тим, наведене не має бути причиною для невиконання судового рішення, а тому виконавець зобов'язаний примусово виконувати останнє у спосіб та в порядку, які встановлені таким судовим актом, а також Законом України «Про виконавче провадження». У своїй постанові від 09.11.2022 у справі № 753/11909/21 Верховний Суд наголосив, що «виконанням виконавчого документа досягається єдина мета – виконання відповідного рішення суду. Оскільки в рішенні суд визначив графік побачень стягувана з дитиною (час та місце), виконавець не вправі самостійно його змінювати» [5].

Вирішенням цієї проблеми видається у застосуванні приписів ч.3 ст.33 Закону України «Про виконавче провадження», за яким якщо виконання судового рішення ускладнене або неможливе через певні обставини, сторони або виконавець можуть звернутися до суду з проханням встановити або змінити спосіб та порядок виконання рішення. Це право також має державний виконавець за власною ініціативою у випадках, передбачених Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [3]. Прикладом цьому є ухвала Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24.07.2023 у справі № 210/529/19, якою змінено спосіб та порядок виконання судового рішення шляхом забезпечення спілкування доньки та батька щонеділі за допомогою будь якого додатка чи месенджера у форматі відео зв'язку до повернення матері з донькою на територію України [9].

Отже, підсумовуючи всі вище наведені положення, приходимо до висновку, що належна реалізація рішення суду про усунення перешкод у побаченні з дитиною є важливим аспектом захисту прав дітей під час реалізації гарантій виконавчого провадження, оскільки спряє підтримці емоційного зв'язку дитини із тим із батьків, котрий не проживає разом, що відповідає її найкращим інтересам. Разом з тим, через повномасштабну війну наразі є певні виклики у цьому контексті, які мають вирішуватись виконавцями в межах чинного законодавства та судової практики.

Ключові слова: дитина; права дитини; захист дитини; нормативний акт; міжнародне право; конвенція; декларація; домашнє насильство; юридична відповідальність; законодавство України.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995 021#Text (дата звернення: 07.11.2024)

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Постанова Верховного Суду від 08 липня 2021 року у справі № 640/11833/19. URL: https://

reyestr.court.gov.ua/Review/98187704 (дата звернення: 07.11.2024)
4. Постанова Верховного Суду від 9 листопада 2022 року у справі № 753/11909/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107509962 (дата звернення: 07.11.2024)
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст.542.
6. Рішення Приморського районного суду м.Одеси від 06 листопада 2024 року у справі № 522/5221/24. URL: https://opendatabot.ua/court/123280168-b8bf9bca6a293107628abc6c40 1c1290 (дата звернення: 07.11.2024)
7. Рішення Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 15 листопада 2024 року у справі № 317/1073/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123037160 (дата звернення: 07.11.2024)
8. Ухвала Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24 липня 2023 року у справі № 210/529/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112560927 (дата звернення: 07.11.2024)
9. Сімейний кодекс України від 20 січня 2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст.135.

Участь громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент

Наталья Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Андрій Безкровний,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bezkrovnyiav@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-4453-970X

Народ є найважливішою складовою держави, є її основою та силою, оскільки саме народ утворює й утримує державу, визначає її розвиток та майбутнє. Без підтримки та довіри громадськості, будь-яка держава не може належним чином забезпечити свою національну безпеку та загалом свої інтереси. Сучасна російсько-українська війна якнайкраще демонструє, як народ своєю згуртованістю може зупинити наступ могутнього ворога, й не лише не капітулювати, а й проводити успішні контрнаступи для повернення територіальної цілісності держави. Враховуючи, що й нині в Україні триває воєнний стан, особливу актуальність має дослідження участі громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент.

Однією з найважливіших ознак демократичного розвитку суспільства та держави в цілому є функціонування демократичного парламенту – органу, який має повну довіру народу, діє від його імені та підтримує соціальні зв'язки з ним. Від того, наскільки ефективною є робота парламенту, залежить рівень народного представництва та захисту інтересів громадян та національної безпеки держави. У цьому випадку Україна не є винятком.

З моменту здобуття незалежності, народ України систематично бере участь у формуванні єдиного законодавчого органу – Верховної Ради України шляхом реалізації загального, рівного і прямого виборчого права кожного громадянина обирати за допомогою таємного голосування свого представника – народного депутата. Парламент, в свою чергу приймає нормативно-правові акти, які прямо чи опосередковано впливають на національну безпеку держави. На цьому участь громадськості у забезпеченні національної безпеки не завершується.

Міжнародна асоціація з питань участі громадськості описала основні цінності, на просування яких спрямована участь громадськості в діяльності різних гілок влади. До них належать: «участь у процесі прийняття рішень осіб, яких стосується відповідне рішення, або які зацікавлені у цьому рішенні; залучення учасників до викладення свого бачення формату їхньої участі; надання учасникам інформації, необхідної для ефективної участі; визнання та обговорення потреб та інтересів всіх учасників, в тому числі осіб, які приймають

рішення; надання громадськості можливості впливати на рішення; доведення до відома учасників, яким чином їх внесок вплинув на рішення» [4].

Крім того, характеризуючи участь громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент, варто звернути увагу на принципи такої участі, які сформовані в Кодексі кращих практик участі громадськості в процесі прийняття рішень. Серед них: «участь шляхом збору та передачі поглядів різних членів громадських об'єднань та зацікавлених громадян через громадські об'єднання з метою впливу на процес прийняття політичних рішень; довіра як чесна взаємодія між політичними силами та суспільством; відповідальність та прозорість як з боку громадських організацій, так і з боку парламенту на всіх етапах діяльності; незалежність громадських організацій, оскільки важливо визнавати громадські організації як вільні й незалежні структури із власними цілями, рішеннями та заходами» [3].

Особливу увагу в рамках цього дослідження варто звернути на форми участь громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент. Аналіз чинного національного законодавства, зокрема приписів Законів України «Про звернення громадян» [5] та «Про Регламент Верховної Ради України» [7] дає змогу зробити висновок, що основною безпосередньою формою досліджуваної участі є електронна петиція. Остання формується будь-якою особою за допомогою Електронного кабінету громадянина, й надалі передається до профільного комітету, який відповідає за її розгляд, в тому числі й на засіданні Верховної Ради України. Відзначимо, що Верховною Радою України створено спеціальний веб-майданчик, на якому петиції оприлюднено, й кожен охочий може до них доєднатись. Останні поділені на категорії, серед яких є й обороноздатність, суверенітет, міждержавні і міжнаціональні відносини. В даній категорії наразі перебуває на розгляді 6 петицій [1]. Відзначимо, що електронні петиції допомагають забезпечити більшу прозорість та відкритість у процесі прийняття нормативно-правових актів у сфері національної безпеки. Громадяни можуть відстежувати стан розгляду своїх петицій та отримувати інформацію про результати їх розгляду, що сприяє підвищенню довіри до парламенту та зміцненню діалогу між ним та громадянами.

Наступною не менш важливою формою є громадські обговорення законопроектів у сфері національної безпеки. Задля реалізації окресленої форми Верховною Радою України створено відповідний портал, де однією із категорій законопроектів є безпека і оборона [2]. На громадське обговорення сьогодні винесено доволі велику кількість законопроектів, що стосуються внесення змін до Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» тощо. Кожний громадянин може переглянути такі законопроекти та підтримати їх за бажанням.

За допомогою громадських обговорень всі зацікавлені сторони мають право брати участь у обговоренні та висловлювати свою думку. Окрім вказаного порталу, для цього можуть додатково бути використані різні формати: публічні слухання, консультації з експертами, онлайн-дискусії тощо. Громадські обговорення

допомагають виявити можливі недоліки та проблеми у законопроектах у сфері національної безпеки, які можуть бути виправлені до їх прийняття. Наведене дозволяє забезпечити більш ефективне та збалансоване прийняття рішень у досліджуваній сфері, які враховують потреби та інтереси громадян та держави.

Також відзначимо, що й сам парламент заохочує участь громадян, що виражається, зокрема, в прийнятті нового Закону України «Про публічні консультації», який набере чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, та буде детально регламентувати порядок реалізації такої форми участі громадськості [6].

Крім того, громадськість може виступати як контрольний суб'єкт, який допомагає уникнути корупції та недієвості у сфері національної безпеки. Шляхом активної участі та моніторингу діяльності парламенту, громадськість може сприяти покращенню системи забезпечення національної безпеки та забезпечити її ефективність.

Важливою роллю громадськості є підтримка та поширення інформації про заходи, які приймаються для забезпечення національної безпеки. Останнє допомагає підвищити рівень свідомості громадян та залучити їх до співпраці з органами влади у цій сфері.

Таким чином, участь громадськості у забезпеченні національної безпеки через парламент є важливим елементом демократичного процесу та допомагає забезпечити ефективність та легітимність прийнятих нормативно-правових актів. Тому, вважаємо, що й надалі важливо підтримувати та розвивати цю взаємодію для забезпечення міцності та стабільності національної безпеки нашої держави.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. Електронні петиції. URL: https://itd.rada.gov.ua/services/Petitions?-category_ids=64&aname=published&sname=&is_auth= (дата звернення: 19.11.2024)

2. Верховна Рада України. Обговорення законопроектів. URL: https://itd.rada.gov.ua/services/pubd/?rubrics_ids=70&aname=offers&sname=&ib_type=all (дата звернення: 19.11.2024)

3. Кодекс кращих практик участі громадськості в процесі прийняття рішень від 1 жовтня 2009 року. URL: https://rm.coe.int/16802eeddb (дата звернення: 19.11.2024)

4. Міжнародна асоціація з питань участі громадськості. URL: http://www.iap2.org (дата звернення: 19.11.2024)

5. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 19.11.2024)

6. Про публічні консультації: Закон України від 20 червня 2024 року № 3841-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20/card4#Future (дата звернення: 19.11.2024)

7. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text (дата звернення: 19.11.2024)

Протидія корупційним проявам в умовах війни в Україні

Анатолій Француз,
д.ю.н,, зав.кафедри державно-правових дисциплін,
професор юридичних наук, проректор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: anatoliyfj@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252
Артур Васечко,
студент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VasechkoAV@krok.edu.ua

Постанова проблеми

Корупція є однією з найбільших загроз для національної безпеки, економічного розвитку та стабільності держави. В умовах війни проблема корупції набуває особливої гостроти, оскільки воєнний конфлікт створює сприятливі умови для розвитку корупційних схем: ослаблення державних інститутів, дезорганізація управлінських процесів, нестабільність соціально-економічної ситуації. Війна не лише створює об'єктивні умови для корупції, але й дозволяє корупційним елементам поглиблювати зловживання. Це, у свою чергу, значно ускладнює ефективне управління, координацію військових дій, а також негативно впливає на моральний дух армії та довіру населення до органів влади.

Корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Неправомірна вигода - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [ч.1, ст.1].

Протидія корупції в умовах війни потребує не тільки зміцнення антикорупційних механізмів, але й системного підходу, який включатиме реформування державних інститутів, підвищення прозорості в управлінні ресурсами, забезпечення контролю за витрачанням коштів, сприяння громадянському суспільству та міжнародній співпраці.

В умовах війни корупція набуває особливої специфіки. Військові дії створюють ситуацію, в якій бюджетні кошти, міжнародні постачання та ресурсні потоки можуть бути об'єктом корупційних зловживань. Однією з найбільш поширених схем є привласнення бюджетних коштів на закупівлю військового

майна та гуманітарної допомоги, маніпуляції з постачанням продуктів та медикаментів для армії. Також поширені випадки корупції в структурах, що відповідають за мобілізацію та розподіл національних ресурсів. У таких умовах неефективне використання фінансів чи їх розкрадання прямо позначаються на обороноздатності країни, ставлячи під загрозу безпеку нації та підриваючи довіру до державних інститутів.

Зокрема, військові конфлікти показують, що корупція може стати інструментом для підриву національної єдності. В умовах війни зростає ризик формування корупційних мереж, що діють у тіньовій економіці, у військових та державних структурах, у тому числі в органах безпеки та правоохоронних органах. Вони можуть взаємодіяти з терористичними групами, організованими злочинними угрупованнями, що лише посилює загрози для держави.

Виклад основного матеріалу

Існує кілька чинників, які значно сприяють корупційним проявам в умовах війни. Перш за все, це ослаблення державних інститутів. Війна призводить до руйнування існуючих механізмів управління, дезорганізації державних структур та відсутності належного контролю за витрачанням ресурсів. Керівництво держави часто зосереджується на військових питаннях, залишаючи на другому плані боротьбу з корупцією.

Погіршення соціально-економічної ситуації також є значним фактором. В умовах війни зростають соціальна напруга, безробіття та економічна нестабільність, що створює сприятливі умови для виникнення корупційних схем. Наприклад, через нестачу коштів на забезпечення населення базовими послугами (житло, охорона здоров'я, харчування) збільшується ризик маніпуляцій і хабарництва з боку чиновників, які контролюють ці ресурси.

Крім того, корупційні прояви під час війни сприяють недостатня прозорість у сфері державних закупівель та військових постачань. Тіньові схеми у закупівлях техніки, зброї, амуніції, медикаментів та продовольства часто призводять до втрат матеріальних ресурсів, затримок у постачаннях та недоцільного витрачання бюджетних коштів.

Ефективна боротьба з корупцією в умовах війни вимагає використання кількох ключових механізмів. Один з них – це посилення антикорупційного законодавства. Необхідно запроваджувати нові правові норми, які сприятимуть посиленню контролю за витратами, підвищенню відповідальності за корупційні злочини та ускладненню для осіб, які займаються корупцією, можливості уникати покарання. Важливою складовою є також посилення прозорості у військових закупівлях через створення електронних платформ для закупівель, моніторинг і публікацію інформації про витрати.

Ще одним важливим кроком є розвиток антикорупційних органів, здатних ефективно виконувати функції контролю та перевірки. В Україні, наприклад, було створено Національне антикорупційне бюро (НАБУ), яке має важливу роль у боротьбі з корупцією на всіх рівнях. У боротьбі з корупцією на міжнародному рівні важливим інструментом є співпраця з міжнародними партнерами та

організаціями, які надають технічну допомогу та моніторинг.

Ще одним важливим аспектом є громадянська участь. Інститут громадянського суспільства може бути ефективним засобом для боротьби з корупцією в умовах війни, зокрема через моніторинг та публічне висвітлення зловживань. Громадські організації повинні активно брати участь у процесах надання гуманітарної допомоги, перевірки державних закупівель і навіть проведення аудитів державних витрат.

Корупція у сучасній Україні набула системного характеру і поширилась на всі сфери життєдіяльності суспільства. Корупційний чинник став нормою в політиці, економіці та суспільному житті. За даними соціологічних опитувань, у 2014 році лише 13 % громадян України були готові повідомляти про відомі їм випадки корупції. У результаті проведеної у 2015 році Transparency International інформаційної кампанії «Вони б не мовчали», коли впродовж декількох місяців у різних містах країни було розміщено сітілайти із закликом не мовчати про корупцію, потенційних викривачів стало майже втричі більше. Нині вже 45 % українців декларують готовність повідомляти про відомі їм випадки корупції. Водночас до правоохоронних органів з такими даними звертаються лише 2 % інформаторів. Передумовою збільшення кількості звернень викривачів до правоохоронців є ретельна роз'яснювальна робота з громадянами, а також гарантування захисту викривачам корупції. У дослідженні Transparency International на запитання «Чому Ви не повідомляєте про корупцію?» 14 % опитаних відповіли, що бояться наслідків такого викриття [2].

Приклад успішних практик протидії корупції в умовах війни

Одним з найбільш яскравих прикладів успішної боротьби з корупцією в умовах війни є досвід Грузії після 2003 року, коли країна виявилася втягнута у серйозний внутрішньополітичний конфлікт. Завдяки комплексному реформуванню державного апарату та антикорупційній політиці було значно знижено рівень корупції, зокрема в поліції та в судовій системі, що зробило значний внесок у стабілізацію ситуації в країні. Зокрема, створення нової поліції, боротьба з корупцією серед високопосадовців та викорінення звичаю брати хабарі стало важливою складовою успіху.

В Україні після 2014 року було проведено низку реформ, спрямованих на зменшення корупційних проявів. Створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) та Державного бюро розслідувань (ДБР) дозволило створити механізми для боротьби з корупцією серед високопосадовців. Крім того, створення системи електронних декларацій, яка дозволяє громадянам та антикорупційним органам відслідковувати майновий стан державних службовців, стало важливим кроком до забезпечення прозорості.

Висновки

Протидія корупції в умовах війни є критично важливою для збереження національної безпеки та стабільності. Враховуючи унікальні виклики, що постають перед державами в умовах збройного конфлікту, необхідно посилювати інституційну спроможність боротьби з корупцією, забезпечувати

прозорість управлінських процесів, активно залучати громадянське суспільство та міжнародні організації до моніторингу та виявлення зловживань.

Без комплексного підходу, що включає реформування системи управління, посилення антикорупційної політики та заохочення до участі громадян у суспільному контролі, ефективна боротьба з корупцією в умовах війни буде неможливою. Важливо, щоб держава не лише боролася з наслідками корупції, але й створювала умови для її профілактики, зокрема через зміцнення інститутів демократії та верховенства права.

Ключові слова: Корупція; протидія корупції.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції»(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056) від 14 жовтня 2014 року:[Електронний ресурс] - URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text. (Дата звернення 26.11.2024)

2. Барометри світової корупції: українці дорослішають і вчаться розраховувати лише на себе // Transparency international Ukraine : сайт. URL: https://ti-ukraine.org/news/barometr-svitovoi-koruptsiiukraintsi-doroslishaiut-i-vchatsia-rozrakhovuvaty-lyshe-na-sebe. (Дата звернення 26.11.2024)

Обов'язок держави у забезпеченні та захисті прав людини: моральний імператив та відповідальність

Вероніка Горєлова,
к.ю.н, доцент,доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6536-2422

Забезпечення прав людини є ключовим елементом державної політики, що формує фундамент міжнародного правопорядку та внутрішнього законодавства, спрямованого на рівність і захист від дискримінації. Держава покликана розглядати захист прав людини як основний пріоритет у своїй діяльності, відповідно до міжнародних правових норм, що підкреслюють необхідність забезпечення правового середовища, яке сприяє захисту особистих прав та свобод.

Як гарант прав людини, держава виконує низку функцій. Її законодавча роль полягає у створенні нормативно-правової бази, яка відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини, включаючи закони щодо недискримінації, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг та захисту особистої свободи. Виконавча функція держави зобов'язує відповідні органи реалізовувати ці закони та дотримуватися правових зобов’язань перед громадянами, що передбачає діяльність правоохоронних та соціальних структур для забезпечення безпеки та добробуту населення. Судова система виступає важливим елементом, що гарантує право на справедливий судовий розгляд; незалежність судів є основоположною для неупередженого розгляду справ, пов'язаних з порушенням прав громадян.

Міжнародна відповідальність держави зобов’язує виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, включаючи дотримання положень ратифікованих договорів та співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ООН, у питаннях захисту прав людини. Крім юридичних зобов’язань, держава несе моральну відповідальність перед громадянами, що передбачає створення гідних умов життя і справедливості для всіх. Такий підхід сприяє розвитку суспільної довіри до державних інституцій і правосуддя.

Порушення прав людини державою може проявлятися у формі політичних репресій, обмеження свободи слова, що позбавляє громадян можливості вільного вираження думок; дискримінації за етнічними, релігійними чи іншими ознаками, що порушує принцип рівноправності; обмеження права на мирні зібрання та демонстрації під приводом захисту громадського порядку, що фактично утискає право на колективне вираження позиції; надмірного застосування сили правоохоронними органами, яке може призводити до фізичних та психологічних травм громадян; обмеження доступу до правосуддя та необ'єктивності судових рішень, що порушує право громадян на ефективний захист і підриває довіру до судової системи.

Міжнародна спільнота виконує значну роль у підтримці стандартів захисту прав людини, здійснюючи моніторинг діяльності держав, що можуть допускати порушення прав людини, та надаючи відповідну оцінку цим діям. У певних випадках міжнародний тиск або санкції допомагають сприяти дотриманню державами міжнародних стандартів.

Отже, держава повинна не лише декларувати захист прав і свобод громадян, але й забезпечувати їх реальне втілення у житті. Громадянське суспільство та міжнародні правозахисні організації відіграють важливу роль у створенні механізмів прозорості та підзвітності держави, що є критично важливими для побудови правового суспільства.

Ключові слова: 1; обов'язок держави 2; захист прав людини 3);відповідальність.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, 1948. Прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217А (III) від 10 грудня 1948 року.

2. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 січ. 2022 р. Верховна Рада України. Київ : Парламентське видавництво, 2022. 64 с.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнятий резолюцією 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року.

4. Марчук, В. А. Права людини та роль держави у їх захисті: міжнародно-правові аспекти: монографія / за ред. В. І. Марчука. Київ : Наукова думка, 2020. С. 45–67.

5. Савченко, О. В. Етичні та правові засади захисту прав людини у діяльності держави. Право і суспільство. 2019. № 5(3). С. 56–62.

6. Декларація про право на розвиток. Прийнята резолюцією 41/128 Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 1986 року.

7. Тіщенко, І. П. Порушення прав людини в умовах глобалізації: виклики для міжнародного права. Український журнал міжнародного права. 2021. № 2. С. 14–22.

8. Amnesty International. Доповіді про права людини. URL: https://www.amnesty.org

9. Гончаренко, І. О. Міжнародне право прав людини: підручник. Київ : Алерта, 2021. 384 с.

10. Шевченко, Л. І. Роль міжнародної спільноти у моніторингу порушень прав людини: аналіз діяльності ООН та правозахисних організацій. Вісник Академії правових наук України. 2020. № 4(89). С. 85–92.

Теоретико–правові та історичні основи спортивного права як окремої галузі права

Тетяна Француз – Яковець,
д.ю.н., професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua
Олександр Нігруца,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: NihrutsaOO@krok.edu.ua

Розвиток українського законодавства та правової системи перебуває у постійному русі. Відійшла в минуле теорія про те, що в сучасній юриспруденції має бути єдина концепція - існування лише основних галузей права. З'являються нові галузі права, виокремлюються нові інститути у вже усталених галузях, а також формуються новітні галузі законодавства в системі нормативних актів. Галуззю права, яка формується і проходить своє становлення є галузь спортивного права. Однак слід констатувати відсутність єдиної нормативної бази, яка б регламентувала суспільні відносини в сфері спорту. Безумовно, важливим і вихідним елементом, навколо якого будується галузь права є нормативний акт, яким буде визначено основні засади відповідної галузі права, її суб'єкти, обсяги їх повноважень тощо.

Водночас недостатньо лише прийняти відповідний закон чи кодекс для формування нової галузі. Так, прийняття нового Виборчого кодексу України не створило окремої галузі права – виборчого права і ця галузь права знаходиться на етапі становлення. Також саме лише прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» не створює окремої галузі права у сфері управління на місцевому рівні. Так само слід відповісти на питання про відносини у сфері спорту – наразі вони не унормовані єдиним кодифікованим актом і сукупність різних нормативних актів не створює окрему галузь законодавства. Але чи відбулося вже становлення такої галузі права як спортивне право?

Слід зазначити, що в законодавчому, науковому та правозастосовному полі питання про відокремлення відносин у сфері права в окрему галузь права не отримало свого однозначного рішення. Вчені звертають увагу на відсутність єдиного бачення місця спортивного права як елемента системи права, і пропонують спортивне право в Україні розглядати як міжгалузевий інститут спортивного права, значна частина норм якого містяться у різних галузях вітчизняного права і який не може існувати самостійно, оскільки досі не має єдиного предмета і метода правового регулювання [1, с. 25].

Інші вчені, досліджуючи можливість розуміння спортивного права як комплексної галузі права, вважають за доцільне розуміти її як особливе об'єднання норм, котрі становлять вторинне комплексне утворення, оскільки

не формують за своїм глибинним економічним, соціально-політичним змістом якісно своєрідного, основоположного за специфікою правового регулювання й, отже, не наділені основними, типовими особливостями юридичного інструментарію [2, с. 6].

Протилежний підхід висловлено в інших наукових дослідженнях, де визначається дефініція спортивного права як галузь світової правової системи, яку складають правові норми, що регулюють права та обов'язки суб'єктів спорту у спортивних правовідносинах. Така дефініція розкриває сутність спортивного права як тієї галузі права, що унормовує спортивні відносини, якими є взаємні відносини суб'єктів спорту, тобто суб'єктів спортивної діяльності та її забезпечення, права і обов'язки цих суб'єктів. Останні складають предмет норм спортивного права як галузі права. В цьому понятті окремий акцент робиться на неможливості його обмеження виключно національними рамками через глобальність спорту як суспільного інституту [3, с. 18].

На користь тези про розуміння спортивного права як окремої новітньої галузі права свідчить впровадження провідними навчальними закладами окремої дисципліни «Спортивне право». Дисципліна слугує для формування у студентів теоретичних знань зі спортивного права, навичок правильного застосування законів та інших нормативних актів, які регулюють фізкультурно-спортивну діяльність в Україні, для зростання професійного юридичного рівня, рівня правосвідомості та правової культури майбутнього фахівця-правника [4].

На підтримку тези щодо виокремлення спортивного права в окрему галузь права наведемо досвід іноземних країн. Зокрема, у Великій Британії спорт і закон поєднуються, щоб охопити широкий спектр питань. Через масштаб і різноманітність спорту у Великобританії існують різні сфери, в яких спорт і закон перетинаються. Спортом керує та регулює національний керівний орган. Наприклад, футболом в Англії керує Футбольна асоціація. Однак виникають ситуації, які виходять за межі компетенції органів управління. Коли це стається, спорт і закон повинні поєднатися в окрему галузь права [5].

В США спортивне право визначається як галузь права, яка охоплює безліч підгалузей права, об'єднаних унікальними способами. Такі питання, як антимонопольне законодавство, контракти та делікти, є складовими спортивного права. Спортивне право умовно поділяють на сфери аматорського, професійного та міжнародного спорту [6].

В Туреччині спортивне право виокремлюється в окрему галузь права, яка регулює відносини клубів, створених для спортивної діяльності, компаній, які володіють командами для підтримки спортивних цілей, національних і міжнародних спортивних федерацій, а також спортсменів, які активно займаються спортом, з установами та одне з одним. Серед інститутів, що розглядаються в рамках спортивного права, окремо визначаються наступні: спонсорські договори, укладені для підтримки спортивних змагань; договори про трансляцію з телерадіокомпаніями, які є посередниками в трансляції спортивних змагань; вирішення можливих спорів, що можуть виникнути між установами та

організаціями, які організували спортивні змагання; дисциплінарні стягнення, позбавлення прав тощо [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що нова галузь права може з'явитися як результат розростання підгалузі права – перехід підгалузі права в новий якісний стан за допомогою законодавчої, правозастосовної, наукової роботи. Як наприклад, сімейне право як частина цивільного права відокремилась і стала самостійною галуззю права. Щодо нормативного регулювання відносин у сфері права, зазначимо про прийняття в грудні 1993 р. Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Цей закон є основоположним у визначеній сфері, незважаючи на великий обсяг інших нормативних актів. На наш погляд, прийняття якісно нового, основного, ключового нормативного акту, який буде відповідати сучасним запитам і реаліям, може стати поштовхом для укріплення в національному правовому полі точки зору про розуміння відносин у сфері права як таких, що формують окрему галузь права.

Список використаних джерел

1. Дубінська З.П.Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід: дис. ... канд.юрид.наук. Львів, 2021. 220 с.

2. Саннікова М.В. Онтологія розвитку галузі спортивного права. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018. № 4 (44). С. 3-9.

3. Ющик О.О. Спортивне право: теоретико-правовий аналіз, поняття, формування в національній правовій системі: автореф. канд.юрид.наук. Київ, 2020. 26 с.

4. Спортивне право: юридичний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: https://law.lnu.edu.ua/course/sportyvne-pravo#:~:text= Спортивне%20право%20–%20це%20нова%20комплексна,прав%20та%20представництва%20інтересів%20спортсменів

5. Sports Law. URL: https://www.stpaulschambers.com/expertise/sports-law/ (дата звернення 29.11.2024).

6. Sports law: Cornell Law School. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/sports_law (дата звернення 29.11.2024).

7. Sports Law: İşbiliroğlu Hukuk. URL: https://isbiliroglu.av.tr/en/sports-law/ (дата звернення 31.01.2023).

Динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності: теоретико-правові та історичні аспекти

Анатолій Француз,
доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
Яна Горобець,
магістр,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: HorobetsYS@krok.edu.ua

Безпека суспільства є одним із найважливіших аспектів сталого розвитку. Високий рівень злочинності продовжує залишатися однією з основних загроз як глобальній, так і національній безпеці.

Історія приватного розшуку демонструє, як протягом століть змінювалася роль і завдання приватних детективів, що, в свою чергу, залежало від соціально-економічних та політичних умов у різних країнах. Від часів античності, коли основними завданнями приватних розшуковців були безпека та захист особистих інтересів впливових осіб, до середньовіччя, де діяльність приватних слідчих органічно інтегрувалася в систему феодальних правовідносин, ми спостерігаємо еволюцію функцій, прав та обов'язків детективів. У новітній період інститут приватного розшуку став більш формалізованим і професійним, із чітким визначенням нормативної бази, що регулює його діяльність, зокрема у зв'язку зі зростанням економічних і корпоративних правовідносин, потребами у забезпеченні ділової безпеки та захисту особистих даних клієнтів.

Історично, розвиток приватної детективної діяльності можна простежити до початку 19 століття, коли в Європі і США почали з'являтися перші приватні детективні агентства. Цей процес супроводжувався змінами в законодавстві, що визначали правові рамки для діяльності приватних детективів. У країнах з розвиненими правовими системами приватні детективи мають чітко визначені права та обов'язки, а також зобов'язані дотримуватись певних етичних норм. Це є важливим аспектом, оскільки діяльність приватних детективів без належного регулювання може призвести до зловживань, порушення прав людини і конфіденційності, що підкреслює необхідність розробки відповідних законодавчих норм.

Визначення поняття приватно-розшукової діяльності свідчать про складність і багатогранність цього явища. Різні законодавчі та наукові джерела пропонують варіативні тлумачення, проте всі вони сходяться на тому, що приватний розшук є самостійною професійною діяльністю, яка ґрунтується на договірних засадах і спрямована на збір інформації в інтересах замовника. Однією з ключових характеристик є незалежність приватного детектива, що відрізняє його від працівників державних правоохоронних органів. Це, однак, не означає повної

автономії, адже діяльність приватного детектива регулюється законодавством, яке встановлює обмеження щодо методів та засобів збору інформації [1, с. 84].

Також приватно-розшукова діяльність охоплює широкий спектр завдань, включаючи не лише розслідування кримінальних справ та розшук зниклих осіб чи майна, але й забезпечення ділової розвідки, перевірку партнерів, захист від недобросовісної конкуренції та підприємницького шпигунства. Це свідчить про те, що сучасний інститут приватного розшуку виходить далеко за межі суто кримінально-правової діяльності, надаючи широкий спектр послуг. Водночас існує низка законодавчих та етичних обмежень, що регулюють діяльність приватних детективів, спрямованих на запобігання зловживанням і порушенням законодавства.

Інститут приватно-розшукової діяльності має багатогранний і комплексний характер. Він продовжує розвиватися відповідно до вимог суспільства та законодавства, реагуючи на нові виклики в галузі безпеки, права та захисту інтересів клієнтів. Історичний та теоретичний огляд цього інституту демонструє, що приватний розшук є невід'ємною частиною сучасного суспільства, яка потребує чіткого регулювання та контролю для забезпечення законності та справедливості в його діяльності.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання легалізації і регулювання діяльності приватних детективів набуває особливої актуальності, адже зростаюча потреба у забезпеченні особистої та бізнесової безпеки, а також у ефективній протидії злочинності вимагає створення чіткої нормативно-правової бази.

Проаналізувавши наявні законодавчі акти, було встановлено, що на сьогодні в Україні відсутня повноцінна правова регламентація діяльності приватних детективів. Незважаючи на прийняття проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», який мав на меті визначити основи функціонування цього сектору, його реалізація затягнулася через різні юридичні колізії та суперечності з чинним законодавством. Це призводить до неясності в питаннях прав та обов'язків приватних детективів, а також до необхідності розробки додаткових нормативних актів, які б узгоджували приватну детективну діяльність із законами, що регулюють діяльність правоохоронних органів.

Виявлено, що законодавство недостатньо чітко визначає критерії, які потрібно дотримуватися для отримання права на здійснення приватної детективної діяльності. Це стосується, зокрема, вимог до освіти, кваліфікаційних характеристик та умов проходження підготовки. Розглянуті критерії створюють передумови для підвищення професійного рівня приватних детективів, але потребують адаптації до сучасних реалій та вимог.

Таким чином, для розвитку приватної розшукової діяльності в Україні важливо не лише прийняти нові законодавчі акти, але й переглянути існуючі норми, що регулюють діяльність у цій сфері. Потрібна комплексна реформа, яка б охоплювала питання підготовки спеціалістів, визначення їхніх прав та обов'язків, а також належної взаємодії з правоохоронними органами.

В умовах сучасного українського суспільства, яке стає все більш складним і багатоаспектним, приватні детективи можуть стати важливими партнерами для держави в боротьбі зі злочинністю, забезпеченні правопорядку та захисті законних інтересів громадян і бізнесу. Тому розробка дієвої правової бази, що регулює їх діяльність, є пріоритетним завданням, яке вимагає термінового вирішення на рівні законодавства.

Різні моделі організації приватної розшукової діяльності у світі, відзначаючи, що в багатьох країнах, зокрема в США, Великій Британії та Австралії, приватні детективи мають чітко визначені права і обов'язки, а також підлягають суворому контролю з боку держави. Це сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до приватних детективів та запобігає можливим зловживанням з їхнього боку. Важливим аспектом є також наявність системи ліцензування, що гарантує професійну підготовку детективів і дотримання етичних норм у їхній діяльності. Українському законодавству слід врахувати ці моменти, запроваджуючи аналогічні механізми контролю та регулювання.

Перспективи розвитку приватної розшукової діяльності в Україні також пов'язані з підвищенням правової свідомості населення та популяризацією послуг приватних детективів. Оскільки суспільство стає більш обізнаним у питаннях захисту своїх прав, зростає попит на професійні послуги в цій сфері. Це підкреслює важливість освітніх програм та тренінгів для приватних детективів, які б допомогли їм адаптуватися до сучасних вимог ринку [2, с. 47].

Загалом, розвиток приватної розшукової діяльності в Україні має бути системним і продуманим процесом, що передбачає інтеграцію міжнародного досвіду з урахуванням специфіки національного законодавства та соціокультурного контексту. Це не лише сприятиме підвищенню ефективності роботи приватних детективів, але й зміцнить правопорядок в Україні, забезпечуючи належний захист прав та законних інтересів громадян. Врахування міжнародного досвіду дозволить Україні створити дієву модель приватної детективної діяльності, яка буде відповідати сучасним вимогам і викликам.

Динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності є важливим аспектом, який вимагає глибокого аналізу в контексті сучасних соціальних, економічних та правових реалій. Теоретико-правові та історичні аспекти цих видів діяльності свідчать про їх взаємозв'язок і розвиток, що відбувається під впливом змін у суспільстві, правовій системі та вимогах громадян. Приватна детективна діяльність, як один із важливих елементів системи забезпечення правопорядку, формує нові підходи до розслідування злочинів і захисту прав осіб [4 с. 16].

Таким чином, динаміка змісту приватної (розшукової) та правоохоронної діяльності є складним і багатогранним процесом, який вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових реалій. Забезпечення балансу між приватними інтересами і суспільними потребами, а також правовою захищеністю всіх учасників цього процесу, залишаються основними завданнями для законодавців, дослідників та практиків у цій сфері. Успішне вирішення цих питань сприятиме

не лише покращенню правопорядку, але й підвищенню рівня правової культури в суспільства.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, приватний детектив, правоохоронна діяльність.

Список використаних джерел

1. Даниленко С. К. Поняття, зміст детективних послуг та перспективи їх розвитку в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. Вип. № 3. С. 84–86.

2. Чудновець О. О. Правове регулювання приватної детективної діяльності в Україні: сучасний стан та перспективи. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. Вип. 1. С. 45–52.

3. Шевченко І. О. Дослідження приватної детективної діяльності в контексті правового регулювання в Україні. Право України. 2015. № 8. С. 27–32.

4. Юрко С. С. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса. 2017. 21 с.

5. Юрченко О. С. Права і обов'язки приватних детективів в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 124–130.

Поняття та сутність обмежень права власності

Віталій Скоморовський,
доктор юридичних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322
Юлія Вінніченко,
здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: VinnichenkoYV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-0293-3621

Обмеження права власності – це юридичні або фактичні вимоги, які можуть зменшувати свободу власника у використанні й розпорядженні своїм майном.

Обмеження права власності виникає з юридичних фактів, що базуються на законі або інших правових актах у випадках, передбачених законодавством. Власник є обов'язковим суб'єктом цих правовідносин. У таких обмежувальних відносинах треті особи, які передбачені законом, виступають як самостійні й незалежні суб'єкти.

Праву власності можна дати два визначення, виходячи з основних його аспектів – об’єктивного та суб’єктивного. В об'єктивному аспекті право власності розуміють як систему правових норм, що регулюють відносини власності. В свою чергу суб'єктивне право власності – це передбачена та забезпечена законом міра можливої поведінки фізичної чи юридичної особи щодо володарювання над речами, тобто можливість особи володарювати над певною, належною їй, річчю. Суб’єктивне право власності включає в себе основні правомочності, що становлять юридичні гарантії можливостей власника. До них належать: володіння, користування та розпорядження.

Законодавство України передбачає, що право власності є непорушним, але при здійсненні своїх прав власник зобов’язаний дотримуватися моральних засад суспільства та не може використовувати своє право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, а також, усвідомлювати, що власність, перш за все, зобов’язує (ст. ст. 13 та 41 Конституції України) [1].

Так, Конституція України передбачає «обмеження» прав і свобод законом тільки в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров’я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави, по суті, відтворюючи формулювання п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини [2].

Звертаючись до Цивільного кодексу України (далі ЦКУ), який регулює питання втручання держави у право власності особи, то слід зазначити, що відповідно до частини 6 статті 319 ЦКУ, держава не втручається у здійснення власником права власності. Як зазначено у ч. 7 ст. 319 ЦКУ «діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов’язано

допустити інших осіб до користування його майном лише у випадках і в порядку, встановлених законом» [3].

Тільки закон має право визначати, як і коли можна обмежувати особу в реалізації її права власності. Такі обмеження повинні застосовуватися лише в тих випадках і в такій мірі, коли існує загроза правам, свободам та гідності громадян або інтересам суспільства, а також можуть привести до погіршення екологічної ситуації та природних характеристик земель. Це гарантує захист права власності осіб і забороняє випадкові та необґрунтовані обмеження.

Також варто зазначити, що відповідно до статті 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року [4] кожен має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Водночас, у ч. 2 статті 1 Протоколу зазначено, що вищенаведені положення жодним чином не обмежують право держави приймати і вводити в дію такі закони, які вона вважає необхідними для контролю за використанням майна в суспільних інтересах або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Вивчення досліджень щодо обмежень прав дає змогу виокремити такі принципи встановлення цих меж:

1) принцип пропорційності, що стосується цілей обмежень;

2) принцип пропорційності за суттю;

3) принцип необхідності;

4) принцип доцільності [5, с. 85].

Сьогодні є важливим належне закріплення обмежень права власності в цивільному законодавстві. Відомий український цивіліст О. Дзера підкреслює, що термінове прийняття комплексного законодавства щодо відносин власності має на меті нормалізацію розвитку цих відносин та стимулювання становлення справжньої ринкової економіки, вільної від ідеологічних обмежень [6, с. 70]. Таким чином, грамотне нормативне регулювання права власності, зокрема й пов'язаних обмежень, сприятиме здоровому розвитку відносин власності на основі приватно-правових принципів та захисту майнових прав учасників цих відносин.

У практиці реалізації своїх прав та інтересів, держава та територіальні громади через органи державної влади та місцевого самоврядування мають можливість втручатися як у право власності осіб, так і в обставини, що породжують права та обов’язки. За даними аналізу практики Суду, таке втручання є допустимим і закріплене в статті першого Протоколу до Конвенції, але лише за умови дотримання меж правомірного втручання з боку держави. Важливо відзначити, що ці межі будуть поважатися, якщо буде враховано «інтерес суспільства», що може включати інтереси держави, окремих регіонів, громад або певних сфер діяльності людини.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що обмеження права власності, як суб'єктивного речового права, є законодавчо встановленим

звуженням змісту та обсягу права власності, що проявляється у загальному забороні для власника здійснювати певні дії з його майном у межах наявних правомочностей, при цьому відповідно до вимог законності, необхідності, доцільності та співмірності кінцевої мети.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 01.10.2024).

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 01.10.2024).

5. Мічурін Є.О. До природи обмежень майнових прав фізичних осіб. Форум права. 2006. № 3. С. 81-86.

6. Дзера О. В. Інститут права власності за новим цивільним законодавством і європейські стандарти з охорони права власності. Університетські наукові записки. 2005. № 1-2 (13-14). С. 68-75.

Проблеми та напрями вдосконалення функцій цивільного законодавства

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Вікторія Мороз,
студентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: morozvo@krok.edu.ua

Значення цивільного законодавства є фундаментальною частиною правової системи, яке регулює майнові та особисті немайнові відносини. Воно забезпечує захист прав фізичних та юридичних осіб, регулює договірні відносини, встановлює правила щодо власності, спадкування та інших сфер життя. Удосконалення цивільного законодавства сприяє стабільності правового поля, розвитку економіки та суспільного добробуту. Цивільне законодавство, цивілістична наука і практика розрізняють такі функції: регулятивну, охоронну, попереджувально-виховну, попереджувально-стимулюючу.

Цивільне законодавство, є базовим інструментом регулювання майнових і немайнових відносин, що відіграє важливу роль у забезпечені стабільності суспільних відносин. Однак, функції цивільного законодавства стикаються з низкою проблем, що знижують ефективність їх реалізації.

Реалізація регулятивної функції забезпечує врегулювання нормами цивільного права відносин власності, товарно-грошових та особистих немайнових. Так, статті ЦК України виконують регулятивну функцію, оскільки правила статей регламентують товарно-грошові відносини з приводу купівлі-продажу майна і, отже, передбачають права та обов'язки покупця і продавця, наслідки невиконання сторонами своїх обов'язків, відповідальність продавця за відсудження проданої речі у покупця. Те саме можна сказати про переважну більшість цивільно-правових норм, у яких реалізується регулятивна функція. Проблеми регулятивної функції, це нечіткість та суперечливість норм цивільного законодавства, які призводять до різного тлумачення прав та обов’язків суб’єктів [1].

Чинність охоронної функції забезпечує захист порушених суб'єктивних майнових і особистих прав. ЦК України виконує охоронну функцію, бо за її допомогою може бути відновлено майнове становище, зокрема громадянина, право власності якого на певну річ порушено внаслідок її знищення. Проблемами охоронної функції є недостатня ефективність механізмів захисту прав суб’єктів цивільного права, та проблеми виконання судових рішень у цивільних справах.

Чимало цивільно-правових норм виконують охоронну функцію, у тому числі норми, присвячені цивільно-правовим договорам: купівлі-продажу, поставці, майновому найму тощо. Цивільно-правові норми, які передбачають

охоронні позадоговірні зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання чи збереження майна за рахунок коштів іншої особи, головним чином виконують охоронну функцію.

Попереджувально-виховна функція тісно пов'язана з охоронною. Попереджувально-виховний ефект досягається через інститут цивільно-правової відповідальності. Сам факт існування цивільно-правових норм про відповідальність позитивно впливає на свідомість громадян, утримуючи їх від правопорушень.

Коли ж вчинено цивільний делікт шляхом заподіяння шкоди майну громадянина або організації, то попереджувально-виховний ефект цивільно-правової відповідальності реалізується через виконання обов'язку правопорушником з відшкодування заподіяних збитків. Відчувши майновий тягар, правопорушник повинен переглянути й змінити своє негативне ставлення до прав громадян та організацій. Під впливом понесених втрат у його свідомості мають вироблятися позитивні соціально-психологічні настанови, спрямовані на додержання у майбутньому покладених на нього цивільних обов'язків. У цьому полягає виховний і попереджувальний вплив заходів цивільно-правової відповідальності. Таким уявляється механізм здійснення охоронної і попереджувально-виховної функцій цивільно-правової відповідальності. Для вдосконалення попереджувально-виховної функції цивільного законодавства необхідно створити синергетичну систему, яка об’єднуватиме зусилля держави, громадських організацій і громадян. Це передбачає постійне оновлення нормативної бази, активну правову освіту населення та ефективні механізми запобігання правопорушенням.

Попереджувально-виховна функція може здійснюватися лише щодо правопорушників, чия поведінка заслуговує на осудження. Неможливо виховувати громадян чи трудові колективи, які з погляду суб'єктивного ставлення до своєї діяльності є сумлінними і бездоганними. Якщо ж законодавець допускає цивільно-правову відповідальність незалежно від вини, то, на наш погляд, має застосовуватися не попереджувально-виховна функція, а попереджувально-стимулююча.

Її зміст полягає у стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної суспільству і державі поведінки громадян та організацій. Так, інститут деліктної підвищеної (незалежно від вини) відповідальності за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки виконує попереджувально-стимулюючу функцію. Суть останньої - у стимулюванні зусиль власників джерел підвищеної небезпеки на їх поступове зменшення для оточуючих шляхом удосконалення технічних засобів і заходів з техніки безпеки.

Адаптація до сучасних викликів цивільного законодавства повинно враховувати нові виклики, такі як глобалізація та цифровізація розвитку нових форм власності та підприємницької діяльності. Особливо важливою є адаптація законодавства до використання електронних угод, цифрового підпису, та захисту даних в умовах розвитку інформаційних технологій [2].

Напрямами вдосконалення цивільного законодавства є систематизація та кодифікація норм, де потрібно усунути суперечності між різними законами та створити узгоджене, комплексне цивільне законодавство. Оновлення правових норм це внесення змін до кодексу для врахування сучасних економічних і соціальних реалій, включаючи норми, що регулюють цифрові права та інтелектуальну власність. Запровадження нових правових інститутів, розробка механізмів для регулювання нових видів правовідносин, таких як смарт-контракти. Також це створення нових ефективних механізмів судового захисту цивільних прав, та вдосконалення процедур виконання рішень суду.

Перспективами розвитку цивільного законодавства є реформування цивільного законодавства яке полягає у створенні більш гнучкого і адаптивного правового поля, що відповідатиме вимогам часу та забезпечить належний захист прав суб'єктів правовідносин. Це вимагає постійного аналізу ефективності чинних норм, врахування міжнародного досвіду та активної взаємодії з правозастосовними органами [3].

Отже, вдосконалення цивільного законодавства має орієнтоване на побудову гнучкої, сучасної правової системи яка здатна ефективно реагувати на нові виклики та забезпечити захист прав громадян в умовах глобалізації інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: станом на 16.01.2003 № 435-IV. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 20.11.2024)

2. Шевченко Я.М., Бошицький Ю.Л., Бабаскін А. Ю., Венецька М. В., Кучеренко І. М. Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України / Ярославна Миколаївна Шевченко (відп.ред.). К., 2005. 456с.

3. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання: URL:

4. Г.О. Світлична. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання. Вісник Верховного Суду України №12, 2012. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10327/1/Svetlichnaya_38-45.pdf (дата звернення: 20.11.2024)

Цифровізація процесу виконання судових рішень

Наталія Степаненко,
науковий керівник доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Денис Фірсов,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FirsovDY@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-4498-5026

Цифровізація є одним з чинників сучасних прогресивних змін у багатьох сферах суспільного життя, зокрема й у процесах пов'язаних з правосуддям. Найважливішим складником правозастосування виступає процес виконання судових рішень, оскільки саме фактичне виконання судових актів забезпечує реальне здійснення правосуддя та гарантує захист і відновлення порушених прав. У зазначеному контексті, цифровізація заходів примусового виконання судових рішень є дієвим інструментом для підвищення ефективності, а впровадження інформаційних технологій, автоматизованих систем і електронних платформ дозволяє значно оптимізувати та пришвидшити цей процес, зменшивши вплив людського фактора, забезпечити оперативний доступ до інформації та скоротити час на виконання судових рішень.

Законом України № 797-IX від 15.07.2020 р. внесено зміни до статті 4, Закону України «Про виконавче провадження», та доповнено наступним змістом: «Виконавчий документ може бути видано у формі електронного документа відповідно до законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги». Порядок пред'явлення до виконання виконавчих документів, виданих у формі електронного документа, визначається Міністерством юстиції України» [1], що започаткувало подальшу нормативну реалізацію, алгоритму оформлення та пред'явлення електронного виконавчого документа до примусового виконання.

Так, пунктом 2 XV розділу Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, передбачається, що пред'явлення до примусового виконання виконавчого документа, виданого у формі електронного документа, забезпечується з використанням:

• засобів Єдиного державного веб порталу електронних послуг (далі-Порталу Дія), зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія) стягувачами-фізичними особами;

• підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», стягувачами-фізичними та юридичними особами [2].

Слід зазначити, що запроваджена можливість отримання виконавчого

документа в електронний формі, здатна в подальшому скоротити бюрократичні процеси з видачі паперових виконавчих документів, значно пришвидшити час пред'явлення до примусового виконання спростивши комунікацію, зменшити фінансові витрати з виготовлення та надсилання, запобігти втраті під час поштового пересилання, тощо.

Статтею 129-1 Основного Закону України передбачається, що Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку [3]. Держава зобов'язана організувати систему виконання судових рішень, яка буде ефективною як за законодавством, так і на практиці. Також Суд зазначає, що саме на державу покладається обов'язок вжиття у межах її компетенції усіх необхідних кроків для того, щоб виконати остаточне рішення суду та, діючи таким чином, забезпечити ефективне залучення усього її апарату [4].

З метою комплексного удосконалення процесу примусового виконання рішень, його оптимізації та осучаснення шляхом цифровізації, 20 листопада 2024 року Верховною Радою України, прийнято за основу проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження № 9363 від 07.06.2023 року передбачено внесення змін до низки Законів, що передбачає розширення функціоналу автоматизованої системи виконавчого провадження, зокрема, щодо взаємодії виконавців з державними органами, банками, іншими фінансовими установами, небанківськими надавачами платіжних послуг тощо; запровадження взаємодії між Єдиним реєстром боржників та іншими реєстрами; можливість формування довідки про наявність/відсутність відомостей про особу в Єдиному реєстрі боржників; здійснення автоматизованого арешту коштів тощо [5].

Цифровізація процесу примусового виконання судових рішень має значний потенціал для підвищення ефективного та своєчасносного забезпечення обов'язковості виконання судових рішень, захисту і відновлення порушених прав. Проте, для її успішного впровадження потрібно ухвалити зміни до чинного законодавства, що дозволить подолати технічні, правові та організаційні виклики з якими щодня стикається система виконання судових рішень в Україні.

Ключові слова: виконання судових рішень; право; виконавче провадження; заходи примусового виконання; завершальна стадія; цифровізація процесу; забезпечення обов'язковості виконання.

Список використаних джерел

1. Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про виконавче провадження» щодо запровадження електронної форми виконавчого документа, Закон України № 797-IX (2020) (Україна). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-20#Text (дата звернення: 20.11.2024)

2. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, Наказ Міністерства юстиції України № 2432/5 (2024) (Україна). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#Text (дата звернення: 20.11.2024)

3. Конституція України, № 254к/96-ВР (2020) (Україна). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 20.11.2024)

4. Справа «Глоба проти України» (Заява № 15729/07), Рішення Європейського суду з прав людини (2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_911#Text (дата звернення: 20.11.2024)
5. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект щодо цифровізації виконавчого провадження (б. д.). Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/255797.html (дата звернення: 20.11.2024)

Відновне правосуддя для неповнолітніх: альтернатива покаранню чи спосіб відновлення прав?

Інна Доляновська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університету економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096

За даними Генеральної прокуратури України у 2023 році кількість неповнолітніх осіб, яким було повідомлено про підозру становила наступну кількість: особи до 14 років – 114, з 14-15 років – 540, з 16-17 років – 1098. Превалююча кількість повідомлених підозр стосувалась вчинення таких кримінальних правопорушень, як: крадіжки – 807 випадків, грабежів – 97 випадків, розбоїв – 35 випадків, шахрайств – 79 випадків. В той час, як кількість підозр у вчиненні більш тяжких і небезпечних правопорушень відзначалася меншою кількістю, зокрема: умисних вбивств – 11 випадків, 348 тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості, зґвалтувань – 30, 92 випадки незаконного заволодіння транспортними засобами, 56 випадків хуліганства, 111 випадків незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин. Очевидно, що характер підліткової злочинності у 2023 році не відзначався особливою небезпечністю, більшість кримінальних правопорушень мала корисливу спрямованість [1].

Даний вид злочинності є особливим в усій структурі злочинності, адже загальновизнаним є той факт, що юні злочинці після відбуття покарання, а особливо у виді позбавлення волі, найчастіше поповнюють ряди вже дорослих злодіїв. Як слушно зазначає з цього приводу Дундич Л.В., не можна побудувати нормальне демократичне суспільство, не приділяючи належної уваги неповнолітнім [2, с.97].

Проблеми запобігання злочинності неповнолітніх, а особливо питання їх виправлення без ізоляції від родини, навчання, виховання та соціалізації, що неминуче стається у разі направлення до виправних установ, було і залишається актуальним для країни, особливо зараз, коли Україна доводить всій європейській спільноті дієвість такого демократичного інституту як права людини та дитини. Тому вкрай дієвими на сьогодні видаються можливості інституту відновного правосуддя для неповнолітніх.

Відновне правосуддя як інститут було започатковано на теренах Сполучених Штатів Америки, Нової Зеландії та Австралії вже на початку 2000-х років, стало частиною законодавства багатьох країн Європи. Під цією процедурою за даними Європейського форму відновного правосуддя розуміють «такий підхід до правосуддя та комунікативний процес, за якого забезпечується право дитини бути почутою, який вибудовується на засадах добровільності, конфіденційності та неупередженості…фокус відновного правосуддя ґрунтується на можливості інтеграції та ресоціалізації для неповнолітнього порушника, його підтримки,

забезпечення прав і свобод… » [3].

Україною вже зроблено перші кроки по запровадженню даної процедури у вітчизняне, насамперед кримінально-процесуальне законодавство. Мова йде про Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України, яким у 2019 році запроваджено пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Дана урядова ініціатива викликана Рамковим рішенням Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві», прийняте 2001 року, яке зобов'язує всі держави ЄС поширювати медіацію в кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-яких угод між жертвою та правопорушником, що були досягнуті в процесі медіації; Резолюція Ради з соціальних та економічних питань ООН, прийнята 2002 року, рекомендує всім державам розробляти та впроваджувати програми відновного правосуддя у національне кримінальне судочинство [4]. Тому, враховуючи вищезазначене та загальний курс держави на гуманізацію кримінально-правової політики та політики виконання покарань, наразі відбувається активна реалізація вже нового Пілотного Проєкту Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ та Офісу Генерального прокурора «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх,які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» зокрема із залученням до Проєкту громадської організації «Фокус права». Даний документ містить покрокові положення про інформування сторін кримінального провадження за участю неповнолітніх про можливості участі у програмі відновного правосуддя, в тому числі із використанням інструментів медіації як способу вирішення конфліктів, зразки необхідних процесуальних документів тощо [5].

Подібні сприятливі для неповнолітніх порушників законодавчі ініціативи перекликаються із науковою ідеєю про те, за якими напрямами має здійснюватися попередження злочинності неповнолітніх. Ось як точно висловлюється з цього приводу О.В. Британська: «…Сутністю та основними напрямами запобігання злочинності неповнолітніх в Україні є створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи; закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочини та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин… » [6, с.293].

Відновне правосуддя – це примирення неповнолітнього правопорушника із особою (фізичною або навіть і юридичною) потерпілою виключно від кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину, яке здійснюється незалежним посередником (медіатором) і в рівному обсязі забезпечує права як потерпілої особи, так і неповнолітньої особи, що скоїла кримінальне правопорушення.

Звичайно, для застосування даної процедури є необхідні умови, зокрема і потерпілий, і неповнолітній порушник мають дати згоду на участь, що тягне

обов'язкове визнання злочину порушником. І тільки потім між жертвою та порушником за допомогою посередника (медіатора) відбувається проведення діалогу, результати якого у вигляді угоди про відшкодування завданої шкоди та примирення сторін є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності в суді [7].

Перевагами відновного правосуддя є наступні: 1. Недопущення «занурення» неповнолітнього порушника у кримінальний процес та/або у систему відбування покарання, включаючи негативний вплив на свідомість та особистість підлітків осіб, які відбувають покарання. 2. Надання неповнолітньому можливості ресоціалізації всередині соціуму, а не ресоціалізації як процесу відновлення втрачених соціальних зв'язків після відбування покарання. 3. Запобігання повторному вчиненню не тільки кримінальних, а й адміністративних правопорушень. 4. Вироблення «поваги до права» як до інструменту, завдяки якому стало можливим залишатися в родині та вести практично звичний спосіб життя після вчинення кримінального правопорушення. 5. Нарешті можливість реалізації низки основоположних прав дитини, а саме права на розвиток особистості, на відпочинок і дозвілля, на освіту, на перебування в родині, нарешті права на примирення із потерпілим. 6. Також дуже важливим такі елементи проведення примирювальної процедури за участі незалежного посередника (медіатора): до юного порушника ставляться як до особистості і надають потерпілому можливість краще зрозуміти особу порушника, причини, які штовхнули його на вчинення правопорушення; визнання вини порушником відбувається в конфіденційній, налаштованій на діалог мирній обстановці, що врешті сприяє розвитку почуття справедливості та відповідальності для неповнолітнього.

Ключові слова: права дитини; неповнолітні; відновне правосуддя.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2 (дата звернення 26.11.2024)

2. Дундич Л.В. Проблема злочинності серед неповнолітніх в Україні та заходи запобігання їй. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2019. №42. Том.2. С.96-99. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/26.pdf (дата звернення 26.11.2024)

3. What is restorative justice? URL: https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-and-child-justice (дата звернення 26.11.2024)

4. Про реалізацію Пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text (дата звернення 26.11.2024)

5. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх,які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ Міністерства юстиції країни від 25 липня 2024 року №1116/42461. URL: https://zakon.

rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text (дата звернення 26.11.2024)
6. Британська О.В. Поняття, напрями та заходи запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №5. С.292-294. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2020/75.pdf (дата звернення 26.11.2024)
7. Відновне правосуддя – новий підхід реагування на злочин, вчинений неповнолітніми. URL: https://minjust.gov.ua/m/vidnovne-pravosuddya-noviy-pidhid-reaguvannya-na-zlochin-vchineniy-nepovnolitnimi (дата звернення 26.11.2024)

Правові механізми участі держави у регулюванні електронної комерції

Олександр Цвик,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TsvykOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-7109-0162

З встановленням ринкових відносин стрімко почала розвиватися підприємницька діяльність, а процес глобалізації та поширення доступу до всесвітньої мережі зумовив виникнення такого поняття цифрової економіки як електронна комерція. Особливістю правовідносин у сфері електронної комерції є їхній екстериторіальний характер, а також висока технологічність, яка передбачає широке впровадження інновацій, зокрема використання віртуальних активів (криптовалюти), технологій блокчейну, штучного інтелекту, хмарних обчислень тощо.

Водночас така динамічність і транснаціональність створюють потребу в постійному оновленні нормативної бази та активній участі держави у правовому регулюванні цієї галузі. Так, в частині 1 статті 2 Закону України «Про електронну комерцію» вказано, що учасниками відносин у сфері електронної комерції є суб'єкти електронної комерції, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [1].

Це означає, що держава не тільки створює правове поле для функціонування електронної комерції, але й виступає активним суб'єктом цих відносин, який реалізується через правові механізми. На підставі нормативно-правової бази можна визначити, що роль держави у регулюванні електронної комерції відбувається через нормативно-правове забезпечення, контроль та моніторинг суб'єктів у сфері електронної комерції, захист прав споживачів та реалізацію фіскальних механізмів.

Так, основу регулювання складає Конституція України, як акт вищої юридичної сили, що статтею 42 закріплює право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом та норми Цивільного Кодексу України та Господарського Кодексу України, що встановлюють правові основи господарської діяльності між учасниками в Україні [2].

Щодо спеціального правового регулювання, основним актом є Закон України "Про електронну комерцію", який визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-комунікаційних систем та визначає права та обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [1].

Важливим правовим механізмом, яким держава регулює електронну комерцію є контроль та моніторинг суб'єктів у сфері електронної комерції для

дотримання законодавчих вимог. Так, наприклад пунктом 6 статті 7 Закону України «Про Національний Банк України» зазначено, що Національний банк здійснює державне регулювання на платіжному ринку, визначає засади функціонування платіжного ринку України, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжного ринку [3].

З огляду на зростання практики приймання оплати за товари та послуги у віртуальних активах (криптовалюті) суб'єктами електронної комерції, через відсутність належного правового регулювання такі платежі залишаються поза межами правового поля, що сприяє формуванню тіньової економіки.

На законодавчому рівні питання регулювання використання віртуальних активів в Україні залишається невирішеним. Наразі у Верховній Раді зареєстровано декілька законопроєктів, спрямованих на легалізацію віртуальних активів, проте жоден із них досі не був ухвалений. Це створює правову невизначеність, оскільки суб'єкти електронної комерції позбавлені можливості законно приймати такі платежі.

У випадках, коли оплата у віртуальних активах все ж здійснюється за допомогою технічних платіжних рішень, виникають додаткові проблеми через відсутність законодавчого регулювання. Зокрема, не визначено порядок відображення таких надходжень у податковій звітності, оскільки на нормативному рівні немає чіткого визначення самого поняття «віртуальні активи» (криптовалюти).

Окрім питань регулювання новітніх технологій, важливим аспектом є захист прав споживачів, який забезпечується державою через відповідні нормативно-правові акти. Згідно зі статтею 42 Конституції України, держава забезпечує захист прав споживачів, здійснює контроль за якістю та безпекою товарів і послуг, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [2]. Закон «Про електронну комерцію» гарантує покупцям право на отримання повної інформації про продавця, укладення договорів, умови яких чітко визначені та зрозумілі споживачу, а також можливість обміну чи повернення товару відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» [4]

Отже, на сьогоднішній день існує комплекс правових механізмів участі держави у регулюванні електронної комерції, зокрема нормативно-правове забезпечення, контроль та моніторинг суб'єктів у сфері електронної комерції, захист прав споживачів та реалізацію фіскальних механізмів. Проте, для зменшення практичних проблем необхідно виправляти неточності та усувати прогалини, що містяться в законах.

Список використаних джерел

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII 96 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 45. – Ст. 410.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141
3. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Верховна рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Tex
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII96 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

Проблеми та напрями вдосконалення функцій цивільного законодавства

Наталія Степаненко,
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Вікторія Мороз,
сстудентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: morozvo@krok.edu.ua

Значення цивільного законодавства є фундаментальною частиною правової системи, яке регулює майнові та особисті немайнові відносини. Воно забезпечує захист прав фізичних та юридичних осіб, регулює договірні відносини, встановлює правила щодо власності, спадкування та інших сфер життя. Удосконалення цивільного законодавства сприяє стабільності правового поля, розвитку економіки та суспільного добробуту. Цивільне законодавство, цивілістична наука і практика розрізняють такі функції: регулятивну, охоронну, попереджувально-виховну, попереджувально-стимулюючу.

Цивільне законодавство, є базовим інструментом регулювання майнових і немайнових відносин, що відіграє важливу роль у забезпечені стабільності суспільних відносин. Однак, функції цивільного законодавства стикаються з низкою проблем, що знижують ефективність їх реалізації.

Реалізація регулятивної функції забезпечує врегулювання нормами цивільного права відносин власності, товарно-грошових та особистих немайнових. Так, статті ЦК України виконують регулятивну функцію, оскільки правила статей регламентують товарно-грошові відносини з приводу купівлі-продажу майна і, отже, передбачають права та обов'язки покупця і продавця, наслідки невиконання сторонами своїх обов'язків, відповідальність продавця за відсудження проданої речі у покупця. Те саме можна сказати про переважну більшість цивільно-правових норм, у яких реалізується регулятивна функція. Проблеми регулятивної функції, це нечіткість та суперечливість норм цивільного законодавства, які призводять до різного тлумачення прав та обов’язків суб’єктів [1].

Чинність охоронної функції забезпечує захист порушених суб'єктивних майнових і особистих прав. ЦК України виконує охоронну функцію, бо за її допомогою може бути відновлено майнове становище, зокрема громадянина, право власності якого на певну річ порушено внаслідок її знищення. Проблемами охоронної функції є недостатня ефективність механізмів захисту прав суб’єктів цивільного права, та проблеми виконання судових рішень у цивільних справах.

Чимало цивільно-правових норм виконують охоронну функцію, у тому числі норми, присвячені цивільно-правовим договорам: купівлі-продажу, поставці, майновому найму тощо. Цивільно-правові норми, які передбачають

охоронні позадоговірні зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання чи збереження майна за рахунок коштів іншої особи, головним чином виконують охоронну функцію.

Попереджувально-виховна функція тісно пов'язана з охоронною. Попереджувально-виховний ефект досягається через інститут цивільно-правової відповідальності. Сам факт існування цивільно-правових норм про відповідальність позитивно впливає на свідомість громадян, утримуючи їх від правопорушень.

Коли ж вчинено цивільний делікт шляхом заподіяння шкоди майну громадянина або організації, то попереджувально-виховний ефект цивільно-правової відповідальності реалізується через виконання обов'язку правопорушником з відшкодування заподіяних збитків. Відчувши майновий тягар, правопорушник повинен переглянути й змінити своє негативне ставлення до прав громадян та організацій. Під впливом понесених втрат у його свідомості мають вироблятися позитивні соціально-психологічні настанови, спрямовані на додержання у майбутньому покладених на нього цивільних обов'язків. У цьому полягає виховний і попереджувальний вплив заходів цивільно-правової відповідальності. Таким уявляється механізм здійснення охоронної і попереджувально-виховної функцій цивільно-правової відповідальності. Для вдосконалення попереджувально-виховної функції цивільного законодавства необхідно створити синергетичну систему, яка об’єднуватиме зусилля держави, громадських організацій і громадян. Це передбачає постійне оновлення нормативної бази, активну правову освіту населення та ефективні механізми запобігання правопорушенням.

Попереджувально-виховна функція може здійснюватися лише щодо правопорушників, чия поведінка заслуговує на осудження. Неможливо виховувати громадян чи трудові колективи, які з погляду суб'єктивного ставлення до своєї діяльності є сумлінними і бездоганними. Якщо ж законодавець допускає цивільно-правову відповідальність незалежно від вини, то, на наш погляд, має застосовуватися не попереджувально-виховна функція, а попереджувально-стимулююча.

Її зміст полягає у стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної суспільству і державі поведінки громадян та організацій. Так, інститут деліктної підвищеної (незалежно від вини) відповідальності за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки виконує попереджувально-стимулюючу функцію. Суть останньої - у стимулюванні зусиль власників джерел підвищеної небезпеки на їх поступове зменшення для оточуючих шляхом удосконалення технічних засобів і заходів з техніки безпеки.

Адаптація до сучасних викликів цивільного законодавства повинно враховувати нові виклики, такі як глобалізація та цифровізація розвитку нових форм власності та підприємницької діяльності. Особливо важливою є адаптація законодавства до використання електронних угод, цифрового підпису, та захисту даних в умовах розвитку інформаційних технологій [2].

Напрямами вдосконалення цивільного законодавства є систематизація та кодифікація норм, де потрібно усунути суперечності між різними законами та створити узгоджене, комплексне цивільне законодавство. Оновлення правових норм це внесення змін до кодексу для врахування сучасних економічних і соціальних реалій, включаючи норми, що регулюють цифрові права та інтелектуальну власність. Запровадження нових правових інститутів, розробка механізмів для регулювання нових видів правовідносин, таких як смарт-контракти. Також це створення нових ефективних механізмів судового захисту цивільних прав, та вдосконалення процедур виконання рішень суду.

Перспективами розвитку цивільного законодавства є реформування цивільного законодавства яке полягає у створенні більш гнучкого і адаптивного правового поля, що відповідатиме вимогам часу та забезпечить належний захист прав суб'єктів правовідносин. Це вимагає постійного аналізу ефективності чинних норм, врахування міжнародного досвіду та активної взаємодії з правозастосовними органами [3].

Отже, вдосконалення цивільного законодавства має орієнтоване на побудову гнучкої, сучасної правової системи яка здатна ефективно реагувати на нові виклики та забезпечити захист прав громадян в умовах глобалізації інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: станом на 16.01.2003 № 435-IV. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 20.11.2024)

2. Шевченко Я.М., Бошицький Ю.Л., Бабаскін А. Ю., Венецька М. В., Кучеренко І. М. Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України / Ярославна Миколаївна Шевченко (відп.ред.). К., 2005. 456с.

3. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання: URL:

4. Г.О. Світлична. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання. Вісник Верховного Суду України №12, 2012. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10327/1/Svetlichnaya_38-45.pdf (дата звернення: 20.11.2024)

Витоки інтернету: науковий огляд досліджень

Ярослав Худолєй,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: khudolieiyh@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-4024-7007

Інтернет як мережа бере своє коріння із військових розробок оборонно-наукових відомств США. У 1969 році за ініціативою Пентагону було створено Агентство передових дослідницьких проектів Міністерства оборони США – DARPA (Department of Defense ARPA – Advanced Research Projects Agency). До кінця 1969 р. було запущено та сполучено чотири хост-комп'ютера в первинну мережу ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network – мережа Агентства Перспективних Досліджень), яка стала зародком мережі Інтернет.

Кардинальним зламом у розповсюдженні Інтернету в якості інновації стали 90-і роки XX ст. Зокрема, у 1990 році відбулася історична подія – перший запуск Всесвітньої Павутини. Проте після цього етапу розвитку, Інтернет залишався в основному областю для технічних ентузіастів протягом наступних трьох років, і комерційний сектор та громадськість не виявляли до нього особливого інтересу. До червня 1993 року менше ніж 2 % центральних комп'ютерів, що були частиною цієї мережі, мали комерційний статус. У тому ж році група студентів в університеті штату Іллінойс, включаючи Марка Андерсена, який став співзасновником компанії Netscape Inc, розробила веб-браузер і супутні програмні застосунки, які дозволяли користувачам переглядати все більше та більше веб-сайтів, а також відображати й відправляти примітивну графіку та текст. Цей браузер, опублікований в мережі Інтернет, почав швидко поширюватися по всьому світу, В результаті як індивідуальні користувачі, так і компанії стали створювати особисті «домашні сторінки» для публікації різних матеріалів, спочатку просто для задоволення. Бурхливий ріст, який відбувся в кінці 1993 року, був надзвичайно швидким, навіть за технологічними стандартами. До липня 1996 року кількість комп'ютерів, підключених до мережі, зросла більш ніж в тисячу разів, досягнувши 150 тисяч. Бізнес великих розмірів також вступив у світ Інтернету, і до кінця 1996 року 90 % веб-сайтів мали розширення «com».

Представлені події в світлі розвитку Інтернету є лише малою частиною стрімкого процесу його еволюції. В контексті поточного етапу дослідження висвітлення цих подій є побічним з урахуванням відмінностей у темпах розвитку наукової доктрини та самої мережі Інтернет як багатофункціонального інформаційно-комунікаційного середовища. До слова, одним з центральних об'єктів наукових розробок відносно мережі Інтернет, її правового регулювання є в першу чергу поняття «Інтернет».

Навіть зараз немає єдиного розуміння і визначення цього ключового поняття, розуміння його природи. Отже і предмет регулювання є досить розпливчастим і неоднорідним. Серед першовідкривачів глибинного вивчення даної проблеми в

Україні стали А. Тадейко та К. Шахбазян.

А. Тадейко вважає, що Інтернет – це електронна комунікаційна мережа, що зв'язує комп'ютери в усьому світі через телефонні лінії і кабелі з оптичних волокон [1, с. 116]. К. Шахбазян визначає поняття мережі Інтернет для міжнародного права як міжнародну телекомунікаційну мережу загального користування, призначену для обміну повідомленнями (даними), яка є комплексним предметом правового регулювання різноманітних суспільних відносин в єдиній системі, що існує завдяки глобальній комп'ютерній мережі і призначена для обміну даними, які зчитуються машиною та представлені у вигляді, зрозумілому для людини. О. Зайцева визначає Інтернет як глобальне інформаційне простір, що ігнорує державні кордони, і це робить його явищем нового рівня у світовому співтоваристві. Ця система є унікальним засобом доступу до інформації щодо будь-яких видів діяльності або інтересів людини. Вона також є об'єктом для розробки та впровадження новітніх програмних та інструментальних технологій, що робить Інтернет сферою інтенсивного розвитку в майбутньому [2, с. 193].

Репрезентовані вище дефініції, що були запропоновані науковцями, набули поширення та стали обговорюватися лише XXI столітті. Фактично, більшість фундаментальних дисертаційних праць та монографій, які хоча б дотично стосувалися проблеми за цим питанням, побачили світ вже після 2005 року, що свідчить про певний період стагнації у відношенні розробки поточної тематики: К. Бєляков «Інформація та Інтернет в праві: теорія і практика», І. Орехова «Державний контроль господарської діяльності: адміністративно-правові засади», О. Леонідова «Адміністративна відповідальність за проступки у сфері телекомунікацій», «Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію» О. Марценюка (2009).

І. Орехова резюмує, що державний контроль за функціонуванням мережі Інтернет має бути закріплено в рамках поняття державного контролю у сфері господарської діяльності та належним чином закріплено (враховуючи положення спеціальних законів, наприклад Закон України «Про телекомунікації»). Науковиця вказує, що контроль за змістом використання мережі Інтернет деякими групами суб'єктів є не менш важливим в контексті втілення контрольної та превентивної функцій, ніж податковий, ціновий чи антимонопольний види контролю.

О. Леонідов, розглядаючи юридичну відповідальність за правопорушення в мережі Інтернет в світлі регламентації телекомунікацій, пропонує встановити особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, вчинені у сфері функціонування мережі Інтернет. При цьому з огляду на нерозробленість видів та юридичних складів правопорушень вчений рекомендує проводити градацію таких правопорушень і на законодавчому рівні узгодити й прийняти критерії співставлення юридичної відповідальності, санкції/покарання за нього зі звичайним аналогічним правопорушенням.

О. Марценюк в якості універсального способу врегулювання спеціального режиму юридичної відповідальності за правопорушення в мережі Інтернет пропонував прийняття профільної кодифікації – Інформаційного кодексу України

[3, с. 39]. Цінність даної роботи полягає у тому числі в намаганні автором чітко визначити склад правопорушень в мережі Інтернет.

Закономірно, що при різноманітті можливих протиправних і суспільно небезпечних дій в мережі Інтернет уніфікований склад не здатний відтворити всі потенційні варіанти. Разом з цим його визначення власне сприяє розвитку ідеї особливого підходу до питання юридичної відповідальності за ці правопорушення.

Ключові слова: інтернет; юридична відповідальність; інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Гуцу С.Ф. Правове регулювання мережі Інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія, соціологія, право. 2018. № 2 (38). С. 114-118.

2. Зайцева О.К. Становлення міжнародної політики регулювання Інтернет-середовища. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія, соціологія, право: зб. наук. праць. Київ: ІВЦ «Політехніка», 2009. № 4. 193 с.

3. Марценюк О. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію: дис. канд. юрид. наук 12.00.07. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 242 с.

Еволюція поглядів на інститут юридичної відповідальності в сучасному праворозумінні

Наталія Загребельна,
к.ю.н, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nazahrebelna@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3390-7149
Олександр Ващук,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vashchukos@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-3823-9603

У сучасному світі погляди на інститут юридичної відповідальності продовжують еволюціонувати. З'являються нові підходи до визначення відповідальності, такі як корпоративна соціальна відповідальність, колективна відповідальність та інші. Крім того, змінюються підходи до санкцій і покарань, виникають альтернативні методи розв'язання конфліктів, такі як медіація. За останні роки світ побачив чимале число фундаментальних наукових праць із загальної теорії юридичної відповідальності. Чи не першою в Україні із загальнотеоретичних проблем юридичної відповідальності була колективна монографія за редакцією Н. М. Оніщенко «Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах» [1]. У цій праці зосереджується увага на розгляді сутності, підстав, характерних рис, ознак, природи та функцій юридичної відповідальності в сучасному праворозумінні. Автори визначають юридичну відповідальність як складну та багатоаспектну категорію, проводять аналіз негативної та позитивної юридичної відповідальності.

Цікавою та змістовною є монографія В. К. Грищука «Філософсько-правове розуміння відповідальності людини» [2]. Учений на ґрунті аналізу чинного законодавства України та значного числа спеціальної літератури глибоко розкриває феномени соціальної, юридичної та кримінальної відповідальності людини, висловлює власні оригінальні ідеї філософсько-правового розуміння відповідальності людини.

Колективна монографія за редакцією Ю. В. Бауліна «Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення» відзначається солідним теоретико-прикладним доробком указаних в її заголовку проблем. Значною подією в українській правовій науці стало видання у 2014 р. колективної монографії у трьох книгах за редакцією І. А. Безклубого: «Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія», «Відповідальність у приватному праві», «Відповідальність у публічному праві» [3]. Ці книги вирізняються комплексністю досліджень проблем юридичної відповідальності, значною інформативністю матеріалу, глибоким аналізом та своєрідністю висновків, що зумовлено участю солідного кола вітчизняних науковців у її підготовці. Того ж року знаною харківською правничою школою за редакцією В. Я. Тація, А. П. Гетьмана та

В. І. Борисової видана монографія «Проблеми правової відповідальності» [4]. Колективом учених систематизовано викладено фундаментальні правові питання юридичної відповідальності з урахуванням її саме правової ознаки в контексті філософських, соціальних та політичних оцінок.

Дисертаційна розвідка А. Осауленка «Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України» присвячена проблемі дослідження правової категорії нормативної конструкції ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві України. Автором формулюється визначення нормативної конструкції ретроспективної юридичної відповідальності, характеризуються її структурні елементи. Розкрито особливості процесуальної форми притягнення до юридичної відповідальності, співвідношення санкцій правових норм та юридичної відповідальності, взаємозв'язок останньої з державним примусом та охарактеризовано принцип індивідуалізації юридичної відповідальності, вносено пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Дисертацію Л.В. Бєлої «Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор формування демократичної, соціальної, правової держави», присвячено системному дослідженню інституту юридичної відповідальності. Виокремлено й проаналізовано поняття, сутність, зміст, загальні риси юридичної відповідальності; досліджено процес становлення юридичної відповідальності як охоронного інституту держави. Зокрема визначається, що під категорією «юридична відповідальність» слід розуміти встановлені чинним законодавством негативні наслідки скоєного правопорушення, настання яких гарантується можливістю вживання до винної особи заходів державного примусу. У роботі досліджено проблеми класифікації юридичної відповідальності та питання співвідношення правовідновлюючої та штрафної відповідальності.

Проблематика становлення єдиного визначення юридичної відповідальності є обумовленою складністю юридичної відповідальності як об'єкта наукового дослідження, через різноманітність назв елементів, поширеністю в усіх сферах людської діяльності, а звідси – множинністю проявів, у результаті чого будь-яке однозначне трактування юридичної відповідальності є одностороннім [5, с. 11].

Так, юридичну відповідальність більшість науковців розуміють як державний примус до виконання вимог права, правовідношення, кожна зі сторін якого є зобов'язаною відповідати за свої вчинки перед іншою стороною, державою та суспільством [6, с. 56].

О. Якуба вказує, що відповідальність в юридичному змісті означає невигідні наслідки винного порушення діючих правових норм. Дані наслідки виступають у вигляді заподіяння від імені держави порушникові певних негараздів. Органи держави, її посадові особи реалізують у рамках законодавстві надані їм владні повноваження у галузі суспільних відносин.

Юридична відповідальність може розглядатися не лише як право держави застосовувати заходи впливу до правопорушників, а й як обов'язок особи, що порушила правові норми, зазнати цих заходів, виступаючи таким чином як

різновид юридичного обов'язку.

Так, окремі науковці визнають юридичну відповідальність як обов’язок зазнавати позбавлень особистого і майнового характеру за вчинене правопорушення, інші вважають її обов’язком надавати звіти за свої дії, треті зазначають, що юридична відповідальність – це обов’язок правопорушника відповісти за здійснене ним правопорушення перед суспільством і державою та зазнати дії тих санкцій, що застосовує до нього відповідний державний орган.

Ключові слова: юридична відповідальність; правопорушення; державний примус; санкції.

Список використаних джерел

1. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах : монографія за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ, 2009. 216 с.

2. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький : ХУУП, 2012. 735 с.

3. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : монографія / за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2014. 448 с.

4. Проблеми правової відповідальності : монографія / за ред. проф. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2014. 345 с.

5. Грищук В. К. Соціальна відповідальність : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 152 с.

6. Аземша І. Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 54-57.

Щодо притягнення до відповідальності працівника за розголошення інформації, що становить комерційну таємницю

Вікторія Самань,
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samanvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2320-3113

Законом України від 04 червня 2024 року № 3768-IX, який набрав чинності 27 вересня 2024 року, Кодекс законів про працю України було доповнено новою підставою для розірвання трудових відносин з ініціативи роботодавця, а саме: за невиконання працівником правил поведінки на підприємстві, в установі, організації, зокрема, в частині невиконання зобов'язань про нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю.

Відповідно до положень статті 36 Господарського кодексу України за розголошенням комерційної таємниці, тобто ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до закону становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом.

Таким чином, до раніше передбаченої законодавцем можливості застосувати до працівника догани або у разі систематичності звільнення, за умови затвердження Положення про комерційну таємницю, внесення окремого розділу до статутних документів, трудових договорів (контрактів) та посадових інструкцій [1], наразі за разове розголошення працівником комерційної таємниці передбачено його звільнення з ініціативи роботодавця.

З метою кращого розуміння моделей правового регулювання інституту комерційної таємниці та напрацювання дієвих механізмів вбачається важливим аналіз іноземного правового досвіду [2].

Подальше застосування інституту NDA (т.зв. «угод про нерозголошення») у трудових відносинах залежить від прийняття сторонами взаємних вигод і недоліків, з урахуванням характеру роботи, виду інформації та охоплення наслідків для розвитку професійної кар'єри працівника та ділової етики роботодавця.

Положеннями абзацу третього пункту 3 постанови Верховного суду України від 31.03.95 року № 4 «Про судову практику у справах про відшкодування морального (немайнового) збитку» під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з розголошенням комерційної таємниці.

Однак, з метою захисту економічних інтересів роботодавця та необхідністю забезпечення захисту інформації в умовах цифровізації, посилення конкуренції та глобалізації, крім зазначеної дисциплінарної відповідальності працівників,

доцільним вбачається притягнення працівників до повної матеріальної відповідальності за розголошення інформації, що становить комерційну таємницю із врахуванням, що розмір заподіяної шкоди роботодавцю визначатиметься не лише прямою дійсною шкодою, але і не одержаним прибутком (по аналогії з матеріальною відповідальністю працівників, що є посадовими особами).

Ключові слова: комерційна таємниця, дисциплінарна відповідальнісь, матеріальна відповвідальність.

Список використаних джерел

1. Одовічена Я.А., Орловський О.Я. Комерційна таємниця. Як роботодавцю захистити свої секрети? Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 80. 2023. С. 312-319.

2. Вапнярчук, Н. М. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: зарубіжний досвід. Право та інновації. 3 (19). 2017. С. 76-81.

Значення суду в забезпеченні державної політики у сфері прав людини в Україні

Ярослав Лисенко,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lysenkoyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-0922-3944
Олександр Биков,
док. юр. наук., професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oleksandrbm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X

Державна політика у сфері прав людини визначає напрями реформування судової інфраструктури, запровадження інноваційних технологій у судочинство, а також створення спеціалізованих судів для вирішення певних категорій справ. Так, державна політика у сфері прав людини відіграє важливу роль у формуванні та розвитку судової системи, яка є одним із головних інструментів забезпечення правового порядку та захисту прав і свобод громадян. В умовах реформування правової системи України вплив державної політики у цій сфері є визначальним для побудови ефективної, справедливої та прозорої судової системи, що відповідає міжнародним стандартам. При цьому, судова влада є основним гарантованим механізмом захисту прав і свобод громадян, а її ефективність є критично важливою для функціонування правової держави.

Дослідженням ролі суду та судової влади в розрізі механізму захисту прав людини займались С. Чорна, О. Б. Северінова, В. В. Сенчук, С. О. Короєд, І. О. Кресіна, С. В. Прилуцький, В. С. Котковський , М. О. Богатирьова, О.Борискова тощо.

Право громадян на судовий захист гарантоване статтею 10 Загальної декларації прав людини, положення якої відображені у частині першій статті 55 Конституції України, а саме: «Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [1]. Згідно з частиною першою статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [1].

Так, на думку С. Чорної, «судова влада є одним із найефективніших засобів захисту прав людини та громадянина від порушень. Її завдання – відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина. Судова форма захисту є вищою формою захисту прав і свобод людини, яка забезпечує їй максимум процесуальних гарантій. Тому право на судовий захист є засобом забезпечення передбаченої законом можливості людини звертатися до органів правосуддя за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів» [2, с. 190].

Зважаючи на це, судова система України виступає основним гарантом

реалізації права громадян на судовий захист, забезпечуючи доступ до правосуддя та можливість оскарження порушень з боку державних чи місцевих органів, а також посадових осіб. Встановлені конституційні норми підкреслюють важливість незалежності судової влади та її виключної компетенції у здійсненні правосуддя, що є однією з основних ознак правової держави.

Крім того, такі положення спрямовані на захист прав і свобод кожної особи, гарантуючи прозорість і об'єктивність у вирішенні правових спорів. Важливим аспектом є забезпечення не лише формального доступу до суду, але й створення умов для ефективного розгляду справ, що включає своєчасність, неупередженість і професіоналізм судових рішень.

Так, Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, передбачає стратегічні напрямки удосконалення судової системи, такі як забезпечення права на справедливий суд, підвищення доступності правосуддя та посилення незалежності судової влади. Ухвалення таких документів формує орієнтири для розвитку судової системи, враховуючи ключові принципи прав людини, закріплені у міжнародних актах, зокрема у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

О. Северінова зазначає, що «рівень довіри суспільства до судової влади є одним з ключових мірил ефективності правового регулювання діяльності судової влади та практики здійснення судами правосуддя. Отримання судовою владою підтримки від суспільства здійснюється як за рахунок справедливого вирішення кожної окремо взятої справи (адже кожна особа, яка звернувшись до суду отримала швидке і справедливе вирішення своєї справи, уже значно більше довіряє судовій владі), так і через забезпечення доступу громадськості до інформації про судові засідання та судові справи» [2, с. 190]. Водночас для досягнення високого рівня довіри суспільства до судової влади важливим є подальше вдосконалення судової системи відповідно до міжнародних стандартів. Це передбачає, зокрема, підвищення кваліфікації суддівського корпусу, запровадження новітніх технологій у судочинство, забезпечення належного матеріального і технічного оснащення судів, а також усунення корупційних ризиків у системі правосуддя.

Тобто державна політика впливає на механізми підбору, призначення та професійного розвитку суддівського корпусу, що є критично важливим для забезпечення неупередженості та високої якості правосуддя. Крім того, політика у сфері прав людини визначає напрями реформування судової інфраструктури, запровадження інноваційних технологій у судочинство, а також створення спеціалізованих судів для вирішення певних категорій справ.

Таким чином, значення суду у забезпеченні державної політики у сфері прав людини в Україні є визначальним, адже саме судова влада виконує ключову роль у гарантуванні захисту прав і свобод кожного громадянина. Державна політика у сфері прав людини визначає стратегічні напрями вдосконалення судової системи з урахуванням міжнародних стандартів судочинства та національних

суспільних потреб. Судова влада є не лише реалізатором верховенства права, а й гарантом законності та важливим інструментом збереження довіри до державних інституцій.

Проте для ефективного виконання цієї функції необхідно подолати системні виклики, такі як низька довіра до судової влади, проблеми з доступом до правосуддя та недоліки у забезпеченні прозорості судових процесів. Значення судів полягає не лише у здійсненні правосуддя, а й у формуванні судової практики, яка сприяє розвитку культури правової держави та формуванню суспільства, що поважає права людини.

Державна політика у сфері прав людини повинна бути спрямована на подальше реформування судової системи, зокрема на підвищення незалежності суддів, оптимізацію судової мережі, впровадження цифрових технологій та підвищення прозорості діяльності судів. Лише за умови всебічного вдосконалення судової влади можливо досягти реального захисту прав і свобод громадян та забезпечити стале демократичне майбутнє України.

Ключові слова: суд; державна політика; права людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 19.11.2024).

2. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. Підприємництво, господарство і право: конституційне право. 2020. № 8/2020. С. 186–190. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.30 (дата звернення: 25.11.2024).

3. Северінова О. Б. Роль судової влади у правовій державі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 3. С. 16–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2023/3.pdf (дата звернення: 25.11.2024).

Баланс між регулюванням та свободою: виклики та можливості для підприємництва в Україні

Ілля Менчак,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,Україна,
e-mail: menchakiv@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-6751-405X
Олександр Биков,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,Україна,
e-mail: oleksandrbm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X

В умовах війни підприємницька діяльність стає не лише інструментом економічного розвитку, але й важливим фактором національної стійкості. Однак, війна створює безпрецедентні виклики для бізнесу: порушення ланцюгів постачання, втрати активів, зміни ринків збуту та необхідність адаптації до умов постійної невизначеності. Водночас, підприємці мають потенціал стати рушієм відновлення та забезпечення економічної стійкості, якщо будуть створені сприятливі умови для їхньої діяльності.

Одним із головних факторів забезпечення такого сприятливого середовища є дерегуляція – зменшення бюрократичних бар'єрів, спрощення дозвільних процедур та створення прозорих умов для ведення бізнесу. У часи, коли державні ресурси спрямовані на підтримку обороноздатності, вкрай важливо забезпечити ефективний баланс між необхідним регулюванням і свободою підприємництва.

Одним із прикладів успішної дерегуляції стало звільнення від мита та податку на додану вартість імпорту обладнання для енергетичних об'єктів та іншого важливого обладнання для оборонного сектору. У відповідь на руйнації енергетичної інфраструктури внаслідок масованих обстрілів, були внесені зміни до Податкового кодексу України та Митного кодексу України Законом України «Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування» від 16.07.2024 № 3853-IX [1] та Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування, товарів, які сприяють відновленню енергетичної інфраструктури України, та щодо окремих особливостей митного оформлення товарів, призначених для потреб безпеки і оборони» від 16.07.2024 № 3854-IX [2].

Наслідком стало не лише швидке відновлення ключових об'єктів енергетичної інфраструктури, а й розвиток підприємств, які залежать від стабільного енергозабезпечення. Бізнес отримав змогу швидше адаптуватися до

нових викликів, зберегти робочі місця та продовжити свою діяльність навіть у складних умовах. Цей кейс демонструє, що дерегуляція може бути ефективним інструментом не лише в кризових ситуаціях, а й для стимулювання економічного зростання загалом.

Таким чином, досвід зі зняттям мит та ПДВ на енергетичне обладнання вказує на те, що дерегуляція сприяє розв'язанню стратегічно важливих завдань. Подібний підхід варто розширити на інші сфери економіки, зокрема шляхом перегляду процедур ліцензування, дозвільної системи та оподаткування. Гнучке та раціональне регулювання здатне не лише зменшити витрати бізнесу, але й створити умови для його подальшого зростання.

На тлі цього досвіду доцільним є поширення звільнення від мит та податків на інші категорії товарів, які є критично важливими для економіки та інфраструктури в умовах війни. Зокрема, це:

• Будівельні матеріали (цемент, металоконструкції, ізоляційні матеріали) для відновлення житлових, промислових і соціальних об'єктів.

• Обладнання для зв'язку та телекомунікацій (роутери, кабелі, сервери) для забезпечення доступу до інформаційних послуг.

• Медичне обладнання для підтримки системи охорони здоров'я.

Запровадження таких заходів дозволить зменшити витрати бізнесу та прискорити відновлення основних секторів економіки. Водночас, зняття мит і податків має супроводжуватися прозорим контролем, щоб уникнути зловживань і забезпечити ефективне використання ресурсів.

Ці приклади демонструють, що раціональне скорочення регуляторного навантаження може стати основою для подальшого розвитку економіки, стимулюючи підприємництво навіть в умовах війни. Баланс між регулюванням та свободою має залишатися одним із головних принципів економічної політики України, особливо в період війни та післявоєнного відновлення.

В умовах війни та післявоєнного відновлення Україна стикається з викликами, які потребують переосмислення ролі регулювання в економіці. Забезпечення балансу між державним контролем і свободою підприємництва стає не лише питанням економічного розвитку, а й основою національної стійкості.

Приклади успішної дерегуляції, зокрема зняття мит та податків на ввезення енергетичного обладнання, продемонстрували, що гнучкий підхід до регуляторної політики здатний стимулювати бізнес, прискорити відновлення критично важливої інфраструктури та створити умови для зростання. Водночас, для масштабування цього підходу необхідно поширити подібні рішення на інші основні категорії товарів, включаючи будівельні матеріали, медичне обладнання, засоби зв'язку, транспортні засоби, а також компоненти для виробництва зброї.

Повномасштабна війна РФ проти України показала, що підприємництво здатне відігравати головну роль у підтримці економічної стабільності та відновленні країни. Отже, стратегія економічного відновлення має бути побудована на принципах дерегуляції, партнерства між державою та бізнесом,

а також створення умов, у яких ініціатива підприємців стає рушієм позитивних змін.

Цей підхід сприятиме не лише виходу з економічної кризи, викликаної широкомасштабним вторгненням РФ в Україну, а й закладе основу для довгострокового сталого розвитку економіки України.

Ключові слова: підприємницька діяльність; дерегуляція; стратегія економічного відновлення.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування: Закон України від 16.07.2024 № 3853-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3853-IX#Text (дата звернення: 30.11.2024).

2. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування, товарів, які сприяють відновленню енергетичної інфраструктури України, та щодо окремих особливостей митного оформлення товарів, призначених для потреб безпеки і оборони Закон України від 16.07.2024 № 3854-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3854-IX#Text (дата звернення: 30.11.2024).

Правове регулювання діяльності юридичних осіб публічного права

Олександр Биков,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,Україна,
e-mail: oleksandrbm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X
Даніїл Куракін,
студент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,Україна,
e-mail: kurakin.daniil@ukr.net

Правове регулювання діяльності юридичних осіб публічного права є важливою складовою сучасної правової системи. Юридичні особи публічного права виконують головну роль у забезпеченні суспільних потреб, обслуговуванні інтересів держави, громад та індивідуальних громадян. Їх існування забезпечує функціонування систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, а також гарантує правопорядок і реалізацію публічної політики. Україна як сучасна держава з ринковою економікою прагне гармонізувати свій правовий механізм із загальноєвропейськими стандартами, тому правове регулювання діяльності юридичних осіб публічного права перебуває у постійному розвитку та вдосконаленні.

Юридична особа публічного права визначається як організація, створена органами державної влади або місцевого самоврядування для виконання функцій, які мають суспільне значення. Її діяльність регулюється нормами Конституції України, Цивільного кодексу України [1], Господарського кодексу України [2] та спеціальними законами. Наприклад, Цивільний кодекс України встановлює основи правосуб'єктності таких осіб (статті 81 – 91), а Господарський кодекс визначає принципи їх господарської діяльності. Спеціальне законодавство деталізує правовий статус конкретних суб'єктів: наприклад, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] регулює діяльність комунальних установ, а Закон України «Про державну службу» [4] визначає правові основи діяльності органів виконавчої влади.

Юридичні особи публічного права поділяються на кілька категорій залежно від їх засновників та функцій. По-перше, це державні юридичні особи, створені центральними органами виконавчої влади (міністерства, агентства, фонди). Їх завданням є реалізація політики держави в окремих галузях, наприклад, Міністерство охорони здоров'я координує роботу медичних закладів, що мають статус юридичних осіб публічного права. По-друге, до цієї категорії належать комунальні юридичні особи, які створюються місцевими органами самоврядування для забезпечення потреб громад. Прикладом можуть бути школи, лікарні, комунальні підприємства, які забезпечують водопостачання чи вивіз сміття. Окрім того, до юридичних осіб публічного права належать деякі особливі форми організацій, як-от публічні фонди, державні наукові установи,

які займаються дослідженнями в інтересах суспільства.

Створення юридичних осіб публічного права є чітко регламентованим процесом. Законодавство України встановлює, що такі організації створюються або законом, або адміністративним актом відповідного органу влади. Наприклад, створення міністерств чи інших центральних органів виконавчої влади регулюється Конституцією України та законами про Кабінет Міністрів України. Комунальні установи створюються рішенням місцевих рад відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» [3]. Обов'язковою умовою є внесення новоствореної юридичної особи до Єдиного державного реєстру, що забезпечує її правоздатність.

Однією з ключових особливостей юридичних осіб публічного права є їх фінансова основа. Такі суб'єкти фінансуються з державного або місцевого бюджету, що підкреслює їхню залежність від публічних фінансів. Наприклад, заклади освіти, охорони здоров'я та соціального захисту отримують фінансування на основі державних програм. Однак, відповідно до законодавства, вони мають право залучати додаткові кошти, зокрема через надання платних послуг або участь у міжнародних грантах. Це дозволяє їм розширювати спектр послуг і підвищувати їхню якість.

Правове регулювання діяльності юридичних осіб публічного права передбачає контроль з боку держави чи органів місцевого самоврядування. Такий контроль реалізується через систему аудиту, звітності та підзвітності. Наприклад, фінансова діяльність державних підприємств перевіряється Рахунковою палатою України або іншими уповноваженими органами. Це забезпечує прозорість використання публічних коштів і мінімізує ризики зловживань.

Проте у функціонуванні юридичних осіб публічного права існує низка проблем. Однією з них є недостатня чіткість у розмежуванні функцій між державними і комунальними установами, що іноді призводить до дублювання функцій. Також актуальною проблемою є обмеження автономії таких організацій, які не завжди мають можливість оперативно реагувати на зміни в суспільстві через жорстке нормативне регулювання. Наприклад, процес закупівлі товарів чи послуг для державних установ часто є надмірно бюрократизованим.

Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство. Наприклад, слід гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами, що дозволить підвищити ефективність діяльності юридичних осіб публічного права. Важливим напрямом є також впровадження прозорих механізмів управління майном та фінансами, що дозволить зменшити корупційні ризики. Додатково доцільно надати більшу автономію комунальним і державним установам, зберігаючи при цьому їх підзвітність перед суспільством.

Юридичні особи публічного права є фундаментальними елементами правової системи України. Їх ефективне функціонування забезпечує реалізацію основних прав громадян, розвиток держави та задоволення суспільних інтересів. Постійне вдосконалення правового регулювання у цій сфері сприятиме зміцненню довіри громадян до держави та підвищенню якості публічних послуг.

Ключові слова: юридична особа; публічне право; правове регулювання; законодавство.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 №280/97-ВР.
4. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 №889-VIII.

Особливості забезпечення прав людини з інвалідністю в Україні

Микола Музичук,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: muzychukmv@krok.edu.ua
Олександр Биков,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: oleksandrbm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X

Уперше поняття «людина з інвалідністю» було використано у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю 2006 р. [1]. Ця Конвенція визначає осіб з інвалідністю як «осіб зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, таких, що в поєднанні з різними бар'єрами/ перешкодами можуть завадити їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими» (Стаття 1) [1]. Тобто насамперед щодо такої особи, то очевидним є обмеження фізичної активності та існування перешкод щодо можливої участі її у житті суспільства. Положення Конвенції були ратифіковані 180-ма державами світу, зокрема й Україною. Наша держава була зобов'язана вжити певні заходи для створення належних умов, щоб залучити людей з інвалідністю в усі аспекти життя, а також допомогти максимально реалізувати їх фізичні, розумові, соціальні та професійні навички.

Відповідно до цієї Конвенції Україна повинна дотримуватися загальнолюдських прав громадян з інвалідністю. У ст. 9 Конвенції прописано положення, що держава повинна вживати належних заходів для надання особам із інвалідністю можливості для безперешкодного доступу до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв’язку, тому що без цього взяти участь у суспільно вагомих процесах такі особи не можуть [1]. З метою активізації у забезпеченні прав осіб з інвалідністю у кожній державі, яка ратифікувала положення Конвенції 2019 р. Генеральний секретар ООН закликав країни до реалізації стратегії у межах виконання завдань соціальної інтеграції інвалідів на наступне десятиріччя до 2029 р. Саме тому відповідно до положень Конвенції у національному законодавстві, зокрема у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» також було встановлено і закріплено поняття «Особа з інвалідністю». Нею є «особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [2].

В Україні встановлюється також група інвалідності, яка становить собою міру стійкого розладу функціональних можливостей організму, що зумовило захворювання, травма або вроджені вади та можливе фізичне обмеження

діяльності організму внаслідок втрати здоров'я під час взаємодії із зовнішнім середовищем. У залежності від ступеня втрати чи розладу функціональної спроможності організму виділяють I, II і III групи інвалідності. Причин виникнення інвалідності може бути багато, на жаль, нині дуже багато встановлюється набутої інвалідності під час виконання обов'язків на військовій службі з-за розпочатої росією війною на території України.

Права особи з інвалідністю у нашій державі гарантовані і регульовані декількома нормативно-правовими документами, окрім Конвенції про права інвалідів, це Кодекс законів про працю України, законами України «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Так, згідно із положеннями ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [3], щоб реалізувати творчі і виробничі здібності осіб з інвалідністю та врахувати індивідуальні програми реабілітації, таким людям забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом [3].

У Законі України «Про охорону праці» також дотримані норми щодо осіб із інвалідністю. Згідно зі ст. 12 цього Закону підприємства, які використовують працю осіб з інвалідністю, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників [4].

Більш детально гарантії осіб з інвалідністю щодо прийняття на роботу, соціального захисту розписані у багатьох нормативно-правових актах. Так, відповідно до ст. 26 Кодексу законів про працю України, при прийнятті на роботу не встановлюється випробування особі з інвалідністю, направленою на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи [4]. Ст. 42 цього Кодексу гарантує, що при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі при рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації надається особам з інвалідністю внаслідок війни, працівникам, які дістали на цьому підприємстві, в установі, організації трудове каліцтво або професійне захворювання [4]. Інші статті, наприклад, ст. 55, 63, 172 Кодексу законів про працю України регламентують положення щодо роботи у нічний час та залучення до надурочних робіт осіб з інвалідністю; щодо організації навчання, перекваліфікації і працевлаштування осіб з інвалідністю; встановлення неповного робочого дня або неповного робочого тижня; створення пільгових умов праці.

Закон України «Про відпустки» [5] також містить положення, які стосуються осіб із інвалідністю. Так, відповідно до ст.6, 25 надається «право на щорічну основну відпустку особам з інвалідністю I і II груп тривалістю 30 календарних днів, а особам з інвалідністю III групи – 26 календарних днів; право на відпустку без збереження заробітної плати в обов'язковому порядку особам з інвалідністю III групи – тривалістю до 30 календарних днів щорічно та особам з інвалідністю

І та ІІ груп – тривалістю до 60 календарних днів щорічно (ст. 6, 25).

Таким чином законодавство нашої держави чітко регламентує захист прав людей з інвалідністю, про них вона піклується, адже це є основною характеристикою гуманізації суспільства. Створеними законодавчими актами Україна не тільки забезпечує, а й заохочує реалізацію всіх прав і основоположних свобод людей з інвалідністю.

Ключові слова: особа з інвалізністю; правове забезпечення; гарантії; права людини з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. (дата звернення: 30.11.2024).

2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text (дата звернення: 30.11.2024).

3. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text (дата звернення: 30.11.2024).

4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 30.11.2024).

5. Закон України «Про відпустки» України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 30.11.2024).

Легітимація: основні підходи до розуміння

Олександр Сердюков,
аспірант,
спеціальність 081 Право,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Питання легітимації є ключовими для розуміння політичних, соціальних та правових процесів у сучасному світі.

У науковій літературі зустрічаються різні трактування цього поняття, зокрема: процес визнання чи невизнання існуючої влади, включаючи її представників, норми, процедури, інституції та закони в цілому [1, с.50]; процес, завдяки якому соціальна система, суспільний устрій, держава чи влада отримують легітимність [2, с.276]; процес набуття державною владою публічного характеру та визнання суспільством готовності активно підтримувати цю владу і спільно вирішувати соціальні проблеми; процес визнання міжнародним співтовариством державних органів та посадових осіб представниками суспільства певної держави [3, с.54].

Отже, легітимація є публічним, багатогранним і комплексним процесом, у межах якого державна влада набуває рис легітимності, що супроводжується суворим дотриманням відповідних процедур під час легітимаційних процесів.

Поняття «легітимність» в енциклопедичному словнику визначається як обов'язкова ознака законної влади держави, що передбачає її визнання не лише всередині країни, але й на міжнародному рівні [4, с.437].

Науковці вказують, що процес легітимації включає кілька важливих елементів, серед яких є суб'єкт, об'єкт, засоби, методи, умови, принципи, процедури та гарантії.

До суб'єктної сфери процесів легітимації відносять:

1) народ як єдине джерело влади;

2) органи державної влади;

3) суб'єкти міжнародно-правових відносин.

Основною особливістю цієї сфери є те, що усі суб'єкти задля реалізації процедур легітимації (а вони, на наше переконання, характеризуються процесуальним динамізмом) повинні ефективно взаємодіяти.

Об'єктною сферою легітимації державної влади є відносини влади стосовно її правомочності, що виявляється у владовідносинах під час легітимаційного процесу її утвердження на певній території.

Умовою реалізації цього процесу є наявність необхідних обставин, за яких можливість здійснення легітимації буде реальною. Серед таких умов можна виділити: наявність кордонів, визначених меж території, реальна здатність вираження народного волевиявлення, можливість закріплення цього факту в законодавчому порядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина, виборність органів влади, поділ влади, а також пов'язаність державної влади правом тощо [5, с.6].

Процес легітимації може здійснюватися за допомогою різних методів,

які доцільно поділяти на імперативні та диспозитивні методи легітимаційного процесу.

Важливим елементом процесу легітимації є принципи, на яких він базується. Основними принципами цього процесу є законність, справедливість, демократизм, свобода та гуманізм. Ці принципи визначають характер легітимації, виступаючи її основними цінностями, які мають загальний, універсальний характер.

Процедура легітимації — це сукупність дій, засобів та прийомів, через які влада стає легітимною, тобто законною та загальновизнаною. Процес легітимації державної влади виявляється не лише в ухваленні нормативно-правових актів, а й у їх фактичному впровадженні. Це включає не тільки формування органів державної влади, обрання посадових осіб, а й їх сумлінне виконання рішень, прийнятих відповідно до компетенції, а також ефективне виконання покладених на них функцій.

Розрізняють загальні та спеціальні гарантії забезпечення легітимаційного процесу. Загальними гарантіями є об'єктивні умови суспільного життя, в яких відбувається правове регулювання та функціонує правова система, зокрема економічні, політичні, ідеологічні та інформаційні умови. Спеціальні гарантії забезпечення легітимаційного процесу складаються з юридичних та організаційних засобів і заходів, спрямованих на забезпечення законності легітимації державної влади.

Поняття «легітимація» державної влади стосується процесу її узаконення, через який влада набуває ознак легітимності. За результатами процедури легітимації ознаками легітимності державної влади є: законність та правовий характер, справедливість, нормативність, підтримка населення та визнання народом державної влади, можливість реалізації народного волевиявлення, дієвість, а також гласність і відкритість владних процесів.

Таким чином, легітимація є ключовою категорією для аналізу політичних і соціальних систем. Різні підходи до розуміння цього процесу дозволяють виявити основні механізми та фактори, що визначають підтримку влади. Основні правові засади, на яких ґрунтується легітимація державної влади, включають: верховенство права, народний суверенітет, народне волевиявлення, систему стримувань і противаг, наявність механізму конституційного контролю, узаконення влади на території та її схвалення народом, а також взаємодію суспільства і влади.

Список використаних джерел

1. Бистрицький Є. Легітимація як дієве філософське поняття. Філософська думка. 2009. № 5. С. 49-59. URL: http://bystrytsky.org/legitym.htm.

2. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права: філософсько-правове дослідження. дис. ... докт. юр. наук : 12.00.12 Одеса, 2017. 381 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/395cd42e-2f5f-42c3-9a09-3d6871253733/content.

3. Бережанський Г. І. Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Сер.: Юриспруденція, 2014. № 11. С. 53-56. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc11/part_2/16.pdf.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник/ за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.
5. Депа Ю.-М. Р. Правова сутність та теоретико-правова конструкція легітимації державної влади. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів, 2016. №4. С.3-14. URL: http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/issue/view/34/31.

Міжнародна співпраця та її роль у боротьбі з тероризмом

Вікторія Сидор,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1794-2577

В умовах реалій сьогодення, повномасштабної війни розв'язаною російським імперіалізмом і злочинного посередництва окремих країн, у підтримці цього кровавого жахливого дійства відносно України, де гинуть сотні тисяч людей мирного населення, діти, повністю розрушено економіку, важливо життєву інфраструктуру, практично здійснюється відкритий геноцид проти українства, і української державності - міжнародне право з протидії і боротьби з тероризмом не діє. Слід зауважити, що вона носить чисто декларативний характер. І дає можливість породження і здійснення подвійних стандартів відносно зазначеної складної проблематики, з боку керівництва (політичного) багатьох держав світового демократичного співтовариства.

Як на нашу думку, на перше місце у даній площині проблеми, повинна виходити така створена ще у 1945р. універсальна глобальна конструкція, як ООН. Діяти відповідні ефективні механізми, такі як міжнародні документи, міжнародні правові норми із протидій і боротьби з тероризмом. Створюватись і формуватись міжнародні конструкції і механізми, а також регіональні інтеграційні осередки і структури, що повинні створювати власні правові норми у окресленій сфері проблематики, що може бути ефективною базою протидії і боротьбі з тероризмом.

Однак, і це є реальністю, що на жаль на сьогодні ми можемо констатувати, як бачимо, що відбувається лише дискусія про формування загальних підходів і так званого «співчуття» і «засудження» терористичних актів, які щоденно здійснюються російською, а тепер і північнокорейською вбивчоносною терористичною військовою хунтою. І втягнення російським садизмом інших країн світу у кривавий коловорот тероризму у всіх його видах і формах, є ніщо інше, як демонстрація імпотенції ООН, споглядотайської політики і подвійних стандартів поведінки інших країн, що дає живильну силу російсько-корейському гібридному тероризму сьогодні нищити Україну, а з часом і світову демократію. І ці злочинні рефлекси вже мають свої прояви у здійсненні терористичний актів у виді кібертероризму, інформаційного тероризму, економічного і т.п.

Загрозливі масштаби динаміки цього негативного явища, його катастрофічні спрямування, повинні викликати відповідну, адекватну реакцію дії всього міжнародного співтовариства. Антитерористична діяльність світового демократичного співтовариства, повинна вийти на якісно новий розвиток відносин і міжнародної законотворчості.

Адже сам процес становлення міжнародного співробітництва у протидії

і боротьбі з тероризмом, формуванням його основних принципів і норм вже пройшов. Він має свою історію, і перші потуги і зусилля держав у цьому керунку сягають кінця 20-тих і другої половині 30-тих років минулого сторіччя.

Хоча і тут ми повинні зауважити, реалістично, що на той час, радянська держава, куди входила Україна, активно акомулювала подвійність стандартів, використовувала у своєму арсеналі і «вирощувала» на експорт, навчала і озброювала різні терористичні угрупування, направляючи їх у різні «гарячі» куточки світу, експортуючи комуністичну облуду, маренням світової революції, по образу «жовтневого перевороту» 1917 року.

Своєрідним станом міжнародного співробітництва держав світу стало у 1937р. розроблення Лігою націй Конвенції про попередження тероризму і покарання за нього, а також Конвенції про створення міжнародного кримінального суду. Але ці конвенції так і не набули чинності. Напрошується питання, чому?

У той час, паралельно у радянському союзі 1937р. самий страшний рік масового знищення людей. Десятки мільйонів людей страчені у сталінських концтаборах, виморені і знищені штучним голодомором 1932-1933 рр. сталінськими сатрапами, з відповідною метою повного знищення окремих середовищ за національними, расовими, етнічними, релігійними мотивами. Але і тут у історичній ретроспективі, ми констатуємо подвійність стандартів, і вічне «співчуваємо» і «засуджуємо». А це як засвідчує історія культивує свої негативні наслідки, породжує вседозволеність і безнаказаність політичних збоченців, що яскраво засвідчують реалії сьогодення.

Звертаючись до генези сучасних параметрів міжнародного співробітництва держав у боротьбі з тероризмом, слід зауважити, що вони в основному формувались у часі після Другої світової війни. В 1977р. прийнято Конвенцію про боротьбу з тероризмом, у 1994р. Декларацію Генеральної Асамблеї ООН про заходи для ліквідації міжнародного тероризму, доповнення 1996 р., 16 грудня 1997р. Міжнародну Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом. При набуті чинності Конвенції, прийнято пакет міжнародно-правових актів, що направлені на боротьбу, який налічує 14 універсальних і регіональних договорів (Це і Конвенція 1963р. про злочини і деякі інші акти, Конвенція 1970р. про боротьбу з незаконним захопленням суден, Конвенція 1980р. про фізичний захист ядерного матеріалу та інші). Але значна, особлива роль відводиться Європейській конвенції про боротьбу з тероризмом 1977 р., де у преамбулі закцентовано увагу на усвідомленні зростаючої занепокоєності, викликаної збільшенням актів тероризму, їх кількості, прагненням прийняття ефективних заходів, для забезпечення невідворотності переслідування і покарання винних.

В 1 ст. Конвенції виокремлено, які злочини не під падають під кваліфікацію як політичні злочини або злочини, що пов’язані з політичним злочином, чи вчинені з політичних мотивів.

Але в умовах непоодиноких факторів негативних викликів і впливів сьогоднішньої кровавої війни, яка поступово переростає у повномасштабну Третю світову війну (участь у війні північної кореї, війна в Ізраїлі, Палестині,

Сирії, Лівані, так званий арабо-ізраїльський конфлікт, протистояння між низкою арабських країн) це і є ніщо інше як розпалюєме огнище Третьої світової.

А декларативний характер окресленої Конвенції 1977р. («занепокоєності», прагненні і т.д. що новоднює конвенцію) це та не конкретність і подвійні стандартів що превалює і демонструє себе і активно сьогодні у політиці деяких держав. А негативний результат побачимо і маємо на прикладі України.

Підсумовуючи вище зазначене, варто наголосити що міжнародні нормативно-правові акти повинні мати не декларативний характер, а реальний, правовий, що міжнародна співпраця по протидії боротьбі з тероризмом потребують реальної, а не показової координації за допомогою ефективних забезпечених, гарантованих норм міжнародного права, як ефективного і дієвого правового регулятора.

Список використаних джерел

1. Сукіасян С. Г. Історія хвороби цивілізації: діагноз тероризм. Єреван, Вид. «Асорік». 2005. 255 с.

2. Борисов О., Кузьмін С., Карпенко Д. До питання про історичні аспекти виникнення тероризму. 2009. Вип. 20. С. 177-182.

3. Гуцало М. Організація протидії сучасному тероризму. Навч. посіб. К. Вид. «АРАТТА» 2009. 263 с.

До питання правового режиму земель і надр

Євгеній Баланик,
здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
юридичний факультет,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: balanykea@krok.edu.ua
Вікторія Корольова,
к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144

При вивченні теми правових режимів земель та надр, важливо розуміти, що ці аспекти відіграють значну роль у розвитку держави, сприяють підтримці екологічного балансу та задоволенню потреб суспільства. Поняття «правовий режим» є одним із ключових у правовій науці, однак серед науковців досі не існує єдиної думки щодо його однозначного тлумачення.

Більшість науковців розглядають категорію «правовий режим» в широкому та в вузькому значенні. У широкому розумінні це поняття охоплює не лише норми права, але й організаційно-правові механізми для забезпечення їх реалізації, створення умов для стабільного функціонування суспільних відносин. У вузькому значенні правовий режим означає закріплене в нормах права поєднання юридичних засобів, що характеризується наявністю особливих умов і визначеністю суспільних відносин, а також має на меті досягнення корисних результатів для суспільства і держави.

Особливість правового режиму конкретної галузі права визначається предметом та основними методами цієї галузі.

Щодо поняття «правовий режим земель» — це поняття, що узагальнює правову характеристику земель як об'єкта земельних відносин, яке містить вказівку на коло важливих правових відносин, що виникають з приводу землі.

Більшість науковців погоджується з тим, що охорона земель є ключовим елементом правового режиму земель. Причиною впровадження заходів щодо охорони земель є необхідність усунення негативних наслідків, що виникають через використання земельних ресурсів. Правова охорона земель являє собою, в першу чергу, дотримання правил їх раціонального використання.

Визначення правового режиму земель у контексті особливої охорони потребує також розробки відповідної нормативно-правової бази та застосування таких методів правового регулювання, які гарантують комплексний підхід до охорони земель з боку органів публічної влади, що реалізують права на землю від імені народу України.

Значення надр для суспільства є надзвичайно важливим. Вони виступають унікальним ресурсом, який має економічну цінність як частина геологічного середовища, що може використовуватися не тільки для добування корисних копалин, але й як просторовий базис для діяльності людей. Надра є окремим

природним об'єктом, що має особливий правовий режим, який регулює їх використання та охорону в рамках взаємозв'язку з іншими природними ресурсами.

Конституція України закріплила основні принципи правового режиму земель і надр у низці статей. Зокрема, в частині 1 статті 13 зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Права власника в цьому випадку реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України [1].

Реалізація конституційного положення щодо права власності Українського народу на природні ресурси здійснюється через відповідне ресурсове законодавство України.

Одним із таких нормативних актів у сфері земельних відносин є Земельний кодекс України. Для забезпечення організації раціонального використання та охорони земель всі землі поділяються на дев'ять категорій. Цільове призначення кожної земельної ділянки визначається законодавчо встановленими та уточненими відповідними органами влади межами її використання громадянами та юридичними особами [2, ст. 19]. Сутність кожної категорії земель більш детально розкривається у статтях ЗК України та інших положеннях спеціальних законодавчих актів.

Основним нормативно-правовим актом у сфері регулювання надрокористування є Кодекс України про надра, стаття 2 якого закріплює завдання регулювання гірничих відносин, зокрема забезпечення раціонального і комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потребах суспільного виробництва, охорони надр, гарантування безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища під час користування надрами, а також захисту прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян [3].

Основи використання землі та надр як основних природних ресурсів закладені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4, ст. 5]. Цим Законом був визначений правовий режим використання природних ресурсів та закріплена охоронна функція держави щодо збереження навколишнього природного середовища.

Отже, нормативно-правове забезпечення землекористування та надрокористування в Україні являє собою правовий механізм, закріплений та конкретизований у нормах актів вітчизняного законодавства, спрямований на створення умов для раціонального використання та охорони земель і надр відповідно до потреб суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.
3. Кодекс України «Про надра» від 27 липня 1994 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 36. Ст. 340. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.

Олігархізм та його вплив на демократичні процеси в Україні

Ярослав Сербін,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SerbinYV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-6668-5081

Олігархізм є однією з найгостріших проблем сучасної України, яка значною мірою визначає її політичний, економічний і соціальний розвиток. Як феномен, він виник на тлі складних процесів пострадянської трансформації, коли країна намагалася перейти від командно-адміністративної економіки до ринкових відносин. Однак цей перехід супроводжувався серйозними структурними проблемами, зокрема слабкістю державних інституцій, корупцією та хаотичною приватизацією. Саме ці умови створили сприятливе середовище для появи олігархічного класу (олігархів) - вузького кола осіб, які не лише зосередили в своїх руках значні економічні ресурси, але й отримали суттєвий вплив на формування державної політики.

Глазунов В.В. досліджуючи українську олігархію, зазначає, що з одного боку, олігархи є продуктом ліберальної ринкової системи на певному етапі її розвитку, а саме: коли порушена рівновага (міра), і якісно та кількісний програє система соціалістичних цінностей.

З іншого боку, олігархи є не тільки продуктом системи, а й активними її учасниками і творцями. На це слід звернути особливу увагу, оскільки якщо тенденція олігархізації і ліберальних перетворень буде продовжуватися без "соціалістичної противаги", то олігархічний устрій держави має всі шанси трансформуватися в більш антисоціальні та антидемократичні форми на основі тиранії та диктатури. Якщо демократія й олігархія мають спільну формальну основу - забезпечення рівних прав на представництво різних соціальних груп у державній владі (що забезпечується відповідною виборчою системою), але різне змістове наповнення (демократія передбачає соціальну державну політику, а олігархія - антисоціальну), то олігархи, продовжуючи ліберальну змагальну традицію, без врахування соціальних можливостей цілком можуть привести суспільство до державного устрою, що вже й за формою не буде мати нічого спільного з демократією [1, с. 113].

Сучасні олігархи володіють багатоманітними суспільними ресурсами: економічними (промислові та фінансові підприємства й установи), інформаційними (друковані та електронні ЗМІ), політичними (партії, парламентські групи й фракції, важливі державні посади, вплив на перших осіб у державі) [2, с. 32].

Таким чином, олігархічна система впливає на демократичні процеси на декількох рівнях. Перш за все, вона обмежує політичну конкуренцію. Фінансуючи великі партії, олігархи створюють ситуацію, коли політичні сили, які не мають доступу до таких ресурсів, не можуть ефективно конкурувати на виборах. Це

звужує політичний простір і ускладнює появу нових, незалежних політиків.

Це дозволяє олігархам не лише впливати на процес створення законодавчих актів, але й часто безпосередньо брати участь у діяльності державних органів. Через лобістські зусилля вони просувають рішення, які відповідають їхнім власним бізнес-інтересам, але водночас завдають шкоди економіці країни в цілому.

Ключовим аспектом впливу олігархів на демократичні процеси є контроль над засобами масової інформації. Більшість національних телеканалів, газет та інтернет-ресурсів належать представникам фінансово-промислових груп. Такий контроль дозволяє формувати суспільну думку, маніпулювати виборцями та забезпечувати підтримку тих чи інших політичних сил. Зокрема, під час виборів медіа-ресурси часто стають інструментом політичних маніпуляцій, що викривляє суть демократії і підриває довіру громадян до процесу виборів.

Втім, останні роки демонструють певний прогрес у боротьбі з олігархізмом. Одним із таких кроків стало прийняття "антиолігархічного закону", спрямованого на обмеження впливу олігархів на політику та медіа [3].

Отже, олігархізм залишається серйозною перешкодою на шляху до демократичного розвитку України. Його подолання вимагає комплексного підходу, що включає зміцнення державних інституцій, розвиток громадянського суспільства та забезпечення прозорих правил у політиці та економіці.

Ключові слова: олігархізм, олігархія, олігарх, демократія.

Список використаних джерел

1. Глазунов В. В. Українська олігархія в контексті сучасних трансформаційних процесів: автореф. дис. ... д-ра філос. наук. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2012. 450 с.

2. Колодій А. Ф. «Олігархи» й «олігархія»: зміст понять та українська політична дійсність». Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2001. Вип. 19. С. 31 – 35.

3. Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» №1780-IX від 23 вересня 2021 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text (дата звернення: 28.11.2024).

Особливості контролю та відповідальності у сфері містобудівних правовідносин

Микола Онисковець,
аспірант кафедри Теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: onyskovec.kolya@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9505-3644

Найбільш проблемними правовими засобами забезпечення законності у сфері містобудування виступають юридична відповідальність як суб'єктів містобудування, так і органів державної влади; а також процесуальне забезпечення містобудування, яке передбачає розроблення процедур, які б враховували спеціальні вимоги, визначені умовами містобудівної діяльності.

Засобом забезпеченням законності є здійснення контрольної діяльності. Слід зазначити його досить широкий зміст, оскільки це поняття охоплює всю різноманітність діяльності органів державної влади, спрямовану на: отримання інформації про стан справ на підконтрольному об'єкті; виявлення, припинення, а також попередження правопорушень на контрольованій території [1].

Розгляд звернень приватних осіб в адміністративному порядку (як засіб забезпечення законності) фактично є однією з форм і методів застосування контролю. Застосування адміністративного судочинства також можна розглядати як одну із форм контролю – судовий контроль. Дослідження розкриває найбільш складні проблеми щодо розгляду звернень фізичних осіб та судового контролю у сфері містобудування. Тому щодо цих форм і методів державного контролю в містобудуванні необхідно проводити подальші дослідження.

Розмежовуючи адміністративний розгляд звернень приватних осіб та розгляд у порядку адміністративного судочинства, не можна не враховувати наукові розробки, в яких наведено характерні ознаки адміністративного юрисдикційного (позасудового) провадження: суб'єктами його здійснення є, в основному, суб'єкти адміністративного судочинства, органи виконавчої влади; врегулювання адміністративно-процесуальними нормами; відсутність детального структурування процесуальної форми (стадій) та деякі інші [2].

Юридична відповідальність у сфері містобудування історично склалася в межах загальних норм, без визначення відносин у сфері містобудування як окремого об'єкта відповідних порушень. Проте практично в усі часи спостерігалася тенденція до виділення окремих груп відносин у самостійний об'єкт. Зокрема, наголошено на окремому встановленні відповідальності за порушення вимог щодо мір і ваги в Київській Русі, аж до застосування смертної кари. Крім того, на початку XX століття (1903 р.) було встановлено кримінальну відповідальність за певний злочин у сфері будівництва, наприклад порушення порядку виконання будівельних робіт. Окремим об'єктом адміністративної відповідальності за радянських часів було визначено порушення будівельних норм і правил. Переслідування у сфері містобудування здійснювалося або

правоохоронними органами (наприклад, міліцією), або спеціалізованими органами контролю у сфері містобудування. Характеризуючи сучасний етап розвитку містобудівного законодавства, вчений пропонує розглядати будівельне право як підгалузь адміністративного права, що включає адміністративну відповідальність у сфері будівництва як один з інститутів цієї підгалузі [3].

Тому слід вказати на переважну адміністративну відповідальність у сфері будівництва як такої, що має свій особливий об'єкт, що свідчить про наслідки радянського регулювання цього соціального інституту. Проте ринкові відносини у цій сфері (на відміну від радянських часів) зумовлюють необхідність застосування більш жорстких засобів забезпечення законності з огляду на численні правопорушення у цій сфері, в тому числі через криміналізацію окремих діянь. Це підтверджує наведений історичний досвід, коли за порушення порядку ведення будівельних робіт була запроваджена кримінальна відповідальність.

Щодо притягнення до юридичної відповідальності, то автори Концепції державного управління у сфері містобудівної діяльності на 2019-2030 роки цьому питанню не приділяють безпосередньої уваги. Проте є й інші сфери законності, зокрема законність притягнення до відповідальності: запровадження ефективних засобів громадського контролю за діяльністю органів державної влади у цій сфері; удосконалення засобів відшкодування власниками землі шкоди, завданої внаслідок обмежень права користування нею; забезпечення права скаржника бути присутнім під час перевірки, якщо її розпочато за його заявою; запровадження юридичної відповідальності за недотримання гарантій участі громадськості у прийнятті рішень у сфері містобудування тощо.

Ключові слова: містобудування; відповідальність; особливості контролю; сфера містобудування; будівництво.

Список використаних джерел

1. Великий енциклопедичний юридичний словник. Ю. Шемшученко. К.: Видавництво «Юридична думка», 2012. 1020 с.

2. Ленівський Р. Законність і правопорядок в Україні: адміністративно-правові засоби забезпечення: дис. ... канд. 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; Нац. авіації. ун-т. Київ. 2018. 187 с.

3. Стукаленко О. Адміністративно-правове забезпечення будівельної галузі : моногр. К.: Центр учбової літератури. 216. 376 с.

4. Концепція державного управління у сфері містобудівної діяльності. Збірник аналітичних матеріалів. Київ: 2019. 365 с.

Компаративний аналіз сурогатного материнства у сучасному світі та персоналістична біоетика

Марія Барабаш,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: upsl315@gmail.com

Сурогатне материнство є однією з найбільш дискусійних сфер сучасного права, медицини та етики. Компаративний підхід дозволяє оцінити різноманітність правового регулювання цієї практики у світі, тоді як персоналістична біоетика фокусується на моральних аспектах, враховуючи гідність і права всіх учасників процесу.

Згідно з ч. 7 ст. 281 ЦК України, повнолітні особи мають право на лікувальні програми допоміжних репродуктивних технологій за медичними показаннями відповідно до законодавства [2]. Це право забезпечує реалізацію конституційного права на життя (ст. 27 Конституції України) і захист сім'ї, материнства та батьківства (ч. 3 ст. 51 Конституції) [1].

Чинність цих норм гарантована навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України) [1]. Правове регулювання визначає, що у разі перенесення ембріона в організм сурогатної матері батьками визнаються подружжя, які надали генетичний матеріал (ч. 2 ст. 123 СК України) [3]. Це забезпечує юридичну визначеність та захист інтересів біологічних батьків.

Сурогатне материнство регулюється по-різному в різних країнах, що зумовлено правовими, етичними та культурними особливостями.

У низці країн, зокрема в Німеччині, Франції, Швейцарії, Австрії та Швеції, сурогатне материнство заборонене. У Німеччині це вважається порушенням права на людську гідність (ст. 1 Конституції). Закон про захист ембріонів криміналізує спробу імплантації ембріона жінці, яка планує відмовитися від дитини. У Франції заборона обґрунтовується законодавством про усиновлення та невідчужуваність людського тіла [4].

У Великій Британії, Нідерландах, Іспанії, Норвегії, Польщі та Румунії дозволено лише альтруїстичне сурогатне материнство. Наприклад, у Великій Британії закон дозволяє відшкодування витрат сурогатній матері, але забороняє будь-які інші форми фінансової вигоди. Цей підхід спрямований на запобігання дегуманізації жінок і «продажу» дітей [4].

У США (за винятком окремих штатів), Казахстані, Україні та ПАР сурогатне материнство дозволене на комерційній основі. В Україні правове регулювання цієї практики є одним із найліберальніших, що робить країну популярною для іноземних громадян. Водночас у Канаді договір із сурогатною матір'ю не має юридичної сили, і вона може залишити дитину собі [4].

Брюссельська декларація Всесвітньої медичної асоціації (1985) та ст. 3 Хартії основних прав Європейського Союзу забороняють використання людського тіла для фінансової вигоди. Європейський суд з прав людини у

справі «Labassee v. France» підтвердив, що кожна держава має право самостійно вирішувати питання легалізації сурогатного материнства. У цьому контексті перевага надається альтруїстичній моделі, яка мінімізує етичні ризики [4].

Сурогатне материнство залишається етично чутливим питанням. Персоналістична біоетика наполягає на захисті гідності учасників, а компаративний аналіз демонструє переваги та недоліки різних правових моделей.

Договір про сурогатне материнство, як зазначає Костик Е. Р., є договірним зобов'язанням у сфері медичних послуг, що спрямоване на лікування безпліддя [5, с. 126]. Основою цих правовідносин є домовленість між сурогатною матір'ю та потенційними батьками, яка регламентує обов'язок сурогатної матері виносити та народити дитину, зачату у програмі гестаційного сурогатного материнства.

Предметом договору виступають дії сурогатної матері, що здійснюються за її згодою та у чіткій відповідності до умов договору. Це включає виконання програми лікування безпліддя, гестацію ембріона, який має генетичне споріднення з потенційними батьками, та передачу народженої дитини біологічним батькам.

Таким чином, договір про сурогатне материнство за своєю природою є договором про надання медичних послуг, ключовою метою якого є лікування безпліддя через застосування допоміжних репродуктивних технологій.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, на сьогодні близько 1 мільйона подружніх пар в Україні страждають на безпліддя [6, с. 52]. Дослідження свідчать, що у 55–65% випадків причина безпліддя пов'язана із жіночим організмом, а у 45–55% – з чоловічим. Основними причинами жіночого безпліддя є аборти (75–80%), використання засобів контрацепції та запальні процеси статевих органів (15–25%).

Лікування безпліддя, згідно із сучасними медичними практиками, здебільшого передбачає застосування допоміжних репродуктивних технологій, зокрема штучного запліднення in vitro з подальшим перенесенням ембріона в організм матері або сурогатної матері [6, с. 53].

Толокова Т. І. зазначає, що персоналістична біоетика є ключовим концептом у врегулюванні допоміжних репродуктивних технологій в Україні [6, с. 54]. Її принципи спрямовані на забезпечення гідності та прав усіх учасників цих процесів, зокрема біологічних батьків, сурогатної матері та майбутньої дитини. Особливий акцент робиться на балансі між технологічними досягненнями та етичними цінностями, які визначають межі дозволеного у цій сфері.

Персоналістичний підхід відстоює недопущення комерціалізації людського тіла та будь-яких форм експлуатації, забезпечуючи захист гідності людини на всіх етапах застосування репродуктивних технологій.

Гофельд Г. С. зазначає, що договір про сурогатне материнство в Україні є специфічним видом договірних правовідносин, які поєднують елементи сімейного, медичного та цивільного права [7, с. 94]. Основними умовами укладення такого договору є добровільність згоди сторін, чітке визначення прав і обов'язків сурогатної матері та генетичних батьків, а також відповідність договору чинному законодавству.

Особливу увагу в Україні приділяють забезпеченню прав дитини та визначенню її юридичних батьків. Згідно з національним законодавством, батьками дитини є подружжя, які надали генетичний матеріал, що має бути обов'язково зазначено в договорі. Договір також повинен містити положення про відшкодування витрат сурогатної матері, пов'язаних із вагітністю, та встановлювати юридичну відповідальність у разі невиконання зобов'язань [7, с. 94].

Менджул М. В. зазначає, що правове регулювання сурогатного материнства в Україні зберегло свою чинність навіть під час повномасштабної війни, незважаючи на нові виклики, пов'язані з безпекою та захистом прав сторін [8, с. 154]. Основоположні норми, такі як ч. 7 ст. 281 ЦК України та ч. 2 ст. 123 СК України, залишаються актуальними та забезпечують правову визначеність у питаннях сурогатного материнства.

Особливу увагу під час війни приділяють забезпеченню юридичного статусу дітей, народжених сурогатними матерями, а також захисту прав батьків. Проблеми транспортування, безпеки сурогатних матерів і своєчасного оформлення документів для новонароджених стали актуальними у зв'язку з воєнними умовами. На практиці зростає значення міжнародно-правових механізмів та консульської підтримки, оскільки значна частина замовників є іноземними громадянами [8, с. 154].

Таким чином, навіть в умовах війни, регулювання сурогатного материнства в Україні залишається орієнтованим на захист прав дитини та дотримання правової визначеності в інтересах усіх учасників процесу.

Сурогатне материнство у сучасному світі має різноманітне правове регулювання, яке визначається етичними, культурними та правовими традиціями кожної держави. У країнах, таких як Німеччина та Франція, сурогатне материнство заборонене через загрозу порушення принципу недоторканності людської гідності. У Великій Британії, Нідерландах та Норвегії дозволяється лише альтруїстична модель сурогатного материнства, що сприяє мінімізації комерціалізації людського тіла. Водночас у країнах, таких як Україна, США (деякі штати), Казахстан та Грузія, сурогатне материнство дозволено на комерційній основі, що створює значний попит серед іноземних громадян.

Персоналістична біоетика наголошує на збереженні людської гідності як сурогатної матері, так і дитини, народженої за допомогою цієї технології. Цей підхід вимагає чіткого етичного обґрунтування будь-яких дій, пов'язаних із сурогатним материнством, і підкреслює необхідність обмеження комерціалізації цієї практики. Біоетичні принципи також орієнтуються на забезпечення добровільності участі сурогатної матері, виключення експлуатації жінок і недопущення «ринку дітей».

Особливої актуальності біоетика набуває в умовах глобалізації, коли різні підходи до регулювання сурогатного материнства створюють правові конфлікти, зокрема щодо визначення батьківства та прав дитини, народженої за кордоном.

Сурогатне материнство у світі є багатовекторним феноменом, правове та

етичне регулювання якого варіюється залежно від держави. Персоналістична біоетика забезпечує основу для формування етичних принципів, що захищають права всіх учасників процесу. Українське законодавство демонструє ліберальний підхід, що потребує подальшого вдосконалення для дотримання міжнародних стандартів і запобігання зловживанням.

Ключові слова: сурогатне материнство, персоналістична біоетика, репродуктивні технології, правове регулювання, етичні аспекти.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.

4. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регулювання сурогатного материнства в Україні та зарубіжних державах. Дослідницька служба Верховної Ради України 2023. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32634.pdf

5. Костик Е. Р. Правова природа договору про сурогатне материнство. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. 2022. Вип. 71. С. 125–130

6. Толокова Т. І. Персоналістична біоетика у законодавчому регулюванні допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2015. 1 (63). С. 52-57.

7. Гофельд Г.С. Окремі аспекти укладення договору сурогатного материнства в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 7/2024. С. 94-98.

8. Менджул М.В. Правове регулювання застосування технології сурогатного материнства в Україні під час повномасштабної війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 77. Ч. 1.2023. С. 154-158

Обов'язок держави у забезпеченні та захисті прав людини: моральний імператив та відповідальність

Вероніка Горєлова,
к.ю.н, доцент,доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6536-2422

Забезпечення прав людини є ключовим елементом державної політики, що формує фундамент міжнародного правопорядку та внутрішнього законодавства, спрямованого на рівність і захист від дискримінації. Держава покликана розглядати захист прав людини як основний пріоритет у своїй діяльності, відповідно до міжнародних правових норм, що підкреслюють необхідність забезпечення правового середовища, яке сприяє захисту особистих прав та свобод.

Як гарант прав людини, держава виконує низку функцій. Її законодавча роль полягає у створенні нормативно-правової бази, яка відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини, включаючи закони щодо недискримінації, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг та захисту особистої свободи. Виконавча функція держави зобов'язує відповідні органи реалізовувати ці закони та дотримуватися правових зобов’язань перед громадянами, що передбачає діяльність правоохоронних та соціальних структур для забезпечення безпеки та добробуту населення. Судова система виступає важливим елементом, що гарантує право на справедливий судовий розгляд; незалежність судів є основоположною для неупередженого розгляду справ, пов'язаних з порушенням прав громадян.

Міжнародна відповідальність держави зобов’язує виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, включаючи дотримання положень ратифікованих договорів та співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ООН, у питаннях захисту прав людини. Крім юридичних зобов’язань, держава несе моральну відповідальність перед громадянами, що передбачає створення гідних умов життя і справедливості для всіх. Такий підхід сприяє розвитку суспільної довіри до державних інституцій і правосуддя.

Порушення прав людини державою може проявлятися у формі політичних репресій, обмеження свободи слова, що позбавляє громадян можливості вільного вираження думок; дискримінації за етнічними, релігійними чи іншими ознаками, що порушує принцип рівноправності; обмеження права на мирні зібрання та демонстрації під приводом захисту громадського порядку, що фактично утискає право на колективне вираження позиції; надмірного застосування сили правоохоронними органами, яке може призводити до фізичних та психологічних травм громадян; обмеження доступу до правосуддя та необ'єктивності судових рішень, що порушує право громадян на ефективний захист і підриває довіру до судової системи.

Міжнародна спільнота виконує значну роль у підтримці стандартів захисту прав людини, здійснюючи моніторинг діяльності держав, що можуть допускати порушення прав людини, та надаючи відповідну оцінку цим діям. У певних випадках міжнародний тиск або санкції допомагають сприяти дотриманню державами міжнародних стандартів.

Отже, держава повинна не лише декларувати захист прав і свобод громадян, але й забезпечувати їх реальне втілення у житті. Громадянське суспільство та міжнародні правозахисні організації відіграють важливу роль у створенні механізмів прозорості та підзвітності держави, що є критично важливими для побудови правового суспільства.

Ключові слова: 1; обов'язок держави 2; захист прав людини 3);відповідальність.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, 1948. Прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217А (III) від 10 грудня 1948 року.

2. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 січ. 2022 р. Верховна Рада України. Київ : Парламентське видавництво, 2022. 64 с.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнятий резолюцією 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року.

4. Марчук, В. А. Права людини та роль держави у їх захисті: міжнародно-правові аспекти: монографія / за ред. В. І. Марчука. Київ : Наукова думка, 2020. С. 45–67.

5. Савченко, О. В. Етичні та правові засади захисту прав людини у діяльності держави. Право і суспільство. 2019. № 5(3). С. 56–62.

6. Декларація про право на розвиток. Прийнята резолюцією 41/128 Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 1986 року.

7. Тіщенко, І. П. Порушення прав людини в умовах глобалізації: виклики для міжнародного права. Український журнал міжнародного права. 2021. № 2. С. 14–22.

8. Amnesty International. Доповіді про права людини. URL: https://www.amnesty.org

9. Гончаренко, І. О. Міжнародне право прав людини: підручник. Київ : Алерта, 2021. 384 с.

10. Шевченко, Л. І. Роль міжнародної спільноти у моніторингу порушень прав людини: аналіз діяльності ООН та правозахисних організацій. Вісник Академії правових наук України. 2020. № 4(89). С. 85–92.

Міжнародний тероризм: особливості протидії, глобальна проблема сучасності, планетарна загроза для всього людства

Анатолій Француз,
д.ю.н., професор, зав. кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: anatoliyfj@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252
Іван Греб,
студент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrebVV@krok.edu.ua

Тероризм є однією з найгостріших загроз сучасного світу. За останні десятиліття ця проблема набула планетарного масштабу, виходячи далеко за межі окремих країн чи регіонів. Терористичні угруповання дедалі частіше використовують новітні технології, зокрема Інтернет, соціальні мережі, дрони та кіберзброю. Їхні дії спрямовані не лише на фізичне знищення людей, але й на дестабілізацію суспільств, руйнацію економічних систем та формування атмосфери постійного страху.

“Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей”[1, ст. 1 ч.1].

Тероризм не має кордонів і здатен впливати на всі аспекти життя людства. У зв’язку з цим дослідження причин, наслідків та ефективних методів боротьби з тероризмом є нагальною необхідністю.

Причини та форми сучасного тероризму

Тероризм є багатогранним явищем, яке має різні причини та форми. Серед основних причин виділяються:

Політичні фактори: конфлікти, пов’язані з боротьбою за владу, територіальні суперечки, а також протести проти авторитарних режимів.

Економічна нерівність: значна різниця в доходах між населенням різних країн і регіонів, що сприяє соціальному невдоволенню та радикалізації.

Соціальні чинники: недостатній доступ до освіти, соціальної справедливості та можливостей для самореалізації.

Ідеологічна складова: поширення екстремістських ідей, релігійний фанатизм, націоналізм або сепаратизм.

Виходячи з цього, сучасний тероризм має багато форм:

Релігійний екстремізм: домінує серед багатьох терористичних угруповань, таких як ІДІЛ чи Аль-Каїда.

Політичний тероризм: спрямований на дестабілізацію державної влади або зміщення політичних режимів.

Кібертероризм: атаки на критичну інфраструктуру, інформаційні системи, банки тощо.

Екотероризм: дії, спрямовані на захист довкілля через насильницькі методи.

Тероризм як планетарна загроза

Сучасний тероризм становить глобальну загрозу, що виходить за межі окремих країн:

Вплив на безпеку та життя людей: масштабні терористичні акти, до прикладу, атаки 11 вересня 2001 року в США, спричиняють значні втрати серед мирного населення.

Економічні наслідки: терористичні дії руйнують інфраструктуру, спричиняють скорочення інвестицій, збільшують витрати на безпеку.

Екологічні наслідки: підрив нафтових трубопроводів, пожежі, знищення природних ресурсів.

Загроза використання зброї масового ураження: існує ризик застосування хімічної, біологічної чи ядерної зброї, що може мати катастрофічні наслідки для планети.

Методи протидії тероризму

Боротьба з тероризмом потребує системного підходу та ефективної взаємодії на національному й міжнародному рівнях.

Національні заходи:

Створення спеціалізованих антитерористичних підрозділів.

Прийняття законів для посилення боротьби з фінансуванням терористів.

Освітні програми для запобігання радикалізації молоді.

Міжнародна співпраця:

Координація через ООН, НАТО, Інтерпол. Обмін розвідувальною інформацією між країнами. Один з наведених прикладів регламентації об'єднання країн задля співробітництва прописаний у статті 4 Конвенції

Ради Європи про запобігання тероризму:

"Міжнародне співробітництво у сфері запобігання
Сторони залежно від обставин та з огляду на свої можливості
надають одна одній допомогу й підтримку з метою посилення
здатності запобігати вчиненню терористичних злочинів, зокрема
шляхом обміну інформацією та передовим досвідом, а також
підготовки кадрів та інших спільних зусиль превентивного
характеру." [2. ст. 4]

Програми протидії кібертероризму та екстремізму в соціальних мережах.

Інноваційні підходи:

Використання штучного інтелекту для виявлення загроз. Розробка сучасних систем безпеки, таких як біометричний контроль, аналітика великих даних.

Розвиток міжнародних платформ для моніторингу фінансових потоків терористів.

Тероризм залишається однією з ключових загроз сучасності. Глобалізація,

доступ до нових технологій і постійні конфлікти сприяють поширенню тероризму, що ставить нові виклики у пошуках сучасних та відповідних часу методів запобігання та протидії.

Ключові слова: тероризм; світовий тероризм; безпека.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про боротьбу з тероризмом" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text [дата посилання 26.11.2024].

2. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 16.05.2005 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text [дата посилання 26.11.2024]

Договір найму житла: еволюція правового регулювання

Сергій Вихрист,
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165
Ігор Харкевич,
аспірант кафедри теорії історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: iwerx07@gmail.com,
ORCID: 0009-0008-6662-5659

Одним із ефективних способів реалізації конституційного права на житло є укладання договору найму житла, який забезпечує можливість тимчасового користування житлом на договірних засадах. Відповідно до договору найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ч. 1 ст. 810 ЦК України) [1]. Такий договір спрямований на задоволення однієї з основних матеріальних потреб людини – забезпечення житлом – та виступає підставою для виникнення зобов'язання про передачу власником помешкання, придатного для постійного проживання у ньому в користування іншій особі на певний строк за плату [2, с. 132]. З цього випливає, що договір найму житла є базовим у системі забезпечення житлової потреби. Водночас цей договір має власну ґенезу. Для розуміння сучасної системи регулювання житлових правовідносин важливо звернутися до історичного досвіду, який демонструє як вдосконалювалися правові відносини у сфері найму житла на різних етапах розвитку суспільства.

Дослідження історії розвитку договору найму житла є важливим для глибшого розуміння еволюції правового регулювання цього інституту. Такий підхід дозволяє виявити закономірності та тенденції, які впливають на сучасну юридичну практику, а також забезпечити її вдосконалення з урахуванням історичних і соціальних передумов.

Правове регулювання найму житла в Римі встановлювалося щодо приватного та муніципального житла. За загальним правилом, найм житла регулювався договором найму/оренди, зокрема за допомогою моделі locatio-conductio rei [3, с. 32]. Особливістю найму житла в Римі було те, що умови договору могли варіюватися залежно від правового статусу житла. Правове регулювання договору найму житла також знайшло своє відображення у нормах магдебурзького права. Це право, яке діяло на території багатьох європейських міст, включно з українськими, закладало основи регулювання майнових відносин, зокрема у сфері найму житла.

У XVIII ст. договір найму житла був одним із затребуваних задля задоволення житлової потреби. Умовами договору найму були предмет, строк проживання, порядок оплати та особливості повернення майна після проживання [3, с. 42].

У XIX ст. предметом договору найму житла могли виступати різні житлові приміщення, зокрема, квартири, окремі кімнати, кути, а також спальні місця, включаючи ліжка, які інколи здавалися для спільного використання двома особами. Серед істотних умов цього договору виділяли предмет найму та вартість оренди. Розмір орендної плати залежав від місця розташування житла в будинку (наприклад, поверху) і його облаштування. Найдешевшими були підвальні приміщення, тоді як найвищі ціни встановлювалися на багатоповерхові квартири та мансарди. Регулювання правовідносин, пов'язаних із житлом, здійснювалося в межах зобов'язального права [4, с. 9].

Після більшовицької революції 1917 року житлова політика уряду була спрямована на забезпечення усіх громадян житлом. Основу цієї політики становив перехід майна до державної власності та конфіскація житлових приміщень у представників буржуазії з метою подальшого їх надання пролетаріату [5, с. 223].

Правове регулювання договору найму житла в радянський період було вперше закріплено в Цивільному кодексі УСРР 1922 року. Як зазначає І.Р. Калаур, перший радянський Цивільний кодекс (далі – ЦК) регламентував відносини тимчасового оплатного користування чужим майном за допомогою договору, відомого як «договір про наймання майна», положення якого містилися у Главі III [6, с. 54].

Подальший розвиток правового регулювання найму житла відбувався у рамках ЦК Української РСР, прийнятого 18 липня 1963 року. У цьому Кодексі договору найму житлового приміщення була присвячена окрема глава – Глава 26 (статті 277–323) під назвою «Найм жилого приміщення». Це нововведення стало важливим етапом у становленні правового регулювання інституту найму житла, оскільки вперше відповідний договір був виділений у самостійний правовий інститут, окремо від договору майнового найму [5, с. 224].

ЦК Української РСР 1963 року детально врегулював ключові аспекти договору найму житла, зокрема права й обов'язки сторін, порядок укладення, зміни та розірвання договору, а також встановив гарантії для наймачів. Це регулювання мало особливе значення в умовах планової економіки, оскільки забезпечувало стабільність правовідносин у житловій сфері.

Важливим етапом у розвитку правового регулювання договору найму житла стало прийняття у 1983 році Житлового кодексу Української РСР. Частина друга статті 61 Кодексу встановлювала, що договір найму жилого приміщення у будинках державного і громадського житлового фонду укладається у письмовій формі на підставі ордера на жиле приміщення. Сторонами такого договору виступали: наймодавець – житлово-експлуатаційна організація (або відповідне підприємство, установа чи організація у разі її відсутності) – та наймач, яким був громадянин, на ім'я якого видано ордер [7]. Встановлення обов'язкової письмової форми для укладення таких договорів забезпечило підвищення правової визначеності у взаємовідносинах між сторонами, що стало важливим кроком у розвитку договірних відносин житлового найму.

Зміни в правовій природі договору найму житла почали відбуватися з

переходом до ринкових відносин, що було ініційовано прийняттям Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» [8]. Цей Закон трансформував відносини найму житла, надавши їм приватноправового характеру. Такий підхід закріплено у ЦК України 2003 року, що забезпечило системність і правову визначеність у сфері найму житла, підкресливши його важливість як самостійного цивільно-правового договору.

Узагальнюючи наведене, можна виділити шість основних етапів еволюції договору найму житла:

1. Римське право – формування фундаментальних основ договору найму, які стали базою для розвитку цього інституту в європейських правових системах.

2. Магдебурзьке право – розвиток договору найму житла як елемента муніципального права.

3. Деталізоване регулювання XIX ст. – встановлення правових норм, які регулювали оренду квартир, кімнат та інших житлових приміщень.

4. Радянський період (1922–1991 роки) – формування договірного регулювання найму житла у межах планової економіки.

5. Перехідний період (1991–2003 роки) – трансформація договору найму житла у приватноправовий інститут у зв'язку з переходом до ринкової економіки.

6. Сучасний період (з 2003 року) – закріплення нового правового статусу договору найму житла у Цивільному кодексі України 2003 року, адаптованого до ринкових умов.

Таким чином, еволюція правового регулювання договору найму житла відображає поступовий перехід від публічно-правових до приватноправових основ, що відповідає загальним тенденціям розвитку цивільного права.

Ключові слова: житлова політика, договір найму житла, історія та засади правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

2. Калаур І. Договір найму (оренди) житла як підстава виникнення зобов'язання про передачу майна в користування. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. Вип. 28. С. 125–133.

3. Аврамова О. Є. Теоретичні засади приватно-правового регулювання житлових відносин в Україні: монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 426 с.

4. Аврамова О. Є. Формування житлових правовідносин. Підприємництво господарство та право. 2019. № 11. С. 5–12.

5. Швидка В. Г. Найм житла у радянський період історії України. Часопис цивілістики. 2014. Вип. 17. С. 223–227.

6. Калаур І. Історія становлення та розвитку договору найму. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип 4 (8). С. 51–56.

7. Житловий кодекс УРСР (перша редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10/ed19840101#top.

8. Про приватизацію державного житлового фонду : Закон України від 19 червня 1992 р. № 2482-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text.

Інститут добросусідства в земельному праві: особливості правового регулювання

Вікторія Корольова,
к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144

З огляду на сучасні тенденції розвитку земельних відносин в Україні, зокрема процеси подрібнення земельних масивів та збільшення кількості титулованих землевласників, постає необхідність забезпечення гармонійного співіснування власників і користувачів сусідніх земельних ділянок. У цьому контексті важливим правовим інструментом для цивілізованого та відповідального використання землі є інститут добросусідства.

Законодавчою основою для реалізації інституту добросусідства є норми глави 17 Земельного кодексу України, що визначають основи взаємодії між власниками та користувачами земельних ділянок [1].

У наукових доробках добросусідство часто розглядають як:

• комплексний міжгалузевий інститут земельного права,

• суб'єктивне право, що належить землевласникам та землекористувачам,

• обов'язок землекористувачів дотримуватися прав та інтересів сусідів,

• основоположний принцип земельного права, що сприяє балансуванню інтересів усіх учасників земельних відносин.

Комплексність цього інституту полягає в тому, що він включає в себе різноманітні правові норми, які регулюють взаємодію між власниками та користувачами земельних ділянок, забезпечуючи баланс інтересів та ефективне використання земельних ресурсів.

Добросусідство – це, по-перше, врегульовані земельним законодавством суспільні відносини між землевласниками, землекористувачами, іншими титульними володільцями земельних ділянок та їхніми сусідами. Ці відносини спрямовані на забезпечення взаємоповаги, взаємодії та дотримання прав усіх учасників земельних відносин.

Таким чином, сторонами таких відносин є, з одного боку, землевласники, землекористувачі та інші титульні володільці земельних ділянок, які мають законні права на відповідні ділянки землі. З іншого боку, учасниками є їхні сусіди, які також володіють або використовують земельні ділянки, що знаходяться в безпосередній близькості. Важливо, щоб ці сторони дотримувалися принципів добросусідства для забезпечення гармонійного співіснування та уникнення конфліктів.

Фактичний зміст таких відносин полягає в діяльності землевласників, землекористувачів та інших титульних володільців земельних ділянок, які є сусідами, у межах їх повноважень та відповідно до цільового призначення земель. Водночас, ця діяльність має здійснюватися в рамках добросусідства,

тобто з урахуванням інтересів сусідів і на основі взаємоповаги.

Інакше кажучи, суб'єкти цих відносин повинні вибирати такі способи використання земельних ділянок, які відповідають їхньому цільовому призначенню, але водночас дозволяють сусідам використовувати свої ділянки найбільш ефективно. Важливо, щоб їхні дії не заважали один одному, а, навпаки, сприяли взаємному співробітництву та реалізації прав на землю. Це забезпечує гармонійне співіснування і дозволяє кожному з учасників відносин максимально використовувати потенціал своєї землі без шкоди для інших.

Сусіди поділяються на дві основні групи осіб:

1. Суміжні землевласники та землекористувачі, тобто ті, хто має спільну межу з певною земельною ділянкою.

2. Особи, які не мають спільної межі з конкретною ділянкою, але володіють земельними ділянками, розташованими неподалік, і діяльність цієї особи може впливати на їхні земельні ділянки.

Очевидно, що поняття «сусідні земельні ділянки» є більш широким, ніж «суміжні земельні ділянки». Суміжними є ті ділянки, які мають спільну межу, незалежно від того, чи визначена ця межа на місцевості межовими знаками або іншими способами.

Водночас сусідні земельні ділянки не є заздалегідь визначеними об'єктами. У кожному конкретному випадку компетентний орган, зокрема суд чи інший орган, який вирішує спори щодо дотримання правил добросусідства, повинен визначати, хто є сусідом, навіть якщо ці особи не є суміжними землевласниками. Вони можуть потерпати від діяльності чи бездіяльності власника земельної ділянки, навіть якщо їхні ділянки не мають спільної межі з нею.

Особливої уваги потребує аналіз об’єктів інституту добросусідства, оскільки вони визначають сферу застосування даного правового інституту. Частина 3 статті 2 Земельного кодексу України визначає три основні об’єкти земельних відносин: землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, зокрема права на земельні частки (паї).

Особливо важливою є увага до конкретних особливостей земельних ділянок, зокрема сільськогосподарського чи лісогосподарського призначення. У таких випадках встановлення добросусідських відносин набуває великого значення з огляду на необхідність попередження шкідливого впливу на якість ґрунту. Ґрунт є основним засобом виробництва на таких ділянках, і його погіршення може призвести до зниження родючості, що, в свою чергу, може спричинити матеріальну шкоду не тільки власнику (землекористувачу) цієї ділянки, але й сусіду, чия земельна ділянка також може постраждати від такого впливу.

Отже, ефективне застосування інституту добросусідства передбачає уважне ставлення до захисту якості ґрунтів і запобігання шкідливому впливу на них, оскільки такі дії можуть мати серйозні економічні наслідки для всіх учасників земельних відносин.

З аналізу положень статті 104 Земельного кодексу України випливає, що основною метою застосування правил добросусідства є забезпечення

попередження шкідливого впливу на сусідню земельну ділянку. Важливо, що цей вплив стосується не лише самої землі, але й поширюється на інші важливі аспекти, такі як здоров'я людей та тварин, стан атмосферного повітря, водних ресурсів та екосистем у цілому.

Перелік наслідків шкідливого впливу у статті 104 Земельного кодексу України відкритий. Очевидно, що перелік неправомірних наслідків виходить за межі правопорушень у сфері земельних відносин. Звідси констатуємо зв’язок інституту добросусідства з нормами медичного права, аграрного права, екологічного права.

Аналіз судової практики свідчить, що відповідальність за порушення правил добросусідства настає лише у тому разі, якщо позивач доводить, що його сусід порушує правові або технічні норми. Окрім посилань на норми Земельного кодексу України, позивачі у справах про добросусідство найчастіше обґрунтовують свої вимоги посиланням на норми Цивільного кодексу України [3], Закону України «Про благоустрій населених пунктів» [4], підзаконні нормативні акти.

Список використаних джерел

1. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

3. Про благоустрій населених пунктів: закон України від 06 вересня 2005 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 49. Ст.517. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text.

Судові підходи до сексуальних та ґендерно-обумовлених злочинів у міжнародному кримінальному суді

Сергій Лукашевич,
здобувач освітньо-наукового ступеню,
«Доктор філософії» за спеціальністю 081 – Право,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
ORCID: 0000-0002-7100-1751

Дослідження присвячене важливій сфері ґендерного правосуддя, інтерес до якого постійно зростає. Необхідність аналізу міжнародного кримінального та гуманітарного права потребує врахування у роботі Міжнародного кримінального суду (МКС) інклюзивності, репрезентативності та актуальності інтересів жінок та чоловіків, які постраждали від конфлікту.

Протягом багатьох років злочини сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), не визнавалися самостійними міжнародними злочинами, що становлять геноцид, злочини проти людяності або воєнні злочини, і, як такі, не переслідувалися або зрідка переслідувалися в міжнародних кримінальних трибуналах (МКТ). Лише в 1990-х роках статути МКТ чітко визначили форми злочинів сексуального насильства, пов'язаних з конфліктом як міжнародні злочини.

За останні кілька десятиліть міжнародне співтовариство зробило багато кроків у відповідь на дедалі більше закликів визнати сексуальне насильство серйозним злочином на національному та міжнародному рівнях. Римський Статут МКС є першим міжнародним документом, який чітко визнає зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію та інші форми сексуального насильства як окремі види воєнних злочинів [1]. Статут Міжнародного кримінального суду (МКС) визначає не лише злочини сексуального та гендерного насильства як частину юрисдикції зазначеного суду, а й низку структур і процедур, необхідних для забезпечення належного процесу правосуддя. Варто зазначити, що Римський статут МКС став революційним у своєму ґрунтовному підході до гендерних питань у міжнародному праві. МКС є важливим конкретним механізмом притягнення до відповідальності, зокрема він встановлює базові норми ґендерного правосуддя. Згідно з принципом комплементарності, держави заохочуються, хоча і не зобов'язані, включати ключові положення Римського Статуту МКС до свого національного законодавства.

Розгляд справ про сексуальні та гендерно зумовлені злочини (СГЗ) є невід'ємною частиною роботи МКС, пов'язаної з розслідуванням і, за наявності підстав, судовим переслідуванням «осіб, обвинувачених у найтяжчих злочинах, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства: геноциді, воєнних злочинах, злочинах проти людяності та злочині агресії» [2]. Аналіз статті 21(3) Римського статуту МКС є важливою основою для забезпечення справедливого, недискримінаційного результату при розгляді міжнародних злочинів у МКС

та за його межами. Стаття 8 Римського статуту МКС також передбачає, що *«зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також є серйозним порушенням Женевських конвенцій», або «серйозним порушенням спільної статті 3», є воєнними злочинами незалежно від того, чи скоєні вони під час міжнародного, чи неміжнародного збройного конфлікту* [1]. Звісно, ці акти повинні досягти певного порогу тяжкості, однак в цьому питанні Римський статут МКС залишає місце для судового розсуду.

Адекватне та ефективне розслідування цих злочинів залежить, серед іншого, від суддів МКС. Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту, які представляють різні географічні регіони та правові системи з різним рівнем спеціалізованого досвіду, в тому числі гендерної компетентності. Таким чином, склад суддівського корпусу та динаміка винесення рішень створюють «судову культуру» МКС. Просування ґендерного правосуддя прослідковується в міжнародних трибуналах, зокрема в Міжнародному кримінальному трибуналі для колишньої Югославії (МТКЮ), Міжнародному кримінальному трибуналу для Руанди, Надзвичайній палаті у судах Камбоджі, Спеціальному трибуналі з питань гендерної справедливості та Спеціального суду для Сьєрра-Леоне.

Варто зазначити про важливість ґендерно-компетентного суддівства, роботою якого є підбиття підсумків судових підходів, що сприятиме помітному розвитку ґендерного правосуддя. Наявні недоліки включають, але не обмежуються ґендерними стереотипами, відсутністю міжгалузевого аналізу структурних чинників та міжсекторального аналізу структурних чинників на вплив СГОН, а також недостатнє розуміння контексту розуміння доказів, пов'язаних з СГОН. Діючи на основі упереджених переконань, а не на фактах, може бути спотворено або відбудеться вплив на погляди суддів щодо віктимності, шкоди та довіри до свідків, що поставить під сумнів їхню неупередженість, що може призвести до хибного правосуддя або судової помилки та повторної віктимізації.

Представлене дослідження є одночасно рефлексивним, оскільки в ньому розглядаються проблемні питання МКС, пов'язані з СГОН, і його повільний перехід від вузьких підходів до переслідування та вирішення справ щодо СГОН; і водночас перспективним, оскільки в ньому розглядається поступовий рух до більш широких звинувачень і гендерно-компетентного, заснованого на правах людини, міжгалузевого правосуддя.

Варто зауважити, що шлях розвитку ще триває і що МКС ще не повністю реалізував свій потенціал щодо того, як слід розглядати справи про сексуальне та гендерно зумовлене дискримінаційне насильство. Для суддів надзвичайно важливо здійснювати свою роботу, в тому числі щодо СГПК, через ширшу антидискримінаційну призму. Знакова справа проти Домініка Онгвена (виникла в Уганді), перша справа, яка дійшла до стадії судового розгляду в МКС, і є єдиною справою, в якій Апеляційна палата залишила в силі обвинувальний вирок за найбільшою кількістю пунктів звинувачень у СГЗК, що будь-коли розглядалися в МКС [3, 4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що не менш важливою при розслідуванні сексуального насильства є активна участь держави, а саме відкриття кримінальних проваджень та проведення розслідувань відносно ймовірних обвинувачених у вчиненні сексуального насильства. Проаналізований досвід та уроки, отримані внаслідок кропіткої роботи МКС та міжнародних трибуналів у справах, де були наявні випадки вчинення сексуального та гендерно зумовленого насильства, допоможуть державам у здійсненні її кримінальної юрисдикції стосовно осіб, які несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 17.11.2024).
2. ICC, About the Court. URL: https://www.icc-cpi.int/about/the-court (дата звернення 20.11.2024).
3. Order inviting expressions of interest as amici curiae in judicial proceedings (pursuant to rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence), ICC-02/04-01/15-1884, 5 October 2021. URL:https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/15-1884 (дата звернення 21.11.2024);
4. Decision on the requests for leave to file observations pursuant to rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, ICC-02/04-01/15-1914, 24 November 2021. URL: https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/15-1914 (дата звернення 21.11.2024).

Функціональне призначення національної поліції України на рубежі відновлення незалежності та під час становлення суверенної, демократичної, європейської держави

Ігор Софина,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SofynaIV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4876-5024

20 грудня 1990 року, через п'ять місяців після вступу в дію Декларації про державний суверенітет України, було прийнято Закон урср «Про міліцію». Відповідно до ст. 16 Закону було визначено, що особовий склад міліції складається з працівників, що проходять державну службу в підрозділах міліції, яким відповідно до чинного законодавства присвоєно спеціальні звання міліції [1].

У вересні 1991 року як результат виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» від 10 вересня 1991 року та постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про заходи щодо виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, що розташовані на території України» від 24 вересня 1991 року, почався процес виходу МВС республіки, до якого належить міліція, з підпорядкування союзного МВС срср і формування його як правоохоронного органу незалежної держави.

Перше функціональне призначення тодішньої української міліції з'явилось після відновлення незалежності України. Тоді колегія МВС звернулась до керівників органів та підрозділів внутрішніх справ, до усього особового складу із закликом докласти максимальних зусиль, щоб припинити розгул злочинності, утвердити в нашому житті принципи справедливості та гуманізму, керуватись у своїй діяльності винятково вимогами закону, зміцнити зв'язки з населенням та громадськістю.

Друге функціональне призначення тоді підлягало у підпорядкуванні міліції саме громадськості та суспільству, без посередників. Наступним кроком стала департизація органів міліції незалежної держави (третє функціональне призначення). Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про департизацію державних органів, установ й організацій», прийнятої 24 серпня 1991 року, у всіх органах державної влади та управління, правоохоронних органах було припинено діяльність організацій політичних партій.

Створення нового правоохоронного відомства незалежної та суверенної держави потребувало визначення правового статусу працівника міліції як особи, наділеної повноваженнями забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Це було четверте функціональне призначення міліції. Постановою КМУ від 28 грудня 1991 року було затверджено новий текст Присяги працівника органів внутрішніх справ України.

На виконання рішення КМУ від 4 липня 1992 року, уперше в колишньому срср було прийнято рішення про створення в структурі кримінальної міліції МВС України нової служби – Управління внутрішньої безпеки. Її основним завданням було встановлено запобігання втягуванню працівників ОВС у протиправну діяльність, виявлення та розкриття їхніх корумпованих зв'язків та інших корисливих злочинів. Водночас згадана служба займалася й захистом працівників та їхніх близьких від тиску з боку кримінальних елементів. У вересні 1994 року підрозділи внутрішньої безпеки увійшли до складу Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України.

Ще в липні 2012 року до Верховної Ради України було подано проект Закону «Про поліцію» (був запропонований у зв'язку з майбутньою євроінтеграцією та у зв'язку з нагальною необхідністю реформування міліції через її невідповідність вимогам часу та корумпованість), який визначив правову основу та принципи діяльності поліції, її організаційну структуру, права та обов'язки співробітників поліції, порядок проходження служби в поліції, гарантії правового і соціального забезпечення співробітників поліції, а також порядок фінансування, матеріально-технічного забезпечення поліції. Однак зазначений законопроект тоді не був прийнятий [2]. Аж 2 липня 2015 року було прийнято Закон України «Про Національну поліцію», а вже 28 жовтня 2015 року ухвалено Положення про Національну поліцію, які заклали основу нового етапу розвитку міліції, яка стала поліцією, а працівники міліції - працівниками поліції [3].

Якщо казати про функціональне призначення Національної поліції станом на сьогодення, то автор зважає на реалії повномасштабного вторгнення рф на територію України. І тому воно значно розширене. Національна поліція займається не просто розкриттям злочинів (і не тільки найпоширеніших - проти життя і здоров'я особи, проти власності, а й - проти основ національної безпеки України, військових злочинів), а й забезпеченням нормального життя на деокупованих територіях, допомогою постраждалим особам на них. Часто співробітники поліції є єдиними представниками влади через відсутність повноцінного апарату органів місцевого самоврядування. Тому питання розвитку функціонального призначення Національної поліції є таким, що не стоїть на місці та яке постійно розвивається у зв'язку з вимогами часу.

Органи Національної поліції мають самостійне функціональне призначення у правоохоронній системі держави. Однак ефективне вирішення покладених на них завдань можливе тільки за умови тісної взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, чіткого розуміння функціонального призначення та належного його здійснення на практиці. Така взаємодія передбачає виникнення між цими суб'єктами належних правовідносин.

Тому станом на зараз можна сказати, що Національна поліція України реалізовує функціональне призначення за вимогами часу та українського народу, за вимогами сучасних технологій. Лише таким, практичним, способом можна довести теоретичні розроблення функціонального призначення Національної

поліції України.

Ключові слова: Національна поліція; аналіз; призначення; розвиток; функціональне призначення; незалежність; європейська держава; суверенна держава; демократична держава.

Список використаних джерел

1. Про міліцію : Закон УРСР від 20 груд. 1990 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565- 12.

2. Про поліцію : проект Закону України від 3 лип. 2012 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10688&skl=7.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Фінансування проєктів ядерної енергетики під час низьковуглецевого переходу

Євгеній Бобров,
д.е.н., доцент, професор кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: evgeniyba@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7397-3132

Ми живемо в епоху, коли вплив зміни клімату стає дедалі відчутнішим по всьому світу. Щоб обмежити глобальне потепління до 1,5°C та досягти вуглецевої нейтральності до середини століття, необхідно докорінно змінити глобальну енергетичну систему [1]. Водночас світ стикається з енергетичними викликами, пов'язаними з безпекою та стійкістю, особливо в країнах, що розвиваються [2]. Зростаючий попит на чисту енергію, спричинений розвитком штучного інтелекту та електрифікацією транспортних мереж, робить ці виклики ще більш нагальними.

Сьогоднішні виклики вимагають негайних дій для масштабування та прискорення інвестицій у чисту, стійку та справедливу енергетичну трансформацію. У цьому контексті важливу роль відіграватиме мобілізація фінансування для розвитку ядерної енергетики. Вона не лише допоможе стримати зміни клімату, але й забезпечить надійну, доступну та сучасну енергію для економічного та соціального розвитку, а також енергетичної безпеки.

Інвестиції в ядерну енергетику: основні аспекти. Ядерні енергетичні проєкти мають багато спільного з іншими великими інфраструктурними проєктами, однак термін їхньої дії значно перевищує більшість проєктів з виробництва електроенергії. Життєвий цикл ядерного проєкту, від планування і будівництва до комерційної експлуатації та виведення з експлуатації, може тривати понад століття. Це довготривалі інвестиції, які вимагають значного капіталу та окуповуються невдовзі після початку роботи атомної електростанції. Інвестиції в ядерні програми можуть принести значні макроекономічні вигоди, які також можуть вплинути на інвестиційні рішення [3, 4].

Основними факторами, що визначають доцільність таких проєктів, є капітальні витрати та вартість капіталу. Капітальні витрати включають всі витрати на будівництво атомних електростанцій, включаючи робочу силу, матеріали та послуги. Вартість капіталу, в свою чергу, відображає очікуваний дохід для інвесторів, які вкладають свої кошти в проєкти. Вона залежить від інфляції, ризикових премій та інших економічних факторів, які формують фінансовий ландшафт ядерної галузі.

Фінансування довгострокових ядерних проєктів потребує стратегічного планування. Необхідно знайти баланс між великими капіталовкладеннями та

довготривалою економічною стійкістю проєктів.

Малі модульні реактори (SMRs): перспективи та виклики. Останнім часом значна увага приділяється малим модульним реакторам (SMRs), які можуть стати ефективним доповненням до відновлюваних джерел енергії та великих реакторів у системах з низьким рівнем викидів. SMRs здатні забезпечити гнучке, масштабоване та доступне джерело енергії для широкого спектру застосувань, включаючи віддалені райони та невеликі енергомережі.

Основна перевага SMRs полягає в їхній компактності та модульності. Ці реактори, які зазвичай виробляють до 300 МВт електроенергії, мають значно менший фізичний розмір порівняно з традиційними атомними електростанціями. Їх можна збирати на заводах і доставляти на місце експлуатації в готових модулях, що може зменшити витрати на будівництво та скоротити терміни реалізації проєкту.

На сьогодні понад 90 концепцій SMRs перебувають на різних етапах розробки. Близько половини цих проєктів базуються на еволюції існуючих легководних реакторів (LWR) третього або третього+ покоління, тоді як інші використовують більш досконалі технології, такі як реактори четвертого покоління. Однак більшість SMRs все ще перебувають на етапі концептуального або попереднього дизайну, і лише кілька з них уже працюють або знаходяться на етапі будівництва.

SMRs також відкривають нові можливості для фінансування, оскільки їх простіша та модульна конструкція може залучити нових інвесторів, включаючи промислових користувачів енергії та інвестиційні банки. Це робить їх особливо привабливими для ринків, що розвиваються.

Ядерна енергетика для країн, що розвиваються: фінансові виклики та можливості. Інвестиції в ядерну енергетику є складним і капіталомістким завданням, особливо для країн, що розвиваються. Значні капіталовкладення, необхідні для нових проєктів, окуповуються лише через кілька років після запуску станцій. Однак ядерна енергетика має потенціал відігравати важливу роль у досягненні чистої енергетики та забезпеченні енергетичної безпеки. Спільні інвестиції та фінансова співпраця між країнами є ключовими для мобілізації необхідного капіталу для ядерних проєктів.

Існуючі політики покривають лише дві третини від необхідних інвестицій для досягнення глобальних цілей щодо встановлення відновлюваних джерел енергії до 2030 року. Це особливо актуально для країн, що розвиваються, яким потрібно значно збільшити щорічні інвестиції для подолання цього розриву та досягнення своїх енергетичних цілей.

Ядерна енергетика як елемент низьковуглецевого переходу. Ядерна енергетика може відіграти важливу роль у переході до низьковуглецевої економіки. Вона здатна забезпечити масштабоване, кліматично стійке та доступне джерело електроенергії, підтримуючи енергетичну безпеку і стабільність.

За оцінками Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) для підтримки амбітних кліматичних цілей, інвестиції в ядерну енергетику мають

бути значно збільшені – до близько 125 мільярдів доларів щороку. Це потребує поєднання фінансових та управлінських підходів для зменшення ризиків. Хоча підтримка з боку урядів є необхідною, приватний сектор також може відігравати важливу роль у фінансуванні таких проєктів. Міжнародні банки розвитку можуть допомогти залучити приватні інвестиції за допомогою таких інструментів, як гранти, кредитні гарантії та страхові покриття.

Приватний сектор та фінансування ядерної енергетики. З 2021 року спостерігається зростання інтересу приватного сектору до фінансування ядерної енергетики, особливо для продовження експлуатації існуючих атомних станцій або рефінансування будівництва нових об'єктів. Використання таких інструментів, як зелені облігації та угоди про викуп, сприяло підвищенню довіри у фінансовому секторі та підтримало роботу атомних станцій, які виробляють електроенергію з низьким рівнем викидів вуглецю.

Однак для досягнення глобальних кліматичних цілей на 2050 рік необхідно залучити приватні інвестиції у більших масштабах. Питання впевненості інвесторів у фінансових результатах ядерних проєктів стає критичним для забезпечення фінансування, особливо на етапі будівництва, яке є найризикованішим.

Удосконалення фінансових та регуляторних інструментів. Щоб підвищити довіру інвесторів, важливо продемонструвати, що ядерні проєкти можуть бути завершені вчасно і в рамках запланованого бюджету. Це дозволить зменшити ризики та знизити вартість капіталу для наступних проєктів.

Важливо також мінімізувати технологічні ризики, які можуть затримати впровадження нових реакторів. Це вимагає інвестицій у розвиток проєктів та міжнародну співпрацю. Крім того, необхідно активно співпрацювати з політиками для спрощення регуляторних процедур і забезпечення відповідності міжнародним стандартам безпеки.

Таким чином, ядерна енергетика має всі шанси стати важливим елементом у вирішенні глобальних енергетичних і кліматичних викликів. Незважаючи на високу вартість і складність, вона забезпечує стабільну, доступну та чисту енергію, що сприятиме енергетичній безпеці та сталому розвитку.

Ключові слова: енергетична політика; ядерна енергетика; інвестиції.

Список використаних джерел

1. Intergovernmental Panel On Climate Change, Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC, Geneva, Switzerland (2003), https://www.doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

2. United Nations Department Of Economic And Social Affairs, The Sustainable Development Goals Report: Special Edition, United Nations, New York, (2023), https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/

3. International Atomic Energy Agency, Assessing National Economic Effects of Nuclear Programmes, IAEA Technical Document, IAEA, Vienna (2021).

4. US Department Of Energy National Renewable Energy Laboratory, Nuclear Energy – Providing Power, Building Economies, April 2022, https://www.nrel.gov/docs/fy22osti/82419.pdf

Підходи до визначення категорії «економічна безпека»: сучасна парадигма

Володимир Блинков,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: blynkovVH@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-3409-5955

Забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях, було і залишається основним завданням у сфері управління національною економікою. Ефективна реалізація цього завдання є об'єктивно неможливою без належного наукового супроводу, який є базисом для прийняття відповідних управлінських рішень. Відповідно у наукових колах присутній широкий інтерес до категорії економічної безпеки та пов'язаних з нею елементів загальної системи управління національною економікою. Основою наукового пошуку в окресленій сфері є безумовно визначення самого поняття «економічна безпека». На сьогодні в науці, існують численні підходи до її визначення. Їх різноманіття викликано тим, що багато дослідників визначають категорію «економічна безпека» через призму власного кола наукових інтересів часто при цьому втрачаючи певні елементи її внутрішнього змісту. Крім того національна економіка не є статичною системою і постійно розвивається, що робить перелік факторів які на неї впливають змінним та різногранним. У зв'язку з цим змінюються підходи і до забезпечення економічної безпеки на різних рівнях, що накладає свій вплив на внутрішній зміст цієї категорії. Відповідно виникає об'єктивна необхідність дослідження внутрішнього змісту категорії «економічна безпека» в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та діджиталізації національної економіки.

Для того, що максимально детально вивчити досліджувану категорію пропонуємо розглянути підходи до її визначення які існували в різний час та були прийнятими в науковому світі і знайшли визнання серед широкого кола вчених.

Найбільш поширеними в науковому світі серед визначень категорії «економічна безпека» є наступні.

Абалкін Л. визначає економічну безпеку як «сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення» [1, с. 5].

Інший вчений, М. Єрмошенко, розглядає досліджувану категорію як «стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий та ефективний розвиток вітчизняної економіки й соціальної сфери» [2, с. 26].

У свою чергу Г. Пастернак-Таранушенко, визначає економічну безпеку як «стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [3, с. 29].

Енциклопедичні джерела визначають суть економічної безпеки як «складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення і держави; протистояння дестабілізаційній дії чинників, які створюють загрозу стійкому збалансованому розвиткові країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [4].

Однією з найбільш підтримуваних у науковому світі є позиція професора Варналія З.С., який пропонує розуміти під економічною безпекою «систему економічних відносин, яка ґрунтується на механізмі узгодження економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, який дає можливість вирішувати економічні конфлікти з найменшими втратами та забезпечує незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищем» [5, с. 54].

Цікавим є підхід С. Стеценка, який визначає категорію економічної безпеки як «стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного, оборонного існування і прогресивного розвитку суб'єкта безпеки, не вразливість і незалежність його економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів» [6].

Проведений аналіз представлених визначень досліджуваної категорії дозволяє констатувати, що як уже зазначалося вище, всі запропоновані підходи визначають поняття «економічна безпека» виключно з позицій сфери наукового пошуку їх авторів, що ускладнює їх використання в практичній діяльності та не дає можливості повного розуміння сутності за сучасних умов інформаційного суспільства і діджиталізації національної економіки.

Для того щоб зрозуміти сучасну парадигму категорії «економічна безпека» необхідно врахувати той факт, що нині економіка знаходиться під значним впливом сучасних інформаційних технологій, які визначають її функціонування та частково формують коло основних загроз. На наш погляд, основними рисами національної економіки наразі є:

• глобалізованість усіх процесів та як наслідок взаємозалежність від економік інших країн;

• тотальна цифровізація всіх процесів які відбуваються в системі національної економіки;

• розвиток системи віртуальних грошових систем (крипто валют) та поступове витіснення ними традиційного грошового обігу;

• пришвидшення всіх процесів та зростання рівня ймовірності факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на функціонування національної економіки;

• визначальна роль впливу транснаціональних корпорацій і міжнародних фінансових інституцій.

Підхід до наукового вивчення розвитку галузі чи системи має бути парадигмоцентричним. Це дає можливість внутрішньо структурувати

дослідження з визначеної проблематики, визначити її ретроспективу та перспективу, а також закономірності поточного наукового розгортання [7].

Враховуючи викладене, в сучасних умовах розвитку цифрової економіки, під категорією «економічна безпека», на наш погляд, доцільно розуміти систему економічних відносин, яка ґрунтується на використанні всіма суб'єктами економічних відносин сучасних інформаційних технологій, за допомогою яких забезпечується нівелювання негативних ймовірнісних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища і забезпечується незалежність, стійкість і поступальний розвиток національної економіки в цілому та її окремих казуально пов'язаних елементів.

Резюмуючи, відзначимо, що сучасна парадигма категорії «економічна безпека» враховує в себе еволюційний розвиток в минулий історичні періоди та сучасний цифровий етап цивілізаційного поступу.

Ключові слова: економічна безпека; категорія; національна економіка; методичний підхід; парадигма.

Список використаних джерел

1. Абалкін Л.І. Економічна безпека: загрози та протидія їм. Питання економіки. 1994. № 12. С. 4-13.

2. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. Київ: КНТЕУ, 2001. 309 с.

3. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія. Київ: Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. 320 с.

4. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-18765

5. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.

6. Стеценко С.П. Економічна безпека: сутність і структура. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №24. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/26.pdf

7. Румик І.І. Продовольча безпека держави: питання теорії, методології, практики : монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2020. 420 с. DOI: https://doi.org/10.31732/FS

Інклюзивний розвиток регіонів України на основі соціального підприємництва: економічні виклики та перспективи

Дмитро Ткач,
доктор філософії з економіки, науковий співробітник,
Державна установа «Інститут досліджень
науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва НАН України», м. Київ, Україна,
e-mail: dtkach1994@gmail.com,
ORCID: 0009-0009-1401-3324

В умовах post-COVID відновлення та війни в Україні особливої актуальності набуває пошук ефективних механізмів забезпечення інклюзивного розвитку регіонів. Соціальне підприємництво виступає одним із важливих інструментів такого розвитку, оскільки дозволяє одночасно вирішувати соціальні проблеми та стимулювати економічне зростання на місцевому рівні [1].

Теоретичні та практичні аспекти соціального підприємництва досліджено у працях українських науковців. Зокрема, організаційно-правові механізми створення соціальних підприємств розглянули Долуда Л. та Назарук В. [1], інституційні засади їх розвитку висвітлено у дослідженнях Свинчука А. [2]. Водночас, враховуючи нові соціально-економічні виклики, пов'язані з воєнним станом, потребують поглибленого вивчення питання адаптації соціального підприємництва до сучасних умов регіонального розвитку.

Метою дослідження є визначення ключових викликів та перспектив розвитку соціального підприємництва як інструменту забезпечення інклюзивного розвитку регіонів України.

За результатами дослідження встановлено, що основними викликами розвитку соціального підприємництва в регіонах України є:

1. Недосконаліть нормативно-правового регулювання діяльності соціальних підприємств;
2. Обмежений доступ до фінансових ресурсів та інвестицій;
3. Низький рівень обізнаності населення щодо можливостей соціального підприємництва;
4. Недостатня інституційна підтримка на регіональному рівні;
5. Складнощі з масштабуванням успішних соціально-підприємницьких ініціатив [2].

Водночас, аналіз сучасного стану розвитку соціального підприємництва в Україні свідчить про наявність значного потенціалу для його розвитку [5]. За даними каталогу соціальних підприємств України, станом на 2023 рік в країні функціонує понад 150 соціальних підприємств, більшість з яких зосереджена у великих містах. При цьому спостерігається тенденція до збільшення кількості соціальних підприємств у невеликих містах та сільській місцевості [3].

Перспективними напрямками розвитку соціального підприємництва в регіонах України є [4]:

1. Створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів;

2. Розвиток інклюзивних освітніх програм та працевлаштування людей з інвалідністю;

3. Впровадження екологічних ініціатив та circular economy проєктів;

4. Розвиток соціальних послуг на місцевому рівні;

5. Реалізація проєктів у сфері відновлення постраждалих територій.

Для активізації розвитку соціального підприємництва в регіонах України пропонується [5]:

• Розробити та прийняти спеціальний закон про соціальне підприємництво;

• Створити регіональні фонди підтримки соціального підприємництва;

• Запровадити податкові пільги для соціальних підприємств;

• Розвивати освітні програми з соціального підприємництва;

• Стимулювати створення кластерів соціального підприємництва.

Реалізація запропонованих заходів дозволить посилити роль соціального підприємництва у забезпеченні інклюзивного розвитку регіонів України та сприятиме вирішенню актуальних соціально-економічних проблем на місцевому рівні [3, 4].

Ключові слова: інклюзивний розвиток; соціальне підприємництво; регіон; виклики; перспективи.

Список використаних джерел

1. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2023. 92 с.

2. Свинчук А.А. Організаційні механізми розвитку соціальних підприємств в Україні. Вісник КНУТД. 2023. №3. С. 88-96.

3. Smart specialisation and social innovation: from policy relations to opportunities and challenges. JRC Technical Report. European Commission, 2023. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC130277

4. Social Enterprise in Central and Eastern Europe: Theory, Models and Practice / Ed. by J. Defourny, M. Nyssens. Routledge, 2024. 312 p.

5. Ukraine Social Enterprise Development Strategy 2030. UNDP Ukraine, 2023. 56 p.

Економіка України в епоху штучного інтелекту

Ольга Сінельнікова,
кандидат технічних наук,
email: ol.sinelnikova@gmail.com,
ACADEMIA: https://independent.academia.edu/OlgaSinelnikova
Олександр Фокін,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: onworkfokin@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-4397-2231

Штучний інтелект (ШІ) стає ключовим фактором трансформації світової економіки. Він впливає на бізнес-процеси, ринки праці та глобальну конкурентоспроможність. ШІ здатен автоматизувати задачі, які раніше були виключно людськими, аналізувати величезні масиви даних, створювати прогнозні моделі та навіть ухвалювати рішення. Його використання є широким: від автоматизації виробничих процесів до покращення клієнтського досвіду за допомогою віртуальних асистентів. Проте адаптація економіки до епохи ШІ є не лише питанням технологій, але й викликом для суспільства, урядів і бізнесу [1] [2].

ШІ суттєво підвищує ефективність, продуктивність у багатьох галузях економіки. У сфері виробництва він автоматизує процеси, знижуючи витрати. Наприклад, роботизовані системи на основі ШІ значно покращують точність і швидкість виробничих операцій. У сфері логістики ШІ забезпечує оптимізацію маршрутів, прогнозування попиту та управління запасами, що сприяє зниженню операційних витрат. У фінансовому секторі ШІ забезпечує аналітику ринкових тенденцій, прогнозування ризиків і автоматизацію процесів трейдингу. Такі інновації дозволяють фінансовим компаніям працювати швидше, ефективніше та знижувати ймовірність помилок.

Водночас, активне впровадження ШІ ставить під загрозу традиційні робочі місця. Автоматизація рутинних завдань замінює робітників у виробничих галузях, транспорті, банківській справі. Наприклад, розвиток автопілотованих транспортних засобів може призвести до зменшення потреби в професійних водіях. Проте, разом із цим створюються нові професії, пов'язані з розробкою, впровадженням та обслуговуванням технологій ШІ. Важливо, щоб уряди й організації інвестували у програми перекваліфікації, які допоможуть працівникам адаптуватися до нових реалій [3].

ШІ також змінює бізнес-моделі компаній. Сервіси на основі штучного інтелекту дозволяють компаніям глибше розуміти поведінку клієнтів, прогнозувати їхні потреби та персоналізувати пропозиції. Наприклад, алгоритми ШІ, що аналізують споживчі уподобання, вже стали стандартом у роздрібній торгівлі, маркетингу та електронній комерції. Проте для малого бізнесу інтеграція ШІ є складнішою через високу вартість впровадження та обмежений доступ до

технологій [1][3].

Роль держави у впровадженні ШІ є вирішальною. Необхідно створити регуляторні механізми, які забезпечать баланс між розвитком технологій і зменшенням ризиків для суспільства. Наприклад, у Європейському Союзі вже введено категоризацію ризиків, пов'язаних із використанням ШІ, що дозволяє ефективно регулювати його застосування. Водночас недостатньо уваги приділяється оцінці довгострокових економічних наслідків. Це вимагає створення статистичних моделей, які враховуватимуть вплив ШІ на економіку, враховуючи інвестиції у ШІ, попит на технологічні рішення, ринок праці та освітні тренди [2].

Етичні аспекти також відіграють важливу роль у розвитку ШІ. Наприклад, алгоритми мають бути прозорими, щоб уникнути упередженості у прийнятті рішень. Також необхідно забезпечити конфіденційність даних, які використовуються для навчання систем ШІ. Захист прав людини та справедливий доступ до технологій мають стати ключовими принципами при їх розробці та впровадженні.

Підсумовуючи, економіка в епоху ШІ стоїть на порозі великих змін. Виклики, пов'язані з адаптацією, вимагають колективних зусиль урядів, бізнесу та суспільства. Розвиток ШІ може забезпечити стале економічне зростання, якщо зосередитися на інклюзивному підході, розвитку людського капіталу та регулюванні технологій. Тільки за таких умов економіка зможе ефективно адаптуватися до нових реалій, створених штучним інтелектом. На жаль, на сьогоднішній день національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні не враховує багатьох факторів і ризиків, а також не передбачає чітких механізмів регулювання ШІ. Під час оцінювання використовувалися дані низки країн ЄС, які не можуть слугувати надійною основою для створення стратегії розвитку ШІ в Україні [4]. Це зумовлено стрімким скороченням населення України через повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році.

Таким чином, виникає необхідність переглянути стратегію розвитку ШІ в Україні для забезпечення більш ефективної та безпечної інтеграції нових технологій в економіку.

Ключові слова: штучний інтелект; інновації; бізнес-моделі; етика; економіка; держава.

Список використаних джерел

1. Антонов В.В. Штучний інтелект як рушій трансформаційного розвитку ринку праці. Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки. КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023: сайт URL: https://conf-keip.kpi.ua/article/view/294520

2. Гайна Г. Тенденції розвитку штучного інтелекту в Україні, 2020: сайт URL: https://www.researchgate.net/publication/371280188_Tendencii_rozvitku_stucnogo_intelektu_v_Ukraini

3. Богом'я В., Гудзь А. Штучний інтелект: сучасний стан і перспективи застосування, 2023: сайт URL: https://sit.nuou.org.ua/article/view/275444

4. Міністерство освіти і науки України, національна стратегія розвитку штучного інте-

лекту в Україні 2021: сайт URL: https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf

Механізм фінансової безпеки підприємства в умовах війни

Ольга Чумаченко,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976
Ольга Діденко,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: didenkoom@krok.edu.ua

Актуальність дослідження механізму фінансової безпеки підприємства в умовах війни обумовлена зростанням ризиків через економічну нестабільність, зміни в ринкових умовах. Війна призводить до скорочення ринку та зростання витрат, що вимагає адаптації бізнес-моделей. Ефективні механізми фінансової безпеки є критично важливими для збереження стійкості, виживання та розвитку підприємств. Це дослідження сприяє формуванню стратегій, які допоможуть підприємствам зберігати конкурентоспроможність у складних умовах.

Метою дослідження є механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах війни, які охоплюють управлінські, економічні та фінансові методи гармонізації інтересів підприємства з зовнішнім середовищем. Це включає аналіз загроз фінансовій безпеці, розробку системи індикаторів для моніторингу фінансового стану, а також заходів щодо виявлення, прогнозування та нейтралізації цих загроз. Особлива увага приділяється організаційним, фінансовим та правовим засобам, спрямованим на забезпечення стійкості підприємства в умовах економічної нестабільності.

Практика функціонування та наукові дослідження доводять, що переважна більшість українських суб‘єктів господарювання потребують обґрунтованої та дієвої методики оцінки й управління фінансовою безпекою. Це обумовлюється необхідністю постійної адаптації організаційно-економічного та управлінського механізмів діяльності підприємств до сучасних умов господарювання, розробки плану дій під час карантинних заходів у зв’язку з пандемією коронавірусу, високим рівнем конкуренції та досить великою кількістю збиткових і збанкрутілих підприємств в Україні [1].

Війна створює специфічні виклики для підприємств, такі як економічна нестабільність, зміни в ринковому середовищі та загрози безпеці активів. Необхідність забезпечення фінансової безпеки стає критично важливою для виживання та розвитку підприємств. Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові бюджетна безпека, боргова безпека, грошово-кредитна (монетарна)

безпека, валютна безпека, інвестиційна безпека, банківська безпека та безпека небанківського фінансового сектору (фінансова безпека страхового та фондового ринків) [2].

Бюджетна безпека підтримує соціальні програми та економічну діяльність, а боргова забезпечує контроль над державним боргом. Грошово-кредитна безпека гарантує стабільність національної валюти, тоді як валютна захищає від зовнішніх шоків. Інвестиційна безпека створює сприятливі умови для залучення інвестицій, а банківська безпека захищає фінансові установи.

Забезпечення фінансової безпеки підприємства ґрунтується на певному механізмі. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства розглядають як сукупність управлінських, економічних, фінансових способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечують отримання ним прибутку, величина якого є достатньою, як мінімум, для перебування підприємства у фінансовій безпеці. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства – це система організаційних, фінансових та правових засобів впливу, які мають на меті своєчасне виявлення, нейтралізацію й ліквідацію загроз фінансовій безпеці підприємства запобігання їм [3].

В основу механізму забезпечення фінансової безпеки покладено вдосконалену принципову схему, яка припускає наявність трьох базових компонентів: інтереси у фінансовій сфері, загрози як чинники, що створюють небезпеку реалізації інтересів, та система заходів, направлених на усунення цих загроз, їх прогнозування, своєчасне попередження і профілактику.

Перший компонент – інтереси у фінансовій сфері – включає в себе цілі підприємства, які можуть бути пов'язані з прибутковістю, ліквідністю, фінансовою стабільністю та зростанням капіталу. Визначення та чітке формулювання цих інтересів є основою для розробки стратегії фінансової безпеки. Другий компонент – загрози – може включати внутрішні та зовнішні фактори, які можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства. До них відносяться економічні кризи, зміни в законодавстві, конкуренція, коливання валютних курсів, а також ризики, що пов'язані з діяльністю персоналу або технічними збоями. Важливо не лише ідентифікувати ці загрози, але й оцінити їх ймовірність і потенційний вплив на підприємство. Третій компонент – система заходів – охоплює дії, спрямовані на запобігання або мінімізацію впливу загроз. Це може включати розробку політик управління ризиками, впровадження системи контролю, проведення аудитів, а також використання фінансових інструментів, таких як страхування або хеджування.

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає: об'єктивний моніторинг фінансового стану підприємства з метою виявлення і прогнозування загроз його фінансовим інтересам; розробку системи гранично допустимих значень фінансово-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може спровокувати фінансову нестабільність чи кризу; заходи щодо виявлення й попередження загроз фінансовій безпеці [4].

Важливими аспектами є також навчання персоналу та формування культури фінансової обізнаності на підприємстві. Всі співробітники мають бути обізнаними щодо фінансових ризиків та вміти їх виявляти. Це створює передумови для оперативного реагування на загрози. Крім того, ефективний механізм фінансової безпеки включає налагодження партнерських відносин з фінансовими установами, або зі страховими компаніями. Це дозволяє підприємствам отримувати необхідну підтримку в управлінні фінансовими ризиками та забезпечує доступ до актуальної інформації та нових рішень.

Отже, в умовах війни фінансова безпека підприємств стає надзвичайно важливою для їх виживання та розвитку. Визначальними складовими фінансової безпеки є управлінські, економічні та фінансові механізми, що сприяють гармонізації інтересів підприємств з вимогами зовнішнього середовища. Основні компоненти механізму забезпечення фінансової безпеки включають виявлення загроз, контролювання фінансового стану, розробку системи індикаторів та заходи для запобігання кризам. Ефективне впровадження цих механізмів дозволяє підприємствам зберігати фінансову стійкість, адаптуватися до змінюваних умов та забезпечувати прибутковість у складних економічних реаліях.

Ключові слова: фінансова безпека; підприємство; війна; загрози; моніторинг; індикатори; прогнозування.

Список використаних джерел

1. Румик, І. (2020). Контролінг у системі управління фінансовою безпекою підприємств. Вчені записки Університету «КРОК», 4(60), 47-56. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-47-56

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME 131588.html

3. Фінансова безпека підприємства: навчальний посібник / Т.Б. Кузенко, Н. В. Сабліна. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.

4. Фінансова безпека підприємства: навчальний посібник / Т.Б. Кузенко, Л. С. Мартюшева, О. В. Грачов, О. Ю. Литовченко. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 304 с.

Бенчмаркінг освітніх закладів в розрізі показників ефективності цифрового маркетингу в просуванні освітніх послуг

Ірина Дьячук,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: diachuk@krok.edu.ua,
ORCID ID: 0000-0001-7032-9379

Бенчмаркінг є важливим інструментом для закладів освіти через ряд причин. По-перше, бенчмаркінг дає можливість «побачити себе з боку» – об'єктивно проаналізувати свої сильні та слабкі сторони. По-друге, вивчення інших лідерів у сфері освіти, дозволяє закладам вищої освіти (ЗВО) ділитися із стратегічними орієнтирами для того, щоб вийти на перші позиції. По-третє, бенчмаркінг дозволяє одержати нові ідеї як в організації навчального процесу, так і в галузі маркетингу освітніх послуг. По-четверте, регулярний бенчмаркінг дозволяє «тримати руку на пульсі» конкурентів і діяти активно. По-п'яте, бенчмаркінг являє собою альтернативу традиційному стратегічному плануванню від досягненого, відкриваючи можливість перейти до планування на основі аналізу показників конкурентів [1, с. 63]. Таким чином, технологія бенчмаркінгу об'єднує в єдину систему розроблення стратегії, галузевий аналіз та аналіз конкурентів. Із цієї позиції практичне застосування бенчмаркінгу можна відобразити в чотирьох послідовних діях:

1. Розуміння деталей власних процесів управління навчальною, науковою та інноваційною діяльністю закладу освіти.

2. Аналіз діяльності інших закладів у системі освіти.

3. Порівняння результатів діяльності закладу освіти із результатами проаналізованих освітніх закладів.

4. Впровадження необхідних змін для зменшення розриву між власним закладом та організацією-лідером.

Умовно основні види бенчмаркінгу можуть бути віднесені до однієї з таких груп [2, с. 103]:

1) внутрішній – бенчмаркінг, що здійснюється всередині навчального закладу і полягає у зіставленні освітніх продуктів чи послуг;

2) бенчмаркінг конкурентоспроможності – дослідження специфічних освітніх послуг, можливостей процесу чи адміністративних методів навчальних закладів-конкурентів;

3) функціональний бенчмаркінг – порівняння визначеної функції двох чи більше навчальних закладів у тому самому секторі;

4) процесуальний бенчмаркінг – діяльність зі зміни визначених показників та функціональності для їх зіставлення з навчальними закладами, характеристика яких є кращою в аналогічних процесах;

5) загальний бенчмаркінг – бенчмаркінг процесу, що порівнює визначену функцію двох чи більше закладів освіти незалежно від сектору.

Алгоритм при проведенні бенчмаркінгу не має строго визначеного регламенту. Як правило, заклад освіти розробляє й адаптує основні етапи реалізації стратегії «під себе» та часто пропонує свою методику бенчмаркінг-проекту. Основні, характерні для українських ЗВО етапи бенчмаркінг-проекту [3, с. 403]:

1. Вибір продукту, послуги чи процесу для порівняння. На цьому етапі визначається потреба закладу у змінах, актуалізуються політика, місія і цілі за критерієм якості.

2. Виявлення основних критеріїв оцінювання: визначення набору вимірюваних індикаторів, проводиться оцінювання ефективності і результативності системи менеджменту якості.

3. Вибір навчального закладу чи його підрозділу для порівняння. На цьому етапі уточнюються об'єкти для процедури бенчмаркінгу.

4. Збирання інформації. На цьому етапі аналізуються сильні та слабкі сторони власного навчального закладу, збирається інформація про партнерів бенчмаркінгу.

5. Аналіз показників і визначення можливостей застосування одержаних даних. Цей етап передбачає виявлення спільного та відмінного у порівнянні об'єктів бенчмаркінгу, визначення конкретних заходів із застосування одержаних даних.

6. Застосування одержаного досвіду, постановка нових завдань для організації. На цьому етапі відбувається адаптація результатів бенчмаркінгу.

Важливим тут є розроблення чи корекція стратегічної програми розвитку навчального закладу. Менеджмент навчального закладу, який застосовує концепцію бенчмаркінгу, повинен передбачати постійне спостереження за тим, щоб здійснювана політика була зрозуміла і підтримувалася всіма співробітниками. Важливо зрозуміти, що бенчмаркінг – це діяльність не однієї людини, а цілої команди, діяльність, яку необхідно стратегічно вбудовувати у план розвитку ЗВО. У цілому аналіз змісту бенчмаркінгу показує, що його можна розглядати і як напрямок маркетингових досліджень. Якщо традиційна маркетингова стратегія ЗВО будувалась, як правило, на інтуїції керівництва чи, у кращому випадку, на основі результатів маркетингових досліджень, то в сучасних умовах для підтримки стійкої рівноваги на ринку освіти цього недостатньо. Необхідне постійне вивчення досвіду та поведінки на ринку лідерів освітнього виробництва. У першу чергу, пропонуючи свої послуги, ЗВО повинні орієнтуватися на конкретні групи громадськості, які можуть бути зацікавленими у таких пропозиціях. Такими цільовими групами є абітурієнти (випускники середнього навчального закладу, які одержали атестат зрілості та які мають намір вступити до ЗВО), професорсько-викладацький склад ЗВО та співробітники або партнери ЗВО. Для визначення практичного аспекту використання бенчмаркінгу в оцінюванні надання освітніх послуг українськими університетами нами було проведено аналітичну розвідку. Було обрано 5 ЗВО України, як державної так і приватної форми власності: 1)Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана; 2) Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького; 3) Університету економіки та права «КРОК»; 4) Європейського університету; 5)Міжрегіональної академії управління персоналом.

Для здійснення порівняльного аналізу було обрано метод моніторингу інформації з офіційних web-сайтів університетів та запропоновано низку критеріїв оцінювання (табл. 1):

1) критерій 1: наявність новітніх методів викладання у ВНЗ;

2) критерій 2: залучення іноземних викладачів, партнерів та викладачів інших університетів до співпраці;

3) критерій 3: пропагування освітніх послуг університетів для найважливішої цільової групи – абітурієнтів та студентів;

4) критерій 4: порушення проблем впровадження новітніх методик залучення абітурієнтів та партнерів на конференціях чи інших наукових заходах. Здійснимо обґрунтування даних, запропонованих у табл. 1.

Назва ЗВО	К-сть студентів, тис. осіб	Критерій 1	Критерій 2	Критерій 3	Критерій 4	Сума
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана		12	16	5	-	33
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького		7	13	3	-	23
Університету економіки та права «КРОК»		4	20	8	-	32
Європейського університету		3	7	6	-	16
Міжрегіональної академії управління персоналом		4	7	3	-	14

Критерій 1. Моніторинг новин за критерієм наявності новітніх методів викладання показує, що університетами влаштовуються різноманітні Internet-змагання, презентації, майстер-класи, школи, тренінги, тренінги-семінари, online-семінари, відкриті лекції, лекції-бесіди, web-конференції та web-семінари, засідання круглих столів, активно використовується дистанційне навчання із використання Е-технологій. Великої популярності набуває on-line-трансляція конференцій та проведення віртуальних конференцій. Кількісно в цій категорії лідерські позиції займає Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Однак при врахуванні значної кількості студентів, які одержують навчальні послуги цього ВНЗ, такий показник повинен бути значно вищим, щоб утримувати перше місце за бенчмаркінговим потенціалом.

Критерій 2. Моніторинг новин за критерієм залучення іноземних викладачів, партнерів та викладачів інших університетів до співпраці дає можливість побачити, наскільки активно українські університети діють у міжнародній співпраці. Згідно з новинами офіційних сайтів університетів до читання лекцій запрошуються видатні зарубіжні науковці, філософи, лектори,

професори, міністри. За цим критерієм лідирує Університет економіки та права «КРОК». Треба зауважити, що з позиції бенчмаркінгу для навчально-наукового осередку цей критерій є пріоритетним. Однозначно, що позиціонування іміджу університету поза межами України забезпечує визнання якості наданих ним освітніх послуг.

Критерієм 3: моніторинг пропагування освітніх послуг університетів для найважливішої цільової групи – абітурієнтів та студентів – показує, що найчастіше університети здійснюють це за допомогою проведення спеціальних акцій у формі «Днів відкритих дверей», під час яких роблять презентації факультетів та показують фільми про університет, відбувається відкриття консультаційних центрів приймальної комісії. Популярності набувають такі новітні методи залучення абітурієнтів, як учнівські олімпіади, конкурси, турніри з on-line-ігор. Також ЗВО проводять міські конференції та змагання серед школярів.

За результатами моніторингу цієї позиції ми не спостерігаємо яскраво вираженого лідера: кожен університет систематично проводить профорієнтаційні акції.

Критерій 4: щодо порушення проблеми впровадження новітніх методик залучення абітурієнтів та партнерів на конференціях чи інших наукових заходах, то, здійснивши моніторинг, ми не виявили жодної новини, яка б висвітлювала цю проблему. Таким чином, це ще раз підтверджує актуальність запропонованого дослідження, адже відсутність новин за таким критерієм допомагає зрозуміти, що ця проблема недостатньо висвітлена в науці, а рівень теоретичної розроблення бенчмаркінгу освітніх послуг на цьому етапі розвитку освітньої сфери є недостатнім.

Ключові слова: бенчмаркінг, заклади освіти, цифровий маркетинг, просування освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Pabian Arnold. Marketing szkoły wyższej / Arnold Pabian. – Warszawa : Centrum badan politzki naukowej i szkolnictwa wyższego Uniwersztet Warszawski, 2005 – 292 s.

2. Zarządranie marketingiem w szkole wyższej. Komunikacja marketingowa uczelni / pod redakcją Z. Dacko-Pikiewicz, K. Szczepanskiej-Woszczyny. – Dabrowa Gornicza, 2010. – 154 s.

3. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов. – К. : ЦУЛ, 2012. – 448 с.

Організація та оцінювання маркетингової взаємодії підпрємств на основі використання інтернет-технологій

В'ячеслав Киричук,
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kyrychukvv@krok.edu.ua
Ірина Дьячук,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Diachuk@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7032-9379

Результати аналізу і узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових праць та власних досліджень показали значну відмінність між традиційною та онлайн-взаємодією з клієнтом підприємства через сучасні Інтернет-технології. Відмінності спостерігаються вже на етапі використання заходів маркетингових комунікацій з клієнтом, які суттєво відрізняються від традиційних. Традиційні процеси взаємодії не можна повністю аплікувати в сучасному процесі взаємодії з клієнтом з використанням Інтернет-технологій.

У сучасній літературі автори по різному трактують ланцюг перетворення трафіку Інтернет-ресурсу у партнерів підприємства. Часто класифікацію розпочинають з понять лідів та лідогенерації, упускаючи поняття потенційних клієнтів, трафіку та цільових користувачів. Поняття «лідогенерація» включає не лише роботу з існуючим попитом, але й власне формування попиту на товари підприємства. Цього можна досягти за допомогою впливу на обмірковування потенційних клієнтів через банерну рекламу, відео-рекламу тощо. У практиці діяльності підприємств лід – це контакти потенційного клієнта, а не власне сама особа. Також варто брати до уваги поняття «реальних клієнтів» – тобто лідів, які пройшли процес узгодження усіх аспектів продажу (фінансових, логістичних, технічних тощо) і, прийнявши рішення про купівлю, оплатили та отримали товари. У процесі лідогенерації використовуються різні за типом впливу на потенційного клієнта інструменти Інтернет-маркетингу (табл. 1).

Перенаправлення сформованого попиту – це процес, який передбачає роботу з існуючим на ринку попитом, який проявляється в пошуку товарів підприємства в Інтернеті. Даний тип впливу характерний для підприємств, ключові клієнти яких чітко розуміють потребу у купівлі їх товарів, а також часто не мають альтернативного вибору, тобто не можуть відмовитися від його купівлі. Формування попиту – тип впливу на клієнта, який потребує чіткого розуміння його бажань та проблем. Передбачає акцентування уваги на конкретній проблемі та демонстрацію способу її вирішення. Тобто, потенційний клієнт може не усвідомлювати потреби у купівлі товарів, а підприємство, зі своєї сторони, формує його потребу, тим самим створюючи попит на свої товари. Брендинг – інструмент, який передбачає постійне нагадування клієнтові про підприємство,

його товари, позиціонування тощо. Використовується відомими підприємствами для підтримання рівня впізнаваності бренду.

Таблиця 1

Класифікація інструментів Інтернет-маркетингу за типом впливу на потенційного клієнта

Інструмент (вплив) на потенційного клієнта	Перенаправлення сформованого попиту	Формування попиту	Брендинг
SEO	+	-	-
Прайс-агрегатори	+	-	-
Платна пошукова реклама	+	-	-
Банерна реклама	-	+	+
Відео реклама	+	+	+
SMM	+	+	+
Зовнішні посилання	+	+	-
E-mail розсилки	-	+	-
SMS розсилки	-	+	+

Саме вплив через перенаправлення сформованого попиту та формування попиту має на меті отримання лідів. За силою потреби у придбанні товарів отримані ліди поділяються на:

1. Холодні ліди – контакти потенційних клієнтів, які не мають сформованого попиту на товари підприємства. Зазвичай дані контакти потребують додаткових дій для формування потреби та з часом попиту на товари підприємства.

2. Теплі ліди – контакти потенційних клієнтів, які мають слабку потребу у товарах підприємства. При цьому їхня потреба може бути посилена через маркетинговий вплив підприємства та дозволить трансформувати її у попит.

3. Гарячі ліди – контакти потенційних клієнтів, які мають потребу у товарах підприємства та активно бажають їх придбати.

У практичній діяльності Інтернет-маркетинг часто ототожнюють з генерацію теплих та гарячих лідів. Але у оффлайн взаємодії підприємства з клієнтом інструменти Інтернет-маркетингу також можуть вплинути на рішення про купівлю. Так, для спрощення процесу взаємодії та стимулювання збуту можна використовувати контекстну рекламу та інструменти ремаркетингу Google Adwords, email-розсилки, соціальні мережі тощо. Тобто, Інтернет маркетинг також бере участь у перетворенні лідів у реальних клієнтів.

Вважається, що для деяких підприємств реальні клієнти є останнім етапом перетворення. Однак часто упускаються партнерські відносини з клієнтом, які включають повторні продажі, сервісне обслуговування, референтну програму.

Партнери – це реальні клієнти, які продовжують у певній формі співпрацювати з підприємством, приносячи йому фінансову вигоду. Через правильні посили у соціальних мережах, e-mail розсилках тощо можна стимулювати реальних клієнтів до поширення інформації про підприємство, повторних звернень до купівлі або формування регулярного сервісного обслуговування.

Основою лідогенерації є здійснення користувачем конверсійної дії на

Інтернет-ресурсі підприємства. Під конверсійною дією на Інтернет-ресурсі варто розуміти будь-яку дію, яка дозволяє підприємству визначити потребу користувача Інтернет-ресурсу та отримати його контактні дані. Конверсійна дія є першим етапом процесу монетизації користувача Інтернет-ресурсу підприємства. Монетизація Інтернет-ресурсу – це отримання певної фінансової вигоди від здійснених користувачем дій на Інтернет-ресурсі. Такий підхід до даного поняття дозволяє охопити усі види та форми монетизації, які існують та можливо з'являться в майбутньому. Нами запропоновано класифікацію через додавання двох груп: за строковістю та формою оплати.

Під строковістю монетизації розуміється період від здійснення дії клієнтом на Інтернет-ресурсі, яку можливо монетизувати, до власне отримання фінансової вигоди підприємством.

Моментальна монетизація — це коли купівля товару є основною дією в Інтернет-ресурсі. Дана монетизація є характерною в основному для товарів, які мають низьку середню ціну купівлі та є відносно простими за характеристиками, для яких рішення про купівлю часто приймається без додаткових дій з боку продавця.

Короткострокова монетизація – це купівля товару, за якої покупцю потрібні додаткові консультації стосовно узгодження характеристик товару, підбору обладнання, специфічних умов оплати або доставки тощо. Часто товари не можливо продати без знання певних вихідних умов.

Довгострокова монетизація відрізняється від інших видів монетизації тим, що потребує довгострокової взаємодії продавця і потенційного покупця щодо купівлі товарів або розміщення інформації. Є характерною для промислових та складних технологічних товарів, рішення про купівлю яких можуть прийматися навіть протягом 1 року і більше. Відповідно вони вимагають довгострокової взаємодії з покупцем.

Форми оплати в процесі монетизації важливо розглянути в комплексі з іншими критеріями, тому доцільно описати їх загальні характеристики. Сучасний економічний та соціальний розвиток України ще не дозволяє говорити про всеохоплююче використання безготівкових розрахунків. Це зумовлено в основному законодавчими та споживчими особливостями.

Проміжною ланкою, яка активно розвивається, є розрахунок платіжними картками, які можна вважати певного роду безготівковим розрахунком для фізичних осіб. Також актуальними формами розрахунку в процесі монетизації визначено електронні гроші, бартер (обмін) та компенсаційну форму.

Щоб ефективно монетизувати взаємодію з клієнтом, підприємство повинно розробити портрет клієнта, короткий чіткий список його проблем, які воно зможе вирішити своїм товаром, і переваги, з точки зору клієнта, на яких можна вибудувати інновації, а також вибудувати чіткий ланцюг взаємодії з клієнтом використовуючи сучасні Інтернет-технології. В зв'язку з цим в роботах відомих світових вчених та практиків з'являються поняття «подорож клієнта».

Під подорожжю клієнта розуміється його взаємодія з підприємством на

всіх можливих етапах процесу прийняття рішення про купівлю та отримання синергічного впливу на клієнта, який призводить до позитивного кінцевого рішення про купівлю та подальшу співпрацю з підприємством.

Ключові слова: маркетингова взаємодія підприємств, інтернет-технології, інструменти інтернет маркетингу.

Список використаних джерел

1. Ugolkov, I., Honchar M. and Skybinskyi O., 2019. Analysis of Ukrainian trends of use of Internet technologies in process of marketing interaction with clients of the enterprise. Science and Education a New Dimension, VII (32), pp. 18-21.

Бізнес-аналітика в умовах асиметричності інформації

Віта Андрєєва,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063
Антон Бугорський,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Buhorskyi@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-5374-4277

У роботі досліджено інформацію як ключовий ресурс, асиметричність розподілу якого створює унікальні виклики та можливості для підприємців. Виокремлено наявні підходи до бізнес-аналітики в умовах нерівномірного доступу до інформації. Проаналізовано виклики асиметричності інформації для бізнес-аналітики. Проведено аналіз, запропоновано ефективні стратегії та визначено роль технологій подолання інформаційної асиметрії в сучасному бізнес-середовищі.

В сучасному бізнес-середовищі, де інформація є ключовим ресурсом, асиметричність її розподілу створює унікальні виклики та можливості для підприємців. Асиметричність інформації, що являє собою нерівність розподілу та/ або використання інформаційних ресурсів, має суттєвий вплив на всі економічні процеси [1]. Розглянемо стратегії розвитку бізнесу в умовах нерівномірного доступу до інформації, аналізуючи, як подолати пов'язані з цим ризики та використати потенційні переваги для досягнення конкурентної переваги на ринку.

Інформаційна асиметрія в бізнесі виникає за умов, коли одна сторона економічної взаємодії має більший доступ до інформації, ніж інша. Це явище може суттєво вплинути на прийняття рішень, ціноутворення та загальну ефективність ринку.

У контексті бізнесу, асиметрія інформації може проявлятися у відносинах між:

- продавцями та покупцями;
- роботодавцями та працівниками;
- інвесторами та компаніями;
- менеджерами та акціонерами.

Розуміння цих аспектів є критично важливим для розробки ефективних стратегій розвитку бізнесу в сучасному інформаційному суспільстві.

Виклики асиметричності інформації для бізнес-аналітики, на нашу думку, полягають у такому:

- несприятливий відбір - ризик вибору неякісних товарів або послуг через нестачу інформації, що може призвести до зниження довіри на ринку;

• агентська проблема - конфлікт інтересів між власниками та менеджерами компанії, що може негативно вплинути на її продуктивність;

• моральний ризик - можливість зловживання інформаційною перевагою однією зі сторін, що може призвести до неефективних рішень та втрат;

• ринкова неефективність - нерівномірний розподіл інформації може призвести до неоптимального розподілу ресурсів та зниження загальної ефективності ринку.

Стратегії подолання інформаційної асиметрії у бізнес-аналітиці вбачаємо у наступному:

1. Прозорість та відкрита комунікація: впровадження політики прозорості у всіх аспектах діяльності компанії, включаючи регулярне звітування перед стейкхолдерами та відкриту комунікацію з клієнтами.

2. Інвестиції в інформаційні технології: використання сучасних IT-рішень для збору, аналізу та поширення інформації, що дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення та зменшувати інформаційні розриви.

3. Розвиток корпоративної культури: створення культури, що цінує обмін знаннями та інформацією всередині організації, сприяючи більш ефективній співпраці та інноваціям.

4. Впровадження систем контролю якості: розробка та імплементація суворих стандартів якості продукції та послуг, що допомагає подолати проблему несприятливого відбору та підвищити довіру споживачів.

Ці стратегії допомагають бізнесу не лише адаптуватися до умов інформаційної асиметрії, але й використовувати її як можливість для створення конкурентних переваг.

Значущість інформації для ухвалення як управлінських, так і споживчих рішень в умовах різноманітних ресурсних обмежень (грошових, часових, просторових та ін.) не потребує особливого обґрунтування. Однак інформаційне забезпечення у бізнес-аналітиці – це надзвичайно складна проблема, яка на рівні підприємств відноситься до однієї із головних функціональних сфер сучасного маркетингу, а також до аналітичної функції менеджменту [2].

Сучасні технології відіграють ключову роль у зменшенні інформаційної асиметрії в бізнесі. Використання big data, штучного інтелекту та блокчейн-технологій дозволяє компаніям збирати, аналізувати та ефективно використовувати величезні обсяги даних.

Наприклад, впровадження CRM-систем дозволяє краще розуміти потреби клієнтів та персоналізувати пропозиції. Використання предикативної бізнес-аналітики допомагає прогнозувати тренди ринку та поведінку споживачів, що зменшує невизначеність у прийнятті рішень. Вона передбачає побудову взаємовигідних відносин підприємства із споживачами та ґрунтується на використанні передових управлінських та інформаційних технологій. CRM-система включає набір принципів, методів та інструментів, логічно пов’язаних між собою та інтегрованих в єдине корпоративне інформаційне середовище підприємства з метою підвищення рівня продажів, оптимізації

маркетингу та підвищення обслуговування клієнтів, оптимізації бізнес-процесів підприємства [3].

Блокчейн-технології забезпечують прозорість та незмінність інформації, що особливо важливо для фінансових операцій та управління ланцюгами поставок. Ці інновації не лише зменшують інформаційну асиметрію, але й створюють нові можливості для розвитку бізнесу. Технологія-блокчейн в значній мірі покладається на фундаментальні інструменти з криптології та безпеки даних, особливо з точки зору автентифікації транзакцій. Концепція «Блокчейн» унеможливлює несанкціонований доступ, тим самим підвищує стійкість до хакерських атак [4].

Балансування між необхідністю бути прозорим та захистом конфіденційної інформації є ключовим етичним викликом. Компанії повинні визначити, яку інформацію можна розкривати, а яку слід захищати для збереження конкурентних переваг.

Етичне використання персональних даних клієнтів та співробітників вимагає впровадження суворих політик захисту даних та дотримання принципів GDPR та інших регуляторних вимог. Бізнес має етичну відповідальність за надання правдивої інформації про свою продукцію та послуги, уникаючи маніпуляцій та введення в оману споживачів через інформаційну перевагу.

Інформаційна асиметрія може мати як негативний, так і позитивний вплив на інновації та конкуренцію в бізнесі. З одного боку, компанії з кращим доступом до інформації можуть отримати несправедливу перевагу, що може призвести до монополізації ринку та зниження стимулів для інновацій. З іншого боку, прагнення подолати інформаційну асиметрію може стимулювати компанії до інвестицій в дослідження та розробки, що сприяє інноваціям.

Розвиток технологій та зростаюча важливість інформаційної прозорості у бізнес-аналітиці формують нове бізнес-середовище, де асиметрія інформації поступово зменшується. У майбутньому успіх бізнес-аналітики все більше залежатиме від здатності ефективно управляти інформаційними потоками та створювати цінність через прозорість та довіру.

Компанії, які зможуть адаптуватися до цих змін, отримають значні переваги:

• посилення лояльності клієнтів через підвищення довіри;

• покращення співпраці з партнерами та постачальниками;

• залучення талановитих співробітників, які цінують прозорість;

• підвищення інвестиційної привабливості завдяки чіткій та відкритій звітності.

Однак, це також створює нові виклики, такі як необхідність балансування між відкритістю та захистом конфіденційної інформації. Бізнеси, які зможуть ефективно навігувати в цьому новому ландшафті, будуть найкраще підготовлені до успіху в майбутньому.

Забезпечення ефективного функціонування підприємства вимагає економічно грамотного управління його діяльністю. Бізнес-аналітика допомагає вивчити тенденції розвитку, оцінити та дослідити чинники зміни результатів

діяльності, обґрунтувати бізнес-план і управлінські рішення, здійснити контроль за їх виконанням, виявити резерви підвищення ефективності виробництва, виробити економічну стратегію його розвитку.

Загалом за допомогою бізнес-аналізу можна виявити недоліки фінансово-господарської діяльності, знайти резерви поліпшення фінансового стану організації, планувати фінансові результати [5].

Завдання бізнес-аналізу в умовах асиметричності інформації, полягають у такому:

• оцінка ефективності використання ресурсів;

• визначення перспектив розвитку підприємства;

• розрахунок можливих ризиків та пропозиції варіантів їх страхування;

• складання бізнес-плану підприємства на основі аналізу минулих періодів;

• вивчення стану виконання показників плану та знаходження причин відхилень фактичних показників від нормативних.

Побудова механізму створення та підвищення конкурентоспроможності підприємства визначає його функціонування і розвиток в умовах сучасного високо конкурентного ринку і є основною передумовою розвитку національної економіки. Бізнес-аналітика є тим процесом перетворення даних, що надходять в інформацію з метою збільшення конкурентоспроможності підприємства та його загальної ефективності, який побудований на вивченні комерційних цілей і розробці шляхів вирішення проблем, що виникають на шляху їх досягнення.

Ключові слова: бізнес-аналітика; бізнес-середовище; асиметричність інформації; ІТ-рішення; стартапи; інвестиції; стратегія; big data; штучний інтелект; блокчейн-технології.

Список використаних джерел

1. Pryz, O. (2014). Асиметричність інформації в глобальній економіці. European Journal of Management Issues, 22(3), 69-73.

2. Федорченко, А. В. (2023). Асиметричність інформації та її вплив на розвиток теорії та практики маркетингових досліджень в Україні.

3. Похилько, С. В., Приходько, А. Ю., & Волошко, О. О. (2024). CRM-система як інструмент підвищення ефективності бізнесу. Маркетинг і цифрові технології, 8(3), 69-82.

4. Shapovalova, S., & Hulak, O. (2022). Блокчейн технології в банківській сфері. Системи управління, навігації та зв'язку. Збірник наукових праць, 1(67), 94-97.

5. Дмитришин, Б. В., Боровий, М. В., & Боровой, М. В. (2020). Бізнес-аналітика та її роль в управлінні конкурентоспроможністю підприємства.

Діагностування стану основних виробничих засобів поліграфічних підприємств

Владислав Бодаш,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bodashvo@krok.edu.ua

Управління основними виробничими засобами поліграфічних підприємств має забезпечити ефективне їх використання у взаємодії, безперебійність роботи, надати замовникам поліграфічної продукції широкий асортимент та якість [1]. Впровадження автоматизованих систем управління завантаженням обладнання та швидкого налагодження на основі вхідних параметрів продукції, яку необхідно виготовити, є важливим фактором реалізації стратегії бізнесу для середніх і великих друкарень як із технічної, так і з організаційно-господарської точок зору.

Більшість замовлень на поліграфічних підприємствах є унікальними за технологією виготовлення і потребують постійного переналагодження устаткування, що вимагає значних витрат часу, нерідко навіть більше половини режимного часу роботи устаткування. В тому числі певний обсяг часу витрачається на введення технологічних параметрів виробництва продукції, до того ж під час цього процесу можливі технічні помилки, які можуть призвести до випуску бракованої продукції.

Тому провідні виробники поліграфічного обладнання на початку 90-х років об'єдналися в консорціум із інтеграції додрукарських, друкарських та післядрукарських процесів (CIP3) з метою створення спеціального порядку робіт і стандартизації для функціональної взаємодії на різних стадіях поліграфічного виробництва. Результатом роботи CIP3 стало створення формату файлу Print Production Format (PPF), який був прийнятий як виробниками поліграфічного обладнання, так і розробниками програмного забезпечення. Запровадження даного формату дало змогу збільшити завантаження виробництва, скоротити час на наладку обладнання для виконання нового замовлення, зменшити технологічні витрати матеріалів.

У 2000 році на зміну CIP3 прийшов CIP4 – міжнародний консорціум у галузі інтеграції процесів у додрукарській, друкарській та післядрукарській стадіях. Результатом роботи новоствореного консорціуму CIP4 стало створення формату файлу Job Definition Format (JDF), здебільшого завдяки зусиллю таких фірм, як Adobe, Agfa, Heidelberg та MAN Roland [1].

На відміну від формату PPF, який передавав інформацію про технологічні процеси виробництва друкованої продукції, формат JDF також може містити інформацію для електронної комерції та передачі економічної інформації на верхні рівні управління підприємством.

Завдяки стандартизації системи управління обладнанням від різних виробників поліграфічні підприємства можуть поєднувати в єдиний

інформаційних простір різноманітне обладнання, вироблене різними компаніями.

Провідні виробники поліграфічного устаткування пропонують для друкарень власні системи автоматизації виробництва, які охоплюють процеси управління обладнанням, приймання та контроль за ходом виконання замовлення, керують закупівлею матеріалів тощо. До таких систем відносяться Heidelberg Prinect, MAN Roland Printnet та інші.

Отже, впровадження автоматизованих систем управління дає можливість скоротити час на переналагодження устаткування, уникнути помилок операторів при введенні технологічних параметрів замовлення, здійснювати автоматизоване планування оптимального завантаження устаткування, планувати та контролювати порядок здійснення технологічних операцій і відслідковувати менеджерам підприємства хід виконання конкретного замовлення, передавати економічну інформацію на вищі щаблі управління підприємством та формувати всі параметри замовлення на етапі його оформлення.

З метою управління забезпеченням безперебійної роботи устаткування і зменшенням імовірності порушення термінів випуску продукції й уникнення серйозних виходів із ладу обладнання й економії значних коштів на ремонт, необхідно здійснювати заходи з планово попереджувального ремонту. До сьогодення існує Положення про технічне обслуговування і ремонт обладнання поліграфічних підприємств, яке видане ще 1990 року. Поліграфічні підприємства досі ним користуються, хоча воно вже не відповідає сучасному рівню розвитку техніки та технологій. Отже, важливим є розроблення нового сучасного положення з планово попереджувального ремонту устаткування поліграфічних підприємств [1].

В Україні діє декілька наукових установ, які займаються науковими розробками у видавничо-поліграфічній галузі. Це, зокрема, ПрАТ «УкрНДІ спеціальних видів друку» (м. Київ), ПрАТ «УкрНДІ поліграфічної промисловості ім. Т.Г. Шевченка» (м. Львів), Видавничо-поліграфічний інститут КПІ ім. Ігоря Сікорського (м. Київ), Українська академія друкарства (м. Львів), Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова (м. Київ) та технічний комітет ТК № 101 «Технологія поліграфії». Саме вони могли б розробити актуальне положення про планово попереджувальні ремонти, проте наразі така діяльність не ведеться [1].

Модернізація обладнання значно зменшує час на підготовчо-заключні роботи і збільшує час корисного використання устаткування. Проте модернізація та заміна обладнання на сучасне здійснюється нерівномірно стосовно стадій поліграфічного виробництва. Так, сучасне додрукарське устаткування встановлено на більшості поліграфічних підприємств. Воно має порівняно невелику вартість і значно зменшує час на додрукарські процеси, підвищує якість і зменшує брак, що й зумовило активну заміну додрукарського устаткування на поліграфічних підприємствах.

Друкарське обладнання має значно вищу вартість і на багатьох підприємствах використовуються друкарські машини віком понад 20–30 років,

які давно потребують заміни, не забезпечують належної якості продукції, вимагають значних витрат часу на підготовчо-заключні роботи, працюють на знижених обертах, потребують значних витрат на поточний ремонт, мають значні технологічні відходи матеріалів. В деяких містах кількість встановленого цифрового друкарського устаткування перевищує потреби ринку, що призводить до значного загострення конкуренції та зниження цін. Тому для отримання конкурентних переваг останнім часом підприємства купують цифрове друкарське устаткування з додатковими технологічними можливостями, які дають змогу випускати поліграфічну продукцію з унікальними властивостями, створюючи додаткову вартість, за яку споживачі готові платити додаткові кошти.

Необхідно зазначити, що оновлення устаткування не завжди відбувається з ініціативи з боку поліграфічних підприємств, коли в них виникає потреба в певному обладнанні і його придбання має належне обґрунтування. Часто до придбання спонукають постачальники поліграфічного устаткування, переконуючи підприємців у вигідності придбання того чи іншого обладнання, а також пропонуючи прийнятні схеми фінансування, що є дуже важливим в умовах відсутності вільних коштів.

У зв'язку зі значною зношеністю обладнання більшості поліграфічних підприємств потребує заміни на нове. Проте дана проблема ускладнюється тим, що в Україні майже не виробляється поліграфічне устаткування. В Україні є лише кілька виробників деяких видів поліграфічного обладнання: Київполіграфмаш, Ходорівполіграфмаш, Одесполіграфмаш, Інтер-Бор, ЯваІн, Аверс, Меттехно-білдінг. Більшість же обладнання для поліграфічних підприємств імпортується. Найбільш якісне і популярне обладнання виробництва Німеччини, Японії. Це такі відомі марки, як Heidelberg, Man Roland, KBA, Kolbus, Shinohara, Screen. Саме німецьке обладнання працює в українських друкарнях понад 30 років, доводячи свою високу якість. На вторинному ринку найбільш популярне устаткування німецького виробництва.

Також на ринку України продається обладнання чеських, індійських та китайських виробників, яке користується популярністю через низьку ціну, проте має невисокий ступінь автоматизації, невисоку якість виготовлення і, як наслідок, невеликий термін служби, високі відходи матеріалів, забезпечують нижчу якість продукції, ніж обладнання німецьких та японських виробників.

Основа інноваційного процесу – створення та освоєння нових технологій, що потребують фундаментальних досліджень, спрямованих на отримання нових знань про розвиток природи та суспільства безвідносно до їх конкретного використання [2, с. 90].

Протягом останніх десятиліть сучасна наука оновилася за рахунок наукових підходів і практичних прикладів вдалої реалізації методів і стратегій, розроблених і впроваджених у крупних корпораціях. Це дало змогу розширити методологію управління основними засобами поліграфічних підприємств за рахунок нових методів, а також підвищити ефективність використання основних виробничих засобів. До таких методів можна віднести:

1. Концепція ощадливого виробництва – Lean Manufacturing.

2. Система безперервного вдосконалення організації – Kaizen.

3. Система загального догляду за обладнанням – Total Productive Maintenance.

4. Обслуговування, засноване на надійності – Reliability Centered Maintenance.

Зазначені методи і стратегії можуть бути рекомендовані до запровадження на поліграфічних підприємствах України з урахуванням особливостей вітчизняного бізнесу, адже на безвідмовність роботи устаткування, якість продукції, терміни виготовлення мають вплив не лише наявність сучасного устаткування, а й належна організація його обслуговування та експлуатації.

Ключові слова: основні виробничі засоби; поліграфічні підприємства; діагностика; модернізація; друкарське обладнання; інноваційний процес.

Список використаних джерел

1. Сірик М.В. (2018). Розвиток технологій як фактор управління основними виробничими засобами поліграфічних підприємств. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» : зб. наук. праць, 15. URL: https://ev.fmm.kpi.ua/article/ view/135915/132886

2. Румик, І. (2007). Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в українській економіці. Збірник наукових праць «Вчені записки Інституту економіки та права «КРОК», 16, 89-95.

Ефективне працевлаштування ветеранів війни як чинник солідаризації суспільства

Ірина Терюханова,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна,
email: terukhanova@meta.ua,
ORCID: 0009-0000-5129-1088

У умовах війни солідаризація суспільства набуває особливої актуальності. Солідаризацію можна розглядати як згуртованість великих соціальних груп у дії, активовану значною мірою впливом масштабних суспільних процесів, пов'язаних з війною [1].

Згідно нещодавно представленого Президентом України Плану стійкості внутрішня єдність України потрібна, щоб об'єднати не лише українців, але й міжнародних партнерів. Також передбачається створити Міністерство об'єднання українців, яке цілеспрямовано буде займатися справами глобальної багатомільйонної української спільноти [2].

Війна сприяла створенню нової соціальної групи – ветеранів війни, до яких згідно вітчизняного законодавства відносяться учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни [3]. Працевлаштування ветеранів війни має розглядатись з точки зору забезпечення ветеранів гідною роботою; як чинник, який сприяє їхній інтеграції у суспільство; як обов'язок держави забезпечити гідне життя людям, які нас всіх захищали; і нарешті - як чинник солідаризації ветеранів всередині соціальної групи та між ветеранами та неветеранами.

За результатами опитування Українським ветеранським фондом у 2023 році потребу у працевлаштуванні має кожний п'ятий опитаний ветеран (20,4%), майже половина опитаних ветеранів не визначилися з поверненням на попереднє місце роботи або категорично заперечують повернення [4], внаслідок чого вони будуть шукати роботу.

Станом на січень-жовтень 2024 року статус безробітного мали 11,2 тис. осіб з числа УБД, 2,6 тис. осіб було працевлаштовано, або 19,3% чисельності тих УБД, які отримували послуги у службі зайнятості [5].

Дослідження Work.ua, яке було проведене серед 529 вітчизняних роботодавців у листопаді 2024 року, засвідчило, що на сьогодні ветерани сприймаються роботодавцями як дисципліновані, відповідальні, стресостійкі особистості з лідерськими якостями, які можуть бути корисними як на робітничих, так і на керівних посадах. Переважна більшість компаній (58%) заявили, що вони готові надавати ветеранам перевагу при прийомі на роботу на усі вакансії, якщо кандидат має рівні професійні якості з іншими претендентами [6]. При цьому про відсутність бар'єрів при наймі ветеранів заявили 43% компаній. Серед найпоширеніших бар'єрів: втрата ветеранами кваліфікації під час війни (24%),

що потребує додаткового навчання; недостатність кваліфікації (24%), внаслідок чого їхні навички не відповідають вимогам конкретних вакансій; необхідність адаптації до корпоративної культури (20%) внаслідок зміни специфічних умов служби на цивільне робоче середовище.

Таким чином, майже половина вказаних роботодавцями бар'єрів становлять проблеми із кваліфікацією ветеранів (її втратою під час війни або недостатньою кваліфікацією для заявленої вакансії). Це підвищує роль та значення професійної освіти та професійного навчання для ефективного працевлаштування ветеранів війни.

При цьому ефективне працевлаштування ветерана війни передбачає забезпечення гідною роботою з урахуванням безбар'єрності (за потреби), врахування набутого військового досвіду, наявної освіти, кваліфікації та побажань самого ветерана.

Відсутність ефективної системи працевлаштування ветеранів війни з високою вірогідністю спричинить ризики зростання безробіття серед ветеранів війни та відповідно сприятиме підвищенню соціальних виплат для їхньої підтримки; погіршення фізичного та морально-психологічного здоров'я ветеранів, що може формувати відчуття «непотрібності» у цивільному житті та сприятиме ймовірному збільшенню кількості розлучень, проявів насильства в сім'ї, зловживання алкоголем, наркотиками деякими ветеранами, випадків суїцидів та погіршення загальної криміногенної ситуації в країні. Все це є факторами десолідаризації українське суспільство.

Розвитку ефективної системи працевлаштування ветеранів війни сприятиме активізація розробки програм працевлаштування ветеранів війни у поєднанні з програмами їхнього професійного навчання з урахуванням індивідуальних потреб ветеранів та потреб регіональних ринків праці. Реалізація таких програм повинна передбачати постійний моніторинг та оцінку їхньої ефективності.

На державному рівні потребує визначення пріоритетних галузей для навчання та подальшого працевлаштування ветеранів війни. Наприклад, найбільш поширенішими освітніми програмами для ветеранів в США є бізнес-менеджмент, кримінальне судочинство, безпека, інформаційні технології, державне управління, підприємництво та організація власного бізнесу [7]. Поки що Планом стійкості, представленим Президентом України, планується залучати ветеранів на державну службу [2].

Для врахування військової спеціальності, набутих умінь та навичок в цивільному житті потребує розробки методологічний підхід до співставлення військових та цивільних професій в розрізі професій. Переходом ветеранів війни до цивільного життя, в тому числі їхнім професійним навчанням та працевлаштуванням, має займатись окрема служба для ветеранів, яка б створювалась переважно за принципом «рівний-рівному».

Включення ветеранів війни в ринок праці на сьогодні є обов'язком держави перед нашими захисниками, яке сприятиме солідаризації як ветеранської спільноти, так суспільства в цілому.

Ключовіслова: солідаризація суспільства; ветеран війни; працевлаштування; безробіття; ефективність.

Список використаних джерел

1. Дегтярьов С. Проміжний звіт за результатами виконання етапу наукової (науково-технічної) роботи 2023. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/95204/1/Dehtiarov_zvit_1_2023.pdf

2. Зеленський представив у Раді план стійкості. Що там головне для мобілізації та перемоги над Росією. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2l495rdedo

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

4. Потреби ветеранів 2023. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/

5. Державна служба зайнятості. URL: https://dcz.gov.ua/stat/statfile

6. 98% роботодавців готові надавати перевагу ветеранам при наймі, а 76% - вказувати це у вакансіях. URL: https://www.work.ua/articles/hiring-veterans/3387/

7. 5 Best Jobs for Veterans. URL: https://www.nu.edu/blog/five-best-jobs-for-Veterans/

Особливості прогнозування змін котирування акцій з використанням ковзних середніх і осциляторів на прикладі компанії нафтодобувної галузі

Вадим Савченко,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SavchenkoVY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4979-7842

Сьогодні нафтодобувна і нафтопереробна галузі промисловості є визначальними з позицій геополітичного впливу та енергетичної безпеки, стратегічного значення і тиску на ринок праці, розвитку інфраструктури і супутніх галузей, сплачених податків і внеску до ВВП країни. Відповідно, котирування акцій компаній даних галузей відображає не тільки становище самого емітента, а й очікування учасників ринку щодо перспектив ринку нафти, а також геополітичних подій, що відбуваються в районах видобутку або ж поблизу маршрутів транспортування.

Інвестиції в фондові ринки, будь то акції, облігації чи будь-які нові інструменти більш ризиковані, ніж звичайні рахунки, але в довгостроковій перспективі вони можуть окупитися [1].

З огляду на зазначене, проаналізуємо котирування одного із світових лідерів галузі, акції якого доступні для публічної торгівлі й перебувають у обігу на ліквідній біржі (NYSE), а саме: на Exxon Mobile Corp. [2].

За підсумками 2023 р., виручка компанії становила 334,7 млрд дол., а ринкова капіталізація станом на 5 листопада 2024 р. – 454 млрд дол. [3].

Компанія Exxon Mobile Corp. з капіталізацією 521,3 млрд дол. посідає друге місце у світі, поступаючись Saudi Aramco з капіталізацією 1,773 трлн дол. Однак, акції останньої не доступні для торгів на ліквідних біржових майданчиках світу [2].

У рамках дослідження було побудовано кілька варіантів систем прогнозування зміни котирування акцій з використанням комбінацій математичних індикаторів, порівняно їх ефективність. За результатами дослідження встановлено наступне [4]:

1) для прогнозування напрямку зміни котирувань акцій компанії, що демонструють високу волатильність, нетрендові індикатори є ефективнішими порівняно з трендовими. Навіть використання ковзних коротких періодів не забезпечує результату, який би задовольняв умовам відбору моделі;

2) налаштування базових інструментів, які використовуються для побудови осцилятора, а саме період згладжування, метод побудови і розрахунок серединної ціни, мають суттєвий вплив на ефективність моделі. У випадку активу XOM доцільно використовувати:

a. різницю між довгою і короткою ковзними — замість різниці між короткою і довгою в стандартному осциляторі AO [5];

b. різні методи розрахунку довгої (експоненційний) і короткої (простий)

ковзних [6] – замість простих ковзних у стандартному осциляторі AO;

c. інші періоди налаштування ковзних: 38 для довгої і 7 для короткої в авторському осциляторі — замість, відповідно, 34 і 5 у стандартному осциляторі AO;

d. ціни відкриття і закриття для розрахунку серединної ціни — замість використання цін максимуму і мінімуму;

3) модель прогнозування зміни котирувань акцій компанії Exxon Mobile Corp., що базується на осциляторі з використанням EMA38, SMA7 і midpoint (PO, PC), забезпечує найкращий результат порівняно з іншими стратегіями, у тому числі із стратегією «купівля й утримання». На діапазоні перевірки значення становили 67,28 дол. США/акцію та 24,32 дол. США/акцію відповідно;

4) розроблена модель має такі зони оптимізації та подальшого вдосконалення:

a. потрібно додати інструмент для фільтрації сигналів у зонах цінового розвороту, коли сигнал моделі запізнюється;

b. потрібно додати інструменти для згладжування екстремальних значень, які у випадку виконання реальних біржових операцій можуть суттєво вплинути на стан портфелю інвестора;

c. моделі можна покласти в основу автоматизованого торгового алгоритму з використанням програмних засобів (наприклад, з використанням мови mql і відкритого API, який деякі брокери надають своїм клієнтам);

5) варто зауважити, що кожен актив, попри можливу належність до однієї галузі, є унікальним, тож може вимагати розробки окремого підходу до побудови моделі прогнозування напрямку зміни котирування. При цьому:

a. побудову осцилятора для роботи на тижневих таймфреймах можна виконувати в послідовності, описаній у дослідженні;

b. інструменти для побудови моделі можна відбирати на основі показників асиметрії, середнього і медіани;

c. самі розрахунки можна автоматизувати з використанням будь-якої доступної аналітику мови програмування (python, js, java тощо).

Ключові слова: котирування; індикатор технічного аналізу; ковзна; осцилятор; фондова біржа; біржова операція.

Список використаних джерел

1. Румик, І., Зємцов, С. (2024). Економічні засади прийняття рішень роздрібними інвесторами на фондовому ринку. Вчені записки Університету «КРОК», 3(75), 11-20. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-11-20

2. Exxon Mobil Corporation Common Stock (XOM). Nasdaq. URL: https://www.nasdaq.com/market-activity/stocks/xom

3. Largest oil and gas companies by market cap. URL: https://companiesmarketcap.com/oil-gas/largest-oil-and-gas-companies-by-market-cap

4. Савченко, В., Бобров, Є. (2024). Особливості прогнозування змін котирування акцій з використанням ковзних середніх і осциляторів на прикладі компанії нафтодобувної галузі. Економіка України, 67, 11(756), 74-98. DOI: https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.074

5. Williams, B. (1998). New trading dimensions: How to profit from chaos in stocks, bonds, and

commodities. John Wiley & Sons.
6. Murphy, J. (1999). Technical analysis of financial markets: A comprehensive guide to trading methods and applications. New York, New York Institute of Finance.

Ефективність впровадження CRM-систем для персоналізації маркетингових стратегій

Вєроніка Білик,
студентка магістратури,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BilykVA@krok.edu.ua
Ірина Петрова,
д.е.н., проф.,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-42 06-5403

Сучасний бізнес стикається з дедалі більшими викликами у сфері маркетингу, де ефективність взаємодії з клієнтами відіграє ключову роль.

У світі, де конкуренція стає все жорсткішою, а споживачі очікують індивідуального підходу, персоналізація маркетингових стратегій перетворюється з бажаного інструменту на необхідність. Одним із найпотужніших інструментів для досягнення цієї мети є CRM-системи (Customer Relationship Management), які дозволяють бізнесу аналізувати поведінку клієнтів, зберігати дані про них і використовувати цю інформацію для створення персоналізованих пропозицій. Проте впровадження таких систем супроводжується як суттєвими перевагами, так і викликами, які потребують глибокого вивчення.

CRM-системи є комплексними програмними продуктами, призначеними для збору, аналізу та управління взаємодіями компанії з клієнтами. Їхній вплив на персоналізацію маркетингових стратегій є багатогранним і включає кілька ключових аспектів.

Перш за все, CRM сприяє глибокому розумінню клієнта. У сучасному світі споживачі очікують, що компанії будуть знати їхні потреби і пропонувати саме те, що вони шукають. Завдяки інтеграції даних з різних джерел, таких як соціальні мережі, історія покупок, відгуки та поведінка на вебсайті, CRM створює 360-градусний огляд клієнта. Це дозволяє компаніям адаптувати свої продукти, послуги та комунікацію відповідно до індивідуальних уподобань кожного клієнта.

Крім того, CRM-системи відіграють вирішальну роль у забезпеченні точності прогнозування поведінки клієнтів. Завдяки застосуванню алгоритмів машинного навчання та аналітичних моделей, ці системи можуть аналізувати минулі дії клієнтів і передбачати їхні майбутні потреби. Наприклад, якщо клієнт регулярно купує певний продукт у визначений період, CRM може запропонувати йому нагадування або акцію саме в той момент, коли очікується його наступна покупка. Такий підхід значно підвищує ймовірність повторних продажів [1].

Ще одним важливим аспектом є автоматизація роботи з клієнтами. CRM дозволяє автоматизувати рутинні процеси, такі як відправка електронних листів, створення пропозицій або нагадувань. Окрім цього, за допомогою інтеграції зі

штучним інтелектом компанії можуть створювати чат-ботів, які забезпечують персоналізоване обслуговування в режимі реального часу. Наприклад, чат-бот може автоматично надавати рекомендації, базуючись на попередніх запитах клієнта, або допомагати вирішити проблеми без залучення живого консультанта.

Особливу роль CRM відіграє у контексті омніканального маркетингу. У сучасному світі клієнти взаємодіють із брендом через різні канали: вебсайти, мобільні додатки, соціальні мережі, фізичні магазини. CRM-системи забезпечують інтеграцію цих каналів, створюючи єдиний інформаційний простір. Це дозволяє забезпечити цілісний досвід клієнта, незалежно від того, через який канал він звертається до компанії. Скажімо, якщо клієнт почав взаємодію через вебсайт і завершив її в магазині, CRM забезпечить передачу всієї інформації, щоб обслуговування залишалося безперервним і персоналізованим [2].

Не можна обійти увагою і фінансовий аспект впровадження CRM. Хоча початкові витрати на інтеграцію системи можуть бути високими, у довгостроковій перспективі CRM-системи доводять свою рентабельність. За рахунок зниження витрат на маркетинг, підвищення ефективності продажів і збільшення повторних покупок компанії можуть досягти значного зростання прибутків.

Попри численні переваги, впровадження CRM-систем супроводжується і певними викликами. Серед основних можна виділити високу вартість впровадження, складність інтеграції з іншими системами, необхідність навчання персоналу та забезпечення захисту даних клієнтів. Водночас дослідження показують, що бізнеси, які інвестували в CRM, отримують довгострокову вигоду у вигляді зростання доходів, підвищення рівня утримання клієнтів та поліпшення репутації бренду [3].

Загалом, впровадження CRM-систем є важливим кроком для бізнесу, який прагне адаптуватися до сучасних умов і забезпечити персоналізований підхід до клієнтів. Ці системи не лише полегшують процес управління взаємодіями з клієнтами, а й відкривають нові можливості для ефективного використання даних у маркетингових цілях. Завдяки CRM компанії можуть створювати глибокі, персоналізовані стосунки зі своїми клієнтами, що підвищує їхню лояльність і сприяє зростанню бізнесу.

Для успішного впровадження CRM важливо враховувати як технічні, так і організаційні аспекти, а також забезпечувати постійне вдосконалення системи з урахуванням змін у споживчих потребах і ринку. Таким чином, CRM-системи можна розглядати як ключовий інструмент, що дозволяє бізнесу ефективно адаптувати свої маркетингові стратегії до вимог сучасності.

Список використаних джерел

1. Біловодська О.А. Організаційно-економічні основи управління вибором напрямків інноваційного розвитку промислових підприємств: Дис... канд. екон. наук: 08.02.02. – Суми, 2020. – 186 с.

2. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2021. – 394 с

3. Йохна М. А Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К., 2023.

Маркетинг в сучасному бізнес-середовищі

Ірина Дьячук,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: diachuk@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7032-9379
Тарас Генчев,
здобувач ОС «магістр»
кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HenchevTO@krok.edu.ua

Сучасне бізнес-середовище постійно змінюється через глобалізацію, цифровізацію та стрімкий розвиток технологій. Сучасний маркетинг повинен адаптуватися до нових викликів, включаючи зміну споживчих звичок, популярність онлайн-каналів та необхідність особистісного підходу. В умовах, коли компанії повинні швидко реагувати на ринкові зміни, важливо розуміти, як маркетинг здатен створити конкурентні переваги та підтримати сталість бізнесу. Дослідження маркетингу в контексті цифрової епохи, змін у комунікаціях та інтеграції інноваційних технологій є надзвичайно актуальним для успішного ведення бізнесу в сучасних умовах.

Тому, так важливо дослідити сучасне маркетингове середовище як систему взаємодії споживачів та бізнесу у цифровій економіці, орієнтовану на швидкі інновації, адаптивність та персоналізацію. Ключовими у дослідженні є тенденції, інструменти та методи, що використовуються у сучасному маркетингу, включаючи цифровий маркетинг, соціальні медіа, контент-маркетинг, штучний інтелект та великі дані.

Ми визначили ключові аспекти сучасного маркетингу та їх значення для розвитку бізнесу та проаналізували проблеми та виклики, з якими стикаються компанії при адаптації маркетингових стратегій у швидко змінюваних умовах. Наше дослідження спрямоване на виявлення можливостей для ефективного застосування маркетингових інновацій, таких як штучний інтелект, автоматизація маркетингу та аналітика великих даних. На онові методів аналізу, систематизації, порівняння досліджено особливості цифрового маркетингу як основного напряму у сучасних бізнес-комунікаціях, вивчено роль штучного інтелекту та великих даних у підвищенні точності маркетингових прогнозів та персоналізації взаємодії зі споживачами, проаналізовано значення соціальних медіа як інструмента побудови бренду та підвищення клієнтської лояльності, здійснена оцінка ефективність контент-маркетингу як інструмента для залучення і утримання цільової аудиторії, розглянути проблеми етики та приватності в маркетингу, зокрема в умовах використання великих даних.

Завдяки дослідженню було підтверджено важливість інтеграції цифрових технологій у маркетингові стратегії для досягнення ефективних результатів. Цифровий маркетинг відкриває можливості для досягнення нових ринків,

підвищення лояльності клієнтів та збільшення продажів, проте він вимагає відповідального підходу до обробки даних та забезпечення прозорості у комунікаціях з клієнтами. Використання штучного інтелекту та великих даних дозволяє краще зрозуміти потреби клієнтів та швидше реагувати на їх зміни, забезпечуючи бізнесу значні конкурентні переваги. Однак необхідно враховувати етичні аспекти та регулятивні обмеження для побудови довготривалих відносин із клієнтами.

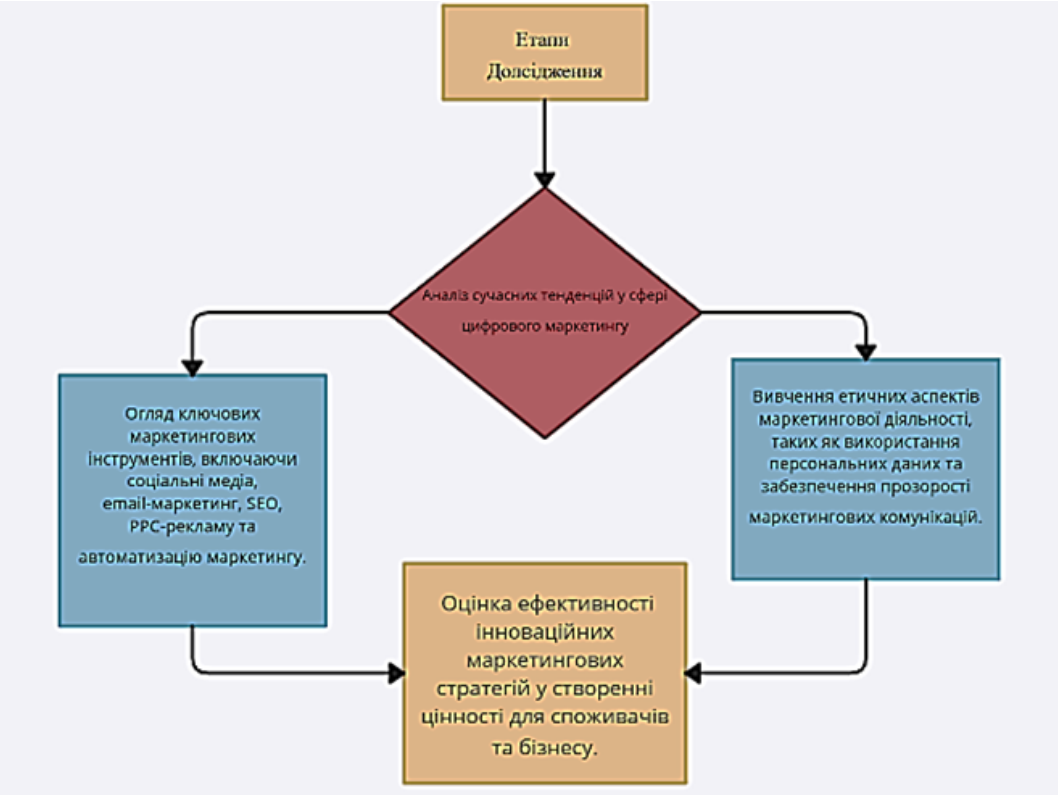

Рис 1.Етапи дослідження

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасний маркетинг орієнтований на цифрову трансформацію бізнесу, персоналізацію комунікацій та використання інноваційних інструментів для задоволення потреб клієнтів. Використання нових технологій дозволяє значно покращити ефективність маркетингових кампаній, але водночас потребує глибокого розуміння етичних та правових аспектів, а саме:

1. Цифровий маркетинг і багатоканальні комунікації.

Цифрові канали, такі як соціальні медіа, email-маркетинг, пошуковий маркетинг (SEO) та платна реклама (PPC), стали основними засобами для комунікації з цільовою аудиторією. Омніканальність дозволяє компаніям забезпечити охоплення більшої кількості потенційних клієнтів, а також покращити взаємодію з існуючими клієнтами. Компанії, які застосовують багатоканальні стратегії, мають на 89% більший рівень збереження клієнтів у порівнянні з тими, хто використовує лише один канал.

2. Штучний інтелект і великі дані.

Штучний інтелект (ШІ) та великі дані дозволяють глибше аналізувати

поведінку клієнтів та ефективно налаштовувати таргетування. Використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих даних забезпечує можливість персоналізувати пропозиції та створювати індивідуальні рекламні кампанії, що підвищує зацікавленість клієнтів. Наприклад, компанії, які використовують предиктивну аналітику, можуть збільшити продажі на 10–15% завдяки точнішому таргетуванню.

3. Соціальні медіа як інструмент побудови бренду.

Соціальні медіа стали потужним інструментом для побудови іміджу бренду та підвищення лояльності клієнтів. Платформи на кшталт Facebook, Instagram та TikTok дозволяють брендам створювати інтерактивні кампанії та залучати клієнтів через контент, який відповідає їхнім інтересам. Дослідження показують, що понад 70% клієнтів обирають продукти на основі рекомендацій або контенту, створеного користувачами в соціальних мережах.

4. Ефективність контент-маркетингу.

Контент-маркетинг, зокрема блогінг, відеоконтент, інфографіка та подкасти, значно сприяє залученню аудиторії та побудові довготривалих відносин з клієнтами. Компанії, які регулярно оновлюють свій блог, мають на 67% більше потенційних клієнтів порівняно з тими, хто цього не робить. Дослідження також показують, що інформативний контент підвищує рівень довіри клієнтів до бренду на 57%.

5. Етичні питання та приватність у маркетингу.

Використання даних клієнтів викликає побоювання стосовно їхньої приватності та конфіденційності. Проблеми етики у маркетингу, пов’язані з прозорістю комунікацій, обробкою особистих даних та довірою, є критично важливими для сучасних компаній. Наприклад, впровадження GDPR у Європі змінило підходи до збору та використання даних, змушуючи компанії ставати більш відповідальними та прозорими у своїх діях.

Список використаних джерел

1. Сичова О., Осипенко Н., Петрішина Т. Цифровий маркетинг як інструмент сталого розвитку бізнесу. Економіка та суспільство. 2023. № 50.

2. Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice. Pearson.*

3. Scott, D. M. (2020). The New Rules of Marketing and PR. John Wiley & Sons.

4. Мірошниченко О. В., Приходько О. Ю., Іоргова Е. В. Бізнес-планування у сучасному підприємницькому середовищі:. Трансформаційна економіка. 2024.

5. Mining Influence of people on Viral Marketing / A. Gulati et al. 2022 12th International Conference on Cloud Computing, Data Science & Engineering (Confluence), Noida, India, 27–28 January 2022.

6. Kaushik, A. (2019). Artificial Intelligence in Digital Marketing: The Future Marketing Strategy. International Journal of Innovative Research in Computer Science & Technology.

Стратегії управління портфелем фінансових активів в умовах кризи

Володимир Кузьмінський,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VolodimirKZ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7069-0057

Управління портфелем фінансових активів завжди було складним видом діяльності, зважаючи на ті ризики, які супроводжують фінансово-інвестиційні операції. Але в умовах перманентно виникаючих криз ця діяльність стає особливо небезпечною з точки зору отримання збитків і загрози повної втрати коштів. Тому надзвичайно актуальним є використання ефективних стратегій в інвестиційному середовищі.

Метою даного дослідження є аналіз сучасних стратегій управління портфелем фінансових активів в умовах кризи.

У фінансовій літературі в широкому сенсі слова під портфелем фінансових активів розуміють сукупність активів, які купує інвестор для одержання прибутку [1]. Це можуть бути вкладення в нерухомість, коштовності, банківські депозити, частки в компаніях та інші активи. У вузькому сенсі портфель фінансових активів являє собою вкладення виключно в активи фондового ринку, тобто вкладення в акції, облігації та інші цінні папери, які випускаються на ринок державою, різними корпораціями і приватними організаціями.

Вибір стратегії управління портфелем фінансових активів в першу чергу пов'язаний насамперед із визначенням мети інвестування, очікуваного рівня ризику та періоду інвестування. Залежно від зазначених характеристик у науковій літературі виокремлюють різні класифікації стратегій.

За рівнем ризику розрізняють три стратегії. Консервативна являє собою вибір критерію мінімізації ризику порівняно з отриманням високого доходу. Інвестори вибирають як об'єкти інвестування стабільні фінансові активи, до яких можна віднести вкладення грошових коштів в облігації державної позики, золото, а також структурні продукти. Збалансована стратегія спрямована на підтримання категорій ризику і прибутковості на одному рівні. Для цього інвестори диверсифікують портфель фінансових активів, купуючи як стабільні фінансові активи, описані вище, так і високоризикові активи, здатні принести підвищений прибуток. Агресивна стратегія спрямована насамперед на отримання доходу шляхом прийняття інвестором високого рівня ризиків. До фінансових активів у рамках цієї стратегії можна віднести волатильні валюти, ф'ючерси та опціони тощо.

За стилем управління в науковій літературі та практиці діяльності на фондовому ринку також виділяють три стратегії. Активна стратегія пов'язана з постійним моніторингом умов зовнішнього середовища, змін на ринках, аналізом інформації та швидким прийняттям рішень про купівлю/продаж активів для отримання максимальної можливості при заданих обмеженнях. В основі пасивної

стратегії, навпаки, закладено принцип купівлі та довгостроковому утриманні фінансових активів з метою зниження витрат управління портфеля і його постійного перегляду. Так, наприклад, якщо в складі інвестиційного портфеля є строкові облігації, то після їх погашення актив замінюють подібними активами. Активно-пасивна стратегія поєднує в собі двох вищеописаних стилів управління шляхом визначення інвестором пропорцій. Наприклад, інвестор закладає 80 % активів портфеля під пасивним управлінням, і 20 % під активним. Це дає змогу диверсифікувати ризики, але при цьому підвищувати прибутковість портфеля.

В умовах фінансової кризи, як правило, спостерігається висока волатильність та негативна прибутковість серед більшості класів активів. Традиційне управління активами підвищує ризик портфелю. Для того щоб його знизити, на наш погляд слід обов'язково в таких ситуаціях запроваджувати активний стиль управління з використанням ефективних моделей прогнозування ринку. Однією з таких моделей є так звана модель 4-річного виборчого циклу, яка розроблена на основі дослідження впливу на динаміку ринку президентських виборів в США [5].

Так за 121 рік з 1900 по 2020 рік індекс Dow Jones зріс у середньому на 5,89%, якщо це був рік президентських виборів. У передвиборчі роки він показав ще кращі результати – 9,03%. Натомість у роки після виборів він зріс лише на 4,54%, а в наступні роки проміжних виборів лише на 1,36%.

Важливим методом зниження негативного впливу кризових тенденцій на динаміку вартості портфелю є включення до його складу акцій компаній - дивідендних аристократів, тобто компаній, які на протязі 25 років безперервно виплачують дивіденди. Це дає змогу отримувати дивідендний дохід від портфелю навіть в кризові періоди.

Також дієвим способом підвищення ефективності управління є використання сучасних роботизованих алгоритмів проведення фінансово-інвестиційних операцій. Це дає змогу суттєво знизити витрати на управлінську діяльність [3].

Таким чином, використання вищезазначених підходів дасть змогу значно підвищити ефективність управління портфелем фінансових активів в умовах кризи.

Ключові слова: фінансові активи; портфель; стратегії управління; ризик; фінансова криза.

Список використаних джерел

1. Національні фінанси: підручник / В.І. Грушко, О.С. Наконечна, О.Г. Чумаченко. / За заг. ред. проф. В.І. Грушка. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 660 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/grushko_0002.pdf

2. Кузьмінський В.З. Використання методів технічного аналізу для прогнозування ринку криптовалют / О. І. Пилипченко, В. З. Кузьмінський, О. Г. Чумаченко. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. № 4(64). С. 28-35.

3. Кузьмінський В.З. Сучасні технології управління фінансово-інвестиційними операціями. Антикризове управління: імператив сучасної економіки: матеріали II Круглого столу (24 ли-

стопада 2023 р.). Київ: Університет «КРОК», 2023. URL: https://conf.krok.edu.ua/ACM/ACM-2023/paper/view/2015
4. Кузьмінський В.З. Економічні наслідки війни та їх вплив на фінансову політику держави. Економіка відновлення : підручник / за заг. ред. В. І. Грушка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 239-249.
5. Dimitri Speck 4-Year Election Cycle: How will 2024 go?, 2023. URL: https://www.seasonax.com/4-year-election-cycle-how-will-2024-go/
6. Rumyk I., Kuzminsky V., Pylypenko O., Yaroshenko O. Precious metals market forecasting in the current environment. Economics, Finance and Management Review. 2024. № 1(17). Pp. 45-56. DOI: https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-1-45

Формування економічного середовища підприємства з використанням інструментарію штучного інтелекту

Владислав Гончар,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharrvo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-3217-6029
Олеся Ананьєва,
к.е.н, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyevao@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408

Сучасне бізнес-середовище характеризується швидкими змінами та постійним розвитком, які спричинені цифровізацією, глобалізацією та високою конкуренцією. Одним із рушійних, революційних чинників та можливостей розвитку є використання штучного інтелекту (ШІ) як в побуті, так і самими підприємствами при формуванні економічного середовища. Використання ШІ компаніями передбачає підвищення ефективності управління економічними процесами, їх оптимізацію та швидку адаптацію до нових умов.

Використання інструментарію ШІ є доволі універсальним, оскільки відкриває широкі можливості для впровадження у більшості економічних процесах. Наприклад, ареалом використання ШІ слабкого типу є розумні помічники (Siri, Alexa та інші), безпілотні автомобілі, пошук гугл, розмовні боти та рекомендації YouTube, Netflix та інші [1].

При формуванні економічного середовища важливим є розуміння сутності конкретного виду інструментарію ШІ, який мав би найбільшу ефективність та доцільність при використанні підприємством. Детальну класифікацію видів систем ШІ залежного від рівня розвитку, функціональних можливостей та типу навчання наводять Любимов М.О. та Делія М.Р. [2, с. 428-429].

Велика різноманітність інструментів ШІ дає можливість його застосувати за наступними ключовими напрямками для подальшого формування цілісного економічного середовища та стратегії підприємства:

1. Вдосконалення логістики, управління запасами та планування виробничих процесів.

2. Автоматизація обліку, управління ризиками та прогнозування фінансових показників. Поряд із традиційними інструментами оцінювання невизначеності у діяльності підприємства варто застосовувати і новітні, які базуються на технологіях ШІ [3].

3. Прогнозування попиту, сегментування клієнтів та оптимізація маркетингових кампаній.

Не менш важливим є аналіз та робота із потенційними ризиками та перешкодами впровадження ШІ серед яких слід виокремити скорочення зайнятості населення, необхідність значних інвестицій та нестачу кваліфікованих

спеціалістів у галузі ШІ.

Особливо влучним є твердження Кашпуренко Т. О. та Кривди О. В. [4, с. 126], що для уникнення негативного впливу від потенційних ризиків ШІ необхідно використовувати за принципом «для людини» та «на допомогу людині», а не «замість людини». Даний підхід дозволяє одночасно зберегти робочі місця та полегшити роботу працівників.

Узагальнюючи можна зробити висновок, що комплексний підхід при формуванні економічного середовища підприємств із використанням інструментарію ШІ та дотриманням принципу «для людини» дозволить підвищити продуктивність праці, максимізувати прибуток та в подальшому прискорити розвиток економіки.

Ключові слова: економічне середовище; підприємство; інструментарій; ШІ; комплексний підхід.

Список використаних джерел

1. Фостолович В., Боцян Т., Павлова С., Фостолович Р., Гуртовий О. Штучний інтелект у сфері гостинності: місце інтегрування, специфіка використання та вплив на доходи підприємства. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2023. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/eui_2023_1_12

2. Любимов М.О., Делія Р.М. Класифікація штучного інтелекту та можливості його використання в управлінні підприємством. Актуальні проблеми сьогодення у сфері фінансів, обліку та аудиту: тези доповідей науково-практичної конференції, 23 травня 2024 р. Хмельницький: ХКТЕІ, 2024. С. 428-431. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/ 14072

3. Ананьєва О.О., Гофман М.О. Аналіз економіки підприємств у стані невизначеності: особливості інструментарію дослідження. Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання: колективна монографія / за ред. І.Ф. Радіонової. Київ : Університет «КРОК», 2021. С. 169-190. URL: https://monograph.krok.edu.ua/books/catalog/book/19

4. Кашпуренко Т.О., Кривда О.В. Ризики впровадження штучного інтелекту на підприємстві. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. 184 с. URL: https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/279883

Фінансові ризики діяльності інноваційних підприємств: класифікація та аспекти оцінювання

Сергій Бурков,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: burkovso@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-5387-2204
Науковий керівник:
Ольга Чумаченко,
к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgach@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976

Аналіз поширених визначень категорії «ризик» демонструє наявність великої кількості підходів до трактування його сутності [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Це свідчить про складність та неоднозначність у розумінні даної категорії. Здебільшого дослідники асоціюють ризик із небезпекою, невизначеністю майбутніх обставин, несприятливими подіями чи наслідками, а також можливими втратами або збитками підприємства. Варто також зазначити, що поняття «ризик» і «невизначеність» часто використовуються як синоніми, хоча така інтерпретація, як здається, є неточною і потребує розмежування.

Сутність ризику, його численні прояви та характеристики знаходять своє відображення у різноманітних класифікаціях, які базуються на різних критеріях. Зокрема, ризики класифікують за сферою виникнення, характером походження, залежно від причин їх появи, можливих наслідків тощо. У рамках цих класифікацій ризики поділяють на групи, категорії, види, підвиди та різновиди, створюючи багаторівневу систему аналізу. Вважаємо, що саме ґрунтовна систематизація ризиків є фундаментом для ефективного їх оцінювання та управління ними.

Так, наприклад, В.П. Савчук [4] класифікує ризик на операційний, фінансовий, інвестиційний, ринковий та політичний. Автор роботи [4] слушно наголошує на тому, що фінансовий ризик характеризує можливість фінансових втрат, пов'язаних з недосягненням поставленої цілі або неоднозначністю прогнозованого результату.

Варто зауважити, що у цілому серед представників наукового кола найбільш розповсюдженою є думка, що фінансові ризики пов'язані саме з ймовірністю втрат фінансових ресурсів.

Заслуговує на увагу думка авторів роботи [7] відносно того, що «фінансовий ризик – це ймовірність не запланованих змін у складі і структурі фінансових ресурсів підприємства». Саме такий підхід є більш практичним для застосування в умовах невизначеності та динамічно змінюваного економічного середовища, оскільки він дозволяє виявити не тільки очевидні, але й приховані фінансові ризики.

Слід зазначити, що різні автори пропонують різні класифікації фінансових

ризиків. Здебільшого до нього відносять такі типи ризиків:

1) процентний, кредитний, валютний, інвестиційний ризики;

2) ризики ліквідності, непогашення боргу та купівельної спроможності.

Вважаємо, що для більш детального дослідження фінансових ризиків інноваційних підприємств необхідно враховувати специфіку їхньої діяльності та виокремлювати ще й такі типи ризиків, як технологічні, ринкові, та репутаційні, а також ризики, пов'язані з інтелектуальною власністю підприємства.

Важливо також зазначити, що фінансові ризики завжди стосуються майбутніх подій, оскільки вони пов'язані з невизначеністю та ймовірностями. Це можуть бути ризики, пов'язані із залученням інвестицій, коливаннями курсу валют, змінами ринкової кон'юнктури чи неспроможністю інновації задовольнити очікування споживачів. Минулі події, навіть якщо вони призвели до втрат, не є фінансовими ризиками, але є важливим джерелом для аналізу та прогнозування можливих сценаріїв.

Припускаємо, що у контексті дослідження діяльності інноваційних підприємств процес оцінювання фінансових ризиків повинен також ураховувати наступні важливі аспекти:

1. Систематичний аналіз сценаріїв – інноваційні підприємства мають оцінювати, які події можуть вплинути на фінансовий стан, які їхні можливі наслідки для бізнесу та з якою ймовірністю ці події можуть реалізуватися.

2. Прогнозування і моделювання – використання спеціалізованих інструментів (фінансові моделі, симуляції або стрес-тестування тощо) дозволяє підприємствам прорахувати потенційно критичні сценарії та їхній вплив на ключові показники.

3. Застосування історичних даних – хоча минулі події не є ризиками самі по собі, вони можуть надавати важливі дані для формування прогнозів, зокрема щодо поведінки інвесторів, реакції ринку чи ефективності попередніх інновацій тощо.

У якості основного критерію управління ризиками на практиці часто використовується критерій мінімізації витрат на заходи зі зниження ризику до його прийнятного рівня. Цей підхід передбачає, що підприємство прагне оптимізувати свої витрати на управління ризиками, щоб мінімізувати негативні наслідки потенційних подій, але водночас досягти рівня ризику, який буде економічно обґрунтованим та прийнятним для бізнесу. Проте виникає ключове питання: якою може бути межа допустимого фінансового ризику для діяльності інноваційних підприємств, а який його рівень буде не прийнятним для них?

Вважаємо, що прийнятність рівня фінансового ризику для інноваційного підприємства залежить від таких чинників: ймовірність реалізації ризику; масштаб можливих наслідків; фінансова гнучкість підприємства.

Таким чином, фінансовий ризик – це категорія, яка існує лише в контексті майбутньої невизначеності щодо діяльності підприємства. Його оцінювання вимагає глибокого аналізу, прогнозування сценаріїв та врахування економічної доцільності заходів зі зменшення негативних наслідків. Для інноваційних

підприємств, які функціонують у високоризиковому середовищі, процес оцінювання фінансових ризиків стає основою для формування фінансової стратегії, збереження стабільності та реалізації довгострокових планів розвитку.

Ключові слова: ризик; фінансовий ризик; фінансова діяльність; інноваційне підприємство; середовище.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.

2. Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи. Київ : НІСД, 2009. 142 с.

3. Рамазанов С.К., Бурбело О.А., Вітлінський В.В., Ляшенко О.М. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2012. 948 с.

4. Савчук В.П. Ризик – менеджмент. К.: Лабораторія», 2024. 304 с.

5. Ткач С.М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2015. 234 с.

6. Фрост С.М. Настільна книга банківського аналітика: гроші, ризики і професійні прийоми. Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. 672 с.

7. Оцінка кредитоспроможності промислових підприємств: авторські методики : монографія / за ред. В.Я. Нусінова. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. 315 с.

Штучний інтелект як драйвер економічного розвитку підприємства

Олеся Ананьєва,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyevao@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408

У сучасних умовах економічні процеси, що здійснюються на підприємстві все більше стають залежними від новітніх технологій та зростаючих вимог споживачів. Тому сьогодні можливість швидко адаптуватися та реагувати на нові виклики є ключовим фактором успіху для будь-якого підприємства. І саме штучний інтелект (ШІ) є одним із важливих інструментів для досягнення відповідних цілей. Він стає невід'ємною складовою середовища підприємства, змінює способи управління бізнес-процесами, взаємодію із клієнтами, відкриває нові можливості для підвищення ефективності їх господарської діяльності.

«Батьком штучного інтелекту» вважається Джон Маккарті, американський науковець, програміст. У 1956 р. під час виступу на Дартмутській конференції він вперше дав визначення штучного інтелекту. «Штучний інтелект – це наука та технологія створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних комп'ютерних програм» [1].

Аналіз наукових джерел із даної проблематики показав, що під штучним інтелектом варто розуміти сучасні системи, що можуть здійснювати обробку великих обсягів даних, виявляти закономірності та приймати рішення, що зазвичай вимагають людського інтелекту.

Перспективність використання штучного інтелекту в бізнесі підтверджується рядом статистичних даних. У 2024 р. ринок штучного інтелекту оцінюється орієнтовно в 214 млрд дол. Очікується, що до 2030 р. він досягне значення 1339 млрд дол. В середньому 3 з 4 компаній використовують ШІ як мінімум в одному із бізнес-процесів, а половина із опитаних компаній використовує дані системи для двох і більше процесів. Найактивніше впроваджують штучний інтелект підприємства в Індії (59%), Об'єднаних Арабських Еміратах (58%), Сінгапурі (53%) та Китаї (50%) [2].

До основних напрямів використання ШІ в діяльності підприємства варто віднести:

• *аналіз даних.* Штучний інтелект може аналізувати великі масиви даних, виявляти тенденції та обгрунтовувати прогнози щодо основних показників. Наприклад, аналізувати ринки, прогнозувати попит на продукцію, оптимізувати запаси, управляти грошовими потоками та прогнозувати доходи;

• *автоматизація ведення бухгалтерського обліку.* Системи автоматичного обліку, що працюють на базі ШІ, дозволяють підприємствам ефективно вести бухгалтерський облік, зменшувати кількість помилок та скорочувати час на обробку документів. Зокрема, до основних таких сервісів можна віднести: Vic. ai – сервіс для оптимізації рахунків-фактур; Docyt – платформа для

автоматизації бухгалтерії та бек-офісу; Truewind – бухгалтерська платформа для малого бізнесу та стартапів [3];

• *автоматизація виробництва* відбувається через впровадження інтелектуальних та роботизованих систем управління виробництвом. Такі системи дозволяють підприємствам контролювати якість продукції, зменшувати витрати, оптимізувати виробничі процеси;

• *чат-боти та віртуальні помічники* забезпечують автоматизацію процесів обслуговування клієнтів, швидку відповідь на питання та вирішення завдання у режимі реального часу. Вони дозволяють зосереджувати увагу на більш важливих бізнес-процесах, а щоденні рутинні завдання передавати віртуальним помічникам;

• *системи управління ланцюгами постачання* можуть оптимізувати маршрути постачання, мінімізувати витрати на зберігання та доставку продукції, відслідковувати рух вантажів, що загалом забезпечує підприємству скорочення термінів доставки, зменшення сукупних витрат;

• *використання штучного інтелекту* в маркетингу дозволяє аналізувати вподобання споживачів, на основі яких створюють персоналізовані рекламні пропозиції та формують рекомендації щодо продуктів, враховуючи історії переглядів, покупок. Такий підхід забезпечує підвищення рівня задоволення клієнтів, що в подальшому позитивно впливає на доходи самого підприємства;

• *управління персоналом.* ШІ може використовуватися для автоматизації процесу відбору та найму працівників. Спрощується пошук кандидатів, керування заявками, визначення профілів, які відповідають критеріям відбору на певну посаду. Також починають використовувати чат-боти, що можуть проводити співбесіди з кандидатом у формі попередньо записаних питань. За рахунок чого досягається економія часу та ресурсів на найм персоналу. ШІ використовується в управлінні кар'єрним розвитком працівників, що позитивно впливає на ефективність роботи всього колективу [4].

Таким чином, проведені дослідження свідчать, що штучний інтелект має досить широку сферу застосування в бізнес-процесах сучасного підприємства. Однак, його використання може нести і певні загрози, зокрема: збільшуються ризики кібератак, оскільки ШІ використовує велику кількість конфіденційної інформації, що зберігається в цифровому форматі; автоматизація окремих бізнес-процесів може призвести до скорочення робочих місць; впровадження та підтримка систем штучного інтелекту можуть бути занадто дорогими для підприємств, особливо малих та середніх; виникає необхідність додаткового навчання персоналу.

Отже, з кожним роком роль штучного інтелекту в діяльності підприємства все більше зростає і перспективи його використання розширюються. Успішне впровадження технологій ШІ вимагає тривалого часу, значних інвестицій, а також необхідність врахування можливих загроз. Тому лише збалансований підхід до використання даних систем дозволить підприємствам отримувати максимальний ефект, підтримуючи стійкість до ризиків, які можуть з'явитися.

Ключові слова: ризик; фінансовий ризик; фінансова діяльність; інноваційне підприємство; середовище.

Список використаних джерел

1. McCarthy John. What is AI? Basic Question. URL: http://jmc.stanford.edu/artificial-intelligence/what-is-ai/index.html

2. Haan Katherine. 22 Top AI Statistics And Trends In 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/ai-statistics/#1

3. Як використовувати AI у бухгалтерському обліку - огляд 10 найкращих сервісів. URL: https://genius.space/lab/yak-vikoristovuvati-ai-u-buhgalterskomu-obliku-oglyad-10-najkrashhih-servisiv/

4. Черненко Н.І. Штучний інтелект в управлінні персоналом. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. Випуск 12. URL: http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/250/245

Роль big data у повоєнній відбудові економіки України

Роман Пашковський,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PashkovskyiRV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-6676-2446

Неспровокована російська агресія проти України призвела до наймасштабніших бойових дій у Європі з кінця Другої світової війни. Оцінка економічних збитків України ускладнена невизначеністю щодо перебігу війни, обмеженням доступу до даних через військовий стан у країні. Станом на січень 2024 року лише прямі збитки інфраструктури склали 157 мільярдів доларів згідно зі звітом проекту "Росія заплатить" Київської школи економіки [1], тоді як непрямі збитки оцінюють у 1,164 трильйона доларів втраченого виторгу [2]. Найбільш відчутними наслідками війни в Україні буде гуманітарна криза і втрата людських ресурсів [3].

У зв'язку з цим, актуальним стає питання повоєнної відбудови економіки України. У 2022 році на конференції Ukraine Recovery Conference у Лугано було представлено План відновлення України, що визначає основні принципи, пріоритети, напрямки й програми відновлення. Одним із таких принципів є "негайний початок, поступовий розвиток" [4]. Його суть полягає в тому, що заходи відновлення слід починати, не чекаючи завершення бойових дій (наскільки можливо), адже це дозволить збільшити економічну стійкість України перед лицем поточних і майбутніх викликів.

Очевидно, що процес повоєнної відбудови пов'язаний із прийняттям багатьох рішень. Від якості цих рішень залежатиме успішність відбудови, а отже і місце України у повоєнному світі, її економічна, культурна і фізична безпека, беручи до уваги наявність сусідньої країни з імперіалістичною ментальністю. Унікальність війни в Україні полягає в тому, що це перший військовий конфлікт такої інтенсивності, що випав на епоху промисловості 4.0. У цьому контексті важливо використовувати аналітичний потенціал big data, як новітнього і перспективного інструменту з підтримки прийняття рішень.

Метою роботи є дослідження ролі big data у процесі повоєнного відновлення України, визначення і аналіз кейсів за конкретними програмами відновлення, зазначеними в Плані [4]. Очікуємо, що результати дослідження становитимуть інтерес для урядових та неурядових організацій, що прийматимуть рішення щодо повоєнної відбудови.

Аналітика big data може використовуватись у реалізації кожної із 15 програм у Плані відновлення України. Найперспективнішими напрямками є:

• Антифрод-аналіз – використовується для моніторингу транзакцій і виявлення зловживань, зокрема в контексті реалізації програм із забезпечення доступу до екстренного фінансування. Також можливе дослідження можливих зв'язків із підсанкційними організаціями.

• Кредитний скоринг – перспективний інструмент для оцінки ризиків кредитування і платоспроможності позичальників на основі big data. Цей напрямок має найбільше значення в контексті надання доступу до капіталу, забезпечення таргетованої та ефективної соціальної політики, стимулювання розвитку секторів економіки з доданою вартістю.

• Отримання портрету цільової аудиторії. Можна використовувати у стратегічних комунікаціях, зокрема в рамках програми з повернення та реінтеграції громадян та ветеранів, формування ефективної соціальної політики.

• Теплові карти (heatmaps) – послуга, що наразі широко пропонується мобільними операторами, є одним із можливих відображень геоаналітики. Цей інструмент дозволяє визначити місця концентрації осіб залежно від обраних параметрів аналізу (наприклад, вік, стать, рівень доходу тощо). Може становити цінність в контексті низки програм, особливо пов'язаних із будівництвом або модернізацією житла та інфраструктури, наприклад для визначення пріоритетних регіонів відновлення.

• Комп'ютерний зір є однією з перспективних галузей застосування big data, що в поєднанні з автономними системами прийняття рішень становить цінність для програми зміцнення оборони і безпеки, розмінування територій, цифровізації та автоматизації виробничих процесів.

• Аналіз тональності тексту дозволяє оцінити сприйняття реформ цільовою аудиторією на основі обробки масиву постів, повідомлень та статусів у соціальних мережах тощо. Очікуємо, що цей інструмент матиме найбільше значення для напрямків із розвитку систем освіти і охорони здоров'я, кільтури і спорту, стимулювання розвитку людського капіталу.

• Системи Business Intelligence (BI) – досить широке поняття, що охоплює використання аналітики big data для досягнення конкретних бізнес-цілей компаніями. Наприклад, прогнозування браку на сталеварному підтримстві на основі алгоритмів машинного навчання дозволило в результаті виявляти 30% браку на ранній стадії при 5% хибних виявлень [5]. Застосування BI дозволить підвищити загальну конкурентоспроможність українських компаній у контексті програми з розвитку секторів економіки, забезпечення відповідності копенгагенським критеріям в частині дієвої ринкової економіки.

Процеси цифрового перетворення, частиною яких є аналітика великих даних, інтенсивно впливають на здатність України давати відсіч російській агресії, досягати переваги у ситуації, коли ворог має незрівнянно більшу територію та населення. Очікуємо, що роль big data у повоєнному відновленні буде лише зростати з огляду на стрімкий розвиток цієї сфери.

Подальші дослідження дозволять доповнити визначення дата-орієнтованих інструментів у контексті відбудови України, поглибити розуміння їх ролі для конкретних програм. Факторний та сценарний аналіз у майбутньому дозволять оцінити ресурси, що перебуватимуть у розпоряджені України після закінчення бойових дій задля реалізації програм з економічного відновлення, забезпечення стійкості і конкурентоспроможності.

Ключові слова: big data, повоєнне відновлення; аналітика; цифрове перетворення; економіка.

Список використаних джерел

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки внаслідок військової агресії Росії проти України. КШЕ. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

2. Звіт про непрямі втрати економіки внаслідок військової агресії Росії проти України. КШЕ. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf

3. Жила, Г. (2023). Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. Економіка та суспільство, 47. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35

4. План відновлення України. Ukraine Recovery Conference (URC-2022) 11-12 June 2022. URL: https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf

5. Заробити на big data: 3 кейси від виробництва, банків і ритейла. Kyivstar Business hub. URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/zarabotat-na-big-data-3-keysa-ot-proizvodstva-bankov-i-riteyla

Напрями удосконалення банківської системи України

Валерія Ходаковська,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KhodakovskaVV@krok.edu.ua
Ольга Чумаченко,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976

Напрями удосконалення банківської системи України є ключовими для забезпечення її стабільності, ефективності та конкурентоспроможності у сучасному фінансовому середовищі. Одним із головних аспектів є посилення фінансової стійкості банків через впровадження міжнародних стандартів, таких як Базель ІІІ, які спрямовані на підвищення рівня капіталізації, зниження кредитних ризиків та забезпечення ліквідності. Це сприятиме зниженню системних ризиків та підвищенню довіри до банківського сектору [1].

Цифровізація банківської системи є ще одним важливим напрямом. Розвиток цифрових фінансових технологій, впровадження інноваційних продуктів, таких як мобільні додатки, онлайн-банкінг та автоматизовані системи кредитування, дозволяють банкам покращувати клієнтський сервіс, розширювати доступ до фінансових послуг та зменшувати витрати. Водночас цифровізація потребує посилення заходів із кібербезпеки для захисту даних клієнтів та запобігання кібератакам [3].

Зміцнення регуляторного середовища є ще одним стратегічним пріоритетом. Це включає вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення прозорості банківської діяльності, посилення вимог до розкриття інформації та посилення контролю з боку Національного банку України. Збалансований підхід до регулювання дозволить уникнути надмірного навантаження на банки, забезпечивши при цьому фінансову стабільність [2].

За вісім місяців 2024 найбільший прибуток отримали ПриватБанк (54,46 млрд грн), Ощадбанк (11,56 млрд грн), Райффайзен банк (7,4 млрд грн), Укрсиббанк (6,86 млрд грн), ПУМБ (6,69 млрд грн), ОТП банк (5,44 млрд грн), Сітібанк (5,37 млрд грн), Сенс банк (5,25 млрд грн), Укрексімбанк (4,9 млрд грн) і Універсал банк (4,95 млрд грн).

Серед збиткових банків: Правекс банк (-17 млн грн), Мотор банк (-45,7 млн грн), Оксі банк (-22,39 млн грн) та Альпарі банк (-4,69 млн грн).

Доходи банків зросли на 10,6%, до 88,608 млрд грн, із них процентний дохід – 61,142 млрд грн (+18,9%), а комісійний зменшився на 8,9%, до 24,465 млрд грн.

Витрати банків зросли на 53%, до 96,034 млрд грн, включаючи відсоткові витрати (17,735 млрд грн, +4,9%) і відрахування до резервів (32,725 млрд грн, у

6,8 разів більше) [5].

Підвищення рівня довіри до банківської системи серед населення та бізнесу є важливим напрямом удосконалення. Для цього необхідно впроваджувати програми підвищення фінансової грамотності, забезпечувати прозорість умов депозитних та кредитних продуктів, а також формувати ефективні механізми захисту прав споживачів фінансових послуг [1].

Розширення кредитування реального сектору економіки є ще одним ключовим завданням. Необхідно створювати стимули для банків, щоб вони активніше фінансували інноваційні та інфраструктурні проєкти, малий та середній бізнес. Це сприятиме економічному зростанню та підвищенню зайнятості [3].

Інтеграція української банківської системи у світовий фінансовий ринок є стратегічним напрямом удосконалення. Це включає адаптацію до міжнародних стандартів, співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями та залучення іноземних інвестицій [4].

Таким чином, удосконалення банківської системи України вимагає комплексного підходу, що охоплює посилення фінансової стійкості, цифровізацію, покращення регуляторного середовища, підвищення довіри, активізацію кредитування та інтеграцію у глобальні фінансові процеси. Реалізація цих напрямів забезпечить стійкий розвиток банківського сектору та сприятиме економічному зростанню країни [1].

Ключові слова: банк; система; цифровізація; доходи; витрати; довіра; захист прав споживачів; інтеграція.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А.С. Банківська система України: стан та перспективи розвитку. Київ : Наукова думка, 2021. 356 с.

2. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua

3. Ковальчук С. В. Цифровізація банківської діяльності: теоретичні основи та практичний досвід. Економіка України. 2022. №8. С. 24-32.

4. Міщенко В.І., Журавка Ф.О. Впровадження Базель ІІІ в Україні: виклики та перспективи. Банківська справа. 2023. №4. С. 18-25.

5. Рейтинг надійних банків України 2024 (листопад). URL: https://forinsurer.com/rating-banks

Фінансова безпека та фінансова діяльність підприємства в умовах війни

Світлана Плетенецька,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: svitlanapm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712
Ольга Діденко,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: didenkoom@krok.edu.ua

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних підходів до забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах війни, що характеризуються високими ризиками, економічною нестабільністю та непередбачуваністю зовнішніх факторів.

Метою роботи є дослідження фінансової діяльності підприємств, спрямована на забезпечення стабільності в умовах кризових ситуацій, спричинених воєнними діями.

В умовах війни забезпечення фінансової безпеки підприємств набуває критичного значення, оскільки воно сприяє збереженню їхньої стійкості, адаптації до зовнішніх загроз та підтримці економічної стабільності країни. Особливості забезпечення фінансової безпеки в умовах воєнного стану включають необхідність формування стратегії з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх факторів управління державою; ризики фізичної ліквідації суб'єктів господарювання, що особливо актуально для прифронтових регіонів; нестабільність валютного курсу, яка впливає на вартість фінансових ресурсів; а також складності, пов'язані з експортом та імпортом товарів через порушення логістичних ланцюгів [1].

У цих умовах підприємства змушені впроваджувати адаптивні механізми управління фінансовими ресурсами, диверсифікувати джерела доходів, мінімізувати витрати та розробляти антикризові стратегії для збереження своєї економічної стійкості та конкурентоспроможності. Сьогодні держава створює нові умови для розвитку підприємництва та бізнесу будь-якого розміру. Під час війни урядом було впроваджено низку заходів, які допомагають підприємствам вижити та розвиватися [2].

Важливою складовою захисту інтересів малого бізнесу та гарантування його фінансової безпеки в умовах воєнного стану є державна підтримка, яка реалізується шляхом створення державою організаційно-правових і фінансових умов для розвитку малого підприємництва. Сьогодні можна виокремити низку напрямів, у яких може і повинна реалізуватися ця підтримка: створення Фонду підтримки малого і середнього підприємництва для відновлення діяльності суб'єктів зазначеного сектору; встановлення податкових і митних пільг та стимулів для малих підприємств; лібералізація бізнес-середовища для розвитку

малого бізнесу шляхом послаблення чи відміни (повною або ж часткової) ліцензійних вимог, фінансових перевірок, штрафних санкцій; формування законодавчої основи для відшкодування збитків отриманих внаслідок бойових дій, що спричинили зниження або пошкодження майна підприємств; створення системи фінансових дотацій та пільгового кредитування суб'єктів малого підприємництва; надання державної підтримки для передислокації бізнес-суб'єктів і переміщення потужностей у більш безпечні регіони, зокрема сприяння в пошуку нової локації, розселенні персоналу та підборі нових співробітників [3].

Такі заходи сприяють збереженню життєздатності малого бізнесу, його відновленню та подальшому розвитку навіть у складних умовах воєнного стану. Забезпечення фінансової безпеки підприємств через такі механізми є важливим кроком до економічної стабілізації та відбудови країни.

Отже, практика функціонування та наукові дослідження доводять, що переважна більшість українських суб'єктів господарювання потребують обґрунтованої та дієвої методики оцінки й управління фінансовою безпекою [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах воєнного стану є критичним для їхнього виживання, адаптації та стабільного функціонування. Війна створює численні виклики, зокрема фізичні ризики, економічну нестабільність і зростання витрат, що вимагає від бізнесу впровадження антикризових заходів та оптимізації фінансових процесів. Державна підтримка, зокрема податкові й митні пільги, фінансові дотації, пільгове кредитування та допомога в передислокації, допомагає підприємствам зберігати життєздатність і відновлювати діяльність.

Ключові слова: фінансова безпека; воєнний стан; адаптація; економічна стабільність; державна підтримка; ризики; валютний курс.

Список використаних джерел

1. Коваль Н.І., Корніюк К.В. Забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах війни: проблеми та особливості. Агросвіт № 4, 2024. С. 152-158. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.4.152

2. Ситник Н.С., Шеремета Л.М. Особливості забезпечення фінансової безпеки бізнесу в умовах воєнного стану. Business economics: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Science and Education in Progress» Dublin, Ireland 2023 p. С. 40-43.

3. Пшик Б.І. Особливості забезпечення фінансової безпеки малого підприємництва в умовах воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2023. № 12. DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.12.3

4. Румик, І. (2020). Контролінг у системі управління фінансовою безпекою підприємств. Вчені записки Університету «КРОК», 4(60), 47-56. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-47-56

Стан та інновації страхового ринку України

Світлана Плетенецька,
к.е.н, доцент, заступник завідувача кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: svitlanapm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712
Анастасія Загреба,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: zahrebaaa@krok.edu.ua

Страховий ринок є складовою частиною фінансової системи будь-якої держави, основною метою якої є забезпечення майнового захисту інтересів населення, юридичних осіб і держави. Ефективність його функцій відображає рівень загальної економічної ситуації в країні і регулювання з боку держави.

За період з 2022 до 2024 року кількість страхових компаній в Україні значно скоротилася, головним чином через посилення регуляторних вимог з боку Національного банку України (НБУ) та вплив війни. На початку 2022 року в Україні працювало близько 140 страхових компаній, 2023 рік їх кількість зменшилася до 115, станом на середину 2024 року страхових компаній приблизно 90 і ця тенденція зменшуватись продовжує зберігатися.

Для забезпечення високорентабельної діяльності страхових компаній не лише у короткостроковому, а й у довгостроковому періодах доцільно формувати сприятливе страхове середовище, в якому будуть максимально враховані та захищені інтереси всіх суб'єктів страхування. У цьому контексті важливим постає впровадження інноваційних розробок у сфері надання страхових послуг [1].

Під інноваційною страховою послугою слід розуміти комплекс системних заходів, спрямованих на гармонізацію всіх етапів страхового процесу з метою отримання фінансово-економічного й соціально-правового ефекту від страхування. Інноваційна страхова послуга має більш привабливіші споживчі властивості у порівнянні з попередниками, здатна задовольнити раніше неохоплені потреби потенційного страхувальника та базується на використанні нових технологій.

Інноваційна діяльність страхової компанії – це діяльність щодо пошуку нових методів роботи на ринку страхових послуг; аналізу можливих варіантів вкладення тимчасово вільних коштів інвестиційного фонду й фонду власних коштів страхових компаній у фізичні активи, від яких страхова компанія отримає більше доходів, ніж від вкладення у фінансові активи [2].

Виділяють такі види інновацій у страхуванні:

Продуктові інновації – розробка нових страхових продуктів або вдосконалення існуючих;

Технічні інновації – вдосконалення методів продажу у діяльності страховика;

Технологічні інновації – зміни в організації діяльності страховика (маркетингові дослідження, нові методи аналізу);

Управлінські інновації – удосконалення, спрямовані на оптимізацію управлінських рішень (організаційна структура, оплата праці).

Український страховий ринок, незважаючи на виклики, активно розвивається та впроваджує інновації. Ось кілька прикладів інновацій на страховому ринку України:

1) Цифрові інновації (онлайн продаж полісів, мобільні додатки, чат боти, блокчейн)

2) Нові страхові продукти (мікрострахування, страхування життя з додатковими сервісами, страхування кіберризиків)

3) Інноваційні підходи до обслуговування клієнтів (персоналізація, швидке врегулювання страхових випадків, проактивне обслуговування), та інші.

Таким чином, інновація страхування може бути процесом або результатом, реалізація якого, по суті, втілюється у вигляді нових страхових продуктів, визначає певні зміни в діяльності страхових компаній, які вдосконалюють процеси взаємодії із зовнішнім середовищем, розширюють підходи до залучення нових страхувальників, покращують ефективність внутрішніх бізнес-процесів.

Ключові слова: страховий ринок; страхова компанія; страхова послуга; інновації; інноваційна діяльність; регулювання.

Список використаних джерел

1. Коргун О.П. Інновації на страховому ринку. Інвестиції практика та досвід. Економічна наука. 2015. № 21. С. 79-82. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2015/18.pdf

2. Гориславець П.А. Інновації у сфері страхування / П. А. Гориславець, Л. А. Алешко. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 14-16 травня 2015 року. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 96-97.

3. НБУ. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf

Transformative corporate culture: advancing crisis adaptability and strategic responsiveness for sustainable development

Liyousa Taghikilanidamavandi,
PH.D student at Management technologies Department,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: tagikilani@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8796-830X

In a time defined by extraordinary challenges and rapid global changes, the ability of organizations to manage uncertainty has emerged as a cornerstone of sustainable development. Corporate culture, often referred to as the foundation of an organization's identity and operational ethos, has a profound influence on how businesses respond to crises. A transformative corporate culture does not merely react to external shocks but proactively evolves, equipping companies with the agility to reorient their structures, align their processes, and reshape their strategies in the face of shifting demands.

The current global landscape, characterized by geopolitical shifts, economic volatility, and complex social dynamics, underscores the need for a more adaptive and innovative approach to corporate culture. In this context, digital marketing tools have become essential in shaping and sustaining corporate culture. Tools such as collaborative platforms, social listening software, and data analytics enable organizations to foster communication, track employee sentiment, and promote transparency, creating a more cohesive and responsive work environment.

Transformative corporate culture also bridges the gap between crisis management and sustainable development. By embedding principles of adaptability and strategic responsiveness, such cultures help organizations not only recover from disruptions but also position themselves for future growth and innovation. This paper explores these critical dimensions, emphasizing their role in ensuring organizational longevity and success amid continuous challenges.

The increasing complexity and unpredictability of the global environment have elevated the role of corporate culture as a critical determinant of organizational success. Transformative corporate culture, characterized by its focus on adaptability, innovation, and inclusivity, empowers organizations to proactively address challenges and maintain operational resilience during crises. Unlike static organizational models, transformative cultures are dynamic, enabling companies to pivot strategies, align internal processes, and foster a sense of shared purpose among employees.

Recent academic research, such as the works published in the Journal of Organizational Behavior and Strategic Management Journal, highlights the significance of adaptability in mitigating the impact of crises. Organizations with strong transformative cultures are not only better equipped to recover from disruptions but also thrive by leveraging challenges as opportunities for innovation. For instance, during the COVID-19 pandemic, corporations that prioritized cultural adaptability reported higher levels of employee satisfaction and productivity, as outlined in studies from the Academy of Management Perspectives.

Digital tools play a pivotal role in fostering and sustaining transformative corporate cultures. Platforms like Slack and Microsoft Teams facilitate seamless communication and collaboration, even in remote settings, while AI-powered analytics provide actionable insights for decision-making. These tools not only enhance operational efficiency but also help maintain transparency and trust among employees, essential components of a resilient corporate culture. Research in the MIT Sloan Management Review emphasizes that organizations utilizing such technologies experience improved cohesion, faster response times, and greater agility in the face of disruptions.

Case studies from multinational corporations such as Unilever and Microsoft illustrate how embedding digital tools within their corporate frameworks has enabled these companies to sustain growth while navigating crises. For instance, Unilever's commitment to creating an inclusive and adaptable corporate culture, supported by real-time data analytics and virtual collaboration platforms, has positioned it as a leader in sustainability and innovation. Similarly, Microsoft's adoption of AI-driven tools has enhanced its ability to forecast risks and respond strategically, aligning with long-term organizational goals.

This research emphasizes the interconnectedness of corporate culture, crisis management, and digital transformation, demonstrating that the integration of these elements is essential for achieving sustainable growth. By fostering an environment where adaptability and responsiveness are ingrained within the organizational ethos, businesses can not only navigate crises but also build a foundation for enduring success.

The abstract will provide a comprehensive exploration of how transformative corporate cultures can serve as strategic frameworks for navigating crises and achieving sustainable growth. Grounded in insights from leading academic works, such as Denison and Mishra's studies on organizational resilience (Academy of Management Journal, 1995) and Cameron and Quinn's Competing Values Framework (2011), the discussion will articulate a nuanced understanding of how adaptability and responsiveness can be systematically integrated into corporate culture.

One of the key outcomes will be a detailed framework that outlines the steps necessary for embedding crisis adaptability into corporate structures. This framework, informed by research from the Journal of Organizational Change Management, will demonstrate how proactive approaches to organizational culture can mitigate risks and align with long-term strategic goals. It will also address how organizations can transcend traditional reactive models of crisis management, shifting toward anticipatory strategies that enhance overall organizational robustness.

Additionally, the abstract will delve into the transformative role of digital tools in fostering cohesion, transparency, and agility within corporate environments. Drawing on case studies from globally recognized corporations such as Microsoft and IBM, published in journals like the MIT Sloan Management Review, it will illustrate how collaborative platforms, data analytics, and AI-driven technologies have empowered these organizations to maintain operational excellence during crises. Such tools not

only support real-time decision-making but also enable organizations to build a culture of trust and inclusivity, essential for sustaining workforce morale in challenging times.

By integrating these theoretical insights and empirical evidence, the presentation will offer practical recommendations for aligning corporate cultural values with strategic objectives. It will emphasize how transformative corporate practices contribute to resilience and innovation, ultimately driving sustainable organizational growth. Attendees will gain actionable insights into leveraging corporate culture as a competitive advantage, with a focus on building resilient organizations capable of thriving in an interconnected and ever-changing global economy.

Conclusion. In the face of an increasingly volatile global environment, the ability to embed adaptability and strategic responsiveness within corporate culture is no longer a choice but a necessity. Transformative corporate culture serves as a critical enabler for organizations, equipping them to navigate crises while maintaining focus on long-term sustainability and growth. By leveraging digital tools, companies can foster cohesion, transparency, and innovation, creating agile environments capable of withstanding and thriving during periods of uncertainty.

This abstract underscore the importance of integrating crisis adaptability as a core element of corporate culture, supported by evidence from leading global corporations and high-level academic studies. It highlights how such integration not only enhances organizational resilience but also provides a sustainable competitive advantage in an interconnected world. The insights and strategies discussed will serve as a roadmap for organizations aiming to align their cultural values with strategic imperatives, fostering a future-oriented mindset that prioritizes resilience, innovation, and sustainability.

Ultimately, this exploration of transformative corporate culture offers a pathway for businesses to evolve into dynamic, responsive entities, well-prepared to meet the challenges of today and tomorrow.

Keywords: corporate culture; crisis adaptability; strategic responsiveness; sustainable development.

References

1. Cameron, K.S., & Quinn, R.E. (2011). Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework. John Wiley & Sons.

2. Denison, D.R., & Mishra, A K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness. Academy of Management Journal, 38(4), 645-678.

3. Davenport, T.H. (2018). AI and analytics: Accelerating business decisions. MIT Sloan Management Review, 59(4), 34-41.

4. Петрова І.Л. Культурна трансформація як чинник гідної праці. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. А.М. Колота. Київ, КНЕУ, 2017. 500 с.

5. Kotter, J.P. (2012). Leading Change. Harvard Business Review Press.

6. Schein, E.H. (2010). Organizational Culture and Leadership (4th ed.). Jossey-Bass.

Формування ресурсної бази банків України: сучасний стан і шляхи покращення

Альона Бойко,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: boikoas@krok.edu.ua
Ігор Румик,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

Система фінансового забезпечення діяльності комерційних банків є єдністю джерел, методів та інструментів фінансування банківського бізнесу. Вона складається в результаті функціонування фінансових відносин з приводу мобілізації внутрішніх та акумулювання зовнішніх джерел фінансування діяльності комерційних банків за допомогою використання певних механізмів з метою формування ресурсної бази, здатної трансформуватися в банківський капітал [1].

Вирішення проблем банківської системи можливе лише з реальною економікою, в даний час сильно деформованою кризою і тривалою епохою трансформаційних перетворень.

Криза в банківській системі не є повною або загальною, але все ж присутня в певній мірі чи обсязі. Це може означати, що існують проблеми або недоліки у функціонуванні банків або їх системи, які потребують уваги та вжиття заходів для запобігання загострення ситуації.

Обсяги кредитування зросли з початку 2015 року у понад шість разів, перетворившись на кредитні ресурси переважну частину пасивів комерційних банків. Стратегія агресивного зростання кредитування та агресивного фінансування повинна бути замінена новими підходами до діяльності комерційних банків і, перш за все, необхідно переглянути стратегію формування та управління пасивами, тим більше що банківський сектор економіки має різноманітну структуру джерел фінансування та має у своєму розпорядженні механізми їх трансформації, що визначає особливе його становище на фінансовому ринку.

Нинішня криза, на нашу думку, переважно системна, хоча в ній є величезний фінансовий компонент. Це системна криза суспільства в цілому, її економіки зокрема, яка неминуче має призвести до перегляду багатьох ключових позицій, у тому числі і до мотивації розвитку фінансових інститутів суспільства. Тому підвищення капіталізації стає сьогодні для банків першочерговим завданням.

Платоспроможні банки в 2023 році за попередніми даними, до підтвердження річним аудитом, отримали 86,5 млрд грн чистого прибутку. Це майже вчетверо вище показника за 2022 рік та на 12% вище за результати 2021 року, до повномасштабного вторгнення.

Операційні прибутки банків зросли помірно: операційний дохід за рік зріс на 15% порівняно з попереднім роком, чистий операційний прибуток до відрахувань у резерви – на 19%. Рушієм зростання доходів сектору залишається збільшення процентних доходів як від високоліквідних активів, так і кредитування. Головним чинником значної різниці прибутковості, якщо порівняти з попереднім роком, були значно менші відрахування в резерви під збитки від активних операцій, які за рік скоротилися на 86%. Загалом із початку повномасштабного вторгнення банки сформували резерви в розмірі 133 млрд грн, з яких у 2023 році – лише 17 млрд грн. У грудні 2023 року згідно зі змінами до законодавства банки донарахували річну суму податку на прибуток за результатами 2023 року в цілому за підвищеною ставкою – 50%.

Рентабельність капіталу банківського сектору на 1 січня 2024 року становила 31,6%. Рік тому цей показник становив 9,7%.

Також була проведена Національним банком у 2023 році оцінка стійкості банків підтвердила, що більшість банків в Україні мають достатній капітал, а банківська система загалом – високий запас міцності.

Станом на 01 січня 2024 року згідно з річними показниками лише сім із 63 платоспроможних банків були збитковими із сукупним збитком 245 млн грн [2]:

Збільшення власного капіталу банків може досягатися за рахунок реалізації наступних заходів [3]:

1. Спрямування власного прибутку до капіталу банку.
2. Участь держави у капіталізації кредитних організацій.
3. Залучення іноземних інвестицій.
4. Залучення коштів акціонерів банку.
5. Розміщення акцій комерційних банків на біржі.

Капіталізація прибутку може стати постійним джерелом збільшення власних коштів банку, оскільки розмір його залежить від масштабів діяльності та ефективності роботи банку, насамперед у галузі фінансування банківської діяльності та управління фінансовими ресурсами. Однак, незважаючи на те, що банківський сектор економіки залишається прибутковим, в умовах, коли необхідно розширювати спектр послуг, цей спосіб збільшення капіталу навряд чи може стати основним, оскільки для такого завдання прибуток більшості банків є явно недостатнім. До переваг такого способу капіталізації можна віднести збереження контролю власників над банком, а недоліків - зниження їх дивідендів. Для розвитку капіталізації в цьому напрямі необхідні певні стимулюючі заходи з боку держави, також зацікавленої у збільшенні капіталізації банківської системи. Одним з них може бути звільнення від оподаткування прибутку, що йде на збільшення власного капіталу банків.

Залучення іноземних інвестицій у банківський бізнес здійснюється за рахунок субординованих кредитів (позик), та участі у капіталі українських кредитних організацій. Іноземні інвестори зацікавлені в українському фінансовому ринку, проте є об'єктивні межі їхньої допустимої участі в національній банківській системі. Данний спосіб капіталізації втілюється у співпраці з так званим

стратегічним іноземним інвестором. До переваг цього методу фінансування можна віднести можливість перенесення в Україну іноземного досвіду, а недоліків - ризик втрати економічної незалежності національної банківської системи.

При залученні коштів акціонерів основне завдання полягає в тому, щоб переконати акціонерів вкладати кошти саме у банківський, а не в якийсь інший бізнес. Серед переваг цього шляху - збереження структури власників та можливість отримання ними додаткових доходів від розвитку банківського бізнесу, недоліком може стати обмеженість фінансових можливостей акціонерів. Недоліки: «роздвоєння» структури власників, помітні витрати на організацію, попередню підготовку та розміщення цінних паперів. Складним завданням для українських банків є робота з підтримки ринку розміщених паперів.

Незважаючи на всі ці складнощі, акціонерне фінансування сьогодні можна розглядати як актуальний та перспективний спосіб збільшення власного капіталу та ресурсної бази для частини вітчизняних банків.

Ключові слова: ресурсна база, капіталізація, джерела фінансування, методи фінансування, банківський капітал.

Список використаних джерел

1. Криховецька З., Кохан І. Проблеми та шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків. Економіка та суспільство. 2022. (39). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-10

2. Національний банк України. Статистика. 2024. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi

3. Бова Н.В. Особливості формування ресурсної бази банків в Україні. Ефективна економіка. 2015. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4060

Публікаційний процес у виданнях відкритого доступу: оцінка витрат

Марія Наумова,
к.е.н., асистент кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: mariianaumova@knu.ua,
ORCID: 0000-0002-3670-0231
Олександр Бедюх,
к.ф-м.н., старший науковий співробітник,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: bediukh@knu.ua,
ORCID: 0000-0001-6549-0897

Зусилля щодо забезпечення загального відкритого доступу до наукових знань стали рушієм розвитку ініціатив відкритого доступу та змусили видавців, які працюють за моделлю передплати (оплата читачем), запропонувати опцію «відкритого доступу» у відповідь на зміну парадигми. Комерційні видавці, зокрема, перейшли до моделі «оплачує автор», запровадивши плату за обробку статей (APCs – article processing charges), переклавши фінансовий тягар з читачів на авторів. Проте багато журналів встановлюють APCs на надмірно високому рівні, прагнучи зберегти прибуток, що створює перешкоди для багатьох дослідників [1].

Перехід від моделей передплати до APCs не тільки не вирішує системних проблем, але й може посилити концентрацію влади серед комерційних видавців [2].

Процес публікації наукових статей охоплює різноманітні витрати, пов'язані з редакційними процедурами, рецензуванням, випуском і розміщенням електронної версії.

Запропоновано підхід до визначення вартості публікації наукової статті на підставі розрахунку загального часу на підготовку та публікацію однієї наукової статті.

У межах проєкту НФДУ № 24ДФ013-02 «Теоретичні засади гармонізації редакційних практик українських наукових видань із міжнародними стандартами для конкурентоспроможної інтеграції України до європейського простору відкритої науки» (2024-2026) (Конкурс «Передова наука в Україні»; номер проєкту 2023.03/0192) було підготовлено опитувальник для редакцій наукових періодичних видань «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка», мета якого визначити витрати часу (в середньому) на одну статтю для підготовки статті до друку та скільки часу витрачається на статтю, яка вже опублікована. Це дозволить визначити фактичну вартість публікації.

Опитувальник включає в себе такі основні блоки питань:

• скільки часу було витрачено на статтю, яку одразу відхилили до етапу рецензування (зазначте чисельність осіб, які працювали над статтею, і які види робіт було виконано кожною особою, і тоді вкажіть чий час витрачено, тобто: особа 1 (посада) та вид роботи – кількість годин, особа 2 (посада) та вид роботи –

кількість годин);

• скільки часу було витрачено на статтю, яку не опублікували, але рецензування пройшла (зазначте чисельність осіб, які працювали над статтею, і які види робіт було виконано кожною особою, і тоді вкажіть чий час витрачено, тобто: особа 1 (посада) та вид роботи – кількість годин, особа 2 (посада) та вид роботи – кількість, особа 3 (посада) та вид роботи – кількість годин);

• скільки часу було витрачено на статтю, яку підготували до друку та опублікували (зазначте чисельність осіб, які працювали, і які види робіт було виконано кожною особою, і тоді вкажіть чий час витрачено, тобто: особа 1 (посада) та вид роботи – кількість годин, особа 2 (посада) та вид роботи – кількість, особа 3 (посада) та вид роботи – кількість годин);

• скільки часу було витрачено на підвищення кваліфікації (тренінги, семінари тощо).

До видів робіт, що виконується під час підготовки статті до друку, можна віднести такі: перевірка правильності подання та введення метаданих, перевірка статті на відповідність формальним вимогам, перевірка на плагіат, прочитання наукової статті й оцінка її наукової якості, обговорення наукової якості статті, пошук і обговорення кандидатур рецензентів, організація процесу рецензування, листування, робота з видавництвом, оприлюднення випуску на сайті Вісника, присвоєння DOI, представлення статті в базах даних, представлення статті в репозитаріях, моніторинг статті в базах даних та ін.

Також було підготовлено опитувальник для працівників видавничо-поліграфічного центру «Київський університет» (далі – ВПЦ) в частині редакційних та поліграфічних послуг. Серед робіт, які виконує ВПЦ, виокремлюємо такі: перевірка готовності статей Вісника до редагування (структура, література тощо), редагування статті Вісника, верстка статті, перша коректура, друга коректура, внесення правок, робота з відповідальним за Вісник або авторами.

За результатами опитування отримані статистичні дані будуть проаналізовані та сформульовано висновки в подальшій публікації.

Витрати на публікацію однієї статті пропонуємо визначати на підставі розрахункових значень витрат праці (часу) на виконання окремих елементів (комплексів) робіт редакціями та працівниками ВПЦ, враховуючи чисельність працівників, необхідних для виконання робіт на різних етапах редакційно-видавничого процесу. Тоді вартість публікації однієї статті буде попередньо розраховано, як добуток двох показників: тривалість виконання і–го виду робіт редакціями та працівниками ВПЦ (люд.-год.) та погодинна оплата праці (грн.).

Отже, при встановленні ціни на публікацію статті має бути враховано фактично витрачений час усіма учасниками публікаційного процесу на підготовку наукової статті та її публікацію у виданнях відкритого доступу задля забезпечення більшої прозорості у формуванні цін на APCs.

Ключові слова: публікація; доступ; передплата; APCs; проєкт; опитувальник; оцінка витрат; публікаційна плата.

Список використаних джерел

1. Burchardt, J. (2014). Researchers Outside APC-Financed Open Access: Implications for Scholars Without a Paying Institution. Sage Open, 4(4). DOI: https://doi.org/10.1177/2158244014551714
2. Tennant, J.P., Crane, H., Crick, T., Davila, J., Enkhbayar, A., Havemann, J., ... & Vanholsbeeck, M. (2019). Ten myths around open scholarly publishing. PeerJ Preprints. URL: http://digitalcommons.unl.edu/scholcom/98

Механізм інвестування експортно-орієнтованих високотехнологічних галузей економіки України

Олександр Сімаков,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: simakovoo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-7618-327X

У найближчі десятиліття Україна вирішуватиме завдання масштабної повоєнної відбудови. Повноцінно впоратися з цим завданням лише за рахунок допомоги від міжнародних кредиторів чи внутрішніх інвестицій не вдасться. Грошові надходження від донорів зможуть створити передумови у вигляді необхідної інфраструктури для подальшого економічного зростання. Але цього буде не достатньо для структурної трансформації економіки.

Метою роботи є формування теоретико-методичних та практичних пропозицій щодо механізму інвестування експортно-орієнтованих технологічних секторів України.

Важливо готувати підґрунтя та шукати шляхи вдосконалення процесу подальшого інвестування в Україну для забезпечення економічного зростання в довгостроковій перспективі. Цього можна досягти завдяки розширенню пулу існуючих міжнародних партнерів та інвестуванню в галузі, які генерують додану вартість та надходження валютної виручки, що є вищими, ніж в традиційних сировинних галузях економіки України.

Як показують дослідження, інвестиції самі по собі можуть мати не тільки позитивні ефекти. Г. Хансон приходить до висновку, що позитивних ефектів від інвестування може бути навіть менше, ніж негативних, бо можуть бути витіснені існуючі підприємства та цілі галузі, що матиме негативний вплив на економічний розвиток. Р. Ліпсі робить висновок, що позитивні ефекти присутні, але немає послідовного сталого зв'язку між обсягами інвестицій та економічним зростанням. Потенційний позитивний або негативний вплив на економіку залежить від сектора, в який здійснюються інвестиції. А. Хіршман стверджував, що позитивний вплив інвестицій в сфері сільського господарства та видобутку є обмеженим. Отже, акцентується, що доцільно стимулювати інвестування в стратегічно важливі для стійкого економічного зростання галузі, а не лише в ті сектори, які є привабливими з точки зору інвестора.

Наукова проблематика теми зумовлена відсутністю ефективно працюючого механізму інвестування в пріоритетні високотехнологічні галузі, в якому були б задіяні державні, приватні, громадські, локальні і міжнародні учасники і який спрямований на генерацію валютної виручки. Опитування європейських президентів декількох транснаціональних корпорацій показало, що програма державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, що представлена в Законі України №1116 від 09.08.2023, не є тим механізмом, через який вони були б готові розглядати Україну в якості об'єкта інвестування. Більше

того, є країни, що пропонують гірші програми підтримки, меншу ресурсну базу, але які потрапили в перелік потенційних кандидатів для інвестування.

Основні результати дослідження полягають в тому, що:

1) високотехнологічні галузі, які орієнтовані на експорт виробленої продукції та послуг, дають вищий мультиплікативний ефект, ніж сировинні сектори;

2) для інвестування технологічних галузей України не достатньо впровадити програму державної підтримки, забезпечити доступ до ресурсної бази та інфраструктури, але й необхідно гарантувати рівний доступ до об'ємного ринку збуту для всіх учасників ринку.

Таким чином, можна зробити висновок, що існуючі теорії інвестування зможуть бути доповнені аспектами інвестування високотехнологічних експортно-орієнтованих галузей. Вплив цих галузей на економічний розвиток буде вперше оцінено шляхом розрахунку та порівняння мультиплікаторів, а також з'явиться механізм залучення інвестицій у високотехнологічні експортно-орієнтовані сектори із практичним значенням для розвитку галузей водневої та іншої альтернативної енергетики, напівпровідників, ВПК, літій-іонних технологій, біотехнологій.

Ключові слова: інвестування; експортно-орієнтовані галузі; механізм; високотехнологічний сектор; економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Blomstrom, M., R. Lipsey and M. Zegan. What explains developing country growth? NBER Working Paper №4132. National Bureau for Economic Research, Cambridge, 1994.

2. Hanson, G. Should Countries Promote Foreign Direct Investment? Discussion papers from the United Nations Conference on Trade and Development, 2001.

3. Hirschman, A.O. The Strategy of Economic Development. Yale University Press, 1958.

4. Lipsey R. Home and Host Country Effects of FDI. Lidingö, 2002.

«Антикрихкий» підхід до економічної стійкості підприємства

Олег Нескородько,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NeskorodkooOA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-1300-7749

Сучасне середовище функціонування компаній характеризується постійними змінами, які відбуваються під впливом глобальних чинників, таких як економічні кризи, ринкова нестабільність, кліматичні зміни, технологічні прориви тощо. Нестабільність зовнішнього середовища українських компаній вийшла на новий рівень з початком повномасштабної війни. В умовах таких викликів забезпечення економічної стійкості стає одним з ключових завдань для підприємств, адже воно визначає їхню здатність до виживання та сталого зростання в перспективі. Водночас багато підприємств стикаються зі складнощами у формуванні й реалізації дієвих стратегій забезпечення економічної стійкості, особливо з огляду на серйозні виклики сьогодення.

У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні теоретичних та практичних аспектів економічної стійкості, її складових та механізмів адаптації компаній до нинішніх умов функціонування.

Дослідження економічної стійкості підприємства доцільно почати з визначення змістової характеристики цього поняття. Проаналізуємо підходи українських та іноземних дослідників. М. Портер визначає економічну стійкість як здатність підприємства підтримувати та збільшувати власні конкурентні переваги на тривалий термін з урахуванням цінностей підприємства [1].

Ястремська О.М. та Ястремська О.О. під економічною стійкістю підприємства розуміють його системну здатність протистояти негативним впливам внутрішнього та зовнішнього середовищ, раціонально реагувати на них та можливість зберігати власну структуру і порядок функціонування [2].

На думку Удовіченко М.О., економічна стійкість – це відповідність обраної підприємством форми економічної поведінки специфічним умовам, у яких воно функціонує [3].

Отже, визначення вчених суттєво відрізняються між собою. Але спільним є те, що економічна стійкість підприємства передбачає продовження життєдіяльності компанії в нестабільних умовах.

Більшість дослідників виділяє шість основних складових економічної стійкості підприємства: фінансова, виробнича, кадрова, маркетингова, інвестиційна, управлінська. Кожна з них, у свою чергу, є складною системою і характеризуються унікальним набором показників. Відповідно, кожна із складових характеризується своїм переліком заходів, які сприяють їх стійкості. В той же час, впровадження цих заходів повинно базуватися на послідовному єдиному підході. Таким підходом може бути концепція «антикрихкості», яка є дуже популярною серед сучасних підприємців. Зокрема, цей підхід

використовується О. Конотопським для стратегічного планування діяльності компанії Ajax Systems [4].

Антикрихкість – це властивість систем, за якої їхня здатність до процвітання зростає в результаті стресових факторів, потрясінь, нестабільності, шуму, помилок, несправностей, атак або збоїв. Концепція була розроблена американським вченим та трейдером Н.Н. Талебом у його книзі «Антикрихкість» [5]. «Ви крихкі, якщо уникаєте безладу та невдач через страх руйнувань, які вони можуть влаштувати у вашому житті: ви думаєте, що зберігаєте безпеку, але насправді ви робите себе вразливим до потрясінь. Ви міцні, якщо можете протистояти ударам, не здригаючись і не змінюючи себе. Але ви антикрихкі, якщо потрясіння та кризи роблять вас сильнішими та креативнішими, здатними краще адаптуватися до кожного нового виклику, з яким ви стикаєтесь».

Талеб наголошує на відмінності між антикрихким і стійким. «Антикрихкість виходить за межі стійкості чи надійності. Стійкість протистоїть ударам і залишається незмінною; антикрихкість стає кращою» [5]. Існує також відмінність між антикрихкістю та адаптивністю. Адаптивна система – це система, яка змінює свою поведінку на основі інформації, доступної на момент прийняття рішень (на відміну від системи, яка готова до змін в умовах неповноти інформації). Автор також наголошує, що для соціально-екосистемного управління, планування або взагалі для будь-якої перспективи прийняття рішень, антикрихкість може бути ціннішою метою ніж прагнення стійкості.

У нинішній ситуації значна кількість українських підприємств демонструє майстерне використання антикрихкого підходу. Наприклад, з метою забезпечення стабільного електропостачання відбувається масове впровадження енергозберігаючих технологій та альтернативної енергетики. Зокрема, ТОВ «ЛЕВ» (оператор великого логістичного комплексу у Львівській області) змонтувало сонячні панелі загальною потужністю 410 кВт, чим забезпечило до половини своєї потреби в електроенергії [6]. Тим самим воно не тільки забезпечило виживання в умовах блекаутів, але й зробило інвестицію в майбутнє: коли ситуація з електроенергією стабілізується, підприємство матиме значну економію витрат за рахунок власної електрогенерації.

Таким чином, економічна стійкість підприємства передбачає продовження його діяльності за нестабільних умов, в тому числі під час дії несприятливих зовнішніх факторів. Заходи з забезпечення економічної стійкості потребують єдиного послідовного підходу, яким може виступити концепція антикрихкості. Ця концепція передбачає використання потрясінь та криз для посилення компанії, розвитку креативності та адаптивності.

Ключові слова: економічна стійкість; підприємство; концепція антикрихкості; креативність; адаптивність; нестабільність.

Список використаних джерел

1. Porter, M.E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York : The Free Press, Harvard Business Publishing, 1980.

2. Ястремська О.М., Ястремська О.О. Поняття економічної стійкості підприємства та її кількісне оцінювання. Бізнес Інформ. 2020. №11. С. 220-230.

3. Удовіченко М.О. Економічна стійкість аграрних підприємств: фактори, види, модель побудови. Вісник полтавської державної аграрної академії. 2012. №2. С. 185-189.

4. Коли ми чули про плани Ajax, думали, ти не сповна розуму – Перший мільйон Олександра Конотопського. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bDPEet1phRo

5. Талеб Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. Київ : Наш Формат, 2021. 400 с.

6. Сонячна електростанція 410 кВт для заміщення власного споживання підприємства ТОВ ЛЕВ у м. Львів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yXRs1mij5Uk

7. Хахалєв Д., Гагарінов О. Економічна стійкість підприємства як основа сталого розвитку в умовах глобальних змін. Modeling the development of the economic systems. 2024. №3. С. 145-151.

Реалізація стратегій економічної безпеки підприємства

Олеся Ананьєва,
к.е.н, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyevao@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408
Андрій Правдін,
магістрант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: pravdinah@krok.edu.ua

Враховуючи наявність в економічній літературі різних підходів до формування економічної безпеки підприємства, мінливість основ діагностики ступеня їх впливу на стан економіки, актуальною проблемою є розстановка пріоритетів, формування концептуальних основ та методики стратегічного забезпечення економічної безпеки комерційних організацій з метою їх сталого розвитку в умовах декларованої захищеності інтересів від потенційних загроз [1].

Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства має виступати планом скоординованих дій, що стосується всіх її складових. Для цього, на нашу думку, доцільним є виділення наступних стратегій: агресивної, компромісної та консервативної.

Мета реалізації агресивної стратегії – максимально швидке підвищення низького рівня економічної безпеки. Основні акценти реалізації стратегії пов'язані з проведенням фундаментальних змін, що стосуються підходів до ведення підприємницької діяльності загалом (або основних бізнес-процесів). Передбачає кардинальний перерозподіл ресурсів, а також перегляд структури та змісту бюджетів, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки.

Натомість, компромісна стратегія має на меті стабілізацію середнього рівня економічної безпеки. Основні акценти стратегії залежать від її варіантів реалізації:

1. Оптимізація рівня передбачає проведення заходів щодо «посилення» однієї (або кількох) складових економічної безпеки підприємства.

2. Адаптація рівня пов'язана з активізацією дій щодо її «зміцнення» та стимулювання позитивної динаміки її зростання за рахунок пошуку можливостей для систематичного вдосконалення однієї (або кількох) складових економічної безпеки.

Консервативна стратегія орієнтована на підтримання високого рівня економічної безпеки. Основні акценти реалізації стратегії сфокусовані на збереженні досягнутого (існуючого) високого рівня економічної безпеки, контролю за результатами діяльності, прогнозуванні тенденцій розвитку можливих її загроз та розробці плану протидії їм.

Реалізації кожної із запропонованих стратегій має передувати робота щодо визначення рівня економічної безпеки підприємства та узгодження

плану подальших заходів та дій. Так, агресивна стратегія спрямована на максимальне залучення до процесу забезпечення економічної безпеки наявних у розпорядженні підприємства ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових). Перерозподіл ресурсів на забезпечення економічної безпеки за низького її рівня дозволить: покращити ринкові позиції підприємства з подальшими економічним та соціальним ефектом; стимулювати активну взаємодію різних структурних підрозділів підприємства між собою.

Основним недоліком реалізації агресивної стратегії є необхідність перерозподілу посадових обов'язків працівників, для чого вони повинні мати відповідні навички та знання, пов'язані з забезпеченням економічної безпеки. Саме тому реалізація такого типу стратегії не може відбуватися на постійній основі: відразу після підвищення рівня економічної безпеки виникає потреба в розробленні та застосуванні компромісної або консервативної стратегії.

Так, у випадку середнього рівня економічної безпеки підприємства, динаміка якої схильна до зниження, йдеться про компромісну стратегію оптимізації, спрямовану на:

• використання спеціальних резервних фондів;

• перерозподіл ризику (диверсифікація, хеджування);

• економію матеріальних ресурсів (нормування оборотних коштів);

• раціоналізацію використання наявних ресурсів;

• перегляд засобів мотивації працівників [3].

При цьому основна увага має приділятися пошуку причин зниження рівня економічної безпеки підприємства.

У кардинально протилежній ситуації (позитивна динаміка рівня економічної безпеки, однак, у межах її середнього значення) є доцільною компромісна стратегія адаптації. Логіка її розробки та реалізації має виходити із можливості досягнення потенційно високого рівня економічної. безпеки, для чого необхідно:

• максимально можливе збільшення бюджетів на проведення відповідних заходів;

• вдосконалення бізнес-процесів та розвиток зв'язків із зацікавленими сторонами підприємства (особливо із засобами масової інформації або представниками органів державної влади);

• розробка додаткових стимулів досягнення поставлених цілей [2].

Реалізація консервативної стратегії економічної безпеки підприємства спрямована на підтримку високого її рівня. На перший план для підприємств виходить дотримання трудової дисципліни (що зазвичай не вимагає додаткових фінансових ресурсів) та розуміння тенденцій виникнення та розвитку загроз економічній безпеці (для чого необхідна реалізація науково-методичного підходу до формування її ключових індикаторів). Основна цільова спрямованість цієї стратегії орієнтована на гармонізацію інтересів максимально можливої кількості зацікавлених сторін підприємства.

Таким чином, вибір стратегії економічної безпеки для реалізації стосовно кожної її складової повинен відповідати певній сукупності критеріїв, максимальне

врахування яких дозволить отримати найкращий ефект (як соціальний, і економічний).

Ключові слова: економічна безпека; підприємство; стратегія.

Список використаних джерел

1. Бойко В., Ліскевич С. Стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2023. №4. С. 7-11. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/09/320-1.pdf

2. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. Ефективна економіка. 2021. №.5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/92.pdf

3. Щетиніна О.К., Палагута К.О. Економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти визначення, критерії та алгоритм оцінки. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23282/1/90-92.pdf

Соціальна інклюзія як інструмент скорочення нерівності розподілу доходів у суспільстві

Роман Стуга,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: stuharl@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7432-4261

Соціальна інклюзія є ключовим механізмом для зменшення нерівності доходів у суспільстві. Вона забезпечує достатні можливості і доступ всіх членів суспільства як до споживання благ, так і до володіння ресурами, а також повноправної участі в усіх сферах суспільного життя.

Нерівність доходів, викликана структурними дисбалансами та обмеженим доступом до ресурсів, має глибокі негативні наслідки для суспільства. В Україні нерівність доходів посилюється через регіональні диспропорції, низький рівень зайнятості вразливих груп, недоступність якісної освіти, а також гендерні та соціальні бар'єри.

Соціальна інклюзія має значний потенціал для розв'язання цієї проблеми. Інклюзивна політика забезпечує рівний доступ до можливостей для всіх, незалежно від їхнього соціального статусу, фізичних можливостей чи регіонального розташування. Дослідження міжнародних організацій свідчать, що соціальна інтеграція підвищує рівень економічної участі, знижує соціальну ізоляцію та сприяє сталому розвитку [1].

Вважається, що нерівність розподілу доходів у суспільстві являється поширеним явищем у багатьох країнах світу. Наприклад, у Європі найвищий показник нерівності у 2023 році серед 36 країн у Швеції – індекс Джині там дорівнював 87.4 [2, с. 55].

Однак, разом з тим, у Швеції діють потужні соціальні програми, такі як інтеграція мігрантів та підтримка сімей з низьким доходом, і у них очікується істотне зниження нерівності доходів у наступні десятиліття. В Україні, в той же час, позитивним прикладом є розширення інклюзивної освіти, яке дозволило значно збільшити кількість дітей з обмеженими можливостями, що отримують доступ до навчання. Це стало можливим завдяки національним програмам, які спрямовані на підтримку інфраструктури та підготовку педагогів.

Соціальна інклюзія формує умови для рівноправного доступу до економічних, соціальних та культурних ресурсів. Наприклад, створення квот на працевлаштування осіб з обмеженими можливостями дозволяє забезпечити їм стабільний дохід, соціальні гарантії та інтеграцію в суспільство. Програми підтримки жіночого підприємництва показують свою ефективність у скороченні гендерного розриву [3]. Це особливо помітно в Україні в ІТ сфері та сфері надання косметичних і медичних послуг.

Аналіз показує, що країни, які впроваджують соціально інклюзивну політику, демонструють поступове зниження коефіцієнта Джині до 15 пунктів

протягом 5-10 років [1]. В Україні прогнозується, що впровадження регіональних програм соціального забезпечення, таких, як доступ до якісної освіти та підвищення рівня зайнятості вразливих груп, сприятиме скороченню нерівності доходів. Наприклад, запровадження освітніх стипендій для студентів із сільської місцевості дозволяє вирівняти можливості для отримання високоякісної освіти.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку адаптивних моделей оцінки соціальної інклюзії, зокрема в умовах децентралізації та цифровізації. Особливу увагу слід приділити взаємозв'язку між соціальною інклюзією та економічною ефективністю, зокрема через оцінку впливу інклюзивних програм на зростання ВВП та рівень зайнятості. Окремим напрямком досліджень є аналіз міжнародного досвіду впровадження цифрових платформ для підтримки соціально вразливих груп і можливість їхньої адаптації в українських реаліях. У майбутньому дослідження слід розширити на вплив соціальної інклюзії на зміну суспільних настроїв, згуртованість населення та довіру до державних інститутів.

Ключові слова: соціальна інклюзія; нерівність доходів; індекс Джині; диспропорції; соціальні програми; рівноправний доступ.

Список використаних джерел

1. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). Reducing Income Inequality While Boosting Economic Growth: Can It Be Done? Paris: OECD Publishing, 2015.

2. Global Wealth Report, 2023, Global Wealth Management. UBS. URL: https://www.visualcapitalist.com/wp-content/uploads/2023/10/gwr-2023-en-2-1.pdf

3. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2020: The Next Frontier – Human Development and the Anthropocene. New York: UNDP, 2020.

4. Козловець М.В., Бабенко Л.О. Соціальна інклюзія як механізм забезпечення економічної рівності. Вісник економічних досліджень. 2022. №2. С. 89-97.

Концепт економічного стратегування відновлення України

Володимир Пантасенко,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PantasenkoVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-0042-2481

В умовах невизначеності, ризикованості та перманентної мінливості, що викликані динамічними викликами глобального середовища та мають місце сьогодні у соціально-економічних і політичних процесах в Україні, актуальності набувають злободенні питання ідентифікації основних проблем та перспектив забезпечення макроекономічної стабільності.

Суттєвим та суспільно небезпечним викликом, з яким зіткнулася наша країна слід вважати військовий конфлікт з довготривалими соціально-економічними наслідками. Головними пріоритетами найближчого і подальшого майбутнього постає відновлення вітчизняної економіки після війни, її життєздатності та стійкості у сучасній світогосподарській системі, визначення домінант її розвитку в контексті подальшої інтеграції у структури світового господарства. Вплив динамічних викликів на національну макроекономічну систему, обумовлюють необхідність відповідних змін методологічного базису стратегічного управління.

Повномасштабна війна в Україні триває більше двох років і негативно впливає на економіку, що спричинює масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, людські та соціальні втрати, скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і погіршення добробуту населення. Лише за перший рік війни національна економіка втратила 29,2% реального ВВП [1].

За два роки війни найбільших руйнувань зазнали житловий сектор (37% сумарних збитків), транспорт (22%), промисловість і торгівля (10%), енергетика і добувні галузі (7%), сільське господарство (7%) [2].

Крім втрат фізичного капіталу, збитки від війни охоплюють втрати людського капіталу. 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки (стали внутрішньо переміщеними особами, а понад 6 мільйонів біженців були змушені виїхати до інших країн). Більше 7 млн. осіб опинилися за межею бідності, а її рівень сягнув 24% населення [1].

За спільною оцінкою уряду України, експертів Світового банку, Європейської комісії та ООН (RDNA3), завдана Україні шкода в період з 24.02.2022 по 31.12.2023 становить 153 млрд. дол. США, а потреби у відновленні довоєнної нормальності – 486 млрд. дол. США протягом наступних десяти років щодо створити сучасне, низьковуглецеве, інклюзивне та стійке до зміни клімату майбутнє [2].

Створення та успішна реалізація планів відновлення України потребує глибокого наукового вивчення та фундаментальної оцінки проблем економічного зростання, які існували ще до військового конфлікту і згодою були ним погіршені.

Успіх вирішення проблем значною мірою залежить від проведення системних реформ та зміни моделі економічного розвитку. Для відновлення економіки України необхідна комплексна система стратегічного управління на всіх рівнях, що включає такі заходи, як розвиток високотехнологічних галузей, залучення інвестицій, реформування структури виробництва та багато інших [3].

Наразі Україна продовжує втрачати матеріальні та фінансові ресурси, інфраструктуру, людський капітал, знижується конкурентоспроможність економіки країни. Така динаміка свідчить про те, що післявоєнне відновлення буде складним процесом і тому, важливим є аналіз світової практики післявоєнного відновлення економіки. У зарубіжній науці та практиці успішно застосовується концепція стратегічного управління в корпоративному і державному управлінні.

У науковій літературі розглядаються процеси стратегічного управління на мікро-, мезо- та макрорівнях. Ключові характеристики комплексного підходу до ефективної системної реалізації таких процесів важливо визначити на основі збагачення змісту та процедур його забезпечення завдяки останнім дослідженням у сфері стратегування. В широкому сенсі, стратегування являє собою сукупність змістовних та організаційно-методичних положень, що регламентують та забезпечують процес розроби та реалізації стратегії певного рівня [4].

Процес економічного стратегування сфокусований не тільки на розробці стратегії, а й на її реалізації, на практичному застосуванні результатів стратегування. Це особливий, неперервний процес довготривалої системної співпраці стратегічних партнерів з використанням економічних інструментів та стимулів для реалізації запланованих цілей. Стратегування передбачає наявність стратегічного бачення, стратегічного мислення, здатності щодо продукування стратегічних концептуальних положень та налагодженні стратегічної комунікації на різних рівнях системи управління. Процес економічного стратегування ґрунтується на концептуальному баченні економічної стратегії суб'єкта господарювання, що буде втілена у принципово важливих програмах взаємодії стратегічних партнерів, які будуть приймати та реалізовувати рішення щодо термінового та довгострокового економічного розвитку об'єкта стратегічного управління.

Практично з початком повномасштабної війни, українська влада почала активно обговорювати плани відновлення України. Указом Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, серед основних завдань якої розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. Одним із перших рамкових документів з відновлення України став План відновлення та розвитку України за результатами міжнародної конференції в Лугано 5-6 липня 2022 року. Наступні такого формату конференції пройшли в Лондоні 21-22 червня 2023 р. та у Берліні 11-12 червня 2024 р., на яких сформовано консолідоване рішення про екстрену допомогу в задоволенні невідкладних потреб, реалізацію проектів швидкого відновлення, створення привабливих умов для бізнесу та приватних інвестицій, активне залучення громадянського суспільства у процеси відбудови.

Фокус налаштований на чотири тематичних виміри: бізнес-вимір (залучення приватного сектору для відбудови та економічного зростання); людський вимір (соціальне відновлення та людський капітал для майбутнього України); місцевий та регіональний вимір (відновлення громад та регіонів); ЄС (євроінтеграція та дотичні до цього реформи) [5].

Стабільність і розвиток суспільного добробуту тісно пов'язані з процесами економічного розвитку. Для відновлення економіки необхідна політика, що стимулює розвиток і відродження в конкретних сферах, забезпечує вирішення соціальних проблем, відбудову інфраструктури, інтеграцію з іншими регіонами країни, залучення інвестицій, створення сприятливих умов для повернення населення та гідного рівня життя. Залучення України до європейських стратегічних ініціатив та інтеграційних процесів має вирішальне значення для забезпечення стабільного економічного зростання в умовах глобальних викликів та трансформації конкурентного середовища.

Економічне стратегування доцільно розглядати як процес довгострокового управління розвитком економіки на основі аналізу ресурсів, можливостей, загроз і цілей, що спрямований на забезпечення економічного зростання, стабільності та конкурентоспроможності. Це ключовий інструмент управління економічними системами на різних рівнях (національному, регіональному, галузевому чи корпоративному), що враховує глобальні тенденції, ризики і локальні умови. Ефективне економічне стратегування базується на використанні драйверів розвитку, їхньому гнучкому застосуванні та адаптації до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Драйверами економічного стратегування важливо визначити ключові чинники, що стимулюють розвиток економіки, визначають напрями її довгострокового планування, слугують «рушійною силою», навколо якої формується стратегія розвитку країни, регіону, галузі чи окремого підприємства.

Приклади країн які пройшли шлях післявоєнної відбудови демонструють, що не існує єдиного алгоритму відновлення економіки, він є особливим для кожної країни і залежить від її економічних, геополітичних і культурних особливостей. Однак, незважаючи на певні особливості та відмінності, уряди країн застосовували ряд інструментів, спільних для всіх успішно відновлених після війни економік: державне антикризове регулювання (яке дозволяє активізувати процеси відновлення національного виробництва) з подальшою лібералізацією економіки; розвиток високотехнологічних галузей економіки; формування експортно орієнтованої економіки; значне вливання зовнішніх фінансових ресурсів. Тому врахування стратегій післявоєнного відновлення економік країн Європи може бути застосоване для формування української моделі, що є питанням перспективи подальших наукових досліджень.

Концепт економічного стратегування відновлення України – це комплексний підхід, спрямований на відновлення і модернізацію економіки після масштабних руйнувань, спричинених війною, з урахуванням національних пріоритетів, міжнародної допомоги та сучасних викликів. Ця стратегія має бути не лише

планом відбудови, а й можливістю перетворити економіку України на більш стійку, конкурентоспроможну та інноваційну.

Стратегування відновлення та післявоєнного розвитку України є комплексною задачею, яка вимагає чітко визначених цілей, ефективних стратегій та гарантованих шляхів їх реалізації. Національні ініціативи мають діяти злагоджено на всіх рівнях, що включають такі заходи, як розвиток високотехнологічних галузей, залучення інвестицій, реформування структури виробництва та багато інших. Економічне стратегування є основою суспільного розвитку, в основі якого закладена головна ціль забезпечення соціально-економічного добробуту суспільства.

Ключові слова: економічне стратегування; концент; стратегія; план; відновлення; відбудова.

Список використаних джерел

1. Економічне падіння та відновлення України. Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/macroeconomics/ekonomichne-padinnja-ta-vidnovlennja-ukrajini.html

2. Оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-potreb-ukrayiny-na-vidnovlennya-ta-vidbudovu

3. Орел Ю.Л., Прочан А.О., Нестеренко О.П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. Академічні візії. 2024. №31. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.11096562

4. Ємельяненко, Л., Таран, М. Реалізація форсайт-проєктів в стратегуванні економічного розвитку на національному та регіональному рівні. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. Т. 3. № 75. С. 73-84. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-73-84

5. Ukraine Recovery Conference – URC2024. URL: https://ua.urc-international.com/

Фінансово-економічна безпека бізнесу: основні підходи та методи оцінювання

Ольга Чумаченко,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976

На розвиток бізнесу впливають такі чинники як територіальні, міжнаціональні та регіональні конфлікти; нестабільна політична і соціально-економічна ситуація в країні; недосконаліть законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція та багато інших. Все це різко актуалізує проблему забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека є доволі складною категорією, яка в тому числі включає багато складових безпеки, таких як: фінансова, інтелектуальна, екологічна, політика-правова, ресурсна, соціальна, силова та багато інших. При цьому, економічна безпека сама являється складовою загального поняття «безпека».

Можна виділити три основні підходи щодо визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека бізнесу», а саме:

• Функціональний – захищеність фінансово-економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз (здатність їх виявити, усунути та нейтралізувати).

• Статичний – стан фінансово-економічного розвитку, який характеризується збалансованістю, стійкістю, стабільністю функціонування підприємства відповідно до його стратегічних цілей.

• Ресурсний – здатність фінансово-економічної системи забезпечувати безперервне виробництво та відтворення достатнім обсягом матеріальних, трудових і фінансових ресурсів [2].

Серед основних методів оцінювання фінансово-економічної безпеки можна виділити наступні:

• індикаторний підхід (полягає у порівнянні фактичних та критично-порогових значень показників або індикаторів фінансової безпеки підприємства);

• ресурсно-функціональний підхід (полягає у оцінці використання фінансових ресурсів або оцінці ефективності, усталеності та незалежності фінансової діяльності підприємства);

• програмно-цільовий або комплексний (полягає у визначенні загального стану фінансової діяльності підприємства на основі оцінки фінансової стійкості підприємства через коефіцієнти сталості, платоспроможності, оборотності активів, оборотності капіталу, рентабельності та отриманні узагальненої, комплексної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства [2];

• визначення інтегральних показників за допомогою економіко-математичних методів та моделей (полягає у розрахунках за допомогою методу сум, методу рівняння розвитку, методу оцінки середньої геометричної та інших методів економіко-математичного програмування) [3];

• метод «золотого правила фінансування» (полягає у порівнянні строків залученого капіталу та строків «замороження» капіталу в необоротних та оборотних активах підприємства, вважається, що перша складова не повинна бути меншою другої складової) [1];

• інші підходи (полягають у оцінці окремих, вузьких складових фінансово-економічної безпеки або ймовірності банкрутства підприємства).

Науковці відмічають наявність окремих недоліків у кожному з зазначених методів (підходів) визначення рівня фінансово-економічної безпеки, серед них можна відмітити:

• застосування різних за змістом коефіцієнтів, індикаторів, критеріїв оцінювання фінансово-економічної безпеки, складність проведення окремих розрахунків через відсутність потрібних бухгалтерських та статистичних даних;

• наявність суб'єктивних експертних оцінок, які іноді мають високий ступінь неточності;

• вузьконаправленність окремих розрахунків та оцінок, що можуть не відповідати узагальнюючим, системним підсумкам стану фінансово-економічної безпеки підприємства;

• плинність граничних значень, особливо тих, які залежать від стану зовнішнього середовища;

• неврахування взаємозв'язку між фінансовою безпекою та її загрозами;

• оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства носить короткостроковий характер, як правило поточний або ретроспективний, а в ідеалі повинен враховувати зміну рівня фінансової безпеки й на майбутнє.

Отже, практика функціонування та наукові дослідження доводять, що переважна більшість українських суб'єктів господарювання потребують обґрунтованої та дієвої методики оцінки й управління фінансовою безпекою [4].

Проведений аналіз теоретичних узагальнень сутності поняття «фінансово-економічна безпека бізнесу» вказує на відсутність унітарного концептуального визначення цієї складної, багатоаспектної категорії, і водночас, на відсутність фундаментальних розбіжностей щодо інтерпретації його економічного змісту.

Також особливо, залишаються дискусійними питання оптимального вибору критеріїв оцінки, системи показників (індикаторів), методичних підходів оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека; фінансово-економічна безпека бізнесу; методи оцінювання; індикатори фінансової безпеки; фінансові інтереси.

Список використаних джерел

1. Грушко В.І., Наконечна О.С., Чумаченко О.Г. Фінанси: Підручник. Київ : Видавництво Ліра: К, 2019. 600 с.

2. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова; [С.М. Фролов, О.В. Козьменко, А.О. Бойко та ін.]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.

3. Чернега О.М. Критерії та показники фінансово-економічної безпеки підприємства. Науково-методичні аспекти забезпечення економічної безпеки : монографія / за загальною редакцією док. екон. наук, професора І.О. Кузнецової. Одеса: Атлант, 2013. С. 56-61.
4. Румик, І. (2020). Контролінг у системі управління фінансовою безпекою підприємств. Вчені записки Університету «КРОК», 4(60), 47-56. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-47-56

Підходи до управління валютними ризиками банківської сфери в сучасних умовах

Віктор Грушко,
д.е.н., професор, професор, кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: victorgr@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6263-2597
Катерина Рождественська,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rozhdestvenskakp@krok.edu.ua

Актуальність дослідження валютного ризику в банківській сфері для України зумовлена економічною та політичною нестабільністю, викликаною війною, енергетичними кризами та зниженням обсягів іноземних інвестицій. Ці фактори спричиняють сильні коливання валютних курсів, які прямо впливають на фінансову стабільність банків. Українська економіка значною мірою інтегрована у світову економічну систему, що зумовлює значну частку банківських операцій в іноземній валюті, особливо в частині інвестицій та зовнішніх позик. У сучасних умовах валютний ризик є одним із ключових аспектів фінансового менеджменту для банків в Україні.

Управління валютними ризиками є одним із ключових аспектів діяльності банків у глобалізованій економіці. Валютні ризики виникають через коливання обмінних курсів, що можуть впливати на прибутковість банку, його капітал та ліквідність. У сучасних умовах, коли геополітична напруженість, економічні кризи та нестабільність на фінансових ринках є частими явищами, розробка ефективних підходів до мінімізації валютних ризиків стає стратегічно важливим завданням для банків.

Основні види валютних ризиків у банківській сфері включають трансакційний, трансляційний та економічний ризики. Трансакційний ризик виникає у ситуаціях, коли обмінний курс валют змінюється між моментом укладання фінансового контракту та моментом його виконання, що може призвести до збитків для банку. Має грошово-потоковий характер, тобто стосується змін у реальних, а не бухгалтерських грошових потоках [1].

Трансляційний ризик стосується необхідності перерахунку фінансових показників у консолідованій звітності, коли банк здійснює операції в різних валютах, що впливає на достовірність звітності та її відповідність міжнародним стандартам. Має ретроспективний характер, оскільки визначається на основі змін валютних курсів і впливає на минулі показники прибутку та капіталу банку.

Економічний ризик пов’язаний з можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну загального економічного стану країн і конкурентоспроможності комерційного банку чи його структури на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів [2].

Сучасні підходи до управління валютними ризиками банків базуються на поєднанні фінансових, технологічних та організаційних інструментів. Основними методами є хеджування, використання фінансових інструментів, диверсифікація та автоматизація управлінських процесів.

Відповідно до техніки здійснення операцій виокремлюють два види хеджування:

1) короткий хедж, що починається продажем ф'ючерсного контракту та закінчується його придбанням. Цей вид хеджу використовують продавці для захисту ціни майбутнього продажу товару;

2) довгий хедж, що починається придбанням і закінчується продажем ф'ючерсного контракту. Цей вид хеджу використовується покупцями товарів для захисту від зростання ціни на них [3].

Фінансові інструменти хеджування включають: ф'ючерсний контракт – стандартизований договір, що укладається на біржі для купівлі або продажу певної валюти за фіксованою ціною в майбутньому.

Форвардний контракт – позабіржовий договір дозволяє двом сторонам узгодити курс обміну валют для проведення операції на певну дату в майбутньому. Форварди надають гнучкість у виборі умов, але мають меншу ліквідність порівняно з ф'ючерсами.

Опціонний контракт – опціон надає право, але не зобов'язання, купити або продати валюту за заздалегідь узгодженим курсом протягом визначеного часу. Це ефективний спосіб хеджування із можливістю отримати вигоду від сприятливих змін курсу. Опціон по ф'ючерсу – похідний інструмент, що поєднує характеристики опціону та ф'ючерсу. Він надає право укласти ф'ючерсний контракт за заздалегідь визначеною ціною, забезпечуючи додаткову гнучкість та захист від ризику.

Валютний своп – договір передбачає обмін певної суми в одній валюті на рівнозначну суму в іншій валюті з зобов'язанням провести зворотний обмін у майбутньому.

Диверсифікація валютного портфеля є ключовим методом зниження валютних ризиків, який ґрунтується на принципі розподілу активів і пасивів між різними валютами. Це дозволяє банкам зменшити залежність від однієї валюти, яка може зазнати значних коливань через економічні, політичні чи ринкові фактори. Застосування цього підходу сприяє збалансованості фінансової структури банку. Диверсифікація також враховує кореляцію між валютами. Банки обирають валюти, які мають низьку взаємну залежність, щоб мінімізувати ризик одночасного падіння їхньої вартості. Крім того, ефективна диверсифікація вимагає регулярного моніторингу ринків і адаптації портфеля до змін у глобальній економіці.

У сучасних умовах значну роль в управлінні валютними ризиками відіграють технологічні рішення, які дозволяють банкам швидко і точно реагувати на зміну обмінних курсів. Автоматизовані системи моніторингу є потужним інструментом, що забезпечує аналіз поточних ринкових умов у реальному часі.

Ці системи відстежують зміни валютних курсів, оцінюють ризики та формують рекомендації для прийняття управлінських рішень.

Таким чином, можна зробити висновок, що управління валютними ризиками є критично важливим аспектом забезпечення фінансової стабільності банків у сучасних умовах економічної та політичної нестабільності. Використання комплексного підходу, що включає фінансові інструменти, диверсифікацію валютного портфеля та інтеграцію сучасних технологій, дозволяє банкам знижувати вплив валютних коливань, мінімізувати ризики та забезпечувати стійкість фінансової системи. Автоматизовані системи моніторингу значно підвищують точність прогнозів і оперативність реакції, що робить їх невід'ємною частиною ефективного управління валютними ризиками. Впровадження цих методів сприяє адаптації банків до викликів глобалізованої економіки та створює підґрунтя для економічної стабільності в Україні.

Ключові слова: валютний ризик; банківська сфера; хеджування; фінансові інструменти; управління ризиками; економічна нестабільність.

Список використаних джерел

1. Ребрик М.А. Види валютного ризику банку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Харків, 2010. Вип. 1 (8). Ч. 2. С. 56-62.

2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 № 104. URL: https://ips.ligazakon.net/document/PB04001

3. Дячук Д.І. Роль хеджування в управлінні валютними ризиками. Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді : матеріали конференції. XIII Всеукраїнська науково-практична конференція. Черкаси, 2021. Ч.2. С. 254-257.

Цифровізація та економічна нерівність - чи допомагають нові технології зменшити розрив

Олексій Богодюк,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bohodiukoo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-7551-9889

Ми живемо в епоху цифрової трансформації, яка відкриває нові можливості, але водночас створює нові виклики. Зокрема, ми ставимо собі питання: чи допомагають нові технології зменшити економічний розрив між різними верствами населення? Розглянемо основні аспекти впливу цифровізації на економічну нерівність, проаналізую позитивні та негативні сторони цього процесу та спробую знайти відповідь на питання, чи можуть нові технології стати інструментом для зменшення економічного розриву.

Метою роботи є розглянути основні тенденції, проблеми та причини поточного впливу і розвитку цифровізації на економічну нерівність, зокрема такі питання, як цифрові фінансові послуги можуть сприяти заощадженню серед малозабезпечених верств населення та яку роль відіграє діджиталізація фінансових послуг в подоланні економічної нерівності.

Доступ до фінансових послуг. Мобільні банківські додатки, онлайн-банкінг і фінтех-платформи значно спростили доступ до банківських послуг. Тепер люди, навіть у віддалених районах, можуть відкрити рахунок, здійснювати платежі, інвестувати і заощаджувати кошти без необхідності відвідувати банк. Це особливо важливо для тих, хто раніше не мав доступу до традиційних фінансових установ.

Фінансова грамотність і освітні програми. Цифровізація також сприяє підвищенню фінансової грамотності. Онлайн-курси, вебінари і мобільні додатки надають можливість навчатися основам фінансового планування, інвестування та управління особистими фінансами. Це дозволяє не тільки підвищити рівень фінансової грамотності, але й зробити людей більш обізнаними і відповідальними у фінансових питаннях.

Підтримка малозабезпечених верств населення. Цифрові технології можуть бути ефективним інструментом для підтримки малозабезпечених верств населення. Наприклад, програми мікрокредитування та мобільні гаманці дозволяють людям з низькими доходами отримати доступ до фінансових ресурсів, які вони можуть використовувати для покращення свого економічного становища. Ці технології можуть допомогти подолати бар'єри, які заважають таким людям брати участь у фінансовій системі.

Розширення можливостей для підприємництва. Цифрові платформи, такі як маркетплейси та соціальні мережі, відкривають нові можливості для малого та середнього бізнесу. Вони дозволяють підприємцям знаходити нових клієнтів, просувати свої товари та послуги, а також отримувати доступ до ринків, які

раніше були недосяжними. Це сприяє економічному зростанню та створенню нових робочих місць, що, у свою чергу, може зменшити економічну нерівність.

Ринок праці та дистанційна робота. Цифровізація значно змінює ринок праці. З одного боку, автоматизація та роботизація можуть призводити до зникнення деяких робочих місць, особливо у традиційних галузях. З іншого боку, цифрові технології відкривають нові можливості для працевлаштування. Дистанційна робота, фріланс та платформи для пошуку роботи дозволяють людям з різних регіонів та соціально-економічних груп знаходити роботу, підвищуючи таким чином їхню економічну стабільність.

Виклики цифровізації. Однак, цифровізація несе й певні виклики. Один з них – доступ до інтернету та цифрових технологій. У багатьох віддалених або малозабезпечених районах відсутній доступ до високошвидкісного інтернету, що створює цифровий розрив. Також важливо враховувати питання цифрової грамотності: не всі люди мають необхідні знання та навички для використання нових технологій.

Політика та регулювання. Для того, щоб цифровізація сприяла зменшенню економічної нерівності, необхідна активна роль держави. Уряди повинні створювати сприятливі умови для розвитку цифрової інфраструктури, забезпечувати доступ до інтернету в усіх регіонах і підтримувати освітні програми для підвищення рівня цифрової грамотності. Також важливо розробляти регуляторні рамки, які забезпечуватимуть захист прав споживачів та сприятимуть розвитку фінтех-сектору.

Таким чином, можна зробити висновок, що цифровізація має значний потенціал для зменшення економічної нерівності. Нові технології роблять фінансові послуги доступнішими, підвищують фінансову грамотність, підтримують малозабезпечені верстви населення, розширюють можливості для підприємництва і створюють нові робочі місця. Однак, для повного реалізації цього потенціалу необхідно подолати виклики, пов’язані з доступом до інтернету та цифровою грамотністю, а також забезпечити належне регулювання та підтримку з боку держави.

Ключові слова: цифровізація; діджиталізація фінансових послуг; заощадження; кредити; споживання; онлайн банки.

Список використаних джерел

1. Atzori, L., Iera, A., & Morabito, G. (2010). The Internet of Things: A Survey. Computer Networks, 54(15), 2787-2805.

2. World Bank Group. «Digital Dividends». World Development Report 2016. URL: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016

3. Karjaluoto, H., Shaikh, A. A., Saarijärvi, H., & Saraniemi, S. (2018). How Perceived Value Drives the Use of Mobile Financial Services Apps. International Journal of Information Management, 38(1), 103-112.

4. Dapp, T., & Müller, A. (2017). FinTech and the Transformation in Financial Services: What is Different This Time? Journal of Innovation Management, 5(3), 17-37.

5. GSMA. (2019). The Mobile Economy 2019. GSMA Intelligence.

Фінансова безпека підприємства в умовах війни

Каміла Шпаченко,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShpachenkoKO@krok.edu.ua
Ольга Чумаченко,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976

Фінансова безпека підприємства є одним із ключових аспектів його стабільного функціонування та розвитку, особливо в умовах сучасних викликів, спричинених війною. Військові дії створюють серйозні ризики для економічної діяльності підприємств, пов'язані зі зниженням попиту, порушенням ланцюгів постачання, втратою активів та фінансових ресурсів. У таких умовах забезпечення фінансової безпеки стає не просто вимогою часу, а й необхідною умовою виживання бізнесу.

Війна в Україні призвела до значних змін у економічному середовищі, спричинила падіння ВВП, зростання інфляції та девальвації національної валюти. Підприємства змушені адаптуватися до нових реалій, що вимагає запровадження ефективних механізмів управління фінансовою безпекою. Це включає ризик-менеджмент, планування фінансових потоків, адаптацію до змін у законодавстві, а також впровадження інноваційних підходів до збереження ресурсів і пошуку нових джерел фінансування.

Метою даного дослідження є теоретичні основи використання конкурентної розвідки як інструменту інформаційного забезпечення системи економічної безпеки підприємства та визначити її роль у забезпеченні фінансової безпеки в умовах війни.

Фінансова безпека підприємства в умовах війни є ключовим фактором його виживання та адаптації до швидко змінюваних економічних умов. Війна створює численні виклики для підприємств, зокрема зниження попиту, порушення логістичних ланцюгів, ризик втрати активів та значні валютні коливання. Ці загрози ускладнюють забезпечення платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості підприємств, що потребує впровадження ефективних стратегій фінансового управління.

У цих умовах важливо забезпечити фінансову стійкість шляхом оптимізації витрат, запровадження ризик-менеджменту та диверсифікації доходів. Прогнозування ризиків і створення резервних фондів стають пріоритетами для збереження операційної діяльності. Антикризові стратегії включають адаптацію до змін у законодавстві, скорочення зайвих витрат та розробку нових бізнес-моделей.

Особливу роль у підтримці фінансової безпеки відіграє держава.

Підприємствам необхідні податкові пільги, доступ до пільгового кредитування та інші заходи підтримки. Це допоможе зберегти економічну активність у регіонах, що постраждали від бойових дій, та створить передумови для відновлення економіки після війни.

В умовах війни управління фінансовою безпекою потребує швидкої адаптації до нових реалій, підвищення гнучкості бізнес-процесів та активного використання цифрових технологій для ефективного фінансового контролю. Перспективи післявоєнного відновлення підприємств пов'язані зі створенням довгострокових стратегій, залученням іноземних інвестицій та співпрацею з міжнародними партнерами. Забезпечення фінансової безпеки є важливим кроком для стабілізації діяльності підприємств і зміцнення економічної стійкості в цілому.

Ключові слова: підприємство; фінансова безпека; система економічної безпеки; конкурентна розвідка; загрози; інформація.

Список використаних джерел

1. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. URL: https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economicimpact-of-war/

2. Жирій К. Ми повернулися: як український бізнес відновлює роботу під час війни. УНІАН. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/mipovernulisya-yak-ukrajinskiy-biznes-vidnovlyuye-robotu-pid-chas-viyninovini-ukrajina-11824872.html

3. Економічна правда. Українська економіка під час війни. Що далі?. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/

4. Cost to Ukraine of Conflict with Russia. London : Centre for Economics and Business Research, 2022. 41 p. URL: https://cebr.com/wp- 54 content/uploads/2022/02/Cost-to-Ukraine-of-Conflict-with-Russia-a-Cebrreport-February-2022.pdf

5. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія.Бізнес - Головна сторінка. URL: https://business.diia.gov.ua/wartime

Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення

Сніжана Юрескул,
магістрантка спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та фондовий ринок»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YureskulSO@krok.edu.ua
Ігор Румик,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

На сучасному етапі розвитку України система державного пенсійного забезпечення не в змозі забезпечити гідний рівень матеріальної підтримки осіб похилого віку в зв'язку з тим, навантаження на Державний Пенсійний фонд України з кожним роком зростає та зумовлює дефіцит його бюджету. Обмежена ресурсна база для подолання даної соціальної проблеми та зменшення ролі держави в наданні соціальних гарантій є світовою тенденцією. Тому виникає об'єктивна необхідність дослідження альтернативних джерел підтримки населення, одним із яких є стимулювання добровільної участі громадян в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) є третім рівнем системи пенсійного забезпечення, в рамках якого учасники можуть добровільно спрямовувати частину свого поточного доходу на формування пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкових систем. Система недержавного пенсійного забезпечення відіграє надзвичайно важливу роль в системі пенсійного забезпечення загалом, оскільки надає можливість учасникам системи більш гнучко та ефективно управляти своїми пенсійними накопиченнями. В першу чергу, це стосується можливості вибору інвестиційної стратегії фінансових інститутів, в яких вони накопичують пенсійні заощадження, в залежності від власних мотивів та вподобань, а також диверсифікувати власні заощадження.

Уряд планує запровадити накопичувальне пенсійне забезпечення, яке включатиме як обов'язкову, так і добровільну накопичувальні системи на додаток до солідарної. Очікується, що нова пенсійна система може бути ухвалена на початку 2025 року, а повне її впровадження почнеться з 2026 року.

Уряд пропонує ввести накопичувальне пенсійне забезпечення, яке може суттєво змінити механізм нарахування пенсій. Відповідний законопроект № 9212 у квітні 2023 року був розглянутий парламентським комітетом, а через рік його повернули уряду на доопрацювання. Кабінет Міністрів України вніс у законопроєкт рекомендовані парламентарями правки. Очікується, що оновлений законопроєкт внесуть на розгляд парламенту найближчим часом.

Одним з головних елементів реформи стане запровадження з 2026 року професійної накопичувальної системи.

Уряд підготовив відповідний законопроєкт, який передбачає збалансування

цього нововведення зі зменшенням податкового навантаження на роботодавців. Це дозволить працівникам накопичувати до 20% свого заробітку протягом життя, що разом із солідарною системою забезпечить пенсійні виплати на рівні 60% від їх заробітку.

У Кабінеті Міністрів України планували внести законопроєкти щодо пенсійної реформи у Верховну Раду у вересні 2024 року. У парламенті їх можуть ухвалити на початку 2025 року. Однак, для повного впровадження нової пенсійної системи знадобиться певний час. Тож, уряд планує запустити нову пенсійну систему з 2026 року.

На нашу думку, перед реформацією системи НПЗ потрібно провести ряд дій: перш за все залучити більшу кількість населення до участі в накопичувальних пенсійних планах. Серед запропонованих ініціатив особливої уваги потребує впровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, а також покриття частини роботодавців та працівників колективними договорами, підвищення фінансової грамотності населення, поширення та спрощення доступу до інформації стосовно механізмів та принципів недержавного пенсійного забезпечення, проведення регулярної комунікації та маркетингових заходів щодо переваг використання пенсійних інструментів, підвищення прозорості та ефективності діяльності недержавних пенсійних фондів. Саме ці дії зможуть надати населенню відчуття прозорості та безпеки за власне майбутнє та кошти.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення; законопроєкт; інвестиції; накопичення; реформація.

Список використаних джерел

1. Основні засади функціонування системи НПЗ. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/osnovni_zasady_funktsionuvannia_systemy_npz.html#:~:text

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Пенсійний фонд України: офіційний сайт. URL: https://www.pfu.gov.ua/2157129-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/

4. Румик, І., Костильова, В. (2022). Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1190.

5. Румик, І., Кузьмінський, В., Костильова, В. (2023). Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. Вчені записки Університету «КРОК», 2(70), 29-37. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-29-37

Вплив аграрного бізнесу на ринки продовольства в економічній системі

Микола Горбачьов,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: horbachovmo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-4946-609X
Ігор Румик,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

Аграрний сектор є ключовим елементом ринкової економіки. Його значення полягає в підтримці розвитку багатогалузевої інфраструктури аграрного ринку, що стимулює сільськогосподарські підприємства до активнішої інтеграції, забезпечуючи збереження та примноження агропромислових ресурсів, а також сприяє підвищенню рівня продовольчої безпеки держави.

Метою роботи є дослідження суті агробізнесу, його завдань, а також розробка рекомендацій щодо його сталого розвитку для забезпечення збалансованого функціонування продовольчого ринку України.

Україна спроможна задовольняти внутрішні потреби в сільськогосподарській продукції завдяки власному виробництву. За умов стабілізації зростання виробництва вона має всі реальні можливості стати великим експортером сільськогосподарської продукції [1, с. 139].

Однак, аграрне виробництво, як вид бізнесу під час війни, й надалі відзначається нестабільністю та високою ризикованістю, не гарантує достатніх прибутків для розширеного відтворення. До числа основних проблем належить удосконалення механізму державного регулювання та ринкового саморегулювання агробізнесу, формування взаємовигідних організаційно-економічних інтеграційних відносин, зокрема кооперацийного типу, а також питання інформаційно-консультаційного забезпечення виробників продовольства, планування і прогнозування кон'юнктури продовольчих ринків.

Державна продовольча політика в сучасних умовах воєнного стану має запропонувати чітко визначену стратегію розвитку агробізнесу, зміст якої полягає у формуванні ефективного конкурентоспроможного продовольчого виробництва, здатного забезпечити продовольчу безпеку та нарощування експорту, що збільшить його внесок в економіку країни.

Удосконалення економічних відносин між учасниками агропромислової інтеграції необхідно спрямовувати на вирішення проблеми забезпечення еквівалентності розподілу результатів спільної виробничо-господарської діяльності.

Агрохолдинги мають накопичений певний досвід їх позитивної діяльності в окремих сферах. Зокрема, у зовнішньоекономічній діяльності - це освоєння географічного простору, вихід на зовнішні ринки і адаптація до потреб

світового ринку та ознайомлення з зарубіжним досвідом ведення бізнесу та впровадження інноваційних технологій з використанням високоефективних систем обробітку ґрунту «No-Till», «MiniTill», застосування системи GPS з повністю контрольованим технологічним процесом [2, с. 460].

Системний підхід до забезпечення продовольчої безпеки дозволяє поєднати різні рівні її підсистем в єдину ієрархічну систему управління і визначити пріоритети на рівні стратегічного керування процесом на його початкових етапах. При цьому вектором процесу забезпечення продовольчої безпеки, що визначає спектр стратегічних пріоритетів у процесі забезпечення сталого зростання, повинна стати ефективна державна політика, спрямована на досягнення макроекономічної та політичної стабільності, експортоорієнтована діяльність, використання власних ресурсів.

Визначення процесу забезпечення продовольчої безпеки може бути представлене як векторне поле, яке означає безліч можливих варіантів розвитку суміжних підсистем. До цього поняття входить також вектор оцінки рівня конкурентоспроможності національної економіки як співвідношення результату до поставленої цілі. В цьому контексті важливо визначити основні напрями, за якими можна охарактеризувати рівень конкурентоспроможності країни, і з'ясувати, за рахунок яких факторів він підвищується.

Зокрема, впровадження банківської гарантії для форвардних контрактів на зерновому ринку на зростання ціни дозволить підняти статус вітчизняного ринку зерна на міжнародній арені до преміум ринку. Адже з впровадженням цього інструменту, всі виробники та постачальники автоматично стануть першокласними компаніям з високою надійністю виконання контрактів, що в свою чергу значно посилить репутацію України серед міжнародних імпортерів зерна [3].

Крім того, розвиток аграрного бізнесу в Україні значно стримує недосконала система інформаційно-консультаційного забезпечення, особливо на нижчих рівнях. Створення ефективної інформаційної системи дозволить активніше розвиватися, залучати передові технології та відкрити нові можливості для підприємців у сфері аграрного бізнесу щодо вивчення ринків, споживачів, каналів збуту тощо.

Таким чином, аграрний бізнес відіграє ключову роль у формуванні ринків продовольства, забезпечуючи стабільність постачання, розвиток інфраструктури та впровадження інновацій. Його діяльність сприяє підвищенню продуктивності, доступності продуктів харчування та зміцненню продовольчої безпеки, водночас стимулюючи економічне зростання та розширюючи можливості для міжнародної торгівлі.

Ключові слова: аграрний бізнес; ринок продовольства; системний підхід; банківська гарантія; інформаційно-консультаційне забезпечення; продовольча безпека.

Список використаних джерел

1. Румик, І. (2020). Продовольча безпека держави: питання теорії, методології, практики: монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2020. 420 с. DOI: https://doi.org/10.31732/FS

2. Сегеда С.А. (2020). Аграрно-продуктове виробництво України: монографія. Вінниця: Видавець Балюк І.Б., 638 с. URL: https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2755

3. Горбачьов М.О. Банківська гарантія для форвардів виведе Україну на рівень преміум ринку. URL: https://uga.ua/news/gorbachov-bankivska-garantiya-dlya-forvardiv-vivede-ukrayinu-na-riven-premium-rinku/

Стратегія повоєнного економічного розвитку України

Віта Андрєєва,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063
Маргарита Корнєва,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KornievaML@krok.edu.ua

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а відтак і левова частка зовнішньої торгівлі. Нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей. Тому сьогодні вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність нашої держави успішно відбудовуватись після їх закінчення [1].

Метою роботи є дослідження напрямків повоєнного відновлення економіки, аналіз поточного економічного стану та розгляд пропозицій щодо ефективних стратегій для економічного розвитку України.

Досліджуючи інституційні вимоги щодо відновлення України та шляхи реалізації ключових принципів, окреслених на конференції в Лугано, ми бачимо, що нині процес відновлення та інституалізація його положень перебувають на початковому етапі. Терміновість його реалізації передбачає пошук основних механізмів та інструментів, необхідних для запуску процесів відновлення на шляху до інтеграційних цілей ЄС.

Так, першочерговими тут виступають три комплексні завдання [2]:

1. *Політика та стратегії:* формулювання політичних цілей та стратегій, що визначають спрямованість розвитку України;

2. *Організаційна структура, кадровий потенціал та процес прийняття рішень:* створення та управління організаційною структурою інститутів, що діють на основі інституційних норм. Ця структура виконує функції держави та реалізує ухвалені політики щодо відновлення. Для ефективного функціонування структури інститутів вкрай необхідним є збереження, формування та підтримка кваліфікованих кадрів, від яких залежать своєчасність та якість розробки та прийняття рішень, що відображають стратегічні та тактичні вектори розвитку. Це включає в себе створення відділень, бюро, комітетів та інших функціональ-

них одиниць для ефективної роботи. Для відновлення економіки ця структура повинна бути гнучкою та здатною швидко адаптуватися до змін у соціально-економічному середовищі. Вона включає в себе як централізовані, так і децентралізовані підрозділи, що визначають рівень компетенцій та рішень на центральному, регіональному та територіальному рівнях;

3. *Економічні та фінансові механізми:* посилення економічного розвитку, та на його основі забезпечення фінансової стійкості для ресурсного забезпечення в досягненні стратегічних цілей. Ці механізми в управлінні є ключовими складовими для досягнення стратегічних цілей відновлення економіки України.

Міністерство економіки опублікувало сценарії у своєму квітневому консенсус-прогнозі. У прогнозі враховані як припущення експертів, що війна закінчиться у 2024 році, так і припущення, що вона триватиме довше. Абсолютна більшість експертів вважають, що економіка й далі зростатиме за обома сценаріями. Так, експерти, які припускають закінчення війни у 2024-му році, уже в наступному, 2025 році, прогнозують зростання реального ВВП у середньому на рівні 5%, а інші експерти мають більш стриману оцінку - зростання на рівні 3,5%. Але навіть така оцінка включає в себе великий розбіг значень - від зниження на 1,3% до зростання на 6%.

Для поточного 2024 року консенсусна оцінка порівняно з попередньою дещо погіршилася. Так, за прогнозами експертів зростання ВВП у 2024 році очікується на рівні 3,6% (порівняно з оцінкою 4,2% станом на жовтень 2023 року), що загалом може бути пояснено ефектом більш високої бази 2023 року. Водночас такі оцінки на 2024 рік також зберігають певну варіативність - від 2,1% до 5%.

В оцінці інших показників експерти хоч і дають однакові тенденції на поточний рік, але зберігається широкий діапазон коливань. Головними консенсус-меседжами є [3]:

• економіка України критично залежить від обсягів надходжень від міжнародних партнерів, які за прогнозами на середньострокову перспективу поступово зменшуватимуться;

• на поточний рік експерти розділяють думку, що споживча інфляція буде нижчою, ніж оцінювалася раніше (на рівні 8,5% за рік порівняно з оцінкою 9,1% станом на жовтень 2023 року), але вищою за рівень 2023 року. Стримувати зростання цін у першій половині року в основному буде чинник достатньої пропозиції завдяки ефектам гарних минулорічних врожаїв, надалі чинником прискорення цін стане вичерпання домінантної дії цього чинника на фоні нижчого врожаю 2024 року, а також перенесення в ціни ефекту млявої девальвації гривні. У наступному році, у разі закінчення війни у 2024-му році, інфляція збережеться на рівні 8,2%, а в разі закінчення війни у 2025-му році, навпаки, зросте до 9,2%;

• під час війни дефіцит бюджету залишатиметься високим, ураховуючи потреби держави (переважно оборони та соціального забезпечення), з подальшим його зменшенням на середньострокову перспективу;

• реалізація відкладеного споживчого попиту після завершення війни та по-

вернення мігрантів до країни буде важливим чинником зростання, проте масштаби повернення лишаються невизначеними;

• високий рівень безробіття за його широкого діапазону коливань, у тому числі, є результатом нестачі інформації щодо стану ринку праці, неврегульованості питань щодо методології обліку окремих категорій населення (врахування військовослужбовців, тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться (велися) бойові дії).

На 2026-2027 роки експерти в основному припускають зростання економіки в рамках програм відновлення та відбудови, що відповідно підвищуватиме роль впливу інвестиційного попиту.

Враховуючи прогнози експертів, ВВП у 2027 році так і не досягне рівня 2021 року: становить 91% рівня 2021 року для сценарію закінчення війни у 2024 році, та 88% - для сценарію більш тривалої війни.

Ключові слова: відновлення; економічний розвиток; механізми управління; прогнози відновлення; стратегії.

Список використаних джерел

1. Курпась, О. (2022). Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми пріоритети, завдання. URL: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya

2. Голинська, О. (2024). Відновлення економіки України та його публічно-управлінські механізми. Актуальні питання у сучасній науці, 2 (20).

3. Кознова, О. (2024). Мінекономіки оприлюднило прогноз відновлення економіки України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/227192_mnekonomki-oprilyudnilo-prognoz-vdnovlennya-ekonomki-ukrani

Формування аграрної політики держави в національній економічній системі

Ігор Румик,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

Формування ринкових відносин в Україні можливе лише за участі держави, адже саме вона як політична система може здійснювати економічні реформи, забезпечивши при цьому національні інтереси, гарантування продовольчої безпеки країни, створення умов для стійкого нарощування обсягів конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та здійснення соціального захисту товаровиробників агропромислової галузі.

Метою роботи є дослідження особливостей формування аграрної політики держави в національній економічній системі.

Головним при розробці аграрно-продовольчої політики в умовах війни є зосередження діяльності державних органів на створенні необхідних політико-правових, організаційних, економічних, соціальних, екологічних та інших умов для ефективного їх функціонування на ринкових засадах. Успішне вирішення завдань соціально-економічного характеру під час воєнного стану неможливе без застосування регулюючої функції держави. Продовольча політика в контексті забезпечення національних інтересів, економічної та продовольчої безпеки держави була і є актуальною для кожної держави, що намагалась зберегти свою незалежність та соціальну стабільність. Розуміючи це, агресор завдає руйнівних ударів по інфраструктурних об’єктах аграрного сектору, зокрема логістичних шляхах, елеваторах, сховищах продукції, портовій і припортовій інфраструктурах, здійснює блокаду морських торговельних шляхів як найважливіших у ланцюжках поставок.

Тому забезпечення країни продовольством має стратегічне значення, оскільки від цього залежить не лише економічна та продовольча, але й національна безпека.

Проблема продовольчого забезпечення населення і продовольча безпека держави залежить не лише від фізичної потреби у продовольстві різних груп населення, а й від рівня їхньої платоспроможності. Останніми роками споживчі витрати домашніх господарств суттєво зросли.

Так, з початком повномасштабної війни на тлі ослаблення економіки ціни на базові продукти в Україні зросли в кілька разів. Станом на листопад цього року проти листопада 2021 року найбільше в ціні зросла морква +207,6%, а найменше олія соняшникова +17,9%. У середньому зростання цін становило +110%. Факторів, які це викликали, достатньо: бойові дії та окупація частини території, порушення логістики, зниження виробництва, збільшення витрат на нього та на зберігання, перебої з електрикою тощо [1].

Це негативно відбивається на аграрному виробництві України, оскільки попит на продовольчу продукцію знижується і воно не одержує необхідних коштів для модернізації та розширеного відтворення. Водночас при зменшенні обсягів і підвищенні цін на продукцію українського виробництва зростає продовольчий імпорт (згідно з критеріями ФАО, критичне значення імпорту не повинно перевищувати 30%).

За даними соціологічного опитування Центру Разумкова, за рік до великої війни у 2021 році понад 35% українців вважали рівень свого добробуту поганим, 47% оцінювали його як середній, і лише 13,9% називали його гарним.

У 2022 році дещо збільшилася кількість тих, хто оцінював своє фінансове становище в межах бідності, а задоволених своїм добробутом було лише 9,6% громадян.

У 2023 році майже половина українців назвали свій добробут «не добрим і не поганим». Таких було 49,7%. Бідними себе вважали 34% опитаних, а задоволених своїми доходами були 12%.

У 2024 року тенденція збереглася на рівні попереднього року (кожен третій вважав себе бідним), тих, кого свій дохід задовольняє, вже 14% [2].

Отже, соціальні загрози не можна розглядати без вивчення та дослідження економічних, адже вони стосуються сукупного рівня доходів і витрат населення, зміни їх структури, погіршення демографічної ситуації, збільшення частки малозабезпеченого населення, зростання соціальної напруги в суспільстві [3, с. 139].

Продовольча політика має відношення до двох економічно потужних ринків – ринку сільськогосподарських ресурсів, через який аграрний виробник забезпечується усім необхідним для виробничого процесу, та ринку продовольчих продуктів, на якому відбувається процес обробки й подальшого просування харчових продуктів до національних і зарубіжних споживачів.

У цьому контексті варто згадати засади продовольчої політики в ЄС. Common Agricultural Policy (CAP) – одна з найважливіших і найвитратніших сфер діяльності Євросоюзу (більше 40% бюджету). Мета створення CAP – забезпечити фермерам прийнятний рівень життя, а споживачам – якісні харчові продукти за справедливими цінами, зокрема шляхом організації спільного ринку сільськогосподарської продукції та застосування принципів єдиних цін, фінансової солідарності та переваги Спільноти [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що завдяки спільним зусиллям держави та агровиробників можливо повернути Україні такі обсяги виробництва та експорту, коли українські чорноземи годуватимуть мільйони людей не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Ключові слова: аграрна політика; продовольча безпека; цінова політика; добробут; соціальні загрози; Common Agricultural Policy; виробництво.

Список використаних джерел

1. Як за час повномасштабної війни подорожчали базові продукти. (2024). Слово і діло: аналітичний портал. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/11/29/infografika/ekonomika/yak-chas-povnomasshtabnoyi-vijny-podorozhchaly-bazovi-produkty

2. Як змінилося фінансове становище українців за час повномасштабного вторгнення. (2024). Слово і діло: аналітичний портал. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/08/22/infografika/suspilstvo/yak-zminylosya-finansove-stanovyshhe-ukrayincziv-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennya

3. Румик, І. (2012). Оцінка загроз продовольчої безпеки України. Збірник наукових праць «Вчені записки Університету економіки та права «КРОК», 32(2). Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «Крок». С. 137-143.

4. Спільна аграрна політика (CAP). (2024). URL: https://uk.economy-pedia.com/11031553-common-agricultural-policy-cap

Криптовалюти у формуванні пропозиції грошей на грошовому ринку України

Сергій Андрійчук,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndriichukSO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-3250-5412
Володимир Кузьмінський,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VolodimirKZ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7069-0057

Криптовалюти, як новий феномен у сучасній економіці, суттєво змінюють традиційні підходи до формування грошової пропозиції та створюють виклики для регулювання. В Україні, де економічна нестабільність і глобальні фінансові процеси посилюють потребу в альтернативних інструментах, криптовалюти стають важливим елементом фінансової системи, що потребує детального аналізу та інтеграції.

Формування грошової пропозиції є фундаментальним завданням монетарної політики. Традиційна модель базується на взаємодії центральних банків і комерційних фінансових установ, які регулюють обіг фіатних валют. Поява криптовалют, таких як Bitcoin, Ethereum та інші цифрові активи, порушує цю систему через їхню децентралізовану природу, відсутність державного контролю та анонімність транзакцій.

Для України ця тема набуває особливого значення через

1. Високий рівень економічної нестабільності, спричиненої війною та девальвацією гривні.

2. Активну адаптацію населення до цифрових технологій.

3. Значний інтерес інвесторів до криптовалютного ринку як до джерела збереження вартості.

Криптовалюти вже впливають на грошову пропозицію України через зміну попиту на фіатні валюти, створення нових фінансових інструментів і збільшення ролі децентралізованих платформ у фінансовій системі.

У 2023 році Україна посіла третє місце за обсягами криптовалютних транзакцій у світі (за даними Chainalysis). Понад 15% населення активно використовують криптовалюти для інвестицій, збереження коштів та міжнародних переказів. У період 2022-2023 років загальний обсяг криптовалютних переказів зріс на 42%, особливо в сегментах малого та середнього бізнесу.

Криптовалюти змінюють структуру грошової маси, витісняючи національну валюту у певних секторах економіки. Зменшення обігу гривні внаслідок активного використання криптовалют сприяє посиленню волатильності національної валюти.

Підвищення попиту на криптовалюти серед українських користувачів

призводить до скорочення використання традиційних банківських послуг. Відтік капіталу в криптовалютні активи створює ризики для забезпечення фінансової стабільності.

Країни ЄС впроваджують регуляцію через MiCA (Markets in Crypto-Assets), спрямовану на інтеграцію криптовалют у фінансову систему. Китай активно розвиває цифровий юань, конкуруючи з приватними криптовалютами, що забезпечує контроль держави над грошовими потоками.

Переваги на грошовому ринку наступні:

1. *Трансформація грошової пропозиції.* Криптовалюти створюють новий рівень децентралізованої фінансової екосистеми, яка не підпорядковується традиційним моделям регулювання.

2. *Захист від економічної нестабільності.* В умовах війни та інфляції криптовалюти слугують альтернативою для збереження вартості, особливо для населення, яке втрачає довіру до фіатної валюти.

3. Інновації у фінансовому секторі. Розвиток блокчейн-технологій та криптовалют стимулює появу нових фінансових продуктів і послуг, включаючи смарт-контракти та децентралізовані фінансові платформи (DeFi).

Ризики використання криптовалюти для економіки полягають у відсутності належного регулювання, що підвищує ризики використання криптовалют для фінансування нелегальної діяльності, та у високій волатильність криптовалют, що може створювати значні втрати для інвесторів та впливати на загальну економічну стабільність.

Отже, використання криптовалют в Україні суттєво трансформує грошовий ринок, створюючи нові виклики для центрального банку. Криптовалюти сприяють інтеграції України у світову фінансову екосистему, підвищуючи роль країни як центру криптоінновацій. Впровадження CBDC (цифрової гривні) дозволить конкурувати з приватними криптовалютами, зберігаючи контроль держави над грошовими потоками.

Для успішного використання криптовалюти слід застосувати регуляторні ініціативи, які полягають у розробці прозорої нормативної бази для обігу криптовалют, інтеграції міжнародних стандартів регулювання, зокрема вимог FATF та MiCA та забезпечення правового захисту споживачів.

Розвиток фінансових технологій має базуватись на стимулюванні інвестицій у криптовалютний сектор через пільгові податкові умови, розвитку партнерства між банками та криптовалютними платформами, створенні національних криптобірж із підтримкою держави.

До соціально-економічних наслідків використання валют можна віднести підвищення фінансової інклюзії серед населення, зменшення витрат на міжнародні перекази та транзакції, створення нових робочих місць у сфері криптовалют і блокчейну.

Таким чином, можна зробити висновок, що довгострокова стратегія передбачає вивчення впливу криптовалют на макроекономічні показники, зокрема інфляцію та зайнятість, створення інноваційних хабів для розвитку

блокчейн-технологій, формування державної політики щодо інтеграції криптовалют у національну фінансову систему.

Ключові слова: пропозиція грошей; криптовалюти; цифрові валюти; центральні банки; регуляція; інтеграція.

Список використаних джерел

1. Авдєєв, О., Каук, В. (2023). Дослідження методів прогнозування динаміки курсу криптовалют. Grail of Science, 26, 230-236. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.14.04.2023.040

2. Белінська, Я.В. (2018). Феномен криптовалюти: сутність, механізм виникнення, проблеми використання. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування, 2, 11-20. DOI: https://doi.org/10.33244/2617-5932.2.2018.11-20

3. Пилипченко, О., Кузьмінський, В., Чумаченко, О. (2021). Використання методів технічного аналізу для прогнозування ринку криптовалют. Вчені записки Університету «КРОК», 4(64), 28-35. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-28-35

4. Rumyk, I., Kuzminsky, V., Pylypenko, O., Yaroshenko, O. (2024). Precious metals market forecasting in the current environment. Economics, Finance and Management Review, 1(17), 45-56. DOI: https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-1-45

5. Румик, І., Ковальчук, Ю. (2024). Управління фінансами та процесами з використанням криптовалютних технологій. Вчені записки Університету «КРОК», 2(74), 11-21. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-11-21

Spatial dynamics of internally displaced persons (idps) in Ukraine

Yevhen Makarchuk,
student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: geo.student@proton.me

russian invasion in Ukraine has led to an unprecedented increase in the number of internally displaced persons (IDPs), with de facto over 3.5 million as of October 2024 (according to the International Organization for Migration) [3]. The displacement of IDPs has palpable effects on regional economies, social structures, and infrastructure. The adverse impacts are most felt in urbanized areas suffering housing crises, overburdened labor markets, and social services. Peripheral areas have so far been less integrated into the accommodation and support system concerning IDPs, which presents new opportunities for spatial reorientation of policies.

By the end of 2024, more than 4.6 million IDPs had been officially registered in Ukraine [2]. The direction of this flow contradicts popular perceptions; the highest number of IDPs have been absorbed by the country's eastern and central regions, specifically Dnipropetrovska (509,000 IDPs), Kharkivska (441,000 IDPs), Kyivska Oblast (305,000 IDPs) and Kyiv (374,000 IDPs) [1]. These regions, despite the strain on infrastructure and local resources, continue to be major destinations for displaced populations. The pressure on urban centers like Dnipro, Kharkiv, and Kyiv has led to challenges in housing, employment, and public services, often exacerbating existing socio-economic inequalities [5].

Persistent challenges arise in the labor market integration, with the skills not tallying with the local demands. While some of the rural areas address a labor shortage in agriculture, the urban center addresses the problem of underemployment among the IDPs. These disparities point to the fact that there is a need for specific vocational training programs and economic initiatives geared toward them. Skill training tailored to regional needs, such as agriculture and renewable energy sectors, could address this imbalance [5].

A number of steps can be undertaken in regards to IDPs mobility challenges. The first step to build in this region is to focus more on resettlement of the internally displaced persons in areas that have lower concentration of IDPs and offer financial support, housing benefits as well as enhance infrastructural development within the region.

There is also an opportunity to transform IDPs into elements of the green economy through engagement in renewable energy as well as sustainable agriculture initiatives that will provide jobs while also helping the environment. There are other social interventions as well that are needed which encourage local communities and IDPs in trust-building actions to enhance cohesion which are much needed [4]. Per today's challenges in the labor market, which tend to be more acute in rural areas, the key objective is to enhance training in regions where internally displaced people will be looking for jobs.

Finally, a robust monitoring system is necessary for the effective collection of data by which policymakers can optimize resource allocation and improve the efficiency of integration strategies [4].

In conclusion, the spatial dynamics of IDPs in Ukraine present both problems and windows of opportunity for regional development. The most acute problems include the effective integration of IDPs into the labor market and local communities, housing scarcity, and mismatched skills. However, successful integration should not only be the recovery factor, but also already be the basis for sustainable development of regions in the long term.

Keywords: war; migration; IDPs; spatial dynamics; labor market.

References

1. Humanitarian Data Exchange. (2024). Ukraine displacement data: IDP estimates. https://data.humdata.org/dataset/ukraine-idp-estimates

2. Information and Computing center of The Ministry of Social Policy of Ukraine. (2024). Внутрішньо переміщені особи [internally displaced persons]. URL: https://www.ioc.gov.ua/analytics/2

3. International Organization for Migration, Displacement Tracking Matrix. (2024). Ukraine: Displacement Tracking Matrix. URL: https://dtm.iom.int/ukraine

4. Roshchyk I., Bilan Yu., Krol V., Mishchuk H. (2024). Social integration of internally displaced persons in Ukraine: Problems and challenges for governing local communities. Problems and Perspectives in Management, 22(1), 728-740. DOI: https://doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.57

5. National Institute for Strategic Studies. (2024, August 19). Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року [Main characteristics of the Ukrainian labor market in the first half of 2024]. URL: https://niss.gov.ua/

Ліквідність комерційного банку у системі його фінансової стійкості

Ірина Шилько,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: shylkoio@krok.edu.ua
Ольга Чумаченко,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976

Ліквідність комерційного банку є ключовим аспектом його діяльності, який забезпечує можливість своєчасного виконання зобов'язань перед клієнтами та партнерами. Ліквідність впливає не лише на стабільність банку, а й на стабільність фінансової системи в цілому, що робить її центральним об'єктом уваги регуляторів, акціонерів і клієнтів

Ліквідність комерційного банку – це здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання за рахунок наявних активів або доступу до зовнішніх джерел фінансування.

Серед найпоширеніших варіантів класифікаційних підходів до ліквідності комерційного банку є наступні: поточна ліквідність як здатність виконувати короткострокові зобов'язання банку та стратегічна ліквідність як підтримка ліквідності банку на тривалий період.

До основні характеристик ліквідності комерційного банку належить наявність високоліквідних активів і здатність залучати зовнішнє фінансування.

Важливим є розгляд підходу до дослідження чинників, які впливають на ліквідність комерційного банку. Їх систематизація дозволяє виділити наступні внутрішні та зовнішні чинники.

Внутрішні чинники:

• структура активів і пасивів;
• якість управління ризиками;
• рівень диверсифікації джерел фінансування.

Зовнішні фактори:

• стан економіки;
• регуляторні вимоги;
• довіра клієнтів і контрагентів до банку.

Системний підхід [1, с. 35] дозволяє визначити роль макроекономічної стабільності, яка полягає в тому, що економічні кризи можуть значно знизити ліквідність банку через зростання ризику неплатоспроможності клієнтів.

Окремо слід розглянути методи управління ліквідності комерційного банку. До них відносять:

1. Планування та аналіз ліквідності, суть яких полягає в моніторингу строків виконання зобов'язань і прогнозуванні грошових потоків.

2. Управління активами та пасивами, суть якого полягає в балансуванні між короткостроковими активами і пасивами та інвестиціях у високоліквідні активи.

3. Використання зовнішніх джерел фінансування, суть якого полягає в залученні міжбанківських кредитів і використанні кредитних ліній центрального банку.

4. Інструменти управління ліквідністю, до яких належать ліміт на відкриті позиції, управління резервами та використання деривативів для хеджування ризиків.

Важливо також дослідити регуляторні аспекти управління ліквідністю комерційного банку.

Нормативні вимоги регулюються Базелем ІІІ, а саме: коефіцієнтом ліквідного покриття (LCR), чистим коефіцієнтом стабільного фінансування (NSFR) та вимогами центрального банку (Національним банком України) щодо обов'язкових резервів.

Аналізуючи динаміку показників ліквідності банківської системи України станом на початок 2022 року слід зазначити, що середнє значення показника LCRвв по банківській системі становило 464,06%, показника LCRів – 381,11%, показника NSFR – 222,23%. На початок 2023 року ліквідність банків залишалась доволі високою і всі ключові показники мали тенденцію до суттєвого зростання, як по банківській системі, так і по групі ощадних банків [2].

Національний банк України здійснює контроль за виконанням нормативів шляхом аналізу фінансової звітності банків і стрес-тестуванні ліквідності. Роль регуляторів у підтримці ліквідності банків полягає в наданні рефінансування та регулюванні ринку міжбанківських кредитів.

Ліквідність комерційного банку тісно взаємопов'язана з його фінансовою стабільністю та значно впливає на неї. Так, з одного боку ліквідність забезпечує довіру клієнтів до банку, а з іншого – недостатня ліквідність може призвести до банкрутства. Всесвітньо відомий кейс банкрутства банку через проблеми з ліквідністю є приклад американського інвестиційного банку Lehman Brothers, який у 2008 році зазнав багатомільярдних збитків переважно на американському ринку позик на придбання нерухомості [3].

Дослідивши питання банківської ліквідності, слід визначити шляхи вдосконалення управління нею. До них можна віднести:

1. Впровадження сучасних інформаційних систем для моніторингу та аналізу ліквідності.

2. Диверсифікація активів та пасивів шляхом розширення спектру джерел фінансування та інвестування в високоліквідні цінні папери.

3. Зміцнення довіри клієнтів завдяки прозорості у фінансовій звітності та впровадження механізмів страхування депозитів.

4. Активна співпраця з регулятором через участь у програмах підтримки ліквідності та виконання рекомендацій міжнародних організацій.

Отже, ліквідність є критично важливою складовою фінансової стабільності комерційного банку. Висока ліквідність забезпечує довіру клієнтів, підтримує

ефективність операцій і дозволяє банку витримувати вплив зовнішніх шоків. При цьому важливо дотримуватися балансу між утриманням ліквідних активів і забезпеченням прибутковості. Ефективне управління ліквідністю вимагає сучасних підходів, тісної співпраці з регуляторами та гнучкої адаптації до змін в економічному середовищі.

Ключові слова: ліквідність; банк; системний підхід; нормативні вимоги; Базель ІІІ; регулятор; фінансова стабільність.

Список використаних джерел

1. Румик, І. (2015). Системний підхід до забезпечення продовольчої безпеки. Вчені записки університету КРОК. Серія: Економіка, 39, 31-40.

2. Грудзевич У. Ліквідність та прибутковість банківської системи України у воєнний час. Сучасна парадигма публічного управління: Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (10-12 листопада 2022 р.) / За наук. ред. к.е.н., доцента Стасишина А.В. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2022. С. 712-717. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Konferentsiia_Suchasna_paradyhma_2022.pdf

3. Провідний банк США оголосив про банкрутство. (2008). URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2008/09/080915_lehman_brothers_is0

Персонал та його роль у забезпеченні фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств

Сергій Очередько,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ocheredkosv@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-5379-8164
Ольга Пилипенко,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна,
e-mail: pylypenko.olha@tnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3997-9108

Однією із головних запорук забезпечення фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств є наявність підготовленого персоналу і відсутність його дефіциту на підприємстві. Після проголошення Україною незалежності в 1991 р. населення країни складало 52 млн осіб. Вже за переписом населення, який відбувся в 2001 р. населення України складало 48,5 млн осіб. На жаль, тенденція із скороченням населення продовжується і сьогодні: в 2015 році 42,9 млн осіб, а в 2022 році – 41,1 млн осіб [1; 2].

Отже, бачимо, що населення за 30 років незалежності скоротилося на близько 10 млн осіб. На жаль, немає офіційних даних після 24.02.2022 р., але Україна за останні три роки зазнала найбільшого відтоку населення за часів незалежності. За даними Міністерства охорони здоров'я України, станом на липень 2024 р., населення України склало 35,8 млн осіб [3].

За оцінками Кабінету міністрів України на підконтрольних уряду територіях проживає 31,1 мл осіб. За прогнозами інституту демографії, якщо збережеться така тенденція, населення України скоротиться до 25 млн осіб до 2051 р. [4].

У таких реаліях, український бізнес відчуває значний дефіцит персоналу усіх рівнів. Це, зокрема, впливає на забезпеченні нормального функціонування виробничо-торгівельних підприємств, доля яких складає 10% в загальній структурі ВВП України [5].

Через скорочення населення з причини відтоку кадрів за кордон, мобілізацію, смертність тощо підприємства не можуть забезпечити себе не тільки кадрами нижчої ланки, так і висококваліфікованими працівниками. Це впливає на стабільне функціонування виробничо-торгівельних підприємств і загрожує їх фінансовій стійкості. Так, за прогнозами Міністерства економіки України, для забезпечення росту ВВП на рівні 7% щорічно до 2030 р., державі не вистачає близько 4,5 млн працівників [5].

Фінансово-господарська діяльність підприємств є основою економічного розвитку країни. У зв'язку з цим, важливим завданням держави є створення сприятливих умов для успішної реалізації цього процесу задля досягнення обопільних інтересів – надходження податків до бюджету та зниження

податкового тягаря на підприємства [6].

Без кваліфікованого персоналу досягти ефективної діяльності підприємству просто неможливо. Тому основними напрямками створення підґрунтя для забезпечення персоналом виробничо-торгівельних підприємств у короткостроковій і довгостроковій перспективі є виконання державою та бізнесом наступних кроків:

• розробка і затвердження державою чіткого, прозорого та справедливого механізму бронювання працівників всіх рівнів, що дозволить зупинити переховування громадян чоловічої статі призивного віку та його відтоку за кордон;

• забезпечення економічного розвитку держави і збільшення соціальної захищеності населення шляхом проведення невідкладних реформ податкового та митного законодавства, судової системи, медичної системи, освіти;

• розробка довгострокової стратегії (20-50 років) щодо покращення демографічної ситуації в країні. Насамперед, це стосується стимулювання народжуваності в Україні;

• підтримка виробничо-торгівельних підприємств з боку держави. Розробка чітких програм підготовки кадрів. Стимулювання бізнесу наймати недосвідчених кадрів і його навчання безпосередньо на підприємстві;

• розробка стратегії щодо залучення і адаптації трудового ресурсу з інших країн;

• втримання бізнесом персоналу і його залучення шляхом забезпечення гідних умов праці на підприємстві у вигляді надання соціального пакету, мотивації персоналу, навчанні персоналу, перспективи кар'єрного росту тощо.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що забезпечення виробничо-торгівельних підприємств персоналом є однією із найголовніших проблем, яка постала перед більшістю компаній у роки незалежності України та особливо гостро стоїть після 24.02.2024 р., коли відчувається значний відплив кадрів через еміграцію населення. Вирішення цієї проблеми є важливим фактором для забезпечення нормальної діяльності виробничо-торгівельних підприємств та їх фінансової стійкості та потребують конкретних і чітких кроків від держави в короткостроковий і довгостроковий періоди.

Ключові слова: персонал; виробничо-торгівельне підприємство; фінансова стійкість; відтік кадрів; еміграція населення; прогноз.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнський перепис населення 2001. URL: https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/

2. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm

3. Міністерство охорони здоров'я України. URL: https://moz.gov.ua/uk

4. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. URL: https://idss.org.ua/index

5. Міністерство Економіки України. URL://www.me.gov.ua

6. Кузьмінський, В., Пилипенко, О., Попович, Д. (2023). Фінансово-господарська діяльність та податок на прибуток підприємств: контроверсійність інтересів. Вчені записки Університету «КРОК», 4(72), 20-28. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-20-28

Майбутнє цифрових активів: місце криптовалют у світовій економіці

Ольга Скирто,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkyrtoOS@krok.edu.ua

Зростання цифрових активів, зокрема криптовалют, спричинило трансформаційну хвилю у фінансовому секторі, кинувши виклик традиційним системам валюти, банківської справи та інвестицій.

Криптовалюти з'явилися після фінансової кризи 2008 року, серед яких чільне місце посідає біткойн, представлений анонімною особою Сатоші Накамото. За своєю суттю біткойн був задуманий як децентралізована альтернатива традиційним валютам, вільна від впливу урядів і центральних банків. Таке бачення фінансової автономії та демократизації швидко набуло популярності, і в міру розвитку технології, що лежить в основі криптовалют, зростали і їхні потенційні застосування. На відміну від традиційних грошей, які випускаються урядами і регулюються центральними банками, криптовалюти працюють у децентралізованих мережах, заснованих на технології блокчейн. Ця децентралізація є одночасно і їхньою силою, і їхнім викликом, оскільки вона усуває посередника і зміщує контроль від держави.

Блокчейн з його децентралізованою структурою і смарт-контрактами відкриває шляхи для автоматизації бізнес-процесів, забезпечення прозорості та зниження ризиків шахрайства. Смарт-контракти, зокрема, пропонують новий механізм для ефективного виконання угод, зменшуючи потребу в посередниках та забезпечуючи високий рівень надійності та безпеки транзакцій [1].

Традиційні фінансові системи вже давно критикують за їхню неефективність, централізацію та бар'єри, які вони створюють для людей у менш розвинених частинах світу. Криптовалюти, завдяки своїй безмежній природі та простоті доступу, пропонують вирішення цих проблем. Вони можуть забезпечити швидкі, безпечні та недорогі транзакції через кордони, створюючи нові можливості для фізичних осіб та бізнесу в країнах, що розвиваються, які історично не отримували достатнього рівня обслуговування від традиційних банківських установ [2]. Концепція фінансової інклюзії, яка має на меті забезпечити доступ до фінансових послуг для всіх, може стати революційною завдяки широкому впровадженню цифрових валют.

Оскільки традиційні ринки стикаються з підвищеною волатильністю, особливо після економічних криз і глобального зсуву в бік інфляційного тиску, цифрові активи пропонують хеджування від цієї невизначеності. Інвестори все частіше звертаються до криптовалют не лише для короткострокових спекуляцій, але й як до довгострокового засобу збереження вартості, подібно до золота. Біткойн, зокрема, здобув репутацію «цифрового золота», приваблюючи інституційних інвесторів, хедж-фонди і навіть великі корпорації. Така інституціоналізація криптовалют відображає зростаюче визнання їхнього

потенціалу в рамках ширшої економічної системи.

Майбутнє криптовалют у світовій економіці не позбавлене викликів. Однією з найбільш нагальних проблем є регуляторна невизначеність. Уряди в усьому світі намагаються вирішити, як регулювати цифрові валюти, не стримуючи при цьому інновації. Деякі країни, такі як Сальвадор, прийняли біткойн і навіть визнали його законним платіжним засобом, тоді як інші, як-от Китай, наклали суворі заборони на торгівлю криптовалютою та її майнінг [3]. Відсутність однаковості в регулюванні створює як можливості, так і ризики. З одного боку, вона дозволяє експериментувати та впроваджувати інновації, а з іншого - створює фрагментований ландшафт, в якому бізнесу та інвесторам може бути складно долати правові перешкоди.

Відомо, що ціни на цифрові активи сильно коливаються, що ускладнює їх використання як стабільного засобу обміну. Така волатильність підриває саму перспективу криптовалют як стабільного засобу збереження вартості, особливо в регіонах, де інфляція вже викликає занепокоєння. Такі рішення, як стейблкоіни, які прив'язані до традиційних активів, таких як долар США, спрямовані на вирішення цієї проблеми, але їхній успіх ще не повністю усвідомлений.

Процес перевірки транзакцій у мережах блокчейн вимагає величезних обчислювальних потужностей, що викликає занепокоєння з приводу споживання енергії. Біткоїн, наприклад, критикують за його вуглецевий слід, що викликає заклики до більш сталих методів видобутку корисних копалин. Ця екологічна проблема може вплинути на майбутнє криптовалют, оскільки зростаючий тиск з боку урядів та екологічних організацій може призвести до більш жорсткого регулювання або переходу до більш енергоефективних механізмів консенсусу, таких як доказ частки.

Криптовалюти вже використовуються в різних сферах, що виходять за рамки валютних операцій, наприклад, у децентралізованих фінансах (DeFi), де користувачі можуть надавати кредити, позичати і торгувати активами без необхідності залучення традиційних фінансових посередників. Поява невзаємозамінних токенів (NFT) також додала нових вимірів цифровим активам, дозволивши людям засвідчувати право власності на твори мистецтва, музику та інші творчі роботи, що ще більше розширило можливості використання технології блокчейн [4]. У даний час в технічному аналізі існує ряд комп'ютерних індикаторів, які постійно розвиваються і доповнюються новими, спираються на останні досягнення в комп'ютерних технологіях, математиці, фізиці і інших науках [5].

Майбутнє криптовалют у світовій економіці є одночасно багатообіцяючим і невизначеним. Оскільки цифрові активи продовжують розвиватися, вони мають потенціал змінити фінансову систему, пропонуючи нові шляхи для інвестицій, фінансової інклюзії та економічної автономії. Однак для того, щоб криптовалюти повністю реалізували свій потенціал, необхідно розвивати нормативно-правову базу, вирішувати проблеми волатильності та пом'якшувати проблеми сталого розвитку. Місце криптовалют у майбутній світовій економіці залежатиме від

того, як будуть вирішуватися ці виклики, і як уряди, бізнес та приватні особи об’єднаються, щоб використати трансформаційну силу цифрових активів.

Ключові слова: криптовалюти; цифрові активи; біткойн; блокчейн, майнінг; волатильність; токен.

Список використаних джерел

1. Румик І., Ковальчук Ю. Управління фінансами та процесами з використанням криптовалютних технологій. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 2(74). С. 11-21. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-11-21

2. Дребот Н. П., Семеген І.Б. Місце і роль криптовалюти у світовій економіці. Економіка та управління національним господарством. 2018. Випуск 2 (130). С. 36-39.

3. Савченко М.В., Короленко В.О., Порошина О.В. Сучасний стан криптовалюти на глобальній економічній арені та її перспективи розвитку в Україні та світі. Економіка і організація управління. 2019. №4. (36). С. 48-57.

4. Олійник А.А., Денкова І.М. Криптовалюти як новий інструмент на міжнародних фінансових ринках: можливості та виклики для глобальної економіки. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №56. С. 6.

5. Пилипченко О.І. Використання методів технічного аналізу для прогнозування ринку криптовалют / О. І. Пилипченко, В. З. Кузьмінський, О. Г. Чумаченко. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. № 4(64). С. 28-35. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-28-35

Фінансування суб'єктів малого підприємництва: джерела, проблеми та напрями оптимізації

Алла Михайлюк,
магістрантка кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mykhailiukam@krok.edu.ua
Володимир Кузьмінський,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VolodimirKZ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7069-0057

В умовах сучасних економічних викликів розвиток малого бізнесу стикається з безліччю перешкод. Серед них: політична нестабільність, інфляція, девальвація, корупція та нестабільне бізнес-середовище.

Вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року завдало великої шкоди українській економіці. Тільки прямі збитки від війни станом на початок грудня 2023 року за мінімальними оцінками оцінюються у $135,9 млрд [1, с. 239].

Результатом є нерівномірний та хаотичний розвиток малих підприємств, що підриває їхню здатність виконувати економічні функції, покладені на них суспільством. Незважаючи на свій потенціал, малий бізнес в Україні робить мінімальний внесок в економічне зростання, а тенденції його розвитку залишаються невтішними. За останній період кількість малих підприємств скоротилася більш, ніж на 17%, при цьому помітно зменшилася кількість найманих працівників і суттєво скоротилася кількість фізичних осіб-підприємців. Таке скорочення значною мірою пов'язане з поганим фінансовим станом цих підприємств.

Сучасний і майбутній економічний розвиток України суттєво залежать від можливостей фінансового забезпечення підприємств, реалізації інвестиційних проєктів на інноваційній основі поряд із звичайною фінансово-господарською діяльністю існуючих підприємств, на які впливають наслідки кризових явищ, зумовлених військовими діями [2].

Однією з основних причин фінансової нестабільності малих підприємств є обмежений доступ до капіталу. Насамперед, вони все ще стикаються зі значними фінансовими труднощами. Хоча малий бізнес залишається важливою частиною економіки, системні проблеми, такі як високі податки, обтяжливі реєстраційні процедури та обмежувальні умови кредитування, стримують його зростання.

Самофінансування є переважною формою фінансування для малих підприємств в Україні, на яку припадає 71% капітальних інвестицій. Однак, приватна структура власності багатьох малих підприємств, які часто характеризуються одноосібною формою власності, обмежує доступ до значних фінансових ресурсів. Таким підприємствам зазвичай бракує ефекту масштабу, необхідного для впровадження високовартісних або високотехнологічних

інновацій. Незважаючи на значну залежність від власних коштів, малий бізнес продовжує стикатися зі значним дефіцитом фінансування.

Банківське кредитування є одним з основних зовнішніх джерел фінансування, але воно пов'язане з багатьма перешкодами. Малим підприємствам часто важко отримати кредити через високі відсоткові ставки, які є наслідком підвищених ризиків порівняно з великими підприємствами. Крім того, вимоги до застави є надто високими для багатьох малих підприємств, які не мають достатніх активів для забезпечення кредитів. У результаті лише невеликий відсоток підприємств навіть розглядає можливість отримання кредитів, незважаючи на нагальну потребу у зовнішньому фінансуванні. Більше того, відсутність довгострокового кредитування ще більше обмежує можливості малого бізнесу стратегічно планувати своє зростання, оскільки короткострокові кредити зазвичай використовуються для фінансування операцій з коротким циклом обороту [3].

Банки, часто не бажаючи брати на себе довгострокові ризики, надають малим підприємствам обмежену підтримку, особливо тим, що працюють у нестабільних секторах, таких як сільське господарство та промисловість.

Розглянемо джерела фінансування суб'єктів малого підприємництва. Пірингове кредитування дає можливість малому бізнесу отримати кошти безпосередньо від індивідуальних інвесторів через онлайн-платформи. Ця форма фінансування оминає традиційних фінансових посередників, таких як банки, пропонуючи нижчі відсоткові ставки та швидший процес прийняття рішень. Гнучкість платформ пірингового кредитування також робить їх більш доступними для власників малого бізнесу, яким не вистачає застави для отримання традиційних кредитів. Однак, ці платформи все ще залишаються відносно недорозвиненими в Україні, незважаючи на їхній потенціал для подолання розриву у фінансуванні малих підприємств.

Венчурний капітал надає фінансування в обмін на частку в бізнесі, що дозволяє підприємцям отримати значні інвестиції без необхідності застави. На відміну від банківських кредитів, венчурний капітал надається на безповоротній основі, а інвестори зазвичай очікують повернення коштів у вигляді прибутку від інновацій. Однак, венчурний капітал часто є високоризикованою інвестицією, оскільки він, як правило, спрямований на неперевірені та нові технології або бізнес-моделі. Ця форма фінансування використовується переважно у високотехнологічних галузях, і хоча вона пропонує суттєві переваги з точки зору безповоротного фінансування, вона не є широко доступною для всіх малих підприємств, особливо тих, що не належать до технологічного сектору.

Краудфандингові платформи дозволяють підприємствам залучати капітал шляхом отримання невеликих внесків від великої кількості людей. На відміну від венчурного капіталу, який зосереджується на стадії після реалізації ідеї, краудфандинг може допомогти фінансувати проекти ще до того, як вони будуть повністю розроблені. Окрім фінансової підтримки, краудфандинг також може забезпечити ранній маркетинг та впізнаваність бізнесу. Однак, в той час як ця концепція набула популярності в усьому світі, в Україні вона залишається

явищем, що тільки зароджується, оскільки більшість краудфандингових проектів мають соціальний або некомерційний характер, а не бізнес-орієнтовані [4].

Програми таких організацій, як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), надають фінансову підтримку, гранти та експертні консультації. Однак отримання коштів від цих організацій часто є тривалим і складним процесом, що вимагає від бізнесу відповідності суворим критеріям прийнятності та демонстрації потенціалу для зростання і міжнародного впливу. Незважаючи на труднощі, міжнародне фінансування пропонує малому бізнесу вигідні умови, включаючи низькі відсоткові ставки та можливість участі у прибутках.

Існуючі проблеми у фінансуванні малого бізнесу в Україні потребують комплексного підходу до оптимізації. Це має включати вдосконалення інфраструктури внутрішнього фінансово-кредитного ринку, стимулювання розвитку венчурного фінансування та розширення співпраці з міжнародними організаціями. Необхідні законодавчі реформи для забезпечення більшої прозорості та безпеки для підприємців, які прагнуть отримати доступ до додаткового фінансування [5]. Зміцнення фінансової бази для малого бізнесу має важливе значення для створення більш динамічної та стійкої підприємницької екосистеми, що, в свою чергу, сприятиме більш широкому економічному розвитку України.

Ключові слова: малий бізнес; економічний розвиток; капітал; самофінансування; піринговe кредитування; краудфандинг; фінансування.

Список використаних джерел

1. Економіка відновлення : підручник / за заг. ред. В. І. Грушка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 286 с.

2. Румик І., Пилипенко О. (2022). Фінансове забезпечення підприємств: можливості використання когнітивного моделювання. Вчені записки Університету «КРОК», 2(66), 44-52. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-44-52

3. Носань Н.С., Мартінович В.Г. Альтернативні форми фінансування суб'єктів малого підприємництва: перспективи використання в Україні. 2020. Економіка та суспільство. Випуск №21. С. 71-78.

4. Ломачинська І.А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2012. Т.17. Вип.3-4. С. 37-43.

5. Середа А.М. Джерела та проблеми фінансування малого бізнесу в Україні. 2019 с. 4.

Стан та тенденції українського ринку страхування життя

Віталій Березюк,
Phd в економіці, викладач кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BereziukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9746-7656

Зростання популярності страхування життя дозволяє знижувати соціальну напругу та зменшувати навантаження на державний бюджет. Накопичені страхові фонди, частина яких може бути використана для інвестицій, сприяють стабілізації фінансової ситуації та економічному розвитку України. Страхування життя посідає центральне місце серед видів страхування, маючи значний соціально-політичний вплив. У більшості промислово розвинених країн це перевірений та популярний засіб для забезпечення індивідуального добробуту на пенсії, а також фінансового захисту сімей у разі втрати годувальника.

Оцінка поточного стану ринку страхування життя в Україні свідчить, що він все ще недостатньо розвинений, щоб повноцінно виконувати свої функції в умовах євроінтеграційних процесів. Сьогодні в Україні застраховані лише 5-7% населення, тоді як у Європі цей показник сягає близько 85%, а в США – 80%. У розвинених країнах окремі громадяни часто мають кілька страхових полісів на різні терміни в різних компаніях. Витрати на страхування життя на одну особу в Україні становлять лише від 1,5 до 2 доларів. Для порівняння, у сусідній Польщі цей показник дорівнює 102 доларам, в Угорщині – 148 доларів, у Німеччині – 1042 долари, в США – 1750 доларів, а у Великій Британії сягає 3300 доларів [1].

Загальна тенденція останніх років показує помітне скорочення кількості компаній, що надають страхові послуги як у секторі non-Life, так і Life. Сфера страхування життя має значно меншу кількість підприємств і демонструє більш різке падіння у відсотковому вираженні. Ця динаміка свідчить про негативні економічні процеси, через які населення виявляє низький інтерес до страхування, особливо до страхування життя, яке залишається непопулярною практикою. Щодо структури видів страхування, найбільш поширеними залишаються: КАСКО, ОСАЦВ, добровільне медичне страхування, Зелена карта та накопичувальне страхування життя [2].

Аналізуючи структуру валових страхових премій у сфері страхування життя в Україні за 2022 рік, варто відзначити, що основну частку становить накопичувальне страхування життя (72,45%). Воно дає можливість застрахованим особам накопичувати кошти на майбутнє та отримувати виплати після досягнення певного віку або закінчення строку дії договору. Інші види страхування життя також займають помітну частку (23,06%), що свідчить про різноманітність продуктів на цьому ринку. На ринку страхування життя в Україні відбувається адаптація страхових продуктів, зокрема, робиться акцент на гарантованому доході, а не на потенційному зростанні ринку. Однак, розвиток цього сектору стримується низьким рівнем доходів і недостатньою обізнаністю

населення. Однією з проблем є відсутність механізму гарантії страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя, що підриває довіру до цього виду послуг. Крім того, процес виходу страховиків з ринку не завжди забезпечує захист прав споживачів страхових послуг [2].

З лютого 2022 року страховий ринок поступово адаптувався до реалій війни. Страхові компанії починають пропонувати, хоча й у вкрай обмеженому форматі, покриття воєнних ризиків, включаючи їх в перелік подій в страхуванні від нещасних випадків. Деякі страхові компанії доповнюють умови полісів подіями – тимчасова втрата працездатності, інвалідність страхувальника внаслідок нещасного випадку на території проведення бойових дій. У найближчій перспективі – розробка та удосконалення існуючих умов страхових договорів з «вторинних» наслідків війни (спрацювання мін та інших боєприпасів) в страхуванні майна та населення від нещасних випадків.

Разом з цим варто, зазначити, що станом на середину 2024 року, загальна ситуація значною мірою стабілізувалася. У 1 кварталі 2024 року обсяги валових страхових платежів зросли до 11,7 млрд грн, що є значним досягненням. Зокрема страхування життя продемонструвало зростання на 18% (до 1,3 млрд грн). При цьому, загальна кількість компаній, що здійснює діяльність у сфері страхування життя скоротилась ще на одну, у порівнянні з попереднім роком, що є негативним сигналом [3].

Сьогодні важливим завданням є надання, з боку держави, певних економічних, податкових преференцій в довгостроковому страхуванні життя. Зацікавленість населення в укладанні договорів накопичувального страхування життя має стимулюватися і страховими компаніями за рахунок збільшення рівня прибутковості. Оцінюючи привабливість страхування життя, потенційні страхувальники порівнюють його рівень прибутковості за полісами з прибутковістю за альтернативними варіантами інвестування, наприклад, банківськими депозитними накопиченнями або інвестиційними фондами, і обирають, як правило, не на користь страхування. Важливим у налагодженні страхування життя і його реформування являється узгодження національного законодавства та європейських стандартів, щодо державного регулювання ринку страхування [4; 5].

Іншим важливим аспектом є ретельний моніторинг інвестиційного портфеля. Постійне відстеження його структури дозволяє уникнути ризику знецінення активів та своєчасно коригувати розподіл коштів для збереження їхньої вартості та забезпечення стабільного доходу. Ефективне управління портфелем дає змогу страховим компаніям підтримувати фінансову стабільність та забезпечувати виконання зобов'язань перед клієнтами.

Крім того, страховики мають бути готові оперативно реагувати на коливання процентних ставок і зміну дохідності інвестицій. Така гнучкість дозволяє мінімізувати ризики та адаптувати стратегію до економічних змін, зберігаючи конкурентні переваги та забезпечуючи стабільні виплати застрахованим особам.

Ключові слова: страхування життя; страхові послуги; ринок; страхові компанії; моніторинг.

Список використаних джерел

1. Статистика страхового ринку України. URL: https://forinsurer.com/stat

2. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до Європейського Союзу. URL: https://www.nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-rynku-u/

3. Страховий ринок України. Підсумки 2023 року. URL: https://insa.com.ua/blog/strahovyj-rynok-ukrayiny-pidsumky-2023-roku/

4. Ширінян Л.В. Нова методика визначення конкурентної позиції компанії зі страхування життя на ринку страхування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». Острог: Вид-во НаУОА, березень 2024. № 32(60). С. 115-120.

5. Житар М. (2024). Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, 61. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-24

Штучний інтелект та роздрібний інвестор на фондовому ринку: новітній вимір

Сергій Зємцов,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZiemtsovSB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2253-501X

На сучасному етапі спостерігається експоненційне зростання застосувань штучного інтелекту (ШІ) в інвестиційній галузі, відкриваючи нові можливості для оптимізації та управління ризиками. Активне впровадження штучного інтелекту (ШІ) трансформує сучасний інвестиційний ландшафт, підвищуючи ефективність аналізу і прийняття рішень, відкриваючи нові горизонти для фінансової галузі загалом.

До прикладу, провідні фінансові інституції, такі як JPMorgan та Voya Investment Management, активно застосовують ШІ для удосконалення інвестиційних процесів [1]. Також JPMorgan розробила генеративний ШІ-інструмент під назвою «Moneyball», що є частиною платформи управління портфелем «Spectrum», що аналізує дії портфельних менеджерів і надає рекомендації, спрямовані на уникнення упереджених рішень, таких як передчасний продаж акцій з високою ефективністю. Цей інструмент, що працює на основі залучення значного масиву даних, зібраних за останні 40 років, дуже допомагає вдосконалювати процес прийняття рішень. Компанія Voya Investment Management впровадила віртуального аналітика, який доповнює людські дослідження, виявляючи потенційні ризики в портфелях. Такий підхід підвищує точність і надає цінні сигнали управління активами.

Інституційні інвестори, такі як Goldman Sachs Asset Management, використовують генеративні моделі штучного інтелекту для систематичного інвестування, що значно посилює їхні конкурентні переваги. Як зазначено в нещодавньому аналізі компанії Goldman Sachs, нові великі мовні моделі відкривають можливість ефективного аналізу неструктурованих даних, наприклад, контексту фінансових новин чи висловлювань керівництва компаній під час конференц-дзвінків щодо фінансових результатів з метою генерування унікальних інвестиційних сигналів [2]. Нові інструменти, такі як ETF від Qraft Technologies, демонструють, як ШІ може пояснювати свої рішення, наприклад, обґрунтовуючи вибір певних секторів чи компаній.

Водночас, саме завдяки використанню ШІ спостерігається значна демократизація інвестицій у тому числі й на фондовому ринку [3], оскільки відбувається зростання можливостей для діяльності роздрібного інвестора, у тому числі в напрямі оптимізації управління інвестиційним портфелем. Адже завдяки залученню ШІ до автоматизованої оптимізації розподілу активів, зростає можливість більш обґрунтованого прийняття рішень по їх диверсифікації; розширюється доступ до інвестиційних напрямків, в яких більшою мірою

спостерігалась перевага інституційних інвесторів [4].

Дійсно, технологічні переваги дозволяють інституційним інвесторам утримувати значну перевагу на ринку в порівнянні з можливостями роздрібних інвесторів. Адже інституційні інвестори мають доступ до більш потужної обчислювальної інфраструктури, що, у свою чергу, дозволяє їм тренувати моделі на основі долучення величезних обсягів даних. Ці інструменти не лише підвищують продуктивність, але й дозволяють автоматизувати складні завдання, зокрема, генерувати стратегії за допомогою коду, створеного на основі текстового опису тощо. Ресурси, доступ до інфраструктури, а також використання передових моделей дозволяють їм швидше і точніше реагувати на ринкові сигнали.

Слід заначити, що фондові ринки досить часто переживають періоди так званих «цінових збурень». Тут важливим є те, щоб окремі інвестори, переглядаючи не досить добрі для них новини, пов'язані зі зниженням цін на акції чи інші фондові інструменти, залишалися стійкими [5, с. 13].

Роздрібні інвестори залишаються вразливими до багатьох ризиків, зокрема непрозорості алгоритмів і нерівномірного доступу до технологій, що поглиблює існуючі ринкові диспропорції. Адже, поруч з активним використанням потенціалу алгоритмічних агентів в торгівлі на фондовому ринку, роздрібні інвестори зазвичай не мають необхідних комплексних технічних знань для розуміння та оцінки роботи сучасних моделей ШІ. Це створює серйозну перешкоду для здатності перевіряти і приймати обґрунтовані інвестиційні рішення. Крім того, хибна реклама та перебільшені заяви щодо можливостей і ефективності ШІ можуть вводити в оману, стимулюючи до прийняття ризикованих рішень. Особливо небезпечним є те, що такі системи нерідко використовуються для маніпулятивного маркетингу, спрямованого на експлуатацію поведінкових моделей інвесторів для максимізації прибутку постачальників послуг.

Ще одним важливим викликом є ризик дискримінації через використання упереджених алгоритмів, які можуть генерувати нерівні умови, наприклад, у вигляді помилкових оцінок чи інвестиційних рекомендацій, заснованих на хибних або неповних даних. Окрім цього, надмірна залежність від інструментів ШІ поступово призводить до втрати інвесторами автономності у прийнятті рішень, які дедалі більше покладаються на рекомендації алгоритмів.

Торгові інтерфейси на основі штучного інтелекту сприяють посиленню структурних недоліків фінансових ринків, стимулюючи «ефекти гейміфікації у трейтингу» [6, с. 15] в поведінці роздрібного інвестора, що призводить до надмірної активності в торгівлі й стимулює спекулятивну поведінку без належного врахування ризиків. Отже, попри потенціал гейміфікації у спрощенні доступу до ринків, її безконтрольне застосування супроводжується значними ризиками для їх фінансової стабільності.

З огляду на вищезазначені виклики, необхідно впроваджувати більш комплексні заходи для мінімізації ризиків і забезпечення сталого розвитку галузі. Одним із ключових кроків має стати підвищення прозорості та зрозумілості систем ШІ, що сприятиме більш глибокому розумінню їх функціонування

з боку інвесторів. Не менш важливим є посилення нормативного нагляду, спрямованого на попередження таких негативних явищ, як хибна реклама та хижацькі практики. Крім того, необхідно запроваджувати освітні програми для інвесторів, які дозволять усунути прогалини в знаннях і підвищити рівень їхньої обізнаності про можливості та ризики використання ШІ. Лише за таких умов інновації штучного інтелекту можуть інтегруватися у фінансову сферу без шкоди для інвесторів та ринку. Впровадження цих заходів дозволить створити більш прозоре, справедливе та ефективне середовище для роботи роздрібних інвесторів у цифровій економіці, забезпечивши водночас відповідальний розвиток технологій ШІ в інвестиційній сфері.

Штучний інтелект (ШІ) наразі демонструє вражаючі можливості у кількісному аналізі та виявленні статистичних закономірностей, які залишаються поза увагою людського ока. Це відкриває значні перспективи для подальшого розвитку фундаментального аналізу. Водночас ШІ навряд чи зможе повністю замінити людську інтуїцію та аналітичну проникливість. Нові покоління роздрібних інвесторів, які свій професійний потенціал формували у цифрову епоху, мають природну схильність до використання інвестиційних стратегій, заснованих на аналітиці даних. Однак, інформаційна перенасиченість стає серйозною перешкодою для ефективного аналізу. Ймовірно, майбутнє інвестицій полягатиме у поєднанні кількісного аналізу, що базується на ШІ, із якісною оцінкою, яку забезпечують люди.

Таким чином, основоположні принципи інвестування залишаться незмінними, а ШІ стане інструментом, що посилює аналітичні можливості, але не підміняє людське судження. Це поєднання технологій і людського досвіду створить гармонійну основу для подальшого розвитку інвестиційних практик.

Ключові слова: штучний інтелект; інвестиційна галузь; роздрібний інвестор; фондовий ринок; ризики; торгові інтерфейси; цифрова епоха.

Список використаних джерел

1. Schmitt W., & Masters B. (2024). AI is promoted from back-office duties to investment decisions. URL: https://www.ft.com/content/3d82ea9f-f040-47aa-9b9d-0be9decdbb14

2. How generative AI tools are changing systematic investing. (2023). URL: https://www.goldmansachs.com/insights/articles/how-generative-ai-tools-are-changing-systematic-investing

3. Montes, G.A., & Goertzel, B. (2019). Distributed, decentralized, and democratized artificial intelligence. Technological Forecasting and Social Change, 141, 354-358. DOI: http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2018.11.010

4. Jangra, G., Irfan, M., Jangra, M., & Verma, C. (2024) Artificial Intelligence Approach to Portfolio Management: Enhancing Decision-Making, Efficiency, and Alpha Generation. Issues of Sustainability in AI and New-Age Thematic Investing. DOI: https://doi.org/10.4018/979-8-3693-3282-5.ch004

5. Румик, І., & Зємцов, С. (2024). Економічні засади прийняття рішень роздрібними інвесторами на фондовому ринку. Вчені записки Університету «КРОК», 3(75), 11-20. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-11-20

6. Chapkovski, P., Khapko, M., & Zoican, M. (2023). Trading Gamification and Investor Behavior. Swedish House of Finance Research, 21-25. DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3971868

Міжнародні форсайт-мережі як інструмент для посилення стратегічного потенціалу України

Михайло Таран,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: taranma@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-8581-6414

У 2019 році президентка Європейської комісії доручила включити стратегічний форсайт у процес формування політики Європейського Союзу для покращення політики та регулювання в Європейському Союзі. Відповідно була сформована ініціатива *EU-wide Foresight Network*, спрямована на об'єднання зусиль регіональних та місцевих органів влади в Європейському Союзі для спільного використання стратегічного форсайту [1].

Мережа має на меті зміцнити можливості регіонів у передбаченні та підготовці до майбутніх викликів, сприяти обміну знаннями та досвідом, а також підтримувати стійке та інноваційне зростання у всіх куточках ЄС. Мережа передбачає призначення кожною державою-членом «міністра майбутнього» для неофіційних зустрічей з обговорення ключових питань, актуальних для майбутнього Європи. Робота «Міністрів майбутнього» підтримується мережею високопосадовців національних адміністрацій, які співпрацюють в тематичних робочих групах.

EU-wide Foresight Network співпрацює з низкою європейських та міжнародних організацій, таких як ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку). Також підтримку надає Європейський Комітет регіонів (CoR), який допомагає координувати зусилля між регіонами та сприяти інтеграції форсайту на різних рівнях управління.

European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS) є міжінституційною мережею Європейського Союзу, яка займається стратегічним форсайтом і аналітикою для підтримки довгострокового планування та ухвалення рішень на рівні ЄС. ESPAS об’єднує дев’ять інституцій ЄС, включаючи Європейську комісію, Європейський парламент та інші [2].

Вони спільно розробляють звіти, які аналізують глобальні тенденції та їх можливий вплив на політику ЄС.

Також унікальним кейсом є *«Dialogues on the Future»*, ініціатива публічних обговорень від Національного офісу форсайту та стратегії Іспанії для вивчення майбутніх викликів та можливостей, що стоять перед регіонами та містами. Наприклад, у проєкті брали участь такі міста, як Барселона, Севілья, Аліканте, Більбао та багато інших, що дозволило врахувати місцеві перспективи та залучити широку громадськість до обговорення майбутніх планів. Важливо, що учасниками проєкту були також високопосадовці Європейського Союзу, а також голови держав та члени урядів країн ЄС. Ідеї, висловлені під час цього проекту, були включені до порядку денного європейських інституцій і використовувалися

для формування державної політики уряду Іспанії.

Такі проєкти визначають нові підходи взаємодії на європейському рівні між місцевими, національними та регіональними гравцями [3].

Отже, міжнародний досвід показує, що системний підхід до форсайту із залученням міжнародних партнерів може значно підвищити ефективність стратегічного планування в Україні. Україні важливо інтегруватися в існуючі міжнародні мережі та ініціативи, як-от *EU-wide Foresight Network* та співпраця з організаціями на кшталт ОЕСР. Це дозволить використовувати передові підходи до стратегічного прогнозування, а також адаптувати найкращі міжнародні практики до українських реалій.

Ключовим елементом для України є координація з іншими європейськими країнами в контексті євроінтеграційних процесів, зокрема через обмін досвідом у сферах стратегічного планування, прогнозування соціально-економічних та політичних викликів. Важливо, щоб Україна брала активну участь у міжнародних дискусіях та ініціативах, що дозволить враховувати глобальні тренди при формуванні національної політики. Загалом, інтеграція в міжнародні форсайт-мережі допоможе Україні не лише посилити свій інституційний потенціал, але й забезпечити стійкий розвиток у відповідності до європейських стандартів.

Ключові слова: форсайт; стратегічне планування; міжнародні мережі; довгострокове прогнозування; євроінтеграція; публічна політика; інституційний потенціал.

Список використаних джерел

1. Strategic foresight. (2023). European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight_en

2. ESPAS – at the heart of EU foresight. (n.d.). The European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS). URL: https://espas.eu/

3. Diálogos sobre el future (2021). Oficina Nacional de Prospectiva y Estrategia del Gobierno de España. URL: https://futuros.gob.es/nuestro-trabajo/dialogos-sobre-el-futuro

Переваги використання методів дизайнерського мислення в бізнесі

Андрій Гойко,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoikoAI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-8240-0732
Науковий керівник:
Олеся Ананьєва,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyevao@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408

Сучасне бізнес-середовище характеризується швидкими змінами, конкуренцією та зростанням очікувань клієнтів. Підприємства змушені шукати сучасні та нові підходи до вирішення складних проблем. Дизайнерське мислення (Design Thinking) стає потужним інструментарієм, який дозволяє бізнесу краще розуміти потреби клієнтів, створювати інноваційні рішення та швидко адаптуватись до викликів ринку. Завдяки інтеграції практичних і творчих методів, таких як: спостереження, уявлення, створення, цей підхід забезпечує ефективність і гнучкість та сприяє покращенню бізнес-процесів, продуктів та послуг. Впровадження дизайнерського мислення допомагає підприємствам бути конкурентоспроможними, інноваційними та досягати довгострокового успіху.

Дизайнерське мислення (Design Thinking) є методологією вирішення складних проблем, що підкреслює емпатію, співпрацю, генерацію ідей, прототипування та тестування. Вона фокусується на розумінні потреб кінцевих споживачів та зацікавлених сторін, і має на меті створення інноваційних рішень завдяки залученню різних точок зору. Концепція дизайнерського мислення базується на застосуванні таких методів:

1. Спостереження. Це метод збору та синтезу даних й інформації через безпосереднє спостереження за поведінкою людей в реальному середовищі. Як користувачі взаємодіють з продуктом чи послугою, які емоції при цьому переживають. Важливо слухати, що люди говорять, що вони роблять, які сформовано звички, які можуть бути невисловлені потреби.

2.Уявлення (генерування ідей). Це метод творчого генерування нових ідей та концепцій для вирішення складних проблем чи створення інноваційних рішень. Він сприяє розвитку творчого потенціалу команди проєкту, забезпечує генерацію варіантів, що в подальшому можуть стати основою нових сервісів, досвіду чи продуктів. Даний метод є центральним в методології дизайнерського мислення. Він включає Мозковий штурм (brainstorming) та інші методи генерації ідей. Метод характеризується відкритістю до різних підходів, створенням варіативних рішень для виявлення проблем або можливостей, застосуванням нестандартних або інноваційних шляхів вирішення.

3. Створення (прототипування). Цей метод фокусується на перетворенні

ідей на реальні прототипи або продукти. Він дуже важливий для підприємств, оскільки дозволяє з концепції і теоретичних рішень створювати фізичні або цифрові об'єкти, які можуть бути протестовані та оптимізовані до виведення на ринок. Метод включає окрім розробки продукту (рішення) подальше тестування, отримання зворотнього зв'язку та вдосконалення. Цей метод дозволяє втілювати ідеї, які виникли на етапі уявлення і спостереження у реальні прототипи або пілотні версії послуг чи продуктів. Цей метод є критично важливим, бо дозволяє абстрактні концепції переводити у практичні рішення, що втілюються в бізнес процесах або на ринку [1].

Дослідження свідчать про значні переваги для бізнесу від використання методів дизайнерського мислення. Серед відомих світових компаній, які активно використовують методи дизайнерського мислення слід віднести Apple. Починаючи з розробки першої миші Apple в 1980 році до сучасних iPhone та iPad компанія використовує стратегії проєктування, орієнтовані на людину. В основі роботи Apple лежить прагнення до простоти, зручності та елегантності, на яке сильно впливає дизайнерське мислення. Ця філософія не лише формує дизайн продукту, але й поширюється на програмні інтерфейси та загальний досвід обслуговування, демонструючи, наскільки глибинні принципи дизайну пронизують дух компанії [2].

В аерокосмічному гіганті Boeing команда з удосконалення процесів використовує підхід під назвою «сім шляхів», який передбачає визначення принаймні семи варіантів під час мозкового штурму можливих рішень. Мета дивергентного мислення полягає в тому, щоб вийти за рамки простих відповідей і знайти варіанти, які можуть бути справді інноваційними [3].

Керівництво компанії IBM Global Business Services заявило для преси, що для них більше немає різниці між бізнес-стратегією та дизайном взаємодії з користувачами. В листопаді 2013 року було інвестовано біля 100 мільйонів доларів та створено дизайнерську студію в Остіні (Техас), завданням якої було модернізувати корпоративне програмне забезпечення для сучасних користувачів [4].

Серед українських компаній, які стрімко розвиваються та використовують методи дизайнерського мислення слід відмітити Rozetka. Слоган компанії «Щоразу що треба» фокусується на отримання задоволення покупцями від кожної покупки [5].

Компанія Нова Пошта є найбільшим сервісом експрес-доставки України. Це гарний приклад використання основних методів дизайнерського мислення в бізнесі. Спостерігаючи за поведінкою своїх клієнтів у відділеннях, вивчаючи їх запити і потреби, компанія Нова Пошта постійно оптимізує свої послуги та продукти. Впровадження новітніх технологій для поліпшення логістики та взаємодії зі споживачами, створення мобільного додатку та онлайн-сервісів значно підвищило рівень зручності для клієнтів. З'явилась концепція відділень самообслуговування, що значно економить час людям [6].

Методи дизайн- мислення надають суттєві переваги як для західних, так і

для вітчизняних компаній, забезпечуючи їх клієнтоорієнтовність, інноваційність та конкурентоспроможність.

Для західних компаній, таких як **Apple, Boeing,** і **IBM**, дизайнерське мислення стало основою створення інноваційних продуктів, покращення користувацького досвіду та оптимізації внутрішніх процесів. Ці компанії демонструють, як системний підхід до креативного вирішення проблем може забезпечити довготривалі успіхи на глобальному ринку. Вони активно застосовують такі методи, як спостереження, генерація ідей та прототипування, щоб залишатися лідерами у своїх галузях.

Українські компанії, такі як **Rozetka** та **Нова Пошта**, також впроваджують дизайнерське мислення для адаптації до ринкових змін та підвищення задоволеності клієнтів. Вони використовують методи аналізу поведінки користувачів, оптимізації сервісів та створення нових платформ для зручності клієнтів. Це допомагає їм зміцнювати позиції на ринку навіть у складних умовах.

Отже, основними перевагами використання методів дизайнерського мислення в бізнесі є: глибоке розуміння клієнтів, виявлення реальних потреб та болючих точок завдяки спостереженням; генерація інновацій через створення нестандартних рішень, що допомагають вигідно виділятись серед конкурентів; адаптивність до змін через швидке реагування на запити клієнтів та ринкові умови; зменшення ризиків, через перевірку життєздатності ідей на етапі прототипування та тестування; покращення клієнтського досвіду завдяки створенню послуг і продуктів , що максимально відповідають очікуванням користувачів; економія ресурсів через уникнення витрат на розробку нерелевантних продуктів завдяки тестуванню; ефективна співпраця завдяки залученню до команди проєкту людей з різним досвідом для розробки більш комплексних ідей; прискорення виходу на ринок через ітеративний підхід, який дозволяє оперативно виводити доопрацьовані рішення; розвиток творчого потенціалу, через можливість команд мислити ширше поза межами стандартних підходів; формування конкурентних переваг через використання інновацій, що підсилюють позиції підприємства на ринку.

Однією з переваг дизайнерського мислення при вирішенні складних проблем є цілісний підхід, який допомагає команді проєкту вийти за межі окремих питань і враховувати ширшу систему, в якій існує проблема. Це дозволяє виявити першопричини, а не лише лікувати симптоми. На думку науковця доктора Майкла Г.Лакса однією з найпотужніших рис дизайн-мислення є його акцент на тому, щоб спочатку правильно визначити проблеми, які потрібно вирішити [1].

Таким чином, дизайнерське мислення є універсальним інструментом для створення інновацій та підвищення ефективності бізнесу. Воно сприяє не лише вирішенню існуючих проблем, але й виявленню нових можливостей, забезпечуючи сталий розвиток компаній незалежно від їхнього розміру чи географії.

Ключові слова: дизайнерське мислення; креативність; клієнтоцентричність; бізнес; економіка; ринкові зміни; адаптація.

Список використаних джерел

1. Luchs M., Swan S., Griffin A. Design Thinking: New Product Development Essentials from PDMA. Wiley, 2015. 464 p

2. Rescript Consultancy. Design thinking at Apple: A journey of innovation, resilience, and user-centric mastery [Електронний ресурс]. –Доступ через: URL:https://rescriptconsultancy.com/design-thinking-at-apple-a-journey-of-innovation-resilience-and-user-centric-mastery// (дата звернення: 22.11.2024).

3. Kolko, Jon. The right way to lead design thinking [Електронний ресурс] / Jon Kolko // Harvard Business Review. – Березень 2019. – Доступ через: URL: https://hbr.org/2019/03/the-right-way-to-lead-design-thinking (дата звернення: 22.11.2024).

4. Brown, Tim. Design thinking comes of age [Електронний ресурс] / Tim Brown // Harvard Business Review. – Вересень 2015. – Доступ через: URL: https://hbr.org/2015/09/design-thinking-comes-of-age (дата звернення: 22.11.2024).

5. Finance.ua. Rozetka: Як з маленької компанії з продажу IT-товарів виріс найбільший онлайн-ритейлер України [Електронний ресурс] // Finance.ua. – Доступ через: URL: https://new.finance.ua/ua/30-rokiv-nezalezhnosti/rozetka (дата звернення: 22.11.2024).

6. Finance.ua. Nova Poshta: Як компанія зробила революцію в доставці в Україні [Електронний ресурс] // Finance.ua. – Доступ через: URL: https://new.finance.ua/ua/30-rokiv-nezalezhnosti/nova-poshta (дата звернення 22.11.2024)

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Корекція РДУГ у підприємців в Україні

Вікторія Острова,
к.п.н., доцентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ostrovav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942
Анастасія Загороднюк,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: zahorodniukay@krok.edu.ua

Розлад дефіциту уваги та гіперактивності (РДУГ) – це сучасний термін на позначення специфічного розладу розвитку, який спостерігається як у дітей, так і у дорослих. Він характеризується дефіцитами в гальмуванні поведінки, стійкості уваги та стійкості до відволікань, регуляції рівня активності відповідно до вимог ситуації (гіперактивність та непосидючість) [3].

Люди зі РДУГ відповідно до консенсусної заяви Світової Федерації РДУГ мають такі відмінності в будові мозку, порівняно з нейротиповими людьми:

• дещо менша за розмірами префронтальна кора, базальні ганглії, задня нижня частина черв'ячка мозочка – всі вони грають важливу роль у фокусуванні та увазі;

• менша кількість сірої речовини у хвостатому ядрі – області мозку, яка інтегрує інформацію з різних його частин і підтримує когнітивні функції, в тому числі і пам'ять;

• різниця в білій речовині – у валику мозолистого тіла – можливі проблеми зі зв'язком між півкулями в областях, які беруть участь в роботі уваги та сприйняття [7];

• є відомості про зменшене мигдалеподібне тіло та острівець та їх більш міцний зв'язок з nucleus accumbens (частиною системи дофамінової винагороди – те, що мотивує поведінку та дозволяє відчувати винагороду). Це свідчить про те, що та поведінка, яку обирають люди зі РДУГ, є більш чутливою до емоцій [5].

Ці нейровідмінності спричинюють не тільки специфічні складнощі у людей зі РДУГ, але і інші особливості. Наприклад, людям зі РДУГ скоріш за все доступне щось із цього: творчість, почуття гумору, імпульсивність, яка штовхає на ризик, і людина не боїться змін, швидкість реакцій (можуть моментально оцінити ситуацію та діяти по обставинах) [2]. Також згідно з дослідженням Майкла Фрімена, засновники бізнесів в 6 разів більше страждають від розладу дефіциту уваги, ніж інші люди в популяції [4]. Це формує специфічну необхідність психологічної підтримки при РДУГ та корекції РДУГ для підприємців, оскільки не дивлячись на те, що таким підприємцям може бути легше починати бізнес

та йти на ризик, втім, розлад може спричинювати складнощі в подальшому налагодженні процесів в бізнесі та налаштуванню систематичної діяльності.

Для людей зі РДУГ в Україні доступна медикаментозна корекція – поставити діагноз та виписати медикаментозне лікування може психіатр (часто на основі висновку клінічного психолога). Препарати поділяються на

• стимулятори (на основі Methylphenidate та Amphetamine) вважаються першою лінією лікування РДУГ, втім до 30% пацієнтів не реагують на них; вони стимулюють певні клітини в мозку виробляти більше норадреналіну разом з його будівельними блоками – дофою та дофаміном, яких як раз і не вистачає у людей зі РДУГ. Але точно невідомо, як саме вони полегшують симптоми розладу [6];

• і нестимулятори (атомоксетин, гуанфацин, вілаксазин та клонідин) – для тих, на кого не діють стимулятори, кому стимулятори є некорисними, а також їх призначають в комбінації зі стимуляторами для полегшення симптомів, на які стимулятори не діють. Частина з них є селективними інгібіторами зворотного захоплення норадреналіну, вони в теорії підвищують концетрацію норадреналіну та дофаміну в префронтальній корі. Інші діють, імітуючи ефекти норадреналіну в рецепторах префронтальної кори [6];

• також часто призначають антидепресант бупропіон (Wellbutrin), хоч він і не є офіційно затвердженим для корекції РДУГ [6].

В Україні можна знайти не всі ліки для медикації РДУГ. Вони призначаються за рецептом та не всі є доступними на ринку. Наприклад, на 2023-ій рік амфетаміни та похідні розглядаються як наркотичні речовини та не є затвердженими як ліки при РДУГ. Деякі дозволені ліки недоступні офіційно, тому люди звертаються до сірих каналів. Офіційно купити в Україні станом на 2023 можна Концерту (Concerta), Монсетин, Страттеру (Strattera) або Конатен, Клонідин, Гуафацин, Інтунів, турецький Arislow, Wellbutrin [1].

Також деяка суто фізіологічна регуляція може зробити багато для психоемоційного стану людей, в тому числі у сфері концентрації уваги:

• повноцінне харчування – з високим вмістом білку, здорових жирів та складних вуглеводів забезпечують високим рівнем енергії протягом дня, що допомагає зосередитись [2];

• фізичні вправи викликають зміни в мозку, які призводять до покращення концентрації. Збільшується нейротрофічний фактор головного мозку (BDNF), який відповідає за здатність до зібраності та зосередженості, за пам’ять [2];

• важливість сну. Люди зі РДУГ в середньому сплять від 8 до 10 годин на добу. Сон є ключовим фактором, коли людина намагається привести свій мозок в оптимальний стан, щоб зосередитись. Дослідження показують, що на процес мислення впливає навіть легке недосипання [2].

За дослідженнями також різні методи психотерапії дають від незначних, малих до помірних покращень симптоматики [7]. Також психотерапія допомагає із супутніми проблемами, які можуть бути спричинені РДУГ, що робить надзвичайно актуальним розробку комплексних програм корекції цього

специфічного розладу розвитку.

Ключові слова: РДУГ; розлад дефіциту уваги та гіперактивності; корекція РДУГ.

Список використаних джерел

1. Фармакологічне лікування РДУГ: стимулятори, нестимулятори та ін., Дзиґа переклад, 30.07.2023. URL (дата звернення: 2024)

2. Чейетт С., Фридман Г. Победа над СДВГ. Игровая методика для подростков и юных взрослых с синдромом дефицита внимания и гиперактивности: книга. Україна: Книжкова Майстерня, 2019, 192 с.

3. Barkley R. Fact Sheet: Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) Topics https://www.russellbarkley.org/factsheets/adhd-facts.pdf

4. Chapman J. Investors and entrepreneurs need to address the mental health crisis in startups. URL: https://techcrunch.com/2018/12/30/investors-and-entrepreneurs-need-to-address-the-mental-health-crisis-in-startup-culture/ (дата звернення: 2023)

5. Dr. K. (Alok Kanojia) Neuroscience of ADHD video from the "Healthy gamer" guide. URL: https://coaching.healthygamer.gg/guide/lessons/neuroscience-of-adhd (дата звернення: 2022)

6. Silver L., M.D. ADHD Medication Options: Stimulants, Non-stimulants & More, 2020, ADDitude. https://www.additudemag.com/adhd-medication-for-adults-and-children/ (дата звернення: 2024)

7. The World Federation of ADHD International Consensus Statement: 208 Evidence-based conclusions about the disorder Faraone S.V. ma ін. Neurosci Biobehav Rev. 2021 Sep;128:789-818. doi: 10.1016/j.neubiorev.2021.01.022.

Динаміка ціннісно-смислової сфери особистості в умовах кризи

Олена Білан,
студент магістратури спеціальності «Психологія»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: BilanOO@krok.edu.ua
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Ціннісно-смислова сфера особистості це складна психологічна структура, що включає систему життєвих орієнтацій, переконань, цінностей, смислів і мотивів, які визначають напрямок діяльності та поведінки людини в різноманітних життєвих ситуаціях, зокрема в умовах кризових змін.

Як показав аналіз фахової літератури, основними характеристиками ціннісно-смислової сфери є: цілісність, структурність, ієрархічність, взаємозумовленість системи і середовища, множинність опису [1; 2; 3; 4].

Вивчення процесу і умов формування ціннісних орієнтацій в умовах кризи дозволяє запобігти багатьом психологічним особистісним проблемам. Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент. Тож мету нашого дослідження ми сформулювали так: вивчити динаміку ціннісно-смислової сфери особистості в умовах кризи та розробити рекомендацій щодо підтримки та корекції ціннісно-смислових орієнтирів для підвищення психологічної стійкості особистості [1; 2; 3; 4].

Результати нашого емпіричного дослідження чітко демонструють, що сім'я та соціальні зв'язки набули особливої значущості для респондентів у період кризи. До кризи лише 60% респондентів ставили сімейні цінності на перше місце, в той час як під час кризи ця кількість зросла до 90%, що відображає різке підвищення значення сімейної підтримки та близьких відносин у кризові моменти. Сім'я та близькі виступають у періоди кризи "емоційним оплотом".

Іншою важливою тенденцією в наших даних стало зростання значущості соціальних зв'язків у цілому. Під час кризи 76% респондентів назвали соціальні зв'язки важливою складовою свого життя, в порівнянні з 50% до кризи, що свідчить про збільшення на 26% в частині тих, хто надає соціальним взаємодіям особливого значення. Це дозволяє людям почувати себе менш ізольованими та самотніми, адже вони розуміють, що існують інші, які стикаються з подібними проблемами і готові поділитися своїм досвідом або надати моральну підтримку, і ці тенденції підтверджені іншими емпіричними дослідженнями в нашій країні [1; 2; 3; 4].

Результати нашого дослідження підкреслюють важливість сімейної гармонії, понад 90% респондентів, які назвали сім'ю пріоритетною цінністю, відзначили, що саме підтримка близьких допомагає їм зберігати стійкість та

знаходити сили для подолання труднощів. Наше дослідження чітко показує, що значення здоров'я як пріоритетної цінності значно зросло у респондентів під час кризи. На початку дослідження цінність здоров'я була важливою для 28 із 50 респондентів, що складало лише 56% від загальної кількості учасників. Було також з'ясовано, що розуміння феномену здоров'я поглибилося в бік від фізичного його аспекту у бік психоемоційного благополуччя. Серед тих, хто підкреслив здоров'я як основний пріоритет під час кризи, 65% респондентів вказали, що особливу увагу звертають на підтримку психічного здоров'я і боротьбу зі стресом.

Результати дослідження свідчать про те, що матеріальні цінності та професійне зростання, значно втратили свою значущість у кризові моменти. До кризи матеріальні цінності були важливими для 35 респондентів, що становить 70% вибірки, а професійне зростання вважали пріоритетним 40 осіб, тобто 80%. Під час кризи ці показники суттєво знизилися: матеріальні цінності залишилися пріоритетними лише для 25 осіб, що становить зниження на 20%, а важливість професійного зростання відзначили тільки 30 респондентів, що відображає зниження на 20% від початкового рівня. Ці дані свідчать про тенденцію до переосмислення цінностей, коли зовнішні досягнення поступаються місцем більш фундаментальним аспектам, як-от здоров'я та емоційне благополуччя.

Наше дослідження показало, що духовність та саморозвиток стали одними з найбільш трансформованих цінностей у структурі пріоритетів респондентів під час кризи. До початку кризи лише 20 з 50 респондентів, що становить 40%, вважали духовність важливим аспектом у своєму житті. Однак під час кризи цей показник зріс до 35 осіб, тобто до 70% вибірки.

Близько 60% тих респондентів, хто раніше не приділяв особливої уваги духовності, вказали, що під час кризи вони звернулися до духовних практик. Ці практики, такі як медитація, рефлексія або творчі заняття, не тільки сприяють розвитку гармонії, а й надають відчуття глибшого сенсу в повсякденному житті, допомагаючи людині краще зрозуміти себе.

На основі результатів дослідження можна запропонувати рекомендації, що стосуються розвитку програм підтримки духовного розвитку для широкого кола респондентів. Наприклад, організація групових медитацій, майстер-класів із саморефлексії або творчих воркшопів може стати ефективним підходом для задоволення зростаючого інтересу до внутрішнього розвитку.

Список використаних джерел

1. Журавльова, Л. П., Кротюк, К. А. Особливості ціннісно-смислової сфери військовослужбовців з різним досвідом участі в бойових діях. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (55). URL: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).03 (дата звернення: 01.11.2024).

2. Онищенко В. М. Трансформація особистості в процесі подолання життєвих криз. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Т. 1(56). С. 118-124. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v1/i56/20.pdf (дата

звернення: 02.11.2024).
3. Максим О. В., Рябовол Т. А. Трансформація цінностей та часової перспективи в екстремальних ситуаціях. Innovative development of science, technology and education. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2023. Pp. 507-516. URL: https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovative-development-of-science-technology-and-education-16-18-11-2023-vanuver-kanada-arhiv/ (дата звернення: 01.11.2024).
4. Бавико О.Є. Чичановський І.О., Букреєва І.В., Орлов А.В. Формування ціннісних орієнтацій особистості. 2002 URL: http://www.confegence.mdpu.org.ua/conf_all/ confeг/2002/conf_antro/4/baviko.htm

Взаємозв'язок відповідальності та мотивації до самоосвіти учнів середньої та старшої школи

Максим Аксьонов,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AksonovMS@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-8391-5263

Згідно мотиваційної теорії досягнень Д. МакКлелланда, одна з потреб мотивації працювати є бажання отримати владу над чимось чи кимось [1]. Також є схожі теорії про мотивації досягнень, які базуються на особистій потребі досягти успіху в різних видах діяльності [2]. Влада приносить відчуття власної важливості та значущості. Хоч даний психолог описував цю теорію для працівників, її можна застосувати й для учнів школи. Діти перебуваючи в шкільному колективі ровесників або молодших за них дітей можуть також мати бажання отримати та відчувати певну міру влади над іншими, і таким чином з'являтиметься мотивація до саморозвитку та навчання. Можна зробити наступне припущення: зазначена мотивація до навчання та саморозвитку буде найбільшою мірою проявлена в учнях середньої та старшої школи, які вже мають у шкільному середовищі певну відповідальність за організаційну діяльність. Кожна з зазначених нижче форм шкільної влади надає змогу учням створювати власні заходи, спрямовані на навчально-розважальну діяльність.

За визначенням, запропонованим О. Бурлукою, "самоосвіта - це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності" [3].

Райан та Десі (Ryan and Deci) у теорії само-визначення описали шість форм мотивації: амотивована, зовнішня, інтроєктована, ідентифікована, інтегрована та внутрішня [4]. До зазначених раніше форм влади більшою мірою стосуються дві з них: інтроєктована та внутрішня. Інтроєктована мотивація описується як прояв в бажанні отримати внутрішню нагороду або запобігти покарання самого себе, на відміну від зовнішньої мотивації, де нагорода та покарання йдуть ззовні. Внутрішня мотивація передбачає інтерес та задоволення від виконання справи [5]. Учні отримавши владу, можуть посилити власне Его, сприйняття свого статусу у шкільному колективі, мати насолоду від того, що у них є змога створювати та організовувати простір для самоосвіти. При чому сприйняття власної значимості у дитини/підлітка відчуватиметься не лише стосовно інших учнів, але й щодо своїх батьків, адже він немовби виправдовує їх очікування. Загальний стан учня також може впливати на загальну успішність в школі [6].

Таким чином, бажання отримати та відчувати певну міру влади у школі може розглядатися як мотиваційний елемент для учнів. Найчіткіше це проявляється у першій формі влади - президенстві, але мотиваційні елементи

можна знайти й в участі учнів у шкільному парламенті (чи самоврядуванні), або при організації/здійсненні певних заходів у якості незалежних учасників (з підкресленням особистісної відповідальності учня при виконанні доручення або без наголошуванні на цьому, а через відзначення його значимості). У будь-якому випадку, влаштування виборчого процесу у школі посилює мотивацію учнів до навчання, позакласної діяльності, саморозвитку.

Ключові слова: Мотивація; самоосвіта; учні; самоврядування.

Список використаних джерел

1. Miner J. B. Organizational behavior 1. Routledge, 2015. URL: https://doi.org/10.4324/9781315702018 (date of access: 21.11.2024).

2. Никоненко О., Лимарева І. Socio-psychological factors in the formation of motivation for achievements in wartime. "Scientific notes of the university"krok". 2024. No. 1(73). P. 244–253. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-244-253 (date of access: 25.08.2024).

3. Бурлука, О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків: Харківська державна академія культури, 2005. 15 с.

4. Deci E. L., Ryan R. M. The "what" and "why" of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. Psychological inquiry. 2000. Vol. 11, no. 4. P. 227–268. URL: https://doi.org/10.1207/s15327965pli1104_01 (date of access: 25.11.2024).

5. A self-determination theory approach to predicting school achievement over time: the unique role of intrinsic motivation / G. Taylor et al. Contemporary educational psychology. 2014. Vol. 39, no. 4. P. 342–358. URL: https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.08.002 (date of access: 21.11.2024).

6. Samuel R., Bergman M. M., Hupka-Brunner S. The interplay between educational achievement, occupational success, and well-being. Social indicators research. 2012. Vol. 111, no. 1. P. 75–96. URL: https://doi.org/10.1007/s11205-011-9984-5 (date of access: 23.11.2024).

Застосування ігротерапії у психологічному супроводі інклюзії

Олена Никоненко,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Ігротерапія є провідним засобом профілактики і корекції розладів поведінки дітей з вадами завдяки тому, що гра, на відміну від діяльності неігрового типу, активніше впливає на процеси становлення особи дитини, сильніше зачіпає його глибинні емоційні переживання.

Ігрова терапія, є провідним фактором у розвитку дитини. Вона є варіативною, тематичною, мобільною, дієвою і має тенденції до розвитку їх динаміки відповідно до пізнавального розвитку дитини. Вибір діяльності в навчально – ігровому довкіллі сприяє усвідомленню дитиною власної мети, умов її досягнення, прагненню до кінцевого результату, здатності здолати труднощі[1].

Форми і варіанти ігрової терапії визначаються особливостями конкретної дитини або групи дітей, специфічними завданнями роботи і її тривалістю. Ігрові методи можуть застосовуватися: з цілі надання первинної психологічної допомоги та інтерв'ювання (оцінки); в процесі короткостроковій психотерапії; в процесі довгострокового реконструктивного психотерапевтичного впливу. У багатьох випадках гра виступає в якості провідного методу реконструктивного лікувально-корекційного впливу (як, наприклад, при наявності у дитини емоційних і поведінкових порушень невротичного характеру); в інших випадках як допоміжний метод, що дозволяє стимулювати дитину, розвинути його сенсорно-моторні навички, знизити емоційну напругу і ступінь соціальної депривації (наприклад, в разі розумової відсталості, аутизму, психічних захворювань, занедбаності і т. д.) . Можливе, застосування ігрових методів переважно в якості психопрофілактичних, розвиваючих засобів[2].

Арсенал описаних вправ і технік надзвичайно різноманітний. Всі техніки можуть бути використані в індивідуальній та груповій роботі з різними дітьми. Психотерапевт (психолог або інший фахівець) може вибрати з великого набору методик і вправ ті, які в найбільшій мірі відповідають умовам і завданням його роботи, найкращим чином відповідають індивідуальності дитини. Наприклад, техніка «Лінія посередині листка» (Долорес Коніерс) дозволяє досить нетравматичним для дитини способом звернутися до його найбільш болючих тем. Коли діти бачать, що лист розділений вертикальною лінією навпіл і одна з половин має назву «погане», а інша «добре», багато хто з них починають зацікавлено працювати. Дана техніка дозволяє дитині поглянути на ситуацію в цілому, і багатьом дітям вдається більш-менш успішно врівноважити обидві сторони таблиці. Такий результат можна визнати свідченням виникнення відносно здорової системи оцінок, в порівнянні з тією, яка спиралася лише на

негативні сторони ситуації. Техніка «Чарівний килим» того ж автора може бути рекомендована для роботи з дітьми як один з інструментів ігрової терапії. Вона найбільш корисна в разі, якщо на початку заняття дитина відчуває невпевненість. Батьки можуть застосовувати її в домашніх умовах для того, щоб зайняти дитину з синдромом гіперактивного поведінки і порушеннями уваги.

Техніка «Сердиті кульки» (Теммі Хорн) рекомендована для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, що мали серйозні емоційні порушення. Однією з найбільш важких проблем є нездатність виражати почуття роздратування і гніву належним чином. Працюючи з такими дітьми індивідуально і в групі, потрібно навчити їх розуміти і адекватно відтворювати ці почуття.

Список використаних джерел

1. Зеленюк І. Реалізація методу ігротерапії як засобу психокорекції та соціальної реабілітація для дітей з вадами психофізичного розвитку. URL: https://naub.oa.edu.ua/realizatsiya-metodu-ihroterapiji-yak-zasobu psyhokorektsiji-ta-sotsialnoji-reabilitatsiji-dlya-ditej-z-vadamy-psyhofizychnoho-rozvytku.

2. Технології психологічного забезпечення освітнього процесу в інклюзивній школі : методичний посібник / автори-упорядники Д.Д. Романовська, Р.І.Мінтянська / за загальною редакцією Д.Д. Романовської. Чернівці : Технодрук, 2019. 158 с.

Психологічні аспекти прокрастинації як фактора впливу на академічну успішність студентів молодших курсів

Наталя Фоміна,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FominaNY@krok.edu.ua
Вікторія Острова,
к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

В умовах війни потреба в кваліфікованих фахівцях є особливо гострою. Нестабільність вимагає від них компетентності, адаптивності й відповідальності. Проте студенти стикаються з перешкодами, серед яких прокрастинація, зумовлена стресом і тривожністю, займає важливе місце. Це явище, хоча й виступає захисним механізмом, шкодить успішності та посилює стрес.

Таким чином, подолання прокрастинації є суспільним викликом, що сприятиме підготовці фахівців, здатних підтримати розвиток країни [1].

Сучасна психологія розглядає прокрастинацію як відкладання справ, що супроводжується емоційними реакціями – страхом невдачі, тривогою та незадоволеністю собою, що лише підсилює стрес і знижує продуктивність [2]. Прокрастинація як «тихий крадій продуктивності» привертає увагу психологів для вивчення її причин.

Соціальні та вікові особливості студентів зумовлюють типові проблеми адаптації, професійного становлення, міжособистісного спілкування й сімейних взаємин [3]. Першокурсники є найвразливішими, оскільки в цей час формується їхнє ставлення до навчання та професії, змінюються життєві принципи й триває процес самооцінки [4].

Аналіз наукових джерел показав, що навчальна діяльність студентів охоплює мотивацію, саморегуляцію, когнітивні процеси та поведінкові моделі. Успішність включає не лише академічні результати, а й навички тайм-менеджменту та самоконтролю. Важливими є як внутрішні (мотивація, планування), так і зовнішні фактори (педагогічна підтримка, ресурси), що підкреслює значення комплексного підходу з урахуванням адаптації та самовдосконалення.

У рамках кваліфікаційної роботи проведено дослідження впливу прокрастинації на академічну успішність серед 60 студентів першого та другого курсів київських ЗВО віком від 17 до 39 років (середній вік – 22 роки). Учасники охоплюють різні вікові групи, відображаючи сучасну тенденцію здобуття вищої освіти як у молодому, так і в дорослому віці.

У дослідженні використовувалися такі методики: тест «Шкала загальної прокрастинації» (К. Лей, адаптація Т. Юдєєвої) для оцінки загального рівня прокрастинації [5]; опитувальник самоорганізації (Є. Мандрикова)

для вимірювання самоорганізації та планування [6]; анкета «Причини прокрастинації» (М. Дворник) для виявлення основних причин прокрастинації [7]; опитувальник «Ступінь вираженості прокрастинації» (М. Кисельова) для оцінки її інтенсивності [8].

Аналіз рівня прокрастинації серед студентів молодших курсів показав її поширеність та індивідуальні відмінності в рівнях і причинах. За шкалою К. Лея більшість студентів демонструють середній рівень прокрастинації, що свідчить про труднощі з дотриманням термінів і можливий негативний вплив на навчання. Основними чинниками прокрастинації є низька самодисципліна, слабкі навички управління часом, високий рівень тривожності та стресу, що підкреслює потребу в роботі з психологічними бар'єрами, як-от страх невдачі та низька мотивація.

Кореляційний аналіз підтвердив значний вплив особистісних якостей на рівень прокрастинації. Планомірність і наполегливість мають негативний зв'язок із мотиваційною недостатністю, знижуючи прокрастинацію, тоді як орієнтація на соціальне схвалення і страх відповідальності підвищують тривожність та схильність до прокрастинації. Емпіричне дослідження показало, що прокрастинація негативно впливає на академічні результати: чим вищий її рівень, тим нижчі досягнення студентів. Основні причини – підвищена тривожність, стрес і брак мотивації, що ускладнює самоорганізацію. Прокрастинація як багатокомпонентний феномен охоплює когнітивні, емоційні та мотиваційні аспекти, що вказує на необхідність комплексних рекомендацій, тренінгів із самоорганізації, планування та мотивації.

Методи подолання прокрастинації поділяються на дві групи:

Рефлексивні: аналіз страхів, розвиток мотивації, самоконтроль, зменшення стресу, відмова від самокритики, візуалізація задач.

Організаційно-поведінкові: планування, усунення відволікаючих факторів, чітке розподілення задач, баланс роботи й відпочинку, підтримка близьких, ведення щоденника для моніторингу.

Ці методи розвивають дисципліну й організованість, допомагаючи знизити прокрастинацію. Основні рекомендації включають програми з тайм-менеджменту, тренінги самоконтролю, мотиваційні курси, матеріали для самодопомоги та консультації для підвищення впевненості й самоорганізації. Це сприятиме зменшенню прокрастинації, тривожності та підвищенню академічних результатів студентів.

Список використаних джерел

1. Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Прокрастинація – конфлікт між «важливим» і «приємним»., Вид-во Молодий вчений, 2017. №5 (45), С. 211-218.

2. Burka J., Yuen L. Procrastination: Why you do it, what to do about it. Reading, Mass.: Addison Wesley Pob.Co., 1983. 227p

3. Казміренко В.П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молодої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. Практична психологія та соціальна робота. - 2004. - №6. - С.76-78.

4. Корінний С. М. Аналіз проблем соціальної та психолого-педагогічної адаптації першокурсників. Наука ІІІ тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку матеріали І всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Бердянськ, 20-21 квітня 2017). м Бердянськ, 2017. С.209-210
5. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Методики дослідження перфекціонізму, трудоголізму та прокрастинації особистості : метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП «Аксіома», 2019. 80 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/zabezp_discipl/Карамушка_Бондарчук_Грубі-Методики%20для%20дослідження.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
6. Яцюк, М.В. Психологія саморегуляції особистості: психологічний практикум / укладач: М. Яцюк. Вінниця : КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2023. С 21-24.
7. Дворник М. С. Прокрастинація в конструюванні особистісного майбутнього : монографія. Кропивницький : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.: Імекс-ЛТД, 2018. 120 с.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей спілкування та взаємовідносин в сім'ях екскомбатантів

Оксана Латій,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LatiiOI@krok.edu.ua
Антоній Мельник,
кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MelnikAP@krok.edu.ua,

У структурі сучасного суспільства сім'я військовослужбовця відіграє важливу роль через їх внесок у національну безпеку. Під час реорганізації Збройних Сил України виникли численні проблеми для сімей військових, такі як обмеження у контактах, складнощі комунікації, тривожність через небезпеку та постійні переїзди. Ці труднощі впливають на стійкість та добробут родин військових, тому необхідна спеціально організована та науково обґрунтована соціально-педагогічна робота для підтримки цих сімей. Отже, «комбатант» - особа, яка входить до складу збройних сил країн, які перебувають у стані військового конфлікту, і має право безпосередньо брати участь у військових діях. Теперішнє військове право як комбатантів розглядає вояків, які беруть участь у національно-визвольних війнах, які ведуться народами для отримання свого права на самовизначення.

Охарактеризуємо етапи емпіричного дослідження.

На першому етапі було створено вибіркову сукупність, що включає респондентів, які відповідають такому головному критерію відбору як участь у активних бойових діях та демобілізація.

На другому етапі дослідження для оцінки особливостей комунікації в сім′ях екскомбатантів було розроблено гугл-форму з психодіагностичними методиками. Третій етап був спрямований на ґрунтовному аналізі отриманих результатів. На четвертому етапі дослідження отримані в ході емпіричної обробки дані були проаналізовані, результати інтерпретовані.

1. У результаті дослідження теоретико-методологічних аспектів проблеми детермінант комунікації в родинах екскомбатантів можна зробити кілька висновків. Перш за все, виявлено, що комунікація в таких родинах є складною та багатогранною проблемою, яка впливає на психологічний стан учасників сімей. Дослідження теоретичних основ та методологічних підходів до аналізу цієї проблеми дозволяє краще розуміти її природу та механізми виникнення. Важливо також врахувати контекст військової служби та її вплив на динаміку взаємин у родинах, а також розглянути можливі стратегії підтримки та реабілітації цих сімей. Отже, подальше дослідження цієї проблеми може сприяти розробці ефективних програм психологічної підтримки та інтервенційного втручання для родин екс-комбатантів.

2. У ході вивчення методик дослідження подолання проблем детермінант комунікації в родинах екс-комбатантів було здійснено аналіз різноманітних психологічних інструментів, спрямованих на оцінку психологічного стану та взаємин у таких сім'ях. В результаті цього аналізу було виявлено ряд методик, які можуть бути застосовані для більш глибокого розуміння детермінант комунікації в цій групі. Ці методики включають як кількісні, так і якісні підходи, що дозволяє отримати різноманітну та об'єктивну інформацію. Дослідження таких методик відкриває можливості для подальшого вдосконалення підходів до психологічної підтримки та реабілітації родин екс-комбатантів, сприяючи покращенню їхнього психосоціального стану та якості взаємин у сім'ї.

3. У ході вивчення та аналізу методологічних підходів до дослідження детермінантів комунікації в родинах екс-комбатантів було виявлено значущість ретельного обґрунтування вибору інструментів дослідження. Методологічне обґрунтування забезпечує належну достовірність та об'єктивність результатів, сприяє визначенню ключових аспектів комунікаційних процесів у родинах ветеранів. Враховуючи специфіку цієї проблеми, методологічне обґрунтування дозволяє підібрати найбільш адекватні та ефективні інструменти для вивчення детермінантів комунікації, забезпечуючи високу якість дослідження та практичну цінність отриманих результатів. Такий підхід сприятиме розробці імплементації програм підтримки та реабілітації для родин ветеранів, спрямованих на покращення комунікаційних взаємин та загального благополуччя сімей.

4. У результаті аналізу методик і технік дослідження психологічних детермінантів комунікації в родинах екс-комбатантів було виявлено різноманітні підходи до вивчення цієї проблеми. Виявлені методики охоплюють як кількісні, так і якісні методи дослідження, що дозволяє отримати комплексну та всебічну інформацію. Аналіз цих методик підкреслив важливість індивідуального підходу до вивчення комунікаційних аспектів у родинах ветеранів, а також необхідність врахування контекстуальних факторів та специфіки психосоціальної адаптації учасників воєнних конфліктів. Результати аналізу допоможуть у розробці більш ефективних програм психологічної підтримки та реабілітації для родин екс-комбатантів, сприяючи покращенню їхнього психологічного благополуччя та якості взаємин.

Список використаних джерел

1. Дучимінська Т.І., Мельник А.П., Дучимінський О.Г. Стрільба з лука як інструмент психологічної реабілітації екскомбатантів. Психологічні студії. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 3. С. 38

2. Мельник А.П. Психологічні підходи до реабілітації військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій. Актуальні проблеми практичної психології у Волинському регіоні / за заг. ред. М.І. Мушкевич. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 75-81.

3. Мельник А. Психологічні особливості військовослужбовців з ознаками ПТСР. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 142-145.

4. Тетерук А.А., Літвінчук С.О. Психологічна допомога комбатантам та членам їх родин в Україні: проблеми та перспективи. Психологічна допомога особам, які беруть участь в

антитерористичній операції: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол. : В. В. Чернєй, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. Справ, 2016. С. 5–7

Особливості психологічної допомоги жінкам, що перебувають у шлюбі з чоловіком з психопатичною поведінкою

Ніна Ільченко,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IlchenkoNO@krok.edu.ua
Разіда Ткач,
кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: razidatkach@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1984-5081

В сучасному світі, де взаємодія людей в сім'ї визначає формування особистості та стабільність психічного здоров'я, тема подружніх стосунків та психологічної допомоги набуває особливого значення. У цьому контексті особливо важливо розглядати ситуації, коли один із партнерів виявляє ознаки психопатії, оскільки це може суттєво впливати на якість подружніх відносин та психічне благополуччя сімей [2]. Однією з найбільш актуальних та складних проблем є те, як забезпечити психологічну допомогу жінкам, що перебувають у шлюбі з психопатом, з урахуванням специфіки психічних розладів та особливостей подружніх відносин. Дослідження цієї проблеми дозволить розкрити можливі шляхи покращення якості психологічної допомоги в цьому контексті та вирішення важливих завдань щодо підтримки жінок в складних життєвих ситуаціях [1]. Психологічна допомога як напрямок психології є складною та багатогранною галуззю, що включає в себе різноманітні методи та підходи. У сучасному суспільстві психологічна допомога стає все більше важливою, особливо в контексті вирішення проблем сімейних відносин, де можуть виявитися психологічні труднощі. Для ефективного здійснення психологічної допомоги важливо враховувати загальні принципи цієї діяльності. Практичний психолог повинен мати глибоке розуміння психічних процесів, володіти широким спектром методик та технік взаємодії з клієнтом [3]. Однак, слід зауважити, що психологічна допомога в контексті подружніх відносин з психопатом потребує особливого підходу та спеціалізованих знань. Так, у ситуації, коли один з партнерів у шлюбі виявляє ознаки психопатії, психолог повинен виявити високий рівень емпатії та професійних навичок для роботи з такими клієнтами. До таких спеціальних навичок та вмінь психолога ми відносимо навички ведення консультативної бесіди, навчальних практикумів та тренінгових занять.

Зрозуміло, що ефективна допомога жінкам, які постраждали від психопатичної поведінки своїх партнерів, потребує комплексного підходу, що охоплює різні аспекти підтримки, освіти та самозахисту. У широкому спектрі такої допомоги (емоційної, соціальної, юридичної, медичної тощо) у контексті цієї статті виділимо важливі вектори психологічної роботи: інформування та

навчання, психологічна підтримка та відновлення, індивідуальна та групова терапія [4].

1. *Інформування та навчання* включає передачу знань про здорові кордони, повагу та рівність у відносинах. Метою такого навчання є запобігання повторному попаданню у відносини з насильством або емоційною експлуатацією. Основні аспекти включають: розвиток вміння розпізнавати знаки потенційно небезпечних відносин, встановлення здорових кордонів і вчення основ емоційної грамотності; підвищення поінформованості про емоційне та психологічне насильство, його ознаки та наслідки; знайомство зі способами запобігання насильству та створення підтримуючого середовища; придбання жінками навичок, що сприяють запобіганню насильству та емоційній експлуатації, розробку планів безпеки та повсякденні стратегії управління ризиками тощо.

2. Пріоритетом *психологічної підтримки та відновлення* є допомога жінкам у подоланні травм, спричинених емоційним, моральним та психологічним насильством з боку партнерів-психопатів. Це включає різні методи терапії, спрямовані на зменшення посттравматичного стресу, відновлення довіри до себе та інших людей, а також відновлення самооцінки. Такі методи можуть включати когнітивно-поведінкову терапію, роботу з травмою через мистецтво, терапію рухом та інші підходи, спрямовані на індивідуальні потреби кожної жінки.

3. *Індивідуальна та групова психологічна допомога.* В основі індивідуальної допомоги лежить унікальний досвід та потреби клієнтки, а групові зустрічі створюють психологічний простір, в якому жінки, які зіткнулися з аналогічними ситуаціями, допомагають один одному почуватися менш ізольованими, отримувати підтримку від людей, які пройшли через схожі ситуації.

Один з головних висновків дослідження полягає у важливості підтримки жінок, які перебувають у шлюбі з психопатом, та надання їм навичок ефективної комунікації та самопідтримки. Збереження їхнього психічного здоров'я може вимагати виходу за межі традиційних форм психологічної допомоги та включення родинних чи групових психотерапевтичних сесій. Це все вказує на необхідність розробки та впровадження спеціальної програми психологічної допомоги для жінок, які перебувають у шлюбі з особистістю, що має психопатичний розлад. Ця програма повинна спрямовуватися на надання індивідуальних консультацій та групової роботи, де жінки можуть безпечно обговорювати свої переживання та отримувати необхідну експертну допомогу.

Список використаних джерел

1. Patrick C. J. Psychopathy: Current knowledge and future directions. Annual Review of Clinical Psychology. 2022. Vol. 18. P. 387–415. URL: https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-072720-012851.

2. Pilch I., Lipka J., Gnielczyk J. When your beloved is a psychopath. Psychopathic traits and social status of men and women's relationship and sexual satisfaction. Personality and individual differences. 2022. Vol. 184. P. 111175. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886921005547.

3. Psychopathy / S. A. De Brito et al. Nature Reviews Disease Primers. 2021. Vol. 7, no. 1. P. 49. URL: https://www.nature.com/articles/s41572-021-00282-1.

4. Relationship between adverse childhood experiences and psychopathy: A systematic review / D. Moreira et al. Aggression and violent behavior. 2020. Vol. 53. P. 101452. URL: https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101452

Гендерні особливості спілкування підлітків у соціальних мережах

Ольга Дишкант,
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DyshkantOS@krok.edu.ua
Ольга Васильченко,
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Соціальні мережі глибоко впливають на поведінку та соціалізацію молоді, стаючи основним засобом комунікації та інтеракції. Вони відіграють вирішальну роль у формуванні особистісних та соціальних навичок підлітків, особливо в контексті гендерних відмінностей, що можуть впливати на їхнє психологічне благополуччя і соціальну адаптацію на різних етапах розвитку. Нам варто зосередитись на аналізі специфіки використання соціальних мереж хлопцями та дівчатами, а також вивченні того, як ці відмінності впливають на формування їхньої ідентичності та самопочуття (Aran-Ramspott, S., Korres-Alonso, 2024).

Соціальні мережі надають унікальні можливості для молоді досліджувати та випробувати різні соціальні ролі, ідентичності та поведінкові патерни. Вони також є місцем, де молоді люди можуть виражати свої емоції, думки та переживання, що сприяє їхньому емоційному розвитку. Аналіз гендерних відмінностей у спілкуванні на соціальних мережах може виявити, як гендер впливає на вибір та використання цифрових платформ для самовираження та соціалізації. Зокрема, важливо розглянути, як стереотипи та культурні норми можуть формувати ці відмінності і як вони позначаються на соціальному сприйнятті хлопців та дівчат в онлайн середовищі (Manago, A. M. & Pacheco, 2024).

Важливість полягає в тому, що вивчення гендерних особливостей використання соціальних мереж є надзвичайно важливим для розробки цільових стратегій підтримки молоді. Розуміння того, як молоді люди використовують ці платформи, допомагає формулювати ефективні підходи до психологічного консультування та соціальної адаптації, враховуючи специфіку гендерних потреб. Це також сприяє розробці освітніх програм, які спрямовані на зменшення гендерної нерівності та підвищення рівня медіаграмотності серед підлітків, що є важливим для їх здорового соціального та психологічного розвитку (Andrew, R. & Tiggemann, 2024).

Соціально-психологічний контекст є критичним для розуміння значення дослідження цієї тематики, оскільки соціальні мережі мають глибокий вплив на формування особистості підлітків, зокрема у критичний період їхнього розвитку, коли формуються ключові соціальні та емоційні навички. Вивчення гендерних особливостей у цьому контексті допомагає зрозуміти, як різні гендерні групи переживають і адаптують соціальні технології, що може сприяти розробці

більш ефективних виховних та освітніх стратегій, спрямованих на підтримку здорового розвитку молоді. Крім того, залучення до цього дослідження з різних культурних та соціальних контекстів розширює його значення, оскільки різноманіття перспектив може внести значний внесок у формування більш загального розуміння впливу соціальних мереж на молодь у світовому масштабі.

Цей внесок важливий, оскільки виклики, з якими стикаються молоді люди в цифровому світі, вимагають комплексного підходу до їхнього вирішення. Забезпечення підтримки для молоді, що дозволяє їм вигідно використовувати соціальні мережі для свого розвитку, є ключовим завданням для багатьох соціальних інститутів. Акцент на гендерній освіті та зниженні нерівностей може допомогти молодим людям більш ефективно навігувати в складному світі цифрових медіа, формуючи стійкі та здорові психологічні механізми, що забезпечать їм краще майбутнє.

Список використаних джерел

1. Aran-Ramspott, S., Korres-Alonso, O., Elexpuru-Albizuri, I., Moro-Inchaurtieta, Á., Bergillos-García, I. (2024). Young users of social media: an analysis from a gender perspective. Frontiers in Psychology. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1375983

2. Manago, A. M. & Pacheco, D. F., et al. (2024). The contributions of gender identification and gender ideologies to the purposes of social media use in adolescence. Frontiers in Psychology. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.00234

3. Andrew, R. & Tiggemann, M., et al. (2024). Processing Body Image on Social Media: Gender Differences in Adolescent Boys' and Girls' Agency and Active Coping. Frontiers in Psychology. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.00235

Психологічні ресурси студентської молоді в умовах війни

Олеся Курна,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: KurnaOO @krok.edu.ua
Вікторія Острова,
к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну створило безпрецедентні виклики для всієї країни, включаючи студентську молодь. Сьогоднішнє студентство стикається з багатьма стресовими факторами, такими як загроза життю, втрати близьких, руйнування домівок, вимушене переселення, нестабільність та невизначеність майбутнього.

Психологічні ресурси особистості виступають необхідною умовою для збереження психічного здоров'я, психологічного благополуччя та особистісного зростання, виконання на належному рівні будь-якої діяльності, в тому числі і навчальної. Тому проблема психологічної ресурсності молоді є надзвичайно актуальною зараз, і, можна спрогнозувати, буде залишатися актуальною і в повоєнний період.

Різні аспекти психологічної ресурсності людини (адаптивність, оптимізм, психологічну стійкість, самоусвідомлення, соціальну підтримку, резилієнтність, цінності та переконання, фізичне здоров'я тощо) є предметом вивчення як зарубіжних дослідників – А. Антоновськи, К. Двек, С. Петерсон, М. Селігман, так і вітчизняних науковців – Я.М. Бугерко, Х.І Вербицька, О.М Власова-Чмерук, В.В Волошина, О. С Штепа та ін.

Психологічна ресурсність особистості – це здатність людини актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим.

На думку О.С Штепи, психологічна ресурсність є вмінням особистості актуалізувати власні ресурси, «тобто свідомо оперувати ними, а саме: знати їх, уміти вміщувати й оновлювати» [1, с. 384].

Ресурси можна класифікувати як внутрішні та зовнішні.

До класу *внутрішніх ресурсів* науковці включають такі: сенс життя і цінності, віра в значимість власного існування, внутрішні переконання та життєві принципи; емоційну регуляцію – здатність контролювати власні емоції та керувати ними, адекватно реагувати на стресові ситуації; когнітивні здібності – аналітичне мислення, здатність до вирішення проблем і прийняття рішень; самоусвідомлення – знання своїх сильних і слабких сторін, розуміння власних потреб і бажань; оптимізм і надію – позитивне ставлення до майбутнього і віра в можливість досягнення успіху.

Зовнішніми ресурсами є: соціальна підтримка – підтримка від родини, друзів, колег, спільнот, що забезпечує почуття приналежності та безпеки; освітні та професійні можливості – доступ до навчання, розвитку і кар'єрних перспектив, які сприяють особистому і професійному зростанню; матеріальні ресурси – фінансова стабільність, доступ до необхідних ресурсів для задоволення базових потреб; медичне та психологічне обслуговування доступ до якісної медичної допомоги та психологічної підтримки, що сприяє збереженню та відновленню здоров'я; інституційна підтримка – підтримка з боку держави, навчальних закладів, неурядових організацій, що забезпечує додаткові можливості і ресурси для розвитку [1;2; 3; 4; 5].

Серед перших дослідників, які зробили вагомий внесок у розвиток концепції психологічної ресурсності, є американський психолог, засновник позитивної психології М. Селігман, що розглядав позитивні аспекти людського існування (віру у власну важливість, щастя, оптимізм, надію, життєстійкість та ін). Свідомий оптимізм, за М. Селігманом, є вагомим елементом психологічної ресурсності, оскільки він підкреслює важливість позитивного мислення та його вплив на емоційний стан і поведінку [6].

Е. Фромм розглядає психологічний ресурс в контексті особистісного прагнення до вершин існування та подолання складних життєвих ситуацій [7].

Важливим внеском у побудову основ для подальшого розуміння і розвитку концепції психологічної ресурсності в сучасній психології є теорія «фіксованого» та «розвиваючого» мислення американської психологині Д. Керол, яка стверджує що «Спосіб мислення це лише переконання. Могутні переконання, та все одно це ж тільки думки у вашій голові, а їх можна змінювати» [8, с. 22].

Застосування психологічних ресурсів дозволяє особистості реалізовувати чесноти та формувати такі риси характеру, розкриття яких приводить до максимальної реалізації потенціалу особистості, повноцінному і автентичному існуванню.

Студентська молодь є особливо вразливою групою через свій віковий та соціальний статус. Психологічна ресурсність допомагає студентам адаптуватися до нових, складних і непередбачуваних умов життя, саме тому підтримка ресурсності впливає на збереження психічного здоров'я, уникнення чи мінімізацію депресії, тривожних розладів та інших психічних проблем. Розвиток психологічної стійкості, надання терапевтичної допомоги, створення спільнот підтримки та проведення освітніх програм є важливими кроками на шляху до подолання наслідків війни та збереження психічного здоров'я студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Shtepa O. S. The questionnaire of a personality's psychological resourcefulness: the results of development and approbation of the author's method. Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2018. No. 39. P. 380–399. URL: https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-39.380-399

2. Бугерко Я. М. РЕСУРНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 3. С. 79–84. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.12

3. Москалець В. П., Федик О. В. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗЛОЧИННОЇ ВІЙНИ МОСКОВІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія. 2024. № 1. С. 116–125. URL: https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.1.21 (дата звернення: 27.11.2024).

4. Nikolaiev L. O., Dmytryk I. I., Horbokon I. V. PERSONALITY RESOURCE AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON. Habitus. 2023. No. 50. P. 98–103. URL: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.17 (date of access: 27.11.2024).

5. Руденко О., Гонтар Ю. СТРУКТУРА РЕЗИЛІЄНСУ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія (Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія). 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 73–78. URL: https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/12..

6. Експеримент "Вивчена безпорадність" Мартіна Селігмана: Важливе відкриття в психології. Український психологічний ХАБ. URL: https://www.psykholoh.com/post/експеримент-вивчена-безпорадність-мартіна-селігмана-важливе-відкриття-в-психології.

7. Фромм Е. Мистецтво любові [пер. з англ. Віри Кучменко]. Харків : Кн. Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2017. 188 с.

8. Двек, К. Налаштуйся на зміни. Нова психологія успіху / пер. з англ. Юлія Кузьменко. Київ: Наш Формат, 2017. 296 с.

Життєва криза особистості в період зрілості: гендерний аспект

Наталія Вовченко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vovchenkons@krok.edu.ua
Вікторія Острова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Відсутність в психології єдиного загальноприйнятого визначення як поняття «життєва криза», так і поняття «криза» говорить про складність та неоднозначність цього психосоціального феномену, тільки в своїй сукупності визначення, характеристики, класифікації кризи, надані різними дослідниками, як українськими, так і зарубіжними, дають більш повну, але не вичерпну його картину. Не зважаючи на певну розробленість даної тематики проблема життєвих криз особистості залишається актуальною, зумовленою самим життям, його динамічністю, непередбачуваністю та змінюваністю, а також роллю та впливом на теперішнє та майбутнє людини.

Як показав аналіз, поняття «життєва криза» тісно пов'язано з такими поняттями як «життєві події», «критичні життєві події», «життєві зміни», «життєві втрати», «життєві стреси». В науковій літературі життєва криза розглядається як криза в контексті життєвого циклу (Erikson, 1994) [1], життєвого шляху (Титаренко, 1998) [2], життєвої історії, перехідних етапів життя та етапів життєвих досягнень (Schneidman, 1973) [3], життєвої структури особистості (Levinson, 1986) [4].

В процесі теоретичного дослідження була виявлена відсутність єдності поглядів на структуру кризи та її компоненти, тривалість, процес утворення та чинники, що на нього впливають. В результаті теоретичного дослідження структурних компонентів кризи та процесу її утворення було виявлено, що вразливість як компонент та одна з стадій в процесі утворення кризи впливає на ймовірність її утворення та траєкторію розвитку, результатом якого може бути як спад, так і зростання, крім того було виявлено, що на стадії вразливості за адекватних дій є можливість запобігти кризі або зменшити її жорсткість.

Враховуючи, що термін «вразливість» має достатньо широке застосування в різних галузях науки, в даному дослідженні в рамках магістерської роботи поняття «вразливість» розглядається саме як психологічна, пов'язана із ризиками для позитивної психологічної адаптації, результатом якої в той чи іншій мірі має бути повернення до стану, що передував стресогенній події або обставинам, які її вимагають.

В рамках емпіричного дослідження для отримання даних стосовно наявності досвіду переживання життєвої кризи та задоволеності життям в

різних його сферах розроблено авторську анкету, емпіричні дані свідчать, що поширеність життєвих криз серед жінок, а також їх кількість є вищою, ніж серед чоловіків, це може свідчити про їх більшу вразливість. В той же час частка тих, хто негативно оцінює досвід переживання кризи, пов'язані з ним зміни та наслідки, серед чоловіків виявилася більшою, це також може вказувати на певну вразливість, оскільки позитивний досвід подолання кризи свідчить про позитивну адаптацію, набуття нових навичок копінгу та ресурсів в протистоянні стресорам у майбутньому.

Аналіз емпіричних даних стосовно вікових інтервалів та сфер життя, пов'язаних з кризами, показав, що сфера сім'ї фігурує в усіх трьох періодах дорослості, ранньої, середньої та пізньої і є найпоширенішою, сфера фінансів, сфера міжособистісних стосунків, сфера роботи та кар'єри, сфера духовності пов'язані з періодом ранньої дорослості, а також першою декадою середньої дорослості, сфера здоров'я пов'язана з кризами другої декади середньої дорослості та пізньою дорослістю.

Як показали результати опитування, залученість в сферу сім'ї батьківської, а згодом і власної, може вимагати певних зобов'язань та відповідальності, а також стати джерелом серйозних конфліктів з батьками і наступним уходом із батьківської сім'ї в період входження в дорослість в групі чоловіків та жінок чи з одним з подружжя в період ранньої в групі жінок та середньої дорослості і наступним розлученням в групі і чоловіків, і жінок або необхідністю догляду за важкохворою близькою людиною, батьками або одним з подружжя в обох групах. Сфера фінансів і пов'язані з нею труднощі та зобов'язання, за результатами опитування, актуалізується в період ранньої в групі жінок та середньої дорослості як в групі чоловіків, так і в групі жінок, сфера роботи та кар'єри актуалізується в групі жінок наприкінці періоду ранньої дорослості та першої декади середньої дорослості і в групі чоловіків, і в групі жінок, а також пов'язані з нею конфлікти та втрата роботи, що може свідчити про вразливість цієї вікової групи, яка може мати як внутрішні, так і зовнішні чинники. Актуалізація духовної сфери та пов'язаною з нею кризою в групі жінок в період ранньої та середньої дорослості мала більшу поширеність, ніж в групі чоловіків і відбулася також раніше.

Аналіз даних стосовно задоволеності життям в різних його сферах як складової суб'єктивного благополуччя, що є важливим ресурсом, який впливає на резильєнтність показав, що задоволеність життям в групі жінок нижче, ніж в групі чоловіків, жінки зазначили більшу кількість сфер життя, що потребують кардинальних змін, частка тих, хто потребує кардинальних змін в умовах життя виявилася більшою серед жінок, а тих, хто потребує кардинальних змін в професійній чи іншій діяльності серед чоловіків, ці дві сфери виявилися пріоритетними як в групі чоловіків, так і в групі жінок, що може свідчити про певну вразливість та обмеженість матеріальних або інших ресурсів, пов'язаних як з професійною, так і з іншою важливою для них діяльністю. Серед сфер життя, що потребують кардинальних змін в групі чоловіків та групі жінок також зазначені зміни в якості стосунків, зміни в колі спілкування та зміни в

собі, частка тих, хто потребує в них кардинальних змін в групі жінок виявилася дещо більшою, це також може свідчити про певну вразливість та обмеженість соціальних та особистісних ресурсів.

Результати проведеного в рамках магістерської роботи дослідження свідчать про необхідність подальшого вивчення ролі гендеру в процесі утворення кризи на різних його стадіях та гендерно орієнтованого підходу до заходів, спрямованих на попередження та подолання життєвої кризи особистістю в період її зрілості.

Список використаних джерел

1. Erikson, E. H. (1994). Identity: Youth and Crisis (pp. 91-96). W. W. Norton & Company, New York.
2.Титаренко, Т. (Ред.). (1998). Психологія життєвої кризи. Київ: Агропромвидав України.
3. Schneidman, E. (1973). "Crisis Intervention: Some Thoughts and Perspectives." In Crisis Intervention, edited by G. Spector and H. Claiborn. New York: Behavioral Publications.
4. Levinson, D. J. (1986). A conception of adult development. American Psychologist, 41, 3–13.

Фасилітація як ефективна технологія вирішення конфліктних ситуацій у робочих командах

Інна Адвент,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AdventIS@krok.edu.ua,
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Світ, в якому змушене жити сучасне людство, не просто схильний до нестабільності та змін – це світ суцільних трансформацій. Динаміка цих трансформацій спонукає компанії підвищувати адаптивність та прагнути високої гнучкості у робочих командах. Команди, які працюють разом, чия співпраця є високопрофесійною і ефективною, викликає гордість, поділяє цілі, цінності, дотримується дисципліни, загальних підходів до реалізації спільної діяльності, взаємодоповнюють вміннями, пов'язані єдиним задумом, беруть на себе відповідальність за кінцеві результати. Саме тому, в наш час робочі команди є одним з ключових видів ресурсів в будь-якому організаційному процесі. Але часто в компаніях різні команди не співпрацюють ефективно, що може призвести до втрати часу, ресурсів та виникненню проблем [2; 6].

Все більше керівники компаній націлені на активний розвиток та лідерство у сфері ухваленні нових рішень, готові створювати простір для ефективної роботи робочих команд. Тому інструментом для пошуку та ухвалення рішень з питань (проєктні роботи, стратегічні сесії, конференції, семінари, наради, створення нових продуктів, генерація ідей, вирішення конфліктних ситуацій, згуртування команди) можуть стати технології фасилітації, які виконують три задачі:

1) стимулювати (само)рефлексію та розуміння/усвідомлення;

2) підтримувати постійну оцінку функціонування робочої команди;

3) підвищувати ефективність її роботи [1; 3; 5].

Фасилітація сприяє відкритому діалогу між особами з різними поглядами та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації і спрямована на прояснення і досягнення командою спільної мети, в т.ч. на вироблення рішення стосовно складних або дуже важких завдань. Процес фасилітації приводить до підвищення ефективної командної роботи, заохочення учасників команди до вирішення проблеми, оскільки обговорення складної проблеми чи спірної ситуації стає більш організованим. Мета фасилітації полягає у аналізі і вирішенні конкретних проблем, пошуку ідей, уточнення завдань, що стоять перед учасниками переговорів та плануванні дій [4].

Одним із засобів фасилітації є фасилітаційна сесія – універсальна технологія колективного обговорення, планування, розв'язання проблем, з якісним

опрацюванням актуальних питань і досягненням результатів за обмежений період часу. Це може відбуватися шляхом: застосування чітких алгоритмів; можливості розглянути питання з різних позицій; прийняття всіх ідей; фокусування на ключових проблемах; виявлення раціонального та інтуїтивного досвіду всіх учасників команди. Результат фасилітаційної сесії є завжди, і для кожної робочої команди – це готові рішення; конкретний план дій; висока мотивація і відповідальність кожного учасника робочої команди; залученість команди до реалізації рішень тощо [1; 5].

Попри те, що робочі команди час від часу піддаються різним видам конфліктів, застосування технології фасилітації є досить ефективним для їх розв'язання. Фасилітаційний підхід дозволяє кожному учаснику робочих команд висловитися та бути почутими, бо слухають одне одного та й протилежні погляди не замовчуються, а співіснують у межах однієї дискусії і немає критики. Кожен може бути в ролі як лідера (тобто, поділитися чимось, поставити запитання), так і слухача.

Отже, фасилітація – це спосіб створити сприятливу атмосферу для спільного розгляду, аналізу, вирішення проблем, допомогти робочим командам мислити в найкращий спосіб та є поштовхом до позитивних змін.

Список використаних джерел

1. Вілкінсон М. Секрети фасилітації: SMART-посібник із результативної роботи в групі / пер. з англ. Машико Я. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2021. 512 с.

2. Горбунова В. В. Психологія командотворення : Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.

3. Генсерук Т., Мартинюк С. Фасилітація та навчання навичкам роботи в команді засобами цифрових технологій. Аксіопсихологічні вектори розвитку сучасної освіти : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19 – 20 жовтня 2023 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 179-182.

4. Захарчин Г. М., Винничук Р. О. Управління конфліктами : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2019. 191 с.

5. Нуммі П. Проривні рішення. Метод фасилітації для ефективної групової роботи / пер. з англ. Дудченко А. Київ : Наш Формат, 2023. 280 с.

6. Петрунько О. В. Організаційна культура університету як чинник його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. № 1 (65). С. 164–175.

Психологічні реакції жінок на травмуючі події життя

Марина Вереd,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: veredmv@krok.edu.ua
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Актуальність запропонованого для розгляду питання зумовлена зростанням загального травмівного потенціалу та кількості травмуючих подій в сучасному світі, що позначається на психіці і поведінці практичної кожної особи. Особлива увага, на нашу думку, має бути приділена жінкам, і не тільки тому, що вони виявляють високу вразливість на стрес і психотравму, а й тому що вони зазвичай є відповідальними не лише за себе самих, а й за свою сім'ю та за своїх дітей, які поряд з травмованою дружиною чи матір'ю також почуваються травмованими і потребують спеціальної допомоги. Відтак існує необхідність в поглибленому вивченні особливостей реакцій жінок на кризові ситуації і травму та в розробці ефективних методів психологічної допомоги травмованим жінкам.

У зв’язку з цим нами було здійснено теоретико-прикладне дослідження, в якому розглянуто окремі аспекти цієї проблеми.

У теоретичній частині дослідження здійснено аналіз феномену психотравми, розкрито її психологічний зміст, структуру та вплив на особистість. З огляду на праці зарубіжних та вітчизняних дослідників, нами показано еволюцію наукових поглядів на природу психотравми від класичного психоаналізу до сучасних клініко-психологічних та нейропсихологічних підходів і відповідних до цих підходів когнітивних, поведінкових та тілесно-орієнтованих практик [1; 2; 3; 4].

Особливу увагу акцентовано увагу на чинниках глибини переживання жінками психотравми: зовнішніх (характеристики травмуючої події), соціальних (наявність підтримки, культурний контекст) та індивідуально-психологічних (вік, особистісні риси, копінг-стратегії, минулий досвід, резильєнтність як здатність опиратися стресу) [2; 3].

В емпіричній частині дослідження представлено організацію, методи та отримана емпіричні результати щодо психологічних реакцій жінок на травмівні події. На основі діагностики посттравматичних стресових реакцій та особистісних характеристик досліджуваних їх можна було поділити на дві групи. Для першої групи (30% від загальної вибірки) характерні депресивні стани, висока тривожність, знижена саморегуляція. Натомість для другої групи (70%) випробуваних виявилися характерними достатньо високі показники емоційної стійкості та адаптивності.

За допомогою кореляційного аналізу було підтверджено зв'язки між

травматичним стресом і такими особистісними характеристиками як емоційна нестабільність, тривожність, конформізм, низький самоконтроль. Також показано, що переживання травми негативно впливає на емоційний стан, особистісне функціонування та адаптивність жінок. У результаті аналізу гендерних відмінностей реагування на травму нами підтверджено дані інших дослідників [3; 4]: жінки виявляють вищу емоційну сензитивність порівняно з чоловіками, але разом з цим жінки більше схильні до емоційно-орієнтованих копінгів, тоді як чоловіки схильні до уникання та інших психологічних захистів з метою мінімізації травми.

У третій частині нашого дослідження обґрунтовано доцільність застосування при роботі з психотравмою у жінок методів тілесно-орієнтованої терапії (зокрема, танцювально-рухової терапії як прикладу оптимізації соматичного переживання), які дають можливість інтегрувати травматичний досвід не лише когнітивно, а й на рівні тіла. Залежно від провідних типів реакцій (соматичні, емоційні, когнітивні, поведінкові) рекомендовано диференційовано застосовувати психотерапевтичні методи: тілесно-орієнтовані, психодинамічні, когнітивно-поведінкові.

Розроблена нами програма психологічного супроводу жінок з травматичним досвідом також включає розвиток навичок самоспостереження, саморегуляції емоцій, нервово-м'язової релаксації, дихальні техніки, методи роботи з тілесними блоками.

Список використаних джерел

1. Герман, Дж. (2015). Психологічна травма та шлях до видужання. Львів: Вид-во Старого Лева.

2. Горбунова, В. (2015). Робота з посттравматичним стресовим розладом у рамках когнітивно-поведінкової терапії. В Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій (с. 26-35). К.: Міленіум.

3. Кісарчук, З. Г., Омельченко, Я. М., & Лазос, Г. П. (2020). Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу. Київ: Видавничий Дім «Слово».

4. Христук, О. Л. (2017). Теоретико-методологічний аналіз вивчення проблеми психологічної травми. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна, (2), 183-191.

Психологічні чинники постановки і досягнення життєвих цілей жінками 20-35 років

Анна Лукачова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lukachovaao@krok.edu.ua
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

В сучасному світі жінки віком від 20 до 35 років стикаються з різноманітними викликами та можливостями у багатьох сферах свого життя. Психологічні аспекти визначають, наскільки успішно вони можуть визначати та досягати своїх життєвих цілей. У даному дослідженні ми розглянемо ключові психологічні чинники, що впливають на жінок цього вікового діапазону, коли вони визначають свої амбіції та прагнуть досягти успіху у різних аспектах свого життя.

Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду психологічних чинників постановки та досягнення життєвих цілей жінок віком 20-35 років розглянемо особливості визначення поняття життєві цілі та психологічні особливості жінок цього віку.

Поняття життєві цілі в психології охоплює широкий спектр індивідуальних, соціальних та особистісних цілей, які людина ставить перед собою на різних етапах свого життя. Це не тільки конкретні завдання чи досягнення, але й обширний комплекс власних бажань, цінностей і прагнень, які формують напрямок та сенс життя особистості. Життєві цілі вказують на те, яким чином особистість бачить своє майбутнє. Вони можуть включати кар'єрні досягнення, розвиток в освіті, створення родини, особистий розвиток тощо. Цілі відображають особисті цінності і переконання, які є важливими для конкретної особистості [1; 2].

Життєві цілі є джерелом мотивації та наполегливості. Вони визначають, чому людина приділяє увагу, енергію та час, і які перешкоди вона готова подолати для досягнення своїх цілей. Ставлення до своїх життєвих цілей впливає на формування ідентичності та самоусвідомлення особистості. Наполегливе ставлення до досягнення життєвих цілей може впливати на психічне здоров'я. Успіхи у реалізації цілей можуть призводити до відчуття задоволення та самореалізації, а неуспіхи - до стресу та розчарувань [3].

Сутність поняття життєві цілі полягає в тому, що вони визначають сенс і напрямок життя, формують особистісний розвиток та взаємовідносини з навколишнім світом. Вони є важливою складовою психологічного благополуччя та стабільності, що допомагає особистості досягати гармонії у своєму житті.

Жінки віком від 20 до 35 років переживають період значних психологічних

змін. Цей віковий діапазон часто визначається важливими етапами особистісного та професійного розвитку. У віці 20-35 років жінки активно формують свою ідентичність, визначаючи, хто вони є і яке місце займають у суспільстві. Це період пошуку себе, встановлення власних цінностей і переконань. Багато жінок у цьому віці зосереджують увагу на освіті і професійному розвитку. Цей період часто супроводжується емоційною нестабільністю, пов'язаною з вирішенням життєвих питань і вибором шляху. Важливою є здатність управляти стресом та розвивати емоційну стійкість [1; 3].

Психологічні особливості жінок віком від 20 до 35 років відображають їхні індивідуальні та соціокультурні впливи, а також відбивають їхні прагнення та завдання на шляху до самореалізації та життєвого задоволення. Цей період може визначати подальший розвиток особистості та впливати на багато аспектів їхнього життя. У віці 20-35 років багато жінок виявляють бажання зрозуміти себе, визначити свою ідентичність та знайти своє місце у суспільстві. Психологічна готовність до постановки цілей визначається рівнем самооцінки та здатністю розуміти власні потреби та цінності [1; 4].

Стрес є невід'ємною частиною життя, особливо на шляху до досягнення цілей. Психологічна стійкість та вміння знаходити позитив у викликах можуть стати ключовими факторами успіху. Визначення життєвих цілей часто пов'язане із прийняттям ризику. Жінки в цьому віці стикаються з рішеннями, пов'язаними з кар'єрою, освітою, відносинами. Психологічна готовність до взяття на себе ризику та управління невизначеністю може визначити шлях досягнення поставлених цілей [4].

Важливим психологічним фактором є самомотивація. Спроможність визначити власні цілі, розробити стратегії досягнення та утримувати власний інтерес у майбутньому є визначальним для успішного досягнення життєвих цілей. Жінки стикаються із викликами гендерних стереотипів та соціокультурних очікувань. Психологічна готовність відхиляти стереотипи та діяти відповідно до власних цінностей може визначити ступінь самостійності та незалежності у досягненні цілей [4].

Процес самоприйняття є важливою складовою психологічної готовності до досягнення цілей. Психологічна стійкість до зовнішніх впливів і формування внутрішнього позитивного налаштування є ключовими чинниками, що дозволяють подолати виклики.

Психологічна готовність до встановлення балансу між роботою та особистим життям є не менш важливою. У цьому віці жінки стикаються з тиском встигнути всі аспекти свого життя. Здатність ефективно управляти часом та присвячувати час як кар'єрі, так і особистим стосункам, визначає рівень задоволеності та щастя [1; 4].

Отже, психологічні чинники постановки та досягнення життєвих цілей у жінок віком 20-35 років - це складний та взаємопов'язаний процес, який визначає їхній життєвий шлях. Розуміння цих аспектів може служити основою для психологічної підтримки та розвитку жінок, допомагаючи їм досягати успіху в

різних сферах життя. Здатність ефективно впливати на власний психологічний стан та ставлення до поставлених цілей є важливим елементом особистісного росту та досягнення гармонії у житті.

Список використаних джерел

1. Вікова психологія. Навч. посіб. О.П.Сергєєнкова, О.А.Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с

2. Гладкевич М. І. Основні наукові підходи вітчизняних психологів до вивчення феномена «життєві плани особистості». Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. № 6. 347 с.

3. Кокун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 9. С. 1 - 5.

4. Панченко С.М. Активізація самоздійснення особистості у контексті самоорганізації дорослої людини. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць. серія «психологічні науки» / за ред. С.Д.Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 7. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. С. 222 – 226.

Гендерні особливості проживання агресії особами зрілого віку в кризових ситуаціях

Наталія Бондарева,
магістрантка кафедри психології ННІП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BondarevaNO@krok.edu.ua
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

У фаховій літературі з соціальної та клінічної психології приділено чимало уваги аналізу особливостей проживання агресії чоловіками і жінками зрілого віку в кризових ситуаціях. І наразі це питання залишається вкрай актуальним. Саме цьому і було присвячене наше теоретико-прикладне дослідження.

Для формування якісної програми психологічної допомоги проживання агресії особам зрілого віку нами був здійснений теоретико-методологічний аналіз фахової літератури з цієї проблематики, а також здійснено емпіричне дослідження, яке мало верифікувати наші отеоретичні роздуми.

Як показав здійснений нами теоретичний аналіз, феномен агресії в кризових ситуаціях життя складається з вроджених і набутих якостей людини, має прояви у когнітивному, емоційному, поведінковому аспектах та впливає на тілесні зміни (через соматизацію непроявленої агресії). Ми дослідили взаємозв'язки вродженого агресивного потенціалу особистості і способів його маніфестації. Для виконання цієї задачі, згідно принципам архітектоніки особистості, ми використали метод комплексної психодіагностики, яка включає методики декількох рівнів. А саме: підсвідомого (де відображаються інстинкти та потяги), міжсвідомого (де відображається рівень ціннісних станів – "Я-концепція" і формується комплекс психологічних захистів «Я-концепції») і декларативного (власне поведінка, самооцінка, самоусвідомлення респондентів). Метод комплексної діагностики допомагає викрити розбіжності між декларацією та реальною картиною проживання агресії, а також, співставити декларативний рівень з несвідомим і окреслити показники впливу вроджених факторів агресивного потенціалу на форми проживання агресії особами зрілого віку (Васильченко, Жданова, 2024; Вигдорчик, 2022).

За даними нашого емпіричного дослідження, можна стверджувати, що у проживанні психоемоційного стану агресії жінок та чоловіків зрілого віку, українців, є суттєві відмінності у ставленні до конфліктів, із запереченням їх чоловіками, та визнанням жінками; із зниженим рівнем відповідальності чоловіків і підвищеним у жінок; у чоловіків також присутні тенденції до приховування інформації щодо справжніх тенденцій, на відміну від жінок, менша психічна гнучкість та більша нормативність. Також у жінок вища цілеспрямованість,

вмотивованість до результативних дій, а натомість чоловіки демонструють певну інфантильність та відсутність чіткого визначення своїх цілей. Чоловіки схильні до пошукової активності, частої зміни контактів, поверхневого спілкування із широким колом контактів, частих та великих матеріальних витрат. Натоміть у жінок заблокований механізм ритлкмлення тривоги через пошукову активність та компенсаторні дії й витрати ресурсів. Також, у способах проживання агресії чоловіки схильні до зближення із тими, хто дає відчуття єдності, а жінки до проживання агресії насамоті.

Агресивний потенціал та його прояви максимально відображені через взаємозв'язки показників факторів вроджених аспектів (агресія, ригідність, тривожність, аутизація, гіпоманія, збудливість, екзальтованість, емотивність, конкурентність, асоціальність), та декларативних, поведінкових аспектів (соціальна дистанція, демонстративність, нормативність, конформність) (Leonhard, 1976; Szondi, 1963).

Особливостями проживання агресії респондентами дослідження є посилення ситуативної тривожності, як відгуку на нестабільність поточних обставин, з одночасним посиленням над-контролю, блокадою спонтанного відреагування, що призводить до соматизації агресивного потенціалу. Також, яскраво виділяється високий рівень обсесії та дезадаптації респондентів через наростання в їньому особистому світі численних внутрішніх конфліктів. Внутрішні конфлікти, підсилені тиском зовнішніх обставин, формують накопичення непроявленого агресивного потенціалу. Відповідно, знижується загальний рівень життєвої енергії та здоров'я, як фізичного, так і психічного (Петрунько, 2017).

Список використаних джерел

1. Васильченко, О., Жданова, Т. (2024). Технологічно-психодинамічний підхід до оцінки психологічного стану: можливості і перспективи. Вчені записки Університету «КРОК», (1), 260–274.

2. Вигдорчик, М. (2022). Метод багатостороннього дослідження особистості. Психодинамічний підхід. Київ: Самовидавництво.

3. Leonhard, K. (1976) Akzentuierte Persönlichkeiten. Fischer.

4. Szondi, L. (1963) Schicksalsanalytische therapie. Zurich: Szondi Stiftung Institut.

5. Петрунько, О. В. (2017). Внутрішньоособистісний конфлікт на стику конфліктології, практичної та клінічної психології. Педагогічний процес: теорія і практика. Серія Психологія, (1/56), 88–95.

Факторний аналіз впливу когнітивних змін у системі продажу

Олександр Лупаненко,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lupanenkooy@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-1596-8583

Успішність праці підприємств залежить від того, як працівники вирішують ті чи інші проблеми, як вони бачать, аналізують та обробляють інформацію, необхідну для прийняття рішень. У сучасних умовах інтенсивної конкуренції та швидкої цифровізації бізнес-середовища важливим елементом для компаній є адаптація до нових умов. Одним із таких елементів є зміни в когнітивних процесах, які впливають на прийняття рішень в організації продажів. Когнітивні зміни в системі продажів можуть бути реакцією як на зовнішні, так і на внутрішні фактори, що безпосередньо позначаються на ефективності комунікацій із клієнтами, стратегічному плануванні та мотивації персоналу. Для остаточних висновків необхідно враховувати когнітивні упередження, від яких залежать ці рішення.

Метою цих тез є вивчення факторів, що визначають когнітивні зміни у системі продажів, а також проведення факторного аналізу їхнього впливу на результати бізнесу.

1. Розглянемо, як різні автори трактують ключові поняття. Так, у словнику.ua під фактором розуміється: «Умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник» [1]. У статистиці, зокрема методах факторного аналізу, фактором називають невидиму змінну, яка впливає на кілька спостережуваних змінних. Фактори виявляються через математичні методи та слугують для зведення даних до більш простого та зрозумілого вигляду [2, 2010].

В економіці фактори зазвичай визначаються як основні ресурси або сили, що впливають на економічні процеси або результати. До таких факторів належать праця, капітал, природні ресурси, а також зовнішні чинники, такі як економічні цикли або технологічні зміни [3, 2011]. У психології фактор може позначати певну характеристику, яка визначає поведінку людини, наприклад, інтелектуальні або емоційні чинники, що впливають на сприйняття, пам'ять або прийняття рішень [4, 2008]. У контексті управління та організаційної теорії фактори зазвичай визначаються як елементи, що впливають на прийняття рішень і ефективність діяльності організації (внутрішні та зовнішні) [5, 2016].

2. Когнітивні зміни та когнітивні упередження взаємопов’язані, оскільки обидва феномени виникають внаслідок роботи мозку, який обробляє інформацію та формує переконання й поведінку.

Когнітивні зміни — це трансформації, які впливають на складний процес продажів, зокрема сприйняття, обробку інформації та прийняття рішень. Вони є базовою основою для усунення бар'єрів між покупцем і продавцем [6, 2024].

Приклади когнітивних змін у продажах [7, 2024]:

• **Зміни у сприйнятті клієнтських потреб:** здатність працівників точніше розуміти вимоги клієнтів.

• **Адаптація до нових технологій:** використання CRM-систем і великих даних.

• **Мотивація і прийняття рішень:** розвиток моделей стимулювання співробітників.

3. Фактори когнітивних змін у системі продажів [8, 2023]

Основні групи факторів:

• **Технологічні:** впровадження нових інструментів і автоматизованих систем.

• **Соціальні:** зміни у звичках споживачів.

• **Психологічні:** стрес і нові підходи до управління персоналом.

• **Організаційні:** розвиток культури та управління, що сприяють когнітивній гнучкості.

4. Методологія факторного аналізу

Факторний аналіз дозволяє:

• Виявляти основні чинники, що впливають на когнітивні зміни.

• Оцінювати взаємозв'язки між змінними (технології й ефективність).

• Прогнозувати вплив когнітивних змін на результати продажів.

5. Висновки

Когнітивні зміни є ключовим аспектом ефективності бізнесу. Їхній аналіз дає змогу компаніям адаптувати стратегії до динамічних умов і підвищувати конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Словник.ua. https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80

2. Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010) Multivariate Data Analysis. 7th Edition, Pearson, New York.

3. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2011). Economics (19th ed.). McGraw-Hill Education.p.744

4. McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2008). The Five-Factor Theory of Personality. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), Handbook of Personality: Theory and Research (3rd ed., pp. 159-181). The Guilford Press.

5. Daft, R. L. (2016). Organization Theory and Design (12th ed.). Cengage Learning. 688 p

6. What is Cognitive Marketing? Jessica Rose. https://www.fitzmartin.com/blog/intro-to-cogmar 16.11.24

7. Mefteh K., Akrout F. Cognitive Neuroscience and Sales Performance: The Evolution of the Seller's Theory of Mind2024/ https://www.intechopen.com/online-first/89080.DOI: 10.5772/ intechopen.114220

8. Кошельок, Г., Міндова, О., & Чернишова, Л. (2023). ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ. Економіка та суспільство, (47). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-36

Соціально-психологічні технології реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність

Вікторія Бузова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: buzovavv@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

В умовах тривалої війни в Україні питання реінтеграції ветеранів війни у професійну діяльність стає дедалі актуальнішим. Згідно з даними Міністерства у справах ветеранів України, на сьогодні більше 400 тисяч осіб мають статус учасника бойових дій, що створює гостру необхідність в ефективних програмах для реінтеграції ветеранів у суспільне та професійне життя.

Американський психотерапевт Б. Літц довів, що ветерани війни, які стикаються з труднощами соціально-психологічної адаптації, частіше відчувають глибокий психологічний дискомфорт, зокрема через порушення соціальних зв'язків та зміну особистісних цінностей [1]. Тому у США за підтримки Міністерства оборони розроблені програми психологічної допомоги ветеранам, які включають індивідуальну та групову терапію, професійну орієнтацію та навички саморегуляції, що сприяють більш плавному переходу до цивільного життя [2]. Проблема реінтеграції ветеранів війни є актуальною для багатьох країн, що брали участь у військових конфліктах, актуальною вона є і в Україні. У своєму досліджені український психолог І. Сингаївська вказує, що на успішність професійної адаптації особистості впливають численні чинники, серед яких значну роль відіграє здатність осмислити та адаптувати свій досвід, зокрема військовий, до нових умов цивільного життя [3].

Перехід від військового до мирного життя супроводжується численними психологічними викликами, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та тривогу. Згідно з даними дослідження американського Департаменту у справах ветеранів, 27% військових після завершення служби мають діагностовані психічні розлади, що вказує на необхідність спеціалізованої підтримки для адаптації до трудової діяльності [2]. В українському суспільстві ці виклики посилюються через економічні обмеження та брак соціальної інфраструктури.

І. Сингаївська та А. Яценко у своїй роботі акцентують увагу на особливостях бачення перспектив власного життя ветеранів, які можуть мати значний вплив на їхню здатність до адаптації після служби. Вони відзначають, що через постійні психологічні та фізичні навантаження під час служби ветерани можуть мати обмежене бачення довгострокових життєвих цілей і часто фокусуються на

короткострокових планах, що ускладнює їхню реінтеграцію [4]. Ветерани війни нерідко стикаються з труднощами у відновленні професійної мотивації, що є ключовим чинником для успішної інтеграції у професійну діяльність.

Зарубіжний досвід країн із розвиненими програмами реабілітації ветеранів (США, Ізраїль) демонструє ефективність комплексного підходу до реінтеграції ветеранів війни. Серед найефективніших соціально-психологічних технологій виділяються:

1. Індивідуальні психологічні консультації та терапія. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є однією з найефективніших методик і широко використовується для подолання симптомів ПТСР, тривоги та депресії серед ветеранів війни. Згідно з дослідженнями, КПТ допомагає ветеранам зменшити рівень тривожності та підвищити впевненість у собі, що сприяє поверненню до професійної діяльності [5].

2. Групова терапія та підтримка є важливим елементом реабілітації, оскільки дозволяє ветеранам війни відчувати, що вони не самотні у своїх труднощах. На думку ізраїльських дослідників З. Соломона і М. Мікулінцера, соціальна підтримка та групові психологічні інтервенції мають суттєвий вплив на успішність реінтеграції [6]. В Україні Veteran Hub організовує такі групові програми, де ветерани можуть ділитися досвідом і отримувати підтримку від людей зі схожим минулим.

3. Професійна підготовка та навчання. Програми професійної орієнтації, такі як американська програма «Hire Heroes», допомагають ветеранам здобути нові професійні навички та знаходити роботу, відповідно до їхніх здібностей та досвіду [2].

Можна запропонувати такі рекомендації для українських державних і громадських організацій, що працюють із ветеранами війни:

1. Розвиток системи психологічної підтримки, яка включає індивідуальні та групові консультації для ветеранів війни.

2. Створення реабілітаційних центрів з єдиними протоколами лікування, орієнтованими на потреби ветеранів війни.

3. Впровадження державних програм професійної підготовки, що забезпечать ветеранів війни навичками для роботи у цивільному секторі.

4. Поширення інформації для ветеранів війни і членів їхніх сімей про доступні послуги та можливості професійного розвитку.

Повернення ветеранів війни до мирного життя – багатогранний процес, що потребує комплексної підтримки в медичному, соціальному та психологічному аспектах. Професійна адаптація ветеранів значно полегшується завдяки виваженим і дієвим стратегіям підтримки, які враховують особливості бачення перспектив власного життя та прагнення до самоудосконалення кожного воїна [4]. Україні важливо врахувати міжнародний досвід і власні наукові напрацювання для застосування ефективних соціально-психологічних технологій реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність. Наявність такого підходу сприятиме зниженню соціальної напруги, підвищенню якості життя ветеранів війни та

відновленню трудових ресурсів, що є необхідним для економічного відродження держави у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Litz B. T., et al. Returning to Civilian Life: The Effects of War and Deployment on Mental Health. Psychological Services, 2009. 6 (1). P. 1–8.

2. Hire Heroes USA Report. Employment Opportunities for Veterans: A Pathway to Civilian Success. 2021.

3. Сингаївська І. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми професійної успішності особистості. Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 41. С. 168–176.

4. Сингаївська І., Яценко А. Особливості бачення перспектив власного життя воїнів під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 4 (72). С. 175–182. DOI https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-175-182. https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/662/681

5. Jakupcak M. et al. Cognitive Behavioral Therapy and PTSD in Military Populations. Behavior Therapy. 2010. 41(1), P. 1–10.

6. Solomon Z., Mikulincer M. The Benefits of Social Support and Adaptation for War Veterans. Journal of Applied Psychology, 2006. 91(4), P. 713–725.

Соціально-культурне середовище як чинник формування девіантної поведінки підлітків

Тетяна Вергель,
магістранка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VerhelTL@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Соціально-культурне середовище відіграє вирішальну роль у формуванні поведінкових стратегій та ціннісних орієнтирів підлітків. Під впливом родинного оточення, освітнього середовища, груп однолітків та засобів масової інформації підлітки створюють власні моделі поведінки, які можуть або відповідати соціально прийнятним нормам, або суперечити їм.

Сім'я завжди була і залишається первинним соціальним осередком, де підліток формує свої перші уявлення про світ і себе. Однак у сучасному суспільстві функція сім'ї часто зазнає змін під впливом соціально-економічних обставин, особливо в умовах кризи або нестабільності. Часто батьки не в змозі забезпечити підліткам необхідний емоційний комфорт через зайнятість, економічні труднощі або власні психологічні проблеми. Як результат, підлітки можуть відчувати брак підтримки, що підштовхує їх до пошуку альтернативних форм соціалізації, іноді через асоціальні групи або девіантні практики [1]. Необхідно відзначити, що іноді у «забезпечених» родинах девіантна поведінка підлітків є наслідком надмірної уваги з боку батьків. Гіперопіка, яка позбавляє підлітка самостійності, може стати джерелом внутрішніх конфліктів, протестів і навіть агресії.

Шкільне середовище є другим за важливістю чинником, що впливає на формування особистості підлітка. Школа не лише навчає, але й виховує, формуючи у молодих людей соціальні норми та правила поведінки. Проте школа також може стати джерелом стресу та конфліктів, особливо якщо підліток не знаходить підтримки з боку вчителів або однолітків. Багато психологічних досліджень підтверджують, що булінг або соціальна ізоляція в шкільному середовищі можуть стати тригером для розвитку девіантної поведінки [2].

Однолітки відіграють ключову роль у формуванні особистості підлітка. У цьому віці діти шукають підтвердження своєї значущості та намагаються завоювати статус у соціальних групах. Важливість визнання та підтримки однолітків часто стає більшою, ніж визнання з боку дорослих. Як наслідок, підлітки, що відчувають себе відчуженими або ізольованими в сімейному чи шкільному середовищі, прагнуть знайти свою нішу серед однолітків, навіть якщо це веде до ризикованої або девіантної поведінки [3].

Негативний вплив однолітків може включати схильність до вживання алкоголю, наркотиків, участь у кримінальній діяльності або інші форми девіацій. Групи однолітків часто діють за принципом «всередині групи», де девіантні практики стають способом самоствердження і отримання соціальної підтримки. Важливо, щоб молоді люди мали доступ до альтернативних, позитивних моделей соціалізації, які надавали б їм можливість отримати визнання та належність до групи через конструктивні дії.

Сьогодні медіа і соціальні мережі створюють новий вимір для соціалізації підлітків. Соціальні платформи, такі як Instagram, TikTok, YouTube, стають основним джерелом інформації та впливу для підлітків, формуючи їхні уявлення про успіх, красу, силу та популярність. Хоча медіа можуть слугувати інструментом позитивного впливу, надаючи доступ до освітнього контенту та корисних соціальних практик, вони також можуть мати зворотній бік. Поширення негативних моделей поведінки, пропаганда агресії, вживання алкоголю або наркотиків можуть стати руйнівними чинниками для психіки підлітка [4]. Завдяки медіа підлітки можуть створювати собі нереалістичні ідеали і порівнювати своє життя з «ідеальними» образами, представленими в інтернеті. Це часто призводить до емоційних порушень, таких як зниження самооцінки, депресія, соціальна тривожність. Медіаграмотність стає необхідною навичкою для сучасних підлітків, і завдання школи, батьків і суспільства – навчити молодь критично сприймати інформацію та уникати негативного впливу.

Роль психологічної підтримки в умовах сучасних викликів неможливо переоцінити. Психологічна підтримка є ключовим елементом профілактики девіантної поведінки у підлітків. Успішне виховання в умовах сучасних соціальних та культурних викликів вимагає тісної взаємодії між школою, родиною та суспільством. Важливим завданням психологів є навчання підлітків навичкам емоційного регулювання, саморефлексії та управління стресом [5]. Психологічні інтервенції повинні бути спрямовані на виявлення та корекцію ранніх ознак девіантної поведінки. Це може включати індивідуальні або групові консультації, створення безпечного простору для вираження емоцій та думок, а також залучення підлітків до соціальних програм, що сприяють їхньому самовираженню та самореалізації в позитивному руслі.

Щоб запобігти формуванню девіантної поведінки у підлітків, необхідно створити сприятливе соціально-культурне середовище, яке надає можливість для розвитку позитивних поведінкових патернів. Це включає розвиток емпатії та взаєморозуміння в родинному середовищі [6], забезпечення психологічної підтримки в школі та підвищення рівня медіаграмотності серед підлітків. Залучення молоді до соціально-орієнтованих програм і розвиток їхніх творчих та соціальних навичок також допоможе формувати позитивні моделі поведінки.

Успіх у профілактиці девіантної поведінки залежить від здатності суспільства вчасно реагувати на виклики, які ставить перед підлітками сучасний світ, і надавати їм підтримку у формуванні здорових та продуктивних соціальних стратегій.

Список використаних джерел

1. Вінс В. А., Тороп О. С. Вплив сім'ї на формування девіантної поведінки в підлітків. Вікова та педагогічна психологія. 2023. Вип. 54. С. 69–71.

2. Растригіна А. Соціокультурне середовище як фактор актуалізації ідей педагогіки свободи. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Випуск 102. 2013. с. 86–90.

3. Мельник М. Усамітнення і самотність як фактори особистісного зростання на етапі отроцтва та ранньої юності. Збірник тез за матеріалами круглого столу «Усамітнення та самотність в житті особистості». Київ, 2020. С. 45–48.

4. Зелінська Т. Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці : монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 432 с.

5. Хохліна І.В., Сингаївська І.В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет "КРОК", 2020. С. 90–92.

6. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 2 (70). С. 166–172. - DOI 10.31732/2663-2209-2022-70-166-172

Вплив гендерних стереотипів на особистість, шлюб та суспільство

Таміла Лахович,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lakhovychts@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Існує значна кількість різних стереотипів, у тому числі й гендерних – культурно й соціально обумовлених характеристик щодо властивостей та норм поведінки чоловіків і жінок. При цьому, гендерні стереотипи правомірно розглядати із двох позицій: з одного боку, у чоловічій і жіночій самосвідомості, а з іншого – в колективній суспільній свідомості.

Більшість людей не вважають уявлення про жіночність і мужність чимось незвичайним. Стереотипи складалися століттями, вони мають під собою міцне історичне підґрунтя, і при цьому не являються сталою величиною. Уявлення про гендерні ролі, які були цілком природними для минулих століть, сьогодні поступово трансформуються під тиском ідей рівності та інклюзивності. Однак, незважаючи на зміну умов, деякі стереотипи можуть зберігатися у прихованій формі, проявляючись у вигляді поведінкових патернів чи мовних конструкцій. Це свідчить про їхню складність і глибоку інтеграцію в суспільну свідомість, що потребує свідомих зусиль для їхнього переосмислення (Вілкова, 2017).

С. Сасслер термін «стереотип» трактує так, що стереотипи є думками про особисті якості груп людей, що можуть бути надмірно узагальненими та не зовсім точними. За їх допомогою людина оцінює й «класифікує» інших за належністю до певної групи, соціально-економічного класу чи фізичних характеристик (таких як стать, вік, колір шкіри тощо). Такі стереотипи, зокрема гендерні, схильні формувати умовне і спрощене уявлення про інших, створювати очікування та установки, обмежувати здатність до індивідуального сприйняття кожної людини (Sassler & Lichter, 2020).

Гендерний стереотип, який стосується закріплення сімейних ролей у відповідності зі статтю, відноситься до найпоширеніших стереотипів, які передбачають стандартні моделі рольової поведінки чоловіків і жінок. У відповідності з цим стереотипом для жінок головними соціальними ролями вважаються сімейні ролі, а для чоловіків – професійні. Чоловіків прийнято оцінювати за професійними успіхами, жінок – за наявністю сім'ї та дітей.

Гендерні стереотипи слугують загальними домовленостями щодо взаємодії «чоловічого» і «жіночого». Позитивним аспектом гендерних стереотипів вважається їх здатність підтримувати міжособистісне та міжгрупове порозуміння і співпрацю. Гендерні стереотипи мають бути водночас жорсткими та гнучкими:

з одного боку, забезпечувати сталість уявлень, а з іншого – не перешкоджати суспільному розвитку (Ткалич & Зінченко, 2013).

На думку І. Велмілла, гендерні стереотипи є «реальними», перетворюються на цінності та формують нормативні образи «реальної» фемінності (маскулінності). Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, все ще встановлюючи домінування чоловіків і дискримінаційні практики щодо жінок (Priyashantha, De Alwis & Welmilla, 2023).

В рамках концепції «природної» компліментарності С. Сасслер та Д. Ліхтер розглядають в своїх статтях процес диференціації чоловічих і жіночих ролей через призму структурних відмінностей, що існують між статями. Вони вважають, що в сучасних сім'ях пари повинні грати дві різні ролі. Інструментальна роль полягає в підтримці зв'язку сім'ї з навколишнім світом – професійна діяльність, яка приносить матеріальний прибуток, а експресивна роль полягає в основному в догляді за дітьми та регулюванні стосунків у сім'ї (Sassler & Lichter, 2020). Здатність жінки виношувати дітей і піклуватися про них однозначно визначає її експресивну роль, тоді як чоловіки, які не можуть виконувати ці біологічні функції, стають виконавцями інструментальних ролей (Золотнюк, 2014).

Шлюбно-сімейні стосунки та сімейні традиції є складною і самобутньою сферою життя, інтерес суспільства до якої завжди був стабільним і масовим. Це пояснюється тією колосальною роллю, яку відіграє сім'я в суспільному житті та в особистому відчутті щастя кожної людини. Останні дослідження свідчать про те, що питання шлюбу і сім'ї, проблеми збереження сімейних традицій сьогодні мають першочергове значення у вдосконаленні суспільства (Сингаївська & Лукаш, 2021; Сингаївська & Осауленко, 2023). Схильність жінок до виконання експресивної ролі передбачає більш активне залучення їх до духовного відновлення, тоді як економічне відновлення покладається на вміння чоловіків виконувати інструментальну роль.

Таким чином, гендерні стереотипи можуть мати як обмежувальний, так і підтримуючий вплив на особистісний розвиток та взаємини шлюбних партнерів. З одного боку, вони здатні накладати обмеження на можливості кожного з партнерів, викликати напруженість у стосунках і впливати на сприйняття, очікування та взаємодію між людьми. З іншого боку, стереотипи можуть виступати своєрідними орієнтирами, які спрощують соціальну взаємодію та допомагають формувати та стримувати очікування. Проте, для досягнення гармонійних і рівноправних відносин важливо заохочувати гнучкіший підхід до статево-рольової поведінки. Для подолання обмежень, зумовлених стереотипами, важливо розвивати критичне мислення, сприяти освіті щодо різноманітності та підтримувати культуру взаємоповаги.

Список використаних джерел

1. Вілкова, О. Ю. (2017). Конструктивні та деструктивні прояви гендерних стереотипів. Український соціум, (3), 24-29.

2. Sassler, S., & Lichter, D. T. (2020). Cohabitation and marriage: Complexity and diversity in union-formation patterns. Journal of Marriage and Family, 82(1), 35-61.

3. Ткалич, М. Г., & Зінченко, Т. П. (2013). Типологія гендерних стереотипів особистості. Проблеми сучасної психології, (2), 47-52.
4. Priyashantha, K. G., De Alwis, A. C., & Welmilla, I. (2023). Gender stereotypes change outcomes: A systematic literature review. Journal of Humanities and Applied Social Sciences, 5(5), 450-466.
5. Sassler, S., & Lichter, D. T. (2020). Cohabitation and marriage: Complexity and diversity in union-formation patterns. Journal of Marriage and Family, 82(1), 35-61.
6. Золотнюк, О. П. (2014). Диспозиційний компонент особистості в контексті шлюбних відносин: можливість фіксації і соціологічний досвід вимірювання. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки, (3), 66-73.
7. Сингаївська, І., & Лукаш, Ю. (2021). Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету "КРОК". 1(61). 251-257.
8. Сингаївська, І., & Осауленко, Н. (2023). Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 3(71), 125–134.

Особливості впливу психологічних умов на розвиток комунікативної компетентності психолога

Олена Літвінова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: litvinovaob@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-008

Комунікативна компетентність є ключовою професійною якістю психолога, що визначає його здатність встановлювати довірливі стосунки з клієнтами, ефективно проводити консультації та працювати в команді. Розвиток комунікативної компетентності залежить від психологічних умов, створених у процесі професійного навчання та практичної діяльності.

Розпочинається процес професійного розвитку ще в системі вузівської підготовки фахівців. Активізація професійно-мовного досвіду шляхом перекладання на професійну мову звичайних побутових ситуацій, обговорювань труднощів, складної поведінки клієнтів – все це стимулює розвиток мислення та його творчих компонент, формує більш різноманітний погляд на світ, сприяє усвідомленому розумінню саморозвитку регулятивної культури професійного мислення [1].

Студентам з високим рівнем психологічної культури притаманні розвинені комунікативні властивості, тому ці особи конгруентні, емпатичні, щирі і відкриті у спілкуванні, здатні рефлексувати, розуміти співрозмовника, вміють вибудовувати міжособистісні межі, адекватно ставляться до співрозмовника. Натомість студенти з низьким рівнем психологічної культури володіють недостатнім комунікативним потенціалом та рефлексії [2].

Взагалі, комунікативну компетентність розуміють як спроможність встановлювати та підтримувати необхідні зв’язки з іншими людьми, а також групу знань, умінь та навичок, завдяки яким і забезпечується ефективність комунікативного процесу. Професія психолога відноситься до сфери «людина-людина», то професійно значущою якістю майбутнього психолога є вміння впливати на людей. На вербальному рівні від уміння встановлювати необхідні контакти з клієнтами залежить ефективність подальшої роботи та відносин з ним. Комунікативна компетентність психологів – це налагодження контакту з клієнтами, розуміння їх та бути зрозумілим [3].

До ключових компетенцій особистості відносять соціальну компетентність, яка включає в себе комунікативну, та визначається як здатність людини бути невід‘ємною частиною соціуму, реалізовувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських стосунків з іншими людьми, згідно з їхніми

очікуваннями, потребами і цілями в межах суспільно прийнятної поведінки. Комунікативна компетентність передбачає здатність особистості до визначення мети комунікації, застосування ефективної стратегії спілкування залежно від ситуації, вміння емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими; продуктивно співпрацювати в групі, проявляти ініціативу у спілкуванні, керувати власними взаєминами з іншими. Комунікативна компетентність передбачає вміння спілкуватися як усно, так і письмово, аргументувати власну думку, адаптуватися у мовному середовищі у будь-якій соціальній ситуації; вона забезпечує можливість безпосереднього спілкування [4].

Особливу роль у професійній взаємодії «психолог-клієнт», відіграє інтерактивна здатність, як одна з головних структурних складових частин комунікативної компетентності. Інтерактивна здатність включає: уміння орієнтуватися в ситуації спілкування; здатність до розуміння мотивів, стилів поведінки, особистісних якостей, як своїх, так і партнерів зі спілкування; уміння контролювати та регулювати свою поведінку і здатність налагоджувати взаємодію ефективним способом. Розвиток пізнавального (когнітивного) компоненту поєднує в собі як сукупність відповідних знань, так і відповідних здібностей: здатність до пізнання, самопізнання, розуміння партнера по спілкуванню та особливостей конкретної ситуації взаємодії. Проте не лише знання є основою даного компоненту, а й гнучкість мислення, чутливість сприйняття (перцептивні здібності), соціальний інтелект. Емоційний компонент розглядається, як емоційний досвід спілкування, позитивне самоставлення та орієнтованість на партнера по спілкуванню, зацікавленість іншою людиною, гуманістичну спрямованість, здатність до співчуття те співпереживання. У компетентному спілкуванню психолога основу емоційного компоненту становить спрямованість на іншого, емпатія, співчуття. Поведінковий компонент компетентності у спілкуванні включає в себе вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки. Цей компонент визначається наявністю достатнього рівня комунікативних здібностей, здатністю впливати на іншу людину, організовувати взаємодію та успішно нею керувати [5].

Важливо підкреслити, що ефективний розвиток комунікативної компетентності вимагає комплексного підходу, тому необхідно забезпечити інтеграцію теоретичних знань та практичних умінь, формування відповідних ціннісних орієнтацій та установок, розвиток здатності до рефлексії та самоаналізу комунікативної діяльності [6; 7].

Результати емпіричного дослідження показали, що рівень комунікативної компетентності психологів значною мірою залежить від тривалості їхньої професійної діяльності. Виявлено групи психологів-початківців (стаж до 5 р.), досвідчених фахівців (стаж 5-15 р.) та експертів (стаж понад 15 р.). Встановлено, що з набуттям професійного досвіду зростають показники за всіма компонентами комунікативної компетентності, особливо за поведінковим та рефлексивним. Психологи-експерти демонструють вищий рівень володіння комунікативними техніками, більшу гнучкість у виборі комунікативних стратегій, розвиненішу

здатність до рефлексії власної комунікативної поведінки. Виявлено, що ключовим фактором є якість професійного досвіду та мотивація до самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: Монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 295 с.

2. Гусак В. М. Особливості спілкування майбутніх психологів з різними рівнями психологічної культури. Габітус. 2020. Випуск 19. С. 106–110.

3. Гамалій А.Р. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності студентів-психологів. Гуманітарні науки: тези доповідей; Національний авіаційний університет. К. : НАУ, 2019. С. 282–283.

4. Купрєєва, О. І. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності підлітків. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том IX. Випуск.12. 2019. С. 134-146.

5. Дейниченко Л. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх психологів засобами соціально-психологічного тренінгу. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2017. С. 20–25.

6. Хома Т. В. Комунікативна компетентність, Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2018. С. 203–206.

7. Андрієті О.А., Сингаївська І.В. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021. С. 323-327.

Рекомендації щодо соціальної корекції гендерних стереотипів у молоді України щодо сімейного виховання дітей

Карина Пінчук,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PinchukKV@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

У сучасному світі всі люди проживають свої певні соціальні ролі, тому все більшої актуальності набувають дослідження гендеру і його місця в сучасному суспільстві. Гендер становить собою культурний та соціальний аспект, який визначає особливості поведінки та характеру, що вважаються типовими для чоловіків і жінок.

Наразі спостерігається зростаюча увага до проблеми стереотипів гендерних ролей серед молоді. Багато організацій, освітніх установ, ініціатив та громадських обговорень спрямовані на розбурхання усталених уявлень про те, якими мають бути хлопці та дівчата. Останнім часом гендерна проблематика набуває значущості як ключовий аспект суспільних відносин, що вимагає уваги. Принцип неупередженого ставлення до особи, незалежно від статі, вважається важливою умовою для демократичних змін і сталого розвитку будь-якого суспільства.

Тематика гендерних стереотипів порушується більшою мірою у роботах, присвячених безпосередній проблематиці питання маскулінності та фемінності. Гендерна проблематика розкривається в роботах багатьох українських авторів і авторок: В. Агеєвої, В. Близнюк, Л. Бут, В. Власової, Л. Гаєвської, Т. Говорун, І Головашенко, О. Кікінежді, Т. Ладиченко, О. Луценко, Л. Магдюк, Н. Протасової, Л. Смоляр та інших. Теоретичний аналіз даного питання здійснюється у наукових працях таких авторів як М. Ворона, Н. Гоніна, І. Ханіна, В. Жорова та ін. [1, 2, 3, 4, 5].

Своєю чергою, гендерні стереотипи є відображенням характеристик більшості чоловіків і жінок, при цьому не враховуючи індивідуальних особливостей. Такі прийняті у суспільстві «правила» значною мірою впливають на міжособистісне спілкування дівчат і хлопців. Іншими словами, гендерні стереотипи визначають поведінку людей у стосунках до одруження, під час формування сім'ї. Значна кількість таких уявлень допомагають молодому поколінню підготуватися до майбутніх соціальних ролей (дружина/чоловік, мати/батько). Однак, такі стереотипи були сформовані досить давно під впливом іншого суспільного світогляду. Такі застарілі гендерні стереотипи переважно виступають обмеженням можливостей для молодого покоління.

Проблеми гендерних стереотипів у молоді щодо сімейного виховання дітей означає формування та утримання усталених уявлень, очікувань і норм про те, як повинні поводитися чоловіки і жінки в суспільстві. Гендерні питання стосуються всіх аспектів життя чоловіків і жінок у суспільстві, їх взаємозв'язку, нерівності у доступі до ресурсів та їх використанні, активності, а також відповіді на зміни та взаємин між особами. Це може містити такі стереотипи, як розподіл обов'язків за статевою приналежністю, очікування щодо кар'єри, стереотипи у виборі професій, упередження щодо певних хобі, інтересів, поведінки, зовнішності та багато іншого.

Питання гендерного виховання стають важливими для дитини з моменту, коли вона починає усвідомлювати свою статеву належність, тобто розуміти, що вона не просто дитина, а хлопчик чи дівчинка. Статева ідентифікація є ключовим елементом формування особистості дитини, що впливає на її подальше життя. Підготовку дітей до виконання різних соціальних ролей, таких як відданий син, турботлива донька, добрий брат чи сестра, варто починати з раннього віку, коли закладається основа для розвитку особистості.

Корисні поради для батьків: варто слухати свою дитину. Коли ваш син ділиться своїми новими захопленнями, такими як малювання, співи чи танці, уважно слухайте його та виявляйте зацікавленість. Наприклад, якщо він зацікавився малюванням, запитайте: «Розкажи, як ти створив цю картину? Що тебе надихнуло?» Для дитини важливо знати, що батьки зацікавлені в її творчості. Демонструвати розуміння. Якщо ваша дитина нервується перед важливим тестом, покажіть, що ви усвідомлюєте, наскільки це важливо для неї. Обійміть її, дайте поради, як знизити стрес. Не знецінюйте дитячі переживання, навіть якщо вони вам здаються незначними. Якщо ваша донька хоче коротку зачіску, запитайте, чому саме таку. Підтримайте її вибір: «Чому тобі подобається ця зачіска? Я розумію, що ти хочеш виглядати гарно і відчувати комфорт. Як я можу тобі допомогти? Може, ми разом виберемо класну зачіску?».

Головне завдання батьків полягає в прийнятті дитини такою, якою вона є. Для того, щоб дитина виросла здоровою і впевненою в собі, їй необхідні підтримка, розуміння та прийняття з боку батьків. Важливо усвідомлювати, що дитячі експерименти і пошуки є нормальною частиною розвитку та самовизначення. Щоб створити в родині атмосферу довіри та прийняття, батькам важливо бути чутливими до дітей і розвивати свою емпатію.

Список використаних джерел

1. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр "Академія", 2004. 308 с.

2. Смоляр Л. О. Прогрес та перспективи жіночих і гендерних досліджень в Україні. Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. К., 2003. Вип. 36. С. 9–41.

3. Ворона М. В. Гендерні стереотипи: сутність, функції, наслідки. Статистика України, 2010. №4. С. 71–74.

4. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. Вчені записки Університету «КРОК», 2023.

№ 2 (70). С. 166–172.
5. Сингаївська І.В. Проблеми стосунків у сімейній парі в умовах війни. Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 105 річниці від дня народження Василя Сухомлинського. (Кропивницький, 05 травня 2023 р.), 2023. С. 68–73.

Особливості особистісного компоненту психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри працівників сфери креативних індустрій

Марта Тиченко,
аспірантка лабораторії організаційної та соціальної психології,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН, м. Київ, Україна,
e–mail: m.tychenko@gmail.com,
ORCID: 0000–0003–0622–3419

«It's all about people» – цей поширений англійський вислів можна перекласти як «все залежить від людей». І справді, роль кожного конкретного працівника є значущою як в розрізі роботи команд, окремих підрозділів, так і компаній у цілому. У даному дослідженні буде розглянуто особистісний компонент психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри, з'ясовано емпірично рівні його складових. Загалом цей компонент стосується стійких особистісних якостей. Варто додати, що в інших публікаціях авторки було розглянуто ціннісно-мотиваційний та когнітивний компоненти (Карамушка, Тиченко, 2023; Тиченко, 2024). Дане дослідження стосується сфери креативних індустрій, адже ця галузь має не лише важливий економічний вплив, але й є перспективною в контексті подальшого відновлення та відбудови нашої країни (Карамушка, Тиченко, 2023). Вибірка дослідження склала 114 працівників з даної професійної сфери, які відповідали на питання анкети, згенерованої в Google Forms. Серед методик анкети в контексті особистісного компоненту були включені такі: а) *шкала креативного потенціалу та практичної креативності;* б) *шкала загальних підприємницьких тенденцій (коротка версія);* в) *коротка шкала саморефлексії та інсайту* (Карамушка, Тиченко, 2024).

Насамперед будуть розглянуті результати щодо рівня вираженості кар'єрного потенціалу, практичної креативності та сприйнятої організаційної підтримки. В контексті *креативного потенціалу*, то в 55,3% досліджуваних ця складова виражена на високому рівні, в 35,1% – на середньому, а 9,6% – на низькому рівні. Цікаво, що *практична креативність* виражена достатньо низько – лише в 6,1% досліджуваних простежуються високий рівень її вираженості, в 57% – середній, а 36,8% – низький рівень. В свою чергу розподіл щодо *сприйнятої організаційної підтримки* є таким: високий рівень засвідчують 25,4% опитаних, при цьому середній – 38,6%, а низький рівень – 36%. Інтерпретуючи ці результати можна сказати, що переважна більшість досліджуваних досить високо оцінюють власний креативний потенціал, відповідні вміння та якості. Водночас не завжди бачать перед собою можливості для того, щоб використовувати ці якості та навички в роботі. Перефразовуючи думку авторів методики, конструкт практичної креативності відрізняється від творчої продуктивності, що може бути виміряна за допомогою продуктів діяльності, що можна чітко побачити чи оцінити (DiLiello, & Houghton, 2008). Загалом понад третина працівників сприймають організаційну підтримку в контексті стимулювання креативності на низькому рівні (може стосуватися винагород, визнання тощо). І це може бути

свідченням викликів, які відчувають працедавці в умовах повномасштабної війни.

В контексті креативних індустрій істотними є *підприємницькі якості* досліджуваних. Позаяк специфіка галузі передбачає здатність та готовність генерувати, втілювати, комерціалізувати нові ідеї, що має своє втілення у формі певного продукту чи послуги (Щурко, 2019; Dronyuk, Moiseienko, & Greguš, 2019). Отримані емпіричні дані засвідчують, що високий рівень загальних підприємницьких тенденцій виявлено у 28,1% досліджуваних, середній – 37,7%, а низький у понад третини – 34,2% опитаних. Відповідно є досить вираженими предиспозиції в контексті підприємницьких характеристик, що може включати потребу в досягненнях та автономності, власне креативність, прийняття можливого ризику, а з іншого боку – локус контролю. Хоча, звісно, ці характеристики теж потребують уваги та вдосконалення з боку досліджуваних.

Важливим питанням у даному дослідженні є вивчення *професійної життєстійкості* в досліджуваної групи (Кокун, 2021). Загалом спостерігаємо високі результати щодо більшості складових та компонентів, однак дещо менш вираженими є складова професійна включеність (в 28,1% та 48,2% опитаних – виявлено високий та середній рівні) та власне професійний компонент професійної життєстійкості (25,4% та 45,6%, що відповідає високому та середньому рівням). Варто зауважити, що в контексті соціального компоненту професійної життєстійкості у 14% від загальної кількості опитаних виявлено високий рівень його вираженості, а середній – у 43%. Загальний показник професійної життєстійкості виражений на високому рівні в понад третини досліджуваних (32,5%), а середній рівень спостерігається в 46,5% опитаних.

У даному дослідженні також вивчалися такі параметри як *саморефлексія* (що тлумачиться як моніторинг власних думок та почуттів, поведінкових патернів) та *інсайт* (чітке усвідомлення власних думок та почуттів, поведінкових патернів) (Grant, Franklin, & Langford, 2002). Цікаво, що вищими є показники шкали саморефлексії, високий рівень виявлено у 36,8% від загальної кількості досліджуваних, середній – в 35,1%, а низький – 28,1%. Натомість високі показники шкали інсайту спостерігаються у 21,1%, середні – 41,2%, а більш ніж у третини, 37,7% – низькі показники. Переконані, що саморефлексія та інсайт є важливими в контексті кар'єрного здійснення.

Отже, у даній роботі було проаналізовані результати щодо рівнів сутності та рівнів складових особистісного компоненту психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри. Серед напрямків подальших досліджень – виявити специфіку зв'язку складових особистісного компоненту з чинниками мікро- (характеристиками працівників), мезо- (характеристиками організації) та макрорівнів (характеристиками суспільства).

Список використаних джерел

1. Карамушка, Л. М., & Тиченко, М. Є. (2023). Особливості ціннісно–мотиваційного компоненту психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри працівників сфери креа-

тивних індустрій. Організаційна психологія. Економічна психологія, 30(4), 66–83.
2. Тиченко, М. (2024). Когнітивний компонент психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри працівників сфери креативних індустрій: особливості та чинники. Київський журнал сучасної психології та психотерапії, 8, 130–146.
3. Карамушка, Л. М., Тиченко, М. Є. Методики дослідження психологічних особливостей професійної кар'єри. Психологічний практикум. Київ. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
4. DiLiello, T. C., & Houghton, J. D. (2008). Creative potential and practised creativity: Identifying untapped creativity in organizations. Creativity and Innovation Management, 17(1), 37–46.
5. Щурко, У. (2019). Креативні індустрії в Україні: тенденції та перспективи розвитку. Причорноморські економічні студії. 1(48), 172–176.
6. Dronyuk, I., & Moiseienko, I. (2019). Analysis of creative industries activities in European Union countries. Procedia Computer Science, 160, 479–484.
7. Кокун О. М. (2021). Опитувальник професійної життєстійкості. Проблеми екстремальної та кризової психології. 1(1), 90–104.
8. Grant, A. M., Franklin, J., & Langford, P. (2002). The self–reflection and insight scale: A new measure of private self–consciousness. Social Behavior and Personality: an international journal, 30(8), 821–835.

Психологічні чинники переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці

Марина Костюченко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KostiuchenkoMA@krok.edu.ua
Амінет Апішева,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

У сучасному світі, з прискоренням темпу життя та розвитком масових комунікацій, вивчення феномену самотності набуває дедалі більшої актуальності. З одного боку, сучасні засоби зв'язку відкрили людям можливість спілкуватися різними способами, долаючи географічні відстані та часові пояси. Проте, з іншого боку, такий формат комунікації знижує якість міжособистісної взаємодії та зменшує рівень емоційного зв’язку, що сприяє зростанню кількості людей, які відчувають самотність. Цій проблемі присвячено чимало досліджень у сфері психології, філософії та соціології. Самотність сприймається людиною як суб’єктивне, індивідуальне переживання, яке показує розкол основної реальної системи відносин і зв’язків внутрішнього світу особистості і виражає певну форму самосвідомості. Значення цієї специфічної форми самосвідомості особливо важливо для людини тоді, коли переживання самотності стає причиною краху надій. Самотні люди відчувають себе забутими, покинутими, втраченими, непотрібними. Це болісні для людини почуття, тому, що вони вступають в суперечку з очікуваннями індивіда і реальними подіями. Почуття самотності може сприяти розвитку важкого розладу особистості.

Наукові дані свідчать, що суб’єктивне переживання самотності може мати руйнівний вплив на фізичне та психічне здоров’я людини. Водночас самотність може виконувати й позитивну функцію, допомагаючи уникати небажаних соціальних контактів. Це підтверджує, що самотність є серйозною соціально-психологічною проблемою, яка вимагає уваги та детального аналізу.

Особливо важливим є вивчення специфіки цього стану, його взаємозв’язку з життєдіяльністю людини та її особистісними характеристиками на різних етапах життя [1].

Самотність є багатогранним феноменом, який охоплює емоційні, соціальні та когнітивні аспекти, що набувають особливої значущості у підлітковому та юнацькому віці, коли самотність може проявлятися в найгостріший формі. Цей період життя особливо сприятливий для появи почуття самотності через зміни у психіці, соціальних зв’язках та самоідентифікації [2].

Поява почуття самотності в підлітковому та юнацькому віці часто буває обумовлена *емоційними чинниками*. У підлітковому віці емоційна сфера

характеризується високою лабільністю та інтенсивністю переживань. Тому почуття самотності часто виникає як наслідок потреби у близьких стосунках, оскільки підлітки та юнаки шукають глибоких емоційних зв'язків, але невдачі в їх побудові можуть викликати відчуття відторгнення чи ізоляції.

Соціальні чинники переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці можуть бути обумовлені:

• Складнощами у спілкуванні, оскільки через недостатній розвиток комунікативних навичок або страх негативної оцінки часто стає перешкодою до формування соціальних зв'язків;

• Впливом соціальних мереж. У цифрову епоху відчуття самотності може посилюватися через порівняння себе з іншими у соціальних мережах [3].

• Змінами в соціальному оточенні – перехід з однієї школи до іншої, вступ до університету чи зміна місця проживання можуть викликати почуття втрати звичного кола спілкування.

Когнітивні чинники переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці можуть бути обумовлені негативними установками, оскільки підлітки часто схильні до когнітивних спотворень, наприклад, до перебільшення власної ізольованості або нездатності досягти успіху у соціальних контактах. Окрім того юнаки можуть бачити світ як ворожий і себе як нездатних інтегруватися в соціум. Також, почуття самотності в цьому віці може виникати через нестабільну самооцінку, оскільки вона в цей період може бути низькою, що породжує страх бути незрозумілим чи неприйнятим.

Самотність у підлітковому та юнацькому віці може бути обумовлена *біологічними та нейропсихологічними аспектами*, такими як гормональні зміни і рівень розумового розвитку. Перебудова гормональної системи може впливати на емоційний стан, роблячи підлітків більш чутливими до соціальних відторгнень. Префронтальна кора, відповідальна за контроль емоцій і планування, ще не до кінця сформована, що ускладнює подолання самотності.

Психосоціальний контекст переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці зазвичай обумовлений проблемами у сім'ї, що через нестачу підтримки чи конфлікти в родині можуть посилювати відчуття самотності [2]. Також, важливу роль відіграє соціальна ізоляція, що через відсутність друзів або підтримуючого оточення створює додаткові труднощі.

Напрями роботи психолога з підлітками і юнаками, що переживають почуття самотності, мають включати:

• Розвиток емоційного інтелекту. Навчання підлітків розпізнавати й висловлювати свої почуття.

• Формування соціальних навичок. Допомога у розвитку комунікативних здібностей через тренінги або участь у гуртках.

• Психологічна підтримка. Консультації з психологом можуть сприяти усвідомленню причин самотності та пошуку шляхів її подолання.

• Залучення до активної діяльності. Соціальні заходи, волонтерство чи спортивні секції допомагають створити нові зв'язки [1].

Переживання самотності у підлітковому віці є складним, але тимчасовим явищем, яке можна подолати за умови підтримки оточення і правильного підходу до розв'язання проблеми.

Визначивши особливості суб'єктивного переживання самотності, ми дійшли до висновку, що особливості переживання та темпи проходження самотності залежать від індивідуальних особливостей людини. Отже, вчасне виявлення появи відчуття самотності та відчуження, і особливо з'ясування їх причин створює можливість допомогти особистості ефективно впоратися з цією проблемою.

Список використаних джерел

1. Бедан В.Б. Переживання самотності у співвідношенні з соціальним інтелектом студентів психологів. Проблема сучасної психології особистості: зб. мат. наук-практ конф. молодих вчених та студентів (м. Одеса, 18-21 травня 2017 р.) ПНПУ імені К.Д. Ушинського. Одеса: Ледарук, 2017. С. 446-448.

2. Кордунова Н. О., Ричко Ю. Вікові особливості самотності особистості. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога. Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики сучасності. Матеріали VIII науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю) (10-12 грудня 2021 р., м. Луцьк). Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 101-106.

3. Комар Т. В. Самотність як чинник втечі у віртуальний вимір. Усамітнення та самотність в житті особистості. Збірник тез за матеріалами круглого столу (on-line, 24 квітня 2020 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 31-33.

Психологічна сепарація як феномен міжособистісних відносин

Олена Храпа,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: khrapaom@krok.edu.ua
Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua;
ORCID: 0000-0001-9366-4591

В умовах глобальних змін сучасне суспільство висуває високі вимоги до дорослішання як становлення та розвитку особистості. Передумовою формування зрілої та психологічно здорової людини є активна життєва позиція, цілепокладання, перспективне бачення свого майбутнього. Основним завданням юнацького віку є проходження процесу сепарації, психологічного відділення від батьківської опіки, початок самостійного та відповідального ставлення до свого життя.

В історії психологічної науки вивченням процесу сепарації займалися багато вчених і розглядали її з різних позицій: формування ідентичності (Е. Еріксон, Н. Боришевський), формування психологічної незалежності від батьків (Г. Хофман), психологічне відділення від батьківської сім'ї (Д. Лапслей) та вихід з-під їх влади (П. Блос).

Безумовно, сім'я є найближчим середовищем для людини, вона має значний вплив на розвиток особистості. «Одна з головних задач розвитку в юнацькому віці полягає в проходженні психологічної сепарації . Відділення від батьків відбувається на трьох рівнях: когнітивному, поведінковому та емоційному. Вдале проходження цієї задачі формує автономну особистість, яка незалежна від найближчих людей на трьох вище зазначених рівнях і може самостійно керувати своїм життям, мислить власними категоріями, не відчуваючи при цьому дискомфорт» [1].

Сімейна сепарація – багатогранний процес, який характеризується перебудовою міжособистісних відносин між членами сім'ї у зв'язку з дорослішанням дітей. «Цей процес передбачає послідовне усвідомлення дорослою людиною та її батьками «відділення» один від одного, емоційне переживання та прийняття цього факту, формування почуття незалежності, часткову або повну зміну поведінки з урахуванням соціально-психологічних особливостей кожного із членів сім'ї. Тобто, сепарація – це здатність особистості відокремлювати себе, свої почуття, думки, емоції від значимої близької людини (наприклад, батьків), а згодом від будь-якої іншої людини» [2].

Порушення послідовності між етапами процесу сепарації варто розглядати як показник порушення в особистісному розвитку. «Цілісність процесу сепарації особистості і становлення її автономності проявляється в специфіці побудови

відносин з іншими людьми, яка торкається усіх аспектів соціальної взаємодії». Тобто, якщо труднощі в переживанні своєї автономності виникають в одній системі відносин, то вони будуть повторюватися і в інших типах соціальних контактів. «Якість об'єктних відносин багато в чому визначається цілісністю ідентичності, що включає в себе не тільки ступінь інтеграції, але і відносну постійність Я-образу і образів інших людей в часі. Для того, щоб процес психологічної сепарації дитини відбувався успішно, потрібно, щоб і мати, і батько самі були зовні і внутрішньо сепаровані і володіли достатнім ступенем автономності» [3].

«Процес сепарації проходить такі стадії:

а) в три роки дитина вважається «психологічно народженою»;

б) в дошкільному віці вона набуває можливість встановлювати більш-менш близькі відносини;

в) в молодшому шкільному віці з'являються зачатки рефлексії і розвиваються розуміння моральних норм, що лежить в основі відповідальності за свої вчинки».

Цей список можна продовжувати, враховуючи новоутворення різних періодів, аж до ранньої дорослості, тим самим обґрунтовуючи положення про те, що психологічне народження – тільки перший етап сепарації і його факт – лише передумови розвитку тих якостей, котрі М. Малер описала у своєму визначенні [4].

Проте все ж один із найбільш кризових етапів у взаєминах батьків і дитини, що має особливі значення і сенс, – це підлітковий вік. «Нівелюючи значення «батьківської фігури» і піддаючи сумніву встановлені сім'єю правила і вимоги, підліток вчиться критично сприймати реальність, міркувати й оцінювати. Така поведінка може означати початок когнітивної сепарації, яка в подальшому сприятиме прийняттю рішень, критичному осмисленню подій, що відбуваються у світі, і свого місця в ньому». І, нарешті, кульмінацією сепараційного процесу стає момент, коли дитина виходить із сім'ї і створює власну [5].

Таким чином, явище сепарації особистості складається з трьох фаз, а саме: аутичної фази, симбіотичної та фази сепарації-індивідуації. Слід зазначити, що в зрілому віці сепарація проявляється через: а) вихід зі «злиття» з батьківською фігурою; б) створення справжніх близьких стосунків (здатність турбуватись про іншу людину); в) матеріальну незалежність; г) створення власної сім'ї.

Список використаних джерел

1. Вовчик-Блакитна О. Спосіб життя родини та розвиток дитини: екопсихологічний вимір Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Т.7. 2013. Вип. 33. С.72 81

2. Кульчицька А., Полікарчик С. Психологічний аналіз проблеми психоемоційних станів особистості в умовах сепарації. Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (15 трав. 2022 р.). Луцьк. С. 49 52

3. Берегова Н. Вплив ранньої сепарації на становлення особистості. Збірник наукових праць Національної академії прикордонної служби України. Хмельницький. №1. 2019. С. 24 29

4. Bahn G. Margaret Mahler and the modern implication of separation-individuation theory. Psychoanalysis. № 32. 2021. P. 1 10.
5. Широка А. О. Адаптація методики психологічної сепарації від батьків в юнацькому віці. Практична психологія та соціальна робота. № 10. 2008. С. 45 53.

Шляхи формування особистої конфліктологічної компетентності психолога у воєнний та повоєнний час

Наталія Акініна,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Akinina NL@krok.edu.ua
Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Людина в сучасному соціальному середовищі переживає тисячі різноманітних ситуацій, які потребують негайного вирішення і негайного реагування на відповідну зміну. Світ став вирізнятися своєю нестабільністю, різкими змінами. А світ сучасної людини особливо став мінливий в умовах глобального катарсису і потребує від неї відповідних знань, вмінь, навичок не тільки в умовах загально-соціальної взаємодії, але й в умовах професійної взаємодії. Повномасштабна ж війна на території нашої держави зламала весь життєвий простір українського народу. І в умовах кризових катаклізмів існування людина змушена швидко пристосовуватися до мінливого світу, а отже змінювати свою поведінку не тільки у зовнішньому середовищі, але й змінювати внутрішні орієнтири свого буття. Отже, перед суспільством і наукою у галузі професійної підготовки фахівців соціономічних професій, особливо важливою є розуміння психології як науки та професійна підготовка психологів в умовах війни й військового стану.

У черзі денній сучасних психологів і науковців у галузі вищої професійної освіти першочерговою є проблема підготовки фахівців соціономічного напряму, а особливо психологів та практичних психологів. Це пов'язано з тим, що на ринку праці постійно змінюються вимоги до фахівця, а у зв'язку з цим існує суперечність між підготовкою фахівців з вищою професійною освітою і сучасними вимогами до професіонала у галузі. А військові дії на території України, велика кількість постраждалих від військової агресії вимагає від психолога (практичного психолога) нових професійних знань, вмінь, навичок , а отже професійних компетенностей, які допоможуть у врегулювання проблемних запитів клієнтів.

Наукові психолого-педагогічні джерела (за Т.В.Григоренко) пропонують нам види професійної компетентності фахівця такі як: «індивідуальна компетентність (вміння регулювати індивідуальні можливості); особистісна компетентність (вміння протидіяти професійним деформаціям, вміти організувати власну діяльність), спеціальна компетентність (керування на високому рівні); соціальна компетентність (керування колективною діяльністю)…» [1, с. 60-70].

Отже звернемо увагу на індивідуальну та особистісну конфліктологічну

компетентність.

На думку З. Огороднійчук: «…індивідуальні особливості, як одну із форм психіки, що є необхідними в процесі професійної діяльності психолога: тактовність; ініціативність; прагнення до самопізнання і саморозвитку, самовдосконалення; високий рівень особистої відповідальності; терпимість, толерантність; оригінальність, креативність; кмітливість, різнобічність; цілеспрямованість, наполегливість; прогностичність; ерудованість; вміння тримати все під контролем, зберігати таємницю. Також існує і перелік якостей, що унеможливлюють ефективну професійну діяльність у сфері психології, тобто є своєрідними професійними протипоказаннями: агресивність; замкнутість; нерішучість; відсутність схильності до роботи з людьми; психічна й емоційна неврівноваженість; нездатність зрозуміти позицію іншої людини; ригідність мислення, нездатність до креативно-інтелектуального мислення, тобто нездатність змінювати способи розв'язання задач у відповідності з мінливими умовами сьогодення; неналежний інтелектуальний рівень розвитку; неналежний рівень психологічної культури тощо» [2, с. 205-208].

А О. Дубовик погоджується з попередньою тезою про індивідуальні особливості думкою про те що: «….особистісні якості є найважливішими в професійній здатності. І тільки вони (особистісні якості) є основою для формування професійних компетентностей» [3,с.21].

Актуальність розвитку конфліктологічної компетентності у майбутніх фахівців психологів обумовлюється високим рівнем конфліктогенності соціального середовища. Тому пріоритетного значення набуває цілеспрямована організація навчально-виховної та наукової роботи з формування конфліктологічної компетентності на етапі професійної підготовки фахівця майбутнього психолога.

На думку Н.В. Самсонової, «конфліктологічна компетентність фахівця – це сукупність конфліктологічних знань як виду професійних знань про конфлікт і пов'язаних із ним явищ, фактів. Як і будь-які професійні знання, знання про професійний конфлікт виступають важливим компонентом професійної культури і виконують функцію інформаційного базису для орієнтовно-перетворюючої діяльності фахівця в ситуаціях професійного конфлікту. Тому показниками сформованості конфліктологічної компетенції є два критерії: 1) адекватне зрозуміння конфлікту і 2) відсутність помилок у визначенні складної ситуації професійної взаємодії як конфліктної на основі системи знань про конфлікт» [4, с.124].

Конфліктологічна компетентність виконує певні функції, М. В. Башкін виділяє такі функції конфліктної компетентності: превентивна, прогностична, конструктивна, рефлексивна та корекційна [1, с.45].

Л. А. Онуфрієва, С. О. Ренке у науковій статті «Конфліктна компетентність як складова комунікативної компетентності» визначають, що конфліктна компетентність має певну психологічну структуру і складається з декількох компонентів: «…гностичний компонент (це знання про причини, характер

конфлікту й особливості конфліктної особистості); проектувальний компонент (уміння передбачати дії опонентів, їхню поведінку); конструктивний компонент (уміння впливати на опонентів, на відносини, оцінки, мотиви); комунікативний компонент (уміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту)» [5, с.751-764].

Аналізуючи дану структуру можна зробити висновок, що автори у своєму дослідженні спираються на те, що конфліктна компетентність являє собою набір певних знань та умінь більшість і що конфліктологічну компетентність можна розглядати як одну з складових професіоналізму фахівця. Знання про природу конфлікту та уміння передбачати дії опонентів, впливати на опонентів та здійснювати ефективне спілкування, з огляду на вищезазначене, і є ознаками конфліктної компетентності.

Конфліктологічна компетентність визначається як здатність особи адекватно реагувати на конфлікти, усвідомлювати їх природу та використовувати ефективні стратегії для їх вирішення. Вона включає в себе: Когнітивний компонент: знання про конфлікти, їх структуру та етапи. Емоційно-вольовий компонент: здатність до саморегуляції та управління емоціями в конфліктних ситуаціях. Комунікативний компонент: навички ефективного спілкування та емпатії. Регулятивний компонент: емоційний, вольовий і рефлексивний елементи.

Відповідно до опрацьованих джерел нами сформовано алгоритм (шляхи) формування конфліктологічної компетентності психологів під час війни та після. Ми вважаємо здатність розуміти, аналізувати та управляти конфліктами, що є критично важливим для підтримки миру та стабільності в суспільстві.

Формування конфліктологічної компетентності, під час війни, має значний особистісний аспект, який впливає на здатність індивіда ефективно управляти конфліктами. Цей аспект включає в себе різні елементи, що сприяють розвитку особистості у контексті конфліктології такі як розвиток емоційного інтелекту, комунікативні навички, критичне мислення.

Першим елементом формування особистісної конфліктологічної компетентності є «розвиток емоційного інтелекту». Емоційний інтелект допомагає особі розуміти свої емоції та емоції інших, що є важливим для ефективного спілкування та вирішення конфліктів. Це досягається за допомогою навчання технікам управління стресом і емоціями, що допоможе зменшити ймовірність ескалації конфліктів.

Другим елементом – є «комунікативні навички». Вміння слухати та висловлювати свої думки чітко і конструктивно є критично важливими для уникнення непорозумінь. В цьому допоможуть тренінги з активного слухання та ненасильницького спілкування, які суттєво підвищать комунікативну компетентність.

Третім елементом, ми виокремлюємо, «критичне мислення». Розвиток критичного мислення дозволяє особі аналізувати ситуації з різних точок зору, що сприяє більш об'єктивному сприйняттю конфліктів. Розвиток критичного мислення досягається за допомогою освіти і самоосвіти, яка акцентує увагу на

аналізі і синтезі інформації, допомагає формувати необхідну навичку.

Виокремлені нами структурні елементи формування конфліктологічної компетентності особистості після війни такі як «психологічна реабілітація», «відновлення соціальних зв'язків», « освіта і самоосвіта».

По-перше, психологічна реабілітація у формі післявоєнної психологічної підтримки допомагає особам впоратися з травмами і відновити їхню здатність до конструктивного спілкування. Це повинно здійснюватися за допомогою соціальних програми психосоціальної підтримки, які можуть включати і групові заняття, де учасники діляться досвідом і отримують підтримку, так й індивідуальні.

По-друге, особа повинна працювати у напрямку відновлення своїх соціальних зв'язків. А це досягається за допомогою участі у громадських ініціативах та проектах, сприяє відновленню довіри між людьми і формуванню нових соціальних зв'язків. Особливо важливі спільні заходи, такі як волонтерство чи культурні програми, які можуть допомогти в інтеграції людей у суспільство.

По-третє, освіта та самоосвіта на будь-якому етапі життя людини дуже важливий елемент і тому, продовження освіти та самоосвіти в галузі конфліктології та соціальних і психологічних наук може допомогти зрозуміти механізми конфліктів і способи їх вирішення. Для здійснення такого кроку підходять курси та тренінги, спрямовані на розвиток особистісних навичок, таких як лідерство та командна робота тощо.

Формування конфліктологічної компетентності є багатогранним процесом, який потребує зусиль на різних рівнях – від освіти до практичних заходів у суспільстві. Ефективне управління конфліктами може суттєво сприяти стабільності і розвитку суспільства як до, так і після військових дій.

Особистісний аспект формування конфліктологічної компетентності є ключовим для ефективного управління конфліктами як під час війни, так і після неї. Розвиток таких навичок, як емоційний інтелект, комунікація та критичне мислення, має вирішальне значення для створення більш мирного та стабільного суспільства.

Список використаних джерел

1. Григоренко Т. Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за 016 – Спеціальна освіта. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2021 рік.

2. Огороднійчук З. В. Психологічна характеристика особистісних якостей майбутнього спеціального психолога. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2009. № 13. С. 205-208.

3. Дубовик О. М. Особливості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08. Київ, 2017. 21 с.

4. Лемак Т. В. Особливості формування конфліктологічної компетентності студентів-психологів на факультеті підготовки офіцерів запасу. URL:https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2d23d451-44da-4845-a31b-42bac55e0149/content

5. Л. А.Онуфрієва, С. О. Ренке Конфліктна компетентність як складова комунікативної компетентності. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С.Костюка НАПН Україн. Проблеми сучасної психології. 2011. Випуск 12. С.751-764

Особистісна готовність майбутніх психологів до роботи у кризових ситуаціях як передумова ефективної роботи в бізнесі та державному секторі

Юрій Шинкаренко,
аспірант спеціальності «Психологія»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: shynkarenkooyv@krok.edu.ua

Проблема готовності здобувача вищої психологічної освіти до майбутньої професійної діяльності викликає значний інтерес у наукових колах свідченням чому є значна кількість теоретичних та емпіричних досліджень різних аспектів психологічної готовності студентів-психологів до побудови кар'єри за фахом. При цьому у поле уваги дослідників потрапляє як загальна особистісна готовність, так і її змістовні елементи – емоційна, вольова, мотиваційна готовність. Це підтверджує той факт, що проблема готовності студента-психолога до здійснення професійної діяльності, станом на сьогоднішній день є значущою та актуальною. Особистісна готовність студента дозволяє йому успішно демонструвати свої професійні здобутки, ефективно використовувати знання, вміння та навички, зберігати накопичений досвід і ефективно орієнтуватися при виконанні професійних завдань. Вона допомагає фахівцеві швидко адаптуватись до умов праці і подальшого кар'єрного зростання. Отримавши диплом про психологічну освіту, теоретично випускник готовий здійснювати професійну діяльність, проте виникає питання, наскільки він готовий до роботи у кризових ситуаціях.

Якщо є відповідність психічних можливостей працівника професійним вимогам, то говорять про його психологічну готовність до професії. Якщо ж такої відповідності немає, то професійна діяльність може стати складною, неефективною, вимагати занадто великої кількості ресурсів. З огляду на це, під психологічною готовністю до професійної діяльності М. Гринців розуміє такий рівень особистісного розвитку фахівця, який дає йому змогу долати труднощі адаптації до професії та ефективно реалізовувати увесь спектр професійних завдань [1].

У загальнопсихологічному контексті особистісна готовність визначається як короткостроковий або тривалий стан професійно важливих психологічних функцій, що за умови достатньої сформованості внутрішніх ресурсів особистості забезпечують високу ефективність та психоемоційний комфорт при здійсненні того чи іншого виду діяльності [2].

Особистісна готовність майбутніх психологів до роботи у кризових ситуаціях є важливою складовою їх професійної підготовки, оскільки саме вміння реагувати на виклики, пов'язані зі стресом, конфліктами, та нестабільністю, визначає ефективність їхньої діяльності. У бізнес-середовищі психологи нерідко стикаються з проблемами організаційного клімату, кризами мотивації працівників, а також необхідністю впровадження змін, які можуть викликати опір з боку співробітників. Ефективне подолання таких ситуацій залежить від

здатності психолога зберігати емоційну стійкість, приймати раціональні рішення та допомагати іншим адаптуватися до змін [3].

Аналогічно, у державному секторі професійна діяльність психолога може бути пов'язана з наданням допомоги людям, що опинилися у надзвичайних ситуаціях, соціальною реабілітацією постраждалих або підтримкою працівників екстрених служб [4]. В таких умовах особистісна готовність передбачає наявність стресостійкості, емпатії, здатності до швидкої адаптації, а також професійних навичок управління кризовими ситуаціями. Розвиток цієї готовності у майбутніх фахівців вимагає інтегрованого підходу, що включає спеціальну освіту, практичну підготовку та розвиток необхідних особистісних якостей, зокрема, емоційного інтелекту та саморегуляції.

Таким чином, формування особистісної готовності до роботи у кризових ситуаціях є ключовою передумовою професійної успішності психологів, незалежно від того, працюють вони у бізнесі чи державному секторі.

Список використаних джерел

1. Гринців М. В. Особливості саморегуляції майбутніх психологів як чинник їхнього професійного становлення: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Київ, 2016. 262 с.

2. Колесніченко О. С. Сучасний стан розроблення проблеми психологічної готовності до професійної діяльності. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія / Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Воробйова В. І. та ін. Харків: Нац. акад. Нац. гвардії України, 2016. С. 8–21.

3. Колесніченко О. С. Марцегора Я.В. Воробйова В.І. Сучасний стан розроблення проблеми психологічної готовності до професійної діяльності. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації : монографія. Харків : Нац. акад. Нац. гвардії України, 2016. Підрозд. 1.1. С. 8–21.

4. Вовк В. О. Професійно-особистісні якості бізнес-психолога. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Видво НаУОА, червень 2022. № 15. С. 20–24. DOI: 10.25264 / 2415–7384–2022–15–20–24

5. Ташматов В. Особливості професійної діяльності психологів державної служби України з надзвичайних ситуацій в умовах війни. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2022. № 1 (3). С. 30–38. URL: http://dcpp.nuczu.edu.ua/uk/3–15.html (дата звернення: 18.11.2024).

Соціально-психологічні чинники травми війни в цивільного населення країни – жертви агресії

Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Війна – це безумовно кризова і травмівна ситуація в житті суспільств і соціумів, а також у житті кожного, хто опинився в полі її дії. І, як будь-яка інша кризова ситуація, війна – це:

1) ситуація ненормальності й безглуздості того, що відбувається;

2) ситуація неможливості для переважної більшості соціальних суб'єктів (на мікро-, мезо- і макрорівні їх буття) реалізовувати нагальні потреби та усталену рутину життя у звичний для них спосіб;

3) втрата контролю над власним життям, а відтак розгубленість, безпорадність, усвідомлення браку ресурсів для виходу з ситуації, що склалася;

4) негативні емоції й непродуктивні емоційні стани: страх, тривога, відчай, безнадія, відчуття стигматизації з боку оточення, стрес, фрустрація тощо; неадекватне реагування на те, що відбувається, немотивована й недоцільна поведінка тощо);

5) ситуація, що породжує дефіцит змістів і смислів стосовно минулого, нинішнього і дальшого життя [1; 2; 3].

Реагування людей на кризові, стресогенні, травмівні обставини життя та результати цього реагування (стрес, гострий стресовий розлад, травма, ПТСР) залежать від:

1) джерела стресу (сили, тривалості, масштабності, раптовості, характеру дії);

2) соціальної підтримки, причетності та поведінки референтних осіб у кризовій ситуації;

3) захисних функцій організму та інших властивостей психіки травмованої особи, і це – найуразливіший чинник травматизації людей у критичних обставинах життя.

У зв'язку зі сказаним слід акцентувати увагу на тому, що стрес і гострий стресовий розлад (як форми відповіді психіки людини на потрапляння в кризову ситуацію) спричинюють лише ті вимоги середовища, які суб'єктивно оцінюються учасником критичної ситуації як загрозливі, такі, що порушують адаптацію і контроль та перешкоджають нормальному перебігові життя. Особливо уразливими на стрес є особи:

1) в яких будь-яка вимога середовища викликає стресову реакцію, тобто які не здатні впоратися з жодними вимогами;

2) для яких внутрішньою потребою життя є невідкладне (тут-і-тепер) задо-

волення всіх їхніх потреби;

3) які не здатні долати жодних перешкод ані з боку зовнішніх сил, ані з боку власних альтернативних потреб;

4) життєвий світ яких "легкий" і "простий", такий, що не потребує активності [1].

У разі, коли адаптивна реакція особи на кризову ситуацію є недостатньою і критично тривалою (понад 2-3 місяці), йдеться про її перебування в стані психологічної травми або й про стан неоптимально прожитої (власне, належно не подоланої) психологічної травми [1; 2].

Що слугує чинниками стресу і психологічної травми в умовах війни для цивільного населення країни, яка стала об'єктом агресії?

Перше, що природно спадає на думку, – це воєнні дії агресора. Навіть якщо цивільне населення не перебуває в зоні активних бойових дій і не є їх емпіричним свідком, а лише бачить їх по телевізору чи в інтернеті, картини цих дій є надзвичайно стресогенними і травмівними для більшості тих, хто це споглядає. І навіть якщо певна частина цивільних принципово не дивиться телевізор і «не ходить в інтернет», щоб відмежуватися від обставин війни, – реальні емпіричні обставини буття (повітряні тривоги, відключення світла, підвищення тарифів на комунальні платежі, введення нових податків тощо) нагадують усім, що в країні війна. І все це травмованим війною цивільним населенням зазвичай приписується діям агресора.

Друге, що важко, але необхідно вписати в концепцію травми війни цивільного населення, яке залишилося на території своєї країни під час масштабного вторгнення, – це дії і рішення керівництва країни, якими внормовано життя населення на конституційно приписаній їм території під час війни. І тут ми бачимо величезні розбіжності між приписами керівництва та реальністю. Керівництво не оберігає цивільне населення, а відкрито його експлуатує. Наприклад, керівництво країни оприлюднює брак коштів (півмільярди) на утримання армії і разом з цим пропонує поповнити цей брак через підвищення податків для цивільного населення, яке не імігрувало, а залишилося в країні. І в той же час керівництво країни закладає в Державний бюджет втричі більшу суму (півтори мільярди) на Єдині новини та ще й устатковує нове міністерство – міністерство єдності. Подібні дії викликають нерозуміння, розгубленість, невисловлену агресію населення.

Є чимало прикладів, які показують, що долю країни і долю її громадян вирішують не в Україні, а за її межами, вирішують без урахування потреб населення і при цьому від самого населення практично нічого не залежить. Відтак населення перебуває в стані безпорадності, в нерозумінні перспектив на близьке і відносно віддалене майбутнє, в нього формуються комплекс жертви та комплекс вивченої безпорадності. А найголовніша базова потреба населення – потреба в безпеці – двічі блокована: по-перше, систематичними діями агресора; по-друге – безсистемними і часто шкідливими для населення діями керівництва країни. Створений за його задумом ілюзорний масмедійний дискурс, який

мало увідповіднений з реальністю, з одного боку, дає підстави для ілюзорних надій і позбавляє населення можливості критично оцінювати ситуацію, а з другого боку – і це характерно для «суспільства спектаклю» (суспільства, де під спектаклем розуміється відчуження від власного життя) [4] – дедалі глибше занурює його в спектакль «війни», збільшує його травматизацію та поглиблює його травму.

Змішаність та амбівалентність дійсного і штучно створеного буття:

1) призводить до розриву звичних, ефективних у довоєнні часи соціальних комунікацій, істотно ускладнюючи формування нових, ефективних «тут і тепер» комунікативних зв'язків;

2) спричинює тотальне небажання розуміти, що відбувається, відлучення і втечу від критичної мислительної діяльності, від рефлексій з приводу майбутнього;

3) породжує психопатологічні стани (агресію, апатію й байдужість, відмову від прийняття об'єктивної дійсності та занурення в світ ілюзій та нездійсненних надій.

Ці стани є надзвичайно непродуктивними не лише для успішного здійснення звичайної і необхідної «рутини життя» учасниками кризової ситуації війни, а й, за Ф.Ю. Василюком, для включення механізму переживання, необхідного для самозбереження особистості та успішного проживання нею травми війни [1].

Отже, суспільство (нове керівництво країни, освітня та наукова спільнота, практичні психологи й усі інші небайдужі громадяни) мають замислитися над смислами життя після війни та можливостями надання серйозної психологічної допомоги особам, травмованим війною і діями чинних під час війни органів влади.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф.Ю. Психологія переживання. Харків: Вид-во «Сенс», 2005. 200 с.

2. Бурлачук Л.Ф. Дослідження особистості в клінічній психології. К.: Вища школа, 2009. 176 с.

3. Клінічна психологія: навчальний посібник / укладач Ю. П. Никоненко. К.: КНТ, 2016. 369 с.

4. Guy Debord. La società dello spettacolo [1967], Massari Editore, Bolsena 2002. 254 p.

Адиктивна поведінка особистості у медіапросторі

Тереза Сотніченко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SotnichenkoTM@krok.edu.ua
Ольга Петрунько,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Адиктивна поведінка – це системне явище, яке охоплює як фізіологічні, так і психологічні механізми, і має значний вплив на особистість і соціум. Вивчення її різновидів, механізмів розвитку та деструктивних наслідків для індивідуума дозволяє краще розуміти основи і природу адиктивних патернів поведінки. Важливо зазначити, що адикція не є тільки проблемою індивіда, а й системною соціальною проблемою, що потребує комплексного підходу до корекції та профілактики.

Така поведінка проявляється у різних формах, залежно від природи стимулу, який викликає звичку, та сфери її реалізації. Розрізняють дві основні групи адикцій: хімічні та нехімічні. Хімічні адикції включають такі залежності, як алкоголізм, наркоманія, тютюнокуріння, які пов'язані з вживанням психоактивних речовин. З іншого боку, негативні нехімічні адикції набирають поширення у сучасному світі, зокрема серед молоді. Ігрова залежність, ставки на спорт, геймблинг, онлайн – казино, неформальні деструктивні угрупування типу «Синій кит», криміналізація підлітків, залежність від соціальних мереж, кредитоманія, компульсивні покупки тощо, і це не всі приклади, що мають соціальний контекст та емоційну складову.

Особливістю адиктивної поведінки є те, що вона функціонує як компенсаторний механізм, що дозволяє особистості втекти від реальності або психологічного дискомфорту, є замінником нормальної адаптації і соціалізації молодої людини у середовищі. Серед старшокласників такі форми залежностей, як інтернет-залежність, залежність від соц.мереж та ігрові адикції, стають особливо актуальними. Вони шукають емоційний стимул у віртуальному просторі, що дозволяє заміщати дефіцит реальних соціальних контактів і відчуття емоційного зв'язку з оточенням [1].

Процес розвитку адиктивної поведінки має кілька чітко визначених етапів, які зумовлені як психологічними, так і нейробіологічними механізмами. Центральну роль у розвитку залежності відіграє система винагороди мозку, зокрема нейромедіатори як дофамін, ендорфін, серотонін. Під час взаємодії з об'єктом залежності (психоактивною речовиною або захопленням, як-от ігри чи соціальні мережі) рівень дофаміну, ендорфіну,та серотоніну збільшується, що спричиняє відчуття задоволення та радості. Цей позитивний ефект стає умовним

рефлексом, а отже з часом людина починає шукати можливості повторення приємних відчуттів навіть за відсутності безпосередньої потреби у них. В основі цього процесу, звісно, є умовний рефлекс, відкритий відомим фізіологом І.П.Павловим.

Розвиток адикції проходить через кілька фаз: від першого задоволення через толерантність (коли для досягнення того ж ефекту потрібно більше стимулу) до стану залежності, коли особа вже не може функціонувати без об'єкта адикції. Важливою складовою цього процесу є абстинентний синдром – комплекс фізичних та емоційних реакцій на відсутність бажаного стимулу. Відсутність гормонів радості, в свою чергу, підсилює бажання повернутися до об'єкта залежності та формує замкнене коло руйнівної поведінки. Бажання повернутися до задоволення і є головним механізмом розвитку адикції, що виводить людину за межі звичайних способів задоволення потреб, у тому числі й у медіасередовище, в т.ч. у світ інтернет-комунікації [1; 2].

Медіапростір, у т.ч. соціальні мережі, є одним із значних факторів, які сприяють розвитку адиктивної поведінки, особливо серед молоді. Сучасний доступ до викосошвидкісного інтернету та постійне перебування в медіа-просторі створює середовище, де кожна взаємодія супроводжується миттєвими винагородами у вигляді лайків, коментарів або нових повідомлень. Ці зовнішні стимули активують механізм дофамінової активності в мозку, що забезпечує короткочасне відчуття задоволення.

Тривалий вплив переування в медіапросторі може призводити до розвитку цифрової залежності, коли людина відчуває постійну потребу в онлайнових взаємодіях для підтримки емоційного балансу. Такий стан може мати руйнівний вплив на психічне здоров'я, провокуючи розвиток тривожних розладів, депресії, а також соціальної ізоляції. Психологи зазначають, що медіасередовище значно збільшує ризик формування патологічних моделей поведінки, де соціальні зв'язки та реальні емоційні переживання заміщуються віртуальними стимуляціями [2; 3; 4].

Медіа позбавляють підлітків важливого часу, який є критичним для їхнього психосоціального розвитку, замінюючи його контентом низької педагогічної та когнітивної цінності. Замість продуктивних інтелектуальних та емоційних стимулів сучасні масс медіа, месенджери, соціальні мережі, відеоплатформи, телебачення тощо. Вони пропонують поверхневі аудіовізуальні повідомлення, які не сприяють розвитку глибоких соціальних або пізнавальних навичок та не мають значного впливу на когнітивний або моральний розвиток дитини. Але так само створюють умовно-рефлекторне коло, що щільно вписується у модель світу підлітка [3; 4].

На рівень схильності до адиктивної поведінки значний вплив мають внутрішні чинники, серед яких найбільш важливими є підвищений рівень особистісної тривожності та суб’єктивне відчуття самотності. Люди з високим рівнем тривожності схильні до використання зовнішніх стимулів для зниження емоційного стресу, що робить їх вразливими до розвитку адикцій. Крім того,

незадоволеність у соціальних зв'язках, низький рівень асертивності, а також відсутність ефективних стратегій саморегуляції стають основними факторами, які сприяють розвитку залежностей у молоді. А саме головне – відсутність досвіду, який формує критичне мислення, і дає можливість порівняти нинішній досвід з минулим і зробити висновки.

Деструктивний характер адиктивної поведінки полягає в тому, що вона має значний негативний вплив на всі аспекти життя індивідуума. Залежність призводить до соціальної ізоляції, порушень у взаєминах, зниження успішності в навчанні або на роботі, а також розвитку фізичних та психічних розладів. Наприклад, залежність від інтернету чи соціальних мереж може спричинити розвиток симптомів тривожності, депресії та зниження когнітивних функцій, що з часом призводить до труднощів у реальному житті та соціальній адаптації.

Залежність формує певні поведінкові стереотипи, які заміщують реальні потреби людини. Це викликає конфлікт між реальними і адиктивними потребами, що призводить до постійного порушення внутрішнього балансу та пошуку нових шляхів для задоволення цих потреб через адиктивні практики. Молодь, зокрема старшокласники, є особливо вразливою до цього феномена, адже на тлі недостатньої асертивності, зниженої здатності до саморегуляції, а також психологічного стресу, вони починають шукати вихід у залежностях. Тож, аспекти деструктивної сутності адиктивної поведінки:

1) *фізіологічний аспект:* тривала адиктивна поведінка веде до порушень роботи внутрішніх органів, хронічних захворювань і виснаження організму;

2) *психологічний аспект:* залежність призводить до когнітивних спотворень, зниження здатності до критичного мислення і погіршення психічного здоров'я (депресія, тривожні розлади);

3) *соціальний аспект:* соціальна ізоляція, проблеми у стосунках, конфлікти з оточенням і зниження соціального статусу;

4) *екзистенційний аспект:* змінна ціннісної системи особистості, втрата сенсу життя і мотивації до розвитку, деформація особистісних пріоритетів на користь адиктивної поведінки [2; 3].

Загалом, адиктивна поведінка є складним багатофакторним явищем, що має як біологічні, так і психологічні аспекти. Вона зумовлена як внутрішніми (особистісними) факторами, так і зовнішніми (соціальними і медіа-впливами), і має значний деструктивний вплив на особистість та її соціальне середовище. Тому для успішної профілактики, корекції, психотерапії та лікування залежностей необхідно враховувати всі ці аспекти та застосовувати комплексний підхід.

Список використаних джерел

1. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: навч. посібник / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : ВПЦ "Київський ун-т", 2002. - 308 с

2. Мудрик А. Б. Психологія залежної поведінки: навчальний посібник. / Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2022. 236 с.

3. Петрунько О.В. Медіасоціалізація, або соціалізація з медіа замість соціалізації з дорослими Психологічні перспективи: Спеціальний випуск. Луцьк, 2010. С. 103-113. https://library.krok.

edu.ua/media/library/category/statti/petrunko_0003.pdf
4. Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 108-114.

Самоприйняття та соціально-психологічна адаптація особистості

Вікторія Острова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ostrovav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942
Дмитро Назаренко,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NazarenkoDO@krok.edu.ua

Самоприйняття є фундаментальним чинником, що визначає здатність особистості адаптуватися до змінних соціальних умов і зберігати психологічну стійкість. У сучасному світі, де людина постійно стикається з різноманітними викликами, прийняття власної індивідуальності стає важливою передумовою для гармонійного існування в суспільстві. Взаємозв'язок між рівнем самоприйняття та соціально-психологічною адаптацією підтверджується численними дослідженнями, які демонструють, що впевненість у собі, емоційна стабільність і здатність до конструктивної взаємодії є ключовими для успішної інтеграції в соціальне середовище.

Для кращого розуміння цієї проблематики важливо насамперед визначити, що таке особистість. Це поняття охоплює унікальні риси, поведінкові патерни та внутрішні характеристики, які формують індивідуальність людини та її взаємодію з навколишнім світом. Поняття "особистість" багатопланове, і особистість є предметом вивчення багатьох наук. Кожна вивчає особистість лише в своєму специфічному аспекті.

Особистість – соціально-психологічна сутність людини, яка формується в результаті засвоєння індивідом суспільних форм свідомості і поведінки, суспільно-історичного досвіду людства. Особистістю ми стаємо під впливом суспільства, виховання, навчання, взаємодії, спілкування тощо [4].

Особистість є об'єктом вивчення різних наук – філософії, соціології, етики, біології, педагогіки, психології тощо. Розумінню природи особистості сприяють література, музика, образотворче мистецтво. Особистість відіграє значну роль у вирішенні політичних, економічних, культурних, наукових, технічних проблем, загалом у піднесенні рівня людського буття.

Категорія особистості посідає в сучасних наукових дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць. Завдяки категорії особистості постають можливості для цілісного підходу, системного аналізу та синтезу психологічних функцій, процесів, станів, властивостей людини.

Соціально-психологічна адаптація це процес гармонізації суб'єкта та середовища в усіх його проявах (фізичного, ментального, соціального тощо) в процесі унікальної діяльності людини, що задовольняє її актуальні потреби та дозволяє їй реалізовувати життєві цілі, що забезпечують відповідність діяльності

та поведінки вимогам середовища [1].

Соціально-психологічний аспект адаптації характеризується активним пристосуванням людини до умов соціального середовища, в результаті якого відбувається прийняття цілей, норм групи, соціальних ролей та інших характеристик соціального середовища [3].

Соціально-психологічна адаптація є процесом, у якому особистість пристосовується до вимог соціального середовища, зберігаючи внутрішню рівновагу та ефективність взаємодії з іншими. Успіх цього процесу залежить від багатьох факторів, серед яких самоприйняття відіграє ключову роль. Адже здатність приймати себе, свої сильні та слабкі сторони створює основу для впевненості у власних можливостях, емоційної стійкості та позитивної взаємодії з оточенням.

Самоприйняття є ключовим компонентом особистісного розвитку, який значно впливає на соціально-психологічну адаптацію людини в суспільстві. У сучасних умовах, що характеризуються швидкими соціальними змінами, зростанням рівня стресу та вимог до особистості, здатність приймати себе стає важливим чинником збереження психічного здоров'я та успішної інтеграції у соціальні групи.

Самоприйняття трактується як стійка схильність індивіда сприймати особливості своєї особистості в певній модальності (прийняття, неприйняття, відкидання), що виявляється у специфіці емоційних, когнітивних та поведінкових проявів і має на собі відбиток як індивідуального досвіду, так і уявлень суспільства, релігії, культури тощо [2].

Самоприйняття особистості – це визнання права на існування всіх аспектів власної особистості, як особистості в цілому. Як сильні сторони, так і слабкі, як позитивні, так і негативні – всі вони мають рівне право на існування, функціонування, які б негативні емоції і переживання ці слабкі сторони, негативні риси не викликали [5].

Самоприйняття відіграє важливу роль у формуванні базового рівня внутрішньої гармонії та впевненості особистості. Приймаючи свої сильні й слабкі сторони, людина здатна ефективніше управляти своїми емоціями, адаптуватися до викликів і будувати позитивні стосунки з оточенням. Це забезпечує основу для соціально-психологічної адаптації, яка включає здатність особистості інтегруватися в нові соціальні умови, ефективно взаємодіяти з іншими та зберігати психологічну стійкість у стресових ситуаціях.

Таким чином, високий рівень самоприйняття створює платформу для розвитку адаптивних механізмів, таких як емоційна стабільність, соціальна компетентність і життєстійкість, які необхідні для успішного функціонування в суспільстві. Це робить самоприйняття ключовим елементом у забезпеченні гармонійної соціально-психологічної адаптації.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців.

Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2019. №2(49). С.19-30.
2. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. Олійник; редкол.: Г. Бевз [та ін.]. Київ: Юстон, 2019. Вип. 9(38). 156 с. (Серія «Соціальні та поведінкові науки»). С 107
3. Емішянц О. Б. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2017. №4(1). С. 47-52. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_4(1)__10.
4. Мацко Л. А., Прищак М. Д. М 36 Основи психології та педагогіки : Навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2009. 158 с
5. Ценко М. Б. Психологічний аспект саморозвитку особистості. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 берез. 2021 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 205–207.

Онкологічне захворювання як психологічна травма і ресурси для її подолання

Ганна Сєдова-Сирцова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Sedova-SyrtsovaHV@krok.edu.ua
Разіда Ткач,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RazidaTM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-1984-5081

Онкологічне захворювання (онкозахворювання) є однаково складною проблемою як з медичної, так і з психологічної точки зору. За останні роки фахівцями з медицини та фармакології досягнуті певні успіхи в лікуванні злоякісних новоутворень, тому в цілому прогноз захворювань поліпшується [1]. Однак за протоколами лікування онкохворих в Україні досі не передбачена жодна психологічна допомога, яка є важливою складовою адаптації до захворювання, адже в онкологічних хворих соматичне страждання поєднується з реакцією особистості, тобто стражданням морально- психологічним. В цьому випадку, безумовно, слід говорити про психологічну травму.

Психологічна травма (психотравма) – від грец. psyche – душа, trauma – ушкодження, струс – залишкове явище афективних переживань особистості, викликаних зовнішніми подразниками, які породжують психічний дискомфорт і чинять патогенний вплив на особистість. У метафоричному плані психотравма – це будь-який струс психіки, який надає міцний вплив на функціонування особистості і її подальший розвиток [2].

Психологічна допомога людям із онкозахворюваннями полягає, насамперед, у супроводі в подоланні ними психологічної травми. Тобто психолог має допомогти онкохворому пройти всіма етапами – від психотравматичного шоку до прийняття і посттравматичного зростання. Крім того, можливе повторне переживання всіх етапів прийняття на кожній новій стадії лікування або новий цикл – через рецидив онкозахворювання. У цьому сенсі перед психологом постає дуже важливе завдання – навчити клієнта розрізняти свої психологічні стани і надавати самодопомогу завдяки власним внутрішнім ресурсам.

Ресурсоорієнтована модель стресодолання BASIC Ph, яку створив ізраїльський професор психології, фахівець із вивчення психологічної травми Мулі Лахад [3], фокусується саме на природніх механізмах подолання стресу і складається з шести елементів стійкості, комбінація яких формує унікальний для кожної людини стиль подолання труднощів:

1. Belief (Віра) – переконання та цінності, на які ми спираємося в часи стресу чи кризи. Це не лише релігійні вірування, але й політичні переконання або відчуття своєї місії, сенсу життя.

2. Affect (Почуття) – вираження почуттів та емоцій через сльози, сміх, щирі розмови про свій емоційний досвід. Або ж невербальні методи вираження почуттів, як-от: малювання, читання або письмо.

3. Social (Соціум) – соціальні зв'язки, а саме пошук підтримки через належність до групи (друзі, родина, колектив) і виконання своєї ролі в спільноті чи організації.

4. Imagination (Уява) – уява і творчість як спосіб відволіктися від жорстоких фактів реальності, здатність мріяти про майбутнє або ж повертатися спогадами у щасливі моменти минулого. Сюди також належать почуття гумору, імпровізація, мистецтво.

5. Cognitive (Розум) – логічне і критичне мислення для вирішення складних ситуацій. Здатність збирати правдиву інформацію, оцінювати ситуацію, аналізувати, планувати, складати списки, рефлексувати.

6. Physical (Діяльність) – фізична активність і тілесні відчуття для подолання стресу можуть проявлятися через фізичні навантаження й тілесні практики: будь-який спорт, прогулянки, медитації, масаж. А також через насичення органів чуттів, наприклад, завдяки їжі, курінню, вживанню ліків.

Більшість людей використовує три-чотири елементи. Але що більше з цих елементів вони здатні використовувати, то більшу стійкість можуть розвинути. Отже, кожен з нас може використовувати всі шість елементів стресостійкості. Власне, розвинути раніше не використовувані елементи можна за допомогою терапії, зокрема, групової, коли учасники, об'єднані загальним запитом, переймають досвід один одного і, таким чином, мають змогу розширити діапазон власних способів долати стрес і бути стійкими.

Робота із наслідками психологічної травми онкопацієнта може бути дуже важкою не тільки для клієнта а, власне, і для терапевтра через зіткнення з екзистенційним страхом невизначеності, безпорадності та безсилля, який супроводжує умовно-смертельний діагноз. Для подолання несвідомого опору наближення до екзистенційної даності та для активації роботи підсвідомого клієнта добре зарекомендував себе метод терапевтичної метафори, зокрема, вправа «Перепони і ресурси» з метафорично-асоціативними картами (МАК) «Соре» авторства ізраїльської психологині Офри Аялон, яка здобула міжнародне визнання в області зцілення душевних травм [3].

МАК «Соре» («Подолання») використовують для подолання кризових ситуацій та зцілення їх наслідків. Колода складається з 88 карт. Більшість з них – 82 карти – зображують травматичні події та емоційні реакції на них у символічному і метафоричному вигляді, деякі зображення мають реальні прототипи, наприклад, документальні фотографії, відомі картини. Разом з тим карти колоди пропонують символи та образи полегшення, заспокоєння, впевненості та зцілення.

Решта 6 карт колоди «Соре» – ресурсні карти – із зображеннями рук, які символізують життєві стратегії подолання криз. Ці стратегії цілком співпадають із елементами стресодолання в моделі BASIC Ph і мають свою назву – «ЧУДО

И Вы»:

1. Ч (рос. «Чувства» – почуття) = A (Affect)
2. У (рос. «Ум» – розум) = C (Cognition)
3. Д (рос. «Деятельность» – діяльність) = Ph (Physical)
4. О (рос. «Общество» – суспільство) = S (Socialization)
5. И (рос. «Игра воображения» – уява) = I (Imagination)
6. Вы (рос. «Вера» – віра) = B (Belief)

Процес виконання вправи «Перепони і ресурси» наступний. Основні 82 карти колоди «Соре» відкриваються зображеннями догори. Клієнту/учаснику терапевтичної групи пропонується обрати шість карт і розкласти їх у наступному порядку:

1. Карта, яка зображує проблему, екстремальний стан або травмуючу подію в його житті, з якими він успішно впорався.
2. Карта, яка зображує, що заважало йому віднайти рішення проблеми.
3. Карта, яка зображує, що допомагало йому віднайти рішення проблеми.
4. Карта, яка зображує, хто заважав йому віднайти рішення проблеми.
5. Карта, яка зображує, хто допомагав йому віднайти рішення проблеми.
6. Карта, яка зображує успішне вирішення проблеми.

За допомогою цих клієнт розповідає свою історію. А потім, не дивлячись на зображення, розкладає шість карт «ЧУДО И Вы» «сорочкою» догори на свої карти у довільному порядку. Перевертаючи по черзі кожну ресурсну карту клієнт знову розповідає свою історію, але вже пов'язуючи її частини із певними стратегіями подолання криз (ресурсами стресодолання).

Як вже зазначалося, онкологічна хвороба є сильним стресом для людини, тому головною метою усіх видів допомоги є зменшення страждань, як соматичних, так і психологічних. У нашому суспільстві домінує стереотип, що онкологічні хвороби відносяться до психосоматичних («багато ображався», «часто сердився», «жив у негативі»), відповідно, допомога часто базується на негативних аспектах досвіду пацієнта або на його обмеженнях і слабких місцях. Натомість для успішного лікування наголос потрібно робити саме на сильних якостях онкохворого, його досягненнях і минулому вдалому досвіді подолання складних ситуацій. Дійсно, згідно із медичною моделлю допомоги, пацієнт вважається хворим, залежним, некомпетентним, натомість у психосоціальній моделі підкреслюється необхідність підвищення його самоефективності, як запоруки активної, усвідомленої участі в лікувально-реабілітаційному процесі [4]. Отже, важливою складовою самоефективності онкопацієнта є усвідомлення і вдосконалення способів використання всіх внутрішніх ресурсів для подолання наслідків психологічної травми, що спричинило важке соматичне захворювання.

Список використаних джерел

1. Бичковська О. «Кризи здоров'я» та психосоціальна допомога жінкам із діагнозом «рак молочної залози». Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: Навчально-методичний посібник. Київ : Національний педагогічний Університет ім. М. П. Драгоманова. Інститут соціальної роботи та управління, 2012. С.77–91.

2. Горностай П. П., Титаренко Т. М. Психологія особистості: Словник-довідник. Київ : Рута, 2001.
3. Lahad M., Shacham M., Ayalon O. The "BASIC Ph" model of coping and resiliency: Theory, research and cross-cultural application. London : Jessica Kingsley. 2013.
4. Лукомська С. О. Психосоціальні ресурси онкологічних хворих: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Том XIV. Методологія і теорія психології. Київ-Ніжин, 2019. № 2. С. 220–230.

Психологічні механізми виправдання корупції в організаціях: роль групового мислення та соціальної ідентичності

Олексій Корнієнко,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KorniienkoOO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-9069-2580

Корупція в організаціях залишається однією з найгостріших проблем сучасного суспільства, що підриває основи економічного розвитку та соціальної справедливості. Особливу увагу привертають психологічні механізми, які дозволяють членам організацій виправдовувати корупційну поведінку, нормалізувати її та вбудовувати в організаційну культуру. Розуміння цих механізмів є ключовим для розробки ефективних антикорупційних заходів (Політова, 2022).

У контексті організаційної психології особливого значення набуває дослідження ролі групового мислення та соціальної ідентичності у формуванні та підтримці корупційних практик. Ці психологічні феномени створюють складну систему самовиправдання та раціоналізації неетичної поведінки, що потребує глибокого аналізу та розуміння для ефективної протидії корупційним проявам в організаціях (Гемер, 2023).

Групове мислення, вперше описане Ірвінгом Янісом, визначається як режим мислення людей, які глибоко залучені в згуртовану групу, де прагнення членів до одностайності перевершує їхню мотивацію реалістично оцінювати альтернативні варіанти дій. У контексті корупційної поведінки це явище створює потужний психологічний механізм, що дозволяє членам організації колективно виправдовувати неетичні дії та рішення (Ніколайчук, 2020).

Соціальна ідентичність, яка розуміється як частина Я-концепції індивіда, що виникає з усвідомлення свого членства в соціальній групі разом з ціннісним та емоційним значенням цього членства, відіграє фундаментальну роль у формуванні корупційної поведінки. Коли корупційні практики стають частиною організаційної культури, вони інтегруються в соціальну ідентичність працівників, створюючи міцний психологічний бар'єр для змін (Вознюк, 2019).

Психологічні механізми виправдання корупції часто включають моральне відчуження – процес, через який індивіди виправдовують неетичну поведінку, переконуючи себе, що моральні стандарти не застосовуються в конкретній ситуації. В організаційному контексті це може проявлятися через колективну раціоналізацію корупційних дій як «необхідних для виживання бізнесу» або «загальноприйнятих практик» (Зарічанський, 2022).

Феномен дифузії відповідальності в групах створює сприятливі умови для розвитку корупційних практик. Коли відповідальність розподіляється між багатьма членами організації, індивідуальне почуття провини зменшується, що полегшує участь у корупційних схемах. Це явище посилюється груповим

мисленням, яке створює ілюзію невразливості та колективної правоти. Організаційна культура, що толерує корупцію, формує специфічну систему цінностей та переконань, яка передається новим членам організації через процеси соціалізації. Нові співробітники поступово приймають існуючі корупційні практики як норму, інтегруючи їх у свою професійну ідентичність та систему цінностей (Сандалова, 2020).

Важливу роль у виправданні корупції відіграє когнітивний дисонанс – психологічний стан, що виникає при конфлікті між переконаннями та поведінкою. Для зменшення дисонансу члени організації можуть змінювати свої моральні стандарти або створювати нові раціоналізації, що виправдовують корупційну поведінку.

Групова поляризація, як тенденція групи приймати більш екстремальні рішення порівняно з індивідуальними схильностями її членів, може посилювати корупційні практики. В умовах групового обговорення початково помірні форми неетичної поведінки можуть трансформуватися в більш серйозні порушення. Соціальне порівняння в організаціях може створювати «гонку озброєнь» у корупційних практиках, коли працівники виправдовують свою неетичну поведінку, посилаючись на аналогічні дії колег або конкурентів. Це створює замкнене коло, де корупція нормалізується через постійне порівняння та наслідування (Сухоручко, 2020).

Психологічний феномен «сліпоти до етичних аспектів» виникає, коли члени організації настільки фокусуються на досягненні бізнес-цілей, що втрачають здатність розпізнавати етичні проблеми в своїх діях. Це явище посилюється груповим мисленням та сильною організаційною ідентичністю.

Розуміння психологічних механізмів виправдання корупції в організаціях є критично важливим для розробки ефективних антикорупційних стратегій. Групове мислення та соціальна ідентичність створюють складну систему психологічних бар'єрів, які захищають корупційні практики від змін та критичного осмислення. Особлива увага має приділятися створенню організаційної культури, яка активно протидіє формуванню групового мислення та заохочує критичне мислення і етичну поведінку (Сахарова 2022).

Це вимагає системного підходу до розвитку організаційної культури та лідерства, які б підтримували етичні стандарти та прозорість. Важливим аспектом протидії корупції є розвиток психологічної грамотності членів організації щодо механізмів групового мислення та соціальної ідентичності. Усвідомлення цих механізмів може допомогти індивідам краще протистояти груповому тиску та зберігати етичну орієнтацію у професійній діяльності.

Ефективна боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, який враховує як індивідуальні психологічні механізми, так і групові процеси в організаціях. Необхідно розробляти інтервенції, які б враховували роль соціальної ідентичності та групового мислення у формуванні та підтримці корупційної поведінки. Подальші дослідження психологічних механізмів виправдання корупції мають зосередитися на розробці практичних інструментів

для діагностики та профілактики корупційних ризиків в організаціях, враховуючи складну природу взаємодії між індивідуальними та груповими психологічними процесами.

Список використаних джерел

1. Політова, А. С. (2022). Протидія корупції в Україні як вимога європейської інтеграції. Нове українське право, Т. 2.(Вип. 6), 110–117. http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6962

2. Гемер, А. С. (2023). Соціально-правові засади виникнення корупції: світовий досвід та вітчизняна практика [Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування», ЧНУ ім. Петра Могили]. https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3008.

3. Ніколайчук, Т. (2020). Застосування методу Делфі на уроках іноземної мови. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірн. наук. праць, 2, 104-109. http://eprints.zu.edu.ua/31268/1/%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf

4. Вознюк А.А. Психологічні теорії пояснення корупції. Юридична психологія. № 25 (2). 2019. С. 7-15. DOI: https://doi.org/10.33270/03192502.7

5. Зарічанський, О. А. (2022). Психологічні тактики виправдання корупції. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки, (2), 9. https://sjeducation.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Zarichanskyi-O.A..pdf

6. Сандалова, О. О. (2020). Дифузія відповідальності. У Злочинці і жертви злочинів (с. 561–565). Юрайт. https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18466

7. Сухоручко, Т. (2020). ГРУПОВА ПОЛЯРИЗАЦІЯ. У Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві (с. 29–31). Миколаївський національний аграрний університет. https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8306/1/29-31.pdf

8. Сахарова, К. (2022). ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ. Перспективи та інновації науки, (4 (9)). https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-436-447

Психологічні аспекти задоволеності жінок сексуальним життям

Ксенія Наумова,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NaumovaKO@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Тема сексуальності дуже довго була оповита різноманітними табу, міфами та соромом, але це особливо стосувалось жіночої сексуальності. У середні віки фахівці з анатомії називали жіночі статеві органи pudendum, від латинського prudere – «соромитись». Виходить, що тоді назва жіночих статевих органів звучала так: «те, що соромно показувати» [1].

Відомо, що у жінок частіше, ніж у чоловіків сексуальні розлади пов'язані зі строгим вихованням у дитинстві. Заборон у дівчат більше, ніж у хлопців. Загалом у них більш розвинений романтичний, платонічний, еротичний потяг, ніж сексуальний. Спочатку у дівчат формується потреба у психологічному, емоційному контакті з обранцем, а лише пізніше – еротичний потяг. Чоловіча сексуальність залишається більш екстенсивною, предметною, не пов'язаною з емоційною близькістю, і часто переживається не як ставлення, а як завоювання і досягнення [2].

Сучасна успішна жінка намагається поєднувати сімейну (шлюб, материнство) та професійну або творчу самореалізацію, проте це не просто, бо вимагає від жінки певних навичок самоорганізації, позитивного самоставлення, мотивації тощо [3]. Стрес погано впливає на лібідо жінок через те, що пригнічується різноманітна секреція статевих гормонів [4, с. 133].

У дослідженнях помічено, що ставлення жінок до своєї зовнішності має значущий зв'язок з особливостями їх сексуальних стосунків [5].

Для аналізу психологічних аспектів задоволеності сексуальним життям жінок було проведено дослідження. Учасниками даного дослідження стали жінки віком від 20 до 60 років. Загальна кількість осіб, що була залучена до експериментального дослідження, становила 60 осіб.

Найбільша питома вага жінок, які майже та посередньо задоволені сексуальним життям. А найменша питома вага – тих, хто повністю незадоволений. На другому місці з кінця – ті, хто повністю задоволені, тобто найбільша питома вага припадає саме на середній ступінь задоволеності.

Одним з питань авторської анкети було питання про 3 аспекти для покращення сексуального життя.

Отже, ТОП-3 відповіді – експерименти, наявність партнера та зменшення стресу. Варто зазначити, що відповіді могли бути сформовані по-різному,

проте згруповані за значенням. Наприклад, під поняттям експерименти могло звучати: секс-іграшки, різноманіття, пробувати нове; під поняттям зменшення стресу зустрічались терміни: відпочинок, розслабленість, зниження відчуття небезпеки. Хоч кожна з відповідей потребує ще більш детального аналізу, проте можна вже зараз зазначити, що з деякими з них можна працювати напряму, такі як: покращення стосунків з партнером, наявність партнера, розкутість, любов до себе, а деякі є швидше наслідками більш глибинних процесів, які потребують детального дослідження: вище лібідо, експерименти, чесність, розмови. В кожній ситуації важливо провести глибокий аналіз та дослідити першопричину речей, відсутність яких погіршує задоволеність сексуальним життям. Зазвичай, таких причин не одна, і це комплексна робота.

Найбільш значущі кореляційні зв'язки виявлено зі знаннями про свої сексуальні вподобання та знаннями у сфері сексуальної освіти, менш виражений позитивний зв'язок з категоріями задоволеності зовнішнім виглядом та досвідом першого сексу. Між задоволеністю сексуальним життям та легкістю обговорення сексуальних відносин з партнером і відносинами між батьками майже відсутній кореляційний зв'язок.

Список використаних джерел

1. Нагоскі Е. Як бажає жінка. Правда про сексуальне здоров'я: оновл. та доп.; пер. з англ. В. Зенгви, А. Саженюк. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 480 с.

2. Kelly G. Sexuality Today 10th Edition. NY: McGraw-Hill Education, 2014. 608 p.

3. Леляк О. О., Сингаївська І. В. Життєва успішність жінки як сучасний феномен. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021. С. 268–271.

4. Сапольські Р. М. Чому зебри не страждають на виразку. Пер з англ. О. Лобастова. Харків: «Ранок», 2023. 400 с.

5. Eysenck H. J. Masculinity-femininity, personality and sexual attitudes. The Journal of Sex Research, 1971. 7(2). P. 83–88. https://doi.org/10.1080/00224497109550695

Роль фрустраційної толерантності в соціально-психологічній адаптації внутрішньо переміщених осіб

Олександр Альохін,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e–mail: AlokhinOO@krok.edu.ua
Ольга Васильченко,
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e–mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Внутрішньо переміщені особи стикаються з рядом викликів, що включають втрату стабільності, розлучення з домівками, руйнування соціальної мережі та економічними труднощами. Результатом виступає зниження рівня фрустраційної толерантності, що може ускладнити їхню соціальну та психологічну адаптацію до нового оточення.

В психологічних дослідженнях толерантність до фрустрацій (розчарувань, невдач) розуміється як психологічна стійкість до фрустраторів, яка ґрунтується на здатності до адекватної оцінки ситуації та передбачення виходу з неї (Божок, 2021).

В. Предко вказує на три способи вияву фрустраційної толерантності (Предко, 2022): прийняття ситуації з метою самовдосконалення та готовність використовувати набутий досвід у майбутньому; стримування деструктивних поведінкових реакцій та підтримка позитивних, що супроводжується внутрішнім психічним напруженням; вияв перебільшеної байдужості та переоцінка значення ситуації, що спричинила фрустрацію.

Соціальна адаптація – це процес пристосування людини до соціальних умов, у яких вона перебуває. Вона включає в себе такі аспекти, як (Черниш, 2021): ідентифікація з групою: відчуття приналежності до певної соціальної групи, прийняття її цінностей і норм; взаємодія з іншими людьми: встановлення позитивних соціальних стосунків, здатність до ефективної комунікації; соціальний контроль: здатність людини дотримуватися соціальних норм і правил.

На сучасному етапі розвитку суспільства ціннісних та смисложиттєвих орієнтацій різних категорій людей дає ключ до розуміння їх соціальної поведінки, дозволяє простежити нові тенденції в зміні індивідуальних і соціальних цінностей (Васильченко, Льошенко, & Чмір, 2019).

Згідно з результатами емпіричного дослідження, загальна вибірка з 60 вимушено переміщених осіб віком від 21 до 40 років (середній вік – 34 роки) була розподілена за рівнем фрустраційної толерантності за методикою Н. Херрінгтона «Фрустраційного дискомфорту» на такі групи: група № 1 – високі показники фрустрації (20 осіб); група № 2 – середні показники фрустрації (25 осіб); група № 3 – показники норми (15 осіб).

Аналіз даних методики Н. Херрінгтона із застосуванням t-критерію Стьюдента показав статистично значущі відмінності між групами за рівнем нетолерантності до дискомфорту, емоційної нетолерантності, фрустрації почуття власної гідності, досягнень, а також загального рівня фрустраційної толерантності. Найбільш виражені відмінності спостерігаються між першою та третьою групами, що підтверджує, що особи з низьким рівнем толерантності мають суттєво вищі труднощі в адаптації до нових умов.

Зокрема, шкала «Емоційна нетолерантність» демонструє відмінності між усіма групами (t=1.88; t=3.73**; t=2.34*), що підкреслює важливість емоційної регуляції для соціалізації. Інші шкали свідчать про важливість когнітивних стратегій у подоланні бар'єрів для адаптації. Результати вказують на центральну роль емоційно-когнітивних процесів у сприянні стійкості до стресу.

Дослідження включало оцінку копінг-стратегій за методикою Р. Лазаруса та С. Фолкман. Стратегії, що передбачають активне протистояння, самоконтроль, планування вирішення проблем і позитивне переосмислення, виявилися найефективнішими для осіб із високим рівнем фрустраційної толерантності. У той час як уникнення та віддалене реагування є поширеними серед респондентів із низьким рівнем толерантності, вони демонструють нижчу адаптивність.

Рівень тривожності, виміряний за методикою Дж. Тейлора, також продемонстрував істотні відмінності між групами. У респондентів з високим рівнем фрустраційної толерантності спостерігався дуже високий рівень тривожності, тоді як у осіб з низьким рівнем толерантності тривожність мала середній показник.

Подібно, результати за шкалою соціально-психологічної адаптації, розробленою К. Роджерсом та Р. Даймондом, вказують на суттєві відмінності в таких аспектах, як прийняття себе, емоційний комфорт та адаптивність. У респондентів з високим рівнем фрустраційної толерантності спостерігалися більш високі показники адаптивності, що вказує на їх здатність краще пристосовуватися до нових умов. Учасники з низьким рівнем толерантності частіше відчували дезадаптацію, емоційний дискомфорт та труднощі в прийнятті себе і оточення.

Багатофакторний аналіз підтвердив, що рівень фрустраційної толерантності є визначальним фактором у використанні копінг-стратегій, управлінні тривожністю та досягненні соціально-психологічної адаптації.

Загалом, результати показують, що фрустраційна толерантність суттєво корелює з рівнем соціально-психологічної адаптації. Для осіб з високим рівнем фрустраційної толерантності характерні високі показники адаптивності та емоційного комфорту, а також більший рівень прийняття себе і інших людей. Водночас, в групі з низькою фрустраційною толерантністю спостерігається зниження адаптивних стратегій, підвищена емоційна напруга та труднощі в прийнятті себе і інших, що свідчить про знижену ефективність адаптаційних процесів.

Отримані результати дослідження вказують на необхідність

диференційованого підходу до психологічної допомоги вимушено переміщеним особам. Люди з низьким рівнем фрустраційної толерантності потребують тренінгів, спрямованих на розвиток навичок емоційної регуляції, когнітивного переосмислення ситуацій і використання активних копінг-стратегій. Тим часом особи з помірним і високим рівнем толерантності можуть отримувати користь від підтримувальних програм, орієнтованих на зміцнення вже наявних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Божок, Н. (2021). Теоретичне дослідження психолого-педагогічний підходів до розкриття терміну «фрустраційна толерантність» у юнацтві. Спеціальний тематичний випуск. Київ, Т. 3 (26), Кн. 2, № 2, 113-121. URI: https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/39422

2. Предко, В. (2022). Психологічне значення життєстійкості у формуванні фрустраційної толерантності особистості підлітка. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія, (3), 15-19. DOI: https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.3.3

3. Черниш, О. (2021). Соціалізація особистості як наукова проблема. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки, № 1 (339), Ч. 2, 5-17. URI: http://hdl.handle.net/123456789/7782

4. Васильченко, О., Льошенко, О., & Чмір, О. (2019). Особливості смисложиттєвих орієнтацій студентів закладів вищої освіти. Правничий вісник Університету «КРОК», (34), 160-170. DOI: https://doi.org/10.31732/2707-9155-2019-34-160-170

Звукотерапія як сучасний метод психотерапії

Інна Гордова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HordovaIV@krok.edu.ua
Ольга Васильченко,
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Проблема стабілізації емоційного стану людини стає дедалі більш важливою в умовах сучасного суспільства. Зі зростанням інформаційного перевантаження, посиленням стресових факторів та кризових ситуацій збільшується кількість випадків емоційної напруги, депресій, тривожних розладів та конфліктів. У зв'язку з цим необхідним стає впровадження методів психологічної корекції емоційної сфери особистості. Одним із перспективних підходів є використання звукової терапії, яка позитивно впливає на психоемоційний стан особистості та сприяє стабілізації емоційного фону (Т.С. Кириленко. 2023).

Емоційна сфера людини є складною та багатокомпонентною, охоплює емоції, почуття, прихильності та настрої, а її формування залежить від різноманітних факторів, таких як темперамент, емоційна стійкість і мотиваційні особливості. Здатність виражати та регулювати емоції є важливим фактором особистісного розвитку, і тому особливо актуальним стає використання звукової терапії як способу стимуляції емоційної стійкості (О.О. Лазуренко. 2024).

Метою дослідження є емпіричне вивчення сучасних підходів до стабілізації емоційного стану особистості методами звукової терапії, а також дослідження ефективності звукотерапії у зниженні емоційної напруги та стабілізації емоційного фону.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що було розроблено програму звукової терапії для стабілізації емоційного стану особистості, зокрема за допомогою звуків співочих чаш та дзвіночків. Дослідження продемонструвало, що різні частоти звуків мають специфічний вплив на емоційний стан: низькі частоти сприяють заспокоєнню та зниженню емоційної напруги, тоді як високі частоти стимулюють активізацію внутрішньої енергії та покращують загальний емоційний стан. Вперше було застосовано комбінований підхід до звукотерапії для корекції емоційних станів у дорослих, який включав звукову медитацію та спеціальні техніки для роботи з емоційною сферою (С. Д. Максименко, В. Л. Зливков, С. Б. Кузікова. 2015). Дослідження щодо впливу звукотерапії на емоційний стан учасників, проведене на вибірці з 60 осіб, продемонструвало ефективність застосування цього методу для стабілізації емоційних станів. З використанням співочих чаш і дзвіночків було вивчено, як звуки різної частотності можуть впливати на психоемоційний стан людини. Емоційний стан

учасників вимірювався за допомогою опитувальників, які заповнювалися до і після сеансу, що дозволило відстежити зміни в емоційному самопочутті після звукотерапевтичного впливу.

Результати свідчать про значне позитивне покращення емоційного стану учасників після сеансів звукотерапії. Так, 80% респондентів відзначили суттєве зниження емоційної напруги та заспокоєння після застосування низькочастотних звуків співочих чаш. Цей ефект підтверджує здатність низьких частот досягати глибокого розслаблення і зменшення психоемоційного стресу, що є важливим у стабілізації емоційного стану. Крім того, високі частоти дзвіночків сприяли підвищенню внутрішньої рівноваги й енергетичного рівня, про що зазначили 70% учасників. Це свідчить про активацію енергетичних резервів організму, покращення загального самопочуття й відчуття гармонії.

Звукова медитація, що включала різні комбінації частот, виявилася ефективною для 85% респондентів, які вказали на помітне зниження рівня стресу та покращення загального емоційного стану. Ці дані підтверджують, що звукотерапія створює умови для зниження напруги, полегшення тривоги й гармонізації внутрішнього емоційного фону. Водночас виявлено позитивний вплив низькочастотного звучання на серцево-судинну систему: 65% учасників відзначили зменшення рівня тривожності, що свідчить про здатність звукотерапії підтримувати емоційне й фізіологічне благополуччя.

Звукова терапія, що застосовує співочі чаші та дзвіночки, довела свою ефективність як метод корекції емоційного стану. Позитивні зміни в емоційному самопочутті учасників дослідження свідчать про те, що ці звукові інструменти можуть значно покращити психоемоційний фон, знижуючи рівень стресу, тривожності та напруги (О.П. Рудницька. 2019. В. Кальниш, В. Петрик В. 2022).

Звукові вібрації, застосовані під час терапевтичних сеансів, допомагають людям відновлювати психоемоційну рівновагу, даючи змогу легше адаптуватися до стресових факторів і забезпечити емоційну підтримку у складних ситуаціях. Терапія звуком стає все більш популярною як доповнення до традиційних методів психотерапії, оскільки вона пропонує безпечний і ненасильницький спосіб полегшення стресу.

Дослідження також сприяє глибшому розумінню психофізіологічного впливу звукових вібрацій на емоційну сферу людини. Завдяки таким дослідженням відкриваються нові горизонти в області звукової терапії, що дають можливість інтегрувати звукотерапію в більш широкий контекст психологічної допомоги. Ці методи не лише знижують рівень емоційного напруження, але й сприяють гармонізації внутрішнього стану людини (А.В. Ференець. 2021. В. Рева. 2022).

Список використаних джерел

1. Кириленко, Т. С. (2023). Психологія: емоційна сфера особистості. Київ: Либідь.

2. Лазуренко, О. О. (2024). Проблема емоційності в психології. Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 6(4), 170–176.

3. Максименко, С. Д., Зливков, В. Л., & Кузікова, С. Б. (2015). Особистість у розвитку: психо-

логічна теорія і практика. Суми: Вид-во Сумського ДПУ імені А. С. Макаренка.
4. Рудницька, О. П. (2019). Музика і культура особистості; проблеми сучасної педагогічної освіти: навчальний посібник. Київ.
5. Кальниш, В., & Петрик, В. (2022). Вплив звукових феноменів на підсвідомість. Психолог, 18–19.
6. Ференець, А. В. (2021). Психологічний аналіз динаміки емоційних станів в стресових ситуаціях: курсова робота (Наук. керівник З. П. Косарєва). Житомир: Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка.
7. Рева, В. (2022). Естетичне виховання у процесі сприйняття музики. Мистецтво та освіта, 1, 4 – 8.

Трансформація професійної ідентичності жінок вимушених мігрантів (на прикладі українців з тимчасовим захистом)

Олена Мірошніченко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: miroshnichenkooo@krok.edu.ua
Ольга Васильченко,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Військові конфлікти та інші надзвичайні ситуації часто змушують людей залишати свої домівки і шукати притулок в інших країнах. Це стало особливо актуальним для українців після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, внаслідок чого мільйони громадян були змушені покинути країну. Переїзд до іншої країни супроводжується не лише адаптацією до нових соціальних і культурних умов, але й кардинальними змінами у професійному житті. Багато жінок, які мали стабільну кар'єру та професійну ідентичність в Україні, стикаються з новими викликами та перешкодами, що призводять до трансформації їхньої професійної ідентичності.

Професійна ідентичність –це психологічна категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї приналежності до певної професії й певного професійного співтовариства. [1] Вона формується на основі особистого досвіду, освіти та професійної діяльності. Для багатьох жінок професійна ідентичність стає важливим аспектом їхнього самовизначення та впевненості в собі. Переїзд до іншої країни, особливо в умовах вимушеної міграції, може призвести до втрати цієї ідентичності через зміни в статусі, відсутність можливостей працювати за фахом, мовні бар'єри та дискримінацію на ринку праці.

Для жінок-вимушених мігрантів із України, які опинилися під тимчасовим захистом у різних країнах ЄС, трансформація професійної ідентичності є особливо помітною. [2] Основними факторами, що впливають на цей процес, є:

- Мовні бар'єри
- Кваліфікаційні вимоги
- Гендерна роль та очікування
- Ринок праці в країні перебування.

Процес трансформації професійної ідентичності жінок-вимушених мігрантів зазвичай проходить через кілька етапів:[3]

1. Етап втрати:

У перші місяці після переїзду багато жінок стикаються з втратою професійної ідентичності. Вони не можуть працювати за своєю спеціальністю або взагалі не мають можливості працювати через законодавчі обмеження або інші бар'єри.

2. Етап пошуку:

Жінки починають адаптуватися до нових умов, шукають роботу, навіть якщо вона не відповідає їхній кваліфікації. Вони також активно шукають можливості для перекваліфікації або навчання.

3. Етап відновлення:

Після певного часу адаптації, набуття нових навичок і інтеграції на ринок праці, жінки можуть поступово відновити свою професійну ідентичність, хоча часто в новій формі. Це може бути робота в новій галузі або повернення до рідної професії, але з новими знаннями та досвідом.

Виклики та можливості у відновленні професійної ідентичності.

Одним із основних викликів, з якими стикаються жінки-вимушені мігранти, є необхідність пристосування до нових умов праці та соціальних норм. Проте, це також відкриває можливості для саморозвитку та особистісного зростання. Серед основних викликів: дискримінація та стереотипи, баланс між сім'єю та кар'єрою, психологічні труднощі.

Попри виклики, деякі жінки знаходять можливості для професійного зростання, використовуючи нові навички або започатковуючи власний бізнес у країнах перебування. Програми професійної перепідготовки та підтримка з боку урядів або неурядових організацій часто відіграють важливу роль у цьому процесі. Успішна трансформація професійної ідентичності значною мірою залежить від доступу до програм підтримки та інтеграції. Багато країн ЄС пропонують українським мігрантам освітні та перекваліфікаційні програми, допомогу з мовною адаптацією, а також консультації щодо ринку праці.

Програми, що спрямовані на підтримку жінок-вимушених мігрантів, включають:

• Курси мовної підготовки.

• Освітні програми для визнання або підтвердження кваліфікації.

• Професійні тренінги та консультування щодо пошуку роботи.

• Психологічну підтримку для подолання стресу та кризових ситуацій.

Трансформація професійної ідентичності жінок-вимушених мігрантів, зокрема українських жінок під тимчасовим захистом, є складним та багатогранним процесом. Він пов'язаний із викликами адаптації до нових культурних і професійних реалій, втратою попереднього соціального статусу, але водночас відкриває можливості для особистого розвитку та кар'єрного росту. Успіх цього процесу значною мірою залежить від доступності програм інтеграції, підтримки з боку приймаючих країн та зусиль самих жінок щодо адаптації до нових умов.

Список використаних джерел

1. Бих, Д., & Журавльова, О. (2018). Психологічні особливості професійної ідентичності студентів. У Л. В. Засєкіна, & А. В. Кульчицька (Ред.), Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (15 трав. 2018 р.) (с. 54–57). Луцьк.

2. Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова. (2024). Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту (с. 130–137). Київ.

3. Слюсаревський, М., & Блинова, О. Психологія міграції: навчальний посібник (с. 168–191).
4. Васильченко, О. (2024). Застосування концепту "ситуація" у дослідженні соціальної поведінки. Вчені записки Університету "КРОК", № 3(75), 222–230.

Аналіз обізнаності педагогів про НЛП та його застосування в освіті: практичні результати та рекомендації

Ірина Гондюл,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hondiulil@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

У сучасному світі освітніх змін, де адаптація до нових методик та інновацій стає критично важливою, нейролінгвістичне програмування (НЛП) виступає як потужний інструмент. Дослідження обізнаності педагогів про НЛП та його застосування в освітньому процесі стало частиною проєкту «НЛП-практики для вчителів: дотик до невідомого», що охоплювало 61 учасника. Основна мета цього проєкту полягала в оцінці впливу НЛП-технік на психологічну гнучкість педагогів і їхню здатність адаптуватися до змін. В рамках проєкту проводилося емпіричне дослідження, яке починалося з оцінювання початкового рівня обізнаності педагогів про НЛП, їх готовності до сприйняття нових методик, а також психологічної гнучкості.

На початковому етапі учасники пройшли оцінювання за допомогою стандартизованих опитувальників, зокрема, опитувальника «Обізнаність про НЛП» та «Психологічна гнучкість» (опитувальник «Прийняття та дії» (AAQ- II) С. Гейза [1]). Результати показали, що 85,24% педагогів визнали, що їхня обізнаність про НЛП є низькою, і лише 14,76% заявили про наявність середнього рівня знань. Більшість учасників не мали досвіду застосування НЛП у своїй практиці, адже 95,08% педагогів не використовували жодну техніку НЛП.

Проєктпередбачаворганізаціюміні-лекцій,майстер-класівтабліц-доповідей, які дозволили педагогам ознайомитися з основами НЛП і його техніками. Такі теми, як «Міфи про НЛП: чому вони застаріли» та «Збалансована взаємодія: основи калібрування в НЛП», допомогли розвіяти популярні стереотипи і ввести учасників у світ НЛП. На початку проєкту педагогам бракувало знань про НЛП та його техніки. Вони показували середній рівень психологічної негнучкості, що відображало їхнє небажання приймати нові методи.

Після проходження серії тренінгів та майстер-класів, 54% учасників відзначили позитивний вплив НЛП на свою педагогічну діяльність. Це дозволило підвищити рівень обізнаності про техніки НЛП до середнього і високого рівня. Завдяки проєкту 88,53% педагогів оцінили НЛП як дуже корисне для своєї роботи. Вони почали активно використовувати техніки, такі як «рапорт» і «якоріння», для покращення комунікації з учнями. Використання НЛП підвищує рівень довіри між педагогами та учнями, а також покращує

їхнє емоційне благополуччя. Результати впровадження НЛП в освітній процес продемонстрували, що педагогам вдалося покращити взаємодію з учнями та створити позитивну атмосферу в класі.

Оцінка змін у психологічній гнучкості педагогів перед і після проєкту свідчила про позитивні результати. Виявилося, що рівень психологічної негнучкості зменшився з 57,38% до 36,06%, що свідчить про значне покращення адаптивності педагогів. Педагоги стали відкритішими до нововведень і технологій, що позитивно позначилося на їхній професійній діяльності.

Після реалізації проєкту 91,8% учасників вказали на високий рівень оптимістичного стану, згідно з «Шкалою оптимістичного стану» [2] (вимірювання за шкалою оптимізму-реалізму), а середній рівень благополуччя зменшився з 62,3% до 39,34%, що оцінювалося за опитувальником «Індекс благополуччя ВООЗ-5» [3]. Це свідчить про те, що НЛП може слугувати потужним засобом для підвищення психологічного комфорту та професійної ефективності педагогів. Кількісні зміни в показниках психологічної гнучкості і благополуччя вказують на те, що НЛП дійсно сприяє покращенню загального психологічного стану педагогів, знижуючи рівень стресу та емоційного вигорання.

У зв'язку з вищезазначеним, рекомендується продовжувати дослідження в цій галузі, зокрема, реалізувати такі заходи:

1. Організація семінарів і тренінгів для педагогів, які б охоплювали основи НЛП та практичні техніки, що можуть бути корисними в навчанні. Це дозволить підвищити рівень обізнаності і зацікавленості вчителів.

2. Розробка методичних матеріалів і посібників з прикладами використання НЛП у різних навчальних ситуаціях, щоб педагоги могли отримати практичні інструменти для роботи з учнями.

3. Проведення регулярних оцінювань ефективності впровадження НЛП у навчальний процес, що дозволить виявити позитивні зміни в педагогічній діяльності, а також потреби в додаткових тренінгах або коригуванні існуючих програм.

4. Заохочення педагогів до обміну досвідом використання НЛП у професійній діяльності через створення платформ для спілкування та обміну практиками.

5. Проведення досліджень для вивчення впливу НЛП на успішність учнів, що допоможе отримати більше даних для обґрунтування його ефективності в освітньому процесі.

У часи війни, коли освітня система стикається з безпрецедентними викликами, впровадження ефективних інструментів навчання є необхідністю. НЛП стає одним з найбільш актуальних інструментів, здатних допомогти педагогам адаптуватися до нових умов та ефективно працювати навіть у складних ситуаціях.

Таким чином, аналіз обізнаності педагогів про НЛП та його практичне застосування в освіті показав, що проєкт «НЛП-практики для вчителів: дотик до невідомого» став важливим кроком у підвищенні рівня знань про НЛП та розвитку психологічної гнучкості. Впровадження НЛП-технік призвело до

позитивних змін у психологічному стані педагогів, покращення їхньої взаємодії з учнями та зниження рівня психологічної негнучкості. Це дослідження підкреслює важливість інтеграції НЛП у педагогічну практику як засобу, що сприяє адаптації до сучасних освітніх викликів.

Список використаних джерел

1. Широка, А. О., & Миколайчук, М. І. (2021). Адаптація україномовної версії опитувальника прийняття та дії (AAQ-II) на нормативній та субклінічній групах досліджуваних. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 3, 101–112.

2. Савченко, О. В., & Лавриненко, Д. Г. (2023). Шкала оптимістичного стану: адаптація методики та її психометричні показники. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія, 2, 10–16.

3. Карамушка, Л. М., Креденцер, О. В., Терещенко, К. В., Лагодзінська, В. І., Івкін, В. М., & Ковальчук, О. С. (2023). Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 31-32.

Професійно важливі якості як внутрішні ресурси майбутніх психологів

Олена Козаченко,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KozachenkoOO@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов,
кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Сучасний етап розвитку України характеризується як нестабільний, сповнений трансформацій у різних сферах життя суспільства період. Невпинне зростання кількості стрес-факторів (на кшталт пандемії, соціальної ізоляції та довготривалої війни) призводить до хронічних станів високого напруження, тривоги та психічної виснаження. Все більшої актуальності набуває проблема розвитку особистісної опірності стресам, здатності адаптуватись до мінливого середовища та підтримувати ефективну працездатність.

Високий рівень психічної стійкості до стресів – важлива умова збереження, розвитку і зміцнення здоров'я і професійної самореалізації особистості. Процес її формування відбувається протягом багатьох років, залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема рівня сформованості низки особистісних якостей. В сучасному світі до особистості психолога виставляється цілий список професійних вимог: наявність емпатії, толерантність, доброзичливість, комунікативність, емоційний самоконтроль.

Головним інструментом психолога в професійній діяльності виступає його власна особистість. Особливо важливий в цьому контексті вплив навчального процесу на внутрішні психічні структури студента в період навчальної діяльності у вищій школі. Дослідження особливостей підготовки психологів показують, що на початку профільної підготовки студенти мають суб'єктивне і часто хибне уявлення щодо майбутньої професії та які навики потрібні для успішної праці в цій сфері діяльності [1].

Психологи у своїй діяльності кожного дня зіштовхуються з різними стресовими чинниками. Тож, на думку В. Зарицької та О. Козарик, специфіка професії передбачає наявність у спеціаліста передусім емоційної стійкості, розвинутого емоційного інтелекту, навиків самоконтролю [2]. Якщо людина має високий рівень розвитку емоційного інтелекту, вона здатна свідомо розуміти та регулювати власні емоційні реакції, що, в свою чергу, допомагає контролювати результати власної діяльності та спонтанні емоційні прояви.

Серед чинників стресостійкості студентів під час навчання виділяють: навик зустрічатись з проблемними ситуаціями навіть під дією стресу, низьку тривожність, впевненість у собі, оптимістичний погляд на світ, задоволеність професійним вибором, позитивний емоційний стан [3].

Система організації підготовки майбутніх психологів має розвивати в структурі особистості студента професійну свідомість та низку особистісних якостей, серед яких також емпатія, здатність до рефлексії, емоційна обізнаність, уважність до деталей, комунікативні здібності.

Як вважає Л. Карамушка, провідну роль в розвитку психологічної готовності до праці відіграє активність самих студентів, саморозвиток та пошук шляхів і мотивації до професійного зростання, наявності інтернального локусу контролю, що вказує на внутрішню орієнтацію студента у прийнятті активної життєвої позиції [4].

Розвинути психологічну компетентність студентів допомагає спеціально організована підготовка, ефективним методом якої є соціально-психологічний тренінг. Участь у тренінгу дає студентам можливість зрозуміти, як оточення сприймає їхні особистісні якості, поведінку та комунікативні навички [5].

Таким чином, однією з пріоритетних задач системи вищої освіти є створення умов для підготовки, які дозволяють майбутнім фахівцям успішно набувати спеціальних знань і розвиватись як особистості. Добре сформовані професійно важливі якості є показниками особистісної готовності фахівця до діяльності, а також внутрішніми ресурсами для подолання стресових ситуацій, які є невід'ємною складовою професійного життя психолога.

Список використаних джерел

1. Ларіонцева А. О. Теоретико-аналітичний дискурс поняття професійної готовності до майбутньої діяльності майбутніх магістрів психологів в ЗВТО. Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. Київ : Національний авіаційний університет, 2022. Вип. 1 (22). С. 44–51.

2. Зарицька В., Козарик О. Емоційний інтелект у структурі професійної діяльності. Теорія і практика сучасної психології. №5. 2018. С. 112–116.

3. Бужинська С. М., Скляр С. С., Даніліч-Скакун А. А. Стресостійкість студентів як складник успішності навчання у ЗВО. Габітус, 2021. Вип. 23. С. 55–59.

4. Карамушка Л. М., Канівець Т. М. Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівень і чинники. Правничий вісник Університету «КРОК», 2013. Вип. 16. С. 211–219.

5. Сингаївська І. В. Розвиток психологічної компетентності студентів методом соціально-психологічного тренінгу. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). Київ : Університет «КРОК», 2020. С. 171–173.

Копінг-стратегії як психологічні ресурси подолання тривожності у підлітків під час війни

Ангеліна Компанченко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e–mail: KompanchenkoAV@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e–mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасна Україна переживає ряд серйозних наслідків повномасштабного вторгнення, що мають вплив на психічне здоров'я людей, особливо на підлітків. У таких умовах підлітки зазнають постійний стрес та тривожність через небезпеку, невизначеність та травмуючі події. Тривожність стає значним чинником, що впливає на їхню психічну стійкість та загальний стан емоційного благополуччя.

Дослідження засобів копінгу, за допомогою яких підлітки адаптуються до стресу та подій, має велике значення в таких умовах. Розуміння та ідентифікація кращих методів подолання тривожності в підлітковому віці при воєнному стані стає фундаментом для психологічної підтримки та інтервенцій.

Тривожність, визначається базовим відчуттям дискомфорту або болю, яке підлітки переживають у відповідь на різні життєві виклики. Тривога, в свою чергу, характеризується невизначеністю, невідомістю та відчуттям безпорадності перед неясною небезпекою, що робить її особливо складною для психологічної адаптації підлітків (Носаль & Живоглядов, 2021).

Як психосоціальний феномен, тривожність формується через постійну взаємодію двох рівнів. Соціальні фактори, такі як культурні норми, економічна нестабільність, міжособистісні стосунки та медіа, впливають на індивідуальні психологічні реакції. Соціальні впливи можуть створювати або підсилювати внутрішнє відчуття тривоги, яке в свою чергу може впливати на соціальну поведінку і сприйняття оточення (Гуменюк, Олексюк & Гаркавенко, 2023).

Під час війни та екстремальних ситуацій підлітки використовують різні копінг-стратегії, що залежать від особистих характеристик та специфіки кризових умов (Паливода, 2023).

Конфронтація, як одна з таких стратегій, передбачає активну і агресивну реакцію на стресову ситуацію, що може привести до імпульсивних дій і ускладнень у довгостроковому плануванні. Стратегія самоконтролю дозволяє підліткам стримувати емоції та діяти обдумано, але часто вона базується на страху перед емоційним вираженням, що може призвести до надмірного контролю та внутрішнього напруження. Пошук підтримки у інших є важливим ресурсом для емоційної підтримки та отримання різних перспектив на ситуацію, однак

надмірна залежність від зовнішніх осіб може призвести до втрати незалежності та самооцінки (Кузьменко & Сингаївська, 2022).

Результати емпіричного дослідження, за методикою «Копінг-стратегій» Р. Лазаруса та С. Фолкман, вказують на те, що більшість підлітків обирають стратегії, орієнтовані на пошук вирішення проблем та позитивну переоцінку ситуації, що допомагає зменшити емоційну напругу та підтримувати психологічне благополуччя в складних обставинах. Проте такий підхід інколи може призводити до недооцінки реальних загроз, що потребує уваги.

Зокрема, планування розв'язання проблем було важливим механізмом адаптації, особливо в умовах війни, де необхідно швидко та ефективно приймати рішення. Водночас, деякі підлітки схильні до конфронтації та імпульсивних дій, що може бути непродуктивним у довгостроковій перспективі, коли немає належної підтримки.

Підвищений рівень тривожності серед респондентів свідчить про значний вплив війни на емоційну стабільність підлітків, зокрема через стресові фактори, такі як втрата близьких та зміни в соціальному середовищі, згідно «Шкали тривожності» А. Бека.

Підлітки, які мали вищий рівень тривожності, здебільшого використовували стратегії соціальної підтримки, самоконтролю та планування, що позитивно позначалося на їхній здатності долати стрес. Аналіз моделі «BASIC Ph» М. Лаадана показав, що соціальні та когнітивні ресурси є основними чинниками, які допомагають підліткам ефективно справлятися з викликами.

Методика «Life-Line» Є. Головахи та О. Кроніка, що досліджує часову перспективу, показала, що багато підлітків, незважаючи на кризові умови, зберігають орієнтацію на майбутнє, що свідчить про їхню здатність планувати та адаптуватися до змін. Однак, серед респондентів, які зосереджуються на минулому або на теперішньому, спостерігається значна тривога та труднощі в ухваленні рішень, що вказує на негативний вплив пережитих травм.

Емпіричне дослідження встановило, що адаптивний копінг є найефективнішим для зниження тривожності, оскільки підлітки, які використовують стратегії планування, позитивної переоцінки та аналізу ситуації, знижують емоційне напруження і знаходять довгострокові рішення для вирішення проблем. Стратегії уникання або емоційної реакції, хоч і забезпечують тимчасове полегшення, часто не призводять до вирішення основних проблем і можуть навіть погіршити ситуацію.

За розробленими психологічними рекомендаціями було виділено, що одним із основних елементів підтримки підлітків є навчання саморефлексії, що дозволяє їм осмислювати свої емоції та реакції на стрес, що сприяє кращому розумінню того, які стратегії працюють найкраще в конкретних умовах.

Список використаних джерел

1. Носаль, Л & Живоглядов, Ю. (2021). Екзистенційна психологія в розумінні та дослідженні тривоги та провини. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові,

соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали ІІІ Міжнародної конференції (м. Київ, 2-3 грудня 2021 р.). К.: Університет «КРОК». https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/890

2. Гуменюк, Ю., Олексюк, О. & Гаркавенко, Н. (2023). Психокорекція посттравматичних стресових розладів: Тривожність та її подолання. Збірник наукових праць РДГУ (20), 30-37. DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.v1i20.344

3. Паливода, Л. (2023). Механізми психологічного захисту та копінг стратегій у подоланні стресу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія» (3), 76-79. DOI: https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.15

4. Кузьменко, О. & Сингаївська, І. (2022). Взаємозв'язок між часовими орієнтаціями особистості та базовими копінг-стратегіями, активованими під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали IV Міжнародної конференції (м. Київ, 7 грудня 2022 р.). К.: Університет «КРОК». 277-279. ISBN 978-966-170-074-0

Дослідження впливу емоційного інтелекту на адаптацію жінки в умовах війни

Ірина Сиротенко,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: syrotenkoiv@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Проблема емоційного інтелекту є не новою для психологічної науки, оскільки вона здавна привертала увагу різних науковців. Хоча, навіть такий посилений інтерес до цього психологічного феномену не зменшує актуальності його вивчення в умовах сьогодення [1]. Окрім того, для сучасного етапу дослідження та вивчення проблеми емоційного інтелекту є важливим виявлення його зв'язку з іншими явищами та властивостями особистості. Так, в умовах повномасштабної війни актуальним є саме вивчення впливу емоційного інтелекту на адаптацію жінки в умовах війни.

Враховуючи, той факт, що емоційний інтелект впливає на здатність жінок адаптуватися до змін навколишнього середовища, зокрема через здатність розуміти власні емоції, переживання, вміння керувати емоційними проявами, розуміти та правильно трактувати емоції інших людей, нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 62 жінки віком від 27 до 52 років. Більшість досліджуваних становили жінки віком від 31 до 40 років (44,8%). Досліджувані віком від 41 до 50 років становили 42,8% від загальної кількості досліджуваних. Найменшу кількість досліджуваних становили жінки віком 20–30 років (6,4%) та 51–60 років (6,4%). Середній вік досліджуваних – 40 років. Переважна більшість жінок (57,6%) заміжні. Незаміжніми є 19,2% досліджуваних, тоді як 23,2% респондентів – розлучені. Також, переважна більшість досліджуваних (93,6%) мала повну вищу освіту. Неповну вищу та професійно-технічну освіту мала незначна кількість досліджуваних (по 3,2%). Для дослідження впливу емоційного інтелекту на адаптацію жінки в умовах війни було використано такі психодіагностичні методики: методика визначення рівня розвитку емоційного інтелекту (Н. Холл) [2, с. 200-204]; методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд) [3, с. 83-91].

Проаналізувавши результати, отримані за методикою дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту (Н. Холл) показали, що більшість респондентів (41,6%) мають середній рівень емоційної обізнаності. 20% респондентів мають високу емоційну обізнаність. Це вказує на те, що досліджувані добре розуміють власні емоції, вміють розпізнавати свої настрої та вчитися ними керувати. 38,4% жінок, які взяли участь у дослідженні мають низький рівень емоційної

обізнаності.

За шкалою «управління емоціями» 23,2% досліджуваних отримали показники, що вказують на високий рівень управління своїми емоціями. Середній рівень управління своїми емоціями виявлений у 41,6% досліджуваних, а низький – у 35,2% респондентів.

Високий рівень самомотивації виявлений у 23,2% досліджуваних, тоді як середній рівень самомотивації виявлений у 35,2% опитуваних. У 41,6% досліджуваних виявлений низький рівень самомотивації, що вказує на низьку здатність опановувати та керувати власними емоціями.

Високий рівень емпатії виявлений у 23,2% досліджуваних. У 26,4% респондентів виявлений середній рівень емпатії, тоді як у 50,4% досліджуваних виявлений низький рівень емпатії, що вказує на їхню нездатність до розуміння емоцій інших та співпереживання їм.

Високий рівень розпізнавання емоцій інших людей виявлений у 23,3% досліджуваних. 41,6% респондентів мають середні показники розпізнавання емоцій інших людей. Низький рівень розпізнавання емоцій інших людей виявлений у 35,2% досліджуваних.

Враховуючи результати, отримані за всіма компонентами емоційного інтелекту, виділених Н. Холлом, було зроблено висновок про те, що високий рівень емоційного інтелекту властивий 26,4% досліджуваних. Для 38,4% досліджуваних властивий середній рівень розвитку емоційного інтелекту, тоді як 35,2% досліджуваних мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту.

Аналіз результатів, отриманих за методикою «Діагностика соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонда» показав, що за шкалою «Адаптація» 44,8% досліджуваних мають низькі показники, що вказує на дезадаптацію. 31,2% респондентів мають нормальний рівень адаптації. Високий рівень адаптації мають 24% опитуваних.

За шкалою «Прийняття інших» встановлено, що 43,2% досліджуваних мать проблеми у прийнятті інших людей, комунікації з ними. Нормальний рівень прийняття інших притаманний для 40,8% респондентів, тоді як для 16% жінок характерний високий рівень прояву за цією шкалою.

За шкалою «Інтернальність» виявлено, що 30,4% досліджуваних мають низький рівень, тоді як для більшості опитуваних (46,4%) характерний нормальний рівень прояву цієї шкали. Зазначимо, що для 23,2% респондентів характерним є високий рівень інтернальності.

За шкалою «Самосприйняття» для 33,6% респондентів характерні низькі показники. Нормальний рівень самосприйняття виявлений у 41,6% досліджуваних. Високий рівень вираженості цієї шкали притаманний 24,8% досліджуваних.

За шкалою «Емоційний комфорт» виявлено, що 41,6% респондентів почувають певний емоційний дискомфорт, причинами якого можуть бути труднощі в адаптації. Нормальний рівень емоційного комфорту притаманний 30,4% жінок, тоді як 28% респондентів відчувають емоційний комфорт.

За шкалою «Прагнення до домінування» було встановлено, що 36,8% досліджуваних швидше схильні підкорятися лідерам, ніж домінувати. 49,6% респондентів прагнуть до домінування лише в певних ситуаціях, особливо, коли знають, що зможуть впоратися із труднощами і вимогами. Для 13,6% жінок характерним є яскраво виражене прагнення домінувати над іншими.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що жінки із вищим рівнем інтелекту легше і швидше адаптуються до змін навколишнього середовища, ніж жінки, які мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Бовсуновська Н. І. Розвиток емоційного інтелекту як спосіб оптимізації процесу соціально-психологічної адаптації особистості. Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості: зб. наук. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. конф. (28-29 квітня 2022 р., м. Полтава). Полтава, 2022. С. 35–38.

2. Карпенко Є. В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. Психологія і особистість. 2019. № 1 (15). С. 60–72.

3. Психодіагностика: практикум / уклад.: Н. О. Данильченко, А. В. Вертель. 2-е вид., випр. та доп. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренко, 2012. 144 с. ULR: https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/41-4.pdf

Вільний час як чинник саморозвитку особистості

Ганна Джалтирь,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DzhaltyrHY@krok.edu.ua
Тетяна Малкова,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tetyanamm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2481-7747

Дослідження дозвілля у сучасній психології дозволяють говорити про рівень цивілізаційного розвитку суспільства, а також поглиблювати концепцію людини в цілому. У вільний час людина має можливість займатися різноманітними видами діяльності на свій вибір. У період дозвілля індивід залишається наодинці зі своїми життєвими проблемами, водночас він має змогу допомогти іншим, самореалізуватися у безкорисливому служінні близьким [2].

Вільний час, безсумнівно, відіграє ключову роль у саморозвитку особистості. Час, вільний від робочих та навчальних обов'язків, стає сприятливим підгрунтям для рефлексії, творчості та власного зростання. У сучасному світі очікуваних та неочікуваних змін, стрімкого темпу життя, насиченого різними викликами та стресами, вільний час стає цінним ресурсом, який можна використовувати для покращення життя та розвитку різних сторін особистості [3].

Один з аспектів, який слід враховувати – це фізичний саморозвиток індивіда. Вільний час надає можливість для занять спортом та будь-якими іншими видами фізичної активності. Так, регулярно займаючись фізичними вправами, особистість не лише зміцнює своє здоров'я, але й покращує свій емоційний стан, підвищує загальний рівень енергії. Подолання фізичних викликів також сприяє вихованню дисципліни та витривалості, що має позитивний вплив на інші аспекти життя.

Важливим аспектом саморозвитку є розвиток інтелектуальних здібностей. Вільний час, витрачений на читання, вивчення нових предметів, опанування нових видів діяльності (на спеціальних курсах або шляхом самонавчання) допомагає людині розширити свої знання, поглибити розуміння світу, розвинути критичне мислення. Це призведе до вдосконалення освітнього рівня та розширення духовних горизонтів.

Вільний час може служити площиною для творчості та самовираження. Зайняття художніми видами діяльності, такими як живопис, музика, письмо або акторська майстерність, розкриває та розвиває творчі здібності. Власна творчість стає не лише засобом вираження емоцій, але й способом самовираження, яке допомагає особистості краще зрозуміти саму себе [1].

Важливо також відзначити, що вільний час може бути використаний для підтримки соціальних зв'язків та взаємодії з оточуючими. Спілкування

з друзями та родиною, участь у різних спільнотах чи волонтерство сприяють розвитку соціальних навичок, розширюють кругозір і забезпечують взаємодію з різноманітними культурами та поглядами [2].

Значущим аспектом саморозвитку є також вміння використовувати вільний час для навчання новим навичкам. Це може бути навчання новій мові, оволодіння комп'ютерними технологіями, знайомство з новими кулінарними рецептами чи отримання нових професійних навичок. Навчання новому розширює кругозір та відкриває нові горизонти, сприяє саморозвитку та адаптації до оточення, яке швидко змінюється.

Нарешті, важливо відзначити, що ефективне управління вільним часом вимагає вміння балансувати між різними аспектами життя. Хоча розвиток може бути стимулюючим, необхідно також виділяти час для відпочинку та відновлення. Здатність знаходити гармонію між продуктивною діяльністю та відпочинком є важливою частиною процесу саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / пер. з франц. - Київ: Юніверс, 2004.-688 с.

2. Макарова О.П., Саріогло В.Г., Герасименко Г.В., Вороненко О.Ю., Поштарук А.Д. Благополуччя молоді в містах : практичний посібник. Київ : Фонд ООН в галузі народонаселення (UNFPA), 2018. 107 с

3. Головатий М.Ф. Соціологія молоді: курс лекцій. Київ : МАУП, 2006. - 304 с.

Вплив емоцій на сприйняття часу у кризових умовах

Євгенія Могілевська,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mohilevskaya@krok.edu.ua
Тетяна Малкова,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: tetyanamm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2481-7747

У житті людини трапляються обставини, які оцінюються як такі, що виходять «за рамки». Людина усвідомлює, що її впорядкований, ретельно збудований світ раптом став хитким і невизначеним, а її потреби та можливості вже не збігаються. Подальше функціонування в рамках колишньої моделі поведінки, навіть якщо до цього вона цілком влаштовувала, стає неможливим. Для продовження подальшого життя необхідна повна перебудова життєвої стратегії та тактики. Цей стан називається кризою.

Стан кризи переживається не лише самою людиною, а й людьми, які спостерігають за тим, що відбувається. Криза завжди є випробуванням для особистості, виникаючи на життєвому шляху кожної людини незалежно від її бажання чи небажання.

Кризовий стан супроводжується сильними негативними переживаннями, такими як переживання невизначеності, невпевненості у майбутньому, власної неспроможності, самотності, безнадійності, тривоги – аж до дезорганізації через фіксованість на психотравмуючій ситуації. Це призводить до негативної оцінки власної особистості, актуальної ситуації, неможливості планування діяльності [1, с. 508].

Незважаючи на різноманітність кризових ситуацій (стрес, фрустрація, внутрішній конфлікт, депривація), емоційні стани, що формуються під їх впливом, багато в чому схожі. Людина відчуває психічне напруження, емоційне збудження, невпевненість, тривогу, пригніченість – спектр емоцій, які супроводжуються змінами у когнітивній, вольовій, мотиваційній сферах та певним чином реалізуються у поведінці, спрямованій на адаптацію до кризової ситуації.

Емоційні стани у кризових умовах суттєво впливають на особливості сприйняття часу, який є невід'ємною складовою життя людини. Але, незважаючи на те, що хід часу в усьому світі підпорядковується одним і тим же законам, для кожної окремої людини один і той же проміжок часу, що об'єктивно минув, може здаватися коротшим або довшим, ніж він був насправді. Для різних людей той самий відрізок часу може мати зовсім різні значення. Для однієї людини тиждень «тягнеться» як місяць, для іншої ж тиждень «пролітає» за одну мить [3, с. 177].

Сприйняття часу – феномен, який потребує детального та багатопланового вивчення. Сприйняття часу відбувається як на рівні свідомості, так і на підсвідомому рівні. При цьому уявлення про минуле регулюються механізмами пам'яті, які, як вважають нейрофізіологи, функціонально пов'язані з поверхневими та глибокими структурами скроневої частки мозку.

Сприйняття часу відрізняється від інших процесів тим, що є заданим переважно психологічними чинниками Фізіологічного субстрату, відповідального за сприйняття часу немає. Саме тому сприйняття часу є опосередкованим, тобто воно ґрунтується на свідомому та позасвідомому використанні інших органів чуття. Так, сприйняття часу може бути прив'язане до власного серцебиття або інших ритмічних дій, таких як ходьба чи постукування пальцями по поверхні певного предмета. Очевидним є суб'єктивний і не ідеально рівний таймінг даних дій, від чого також змінюватиметься і сприйняття тривалості інтервалу, що минув.

Отже, сприйняття часу є стабільною характеристикою індивіда, проте у ситуації кризи та зміни умов існування воно зазнає змін, як і інші гностичні функції.

Що стосується особливостей впливу емоційних станів на сприйняття часу в кризових умовах, то слід зазначити, що людина, яка відчуває позитивні емоції, недооцінює часові інтервали, тобто суб'єктивний перебіг часу у неї прискорюється. Однак, радість може також сповільнювати сприйняття часу, що пов'язано зі збільшенням фокусування уваги. При негативних емоційних переживаннях, наприклад, які часто мають місце в кризових умовах, часові проміжки переоцінюються, тобто спостерігається суб'єктивне уповільнення перебігу часу. Так, час очікування бажаної події у безпосередньому переживанні подовжується, небажаної –скорочується.

Що стосується страху, то для людей, які опинилися в кризових умовах, характерним є нібито сповільнення. Таку ілюзію формує більший об'єм деталей, які запам'ятовуються. Особи, які знаходяться у стані депресії, адекватніше сприймають плин часу. Науковці назвали цей феномен «депресивним реалізмом». Відповідно до іншої точки зору особи в стані депресії сприймають час як такий, що суб'єктивно протікає доволі повільно [2].

Також широко відомий феномен зміни масштабу часу при стресових ситуаціях, за яких, з одного боку, люди встигають у найкоротший термін прийняти рішення і виконати потрібний обсяг дій (час для них свого роду «розтягується»), в інших випадках люди не встигають зробити необхідне – час начебто «стискається».

Отже, можна вважати встановленим, що в кризових умовах у людей можуть виникати різноманітні емоційні стани, які суттєво впливають на особливості сприйняття часу.

Список використаних джерел

1. Терещук А.Д. Емоційний аспект поведінки особистості в умовах кризових викликів сучас-

ності. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. IX, Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9. 2016. С. 506-513.
2. Kornbrot D.E, Msetfi R.M, Grimwood M.J. Time Perception and Depressive Realism: Judgment Type, Psychophysical Functions and Bias. PLOS ONE. 2013. URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal. pone.0071585
3. Wyllie M. Lived time and psychopathology. Philosophy, Psychiatry & Psychology. 2005. Vol. 12. P. 173-185.

Психологічні особливості творчої особистості

Катерина Вайнштейн,
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VainshteinKD@krok.edu.ua
Олена Никоненко,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Сучасний світ вимагає від особистості креативності та здатності до творчого мислення для успішного вирішення різноманітних завдань у різних сферах життя. Однак питання, пов'язане з психологічними особливостями творчої особистості, залишається однією з найбільш складних і захоплюючих проблем психології. Творчість визнається як ключовий елемент розвитку індивідуальності, та вивчення її психологічних аспектів стає необхідністю в контексті сучасного соціокультурного середовища.

Психологічні теорії творчості допомагають осмислити фундаментальні аспекти творчого процесу, такі як виникнення ідей, креативний потенціал особистості, розвиток творчих здібностей та їхній вплив на індивідуальний та соціальний розвиток. У цьому контексті, дослідження психологічних аспектів творчості не тільки сприяє розумінню людської природи, але й може мати практичне застосування в освіті, культурній сфері, технологічних інноваціях та багатьох інших областях. У даному дослідженні ми спробуємо освітлити основні психологічні теорії творчості, розкриваючи їхні ключові концепції та внесок у розуміння цього складного явища.

За основу теорії особистісних рис кладеться ідея, що існують певні властивості особистості, які сприяють творчості. Серед таких рис можуть бути відзначені відкритість до нового досвіду, готовність до ризику, невлаштованість із загальноприйнятими нормами, та бажання експериментувати та розвивати новаторські ідеї. Ця теорія допомагає розглядати творчість як результат взаємодії між індивідуальними особливостями та контекстом, в якому розвивається творчий процес. Вивчення особистісних рис та їхнього впливу на творчість відкриває можливості для розуміння, як індивіди з різними характеристиками можуть приносити унікальний внесок у сферу творчості [1].

Багатоаспектний підхід у розвитку творчих здібностей є важливою стратегією, що визначається врахуванням різноманітних аспектів та факторів, що впливають на процес творчого розвитку. Багатоаспектний підхід до розвитку творчих здібностей відзначається внеском ряду вчених та психологів, які активно досліджували різні аспекти творчості. Одним із провідних вчених у цьому напрямку був Едвард де Боно, який в 1967 році представив концепцію "шістнадцяти капелюхів мислення". Його робота спрямована на стимулювання

та розвиток різних типів мислення для досягнення творчого рішення проблем. Емоційний аспект цього підходу акцентує увагу на розвитку емоційної відкритості та самовираження, надаючи особистості можливість висловити та розуміти власні емоції, які часто виступають важливим джерелом творчого натхнення [2].

Одним з визначальних науковців в галузі стимулювання творчого мислення є Абрахам Маслоу, американський психолог, який висвітлював питання самореалізації та творчого потенціалу людини. Він підкреслював важливість створення умов для виявлення і розвитку творчих здібностей через задоволення основних потреб та самореалізацію.

Також, в контексті стимулювання творчості, робота Едварда де Боно про «мислення на шість капелюхів» відзначається важливим внеском. Цей метод сприяє розширенню когнітивних рамок шляхом включення різних способів мислення (критичного, емоційного, оптимістичного тощо) для подолання проблем та генерації нових ідей [3].

Психологічні методи розвитку творчих здібностей представляють собою систему стратегій та практик, спрямованих на стимулювання та розвиток творчого потенціалу в індивідуумі. Ці методи базуються на теоретичних концепціях та емпіричних дослідженнях у галузі психології творчості та мають на меті підвищення креативності, гнучкості мислення та здатності до генерації нових ідей.

Список використаних джерел

1. Пастушенко О.М., Психологія творчості та обдарованості. Київ: Академперіодика, 2019, 390 с.

2. Вайман М.О., Зінченко В.В., Психологія творчості: Навчальний посібник. Київ: Академперіодика, 2018, 36 с.

3. Зінченко В.В., Теорії особистості: Навчальний посібник. Київ: Академперіодика, 2018. 322с.

Асертивність особистості як важлива властивість для вирішення конфліктних ситуацій

Олена Никоненко,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905
Анатолій Покровський,
студент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail:pokrovskyiab@krok.edu.ua

Постановка проблеми. Конфліктні ситуації є невід'ємною частиною сучасного життя, виникаючи як у професійній, так і в особистій сфері через різноманітність, конкуренцію та недостатню комунікацію. Вирішення конфліктів важливе для підтримання гармонійних взаємин і особистого розвитку. Ключовим інструментом для цього є асертивність — здатність висловлювати свої потреби та думки, не порушуючи прав інших, що сприяє конструктивному вирішенню конфліктів та досягненню успіху в особистому та професійному житті. Розвиток асертивності важливий для збереження здорових стосунків і самоповаги, оскільки недостатня асертивність може призвести до негативних наслідків у взаємодії з іншими людьми. Тобто, встановлено, що дана проблема потребує детального вивчення та розкриття впливу асертивності особистості на збереження міжособистісних стосунків та конструктивному вирішенню конфліктів.

Конфлікти є важливою частиною соціальної взаємодії і можуть виникати в різних сферах життя: сімейних, побутових, виробничих, політичних тощо. Причини конфліктів можна розглядати як об'єктивні, суб'єктивні, психологічні та особистісні. Вони взаємопов'язані і можуть бути викликані різницею в інтересах, потребах чи цінностях сторін, а також через непорозуміння та неправильну комунікацію.

Сучасні українські дослідники продовжують вивчати конфлікти в різних контекстах, зокрема аналізуючи стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях та їх вплив на особистісні трансформації. Вони наголошують на важливості здатності адаптувати стратегії поведінки до конкретних умов, адже не всі стратегії є ефективними в усіх ситуаціях (А. Ткаченко, 2018). Вивчення факторів, які впливають на вибір стилю поведінки в конфліктних ситуаціях, є важливою складовою досліджень (Н. Сергієнко, 2007). Дослідження конфліктів у організаціях також показують, що розбіжності в цілях, цінностях, комунікації або конкуренція за ресурси можуть значно вплинути на ефективність роботи організації (Л. Долинська, 2010; Д. Тєлєгіна, 2007).

Вирішення конфліктів потребує не лише знання стратегій та методів, але й розвитку певних особистісних якостей, які сприяють ефективній комунікації та

зниженню напруги. Однією з таких якостей є асертивність.

Асертивність є важливою характеристикою особистості, яка має значний вплив на міжособистісні взаємини та здатність ефективно вирішувати конфлікти. Вона дозволяє людині чітко висловлювати свої думки, почуття та потреби без агресії чи пасивності, при цьому поважаючи права та інтереси інших. Розвиток асертивності допомагає не лише покращити комунікацію і знизити стрес, але й сприяє підвищенню самооцінки та самоповаги. Вона є необхідною для успішної кар'єри та соціальної адаптації, адже дозволяє людині встановлювати здорові межі у взаємодії з іншими, зберігати емоційний баланс і впоратися з конфліктами конструктивно (В. Мойсеєнко, 2023).

Асертивність допомагає зберегти позитивні стосунки та знижує рівень агресії у суперечках, що особливо важливо в умовах глобалізації та соціальної напруги. Здатність асертивно виражати свої потреби та думки сприяє розвитку здорових взаємодій, підвищує ефективність комунікації та допомагає досягати компромісу. Асертивність має важливе значення для успішного управління конфліктами в організаціях, сприяючи створенню здорового робочого середовища (М. Шинкар, 2023; Л. Бутузова, 2021). Подальше дослідження і розвиток асертивних навичок можуть значно покращити якість міжособистісних взаємин та забезпечити більш ефективне вирішення конфліктів як на професійному, так і на особистому рівнях.

Список використаних джерел

1. Ткаченко А. (2018) Зміни стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях як маркер особистісних трансформацій. URL: http://surl.li/sftrg

2. Сергієнко Н. П.. (2007) Фактори, що впливають на вибір стилю поведінки у конфліктній ситуації. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol1/27.pdf

3. Долинська Л. В. (2010) Психологія конфлікту: навч.посіб. К.: Каравела. 304 с.

4. Тєлєгіна Д. М. (2007) Психологія конфлікту в організації: Навч. посібник. Київ: КНЕУ. 512с.

5. Мойсеєнко В. В. (2023) Особливості формування асертивної поведінки особистості: науково-теоретичний аналіз питання. URL: http://surl.li/mxdhp

6. Шинкар М. (2020)Проблема асертивності в сучасному суспільстві. Вісник Національного університету оборони України. 2020. С.210-214. URL: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-210-214

7. Бутузова Л. П. (2010) Асертивність особистості як основа становлення безпечної поведінки в підлітковому віці. Проблеми психологічної безпеки: особистість, суспільство, держава: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 25 березня 2010 року. С. 33-40.

Застосування технологій кар'єрного коучингу для розвитку мотивації до успіху працівників сфери торгівлі

Наталія Данкович,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: dankovychnv@krok.edu.ua
Олена Никоненко,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

В умовах нового етапу розвитку сучасного ринку праці у світі загалом і в Україні зокрема, з кожним роком усе гостріше постає питання забезпечення діяльності компаній необхідною кількістю людського капіталу. Зокрема, справжнім викликом для підприємств стало впровадження гібридних та дистанційних форматів роботи (особливо після пандемії COVID-19), що, очевидно, загострило проблематику ефективності виконання робочих завдань загалом та мотивації до роботи і успіху працівників зокрема.

На додачу до кейсів загальносвітового масштабу з лютого 2023 року питання достатності, ефективності та мотивації людських ресурсів гостро встало перед Україною в умовах війни, коли, за даними платформи Опендатабот, близько 2,4 млн. населення покинуло країну і наразі невідомо, чи повернеться після її припинення.

В таких умовах усе гостріше в Україні постає питання забезпечення бізнесу кваліфікованою та вмотивованою робочою силою, причому на усіх рівнях, від робочих спеціальностей до управлінських посад. Тому питання мотивації до успіху, яка здатна підвищити ефективність прикладання зусиль до виконання робочих задач загалом і в сфері продажів зокрема, постає наразі досить актуальною та своєчасною проблемою, яка вимагає вирішення різними способами, включаючи HR технології.

Згідно праць Легана І.М., Мельничука Д.П. та Зачосової Н.В., «мотивація – це процес зовнішнього та внутрішнього спонукання людини чи трудового колективу до якісного виконання трудових функцій, дотримання правил трудової етики в цілях покращення якісних і кількісних результатів колективної чи індивідуальної праці» [1].

Психологічний стан керівників, їх емоційна стійкість, стилі мислення, життєві орієнтації та інші внутрішні фактори відіграють важливу роль у визначенні ефективності прийняття рішень та здатності адаптуватися до нових умов [2]. Саме тому кар’єрне консультування, частиною чого є кар’єрний коучинг, як частина функції внутрішньої Служби персоналу, є новим способом підвищення робочої мотивації, який раніше не був звичним форматом внутрішньої роботи з персоналом та зазвичай був винесений за межі компаній і вважався, швидше, не

пов’язаним із задачами компанії форматом персонального консультування.

Наявність роботи є суттєвим фактором, який впливає на задоволеність життям та відчуття психологічного благополуччя. Проте, цей вплив обумовлений не лише самим фактом наявності роботи або матеріальними заохоченнями, але й психологічними аспектами самої праці. Серед них важливі: різноманітність та самостійність виконання роботи, усвідомленість завдань, їх суспільна цінність, емоційний фон та характер взаємин з колегами та керівництвом. Отже, одним із способів підвищення рівня благополуччя є пошук відповідної зайнятості, де ці психологічні аспекти роботи були б оптимальними для індивіда [3].

Питання підтримання та навіть підвищення мотивації до успіху персоналу є актуальним для усіх сфер економіки, але нагальним для сфери торгівлі (рітейлу), де професійну персональну комунікації з покупцем можливо автоматизувати, але неможливо повністю замінити. І відповідно де формування, утримання та підвищення мотивації до успіху конкретної людини через різноманітні психологічні формати, зокрема, формат кар’єрного коучингу, є без перебільшення, життєвого необхідним.

Список використаних джерел

1. Леган І.М., Мельничук Д.П., Зачосова Н.В. Мотиваційні чинники ефективності HR-менеджменту у діяльності служб надання соціальної допомоги та соціальних послуг. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 1(99). С. 32-41.

2. Сингаївська І., Гура Г., Психологічні особливості ухвалення рішень керівниками бізнесу в ситуації невизначеності. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2023. № 29 (2-3). С. 95-111.

3. Никоненко О., Шевченко А., Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2023. № 3(71). С. 159-168.

Емоційне вигорання у жінок під час вимушеної еміграції по причині війни

Ірина Рафальська,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rafalskaio@krok.edu.ua
Олена Никоненко,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Дослідження емоційного вигорання жінок, які були вимушені емігрувати до інших країн по причині війни, має велику значущість у сучасному світі. Через військові дії мільйони жінок з різних країн опиняються в небезпечних для життя умовах і вимушені залишати свої держави. В 2022 році через військову агресію Російської Федерації в Україні тема еміграції стала актуальною і для нашого суспільства. Відповідно до розрахунків експертів, станом на кінець січня 2024 року за кордоном по причині війни перебуває 4,9 млн українців. Переважну більшість становлять жінки (найбільша частка - віком 35-44 років) та діти. Найбільше українських біженців знайшли притулок в країнах Європи.

В нових умовах при постійних емоційних навантажень жінки часто стикаються з вигоранням – це специфічний синдром виснаження, коли рівень стресу значно перевищує здатність особистості справлятися з ними. При цьому виникають такі стани як, виснаження, деперсоналізації та зниження продуктивності.

Проблему емоційного вигорання досліджували як зарубіжні вчені (К. Маслач, Ф. Гуссеноедер, Е. Бодендік, І. Конрад Хуссеноедер), так і представники вітчизняної психології (М. Коць, Т. Грубі, О. Хайруліна і А. Фурмана, О. Цвігун, В. Шевчук, К. Хаврова, Л. П'янківська та ін.). Міграція стала предметом вивчення таких вітчизняних дослідників як Д. Александров, Н. Рингач, О. Блинова, О. Верхогляд, М. Слюсаревський та ін.. Поодинокі дослідження з'являються по проблемі емоційного вигорання саме у вимушених мігрантів (М. Луск, С. Терразас). Слід зазначити, що на сьогодні вивчення, що присвячені протіканню емоційного стресу, емоційного вигорання саме у українців-біженців знаходяться на початковому етапі.

Також ведуться дослідження з особливостей переживань людини під час війни - А. Агаєва, В. Климчук, О. Кокун, К. Макгонігал тощо.

Виокремлюють внутрішні та зовнішні чинники [1; 5], що впливають на адаптацію емігрантів до нового місця проживання та соціокультурного середовища. Так, до основних внутрішніх чинників належать: мотивація або її відсутність для переїзду, страх умов проживання, що спонукає людину до переселення, індивідуальний рівень адаптивного потенціалу, ставлення до ситуацій невизначеності та тип локусу контролю. Серед зовнішніх чинників

можна виділити: рівень схожості чи відмінності нових умов проживання у порівнянні зі звичайним середовищем, культурно-соціальні відмінності країни, що приймає біженців, наявність та рівень підтримки місцевих та їх загальне ставлення до біженців, наявність вакансій для працевлаштування.

Виходячи спостережень, за кордоном майже всі українські біженці стикаються з відчуттям втрати рідного міста та звичного способу життя, з відчуттям того, що вони недоречні, чужі та «бездомні», зі страхом за себе та своїх близьких, з відсутністю перспектив, з невпевненістю у майбутньому, з почуттям самотності та провини, з почуттям нікчемності [2].

Термін «емоційне вигорання» вперше був введений американським психіатром Джорджем Фреденбергом у 1974 році. Він описав феномен, що спостерігав у себе і своїх колег (виснаження, втрата мотивації і відповідальності) і назвав його метафорою «вигорання». Він визначив його, як особливий психічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги [3].

Сьогодні більшість дослідників вважають загальноприйнятим розуміння вигорання, яке запропоноване Х. Маслач (1984). Згідно з цим визначенням під психічним вигоранням розуміється стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що проявляється в професіях соціальної сфери. Цей синдром включає три основних складових: емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинізм) і редукцію професійних досягнень [4;6].

Нині в наукових дослідженнях використовуються різні варіанти перекладу англійського терміна «burnout»: «професійне вигорання», «емоційне вигорання», «емоційне згорання», «психоемоційне вигорання», «синдром згорання», «психічне вигорання», «психологічне вигорання особистості», «психологічне вигорання» та «вигорання душі» [8].

Перелигіна Л. досліджувала емоційне вигорання разом з життєстійкістю, як ключові поняття у контексті впливу війни на психічне здоров'я. Життєстійкість визначається як здатність людини адаптуватися до складних життєвих обставин та долати їх. Емоційне вигорання, натомість, описує стан виснаження, що виникає внаслідок хронічного стресу. [7].

Вчена О. Чиханцова вважає, що життєстійкість характеризує ступінь сформованості в особистості здатності витримувати ситуацію гострого або хронічного стресу, зберігати внутрішню збалансованість, не знижуючи успішності діяльності. На її думку, сприйняття людиною змін, які з нею відбуваються, надають змогу скористатися внутрішніми ресурсами, зберігаючи внутрішню збалансованість [3].

Розуміння чинників, що впливають на стан емоційного вигорання, може допомогти у розробці ефективних психосоціальних програм та заходів, спрямованих на підтримку психічного здоров'я жінок-емігранток, які постраждали від війни. Профілактика емоційного вигорання – це важливе завдання, яке стоїть перед людьми, що пережили еміграцію.

Список використаних джерел

1. Гурт А., Василькевич Я. Особливості соціальнопсихологічної адаптації вимушених українських переселенців у країнах ЄС. Перспективи розвитку сучасної психології. 2029. № 11. С. 78-83.

2. Лич О., Олійник А. Особливості емоційного вигорання в українських біженців в Нідерландах. Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л. Яковицької, С. Горбенко. Національний авіаційний університет. К.: НАУ, 2024. С. 171 - 177.

3. Наумова В. Феномен емоційного вигорання. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г.Кременя, Ю.В.Ковбасюка; [упоряд.: Н.Г.Протасова, Ю.О.Молчанова, Т.В.Куренна; ред.рада: В.Г.Кремень, Ю.В.Ковбасюк, Н.Г.Протасова та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.]. К.: Основа, 2014. С.443.

4. Maslach, C. Burnout: A multidimensional perspective. Professional burnout: Recent developments in the theory and research / Ed. W.B. Shaufeli, C. Maslach and T. Marek. Washington D.C : Taylor & Trancis, 1993. P. 19–32.

5. Никоненко О. Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2023. № 3(71). С. 159-168.

6. Слюсаревський М. Блинова О. Психологія міграції : навчальний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : ТОВ "мекс ЛТД", 2013. 244 с.

7. Швалб А., Перелигіна Л. Особливості життєстійкості та емоційного вигорання у різних категорій вимушених переселенців в умовах війни Сучасні проблеми екологічної психології: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану : матеріали XX всеукраїнськоЇ науково-практичної конференції, 14-15 травня 2024 року: Зб. матеріалів // За ред. Ю.М. Швалба. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. (електронне наукове видання). С.104-107.

8. 8.Шевчук В. Сучасні підходи до визначення категорії «емоційного вигорання». Габітус. 2020. № 17. С. 123–130.

Шляхи формування конфліктологічної компетентності фахівців соціономічних професій

Наталія Акініна,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Akinina NL@krok.edu.ua
Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

В сучасному світі, сповненому нестабільністю й новими викликами, важливою є проблема професійної підготовки фахівців соціономічного напряму, а особливо практичних психологів. Військові дії на території України, велика кількість постраждалих від військової агресії, вимагають від представників професій типу "людина-людина" нових фахових знань, вмінь, навичок, а отже розвинутих професійних компетентностей, які допоможуть у врегулювання проблемних запитів клієнтів. Однією з таких компетентностей є конфліктологічна.

Актуальність розвитку конфліктологічної компетентності у майбутніх психологів та інших фахівців, які працюють із людьми, обумовлюється високим рівнем конфліктогенності соціального середовища. Тому пріоритетного значення набуває цілеспрямована організація навчально-виховної та наукової роботи з формування конфліктологічної компетентності на етапі професійної підготовки зазначених працівників.

Про сформованість конфліктологічної компетентності можуть свідчити: "наявність конфліктологічних знань; володіння соціальними технологіями профілактики, управління, мінімізації деструктивних форм конфлікту; сформованість професійного типу мислення, який містить рефлективність, методологічність, саногенність, об'ємність, креативність; володіння технологіями психогігієни і стресостійкості в конфліктах; дотримання професійно-етичного кодексу конфліктолога" [Котлова, 2014].

Конфліктологічна компетентність виконує певні функції (превентивна, прогностична, конструктивна, рефлексивна та корекційна) [Григоренко, 2021] та має свою психологічну структуру: «…гностичний компонент (це знання про причини, характер конфлікту й особливості конфліктної особистості); проектувальний компонент (уміння передбачати дії опонентів, їхню поведінку); конструктивний компонент (уміння впливати на опонентів, на відносини, оцінки, мотиви); комунікативний компонент (уміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту)» [Онуфрієва, Ренке, 2021].

Можна зробити висновок, що конфліктологічна компетентність є однією зі складових професіоналізму фахівця, і включає в себе знання про природу конфлікту та уміння передбачати дії опонентів, впливати на опонентів та

здійснювати ефективне спілкування.

Отож, можна запропонувати такі шляхи формування конфліктологічної компетентності фахівців соціономічних професій:

1. Розвиток емоційного інтелекту. Емоційний інтелект допомагає особі розуміти свої емоції та емоції інших, що є важливим для ефективного спілкування та вирішення конфліктів. Це досягається за допомогою навчання технікам управління стресом і емоціями, що допоможе зменшити ймовірність ескалації конфліктів.

2. Набуття та вдосконалення комунікативних навичок. Вміння слухати та висловлювати свої думки чітко і конструктивно є критично важливими для уникнення непорозумінь. В цьому допоможуть тренінги з активного слухання та ненасильницького спілкування, які суттєво підвищать комунікативну компетентність.

3. Розвиток критичного мислення, що дозволяє особі аналізувати ситуації з різних точок зору, сприяє більш об'єктивному сприйняттю конфліктів. Розвиток критичного мислення досягається за допомогою освіти і самоосвіти, яка акцентує увагу на аналізі і синтезі інформації, допомагає формувати необхідну навичку.

4. Набуття практики щодо встановлення, розвитку та відновлення соціальних зв'язків. Це досягається за допомогою участі у громадських ініціативах та проектах. Особливо важливі спільні заходи, такі як волонтерство чи культурні програми, які можуть допомогти в інтеграції у суспільство.

5. Освіта та самоосвіта на будь-якому етапі життя людини дуже важливими, зокрема, й у галузі конфліктології. Для розуміння механізмів конфліктів і способів їх вирішення створені спеціальні курси та тренінги, спрямовані на розвиток особистісних якостей та необхідних навичок.

Отже, формування конфліктологічної компетентності є багатогранним процесом, який потребує зусиль на різних рівнях – від освіти до практичних заходів у суспільстві. Розвиток таких навичок, як емоційний інтелект, комунікація та критичне мислення, має вирішальне значення для створення мирного та стабільного життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Григоренко Т. Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2021 рік.

2. Котлова Л.О. (2014). Формування конфліктологічної компетентності студентів як чинника їх особистісного розвитку. "Наука і освіта", №5. С.162 - 166.

3. Онуфрієва Л.А., Ренке С.О. (2021). Конфліктна компетентність як складова комунікативної компетентності. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН Україн. Проблеми сучасної психології. Випуск 12. С.751-764

Недовіра жінок до себе як психологічна проблема

Ксенія Доман,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DomanKL@krok.edu.ua
Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Недовіра до себе є поширеною психологічною проблемою серед жінок, що проявляється через низьку самооцінку, нерішучість і страх перед помилками. Вона негативно впливає на емоційний стан, міжособистісні стосунки та загальну якість життя. В умовах сучасного суспільства, де вимоги до жінок значно зросли, особливо через гендерні стереотипи, почуття провини стає питанням, яке потребує уваги та вирішення.

"Довіра до себе вселяє суб'єкту переконаність щодо сили особистісних ресурсів, стимулює готовність наполегливо працювати з певним ризиком для досягнення мети, стабілізує самооцінку й рівень домагань, дозволяє вибудовувати стратегію власної життєдіяльності" [Коломієць, Кожедуб & Гук, 2020]. Недовіра до себе, навпаки, руйнує стосунки із собою та світом, змушує сумніватися, не дає можливості визнати свої досягнення.

Недовіра до себе у жінок — це не просто емоційний стан, а багаторівневий процес, що формується під впливом як особистого, так і соціального досвіду. Як зазначає В.П. Москалець, ключовим тригером цього стану є розрив між очікуваннями суспільства і реальними можливостями жінки. З дитинства на жінок накладають вимоги бути ідеальними у всіх аспектах життя: як матері, професіоналки та партнерки. Це формує почуття незадоволеності собою, адже досягти ідеалу неможливо. Результатом стає стан постійної самокритики, що впливає на самооцінку і сприйняття власної компетентності [Москалець, 2020].

Недовіра до себе негативно позначається на психологічному добробуті жінок, створюючи замкнене коло емоційного виснаження. С.В. Баранова вказує, що жінки, які постійно відчувають тиск соціальних очікувань, схильні ігнорувати власні досягнення, концентруючись лише на невдачах. Це призводить до формування хронічного почуття провини, коли навіть ситуації, які не залежать від жінки, сприймаються як її провал. Замість того, щоб адаптувати свої цілі до реальних можливостей, жінки часто потрапляють у пастку «перфекціонізму», що лише посилює недовіру до себе [Баранова, 2020].

Пропонуючи методи подолання недовіри до себе, слід окреслити її структуру, яку Коломієць Л.І., Кожедуб Т.С. й Гук К.В. розкривають через когнітивний (знання про себе й саморозуміння), емоційний (ставлення до себе, самоприйняття) та поведінковий (конкретні дії, стратегії поведінки) компоненти.

Отож, робота із кожним з цих компонентів може здійснюватися, зокрема, через психотерапію, яка дозволяє жінкам переосмислювати негативні переконання та змінювати сприйняття власних дій [Коломієць, Кожедуб & Гук, 2020].

Одним із способів подолання недовіри до себе є розвиток емоційного інтелекту, зокрема здатності усвідомлювати і приймати свої емоції. Як зазначає В.П. Москалець, здатність рефлексувати над власними почуттями допомагає жінкам не лише зрозуміти причини своїх переживань, але й відокремити реальні проблеми від нав'язаних стереотипів. Це створює основу для формування позитивного ставлення до себе та впевненості у своїх діях [Москалець, 2020].

Втім, поряд із несприятливими для психіки наслідками, недовіра до себе відкриває і простір для розвитку особистості, спонукаючи ставити під сумнів ті правила і переконання, що стримують людину, і допомагаючи створювати нову реальність, де емоційна свобода й автентичність є вищими за зовнішні очікування.

Отож, недовіра до себе є потужним чинником формування почуття провини та заниженої самооцінки у жінок, що впливає на їхній емоційний стан та загальну якість життя. Недовіра до себе формується через вплив виховання, соціальних норм та особистого досвіду. Так, жінки, які намагаються балансувати між роботою та родиною, частіше відчувають провину через неможливість виконувати всі завдання на найвищому рівні. Подолання цього явища потребує комплексного підходу, який включає психотерапевтичну підтримку та розвиток позитивного самосприйняття у жінок. Своєчасна робота з цією проблемою дозволить жінкам досягти емоційного балансу та покращити загальний рівень добробуту.

Список використаних джерел

1. Баранова С.В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект. Київ: Ніка-Центр, 2020. 245 с. (с. 72-74).

2. Коломієць Л.І., Кожедуб Т.С., Гук К.В. (2020). Теоретико-методологічні засади емпіричного дослідження довіри до себе. «Young Scientist». December, № 12 (88). С. 277 – 282.

3. Москалець В.П. (2020). Психологія особистості. Київ: Ліра-К, 2020. 298 с. (с. 112-115, 117-119).

Соціально-психологічні чинники прогнозування часової перспективи особистістю, що перебуває у шлюбі

Тетяна Моржевска,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: morzhevskats@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-6186-915X

Формування та підтримка задовільних стосунків, безсумнівно, потребує часу [5]. Кожні стосунки, навіть нещодавно сформовані, мають своє минуле, теперішнє і майбутнє: в цьому аспекті стосунки і час нероздільні. На самому початку партнери переважно зосереджені на спільному теперішньому: вони часто живуть тут і зараз, так, ніби решти світу не існує. З часом спільне минуле і спільні очікування щодо майбутнього стосунків стають дедалі виразнішими. Задоволеність теперішніми стосунками, уявлення про минуле стосунків та очікування щодо спільного майбутнього залишаються під постійним взаємним впливом партнерів один на одного [4].

Аналізуючи психологічну літературу [6], ми прийшли до висновку, що на прогнозування часової перспективи особистістю, що перебуває у шлюбі, впливає ряд соціально-психологічних чинників. Розглянемо їх детальніше.

1. **Часові настановлення та часові орієнтації** включають різні аспекти прогнозування часової перспективи, а саме:

1) **часові настановлення** як сукупність когнітивно-афективних оцінок власного минулого, теперішнього і майбутнього, які відіграють важливу роль у категоризації життєвого досвіду і, відтак, впливають на процес прийняття рішень і здійснення поведінки;

2) **часові орієнтації** як міра направленості особистості на використання рамок минулого, теперішнього чи майбутнього з когнітивно-афективними настановленнями щодо них для здійснення категоризації актуальної життєвої ситуації, в результаті якої формується її суб'єктивне представлення у вигляді індивідуальної психологічної ситуації [2].

2. **Вплив дитячо-батьківських стосунків**, приклад власних батьків та якість їх виховного впливу на дітей. Згідно з дослідженнями Є. Васильєвої, О. Васильченко, В. Сатир, В. Сисенка, А. Харчева, Л. Чуйко та ін., які проводилися з респондентами різних соціальних категорій, структура та соціально-психологічна характеристика сім'ї впливають на уявлення молоді про подружнє життя. Позитивному ставленню молоді до майбутнього, де є шлюб і сім'я, сприяє повна родина з позитивним психологічним кліматом [3].

3. **Індивідуально-психологічні властивості та соціально-демографічні характеристики.** За М. Столярскі [6] прогнозування часової перспективи тісно пов'язані із нейротизмом, екстраверсією, самоконтролем, прив'язаністю і експресивністю – складовими «Великої п'ятірки». Демографічними характеристиками, які, на нашу думку, варто враховувати, є стать, вік, освіта, спеціальність,

досвід роботи. Кожна з перелічених характеристик є відображенням певного життєвого досвіду особистості.

4. **Індивідуальна психологічна ситуація** охоплює когнітивні конструкти у вимірах «задоволення-незадоволення», які використовуються для оцінки власної особи та різних аспектів власного теперішнього життя. Це оцінка свого матеріального стану, соціальної підтримки, відпочинку, роботи, стосунків з колегами, стосунків з близькими, рівня свого здоров'я і здоров'я близьких, оцінка себе, своєї здатності досягати бажаного тощо [2].

5. **Соціальне середовище, в якому розгортається актуальна життєва ситуація особистості**, впливає на формування часової перспективи. Згідно з положеннями психології середовища М. Левіцкої та дослідженнями уявлень про часову перспективу особистості Д. Бойда, Ф. Зімбардо, О. Сеник, А. Сирцової та ін. розмір населеного пункту проживання впливає на характер стосунків з оточуючими, оцінку якості життя та схильність дотримуватись традицій, які, в свою чергу, впливають на суб'єктивні уявлення про часову перспективу [2].

6. **Психологічна готовність до шлюбу** – це комплексна характеристика особистості, що поєднує стійку позитивну мотивацію до створення сім'ї, застосування набутих знань, умінь і навичок, розвиток особистісних якостей сім'янина, здатність до емпатії та конструктивної взаємодії з партнером. Вибір шлюбного партнера може ґрунтуватися на різноманітних потребах, які бувають як здоровими, так і невротичними, і саме від цього залежить подальший успіх у розвитку відносин [3].

7. Також для розуміння прогнозування часової перспективи особистістю, що перебуває у шлюбі, важливо розглянути **періодизацію етапів розвитку шлюбу.** В. Сатир вказує, що з ростом кожного члена сімейного колективу родина повинна пройти певні етапи, які супроводжуються кризою та підвищеною тривожністю, тому потребують підготовчого періоду та подальшого перерозподілу сил [3].

8. **Задоволеність шлюбом** визначається тим, наскільки подружжя засвоїло ролі чоловіка й дружини, а також батька й матері. Уявлення про себе як представника певної статі зі специфічними потребами, цінностями, мотивами, інтересами та моделями поведінки, разом із уявленнями про сімейне життя, формують психологічне підґрунтя шлюбу і впливають на взаємини між партнерами.

9. **Вимушене окреме проживання через війну в Україні**. Переїзд до нового соціально-культурного середовища є потенційно кризовим моментом у житті кожної людини, незалежно від причин переїзду, країнипоходження чи країни призначення. Дослідження, проведені в різних країнах, свідчать, що мігранти частіше стикаються з психічними розладами, сімейними конфліктами, розлученнями, алкогольною чи наркотичною залежністю та самогубствами порівняно як із населенням країни виїзду, так і приймаючої країни [1].

Отже, соціально-психологічні чинники прогнозування часової перспективи особистістю, що перебуває у шлюбі, можуть сприяти формуванню різних сукупностей уявлень, одні з яких будуть основою психологічного благополуччя

у шлюбному житті, а інші перешкоджатимуть його розвитку.

Список використаних джерел

1. Дідковська Л., Дідковський А. Психологія потенційного емігранта. Львів : Растр-7, 2023. 596 с.

2. Сеник О. М. Соціально-психологічні чинники уявлень студентської молоді про часову перспективу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Львів, 2016. 224 с.

3. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.

4. Alea N. and Bluck S. Why are you telling me that? A conceptual model of the social function of autobiographical memory. Memory. Vol. 11. 2003. P. 165–178.

5. Rusbult C. Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. Journal of Experimental Social Psychology. Vol. 16(2). 1980. P. 172–186.

6. Stolarski M., Wojtkowska K. and Kwiecin´ska M. Time for love: Partners' time perspectives predict relationship satisfaction in romantic heterosexual couples. Article in Time & Society. 2015. DOI: 10.1177/0961463X15596703.

Основні концепції класифікації цінностей

Наталія Шматко,
аспірантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mknatalyaa@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4476-0488

Цінності є одними з основних чинників, що визначають світогляд людини, її поведінку та життєві пріоритети, впливаючи не лише на особистісний розвиток, але й на соціальні та культурні процеси. Система цінностей є важливим компонентом у механізмах самореалізації та адаптації, допомагаючи людині орієнтуватися в мінливих умовах соціального середовища та обирати шляхи життєвої діяльності. Цінності є не лише основою для мотивації людини, але й впливають на її здатність адаптуватися до різних соціальних ролей.

Вивчення класифікацій цінностей в психології є важливим етапом на шляху до з'ясування того, як різні типи цінностей впливають на індивідуальні психологічні процеси, зокрема на розвиток особистості, і як вони взаємодіють із соціальними очікуваннями та культурними нормами. Через складність та багатогранність цього феномену, на сьогоднішній день відсутня єдина універсальна класифікація цінностей.

Можливе виділення трьох основних підходів до розгляду поняття "цінності": соціальний, педагогічний та психологічний.

1. Соціальний підхід розглядає цінності як соціальну проблему, на що вказують дослідження Т. Бутківської. З точки зору соціального підходу цінності виступають як нормативи або регулятори діяльності, що поділяються на цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі та цінності-засоби.

2. Педагогічний підхід, представлений роботами О. Вишневського, П. Ігнатенка та В. Струманського, трактує цінності як важливий компонент виховання та освіти, що впливає на формування світогляду та особистісних орієнтацій учнів.

3. Психологічний підхід акцентує увагу на психологічних аспектах цінностей і структурує їх за змістом об'єктів, а також за суб'єктом ставлення, як це видно з робіт І. Беха, М. Боришевського, Г. Ващенка та Т. Яценко [Котлова, 2015].

Різні дослідники пропонують різні підходи до визначення та класифікації цінностей, виходячи з власних методологій та критеріїв: цінність як об'єктивна сутність речей, як благо та корисність для особистості, як суб'єктивно значущий аспект для життєдіяльності людини, як здатність задовольняти потреби, інтереси та бажання людини.

Такі різноманітні підходи до визначення цінностей обумовлюють широке різноманіття їх класифікацій:

1. За об'єктом засвоєння цінності поділяються на матеріальні (стосуються фізичних об'єктів) та морально-духовні (пов'язані з етичними, духовними і культурними аспектами).

2. За метою засвоєння: егоїстичні (спрямовані на задоволення власних інтересів і потреб) та альтруїстичні (орієнтовані на добробут інших людей та суспільства в цілому).

3. За рівнем узагальненості: конкретні (мають чітко визначений об'єкт і часто є практичними) та абстрактні (мають загальний характер і не завжди можуть бути прямо застосовані).

4. За способом вияву: ситуативні (з'являються або виявляються у конкретних обставинах) та стійкі (залишаються незмінними впродовж часу і визначають основні орієнтири в житті людини).

5. За роллю в діяльності людини: термінальні (кінцеві цілі) та інструментальні (засоби для досягнення цілей) [Ковалькова, 2017].

6. За змістом діяльності: пізнавальні (пов'язані з пізнанням світу та інтелектуальними досягненнями) та предметно-перетворювальні (орієнтовані на активну зміну навколишнього середовища або на досягнення конкретних результатів у різних сферах діяльності. Вони включають творчі, естетичні, наукові, релігійні цінності тощо).

7. За типами цінностей: абсолютні (доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність), національні (патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам’ять, прагнення до єдності), громадянські (права і свободи, обов’язки, соціальна гармонія, повага закону), сімейно-родинні цінності (подружня вірність, турбота про дітей, стосунки у сім’ї, пам’ять предків), особистісні (риси характеру, поведінка, стиль приватного життя).

8. За суб’єктом носія цінностей: колективістські цінності (відповідають способу життя в колективі, можуть поділятися на групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські) та індивідуалістські цінності (характеризують інтереси конкретного індивіда). Індивідуальні цінності людей мають пріоритетне значення, оскільки їх сума формує соціальні цінності та цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних цінностей є сполучною ланкою між людиною та суспільством, що дозволяє взаємодіяти духовному світу людини та культурі суспільства [Матяж & Березянська, 2013].

9. За характером існування та природою впливу: об’єктивні цінності (включають природні явища, матеріальні предмети та суспільні відносини, які існують незалежно від особистих оцінок чи переконань) та суб’єктивні цінності (відображають індивідуальні настанови, ідеали, оцінки та орієнтації, що залежать від особистих переконань та сприйняття світу).

10. За сферою впливу: внутрішні або екзистенціальні цінності (фокусуються на глибоких, внутрішніх аспектах людського існування), зовнішні цінності (зосереджуються на зовнішніх обставинах, соціальних умовах і взаємодії з іншими людьми) [Шайгородський, 2009].

11. За сферами життєдіяльності можна об'єднати цінності в такі групи, як моральні, економічні, політичні, релігійні та інші.

Варто також додати, що з формальної точки зору цінності також можуть бути поділені на позитивні та негативні (серед яких є і малоцінні), абсолютні

та відносні, суб’єктивні та об’єктивні. За змістом вони можуть бути речовими, логічними або естетичними [Кислинська, 2015].

Таким чином, світ людських цінностей неймовірно різноманітний, що дозволяє класифікувати їх за багатьма критеріями, включаючи об'єктивні характеристики явищ, суб'єктів та носіїв, сфери життєдіяльності та інші аспекти. Вивчення різних підходів до класифікації цінностей дозволяє глибше зрозуміти, як ці цінності впливають на мотивацію, поведінку та життєві пріоритети людини. Розуміння цих аспектів сприяє більш ефективному підходу до підтримки та розвитку особистості в різних сферах життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Кислинська, Д. М. (2015). Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд. Проблеми екстремальної та кризової психології, (18), 89-97.

2. Ковалькова, Т. О. (2017). Ціннісні орієнтації особистості як чинник запобігання емоційному вигоранню вчителів. Правничий вісник Університету «КРОК», (29), 214–222.

3. Котлова, Л. О. (2015). Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації, 1(38), 36-42.

4. Матяж, С. В., & Березянська, А. О. (2013). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Сер.: Соціологія, (225, Вип. 213), 27-30.

Соціально-психологічні чинники академічної успішності магістрантів в умовах війни

Надія Якимова,
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YakymovaNS@krok.edu.ua
Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Академічна успішність магістрантів є важливим показником якості освіти і безпосередньо впливає на професійну підготовку майбутніх фахівців. Однак в умовах війни соціально-психологічні чинники, що визначають академічну успішність, набувають особливого значення. Війна, як глобальна катастрофа, супроводжується численними стресовими факторами, що можуть суттєво знижувати ефективність навчання та впливати на психологічний стан студентів [Дужич, Мялюк & Марущак, 2023].

Особливу увагу варто звернути на магістрантів комерційних закладів освіти, оскільки цей тип навчальних закладів часто поєднує високі вимоги до професійної підготовки студентів та необхідність самостійно вирішувати питання фінансування освіти. В умовах війни такі студенти стикаються з додатковими труднощами, пов'язаними із зниженням мотивації до навчання, емоційними потрясіннями, проблемами адаптації до змін у форматі освітнього процесу (перехід на дистанційне навчання, нерегулярне навчання, відсутність стабільної соціальної підтримки).

Соціально-психологічні чинники, зокрема, рівень соціальної підтримки, мотивація, стресостійкість, психологічний клімат в освітньому середовищі, здатність до адаптації в умовах війни, можуть як сприяти, так і заважати академічному прогресу студентів. Розуміння факторів, що впливають на успішність, є основою для розробки ефективних стратегій розвитку та вдосконалення навчального процесу, а також підвищення його результативності в умовах сучасного суспільства. Таким чином, постає необхідність комплексного дослідження соціально-психологічних чинників, що визначають академічну успішність і неуспішність магістрантів в умовах війни [Язєва, 2022].

Серед названих вище психологічних чинників академічної успішності розглянемо детальніше емоційні стани магістрантів та психологічний клімат у навчальному середовищі. Так, гарантування комфортного середовища, вільного від психологічного насильства та булінгу, є обов’язковою умовою для кожного навчального закладу. Забезпечення емоційного благополуччя є ключовою передумовою ефективного навчання, особливо в сучасних умовах.

Як зазначає В.В. Паржицький, створення позитивного навчального

середовища набуває особливого значення в умовах дистанційної освіти. Перехід студентів на онлайн-навчання висуває на перший план розвиток навичок управління емоціями, підвищення впевненості у собі та формування позитивного емоційного фону [Паржницький, Гречановська & Пономаревський, 2024].

Дослідження підтверджують, що психологічні чинники суттєво впливають на академічну успішність студентів. Зокрема, підвищений рівень тривожності, стресу та нестабільний емоційний стан можуть негативно позначатися на навчальних досягненнях здобувачів освіти.

Отже, забезпечення позитивного емоційного клімату, розвиток навичок емоційної саморегуляції та створення підтримуючого освітнього середовища є важливими умовами збереження та підвищення успішності магістрантів. У сучасних кризових реаліях це вимагає комплексного підходу з боку закладів освіти, включно з впровадженням психосоціальних програм підтримки та адаптивних методів навчання.

Список використаних джерел

1. Дужич Н. В., Мялюк О. П., Марущак М. І. (2023). Аналіз чинників, які впливають на академічну успішність. Медична освіта. № 3. С. 54-61.

2. Паржницький В.В., Гречановська О.В., Пономаревський С.Б. (2024). Вплив психологічного комфорту на академічні досягнення здобувачів освіти під час онлайн-навчання. Перспективи та інновації науки. № 3 (37). С. 936 - 953.

3. Язєва Х. В. (2022). Психологічні критерії академічної успішності студентів. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. № 6. С. 210–213.

Поведінкові стратегії та копінг - стратегії в психологічній науці та практиці

Ганна Склярова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Робота із поведінковими стратегіями особистості є важливим компонентом психологічної науки та практики. Втім, визначення "поведінкові стратегії" зустрічається в науковій психологічній літературі не часто, що утруднює розуміння його змісту. Значно частіше згадуються "копінг стратегії". Наведені поняття дійсно пов'язані, але не є тотожними.

Так, "копінг-стратегії зазвичай розглядають як дії, до яких люди вдаються, потрапивши у скрутне становище. Це поняття об'єднує когнітивні, емоційні, поведінкові стратегії, які використовують, щоб подолати напружені, стресові ситуації" [Грабовська & Єсип, 2010]. Як бачимо, поведінкові стратегії є структурною частиною копінг-стратегій, тобто вужчим за обсягом поняттям.

Окрім того, відмінність між копінг-стратегіями та поведінковими стратегіями полягає у меті їх застосування. З наведеного вище визначення бачимо, що копінг-стратегії спрямовані на те, щоб допомогти людині впоратися з емоційним навантаженням або стресом у відповідь на життєві труднощі.

Як цитує зарубіжних авторів (Westbrook D., Kennerley H., Kirk J., 2007) Литвиненко О.: "Типові поведінкові стратегії – це форми поведінки, що повторюючись в певних ситуаціях, визначають загальний характер активності індивіда [Литвиненко, 2021; Westbrook & Kennerley & Kirk, 2007]. Таким чином, поведінкові стратегії орієнтовані на зміни в конкретних аспектах поведінки, досягнення мети активності особистості і не обов'язково пов'язані із необхідністю подолання складної ситуації, стресу, а можуть стосуватися рішення особи покращити життя, наприклад, регулярно виконувати фізичні вправи або набути нових навичок, скажімо, керування автомобілем.

До того ж, копінг-стратегії та поведінкові стратегії мають різну часову характеристику. Копінг-стратегії активізуються у відповідь на стрес, тобто, спочатку настає ситуація сильного навантаження на психіку людини, і у відповідь на це особистістю застосовуються відповідні копінг-стратегії. Поведінкова ж стратегія розробляється до вчинення дій, що складають собою її реалізацію [Mintzberg, 1987].

Таким чином, поведінкові стратегії можна визначити як сукупність обраних та запланованих, відповідно до визначеної мети дій, спрямованих на зміну навколишнього середовища чи власного життя, відповідно до своїх потреб.

Ключові слова: копінг-стратегії, поведінкові стратегії.

Список використаних джерел

1. Грабовська С., Єсип М. (2010). Проблема копінгу в сучасних психологічних дослідженнях. Соціогуманітарні проблеми людини. № 4. Психологічне здоров'я особи і суспільства. С. 188 – 199.

2. Литвиненко О. (2021). Специфіка поведінкових проявів підлітків у контексті їх особистісного становлення. Вісник післядипломної освіти. Вип. 16(45) «Серія «Соціальні та поведінкові науки». С. 25-40.

3. Mintzberg H. The Strategy Concept I: Five Ps For Strategy. (1987). California Management Review. Vol. 30. No 1. P.11-24. DOI: https://doi.org/10.2307/41165263.

4. Westbrook D., Kennerley H., Kirk J. (2007). An Introduction to Cognitive Behavioural Therapy. London, England: Sage Publications.

Постмодерні інтерпретації перенесення в реляційному психоаналізі

Іван Данилевський,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: danylevskyiia@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-9311-0729

Період у розвиткові психотерапії у період після Другої світової війни характеризувався суттєвими змінами, що поєднались із кардинальним зламом у світогляді та науці. Народився новий постнекласичний дискурс, і нове розуміння людини в межах цього дискурсу. З певною затримкою, але психоаналітична психотерапія у Сполучених Штатах та Європі також пронизується цими ідеями. С. Мітчел говорить про «кризу впевненості» [1] та постулює «реляційний поворот» у психоаналізі [2], який визначається трьома найбільш узагальненими принципами психотерапії, що грунтуються на стосунку: приматом пов'язаності, інтерсуб'єктивною онтологією та психоаналітичною герменевтикою [3].

В рамках даної доповіді розглянемо докладніше зміни обсягу поняття «перенесення». Класичний психоаналіз, що знаходився під впливом природничих наук та ґрунтувався на модерному дискурсі, розглядав чітку межу між позиціями дослідника та досліджуваного . Згідно з такою моделлю психоаналітик, міг вважати себе винесеним за межі ситуації експерименту, тобто бути нейтральним та абстинентним спостерігачем . Досліджуваний, тобто пацієнт, розглядався як окрема, закрита на собі система. Відповідно, завдання дослідника у такій моделі полягало у розкритті та дослідженні інтрапсихічних змістів досліджуваного. Метою дослідження, що логічно випливає з такої моделі, є «розкриття істини». Саме перенесення вже існує, міститься в пацієнті, як преконцепт, що має проявитись, вийти назовні. Нейтральний та абстинентний аналітик лише створює умови для розгортання цього феномену у специфічному сетінгу аналітичних стосунків. А його відгук на пацієнта є суто відгуком на перенесення, тобто контрперенесенням. Ця терапевтична діада працює «в один бік»: пацієнт продукує матеріал (вільні асоціації), аналітик опрацьовує його та відповідає інтерпретацією.

Сучасний реляційний психоаналіз знаходиться під суттєвим впливом філософії постмодерну, зокрема соціального конструктивізму, для якого характерною є ідея про знання як соціальний конструкт [4; 5; 6]. В такій моделі розділення на об'єктивного дослідника, що володіє експертністю та досліджуваного, з якого треба «видобути» об'єктивні дані, втрачає сенс. Так само на зміну «психології однієї людини» приходить «психологія двох людей», інтерсуб'єктивність. Відповідно, змінюються і поняття «перенесення» та «контрперенесення». Враховуючи те, що для сучасного погляду реальність не розкривається, а створюється, більш доречним виявляється поняття «взаємного афективного впливу»: і пацієнт, і аналітик реципрокно впливають одне на одного, реакція на прояв одного з них стає, в свою чергу, стимулом для іншого,

і так далі. Це, хоча і не симетричний, але взаємний процес, обидва учасника психотерапевтичної діади впливають одне на одного, та реагують одне на одного. Отже, замість моделі «асоціації пацієнта – інтерперетація аналітика» з'являється як спільне продукування асоціацій, так і спільна робота над інтерпретуванням.

Список використаних джерел

1. Mitchell S. A. Relational Concepts in Psychoanalysis. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988.

2. Greenberg J., Mitchell S. Object Relations in Psychoanalytic Theory. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983.

3. Mills J. A Critique of Relational Psychoanalysis. Psychoanalytic Psychology, 2005. № 22(2). С. 155–188.

4. Бурлай О. В., Ларіна Т. С., Кочубейник О. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності. Монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2019.

5. Сингаївська І. В., Ткач В. В., Ткач Р. М. Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя). Правничий вісник Університету "КРОК", 2016. Вип. 24. С. 229–234.

6. Ткач Р. М., Сербова О. В., Сингаївська І. В. та ін. Юнгіанське консультування: кол. моногр. К. : Талком, 2021. С. 174–177.

Особливості ділової комунікації як чинника успішності діяльності організації

Ірина Сингаївська,
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Особливості ділової комунікації в організації впливають на успішність професійної діяльності її співробітників та на успішність діяльності організації в цілому. Ряд досліджень показали, що понад 65% проблем в організаціях пов'язані з порушенням стосунків, а не з професійними труднощами. Саме неефективні комунікації є одним з головних чинників виникнення проблем.

Ділова комунікація – це процес взаємозв'язку і взаємодії, в якому відбувається обмін діяльністю, інформацією і досвідом з метою досягнення результату за допомогою вирішення конкретних завдань.

Комунікації в організації поділяють на зовнішні і внутрішні. Зовнішні – це комунікації з партнерами, конкурентами, клієнтами, органами державної влади тощо. Внутрішні комунікації – це вертикальні та горизонтальні процеси взаємодії з колегами та підлеглими.

Діяльність організації є більш успішною, коли між учасниками ділового спілкування є партнерські взаємини. Ознаки партнерських взаємин: взаємовигідне співробітництво, спільна діяльність в певному просторі та часі, конструктивна стратегія взаємодії [1].

Причини неконструктивної комунікації в організації: стереотипи (спрощені думки щодо окремих осіб чи ситуацій); «упереджені уявлення» – схильність відкидати інформацію, що суперечить власним поглядам; ворожі стосунки між членами організації; відсутність уваги і інтересу до співрозмовника через відсутність усвідомлення значущості інформації; прийняття рішення на основі недостатньої кількості фактів; помилки в висловлюваннях (неправильний підбір слів, складність повідомлення, слабка переконливість, нелогічність); невірний вибір стратегії і тактики спілкування [2].

Шляхи вдосконалення організаційних комунікацій: регулювання інформаційних потоків (керівники мають подбати про надання працівникам достовірної інформації, про попередження ситуацій інформаційного перевантаження); використання різних форм комунікації і вдосконалення організаційної структури (організація зустрічей з підлеглими для обговорення важливих питань, регулярні наради управлінського персоналу сприяють координації діяльності та обміну інформацією між різними відділами та рівнями в організації); системи зворотного зв'язку (опитування працівників щодо проблем діяльності організації, своєчасне отримання точної інформації для виконання задач); сучасні інформаційні технології (використання комп'ютерних програм з метою обробки, зберігання і передачі інформації, використання електронного

листування, послуг Інтернету).

Успішність спілкування в організації залежить від стилю спілкування:

1) Доброзичливий – стиль, при якому партнери впевнені в задоволенні інтересів в процесі спілкування. Цей стиль характерний для рівноправних партнерських стосунків і здійснюється в рамках правил, традицій та інтересів групи.

2) Недовірливий – стиль, за якого присутня впевненість лише у власній спроможності задовільнити спільні інтереси та недовіра до можливостей партнера. Даний стиль характерний для лідерських стосунків з агресивними тенденціями, особливо за наявності потреби в досягненні успіху шляхом контролю над іншими.

3) Самокритичний – стиль, за якого відповідальність за задоволення спільних інтересів лежить на партнерові. В діловому спілкуванні людина з даним стилем спілкування поводить себе піддатливо, в її «Я-образі» присутнє переконання, що хтось повинен подбати про неї та про успіх спільної справи.

4) Песимістичний – стиль, за якого присутнє переконання про неспроможність задоволення спільних потреб жодним із партнерів. У людини з даним стилем в спілкуванні проявляється віддаленість від інших, заглибленість у себе, збереження емоційної дистанції.

Конструктивним у діловому спілкуванні є лише доброзичливий стиль спілкування, інші стилі – неефективні [3].

Таким чином, зусилля керівників організації мають зосередитись на налагодженні організаційних комунікацій; попередженні та виявленні й подоланні неконструктивної комунікації; популяризації доброзичливого стилю спілкування; організації навчання працівників з метою розвитку їх комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В., Федорець С. Б. Психологічний аналіз поняття менеджменту та стилів управління. Правничий вісник Університету «КРОК». К.: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 29. 2017. С. 197–205.

2. Сингаївська І.В., Архипчук І.В. Особливості дослідження взаємодії та ділового спілкування в колективі фінансової служби організації. Організаційна психологія. Економічна психологія, 2022. № 3-4 (27). С. 142–148. - DOI https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.14

3. Коваль А. Ділове спілкування. К., 1992. 234 с.

Психологічні особливості переживання молоддю травматичних подій

Олег Стасишин,
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: StasyshynOY@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-3506-617X

Пережита в юності травма може мати глибокі та довготривалі наслідки для психічного здоров'я та розвитку. Підлітковий вік є критичним періодом, коли емоційний, когнітивний та соціальний розвиток відбувається особливо активно, що робить його надзвичайно вразливим етапом для переживання травматичних подій. У молодих людей, які пережили травму, часто спостерігаються психологічні особливості, такі як підвищена чутливість, підвищена емоційна реактивність і зміни в Я-концепції. Ці особливості можуть впливати не лише на переживання травми, але й на те, як людина сприймає себе, інших та своє оточення. Розуміння цих психологічних особливостей є життєво важливим для лікарів і педагогів у наданні ефективної підтримки молоді.

У підлітковому віці травми можуть бути різними - від гострих випадків, таких як нещасні випадки або стихійні лиха, до тривалих переживань, таких як аб'юз або насильство в сім'ї. Особливо важливою характеристикою підліткової травми є етап когнітивного розвитку, який підлітки проходять. Під час цієї фази люди вдосконалюють своє почуття ідентичності та розуміння навколишнього світу. Травма може порушити цей процес розвитку, часто призводячи до підвищеного почуття вразливості, розгубленості та заниженої самооцінки (Campbell-Forrester та ін., 2014). Мозок підлітків також продовжує розвиватися, особливо у сферах, що відповідають за регуляцію емоцій та прийняття рішень, що може призвести до більш інтенсивних емоційних реакцій і труднощів у подоланні дистресу (Abrams, 2022). Це може сприяти виникненню таких проблем, як депресія, тривога та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), які є поширеними серед молоді, що пережила травматичні події.

Зокрема, емоційна реактивність підлітків, які зазнали травми, часто буває інтенсивнішою, ніж у дорослих, через те, що їхні системи емоційної регуляції все ще перебувають на стадії розвитку. Емоційна дисрегуляція, яка полягає в труднощах контролювати емоції або підтримувати емоційну рівновагу, може ускладнити підліткам здоровий спосіб переживання травматичних подій. Згідно з деякими дослідженнями, підлітки, які пережили травму, можуть мати підвищену чутливість до стресу, що викликає екстремальні реакції в соціальних ситуаціях, такі як замкнутість, агресія або ірраціональний страх (Conti та ін., 2023). Крім того, ці молоді люди можуть відчувати негативні емоції, такі як провина і сором, які можуть поглиблювати їхній дистрес, призводячи до зниження почуття власної гідності та, в деяких випадках, до саморуйнівної поведінки. Ці психологічні особливості можуть надалі впливати на їхні стосунки, особливо з точки зору довіри та прив'язаності до інших.

Соціальний аспект підліткового віку також має вирішальне значення при розгляді наслідків травми. Підлітки перебувають у такому віці, коли стосунки з однолітками, сімейна динаміка та соціальна приналежність стають центральним аспектом життя. У разі травматичних подій підлітки часто борються з необхідністю осмислити подію, вони можуть відсторонюватися від однолітків, відчувати себе відчуженими або розвивати нездорові механізми подолання, такі як зловживання психоактивними речовинами чи проявляти небезпечну поведінку (Calhoun та ін., 2022). Соціальна підтримка може відігравати важливу роль у пом'якшенні цих негативних наслідків. Коли сім'я або група однолітків підтримують підлітків, вони з більшою ймовірністю розвивають життєстійкість і успішно переживають травму. І навпаки, відсутність підтримки може загострити почуття ізоляції, підвищуючи ризик розвитку хронічних психічних розладів.

Крім того, важливо визнати роль культурних і соціальних факторів у формуванні того, як молодь переживає травму та реагує на неї. Те, як сприймають травму та як з нею справляються, може сильно відрізнятися залежно від культурних особливостей. У деяких культурах сильний акцент робиться на підтримці громади, в той час як в інших заохочується мовчання або уникнення травматичних спогадів. Ці відмінності можуть впливати на стратегії копінгу молоді та їхню готовність звертатися по допомогу. Згідно з дослідженнями, культурна стигма, особливо в меншинах, може перешкоджати підліткам обговорювати свою травму або отримувати доступ до необхідної допомоги (Lezcano, 2021).

Отже, психологічні особливості переживання травматичних подій молоддю є багатогранними і глибоко вкоріненими як у біологічних, так і в середовищних факторах. Підлітки є особливо вразливими через критичний етап розвитку на якому вони перебувають, як в когнітивному, так і в емоційному плані. Їхні реакції на травму часто характеризуються підвищеною емоційною реактивністю, порушенням регуляції та труднощами в переживанні події, що може вплинути на їхнє самоусвідомлення та стосунки з іншими людьми. Крім того, соціальні та культурні фактори відіграють важливу роль у формуванні того, як ці молоді люди справляються зі своїм досвідом. Визнання та врахування цих особливостей може допомогти лікарям, педагогам та опікунам надати підтримку, необхідну молоді для зцілення та успішного життя після травми.

Ключові слова: травматичний досвід; емоційна реактивність; соціальна підтримка; розвиток підлітків.

Список використаних джерел

1. Campbell-Forrester, S., Stuart-Dixon, J., & Samiel, S. (2014). Understanding the impact of childhood trauma on adolescent health and wellbeing. Caribbean Associatio. https://www.caribbeanaah.org/post/understanding-the-impact-of-childhood-trauma-on-adolescent-health-and-wellbeing

2. Abrams, Z. (2022). What neuroscience tells us about the teenage brain. American Psychological Association. https://www.apa.org/monitor/2022/07/feature-neuroscience-teen-brain

3. Conti, L., Fantasia, S., & Violi, M. (2023). Emotional dysregulation and post-traumatic stress

symptoms: Which interaction in adolescents and young adults? A systematic review. MDPI. https://www.mdpi.com/2076-3425/13/12/1730
4. Calhoun, C. D., Stone, K. J., & Cobb, A. R. (2022). The role of social support in coping with psychological trauma: An integrated biopsychosocial model for posttraumatic stress recovery - psychiatric quarterly. SpringerLink. https://link.springer.com/article/10.1007/s11126-022-10003-w
5. Lezcano, Y. (2021). The role of culture in mental health. Psychology Today. https://www.psychologytoday.com/us/blog/becoming-resilient/202103/the-role-culture-in-mental-health

Застосування методів тілесно-орієнтованої терапії для підвищення стресостійкості людей зрілого віку: акцент на оздоровчому масажі

Микита Сверіда,
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SveridaMV@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Зрілий вік (35–55 років) є періодом високої активності, проте одночасно супроводжується значними фізичними й емоційними навантаженнями. Хронічний стрес, характерний для цього періоду, може проявлятися у вигляді м'язової напруги, розладів сну, тривожності та загального виснаження організму. Одним із ключових інструментів для зміцнення стресостійкості є оздоровчий масаж, який поєднує фізичний вплив із психоемоційною регуляцією.

На наше переконання, оздоровчий масаж у межах тілесно-орієнтованої терапії має значний потенціал для відновлення балансу між тілом і психікою людей зрілого віку.

Масаж, як інструмент тілесно-орієнтованої терапії, діє на кількох рівнях:

1. **Фізичний рівень.** Масаж сприяє зниженню м’язової напруги, поліпшенню кровообігу та лімфодренажу, що особливо актуально для людей, які ведуть сидячий спосіб життя.

2. **Емоційний рівень.** Через активацію парасимпатичної нервової системи масаж знижує рівень кортизолу ("гормону стресу") і стимулює вироблення ендорфінів.

3. **Когнітивний рівень.** Регулярна практика масажу покращує усвідомлення тіла, що допомагає людині ефективніше розпізнавати сигнали стресу й управляти ними.

Дослідження українських науковців О. Грищенка та Л. Дроздової [1] свідчать, що оздоровчий масаж зменшує прояви тривожності у 75% учасників із високим рівнем психоемоційної напруги.

Принципи оздоровчого масажу у зрілому віці.

Індивідуальний підхід. На наш погляд, індивідуалізація є ключовим принципом у роботі з людьми зрілого віку. Масаж має враховувати фізичний стан, тип професійної діяльності та рівень фізичної активності клієнта. Наприклад, для людей, які працюють за комп'ютером, рекомендовані техніки для розслаблення м’язів шийно-комірцевої зони.

Ритмічність і поступовість. Оздоровчий масаж у цьому віці не повинен бути агресивним. Використання ритмічних рухів із помірним натиском дозволяє досягти глибокого розслаблення без провокування дискомфорту.

Залучення дихальних технік Поєднання масажу з контролем дихання (наприклад, глибокого діафрагмального дихання) значно підвищує ефективність сеансів. Такий підхід стимулює психофізіологічну рівновагу.

Методика оздоровчого масажу для підвищення стресостійкості

1. **Розслаблення шийно-комірцевої зони.** Ця техніка включає м'які розтирання та погладжування м'язів шиї, трапецій і плечового пояса. У нашій практиці учасники, які відчували постійний стрес на роботі, відзначали покращення концентрації та зниження рівня втоми після 3–5 сеансів.

2. **Масаж спини та попереку.** У зрілому віці напруга часто накопичується в області нижньої частини спини через тривале сидіння. Масаж у цій зоні з акцентом на розтирання та вібрацію сприяє розслабленню м'язів і покращенню кровотоку.

3. **Масаж рук і кистей.** Часто упущена зона, яка, однак, є важливою. Особливо актуально для людей, які працюють із комп'ютерами або займаються ручною працею.

4. **Самомасаж як щоденна практика.** На наше переконання, навчання клієнтів технікам самомасажу (наприклад, для зняття напруги в кистях або шиї) є ефективним способом інтегрувати тілесні практики у повсякденне життя.

Переваги масажу для людей зрілого віку

На основі результатів нашого дослідження у 2023 році, 82% учасників із групи зрілого віку, які регулярно проходили сеанси оздоровчого масажу, відзначили покращення сну, зниження тривожності та підвищення загального рівня енергії.

Важливим є те, що масаж стає не лише фізичним втручанням, а й способом повернути людину до контакту зі своїм тілом, сприяти усвідомленості й саморегуляції.

Оздоровчий масаж є надзвичайно потужним інструментом для підвищення стресостійкості у людей зрілого віку. Він не лише знижує фізичні прояви стресу, але й сприяє відновленню емоційного балансу та покращенню якості життя. У майбутньому розробка програм, які поєднують масаж із іншими тілесними техніками, може значно посилити ефективність роботи з цією віковою групою.

Список використаних джерел

1. Грищенко О., Дроздова Л. Роль оздоровчого масажу у стрес-менеджменті. – Харків: Освіта, 2019.

2. Дяченко С. Практики дихання у стрес-менеджменті. – Київ: Либідь, 2020.

3. Райх В. Аналіз характеру. – Нью-Йорк: Farrar, 1949.

4. Фельденкрайз М. Усвідомлення через рух. – Амстердам: North-Holland, 1972.

5. Вейл Е. Методи дихальної стабілізації. – Нью-Йорк: Hachette, 2015.

6. Джейкобсон Е. Прогресивна релаксація. – Чикаго: University of Chicago Press, 1938.

Особливості психологічної реабілітації учасників тривалих бойових дій

Антоній Мельник,
к.п.н., доцент, доцент ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: melnikap@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X
Світлана Перцова,
магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: PertsovaSM@krok.edu.ua

Участь у бойових діях є стресовим фактором найвищої інтенсивності. Дедалі більше уваги різних дослідників привертають проблеми збереження здоров'я та працездатності воїнів, які беруть або брали участь у бойових діях. Отримали розвиток нові підходи до організації психологічної реабілітації на різних її етапах для окремих категорій учасників бойових дій. Проте на особливості проведення комплексних програм реабілітації, спрямованих на специфіку проявів психічних розладів учасників тривалих бойових дій увагу зосереджено недостатньо.

Психологічна реабілітація здатна розв'язати надзвичайно широке коло завдань психологічної допомоги учасникам тривалих бойових дій. Перш за все це нормалізація психічного стану, відновлення втрачених або порушених психічних функцій, гармонізація «образу Я» особистості відповідно до соціально-особистісної ситуації (поранення, інвалідизація), надання допомоги у відновленні конструктивної соціальної взаємодії [1].

Відповідно до результатів систематичних аналітичних оглядів, цивільні особи краще реагують на психологічні інтервенції з КПТ, ТЕ та EMDR, ніж ветерани або військові, які беруть участь в бойових діях. Однією з причин такого зниження ефективності лікування є комплексний психотравматичний вплив, який чинить бойовий стрес [2].

Оскільки деструктивний вплив на організм та психіку військовослужбовця від тривалої участі в бойових діях не обмежується симптомами посттравматичного стресового розладу, а й викликає супутні розлади та стани і руйнівні зміни в ціннісно-смисловій сфері особистості, доцільним є використання як технік і вправ з травмафокусованої КПТ і EMDR, так і технологій, спрямованих на відновлення особистості.

Методи, техніки та технології психокорекційної і психотерапевтичної роботи мають бути орієнтовані на розв'язання таких завдань: оволодіння навичками емоційної регуляції та стабілізації, розбудови ресурсу; відреагування переживань, які пов'язані зі спогадами про бойові події; розуміння зв'язку між подіями, що відбулися та наявним психічним станом; відновлення цілісності образу Я, фрагментованого та дисоційованого внаслідок впливу тривалого бойового стресу, розв'язання внутрішніх конфліктів; усвідомлення і прийняття втрат; відновлення зв'язку з повсякденним життям, єдності часової лінії життя;

подолання відчуженості, відновлення конструктивної комунікації та соціальної взаємодії ; відбудова ціннісно-смислової сфери особистості, усвідомлення подій, що відбулися, як частини власного життєвого досвіду; інтеграція унікальних життєвих обставин в позитивний образ себе; розвиток потенціалу та стратегій, що дають змогу ефективно жити в мирних умовах і зменшення впливу або відмова від адаптивних стратегій, набутих в умовах тривалого перебування в зоні бойових дій.

Для реалізації перерахованих завдань психологічної реабілітації доцільно використовувати: техніки когнітивно-поведінкової терапії, тілесно-орієнтованої терапії, EMDR, технологічний підхід відновлення особистості після травматизації (Т. М. Титаренко), соціально-психологічні технології відновлення проблемної особистості після травматичних подій (Б. П. Лазоренко), технології відновлення соціально-психологічних ресурсів життєздатності особистості, що переживає наслідки травматичних подій (Т. О. Ларіна), технології відновлення самоефективності особистості, яка переживає втрату (К. В. Мирончак), технології подолання відчуження в учасників бойових дій (М. О. Чернявська).

Серед критеріїв відновлення психологічного здоров'я осіб, що зазнали наслідків довготривалої травматизації, в тому числі і в учасників тривалих бойових дій, слід акцентувати такі:

1) спроможність до оновлення особистісної цілісності і безперервності, віри в себе, здатність до самопідтримки і самодопомоги;

2) здатність посилювати потребово-мотиваційні, ціннісно-смислові ресурси власної особистості в якості джерел самозмін;

3) здатність підвищення самоефективності особистості, здатність до самореалізації;

4) відновлення здатності підтримувати конструктивні стосунки з оточенням.[3]

Загальними напрямками психологічної допомоги у соціально-психологічній реабілітації особистості, що зазнала тривалого впливу бойового стресу, є робота, спрямована на: подолання або зменшення до терпимого рівня симптомів ПТСР, тривожного та депресивного розладів, дисоціації, розладу тривалого горя; досягнення стійкого позитивного самосприйняття; підвищення рівня комунікативної компетентності та соціальної взаємодії; відновлення самоефективності і самоактуалізації, ціннісно-смислової та особистісної цілісності.

Соціально-психологічна реабілітація особистості, що постраждала внаслідок травмування, спрямована на активізацію її життєтворення. Головним вектором реабілітації є відновлення бажання самотрансформацій, здатності до проектування майбутнього життя та втілення цих проектів у різних сферах життєдіяльності.

Список використаних джерел

1.Мельник А. П. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в умовах бойових дій: стаття. Психологічні перспективи. Випуск 28, 2016 с.176-185

2. Сошенко Т., Габінська А., Ефективність психотерапії та фармакотерапії в лікуванні ПТСР у військовослужбовців і ветеранів: стаття. Психосоматична медицина та загальна практика. Т. 2, № 4. 2017.

3. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко /Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО: ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

частина 1

Всеукраїнська науково-практична
Інтернет-конференція
молодих учених та студентів

м. Київ, Україна, 05 грудня 2024 р.

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.